COLECȚIA

*PĂRINȚI ȘI SCRIITORI BISERICEȘTI*

INIȚIATĂ ÎN ANUL 1977 DE PATRIARHUL

IUSTIN († 1986)

ȘI RELUATĂ, ÎN SERIE NOUĂ, ÎN ANUL 2007

CU BINECUVÂNTAREA PREAFERICITULUI PĂRINTE

DANIEL

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

PĂRINȚI ȘI SCRIITORI BISERICEȘTI

SERIE NOUĂ

**11**

# FERICITUL IERONIM

## EPISTOLE

## Volumul al III-lea

CARTE PUBLICATĂ CU BINECUVÂNTAREA
PREAFERICITULUI PĂRINTE

**DANIEL**

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

*Traduceri* din limba latină
de Ana-Cristina HALICHIAS, Florentina NICOLAE,
Maria-Luiza OANCEA, Constantin RĂCHITĂ

*BASILICA*
BUCUREȘTI - 2023

Ediție îngrijită de către *Departamentul „Carte patristică"* al Editurilor Patriarhiei Române

Redactori: Dionisie - Constantin PÎRVULOIU, Mircea - Adrian BĂICULESCU,
Alin - Bogdan MIHĂILESCU, Petru MOLODEȚ,
Mihai GRIGORAȘ, Isabela GRIGORAȘ
Tehnoredactare: Laura - Raluca CRISTEA
Viziune grafică: Maria COMAN

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**
**IERONIM, SFÂNT**
**Epistole** / Fericitul Ieronim ; carte publicată cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. - București : Basilica, 2013-2023
3 vol.
ISBN 978-606-8495-50-7
**Vol. 3** / trad. din lb. latină de Ana-Cristina Halichias, Florentina Nicolae, Maria-Luiza Oancea, Constantin Răchită. - 2023. - Index. - ISBN 978-606-29-0526-2

I. Halichias, Ana-Cristina (trad.)
II. Nicolae, Florentina (trad.)
III. Oancea, Maria-Luiza (trad.)
IV. Răchită, Constantin (trad.)

227


ISBN 978-606-29-0526-2

# CUVÂNT ÎNAINTE

Volumul de față reunește ultimele scrisori ale Fericitului Ieronim, alcătuite între anii 400-420 la Betleem, unde se stabilise încă din anul 386, eveniment pe care îl interpretează ca pe o strămutare din Babilon la Ierusalim. Babilonul era o metaforă pentru o Romă considerată coruptă și cuprinsă de erezie, ce îl alungase pe exegetul și moralistul necruțător, care îi scosese la iveală racilele morale și spirituale.

La Betleem va alcătui cele mai importante opere ale sale, precum tălmăcirea latină a Scripturii, cunoscută sub numele de *Vulgata*, care va sta la temelia tradiției biblice occidentale. Tot aici va revizui operele lui Origen după originalul grecesc și va scrie cele mai importante tratate exegetice ale sale, la cărțile Vechiului și Noului Testament (Pentateuh, prorocii Ieremia, Isaia, Daniel, prorocii mici, Matei, Marcu, epistolele pauline etc.), precum și celebra *Despre bărbații iluștri*.

Opera cultural-spirituală va fi dublată însă și de cea a păstoririi duhovnicești. La Betleem, alături de Sfânta Paula, va întemeia două mănăstiri, una de monahi și alta de monahii. Aici se va desfășura o intensă viață duhovnicească sub cârmuirea celor doi sfinți. Viața spirituală va fi însoțită și de o serioasă activitate culturală. În aceste mănăstiri, Fericitul Ieronim va fonda una dintre cele mai bogate biblioteci ale timpului, precum și o școală în care se preda gramatica și literatura. Aici se traduceau texte, se copiau manuscrise și se învățau limbile biblice.

În această perioadă, marele filolog și teolog creștin va întreține o bogată corespondență cu mari personalități ale vremii, precum Fericitul Augustin, Teofil de Alexandria și prietenul său de suflet, Sfântul Epifanie de Salamina. Aceste epistole abordează diverse chestiuni exegetice (de pildă, pretinsa polemică dintre Apostolii Petru și Pavel), morale, spirituale, canonice, care au tulburat lumea creștină, precum doctrinele eretice ale lui

Vigilantius, cearta origenistă și incipienta polemică pelagiană. Se remarcă și epistolele duhovnicești sau panegirice, precum *Epistola 108* (epitaful Sfintei Paula).

Scrisorile din această perioadă nu neglijează nici tumultuoasa istorie a acestei perioade, de pildă asediul și căderea Romei sub goții lui Alaric, care au devastat și incendiat orașul devenit deja creștin. Evenimentul a zguduit întreaga lume de atunci, deoarece se credea că prăbușirea Romei anticipa apocalipsa. Acum Fericitul Ieronim se va reconcilia cu Roma sa iubită, considerând-o cetate-martiră, căzută sub loviturile goților neînduratori, care au adus pedeapsa lui Dumnezeu pentru păcatele creștinilor: „O, nelegiuire! Pământul se prăvălește, iar în noi păcatele nu se prăbușesc. Un oraș vestit, capitala Imperiului Roman, a fost înghițit de un incendiu. Nu există nicio regiune care să nu aibă surghiuniți de acolo. Biserici odinioară sfinte s-au transformat în cenușă și tăciuni, și totuși ne lăsăm pradă lăcomiei. Trăim ca și cum vom muri în ziua următoare și construim ca și cum vom trăi veșnic în acest veac" (*Epistola 127*, 5). Fericitul Ieronim înțelege acum că nu Roma sau Ierusalimul ori altă mare cetate este centrul Bisericii, ci Ierusalimul cel ceresc, Hristos Însuși, adevărata Cetate a lui Dumnezeu, Biserica-Împărăția lui Dumnezeu. Creștinul nu are aici cetate statornică, ci este un pelerin către Cetatea cea de sus.

Remarcabile sunt epistolele care tratează educația tinerelor fete, precum *Epistola 107 către Laeta*, care surprinde în mod grandios creștinarea Romei și a Imperiului Roman, dar și a lumii barbare: „Aurul Capitoliului se scorojește, toate templele sunt acoperite de funingine și de pânze de păianjen; Roma este zguduită din temelii, iar poporul se revarsă prin fața sanctuarelor pe jumătate în ruină și aleargă la mormintele mucenicilor. [...] Deja egipteanul Serapis a devenit creștin. În Gaza, Marnas plânge că este închis și se teme neîncetat că templul său va fi dărâmat. Din India, din Persia și din Etiopia primim în fiecare zi cete de călugări. Armeanul și-a lepădat tolba cu săgeți, hunii învață *Psaltirea*, ghețurile Sciției se topesc la căldura credinței; oastea goților roșcovani cu plete aurii poartă în jur corturile bisericilor".

Opera epistolară a acestui înflăcărat ascet, teolog, polemist, exeget și filolog creștin este fundamentală pentru înțelegerea creștinismului apusean și răsăritean în a doua jumătate a veacului al IV-lea și la începutul celui de-al V-lea, dezvăluindu-ne sufletul

său aprins de dragostea pentru Hristos, tradusă în viață duhovnicească, dar și într-o cultură autentic creștină.

Cuvintele scrise de istoricul creștin Sulpicius despre Fericitul Ieronim rămân emblematice: „Îl urăsc ereticii, pentru că nu încetează să-i atace; îl urăsc preoții, pentru că le critică viața și greșelile. Dar oamenii cinstiți îl admiră și îl iubesc. [...] Este mereu cufundat în lectură, mereu cufundat în cărți, nu se odihnește nici zi, nici noapte; mereu fie citește, fie scrie ceva" (*Dialoguri*, I, 9).

# NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Volumul de față reprezintă partea a treia și, totodată, încheierea proiectului traducerii integrale a corespondenței Fericitului Ieronim în limba română. El este precedat de tomurile PSB 9 (epistolele 1-52) și PSB 10 (epistolele 53-105), apărute în anul 2013, respectiv 2018, la *Editura Basilica* a Patriarhiei Române. În continuare, cel de-al treilea tom oferă publicului cititor traducerea epistolelor 106-154 (excepție făcând epistolele 148, 149 și 150, care lipsesc și din ediția franceză, fiind considerate astăzi neautentice). Textul latin utilizat ca sursă a traducerilor românești este furnizat, la fel ca în primele două volume, de ediția critică bilingvă a lui Jérome LABOURT (ed.), *Saint Jérome, Lettres*, vol. I-VIII, Les Belles Lettres, Paris, 1949-1963.

# EPISTOLA CVI[1]

## Către Sunnia și Fretela

## Despre *Psaltire* și pasajele corupte din ediția *Septuagintei*

*Preaiubiților frați, Sunnia și Fretela, și celorlalți care Îl slujesc pe Domnul împreună cu voi, de la Ieronim.*

1. Cu adevărat își află împlinirea în voi spusele apostolilor și ale prorocilor: „În tot pământul a ieșit vestirea lor, și la marginile lumii cuvintele lor"[2]. Cine ar putea crede că limba barbară a goților[3] caută să cunoască adevărul textului ebraic și că, în timp ce grecii dormitează, sau mai degrabă polemizează, Germania singură cercetează cuvintele Sfântului Duh? „Cu adevărat înțeleg că Dumnezeu nu este părtinitor. Ci, în orice neam, cel care se teme de Dumnezeu și practică dreptatea lui Dumnezeu este primit de El."[4] Mâna bătucită de mânerul sabiei și degetele mai învățate să mânuiască săgețile ce mlădiază ca să apuce stilul și pana; războinicia inimilor se schimbă în blândețe creștină. Acum vedem deplin împlinită și prorocirea lui Isaia: „Preface-vor săbiile lor în fiare de pluguri și lăncile lor în

[1] Scrisoarea a fost redactată în jurul anului 400 d.Hr. Despre cele două personaje cărora le este adresată scrisoarea nu există date certe, în afară de faptul că trebuie să fi fost foarte instruiți. Probabil că erau clerici sau călugări misionari. Au fost făcute mai multe conjecturi legate de ei. S-a presupus că Fretela ar putea fi identificat cu Fritilas (al cărui nume ar corespunde în germana modernă cu Friedrich), episcop al Heracleei trace, care ar fi avut douăzeci și cinci de ani în jurul anului 400. Numele Sunnia a fost apropiat de cuvintele din germana modernă Sonne și Sonntag. S-a presupus că este numele unui episcop al Synnadei în Frigia, o colonie vestită a goților. Fericitul Ieronim răspunde unor întrebări adresate lui de cei doi clerici goți, studioși sârguincioși ai Scripturilor, care, neputând înțelege diferențele frecvente dintre *Psaltirea* latină a lui Ieronim și *Septuaginta*, i-au trimis o listă lungă de pasaje, cerându-i să le explice. În răspunsul său, Ieronim tratează toate acestea și le arată corespondenților săi că au fost induși în eroare de ediția lor a *Septuagintei* (ediția comună), care diferă de textul critic al lui Origen, așa cum este dat în *Hexapla* și folosit de el însuși.

[2] *Psalmul* 18, 4.

[3] În original „geților", Ieronim făcând confuzia obișnuită între geți și goți.

[4] *Faptele Apostolilor* 10, 34-35.

cosoare. Niciun neam nu va mai ridica sabia împotriva altuia și nu vor mai învăța războiul"[5]. Și, iarăși, la același proroc: „Atunci lupul va paște laolaltă cu mielul și leopardul se va odihni lângă căprior; și vițelul și leul și taurul vor mânca împreună; și un copil îi va mâna. Juninca se va duce la păscut împreună cu ursoaica și puii lor vor sălășlui la un loc, iar leul și boul vor mânca paie"[6], nu pentru ca să se schimbe curăția în sălbăticie, ci pentru ca sălbăticia să învețe curăția.

2. Îmi cereți un lucru – care se face cu multă trudă și stârnește încă și mai multă pizmă – prin care să fie pusă în lumină erudiția celui care scrie, nu talentul lui, astfel încât, în timp ce doresc să îi judec pe ceilalți, eu însumi să mă expun judecății tuturor și, potrivit cu ordinea din paginile voastre, să semnalez în lucrarea *Psaltirii*, acolo unde există dispute între latini și greci, ceea ce concordă mai bine cu textul ebraic. Vorbind despre aceasta, vă amintesc pe scurt, ca să știți, că există o ediție pe care Origen[7] și Eusebiu din Cezareea[8] și toți studioșii Greciei o numesc „comună" și „populară", și mulți îi spun „lucianică"[9]; o altă ediție este aceea a celor șaptezeci de învățați, care se găsește în manuscrisele *Hexaplelor*, fiind tradusă de noi întocmai în limba latină și cântată la Ierusalim și în bisericile din Orient. Și sfântul[10] meu fiu

[5] *Isaia* 2, 4.

[6] *Isaia* 11, 6-7.

[7] Origen (185 d.Hr. - după 254 d.Hr.) a fost un învățat și teolog creștin, considerat drept unul dintre cei mai reputați scriitori ai Bisericii din secolul al III-lea. Se crede că s-a născut în Alexandria (Egipt) și că a decedat la Tyr în Fenicia sau la Cezareea în Palestina. Opera sa cuprinde: texte exegetice (*Scolii, Comentarii, Omilii*), texte teologice (*Despre principii* – primul tratat creștin de teologie sistematică, în care, în partea a IV-a, dezvoltă propriul său sistem de interpretare alegorică, *Contra lui Celsus, Despre rugăciune, Exortație la martiriu, Convorbiri cu Heraclide, Despre Paște, Despre înviere, Despre naturi, Stromate*) și *Hexapla* (v. *infra*, n. 13).

[8] Eusebiu (265 d.Hr. - după mai 339 d.Hr.) a fost episcop de Cezareea în Palestina, teolog, apologet și istoric al Bisericii creștine. Opera sa prezintă importanță mai ales pentru că păstrează texte (pasaje, extrase) și citate ale multor opere pierdute astăzi. Această operă constă în scrieri apologetice, dogmatice, exegetice, biblice, istorice. Cele mai importante scrieri apologetice sunt *Pregătirea pentru Evanghelie* (lat. *Praeparatio evangelica)* și *Dovezile Evangheliei* (lat. *Demonstratio evangelica*). Dar Eusebiu a fost consacrat prin operele sale istorice, dintre care cele mai importante sunt *Istoria bisericească* (lat. *Historia ecclesiastica*), *Cronica* (*Chronicon*) și *Viața lui Constantin* (lat. *Vita Constantini*).

[9] Numită astfel după autorul ei, Sfântul Martir Lucian din Antiohia († 311/312).

[10] Epitetul „sfânt" nu are în acest context, și în altele similare, conotații liturgice ori hagiografice. El exprimă respectul deosebit față de persoane din ierarhia ecleziastică, dar este folosit și cu referire la sfinții propriu-ziși.

Avitus[11] a pus adeseori întrebări cu privire la acest subiect. Și, fiindcă fratele nostru Firmus[12], care mi-a încredințat scrisoarea voastră, mi-a oferit prilejul, vă răspund scriindu-vă în comun tuturor și eliberându-mă astfel de o mare datorie de prietenie, care crește cu atât mai mult cu cât mă achit de ea.

Ei bine, așa cum, în ceea ce privește Noul Testament, recurgem la izvorul limbii grecești în care a fost scris Noul Testament, dacă la latini se naște o problemă provocată de diferențele dintre copii, tot astfel, în ceea ce privește Vechiul Testament, dacă există diferențe între greci și latini, facem apel la textul ebraic autentic, pentru ca orice emană din izvor să îl putem afla în pâraie. Însă această ediție „comună" este totuna cu ediția *Septuagintei*. Dar există o deosebire între cele două ediții: vechea *ediție comună* a fost coruptă în funcție de loc, de timp și de voința copiștilor, câtă vreme cea care se află în *Hexapla*[13], pe care am tradus-o noi, este chiar traducerea celor șaptezeci de învățați, care se păstrează neschimbată și fără greșeală în cărțile eruditilor. Nu există nicio îndoială că orice diferă de ea este diferit în egală măsură de autoritatea textului ebraic.

3. Prima întrebare referitoare la *Psalmul al V-lea* a fost următoarea: „Nici nu va locui lângă Tine cel rău"[14]. În loc de aceasta, în greacă se află: οὔτε παροικήσει σοι πονηρός sau πονηρευόμενος, așa cum are ediția populară. Și vă mirați de ce traducătorul latin nu

---

[11] Avitus este un episcop spaniol, care apare și în *Epistola a LXXIX-a* (vezi FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, trad. Maria-Luiza Oancea, Ana-Cristina Halichias, Traian Diaconescu *et al.*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 10, serie nouă, Editura Basilica, București, 2018, p. 259) și în *Epistola a CXXIV-a*.

[12] Firmus este unul dintre corespondenții Fericitului Augustin și ai Fericitului Ieronim. El este cel care i-a procurat lui Ieronim manuscrisul *Psaltirii* discutate în *Epistola a CVI-a*.

[13] Ediție a Vechiului Testament pregătită de Origen în secolul al III-lea, care prezenta în paralel, pe șase coloane (de unde și numele de *hexapla*, „de șase ori"), diferite versiuni ale Scripturilor, două în ebraică și patru în greacă, după cum urmează: 1. ebraică (probabil *Textul masoretic*); 2. ebraică, transliterată cu caractere grecești; 3. o revizuire a *Septuagintei*, cu (a) interpolări pentru a indica unde ebraica nu este reprezentată în *Septuaginta* (preluată în principal din textul lui Theodotion și marcată cu asteriscuri) și (b) indicații, folosind semne numite „obele", în care cuvintele, expresiile sau, ocazional, secțiunile mai mari din *Septuaginta* nu reflectă textul ebraic subiacent; 4.traducerea greacă a lui Aquila din Sinope (începutul sec. al II-lea d.Hr.); 5. traducerea greacă a lui Symmachus Ebionitul (sfârșitul sec. al II-lea d.Hr.); 6. traducerea greacă a lui Theodotion (mijlocul sec. al II-lea d.Hr.). Se pare că Origen a adăugat și a șaptea și a opta coloană pentru anumite cărți ale Scripturilor conținând alte traduceri grecești. Acestea se numeau *Quinta* și *Sexta* deoarece erau a cincea și a șasea versiune sau ediție a studiilor lui Origen.

[14] *Psalmul* 5, 4.

a tradus παροικία prin „pribegie", ci a pus în locul acestui cuvânt „locuire", care în greacă se spune κατοικία. Există dovada că a făcut acest lucru și în altă parte: „Vai mie, că pribegia mea s-a prelungit!"[15] Iar în *Psalmul al XIV-lea* din nou a pus „locuire" în loc de „pribegie": „Doamne, cine va locui în cortul Tău?"[16] Trebuie să se știe că, dacă am voi să spunem: „Cine va sălășlui în cortul Tău?" sau ca în *Psalmul al V-lea*: „Și nu sălășluiește lângă Tine cel rău", s-ar pierde eufonia. Și, dacă vom urmări cu un zel supărător exactitatea traducerii, vom pierde frumusețea transpunerii; aceasta este regula unui bun traducător, să exprime idiotismele unei limbi prin expresii caracteristice limbii sale. Putem dovedi că așa a procedat Tullius[17] în ceea ce privește dialogul *Protagoras* al lui Platon, *Economicul* lui Xenofon[18] și discursul lui Demostene[19] împotriva lui Eschine. La fel au făcut și Plautus, Terentius și Caecilius[20], bărbați foarte învățați, când au tradus comedii grecești. Și să nu creadă cineva că latina este o limbă foarte săracă pentru că nu poate să traducă cuvânt cu cuvânt, de vreme ce grecii traduc cele mai multe texte ale noastre prin perifraze și se străduiesc să exprime cuvintele ebraice nu printr-o transpunere fidelă, ci potrivit caracteristicilor limbii lor.

4. Din același psalm: „Îndreptează înaintea mea calea Ta"[21]. În greacă stă scris: κατεύθυνον ἐνώπιόν σου τὴν ὁδόν μου, adică: „Îndreptează înaintea Ta calea mea", ceea ce nu au nici cei șaptezeci de învățați, nici Aquila[22], nici Symmachus[23], nici

---

[15] *Psalmul* 119, 5.

[16] *Psalmul* 14, 1.

[17] Este vorba despre Marcus Tullius Cicero.

[18] Xenofon (430 î.Hr. - după 354 î.Hr.) a fost un istoric, soldat și mercenar grec. Printre operele sale se numără lucrări de istorie și politică (*Anabasis / Retragerea celor zece mii*, un „jurnal" al retragerii celor zece mii de mercenari greci înrolați în serviciul lui Cirus cel Tânăr în expediția acestuia contra fratelui său, Artaxerxes al II-lea, *Hellenika*, *Cyropaedia / Despre educația lui Cirus*), de filozofie (*Amintiri despre Socrate* și *Apologia lui Socrate*), de economie (*Economicul* – un tratat despre economie), de viață practică (*Despre vânătoare*, *Despre echitație*).

[19] Demostene (384 î.Hr. - după 12 octombrie 322 î.Hr.) a fost un om politic și orator atenian. A fost considerat cel mai mare orator al Antichității, fiind imitat până în epoca modernă.

[20] Comediografi latini din epoca arhaică.

[21] *Psalmul* 5, 8.

[22] Aquila din Sinope (sec. al II-lea d.Hr.) a fost un traducător al Vechiului Testament din ebraică în greacă. Ni s-au păstrat doar fragmente din *Cărțile Regilor* și *Psalmii*.

[23] Symmachus (sfârșitul sec. al II-lea d.Hr.) a tradus Vechiul Testament în limba greacă. Traducerea sa a fost inclusă de Origen în *Hexapla*. Stilul său se remarcă prin eleganță și puritate idiomatică.

Theodotion[24], ci numai ediția comună. În sfârșit, în textul ebraic am găsit astfel scris: *Oser laphanoi darchach*, cuvinte pe care toți le-au transpus într-un glas: „Îndreptează înaintea mea calea Ta". Potrivit cu acestea, în *Rugăciunea domnească* se spune: „Tatăl nostru, Care ești în ceruri, sfințească-se numele Tău"[25], nu pentru a fi sfințit prin rugăciunea noastră, deoarece este sfânt prin sine, ci pentru ca noi să cerem ca ceea ce este sfânt prin natura sa să se sfințească în noi. Așadar, și aici prorocul cere ca drumul Domnului, care este prin sine drept, să fie drept și pentru el.

5. Despre *Psalmul al VI-lea*: „Să se rușineze și să se tulbure foarte toți vrăjmașii mei"[26]. Și spuneți că în greacă nu există „foarte". Știu, dar așa este în ediția populară. De altfel, și în textul ebraic se află *mod*, adică „foarte", și toți au tradus la fel σφόδρα.

6. Despre *Psalmul al VII-lea*: „Judecă-mă, Doamne, după dreptatea mea"[27]. Pentru care în greacă se află: κατὰ τὴν δικαιοσύνην σου, adică: „După dreptatea Ta". Dar și aici este greșit; căci în textul ebraic este *sedechi*, care se traduce: „Dreptatea mea", nu *sedecach*, care înseamnă: „Dreptatea Ta". Însă toți traducătorii au transpus prin aceleași cuvinte: „Dreptatea mea". Și să nu i se pară nimănui o cutezanță că psalmistul cere să fie judecat după dreptatea sa, deoarece versetul următor înseamnă chiar acest lucru: „Și după nevinovăția mea asupra mea". Începutul *Psalmului al XVI-lea* este următorul: „Auzi, Doamne, dreptatea mea"[28]. Chiar și în *Psalmul al XVII-lea* se spune: „Și îmi va da mie Domnul după dreptatea mea și după curăția mâinilor mele îmi va răsplăti mie"[29]. În *Psalmul al XXV-lea* stă, de asemenea, scris: „Cercetează-mă, Doamne, și mă cearcă; aprinde rărunchii și inima mea!"[30] În *Psalmul al IV-lea* se spune: „Când Îl chemam, m-a auzit Dumnezeul dreptății mele"[31]. Și în *Psalmul al LXXXV-lea*: „Păzește sufletul meu, căci cuvios

[24] Theodotion († circa 200 d.Hr.) a fost un savant evreu din Asia Mică, care, în jurul anului 180 d.Hr., a tradus Biblia ebraică în greacă. El a folosit un text ebraic mai apropiat de tradiția masoretică decât textul ebraic din spatele *Septuagintei*, iar versiunea sa a *Cărții lui Daniel* a venit să înlocuiască versiunea *Septuagintei*, posibil datorită influenței lui Origen.

[25] *Matei* 6, 9.

[26] *Psalmul* 6, 10.

[27] *Psalmul* 7, 8.

[28] *Psalmul* 16, 1.

[29] *Psalmul* 17, 23.

[30] *Psalmul* 25, 2.

[31] *Psalmul* 4, 1.

sunt"[32]. Și Iacov vorbește astfel în *Facerea*: „Dreptatea mea mă va face auzit mâine"[33].

7. Despre *Psalmul al VIII-lea*: „Căci voi vedea cerurile Tale"[34]. Și spuneți că „Tale" nu există în greacă. Este adevărat, dar în textul ebraic se citește: *samacha*, care se traduce: „Cerurile Tale". Potrivit ediției lui Theodotion, cei șaptezeci de învățați au adăugat cuvântul sub asterisc. Vă voi dezvălui pe scurt sensul acestei expresii. Când în greacă lipsește ceva din originalul ebraic, Origen l-a adăugat după traducerea lui Theodotion și a pus un asterisc, adică o stea care lămurește și aduce la cunoștință tuturor ceea ce până atunci părea obscur; dimpotrivă, când un cuvânt sau un pasaj nu există în textul ebraic, dar se află în manuscrisele grecești, a pus înaintea lui o obelă, adică un semn orizontal, pe care noi îl putem numi „țepușă"; prin el se arată că trebuie anulat și eliminat[35] pasajul respectiv, deoarece nu se găsește în cărțile autentice. Aceste semne se întâlnesc și în poemele grecilor și ale latinilor.

8. În *Psalmul al XVI-lea*: „Ochii Tăi să vadă cele drepte"[36]; pentru care ați spus că ați citit: οἱ ὀφθαλμοί μου, adică „ochii mei", dar „ochii Tăi" este mai corect, fiindcă spusese și mai sus: „De la fața Ta judecata mea să iasă"[37], și, potrivit spuselor proorocului, ochii lui Dumnezeu nu privesc către cele strâmbe, ci către cele drepte. În același psalm se află: „Păzește-mă ca pe lumina ochilor"[38]. Spuneți că în greacă se citește: „Păzește-mă, Doamne", ceea ce nu se găsește nici în textul ebraic, nici la vreun traducător. În același psalm: „Scoală-Te, Doamne, întâmpină-l pe el și împiedică-l!"[39] Aici, în greacă ar fi: πρόφθασον αὐτούς, adică: „Întâmpină-i pe ei și împiedică-i"; dar este mai bine dacă se citește la singular, deoarece este vorba despre un necredincios, despre care urmează: „Întâmpină-l pe el și împiedică-l; izbăvește sufletul meu de cel necredincios". Nu este nicio îndoială că termenul „necredincios" se referă la diavol.

---

[32] *Psalmul* 85, 2.
[33] *Facerea* 30, 33.
[34] *Psalmul* 8, 3.
[35] Sensul propriu al verbelor din original, *iugulo* și *confodio*, este „a nimici", respectiv „a străpunge".
[36] *Psalmul* 16, 2.
[37] *Psalmul* 16, 2.
[38] *Psalmul* 16, 8.
[39] *Psalmul* 16, 13.

**9.** În *Psalmul al XVII-lea*: „Grindină și cărbuni de foc"[40]. Întrebați de ce în greacă acest al doilea verset nu se află cu două rânduri mai jos. Dar trebuie să știți că acest text a fost adăugat de cei șaptezeci de învățați sub asterisc, după textul ebraic și după ediția lui Theodotion. În același psalm: „Cel care a făcut picioarele mele ca ale cerbilor"[41]. Scrieți că în greacă se găsește în loc de aceasta: ὡσεὶ ἐλάφου, „ca ale cerbului", singularul în locul pluralului. Dar în textul ebraic este pus numărul plural *chaialoth* și toți traducătorii au transpus prin numărul plural. În același psalm: „Și mi-ai dat mie scutul mântuirii Tale"[42]. Spuneți că, în loc de aceasta, ați citit în greacă: τῆς σωτηρίας μου, adică: „Mântuirii mele". Dar în ebraică *iesacha* înseamnă „mântuirii Tale", nu „mele"; astfel au tradus toți traducătorii. În același psalm: „I-ai culcat sub picioarele mele pe cei care s-au răzvrătit împotriva mea"[43]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă: „Toți cei care s-au răzvrătit"; dar cuvântul „toți" a fost adăugat.

În același psalm: „Viu este Domnul și binecuvântat este Dumnezeul meu"[44]. Spuneți că în greacă lipsește „meu". Acest cuvânt nu se află sub asterisc, ci a fost tradus de cei șaptezeci de învățați după originalul ebraic și toți traducătorii sunt de acord în această privință.

În același psalm: „Izbăvitorul meu de neamurile cele furioase"[45]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă: „De vrăjmașii mei cei strașnici" sau „puternici". Și o dată pentru totdeauna, fiindcă ne dăm silința pentru adevăr, trebuie să recunoaștem pur și simplu și să corectăm, dacă din graba traducătorului sau din greșeala copiștilor a fost alterat vreun cuvânt. În textul ebraic nu există decât: „Izbăvitorul meu de vrăjmașii mei". Însă cei șaptezeci de învățați au adăugat: „Furioși". Și, în loc de „neamuri", atât în textul ebraic, cât și la toți traducătorii, a fost pus cuvântul „vrăjmași"; mă mir cum a putut fi pus „neamuri" în loc de „vrăjmași".

**10.** În *Psalmul al XVIII-lea*: „A sărit în sus de bucurie ca un uriaș ca să-și croiască drumul său"[46]. Spuneți că în greacă nu se află

[40] *Psalmul* 17, 14.
[41] *Psalmul* 17, 36.
[42] *Psalmul* 17, 38.
[43] *Psalmul* 17, 42.
[44] *Psalmul* 17, 50.
[45] *Psalmul* 17, 51.
[46] *Psalmul* 18, 6.

„său". Dar găsim acest cuvânt adăugat sub obelă și este evident că nu există în textul ebraic.

**11.** În *Psalmul al XIX-lea*: „Dea ție după inima ta"[47]. Spuneți că în greacă ați găsit numele Domnului adăugat în acest verset; el este de prisos, deoarece se subînțelege, în general, din versetele precedente, de unde începe și psalmul: „Să te audă Domnul în ziua necazului"[48]; astfel încât și aici se spune în același sens: „Dea ție după inima ta", adică Domnul Însuși, despre Care s-a vorbit mai sus. În același psalm: „Și ne auzi pe noi în ziua în care Te vom fi chemat"[49]. Pentru care spuneți că ați citit: „În orice zi"; dar prima interpretare concordă cu originalul ebraic, unde stă scris: *biom*, adică: „În ziua".

**12.** În *Psalmul al XXI-lea*: „Iar Tu, Doamne, nu depărta ajutorul Tău de la mine"[50]. Spuneți că ați găsit „meu" în loc de „Tău", ceea ce este adevărat și trebuie corectat astfel. Într-un cuvânt, dacă s-a produs o schimbare din pricina unei greșeli a copiștilor, socotim că este absurd să te străduiești să o aperi.

În același psalm: „Toată seminția lui Iacov, preamăriți-L pe El"[51]. Pentru care în greacă este scris: δοξάσατε αὐτόν, adică: „Slăviți-L pe El". Dar trebuie să știți că peste tot unde este scris în greacă: „Slăviți-L pe El", traducătorul latin a transpus: „Preamăriți-L", potrivit cu ceea ce se spune în *Ieșirea*: „Să cântăm Domnului, căci cu slavă S-a preamărit"[52]; pentru care în greacă este scris: „S-a slăvit"; dar, dacă transpunem acest cuvânt în limba latină, traducerea devine urâtă. Și noi, atunci când corectam odinioară *Psaltirea*, nu am vrut să schimbăm vechea traducere tradițională acolo unde sensul era identic, ca nu cumva să stăvilim râvna cititorului printr-o interpretare neașteptată și exagerată.

**13.** În *Psalmul al XXII-lea*: „Pocalul meu îmbătător, cât este de minunat"[53]. Spuneți că, în loc de: „Pocalul meu", ați citit în greacă: „Pocalul Tău". Dar acest text a fost introdus în versiunea comună din greșeală. De altfel, și cei șaptezeci de învățați și textul ebraic și

[47] *Psalmul* 19, 4.
[48] *Psalmul* 19, 1.
[49] *Psalmul* 19, 10.
[50] *Psalmul* 21, 21.
[51] *Psalmul* 21, 25.
[52] *Ieșirea* 15, 1.
[53] *Psalmul* 22, 6.

toți traducătorii au: „Pocalul meu”, care în ebraică se spune *chosi*; altminteri, „pocalul Tău” s-ar fi spus *chosach*.

**14.** În *Psalmul al XXIV-lea*: „Să se rușineze toți cei ce fac fărădelegi”[54]. Spuneți că în greacă nu există cuvântul „toți” și este corect. Căci nu se află nici în textul ebraic, dar este adăugat de cei șaptezeci de învățați sub obelă.

În același psalm: „Cei neprihăniți și cei drepți s-au lipit de mine, că am nădăjduit în Tine”[55]. Spuneți că în greacă ați găsit: „Doamne”, care este de prisos.

**15.** În *Psalmul al XXVI-lea*: „Și acum, iată, a înălțat capul meu”[56]. Dar cuvântul „iată” este de prisos. În același psalm: „Fața mea a căutat”[57]. Pentru care în greacă s-a pus: „Fața mea Te-a căutat”. Dar prima lecțiune este mai bună.

**16.** În *Psalmul al XXVII-lea*: „Ascultă glasul rugăciunii mele”[58]. Pentru care ați spus că ați găsit: „Ascultă, Doamne”, dar și aici este o adăugire.

**17.** În *Psalmul al XXVIII-lea*: „Și, în locașul Lui, fiecare va spune: «Slavă!»”[59]; pentru care în greacă ar fi: πᾶς τις, „toată lumea”. Dar, dacă am vrea să traducem literal: „Oricine fiecare”, ne lăsăm pradă unui exces de zel în interpretare și traducerea devine absurdă.

În același psalm: „Domnul face să locuiască potopul”[60]. Pentru care spuneți că ați citit: „Domnul locuiește potopul”. Prima expresie se referă la harul dat credincioșilor, cea de a doua, la locul de ședere al Celui în care cred. Dar *iasaph* este un cuvânt echivoc și poate avea două înțelesuri, căci el înseamnă și „loc de ședere”, și „locuire”; în același psalm se spune despre harul Botezului: „Glasul Domnului peste ape; Domnul peste ape multe”[61] și: „Glasul Domnului dezleagă pântecele cerboaicelor și va lumina codrii întunecați și, în locașul Lui, fiecare va spune: «Slavă!»”[62]; preferăm să înțelegem că se referă la cei care Îl slăvesc pe Domnul; și am tradus: „Domnul face să locuiască potopul”.

---

[54] *Psalmul* 24, 3.
[55] *Psalmul* 24, 22.
[56] *Psalmul* 26, 18.
[57] *Psalmul* 26, 13.
[58] *Psalmul* 27, 2.
[59] *Psalmul* 28, 9.
[60] *Psalmul* 28, 10.
[61] *Psalmul* 28, 3.
[62] *Psalmul* 28, 9.

**18.** În *Psalmul al XXX-lea*: „Fiindcă Tu ești apărătorul meu”[63]. Și în acest pasaj numele Domnului a fost adăugat din nou; și, ca să nu intercalez mereu aceleași observații, va trebui să constatați că numele „Domnul” și „Dumnezeu” sunt adăugate foarte des, iar voi sunteți datori să urmați ceea ce am corectat după textul ebraic și după cei șaptezeci de învățați.

În același psalm: „Iar eu am zis în extazul minții mele”[64]. Pentru care în manuscrisele latine se citește: „În spaima mea”, dar eu am tradus după greacă: ἐν τῇ ἐκστάσει μου, adică: „În extazul minții mele”; de altfel, cuvântul ἔκστασις nu poate fi exprimat în limba latină decât prin „extaz al minții”. Știam că am citit altceva în textul ebraic: „În încremenirea și mirarea mea”.

**19.** În *Psalmul al XXXI-lea*: „Nici nu este în duhul lui vicleșug”[65]. Pentru care spuneți că ați citit în greacă: ἐν τῷ στοματι αὐτοῦ, adică: „În gura lui”; doar Symmachus a pus acest cuvânt. De altfel, și cei șaptezeci de învățați, și Theodotion, și *Quinta*, și *Sexta*[66], și Aquila, și textul ebraic însuși au: „În duhul lui”, care în ebraică se spune: *baffio*.

În același psalm: „Am căzut în suferința mea”[67]; voi arătați că, în greacă, nu există „mea”; acest cuvânt a fost adăugat sub asterisc după textul ebraic și după traducerea lui Theodotion, iar în textul ebraic se citește: *lasaddi, lasaddi*... [68].

**20.** În *Psalmul al XXXIV-lea*: „Toate oasele mele vor zice: «Doamne»”[69]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă „Doamne” repetat de două ori. Dar trebuie să știți că la evrei există multe exemplare care nu au cuvântul „Doamne” nici măcar o singură dată.

**21.** În *Psalmul al XXXVI-lea*: „Și calea lui o va voi ”[70]. Voi spuneți că ați citit în greacă: „O va voi foarte”. Este un adaos, care nu există la niciunul dintre traducători.

**22.** În *Psalmul al XXXVIII-lea*: „Dar în zadar se tulbură tot omul”[71]. Și spuneți că nu ați găsit în greacă „se tulbură”. Or și acest

---

[63] *Psalmul* 30, 4.
[64] *Psalmul* 30, 23.
[65] *Psalmul* 31, 2.
[66] V. *supra* n. 13.
[67] *Psalmul* 31, 4.
[68] Cuvântul a fost repetat de două ori în manuscrise. Această repetiție a fost interpretată ca anunțând o traducere pe care noi nu o mai avem.
[69] *Psalmul* 34, 9.
[70] *Psalmul* 36, 23.
[71] *Psalmul* 38, 9.

cuvânt este adăugat în *Septuaginta* sub obelă. De aici provine la voi și la mulți alții eroarea, deoarece, din pricina neglijenței copiștilor și a suprimării virgulelor și asteriscurilor, toată punctuația devine confuză.

23. În *Psalmul al XXXIX-lea*: „Și legea Ta înlăuntrul inimii mele"[72]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă: „Înlăuntrul pântecelui meu"; la fel scrie și în textul ebraic: *batthoch meai*. Dar, pentru eufonie, s-a tradus în latină: „În inimă"; totuși nu trebuie să omitem textul adevărat. În același psalm: „Doamne, spre ajutorul meu ia aminte"[73]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă: σπεῦσον, adică: „Grăbește-Te". Dar cei șaptezeci scriu: πρόσοχες, adică: „Ia aminte".

24. În *Psalmul al XL-lea*: „Și dacă intra ca să vadă"[74]. Spuneți că în greacă nu este pus „dacă", deși este scris foarte limpede în textul ebraic și la toți traducătorii; iar cei șaptezeci de învățați au tradus: καὶ εἰσπορεύετο τοῦ ἰδεῖν, „și intra ca să vadă".

25. În *Psalmul al XLI-lea*: „Mântuirea feței mele, Dumnezeul meu"[75]. Pentru care spuneți că ați găsit: „Și Dumnezeul meu". Dar trebuie să știți că „Dumnezeul meu" se găsește de două ori în acest psalm. Prima dată s-a pus: „Mântuirea feței mele, Dumnezeul meu", iar a doua oară, adică la sfârșitul acestui psalm, s-a scris: „Mântuirea feței mele și Dumnezeul meu", dar conjuncția „și" din textul ebraic și de la Theodotion a fost adăugată sub asterisc.

În același psalm: „M-au ocărât asupritorii[76] mei"[77]. Pentru care spuneți că ați găsit: οἱ ἐχθροί μου, adică „inamicii[78] mei", când și în *Septuaginta* s-a scris: οἱ θλίβοντές με, și în textul ebraic: *sorarai*, adică „dușmanii[79] mei".

În același psalm: „Nădăjduiește în Dumnezeu, că încă Îl voi lăuda pe El"[80]. Și spuneți că „încă" nu se găsește în greacă. Cuvântul a fost adăugat sub asterisc. Într-adevăr, așa găsim scris și în textul ebraic: *chi od*, care în greacă înseamnă: ὅτι ἔτι, iar în latină se

---

[72] *Psalmul* 39, 11.
[73] *Psalmul* 39, 18.
[74] *Psalmul* 40, 6.
[75] *Psalmul* 41, 7, 17.
[76] Lat. *qui tribulant*.
[77] *Psalmul* 41, 14.
[78] Lat. *inimici*.
[79] Lat. *hostes*.
[80] *Psalmul* 41, 17.

spune: *quoniam adhuc*, „că încă". Așa trebuie să înțelegem această expresie și în *Psalmul al XLII-lea*.

26. În *Psalmul al XLIII-lea*: „Și nu vei ieși cu oștirile noastre"[81]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă: „Și nu vei ieși, Dumnezeule"; dar acest cuvânt este de prisos.

În același psalm: „Pusu-ne-ai pe noi ca pildă către neamuri"[82]. Pentru care în greacă este scris: ἐν τοῖς ἔθνεσιν, „în neamuri"; dar, dacă s-ar fi spus în latină: „Ca pildă în neamuri"[83], ar fi fost o cacofonie; de aceea, a fost păstrată eleganța traducerii fără a dăuna sensului. De altminteri, în textul ebraic am găsit scris astfel: „Ne-ai făcut pildă în popoare".

În același psalm: „Scoală-Te, ajută-ne!"[84] Pentru care, ca de obicei, în greacă a fost adăugat numele Domnului.

27. În *Psalmul al XLIV-lea*: „Săgețile Tale ascuțite"[85]. Pentru care spuneți că ați citit în greacă: „Ascuțite, o Atotputernice"; dar cuvântul „Atotputernice" a fost pus greșit aici, fiind adăugat dintr-un verset anterior, în care se citește: „Încinge-Te cu sabia Ta peste coapsa Ta, Atotputernice"[86].

28. În *Psalmul al XLVII-lea*: „Că, iată, regii s-au adunat"[87]. Pentru care spuneți că ați citit în greacă: „Că, iată, regii acestuia s-au adunat"; însuși textul lecțiunii arată că termenul „acestuia" este de prisos; în vechile manuscrise latine fusese scris: „Regii pământului"; noi am suprimat cuvântul, deoarece nu se găsește nici în textul ebraic, nici în *Septuaginta*.

În același psalm: „Precum am auzit, așa am văzut"[88]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă: „Așa am și văzut", dar „și" este de prisos; căci în textul ebraic se citește: *chen rainu*, care se traduce: οὕτως εἴδομεν, adică: „Așa am văzut".

În același psalm: „Primit-am, Dumnezeule, mila Ta, în mijlocul templului Tău"[89]. Pentru cuvintele: „Templului Tău", pe care le-am tradus după textul ebraic și după cei șaptezeci de învățați,

---

[81] *Psalmul* 43, 11.
[82] *Psalmul* 43, 16. Lat. *in similitudinem gentibus*.
[83] Lat. *in similitudinem in gentibus*.
[84] *Psalmul* 43, 28.
[85] *Psalmul* 44, 7.
[86] *Psalmul* 44, 4.
[87] *Psalmul* 47, 4.
[88] *Psalmul* 47, 7.
[89] *Psalmul* 47, 8.

spuneți că ați citit în greacă: „Poporului Tău", ceea ce este de prisos. În ebraică scrie: *echalach*, adică: τοῦ ναοῦ, „templului Tău", și nu: *ammach*, care înseamnă: „Poporul Tău".

**29.** În *Psalmul al XLVIII-lea*: „Omul pe când era în cinste"[90]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă: „Și omul pe când era în cinste". Dar trebuie să știți că versetul apare de două ori în acest psalm, iar prima dată[91] are adăugată conjuncția „și", dar la sfârșit ea nu există.

În același psalm: „Și-i vor stăpâni pe ei cei drepți"[92]. În loc de „cei drepți"[93], spuneți că în greacă ați citit: εὐθεῖς, adică „cinstiți"[94]; dar s-a tradus așa în latină pentru eufonie. De altminteri, și în pasajul în care citim scris: *in libro* εὐθεῖς, înțelegem: „În cartea drepților"[95]; și nu trebuie să traducem cuvânt cu cuvânt astfel încât, în timp ce reproducem silaba, să pierdem sensul.

În același psalm: „Când mă va fi izbăvit din mâna iadului". Pentru care spuneți că ați citit: „Când mă va fi primit"; și noi am tradus astfel din *Septuaginta*; și mă întreb cu mirare cine a denaturat pasajul în manuscrisul vostru.

**30.** În *Psalmul al XLIX-lea*: „Șezând, împotriva fratelui tău vorbeai"[96]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă: κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις și sunteți de părere că nu am tradus bine fiindcă am spus: „Împotriva fratelui tău vorbeai", când ar fi trebuit să spunem: „Împotriva fratelui tău cleveteai"; or este limpede și pentru proști că este greșit să spunem așa și nu este potrivit în limba noastră. Nu ignorăm că termenul καταλαλία se traduce *detractio*, „clevetealǎ"; iar dacă am fi vrut să îl folosim, nu am fi putut spune: „Împotriva fratelui tău cleveteai", ci: „În privința fratelui tău cleveteai"[97]. Iar dacă am fi folosit acest

[90] *Psalmul* 48, 21.
[91] *Psalmul* 48, 12.
[92] *Psalmul* 48, 15.
[93] Lat. *iusti*.
[94] Lat. *recti*. În limba latină, *iustus*, „drept, care respectă dreptatea", este sinonim cu sensul figurat al lui *rectus*, „drept, franc, cinstit", care la propriu înseamnă „în linie dreaptă, direct".
[95] *Cf. Iosua* 10, 13; 2 *Regi* 1, 18.
[96] *Psalmul* 49, 21.
[97] Am încercat să reproducem cât mai fidel diferența dintre cele două variante, *adversus fratrem tuum loquebaris*, respectiv *de fratre tuo detrahebas*. În contextul comentat de Fericitul Ieronim, verbele *loquor* și *detraho* au drept regim prepoziții diferite: *loquor* cere o prepoziție construită cu acuzativul, în cazul nostru *adversus*, iar *detraho* prepoziția *de*, construită cu ablativul.

cuvânt, din nou un polemist care caută pricină cuvintelor ar putea întreba de ce nu am spus: κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου, adică: „Împotriva fratelui său". Dar aceste lucruri sunt de prisos și nu trebuie să ne torturăm cu o traducere pedantă a cuvintelor, câtă vreme nu este afectat sensul, căci fiecare limbă, așa cum am spus mai înainte, se exprimă prin construcțiile sale caracteristice.

În același psalm: „Ca nu cumva să vă răpească vreodată și să fie cel care să izbăvească"[98]. Spuneți că ați găsit în greacă: „Și să nu fie cel care să izbăvească"; așa am tradus și noi și așa se găsește și în manuscrisele noastre. Mă mir că puneți pe seama greșelii traducătorului eroarea unui copist care picotește. Doar dacă, din întâmplare, textul nu suna așa: „Ca nu cumva să vă răpească vreodată, nici să fie cel care să izbăvească", unde în loc de „nici să" a scris „și să".

În același psalm: „Jertfa de laudă Mă va cinsti"[99]. Pentru care în greacă stă scris: δοξάσει με, adică: „Mă va slăvi", despre care am vorbit și mai sus. În Evanghelie, în pasajul în care citim în greacă: Πάτερ, δόξασόν με τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον παρὰ σοὶ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι, „Părinte, slăvește-Mă cu slava pe care am avut-o la Tine, mai înainte de a fi lumea", în latină se citește: „Părinte, preamărește-Mă"[100]; prin urmare, nu am voit să schimbăm ceea ce citeau cei din vechime, fiindcă sensul era același.

31. În *Psalmul al LIV-lea*: „Îl așteptam pe Cel care mă mântuiește"[101]. Iar voi spuneți că ați găsit în greacă: „Îl așteptam pe Dumnezeu", care este un adaos.

În același psalm: „De puținătatea sufletului"[102]. Și spuneți că în greacă ați găsit: ἀπὸ ὀλιγοψυχίας, care înseamnă în mod propriu „lipsă de curaj". Dar trebuie să știți că, în loc de ὀλιγοψυχία, Aquila, Symmachus, Theodotion și *Quinta* au tradus ἀπὸ πνεύματος, adică „de suflare"; și în textul ebraic scrie *merucha*, sensul frazei întregi fiind în el următorul: „Mă voi grăbi ca să fiu mântuit de suflarea furtunii și a viforului".

---

[98] *Psalmul* 49, 23.
[99] *Psalmul* 49, 24.
[100] *Ioan* 17, 5.
[101] *Psalmul* 54, 8.
[102] *Psalmul* 54, 8.

În același psalm: „Că de m-ar fi ocărât vrăjmașul"[103]. În greacă este pus: ὠνείδισεν, adică „m-ar fi insultat". Dar este evident că între ocări și insulte nu există diferență de sens.

32. În *Psalmul al LV-lea*: „Căci mulți sunt cei care luptă împotriva mea, din înălțimea zilei mă voi teme"[104]. Spuneți că ați găsit în greacă: „Nu mă voi teme", dar este un adaos. Logica frazei este: „Fiindcă mulți luptă împotriva mea, de aceea, din înălțimea zilei, mă voi teme", adică: „Nu de cei care luptă împotriva mea mă voi teme, ci de lumina Ta înaltă".

În același psalm: „În mânie popoare vei sfărâma"[105]. Pentru care în greacă se citește: ἐν ὀργῇ λαοὺς κατεάξεις, adică: „În mânie vei sfărâma popoare", iar la latini, în loc de „vei doborî", adică κατάξεις[106], în mod greșit s-a reținut lecțiunea κατεάξεις[107], adică „vei sfărâma". Căci în textul ebraic este *hored*, adică καταβίβασον, pe care noi îl putem traduce „pune la pământ", iar Symmachus l-a tradus κατάγαγε, „doboară".

33. În *Psalmul al LVIII-lea*: „Că Tu, Dumnezeule, sprijinitorul meu ești"[108]. Pentru care în greacă este pus: „Sprijinitorul meu ești Tu". Dar trebuie să știți că în textul ebraic nu scrie nici „ești", nici „Tu"; aceste cuvinte se găsesc numai în *Septuaginta*.

În același psalm: „Dumnezeul meu, voința Lui mă va întâmpina"[109]. Pentru care în greacă s-a scris: τὸ ἔλεος αὐτοῦ, adică „mila Lui", ceea ce este mai exact. Dar în textul ebraic s-a scris: „Mila mea mă va întâmpina".

În același psalm: „Dumnezeu mi-a arătat printre vrăjmașii mei"[110]. Pentru care în greacă s-a pus: „Dumnezeul meu", dar „meu" a fost adăugat.

În același psalm: „Să nu-i omori pe ei, ca nu cumva să uite poporul Tău"[111]. Pentru care în greacă s-a scris: „Legea Ta"; dar în *Septuaginta* și în textul ebraic nu este „poporul Tău", ci „poporul meu", iar noi am tradus astfel.

---

103 *Psalmul* 54, 12.
104 *Psalmul* 55, 2-3.
105 *Psalmul* 55, 7.
106 De la gr. κατάγω, „a doborî".
107 De la gr. κατάγνυμι, „a sfărâma".
108 *Psalmul* 58, 10.
109 *Psalmul* 58, 10.
110 *Psalmul* 58, 11.
111 *Psalmul* 58, 12.

În același psalm: „Și vor ști că Dumnezeu stăpânește pe Iacov, marginile pământului”[112]. Pentru care în greacă s-a scris: „Și marginile pământului”, dar conjuncția „și” a fost adăugată; logica frazei este următoarea: „Vor ști că Dumnezeul lui Iacov stăpânește marginile pământului”.

34. În *Psalmul al LIX-lea*: „Cine mă va duce până la Idumeea?”[113] Pentru care în greacă este: „Sau cine mă va duce”, dar este de prisos.

35. În *Psalmul al LX-lea*: „Că Tu, Dumnezeul meu, ai auzit rugăciunea mea”[114]. Pentru care în greacă se citește: „Că Tu, Dumnezeule, m-ai ascultat”. Acest pasaj nu există nici în textul ebraic, nici la cei șaptezeci de învățați, iar în textul latin este un adaos.

În același psalm: „Voi cânta numelui Tău în veacul veacului”[115]. Pentru care în greacă ar fi: „În veac”, iar în textul ebraic se află *laed*, adică „în veci”, nu *lolam*, care înseamnă „în veac”.

36. În *Psalmul al LXI-lea*: „Că Dumnezeu este ajutorul nostru în veci”[116]. Pentru care în greacă este: „Dumnezeu, ajutorul nostru”. Așadar, „în veci” este sub obelă.

37. În *Psalmul al LXII-lea*: „Însetat-a de Tine sufletul meu”[117]. Pentru care în greacă ar fi: „Însetat-a întru Tine sufletul meu”. Dar textul ebraic nu are *attha*, care înseamnă „întru Tine”, ci *lach*, care înseamnă „de Tine”. Deci în latină s-a tradus potrivit cu caracterul propriu al limbii.

38. În *Psalmul al LXIII-lea*: „Săgețile copiilor s-au făcut rănile lor”[118]. Pentru care în greacă scrie: „Săgeata copiilor”; dar, dacă am spune astfel, nu ar fi în spiritul limbii latine: „Săgeata copiilor s-au făcut rănile lor”. Pentru care textul ebraic are mai bine: „Dumnezeu îi va lovi cu săgeata fără de veste și îi va răni”[119].

39. În *Psalmul al LXIV-lea*: „Cel ce tulburi adâncul mării, vuietul valurilor ei”[120]. Scrieți că în greacă s-a adăugat: „Cine va rezista?”, care este de prisos. Căci se subînțelege: „Tu, Care tulburi adâncul mării și Care tulburi vuietul valurilor ei”.

[112] *Psalmul* 58, 16.
[113] *Psalmul* 59, 10.
[114] *Psalmul* 60, 5.
[115] *Psalmul* 60, 8.
[116] *Psalmul* 61, 8.
[117] *Psalmul* 62, 2.
[118] *Psalmul* 63, 8 (după *Septuaginta*).
[119] *Psalmul* 63, 8.
[120] *Psalmul* 64, 7.

În același psalm: „Gătit-ai hrana lor, că așa este gătirea acestuia”[121]. Spuneți că în greacă nu ar fi „acestuia”, în timp ce în textul ebraic *techina* înseamnă, în mod evident, „gătirea acestuia”; „acestuia” se referă la „pământ”, despre care spusese mai înainte: „Cercetat-ai pământul și l-ai adăpat pe el”[122].

**40.** În *Psalmul al LXV-lea*: „Arderi de tot pline de măduvă voi aduce ție, cu tămâia berbecilor”[123]. Pentru care spuneți că ați găsit: „Cu tămâie și berbeci”, dar este greșit; în textul ebraic scrie: *em catoroth helim*, care se traduce: μετὰ θυμιάματος κριῶν, adică „cu tămâia berbecilor”.

În același psalm: „Pentru aceasta a auzit Dumnezeu”[124]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă: „M-a auzit Dumnezeu”, ceea ce este de prisos.

**41.** În *Psalmul al LXVII-lea*: „Și să se bucure înaintea Lui”[125]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă: „Și bucurați-vă înaintea Lui”. Așa am tradus și noi, dar nu pot să știu cine a corupt textul codicelui vostru.

În același psalm: „Căci nu cred că Domnul locuiește în el”[126]. Pentru care spuneți că ați citit în greacă: καὶ γὰρ ἀπειθοῦντες τοῦ κατασκηνῶσαι, „și cei care nu au crezut că S-a așezat”, dar ambele variante sunt false. În ceea ce ne privește, am tradus: „Căci cei care nu au crezut că Domnul locuiește în el”, după cum este sensul, care depinde de ceea ce este în continuare: „Suitu-Te-ai la înălțime, robit-ai robia, primit-ai daruri printre oameni”[127] și [ai robit] „pe cei care nu credeau că Domnul poate să locuiască printre muritori”.

În același psalm: „Domnul Dumnezeu este binecuvântat zi de zi”[128]. Spuneți că ați găsit în loc de aceasta în greacă: „Domnul Dumnezeu este binecuvântat, binecuvântat este Dumnezeu zi de zi”; dar textul de mai sus este mai exact și mai bun.

În același psalm: „Văzut-au intrările Tale, Dumnezeule”[129]. Pentru care în greacă ar scrie: „Intrările Tale au fost văzute,

[121] *Psalmul* 64, 10.
[122] *Psalmul* 64, 9.
[123] *Psalmul* 65, 14.
[124] *Psalmul* 65, 18.
[125] *Psalmul* 67, 5.
[126] *Psalmul* 67, 17.
[127] *Psalmul* 67, 19.
[128] *Psalmul* 67, 20.
[129] *Psalmul* 67, 25.

Dumnezeule". În textul ebraic se află: *rachua alichathach*, pasaj pe care Aquila, Symmachus, Theodotion, *Quinta* și *Sexta* l-au tradus: „Văzut-au drumurile Tale, Dumnezeule"; și în continuare: „Drumurile Dumnezeului Împăratului meu, Care este în locașul cel sfânt"[130]. Prin urmare, trebuie să citim astfel: „Văzut-au intrările Tale, Dumnezeule" și să renunțăm la eroarea făcută de copist, care a pus cazul nominativ în loc de acuzativ, deși găsim așa în *Septuaginta* și în *Hexapla*: ἐθεώρησαν αἱ πορεῖαί σου ὁ Θεός, „drumurile Tale au văzut, Dumnezeule"; dar, în loc de ἐθεώρησαν, „au văzut", multe manuscrise au ἐθεωρήθησαν, „au fost văzute", formă care a devenit obișnuită.

În același psalm: „Intrările Dumnezeului meu, Împăratului meu, în locașul cel sfânt"[131]; se subînțelege: „Au văzut intrările Dumnezeului meu, Împăratului meu". Spuneți că în greacă nu este pus „meu" după „Împăratului", dar este în mod evident o minciună. În al doilea rând, se pune și „Dumnezeului meu", și „Împăratului meu" pentru a arăta afecțiunea mângâietoare; Cel care este Dumnezeul și Împăratul tuturor devine în mod special Dumnezeul și Împăratul său, datorită meritelor slujirii sale. În sfârșit, în textul ebraic scrie: *heli melchi*, care înseamnă: „Dumnezeul meu și Împăratul meu".

În același psalm: „Împărățiile pământului, cântați lui Dumnezeu, cântați Domnului!"[132] Spuneți că în acest verset nu este scris „cântați Domnului", fiindcă imediat urmează *diapsalma*[133]. „Cântați lui Dumnezeu, Cel care S-a suit peste cerul cerului, spre răsărit"[134], deși acest verset ar trebui să fie potrivit originalului ebraic: „Cântați lui Dumnezeu, psălmuiți Domnului"; ceea ce se citește la începutul versetului următor: „Psălmuiți lui Dumnezeu" nu se află în cărțile autentice, ci este marcat cu obelă. Așadar, și voi să citiți textul adevărat; ca nu cumva, admițând un adaos, să dați la o parte ceea ce a scris prorocul.

**42.** În *Psalmul al LXVIII-lea*: „Lăuda-voi numele lui Dumnezeu cu cântare"[135]. Pentru care spuneți că ați găsit: „Dumnezeului meu", dar „meu" este de prisos.

---

[130] *Psalmul* 67, 25.
[131] *Psalmul* 67, 25.
[132] *Psalmul* 67, 33.
[133] Pauză în interiorul unui psalm.
[134] *Psalmul* 67, 34.
[135] *Psalmul* 68, 34.

43. În *Psalmul al LXX-lea*: „Dumnezeule, nu Te depărta de la mine!”[136] Spuneți că în greacă a fost pus: „Dumnezeul meu”, dar este de prisos.

În același psalm: „Dumnezeule, m-ai învățat din tinerețile mele”[137]. Și aici „Dumnezeul meu”, despre care spuneți că l-ați găsit în versiunile grecești, este de prisos.

În același psalm: „Până să vestesc brațul Tău”[138]. Spuneți că în greacă ați găsit: „Minunile Tale”, care se află într-un verset aflat mai sus: „Și până astăzi voi vesti minunile Tale”[139]. Deci cuvântul „braț” este pus în mod corect aici.

44. În *Psalmul al LXXI-lea*: „Și se vor închina lui toți împărații”[140]. Spuneți că ați găsit în greacă: „Împărații pământului”, ceea ce este de prisos.

În același psalm: „Binecuvântat este Domnul Dumnezeu, Dumnezeul lui Israel”[141]. Spuneți că în greacă nu apare de două ori „Dumnezeu”, deși cuvântul se găsește și în textul ebraic, și în *Septuaginta*; este foarte limpede că întreita menționare a numelui lui Dumnezeu se referă la taina Sfintei Treimi.

În același psalm: „Binecuvântat este numele slavei Lui în veci”[142]. Spuneți că ați găsit în greacă: „În veci și în veacul veacului”, ceea ce să știți că a fost adăugat în mod inutil, deoarece nu se află nici în textul ebraic, nici la cei șaptezeci de învățați.

45. În *Psalmul al LXXII-lea*: „Va ieși ca din grăsime”[143]. Spuneți că ați găsit în versiunile grecești: ἐξελεύσονται, adică „vor ieși”, dar este o greșeală. Căci și cei șaptezeci de învățați scriu: ἐξελεύσεται ὡς ἐκ στέατος ἡ ἀδικία αὐτῶν, „va ieși ca din grăsime nedreptatea lor”.

În același psalm: „Cum știe Dumnezeu?”[144] Spuneți că în greacă nu există „Dumnezeu”, deși este scris și în *Septuaginta*: ὡς ἔγνω ὁ Θεός, „cum știe Dumnezeu?” și toți traducătorii au tradus în mod asemănător din ebraică.

---

[136] *Psalmul* 70, 13.
[137] *Psalmul* 70, 18.
[138] *Psalmul* 70, 21.
[139] *Psalmul* 70, 18.
[140] *Psalmul* 71, 11.
[141] *Psalmul* 71, 19.
[142] *Psalmul* 71, 20.
[143] *Psalmul* 72, 7.
[144] *Psalmul* 72, 11.

În același psalm: „Voi înțelege în zilele lor ultime"[145]. În loc de aceasta, spuneți că ați citit: „Și voi înțelege", dar aici conjuncția „și" este de prisos.

În același psalm: „Stinsu-s-a carnea mea și inima mea"[146]. Pentru care unii au o ordine greșită: „Stinsu-s-a inima mea și carnea mea".

În același psalm: „Ca să vestesc toate prorocirile Tale"[147]. Pentru care ați spus că ați citit în greacă: τὰς αἰνέσεις σου, adică „laudele Tale". Trebuie să se știe că în textul ebraic este scris: *malochothach*, care a fost tradus de Aquila: ἀγγελίας σου, „vestirile Tale", de *Septuaginta*: ἐπαγγελίας σου, adică „prorocirile Tale" sau „făgăduințele Tale"; cu toate acestea, „laudă" și „prorocire" înseamnă unul și același lucru.

46. În *Psalmul al LXXIII-lea*: „Pentru ce, Dumnezeule, m-ai lepădat până la sfârșit?"[148] Pentru care în versiunile grecești se citește greșit, din cauza schimbării ordinii cuvintelor: „Pentru ce m-ai lepădat, Dumnezeule?"

În același psalm: „Câte rele a făcut vrăjmașul în sanctuar"[149]. Mă mir că cineva, făcând o corectură în manuscrisul vostru, a greșit, astfel încât a înlocuit „sanctuar" cu „sfinți", cu toate că și în manuscrisul nostru se găsește „în sanctuar".

În același psalm: „Să ardem toate zilele de sărbătoare ale lui Dumnezeu de pe pământ"[150]. Pentru care în greacă s-a scris: καταπαύσωμεν, „să punem capăt", iar noi am tradus astfel: „Să facem să se stingă toate zilele de sărbătoare ale lui Dumnezeu de pe pământ". Și mă mir că nu știu care cutezător a socotit că trebuie să includă în text adnotarea noastră marginală, pe care am scris-o, după cum urmează, spre știință celui care citește: „Nu este καταπαύσωμεν, cum cred unii, ci κατακαύσωμεν, adică «să ardem»". Și, pentru că cuviosul părinte Firmus, care a fost supraveghetorul acestei lucrări, mi-a relatat că s-a născut o dezbatere între mai mulți cu privire la acest pasaj, socotesc că trebuie să îl discut mai detaliat. În textul ebraic s-a scris: *sarphu chol moedahu hel baares*, pasaj pe care Aquila și Symmachus l-au tradus: ἐνεπύρισαν πάσας

---

[145] *Psalmul* 72, 17.
[146] *Psalmul* 72, 25.
[147] *Psalmul* 72, 27.
[148] *Psalmul* 73, 1.
[149] *Psalmul* 73, 4.
[150] *Psalmul* 73, 9.

τὰς συνταγὰς τοῦ Θεοῦ, adică: „Au incendiat toate sărbătorile lui Dumnezeu pe pământ”, *Quinta*: κατέκαυσαν, adică: „Au ars”, *Sexta*: κατακαύσωμεν, adică: „Să ardem”; este evident că și *Septuaginta* a tradus după originalul *Hexaplelor*. Chiar și Theodotion a tradus: ἐνεπυρίσαμεν, „le-am dat foc”. De aici reiese clar că trebuie psalmodiat după traducerea noastră; și totuși este necesar să se știe ce conține originalul ebraic. Desigur, acest text, pe care l-a tradus *Septuaginta*, trebuie să se cânte în biserici, datorită vechimii sale; iar traducerea noastră trebuie să fie știută de erudiți pentru cunoașterea Scripturilor. De aceea, ceea ce a fost adăugat pe margine pentru studiu nu trebuie inclus în cuprinsul textului, după bunul plac al copiștilor, ca să nu tulbure traducerea, care are întâietate.

În același psalm: „Ai zdrobit capetele balaurilor în ape; Tu ai sfărâmat capetele balaurului”[151]. Aceasta este ordinea lecțiunii, ca în primul verset; „Tu” nu se află în el, ci în cel de al doilea; și cuvântul „ape” este la numărul plural, nu singular, după cum și Aquila a tradus cuvântul ebraic *ammaim* prin τῶν ὑδάτων, adică „al apelor”.

În același psalm: „Nu uita glasurile vrăjmașilor Tăi”[152]. Spuneți că, în loc de aceasta, în greacă scrie: τῶν ἱκετῶν σου, adică: „Ale celor ce se roagă la Tine”. În textul ebraic se citește: *sorarach*, pe care Aquila l-a tradus: „Ale dușmanilor Tăi”, Symmachus: „Ale celor care luptă împotriva Ta”, *Septuaginta* și *Sexta*: „Ale vrăjmașilor Tăi”; iată care este sensul, pus în legătură cu cele spuse mai înainte: „Adu-Ți aminte de ocările Tale, cu care Te necinstește cel fără de minte în fiecare zi; nu uita strigătele vrăjmașilor Tăi”[153], adică „glasurile care Te hulesc și Te ponegresc în poporul Tău”. De aici urmează: „Trufia celor ce Te urăsc se urcă pururea spre Tine”[154], adică: „În timp ce Tu amâni pedepsele, ei continuă să hulească”.

**47.** În *Psalmul al LXXIV-lea*: „Vom povesti minunile Tale”[155]. Pentru care în versiunile grecești se citește greșit: „Voi povesti toate minunile Tale”.

**48.** În *Psalmul al LXXV-lea*: „Toți bărbații bogăției prin mâinile lor”[156]. Și nu așa cum citiți voi în textul corupt nu știu de cine: „În mâinile lor”.

[151] *Psalmul* 73, 14-15.
[152] *Psalmul* 73, 24.
[153] *Psalmul* 73, 23-24.
[154] *Psalmul* 73, 24.
[155] *Psalmul* 74, 2.
[156] *Psalmul* 75, 5.

În același psalm: „Celui înfricoșător și Celui care ia duhurile căpeteniilor”[157]. Spuneți că „Celui” nu ar fi scris în greacă; este adevărat; dar, dacă nu am pune „Celui”, în limba latină nu ar suna bine. Căci nu putem spune corect: „Celui înfricoșător și care ia duhurile căpeteniilor”.

**49.** În *Psalmul al LXXVI-lea*: „Noaptea cu inima mea gândeam și mă frământam și cercetam duhul meu”[158]. Pentru care citim în textul ebraic: „Noaptea îmi aminteam de psalmii mei, vorbeam cu inima mea și cercetam duhul meu”. În loc de „frământare”, cei șaptezeci de învățați au tradus: ἀδολεσχία, adică un fel de „recitare” și de „meditație”; și, în loc de ceea ce noi am spus: „Cercetam”, *Septuaginta* a pus: ἔσκαλον, pe care Symmachus l-a transpus: ἀνηρεύνων, adică „cercetam atent” sau „căutam cu mintea”, iar *Quinta* a făcut la fel. Însă, în agricultură, prin σκαλισμός este numit, în sens propriu, prășitul, adică plivitul; și, așa cum acolo sunt căutate buruieni care să fie tăiate cu săpăliga, tot așa și psalmistul a exprimat metaforic prin cuvântul „săpăligă” faptul că și-a înlăturat gândurile inutile. Trebuie să știți că ἔσκαλον are acest sens o singură dată, iar ἔσκαλλον în mod frecvent.

În același psalm: „Din neam în neam”[159]. Latina omite, în mod corect, ceea ce spuneți că ați găsit că urmează în greacă: „A împlinit cuvântul”; căci nu se găsește la niciunul dintre traducători.

**50.** În *Psalmul al LXXVII-lea*: „Și le vor povesti fiilor lor”[160]. Pentru care în greacă se află: ἀναγγελοῦσιν, care înseamnă: „Vor vesti”. Dar trebuie să știți că în ebraică a fost scris cuvântul *iasaphpheru*, pe care Aquila și Symmachus l-au tradus: „Vor povesti”.

În același psalm: „Și a ucis pe cei grași ai lor”[161]. Așa este și în textul ebraic, adică: *bamasmnehem*, pe care Aquila l-a tradus: ἐν λιπαροῖς αὐτῶν, „în cei grași dintre ei”, Symmachus: τοὺς λιπαρωτέρους αὐτῶν, „cei mai grași dintre ei”, iar cei șaptezeci de învățați, Theodotion și *Quinta*: ἐν τοῖς πίοσιν αὐτῶν, „în cei grași dintre ei”. Unii, neînțelegând, au crezut că în loc de πίοσιν, „grași”, scrie πλείοσιν, „mai mulți”.

[157] *Psalmul* 75, 12.
[158] *Psalmul* 76, 6.
[159] *Psalmul* 76, 8.
[160] *Psalmul* 77, 8.
[161] *Psalmul* 77, 35.

În același psalm: „L-au iubit cu gura lor și au mințit Lui cu limba lor”[162]. În textul ebraic este scris: *icazbulo*, și toți au tradus în același fel: ἐψεύσαντο αὐτῷ, adică: „Au mințit Lui”. Însă nu îmi pot da seama cine a vrut să pună „pe El” în loc de „Lui” și să altereze copiile.

În același psalm: „Și va fi îndurător cu păcatele lor și nu îi va pierde pe ei”[163]. Spuneți că în greacă nu există „pe ei”, și este adevărat; dar noi, pentru ca fraza să nu rămână neterminată, am completat construcția latină cu termenul pe care îl cerea. Însă, dacă cineva crede că διαφθερεῖ nu înseamnă „pierdere”, ci „stricare”, să-și aducă aminte de acel titlu în care scrie: εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρῃς, „la sfârșit să nu mă pierzi”, iar nu „să nu mă strici”, așa cum îl traduc mai mulți printr-o nefericită alegere a cuvântului.

În același psalm: „Dusu-i-a pe ei la muntele sfințeniei Sale, muntele pe care l-a dobândit dreapta Lui”[164]. Pentru care citim după *Septuaginta*: ὄρος τοῦτο ὃ ἐκτήσατο ἡ δεξιὰ αὐτοῦ (și nu cum puneți voi: ὃ ἐκτίσατο), care înseamnă: „Acest munte, pe care l-a dobândit dreapta Lui”. Prin urmare, Symmachus a tradus după sensul din ebraică: „Muntele pe care l-a dobândit dreapta Lui”.

În același psalm: „Și s-au întors și nu au păstrat legământul, ca și părinții lor”[165]. Știu că „legământ” nu există în textul ebraic; dar, când toți au tradus la fel: ἐσυνθέτησαν – iar la greci συνθήκη înseamnă „legământ” –, au vrut printr-un singur cuvânt să exprime: „Nu au păstrat legământul”, deși cei șaptezeci de învățați au pus ἐθέτησαν, „au încălcat”.

În același psalm: „În pământul pe care l-a întemeiat în veacuri”[166]. Pentru care spuneți că ați găsit: „Pe pământ l-a întemeiat pe el în veacuri”. În textul ebraic scrie astfel, după cum a tradus și Symmachus: εἰς τὴν γῆν ἣν ἐθεμελίωσεν εἰς τὸν αἰῶνα, „în pământul pe care l-a întemeiat în veacuri”. Dacă însă nu este vorba despre pământul nostru despre care se spune că l-a întemeiat, ci despre altceva, care pare că este întemeiat pe pământul nostru, să se facă dovada prin rândurile precedente și prin cele următoare ce sens ar avea că un nu-știu-ce, care nu este numit, pare întemeiat pe

[162] *Psalmul* 77, 40.
[163] *Psalmul* 77, 42.
[164] *Psalmul* 77, 59.
[165] *Psalmul* 77, 63.
[166] *Psalmul* 77, 75.

pământ. Dacă însă socotim că lăcașul Său cel sfânt a fost întemeiat pe pământ, ar fi trebuit să fie scris: „Pe pământ l-a întemeiat în veacuri".

În același psalm: „Și în priceperile mâinilor sale i-a povățuit pe ei"[167]. Cuvântul nu apare la numărul singular: ἐν τῇ συνέσει, cum scrieți, ci la plural: ἐν ταῖς συνέσεσιν, „în priceperile"[168], așa cum se află și în textul ebraic: *bathabunoth*, adică „în priceperile".

**51.** În *Psalmul al LXXVIII-lea*: „Au pus Ierusalimul la adăpostul livezilor"[169], ceea ce în greacă se spune: εἰς ὀπωροφυλάκιον și nu se poate traduce altfel decât am tradus noi. Cuvântul desemnează coliba pe care o au de obicei cei care străjuiesc ogoarele și livezile; sensul este că dintr-un oraș foarte mare a rămas doar un mic bordei. Așa este potrivit versiunilor grecești. De altminteri, în textul ebraic este scris: *lichin*, pe care Aquila l-a tradus: λιθόριον, adică „un morman și o grămadă de pietre" de care sunt curățate de obicei viile și ogoarele.

**52.** În *Psalmul al LXXIX-lea*: „Și ai sădit rădăcinile ei de aici"[170]. Spuneți că în greacă nu există „de aici" și este corect, căci în manuscrisele noastre nu există; dar mă mir: ce nepriceput a denaturat cărțile voastre?

**53.** În *Psalmul al LXXXII-lea*: „Să stăpânim moștenind locașul sfânt al lui Dumnezeu"[171]. Și spuneți că în greacă scrie: κληρονομήσωμεν ἑαυτοῖς, adică: „Să stăpânim pentru noi". Este o problemă inutilă; căci, atunci când spunem: „Să stăpânim", se înțelege și „pentru noi".

**54.** În *Psalmul al LXXXIII-lea*: „Inima mea și carnea mea s-a bucurat întru Dumnezeul cel viu"[172]. Pentru care în greacă spuneți că scrie: „S-au bucurat". În această privință nu este nicio contradicție; căci, dacă citim „s-a bucurat", vom înțelege: „Inima mea s-a bucurat și carnea mea s-a bucurat". Însă, dacă citim: „S-au bucurat", înțelegem că amândouă s-au bucurat deopotrivă, adică inima și carnea. Și vă rog să evitați asemenea inepții și dispute inutile acolo unde nu este vorba despre nicio schimbare a sensului!

---

[167] *Psalmul* 77, 78.

[168] În textul original sunt folosiți termenii *intellectus*, „pricepere", și *intellegentia*, „înțelegere", dar, dat fiind că cele două cuvinte sunt folosite în aceeași accepțiune, am preferat să le traducem la fel, pentru claritatea înțelesului.

[169] *Psalmul* 78, 1.

[170] *Psalmul* 79, 10.

[171] *Psalmul* 82, 11.

[172] *Psalmul* 83, 2.

În același psalm: „Fericit bărbatul al cărui ajutor este de la Tine”[173]. Spuneți că în greacă ați găsit: „Căruia ajutorul lui este de la Tine”; pentru că în traducerea latină am evitat această construcție, suntem criticați – ziceți voi. Dar cine nu vede limpede că, dacă am vrea să spunem: *cui est auxilium eius*, „căruia ajutorul lui îi este”, ar fi o greșeală evidentă, pentru că, atunci când *cui*, „căruia”, precedă un cuvânt, nu poate să urmeze *eius*, „ al lui”? Doar dacă nu suntem învinuiți de greșeala de a evita o greșeală!

În același psalm: „În valea lacrimilor”[174]. Pentru care spuneți că în greacă s-a scris: κλαυθμῶνος, adică „a plângerii”; dar, dacă spunem „plânset”, sau „bocet”, sau „jale”, sau „lacrimi”, sensul este același. Iar noi urmăm regula de a păstra eleganța limbii latine acolo unde nu există nicio schimbare a sensului.

**55.** În *Psalmul al LXXXIV-lea*: „Ai binecuvântat, Doamne, pământul Tău”[175]. Spuneți că în greacă scrie: εὐδόξησας în loc de *benedixisti*, „ai binecuvântat”, și mă întrebați cum ar trebui exprimat acest verb în latină. Dacă cercetăm cu obstinație cuvintele și silabele, putem spune: „Ți-a bineplăcut, Doamne, pământul Tău”, dar, în timp ce ne ținem pe urmele cuvintelor, pierdem orânduiala sensului. Sau, cu siguranță, trebuie să adăugăm ceva, ca să respectăm rânduirea vorbirii, și să spunem: „Ți-a plăcut Ție, Doamne, pământul Tău”. Dacă am proceda astfel, din nou am fi întrebați pentru ce am adăugat „Ție”, deoarece nu există nici în greacă, nici în textul ebraic. Prin urmare, trebuie urmată aceeași regulă de traducere pe care am menționat-o adesea: acolo unde sensul limbii în care traducem nu este afectat, să se păstreze eufonia și proprietatea termenilor.

În același psalm: „Mila și adevărul s-au întâmpinat”[176]. Și spuneți că în greacă [reflexivul] „s[e]” nu există. Nici în textul ebraic nu este, iar în *Septuaginta* este pus sub obelă; pentru că din neglijența multor scribi se renunță la aceste semne, ca și cum ar fi de prisos, rezultă mari erori în lectură. Însă, dacă nu ar fi fost adăugat „s[e]”, s-ar putea crede că mila și adevărul au întâmpinat pe un altul, nu pe sine.

**56.** În *Psalmul al LXXXV-lea*: „Și nu Te-au pus pe Tine înaintea lor”[177]. Și spuneți că în manuscrisul vostru nu există „pe Tine”.

[173] *Psalmul* 83, 6.
[174] *Psalmul* 83, 7.
[175] *Psalmul* 84, 1.
[176] *Psalmul* 84, 11.
[177] *Psalmul* 85, 13.

Adăugați „pe Tine" și, corectând greșeala copistului, veți corecta și greșeala voastră.

În același psalm: „Și Tu, Doamne Dumnezeule, îndurat și milostiv ești"[178]. Spuneți că în greacă ați găsit: „Și Tu, Doamne Dumnezeul meu", dar „meu" este de prisos, căci nu există nici în textul ebraic, nici în *Septuaginta*.

57. În *Psalmul al LXXXVIII-lea*: „Mare și înfricoșător"[179]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă: φοβερός, care înseamnă „teribil, de temut, înspăimântător". Eu sunt de părere că în acest context *horrendum* are același sens ca în pasajele din Vergilius (nu „de disprețuit, dezgustător", așa cum se crede în mod obișnuit): „O groază rece mădularele de tremur îmi umple"[180], și: „Groaza în suflet îmi intră și cu ea liniștea însăși umple de spaimă"[181], și: „Un monstru îngrozitor, uriaș"[182], și multe alte exemple asemănătoare.

În același psalm: „Atunci ai grăit în vedenie sfinților Tăi"[183]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă: „Fiilor Tăi". Dar trebuie să știți că în textul ebraic este: *laasidach*, pe care toți l-au tradus: τοῖς ὁσίοις σου, adică „sfinților Tăi"; numai *Sexta* a tradus „prorocilor Tăi", transpunând mai degrabă sensul decât cuvântul. Și doar în versiunea comună am găsit „fii" în loc de „sfinți".

În același psalm: „Dar Tu l-ai alungat și l-ai privit"[184]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă: ἐξουδένωσας, „l-ai disprețuit". Ce greșeală ați făcut prin schimbarea unei singure litere! Căci noi nu am tradus *respexisti*, „l-ai privit", ci *despexisti*, „l-ai disprețuit și l-ai socotit un nimic". Doar dacă nu cumva socotiți că ἐξουδένωσας nu trebuie tradus „l-ai disprețuit", ci „l-ai redus la nimic" sau „l-ai anulat" sau „l-ai anihilat", așa cum face un traducător din vremurile noastre; și câți alți monștri verbali se pot afla la ignoranți!

58. În *Psalmul al LXXXIX-lea*: „Din veac și până în veac Tu ești, Dumnezeule!"[185] Spuneți că în greacă nu se află „Dumnezeule". Este evident că acest cuvânt a fost omis în textul lor. Căci el există în cel ebraic, iar toți ceilalți traducători și *Septuaginta* au tradus: καὶ

[178] *Psalmul* 85, 14.
[179] *Psalmul* 88, 8.
[180] VERGILIUS, *Eneida*, III, 29-30.
[181] VERGILIUS, *Eneida*, II, 755.
[182] VERGILIUS, *Eneida*, III, 658.
[183] *Psalmul* 88, 19.
[184] *Psalmul* 88, 37.
[185] *Psalmul* 89, 2.

ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ ὁ Θεός, „Din veac și până în veac Tu ești, Dumnezeule", care în ebraică se spune: *meolam ad olam ath hel*.

În același psalm: „Pentru că blândețea s-a pogorât peste noi și vom fi îndreptați". Spuneți că ați găsit în greacă: „Blândețea asupra noastră", dar și aceste cuvinte sunt de prisos.

**59.** În *Psalmul al XC-lea*: „Va zice Domnului: «Sprijinitorul meu ești Tu»"[186]. Și spuneți că în greacă nu se află „ești". Eu vă voi spune în plus că în textele ebraice nu există nici „ești", nici „Tu"; dar, la cei șaptezeci de învățați și la latini, cuvântul a fost pus pentru eufonie și înlănțuirea logică a termenilor.

**60.** În *Psalmul al XCIII-lea*: „Fericit omul pe care Tu îl vei învăța, Doamne!"[187] Spuneți că în greacă nu există „Tu", și este adevărat, dar la latini a fost pus pentru eufonie. Căci, dacă am spune: „Fericit omul pe care îl vei învăța, Doamne!", dispunerea cuvintelor în frază va fi lipsită de eleganță. Și, când se spune: „Doamne" și se folosește adresarea directă către Domnul, sensul nu are nimic de suferit dacă este pus „Tu".

În același psalm: „Și în răutatea lor îi va duce la pierzanie pe ei"[188]. Spuneți că în greacă nu există prepoziția „în", ci se citește: „Va duce la pierzanie răutatea lor". Însă trebuie să știți că și în textul ebraic, și la toți traducătorii a fost pus: „În răutatea lor îi va duce la pierzanie pe ei". Dar, dacă am fi vrut să spunem: „Va duce la pierzanie răutatea lor[189]", cuvântul „pe ei", care în *Septuaginta* urmează la sfârșitul versetului, ar fi fost și de prisos, și greșit.

**61.** În *Psalmul al XCVII-lea*: „Și-a amintit de mila Sa"[190]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă: „De mila Sa față de Iacov", dar aici numele lui Iacov este de prisos.

**62.** În *Psalmul al C-lea*: „Ochii mei se îndreaptă către credincioșii pământului, ca să șadă împreună cu mine"[191]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă: τοῦ συγκαθῆσθαι αὐτοὺς μετ᾽ ἐμοῦ, „pentru ca ei înșiși să se așeze cu mine". Cine nu ar evita o asemenea traducere, astfel încât, transpunând cuvânt cu cuvânt, să

186 *Psalmul* 90, 2.
187 *Psalmul* 93, 12.
188 *Psalmul* 93, 23.
189 În original, „răutatea" este complementul direct, nu subiectul predicatului „va duce".
190 *Psalmul* 97, 4.
191 *Psalmul* 100, 8.

spună: *ut consederent ipsi mecum*, „ca să șadă ei înșiși[192] împreună cu mine”?

63. În *Psalmul al CI-lea*: „Privegheat-am și am ajuns ca o pasăre singuratică pe acoperiș”[193]. Și spuneți că în greacă ați găsit: ἐπὶ δώματι, pe care vechile manuscrise latine l-au tradus „pe casă”. În provinciile orientale, se spune δῶμα pentru ceea ce noi numim „acoperiș”. Căci în Palestina și în Egipt, unde au fost fie scrise, fie traduse cărțile sfinte, nu există acoperișuri cu coamă, care la Roma se numesc *solaria* sau *maeniana*, [„acoperișuri terasate”], adică acoperișuri plane care sunt susținute de grinzi transversale. Într-un cuvânt, când, în *Faptele Apostolilor*[194], Petru s-a urcat în δῶμα, trebuie să admitem că s-a urcat pe acoperișul clădirii. Și, când suntem sfătuiți să facem „o cunună” pentru δῶμα, ni se recomandă să ridicăm în jurul acoperișului nostru niște mici parapete, ca să nu alunecăm cu ușurință cu capul înainte[195]. La fel și în Evanghelie: „Ceea ce auziți la ureche, propovăduiți de pe case”[196], adică „de pe acoperișuri”. Și în *Isaia*: „Ce aveți” – a spus – „că toți v-ați urcat pe acoperișuri înșelătoare?”[197] și multe altele de acest fel.

În același psalm: „Am devenit ca νυκτικόραξ în cuib”[198]. La fel este și în greacă; și mă întrebați ce înseamnă νυκτικόραξ[199] la latini. În textul ebraic, pentru *nyktikorax* a fost scris cuvântul *bos*, pe care Aquila, *Septuaginta*, Theodotion și *Quinta* l-au tradus: *nyktikorax*, Symmachus: „pupăză”, *Sexta*: „cucuvea”, termen pe care preferăm să îl urmăm și noi. În sfârșit, acolo unde în versiunile latine și în cele grecești se citește: „Am devenit ca νυκτικόραξ în cuib”, în textul ebraic se spune: „Am devenit precum cucuveaua din dărâmături”. Foarte mulți, căutând motiv de dispute, cred că termenul înseamnă „bufniță”.

În același psalm: „De la fața mâniei și a indignării Tale”[200]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă: „De la fața mâniei Tale”, deși este foarte evident că și în textul ebraic, și în *Septuaginta* se

---

[192] Fericitul Ieronim vrea să spună că, în acest context, folosirea pronumelui de întărire *ipsi*, „ei înșiși”, este redundantă.
[193] *Psalmul* 101, 8.
[194] *Cf. Faptele Apostolilor* 10, 9.
[195] *Cf. Deuteronomul* 22, 8.
[196] *Matei* 10, 27.
[197] *Isaia* 22, 1.
[198] *Psalmul* 101, 7.
[199] Gr. „cucuvea”.
[200] *Psalmul* 101, 11.

află: ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς σου καὶ τοῦ θυμοῦ σου, „de la fața mâniei Tale și a indignării Tale".

În același psalm: „Că au iubit robii Tăi pietrele lui și de țărâna lui le va fi milă"[201]. În textul ebraic, în loc de „țărână" a fost pus *afar*, pe care toți l-au tradus χοῦν, care poate fi tradus atât „praf", cât și „pământ", adică „țărână".

**64.** În *Psalmul al CII-lea*: „Nu Se va mânia în veac"[202]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă: „Până la sfârșit". Dar cuvântul ebraic *nese* poate fi înțeles ca „vecie", ca „sfârșit" și ca „victorie", după conținutul pasajelor.

**65.** În *Psalmul al CIII-lea*: „Care îi faci pe îngerii Tăi duhuri"[203]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă: ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, „Care îi face pe îngerii Săi". În legătură cu acestea, întrebați-vă pe scurt de ce își schimbă deodată prorocul discursul, ca și cum i s-ar adresa altcuiva, deși el I se adresează lui Dumnezeu; mai ales că începe astfel: „Doamne, Dumnezeul meu, măritu-Te-ai foarte; întru strălucire și în mare podoabă Te-ai îmbrăcat"[204]; apoi: „Care ascunzi în ape cele mai de deasupra ale lui" – adică ale cerului –, „Care faci norii scara Ta, Care umbli peste aripile vânturilor"[205]. Și imediat continuă: „Care îi faci pe îngerii Tăi duhuri și pe slugile Tale pară de foc. Care ai întemeiat pământul pe întărirea lui"[206]. Și puțin după aceea: „De certarea Ta vor fugi, de glasul tunetului Tău se vor înfricoșa"[207]. Apoi: „În locul pe care l-ai întemeiat pentru ei. Care faci să țâșnească izvoare în văile dintre munți"[208]. Și: „Ca să scoți pâine din pământ"[209]. Așadar, dacă toate verbele sunt la persoana a doua, adică se referă la Dumnezeu, cum se face că persoana a treia este introdusă într-un verset pe neașteptate și în afara ordinii?

În același psalm: „De glasul tunetului Tău se vor înfricoșa"[210]. Cuvintele „tunetului Tău" se află și în textul ebraic și mă mir cum a fost omis în textele latinilor din pricina unei erori comise de copiști.

---

[201] *Psalmul* 101, 15.
[202] *Psalmul* 102, 9.
[203] *Psalmul* 103, 5.
[204] *Psalmul* 103, 1-2.
[205] *Psalmul* 103, 3-4.
[206] *Psalmul* 103, 5-6.
[207] *Psalmul* 103, 8.
[208] *Psalmul* 103, 9, 11.
[209] *Psalmul* 103, 16.
[210] *Psalmul* 103, 8.

În același psalm: „Marea aceasta e mare și întinsă în mâini"[211]. Spuneți că în greacă nu există „mâini", iar eu știu acest lucru. Dar și în textul ebraic, și în ediția lui Theodotion, și în *Septuaginta*, cuvântul a fost adăugat sub asterisc. În sfârșit, și în textul ebraic scrie: *ze haiam gadol varab idaim*, iar Aquila a tradus pasajul astfel: αὐλὴ καὶ πλατεῖα χερσίν, „spațioasă și largă în mâini"; și toți traducătorii au scris: αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος χερσίν, „însăși această mare care este mare și întinsă în mâini"; potrivit spiritului limbii ebraice, aceasta este o exprimare metaforică a mării, care are, ca să spunem așa, mâinile desfăcute și primește toate lucrurile la sine.

În același psalm: „Ca să scoți pâine din pământ"[212]. Pentru care spuneți că ați găsit: „Ca să scoată"; dar [David] nu poate spune ceva adresându-se direct Lui și altceva vorbind despre El. Sau prorocul spunea toate acestea referindu-se la Dumnezeu, sau le punea pe seama altuia care vorbea despre Dumnezeu. Însă, cum majoritatea cuvintelor Îi sunt adresate lui Dumnezeu, și cele care sunt ambigue trebuie îndreptate tot către persoana Lui.

În același psalm: „Casa bâtlanului este călăuza lor"[213]. Pentru „bâtlan", care în ebraică se spune *asida*, Symmachus a tradus: ἰκτῖνα, „uliu". În sfârșit, în ceea ce ne privește, am tradus în latină: „Acolo păsările își vor face cuib; cuibul uliului este bradul", pentru că el a avut întotdeauna obiceiul de a-și face cuib în copacii cei mai înalți și mai falnici. De aceea, și *Sexta* a tradus mai limpede: „Uliului chiparoșii ca să-și facă cuibul". În loc de „brazi" și „chiparoși", în ebraică este pus cuvântul *harusim*, care înseamnă mai degrabă „brazi" decât „chiparoși".

În același psalm: „Piatra este adăpost pentru arici"[214]. Pentru care în textul ebraic este pus *sphannim* și toți au tradus cu același cuvânt: τοῖς χοιρογρυλλίοις, „porc-spinos", cu excepția celor șaptezeci de învățați, care au tradus „iepuri". Însă trebuie să știți că există un animal, nu mai mare decât ariciul, care seamănă cu un șoarece și cu un urs; de aceea, în Palestina i se spune ἀρκόμυς[215] și, în acele ținuturi, această specie trăiește în număr mare, sălășluind de obicei în găurile stâncilor și în vizuini săpate în pământ.

---

[211] *Psalmul* 103, 26.
[212] *Psalmul* 103, 16.
[213] *Psalmul* 103, 19.
[214] *Psalmul* 103, 19.
[215] În greacă, cuvântul este compus din: *arkos*, „urs", și *mys*, „șoarece".

**66.** În *Psalmul al CIV-lea*: „Dat-a pământul lor broaște”[216]. Pentru care spuneți că ați citit: ἐξῆρψεν, care poate fi interpretat astfel: „Pământul lor, clocotind, a dat afară broaște”; dar nici aici nu este nicio schimbare a sensului; iar noi, urmând versiunea veche, nu am vrut să modificăm ceea ce nu îi dăuna acestuia.

În același psalm: „Și a sfărâmat copacii hotarelor lor”[217]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă: „Toți copacii”, dar acest adaos este inutil.

În același psalm: „Că Și-a adus aminte de cuvântul cel sfânt al Lui, pe care l-a avut cu Avraam, robul Lui”[218]. Pentru care spuneți că ați citit în greacă: ὃν διέθετο, „pe care l-a orânduit”. Dar în textul ebraic și la cei șaptezeci de învățați se află: ὅτι ἐμνήσθη τοῦ λόγου τοῦ ἁγίου αὐτοῦ, τοῦ πρὸς Ἀβραὰμ τὸν δοῦλον αὐτοῦ, „pentru că Și-a amintit de sfântul Său cuvânt pe care [i l-a adresat] lui Avraam, robul Lui”. Prin urmare, ὃν διέθετο din greacă este de prisos în acest pasaj și trebuie șters[219].

**67.** În *Psalmul al CV-lea*: „Rugați-vă Domnului, pentru că este bun”[220]. Pentru care spuneți că ați citit în greacă: „Pentru că este χρηστός”, adică „blând”. Dar trebuie să știți că χρηστός poate fi tradus și „bun”, și „blând”.

În același psalm: „Nu și-au adus aminte de mulțimea milei Tale”[221]. Spuneți că în greacă ați găsit: „Și nu și-au adus aminte”. Conjuncția „și” este de prisos.

În același psalm: „Și Te-au supărat când s-au suit la mare, la Marea Roșie”[222]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă: καὶ παρεπίκραναν, și sunteți de părere că trebuie ca traducerea să fie cuvânt cu cuvânt: „Și Te-au amărât”. Dar și această traducere este asemănătoare cu aceea folosită în cazul cuvintelor „anulare” și „anihilare”. Citiți *Iezechiel* și veți găsi mereu exprimarea παραπικρασμός, „supărare” și „întărâtare”, când se spune οἶκος παραπικραίνων, „casa care [Mă] întărâtă”[223].

---

[216] *Psalmul* 104, 29.
[217] *Psalmul* 104, 32.
[218] *Psalmul* 104, 41.
[219] Literal: „răzuit”. Greșelile din manuscrise erau corectate prin răzuirea cuvintelor.
[220] *Psalmul* 105, 1.
[221] *Psalmul* 105, 7.
[222] *Psalmul* 105, 7.
[223] *Iezechiel* 3, 9.

În același psalm: „Și i-a văzut când se chinuiau și a auzit rugăciunea lor”[224]. Orice spuneți că ați găsit în greacă este de prisos.

**68.** În *Psalmul al CVI-lea*: „Și a schimbat furtuna în adiere și au tăcut valurile ei”[225]. Spuneți că, în loc de aceasta, ați găsit în greacă: καὶ ἐπετίμησεν τῇ καταιγίδι αὐτῆς καὶ ἔστη εἰς αὔραν, [„și i-a poruncit furtunii acesteia și ea a fost schimbată în adiere”], ceea ce este de prisos.

În același psalm: „Și i-a condus în portul dorit de ei”[226]. Pentru care spuneți că ați găsit: „În portul dorit de el”. Dar în textul ebraic nu este *ephsau*, care înseamnă „dorit de el”, ci *ephsam*, care semnifică „dorit de ei”.

**69.** În *Psalmul al CVII-lea*: „Deșteaptă-te, slava mea!”[227] Spuneți că pasajul nu există în textul latin. Aveți dreptate: nu există în acest psalm, căci nu se întâlnește nici în textul ebraic, nici la vreunul dintre traducători. El se află în *Psalmul al LVI-lea*[228], de unde cred că cineva l-a mutat în locul acesta.

În același psalm: „Cei de alt neam Mi-au devenit prieteni”[229]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă: ὑπετάγησαν, adică: „Mi s-au supus”. Dar așa scrie în *Psalmul al LIX-lea*[230]; în cel de față găsim la toți traducătorii: ἐμοὶ ἀλλόφυλοι ἐφιλίασαν, adică: „Mi-au devenit prieteni”; în ebraică, aceasta se spune *ethrohe*.

**70.** În *Psalmul al CIX-lea*: „Toiagul puterii Tale Ți-l va trimite Domnul din Sion”[231]. Spuneți că în manuscrisele grecești nu ați citit: „Puterii Tale”, dar cuvintele se văd limpede și în textul ebraic, și la cei șaptezeci de învățați.

În același psalm: „Stăpânește în mijlocul vrăjmașilor Tăi”[232]. Spuneți că în greacă se citește: „Și stăpânește”, dar nici în ebraică, nici în *Septuaginta* textul nu este așa; „și” este de prisos.

**71.** În *Psalmul al CX-lea*: „Lăuda-Te-voi, Doamne, cu toată inima”[233]. Spuneți că în greacă ați găsit: „Cu toată inima mea”. Dar și aici „mea” este de prisos.

[224] *Psalmul* 105, 44.
[225] *Psalmul* 106, 29.
[226] *Psalmul* 106, 30.
[227] *Psalmul* 107, 2.
[228] *Psalmul* 56, 11.
[229] *Psalmul* 107, 10.
[230] *Psalmul* 59, 9.
[231] *Psalmul* 109, 2.
[232] *Psalmul* 109, 2.
[233] *Psalmul* 110, 1.

72. În *Psalmul al CXIII-lea*: „Dar Dumnezeul nostru e în cer"[234]. Pentru care spuneți că ați citit în greacă: „În cer și pe pământ". Dar și aici este de prisos.

73. În *Psalmul al CXIV-lea*: „Și în zilele mele Te voi chema"[235]. Spuneți că în greacă nu este „Te" și este corect; trebuie să îl ștergeți din manuscrisele voastre.

În același psalm: „Voi plăcea înaintea Domnului"[236], dar acest verset este de prisos.

74. În *Psalmul al CXVII-lea*: „Și în numele Domnului, că m-am răzbunat pe ei"[237]. Spuneți că în manuscrisele grecești nu se găsește „că", iar în cele latine trebuie citit sub asterisc.

75. În *Psalmul al CXVIII-lea*: „Și cugetam la poruncile Tale, pe care le-am iubit"[238]. În greacă, spuneți că ați citit adăugat „foarte"; dar cuvântul este de prisos.

În același psalm: „Am ridicat mâinile mele la poruncile Tale, pe care le-am iubit"[239]. Spuneți că ați citit în greacă: „La poruncile Tale, pe care le-am iubit foarte", dar și aici cuvântul este de prisos.

În același psalm: „Am cugetat la căile mele"[240]. Spuneți că în greacă ați citit: „Căile Tale", dar este de prisos, și lecțiunea „mele" este mai corectă.

În același psalm: „Și am întors picioarele mele la mărturiile Tale"[241]. Spuneți că în greacă ați citit: „Și am abătut", dar este de prisos.

În același psalm: „Iar eu cu toată inima voi cerceta poruncile Tale"[242]. Spuneți că ați citit în greacă: „Cu toată inima mea", dar „mea" este în plus.

În același psalm: „Sufletul meu în mâinile mele este pururea și legea Ta n-am uitat"[243]. Pentru care spuneți că ați citit în greacă: „Sufletul meu în mâinile Tale este pururea". Dar trebuie să știți că și în textul ebraic, și în *Septuaginta*, și la toți ceilalți traducători este scris: „În mâinile mele", și nu: „În mâinile Tale". Aceasta se spune în ebraică

[234] *Psalmul* 113, 11.
[235] *Psalmul* 114, 2.
[236] *Psalmul* 114, 9.
[237] *Psalmul* 117, 10.
[238] *Psalmul* 118, 47.
[239] *Psalmul* 118, 48.
[240] *Psalmul* 118, 59.
[241] *Psalmul* 118, 59.
[242] *Psalmul* 118, 69.
[243] *Psalmul* 118, 109.

*bachaffi*. Iar la greci, toți exegeții Bisericii au comentat așa acest pasaj. Pe scurt, sensul este următorul: „În fiecare zi sunt în primejdie și, ca să spun așa, îmi port sângele în mâini; totuși nu uit legea Ta".

În același psalm: „Izvoare de apă s-au coborât din ochii mei, pentru că n-au păzit legea Ta"[244]. Pentru care spuneți că ați citit în greacă: „Că nu am păzit legea Ta". Dar este de prisos, deoarece în textul ebraic se citește: „Izvoare de apă curgeau din ochii mei, pentru că nu au păzit legea Ta".

În același psalm: „Rosti-va limba mea cuvintele Tale"[245]. Spuneți că, în loc de „rosti-va", ați citit în greacă: φθέγξεται, cuvânt care, fie că zici „va rosti", fie „va enunța", fie „va spune", înseamnă același lucru. În sfârșit, în ceea ce ne privește, am tradus din ebraică în felul următor: „Limba mea va vorbi limba Ta".

**76.** În *Psalmul al CXIX-lea*: „Doamne, izbăvește sufletul meu de buzele nedrepte, de limba vicleană"[246]. Spuneți că ați citit în greacă: „Și de limba cea vicleană", dar „și" este de prisos.

**77.** În *Psalmul al CXXVI-lea*: „Fericit bărbatul care își va împlini dorința cu ei"[247]. Spuneți că în greacă lipsește cuvântul „bărbatul". Dar el se află foarte limpede și în textul ebraic, și la cei șaptezeci de învățați.

**78.** În *Psalmul al CXXIX-lea*: „Datorită legii Tale am nădăjduit în Tine, Doamne"[248]. Spuneți că ați găsit în greacă: „Datorită numelui Tău"; și noi depunem mărturie că există mai multe copii asemănătoare. Dar, fiindcă ne străduim pentru adevăr, trebuie să spunem simplu ce se găsește în textul ebraic. Pentru „nume" sau „lege", acolo citim *thira*, pe care Aquila l-a tradus φόβος, adică „frică"; Symmachus și Theodotion au pus νόμος, adică „lege", gândindu-se la *thora*, din pricina asemănării dintre literele *iod* și *vau*, care se deosebesc doar prin dimensiunea lor. *Quinta* a tradus „groază", iar *Sexta*, „cuvânt".

**79.** În *Psalmul al CXXXI-lea*: „Cum s-a jurat Domnului și a făgăduit Dumnezeului lui Iacov"[249]. Pentru ceea ce noi am tradus „a făgăduit", spuneți că ați citit în greacă ηὔξατο[250] și sunteți de părere că tre-

[244] *Psalmul* 118, 136.
[245] *Psalmul* 118, 172.
[246] *Psalmul* 119, 2.
[247] *Psalmul* 126, 5.
[248] *Psalmul* 129, 6.
[249] *Psalmul* 131, 2.
[250] Gr. *euchomai*, „a adresa o rugăminte".

buia tradus „L-a rugat"; dar este greșit, căci εὐχή înseamnă, în funcție de conținutul pasajului, și „rugăminte", și „făgăduință", potrivit versetului: „Dă-I Domnului făgăduințele tale"[251], adică: τὰς εὐχάς σου.

**80.** În *Psalmul al CXXXV-lea*: „Care a făcut luminătorii cei mari"[252]. Spuneți că în greacă ați găsit: „Care a făcut luminătorii cei mari, singur". Dar cuvântul apare într-un verset anterior, unde găsim: „Singurul Care face minuni mari"[253]. Așadar, el trebuie citit în acel pasaj, iar aici nu trebuie scris, pentru că este de prisos.

**81.** În *Psalmul al CXXXVII-lea*: „Că ai mărit peste tot numele cel sfânt al Tău"[254]. Spuneți că ați găsit în greacă: „Asupra tuturor". Dar în *Septuaginta* citim astfel: ὅτι ἐμεγάλυνας ἐπὶ πᾶν τὸ ὄνομα τὸ ἅγιόν σου, „Că ai mărit peste tot numele cel sfânt al Tău", așa cum am tradus și noi în latină. De altfel, aflați că la evrei textul este așa: „Că ai mărit peste tot numele Tău, cuvântul Tău". Însă, potrivit ediției latine, sensul este următorul: „Că ai mărit peste orice nume" – adică peste tot ceea ce, în cer și pe pământ, poate fi numit „sfânt" – „pe Fiul Tău".

**82.** În *Psalmul al CXXXVIII-lea*: „Că nu este cuvânt pe limba mea"[255]. Pentru care spuneți că ați citit în greacă: „Că nu este viclenie pe limba mea", dar numai *Sexta* a interpretat așa. De altfel, și în *Septuaginta*, și la toți traducătorii, și chiar în textul ebraic, este scris fie λαλιά, fie λόγος, adică „vorbă" sau „cuvânt". În sfârșit, în ebraică se spune *mala*.

**83.** În *Psalmul al CXXXIX-lea*: „Au întins funii ca un laț"[256]. Pentru care spuneți că ați găsit în greacă: „Au întins funii, laț pentru picioarele mele". Dar cuvântul „picioare" este de prisos aici.

În același psalm, acolo unde scrie: „Vor locui cei drepți în fața Ta"[257], spuneți că ați aflat în greacă: „Și vor locui", dar aici conjuncția „și" este inutilă.

**84.** În *Psalmul al CXL-lea*: „Risipitu-s-au oasele noastre lângă iad"[258]. Pentru care spuneți că ați citit în greacă: „Oasele lor". Dar și aici este greșit.

---

[251] *Psalmul* 49, 15.
[252] *Psalmul* 135, 7.
[253] *Psalmul* 135, 4.
[254] *Psalmul* 137, 2.
[255] *Psalmul* 138, 4.
[256] *Psalmul* 139, 5.
[257] *Psalmul* 139, 13.
[258] *Psalmul* 140, 7.

**85.** În *Psalmul al CXLVI-lea*: „Nici în picioarele omului nu Îi va fi bunăvoința”[259]. În loc de „Îi” spuneți că ați citit: „Domnului”, dar cuvântul nu există.

**86.** Însă, pentru că și voi mi-o cereți la sfârșitul paginilor voastre, și sfântul meu fiu Avitus mă roagă stăruitor, am notat pe scurt cum trebuie interpretate cuvintele grecești. Νεομηνία este începutul lunii, pe care îl putem numi, potrivit specificului limbii latine, „calende”. Dar, pentru că la evrei luna calendaristică este calculată în funcție de fazele lunii, iar la greci „lună calendaristică” se spune μήνη, νεομηνία *înseamnă* „lună nouă”. Ἔρημος înseamnă „deșert” sau „pustiuri”. Θρόνος înseamnă „jilț” sau „tron”. Νυκτικόραξ, așa cum am spus, înseamnă „cucuvea”. Κυνόμυια se spune pentru litera grecească υ, nu așa cum au tradus latinii, „musca câinelui”; dar, potrivit înțelesului pe care îl dau evreii, cuvântul ar trebui scris cu diftongul οι, ca să devină κοινόμυια, adică „orice fel de muscă”, pe care Aquila l-a tradus πάνμικτον, adică „muscă de tot felul”. Cât despre λαξευτήριον, pe care latina îl traduce *ascia*, „ciocan al pietrarului”, noi îl interpretăm drept un fel de unealtă de fier cu care se cioplesc pietrele. În sfârșit, când am tradus din ebraică, am spus astfel: „Și acum au răzuit sculpturile lui cu o secure cu două tăișuri și cu ciocanele”. Așadar, λαξευτήριον poate fi numit „ciocan al pietrarului”.

# EPISTOLA CVII[260]

## Către Laeta, despre educarea fiicei sale

**1.** Fericitul Apostol Pavel, scriindu-le corintenilor și vrând să predea învățăturile cele sfinte Bisericii lor încă tinere, printre celelalte recomandări, a pus-o pe următoarea, spunându-le: „Și o femeie, dacă are bărbat necredincios și el binevoiește să locuiască

[259] *Psalmul* 146, 10.

[260] Laeta, căreia i-a fost trimisă această scrisoare în anul 403 d.Hr., s-a căsătorit cu Toxotius, fiul Paulei și al lui Toxotius, „prin vinele căruia curgea ilustrul sânge al lui Enea” (*Epistola a CVIII-a*, 4). Ea însăși era fiica unui păgân, pontiful Publilius Ceionius Caecina Albinus, și îi scrisese lui Ieronim despre educația copilului ei, Paula. Sfatul dat în această scrisoare, ca fetița să fie trimisă la Betleem pentru a fi educată de bunica ei, Paula, și de mătușa ei, Eustochium, a fost acceptat.

cu ea, să nu-și lase bărbatul. Căci bărbatul necredincios se sfințește prin femeia credincioasă și femeia necredincioasă se sfințește printr-un frate[261]. Altminteri, copiii voștri ar fi necurați, dar acum ei sunt sfinți"[262]. Dacă, din întâmplare, cuiva i s-ar părea că legăturile învățăturii sunt prea slabe și indulgența învățătorului primejdioasă, să ia seama la casa tatălui tău, un bărbat ilustru[263] și foarte învățat, dar care încă umblă în întuneric, și va înțelege că sfatul Apostolului a fost de folos pentru ca dulceața roadelor să răsplătească amăreala rădăcinii și rămurelele modeste să picure sucuri prețioase. Tu ești născută dintr-o căsătorie mixtă; din tine și din iubitul meu Toxotius s-a zămislit Paula. Cine ar fi crezut că nepoata pontifului Albinus s-a născut datorită unei juruințe a mamei sale, că, în prezența și spre bucuria bunicului, limba încă gângurindă [a copilei] va face să răsune „Aliluia" și că bătrânul va crește la pieptul său o fecioară a lui Hristos? Bună și fericită a fost așteptarea noastră. O familie sfântă și credincioasă sfințește un singur necredincios. Candidat la credință este cel pe care îl împresoară o ceată de fii și de nepoți [credincioși]. Cât despre mine, eu socotesc că însuși Jupiter, dacă ar fi avut asemenea rude, ar fi putut crede în Hristos. Să îmi disprețuiască și să râdă de epistola mea Albinus și să strige necontenit că sunt un prost și un nebun; și ginerele lui făcea la fel înainte de a deveni credincios. Creștinii se fac, nu se nasc[264]. Aurul Capitoliului se scorojește, toate templele sunt acoperite de funingine și de pânze de păianjen; Roma este zguduită din temelii, iar poporul se revarsă prin fața sanctuarelor pe jumătate în ruină și aleargă la mormintele mucenicilor. Dacă înțelepciunea nu este de ajuns pentru a dobândi credința, poate rușinea o va face.

2. Acestea au fost spuse, Laeta, preacredincioasă fiică întru Hristos, ca să nu îți pierzi nădejdea în mântuirea părintelui tău, și ca să-ți câștigi tatăl prin aceeași credință prin care ți-ai meritat fiica, și să te bucuri de fericirea întregită a familiei, căci tu știi ce a făgăduit Domnul: „Cele ce sunt cu neputință la oameni sunt cu putință la Dumnezeu"[265]. Convertirea nu vine niciodată prea târziu. Tâlharul a trecut de pe cruce în Rai; Nabucodonosor, regele

---

[261] Un frate întru Hristos, un creștin.

[262] *1 Corinteni* 7, 13-14.

[263] În original: *clarissimus*, termen protocolar.

[264] Pasaj imitat după TERTULIAN, *Apologeticum*, 18, 4.

[265] *Luca* 18, 27.

Babilonului, și-a recăpătat rațiunea, după ce a fost făcut ca fiarele în trup și inimă și a fost silit să trăiască în pustie ca animalele[266]. Și, ca să trec sub tăcere alte istorii, care pentru necredincioși pot părea născociri, oare nu chiar ruda voastră, Gracchus, al cărui nume arată originea sa patriciană, în urmă cu câțiva ani, pe când deținea prefectura urbană, a surpat, a fărâmat și a ars grota lui Mithra[267] și toate imaginile monstruoase cu care se făceau inițierile, Corbul, Griful[268], Oșteanul, Leul, Perses, Heliodromul, Tatăl? Oare, trimițându-le înaintea lui ca pe niște ostatici, nu a dobândit botezul lui Hristos? Chiar și la Roma păgânismul este lăsat în părăsire. Cei care au fost cândva zeii popoarelor au rămas sub acoperișurile lor singuratice împreună cu bufnițele și păsările nopții. Ca stindard, oștenii poartă însemnele Crucii[269]. Imaginea desenată a furcii[270] mântuitoare împodobește purpura imperială și diademele cu nestemate scânteietoare. Deja egipteanul Serapis[271] a devenit creștin. În Gaza, Marnas[272] plânge că este închis și se teme neîncetat că templul său va fi dărâmat. Din India, din Persia și din Etiopia primim în fiecare zi cete de călugări. Armeanul și-a lepădat tolba cu săgeți, hunii învață Psaltirea, ghețurile Sciției se topesc la căldura credinței; oastea goților[273] roșcovani cu plete aurii poartă în jur corturile bisericilor; și poate de aceea izbândesc în lupta dusă împotriva noastră, pentru că împărtășesc aceeași credință.

3. Aproape că am alunecat către un alt subiect și, „în timp ce roata se învârte", când mă gândesc să fac un ulcior, mâna mea

266 *Daniel* 4, 30-33.

267 Zeul luminii în mitologia persană și una dintre cele mai populare zeități în panteonul roman la vremea respectivă. Gracchus pare a fi distrus grota lui în anul 378 d.Hr., pe când era pretor urban.

268 Enigma.

269 Referire la celebrul *labarum*, stindard roman de război pe care Constantin cel Mare a pus crucea și monograma lui Iisus Hristos, transformându-l în stindard imperial.

270 Este vorba de furca patibulară, care era în formă de cruce și de care erau spânzurați sclavii și criminalii.

271 Serapis (Sarapis), zeu egiptean al cărui cult, creat la Memfis, s-a dezvoltat în Alexandria în timpul dinastiei Ptolemeilor și s-a răspândit ulterior în întregul spațiu cultural elen. În anul 389 d.Hr., templul lui Serapis din Alexandria a fost dărâmat, pe locul lui fiind ridicată o biserică creștină.

272 Marnas, zeitate masculină. Cultul său, atestat în Gaza începând cu secolul al II-lea î.Hr., a durat până în secolul al IV-lea d.Hr.

273 În text: geți. Fericitul Ieronim face confuzia obișnuită în epocă între goți și geți. Fiind o populație nomadă sau semi-nomadă, goții erau însoțiți în tabără de misionari.

plăsmuiește o amforă[274]. Căci, ca răspuns la rugămințile tale și ale sfintei Marcella, doresc să mă adresez ție ca mamă și să te învăț cum să o crești pe micuța noastră Paula, care a fost închinată lui Hristos înainte de a se naște și pe care ai zămislit-o în rugăciunile tale înainte de a fi în pântecele tău. În zilele noastre am fost martorii unui eveniment care amintește de ceea ce s-a spus în cărțile prorocești, anume de povestea Anei, care, deși la început era stearpă, a devenit mai apoi rodnică. Tu ai schimbat o fertilitate dureroasă cu o posteritate care nu va muri niciodată. Căci sunt încrezător că, după ce l-ai dat Domnului pe întâiul-născut al tău, vei fi mamă de alți fii. El este întâiul-născut care se oferă în condițiile Legii[275]. Așa s-a născut Samuel, așa s-a născut Samson, așa și Ioan Botezătorul a tresăltat de bucurie când a intrat Maria[276]. Căci auzea prin gura Fecioarei cuvintele tunătoare ale Domnului și ardea de dorință să iasă din pântecele mamei pentru a-L întâmpina pe El. Așadar, cea care s-a născut ca răspuns la o juruință să primească de la părinții săi o educație vrednică de nașterea sa. Samuel este crescut în templu, Ioan este pregătit în pustie. Cel dintâi este venerabil prin părul său consacrat, nu bea nici vin, nici sicheră; încă din copilărie a vorbit cu Domnul. Celălalt ocolește orașele, își încinge mijlocul cu un brâu de piele, se hrănește cu lăcuste și cu miere sălbatică[277]; propovăduiește pocăința într-un mod exemplar, fiind îmbrăcat în părul celui mai diform dintre animale[278].

4. Așa trebuie format un suflet care va deveni un templu al Domnului. Să învețe să nu asculte, să nu spună nimic altceva decât ceea ce ține de frica de Dumnezeu. Să nu înțeleagă cuvintele murdare, să nu ia seama la cântările lumești, iar limba ei încă gingașă să fie pătrunsă de dulceața psalmilor. Departe de ea băieții cu pornirile lor nerușinate; chiar și slujitoarele și însoțitoarele ei să fie ținute departe de legăturile cu cei din lume, pentru ca să nu o învețe răul pe care și ele l-au învățat. Să i se facă litere fie din lemn de merișor, fie din fildeș, și fiecăreia să i se spună pe numele ei.

---

[274] Aici, Fericitul Ieronim inversează sensul versurilor lui HORATIUS, *Ars poetica*, vv. 21-22: „A început să fie modelată o amforă; în timp ce roata se învârte, de ce a ieșit un ulcior?" (*Amphoram coepit institui / Currente rota cur urceus exit?*).

[275] *Cf. Ieșirea* 13, 2.

[276] *Luca* 1, 41.

[277] *Matei* 3, 4.

[278] Cămila.

Să se joace cu ele, pentru ca jocul să-i fie spre învățare. Și să nu țină minte doar ordinea literelor, astfel încât amintirea numelor lor să se transforme într-un fel de cântec, ci ordinea să fie adeseori schimbată, amestecând ultimele litere cu cele din mijloc și pe cele din mijloc cu cele dintâi, astfel încât să le recunoască nu numai după cum sună, ci și după cum arată. Apoi, când va începe să-și poarte, cu o mână tremurândă, stilul pe ceară, fie călăuzește-i degețelele fragede punându-ți mâna peste a ei, fie caracterele să fie săpate pe tăbliță[279], pentru ca semnele închise între margini să fie trasate urmându-se acele brazde[280] și să nu poată să se abată în afara lor. Să primească răsplată când unește silabele și să fie atrasă cu mici daruri care pot încânta această vârstă[281].

Să aibă tovarășe de învățătură, pe care să fie invidioasă, și laudele primite de acestea să o roadă. Nu trebuie certată dacă este puțin mai înceată, ci mintea ei trebuie încurajată cu laude. Să își afle bucuria în izbânzi și să sufere dacă nu reușește. Mai presus de toate, trebuie să ai grijă să nu urască învățătura, iar amărăciunea simțită în copilărie să nu dureze și după ce anii de învățătură au trecut. Numele însele, prin care se va obișnui să formeze fraze, să nu fie întâmplătoare, ci bine determinate și reunite după un anumit scop (de exemplu, cele ale prorocilor și ale apostolilor), și tot șirul patriarhilor de la Adam să se succeadă așa cum este dat de Matei și Luca, astfel încât, în timp ce face altceva, să se îngrijească de memoria sa pentru viitor.

Trebuie să alegi un învățător ale cărui vârstă, viață și știință să fie cele potrivite. Și cred că un bărbat învățat nu va roși să facă pentru o rudă sau pentru o fecioară dintr-o familie nobilă ceea ce a făcut Aristotel pentru fiul lui Filip[282], adică el însuși, un neînsemnat dascăl de școală elementară, să îi predea rudimentele literelor. Nu trebuie disprețuite lucrurile mici, fără de care cele mari nu pot exista. Chiar sunetul literelor alfabetului și prima lecție a unui învățător într-un fel sunt rostite de gura unui om instruit, și altfel de gura unuia ignorant. De aceea, și tu trebuie să te îngrijești din vreme să nu îți obișnuiești fiica să rostească vorbele pe jumătate din pricina dezmierdărilor femeilor și să se zbenguie în aur și

---

279 Este vorba despre tăblițele de lemn.

280 Conturile săpate ale literelor sunt asemănate cu brazdele de pământ.

281 *Cf.* QUINTILIAN, *Institutio Oratoria*, 1, 1, 27.

282 Alexandru cel Mare. *Cf.* QUINTILIAN, *Institutio Oratoria*, 1, 1, 23.

în purpură; primul lucru dăunează limbii, celălalt purtării. Să nu învețe la o vârstă fragedă ceva de care va trebui să se dezvețe după aceea. Cineva scrie[283] că felul de a le vorbi din copilărie al mamei lor a contribuit mult la elocința Gracchilor[284]. Stilul oratoric al Hortensiei[285] a prins rădăcini la pieptul tatălui său. Este greu să ștergi lucrurile de care s-au pătruns spiritele novice. Cine va aduce înapoi vechea albeață a lânii vopsite cu purpură? Un ulcior nou păstrează multă vreme și gustul, și mirosul cu care a fost îmbibat la început[286]. Istoria greacă povestește că Alexandru, atotputernicul rege care a supus întregul pământ, nu a putut să se dezvețe, nici în obiceiuri, nici în ținută, de viciile pedagogului său, Leonides[287], cu care fusese otrăvit încă de mic copil. Căci imitarea lucrurilor rele este o dispoziție înnăscută și, atunci când nu poți dobândi virtutea, degrabă imiți viciile. Doica să nu fie beată, nici desfrânată, nici gurallivă. Să aibă o dădacă modestă și cel care o crește să fie serios. Când își va vedea bunicul, să-i sară în brațe, să se atârne de gâtul lui, să-i cânte întruna „Aliluia", chiar dacă el nu vrea. Bunica ei să o ia, să își recunoască tatăl surâzându-i, să le fie tuturor plăcută; și întreaga familie să se bucure că a dat naștere unei roze. Să învețe pe dată cine este cealaltă bunică și cine mătușă; să învețe pentru ce împărat, pentru ce oaste este crescută ca tânără ucenică. Pe ele să le dorească și să te amenințe că va pleca la ele[288].

5. Ținuta și portul să o învețe cine este Cel căruia Îi este făgăduită. Să nu îi găurești urechile, să nu îi fardezi cu alb și cu roșu chipul închinat lui Hristos, să nu îi împovărezi gâtul cu perle și aur! Nu îi îngreuna capul cu nestemate, nu îi face părul roșcat,

[283] CICERO, *Brutus*, 58, 210-211.

[284] Frații Gracchi erau doi frați romani, fiii lui Tiberius Sempronius Gracchus, care a fost consul în 177 î.Hr., și ai Corneliei, fiica lui Scipio Africanul. Tiberius, fratele mai mare, a fost tribun al plebei în 133 î.Hr., iar Gaius, fratele mai mic, a fost tribun un deceniu mai târziu, între 123-122 î.Hr. După ce tatăl băieților a murit când ei erau mici, responsabilitatea pentru educația lor a revenit mamei lor. Cornelia s-a asigurat ca frații să aibă cei mai buni tutori greci disponibili, care le-au predat oratorie și științe politice.

[285] Hortensia, fiica consulului și avocatului Quintus Hortensius Hortalus, și-a câștigat renume în timpul Republicii Romane târzii ca un orator priceput. Ea este cel mai bine cunoscută pentru că a ținut un discurs în fața membrilor celui de-al doilea triumvirat în 42 î.Hr., care a dus la abrogarea parțială a unei taxe asupra femeilor romane bogate.

[286] *Cf.* HORATIUS, *Epistolae*, 1, 2, 69.

[287] *Cf.* QUINTILIAN, *Institutio Oratoria*, 1, 1, 9.

[288] Adică la Paula și Eustochium, aflate la Betleem.

prevestindu-i cumva focurile gheenei[289]! Ea are alte perle, pe care le va vinde după aceea ca să își cumpere cea mai de preț perlă. Praetextata, o femeie nobilă de odinioară, la porunca soțului său, Hymetius[290], care a fost unchiul fecioarei Eustochium, i-a schimbat acesteia înfățișarea și îmbrăcămintea și i-a împletit părul neîngrijit[291] în onduleuri puse rânduri-rânduri, din dorința de a înfrânge hotărârea fecioarei și dorința mamei sale. Și iată că în aceeași noapte a văzut în somn că a venit la ea un înger cu chip înfricoșător, care o amenința să o pedepsească și vuia următoarele cuvinte: „Oare tu cutezi să pui mai presus de Hristos porunca soțului tău? Cutezi să atingi cu mâinile tale nelegiuite capul fecioarei lui Dumnezeu? Aceste mâini acum se vor usca, ca să simți prin suferința ta ce ai făcut; și la sfârșitul celei de-a cincea luni vei fi dusă în iad. Iar dacă vei stărui în nelegiuirea ta, vei fi văduvită deodată și de soțul, și de fiii tăi". Toate acestea s-au împlinit una după cealaltă și o moarte grăbită a pecetluit pocăința târzie a nefericitei. Așa Se răzbună Hristos pe profanatorii templului Său și Își apără nestematele și cele mai prețioase podoabe. Nu am povestit această întâmplare pentru că aș vrea să îmi bat joc de nenorocirile acestor nefericiți, ci pentru a-ți aminti cu câtă teamă și băgare de seamă trebuie să respecți ceea ce I-ai făgăduit Domnului.

**6.** Preotul Eli L-a supărat pe Domnul din pricina viciilor copiilor săi. Nu poate deveni episcop cel care are fii desfrânați și nesupuși. Dar, dimpotrivă, despre femeie stă scris că „ea se va mântui prin naștere de fii, dacă va stărui, prin curățenie, în credință, în iubire și în sfințenie"[292]. Dacă purtarea cuiva în puterea vârstei și răspunzător de faptele sale i se impută părinților, cu atât mai mult [este adevărat în cazul] celui neînțărcat și slab și care, potrivit cuvântului Domnului, „nu știe să deosebească dreapta de stânga"[293], adică nu cunoaște deosebirea dintre bine și rău! Tu veghezi cu multă grijă ca fiica ta să nu fie mușcată de o viperă; de ce nu veghezi cu aceeași grijă să nu fie lovită de „ciocanul lumii întregi"[294], să nu bea din pocalul

[289] Moda timpului cerea purtarea unor peruci roșcate sau blonde, care imitau femeile nordice. Roșul îi amintea Fericitului Ieronim de focurile iadului.

[290] Iulius Festus Hymetius (357-376) a fost un om politic al Imperiului Roman.

[291] Pentru că era călugăriță, deși trăia la Roma, în palatul mamei sale.

[292] *1 Timotei* 2, 15.

[293] *Iona* 4, 11.

[294] Adică Babilonul. *Ieremia* 50, 23.

de aur al Babilonului, să nu iasă ca Dina[295] din dorința de a vedea fetele țării străine, să nu joace cu picioarele, să nu își târască după ea tunicile? Otrăvurile nu sunt date fără a fi amestecate cu miere[296], iar viciile nu ne înșală decât luând chipul și aparența virtuților.

Și cum se va întâmpla aceasta – vei zice –, din moment ce păcatele părinților nu sunt puse pe seama copiilor, nici cele ale copiilor pe seama părinților, ci „sufletul care a greșit va muri"[297]? Acest lucru este spus despre cei care își pot folosi rațiunea și despre care s-a scris în Evanghelie: „Este în vârstă; să vorbească singur despre sine"[298]. Însă, în cazul unui copil mic, care judecă ca un copil mic, până să ajungă la anii înțelepciunii și să fie condus de litera lui Pitagora[299] la răscruce, atât faptele rele, cât și cele bune sunt puse pe seama părinților. Doar dacă nu socotești că fiii creștinilor sunt numai ei vinovați de păcat dacă nu au primit botezul, iar greșeala nu trebuie pusă pe seama celor care nu au vrut să le dea [botezul], mai ales în acea vreme în care cei ce urmau să primească botezul nu puteau să se împotrivească, așa cum, dimpotrivă, mântuirea copiilor este un câștig pentru părinți. A stat în puterea ta să o oferi sau să nu o oferi [Domnului] pe copila ta (deși situația ta este diferită, căci ai juruit-o înainte de a o zămisli); însă, dacă o neglijezi după ce ai oferit-o, riscul este al tău. Cel a cărui ofrandă este șchioapă și schiloadă și însemnată cu vreo altă meteahnă[300] este vinovat de sacrilegiu; cu atât mai mult va fi pedepsită, dacă este neglijentă, cea care își pregătește o parte a trupului și a sufletului său neatinsă pentru îmbrățișările regelui!

7. După ce va începe să fie mărișoară și, după pilda Mirelui său, să crească „cu înțelepciunea și cu vârsta și cu harul înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor"[301], să meargă cu părinții săi la templul adevăratului ei Părinte, dar să nu iasă din templu cu ei. Să fie căutată pe drumurile lumești, în mulțimea numeroasă a rudelor și

---

[295] *Facerea* 34, 1.
[296] *Cf.* LUCRETIUS, *De rerum natura*, I, 936-937.
[297] *Iezechiel* 18, 4.
[298] *Ioan* 9, 21.
[299] Litera Y, folosită de Pitagora pentru a simboliza căile divergente ale binelui și răului. Partea inferioară a literei reprezintă perioada copilăriei; căile de ramificare, momentul în care trebuie făcută alegerea între bine și rău. Calea spre dreapta este calea virtuții. Vezi și PERSIUS, *Satire*, III, 56-57.
[300] *Cf. Deuteronomul* 15, 21.
[301] *Luca* 2, 52.

apropiaților, și să nu fie găsită nicicând în altă parte decât în altarul Scripturilor, întrebându-i pe proroci despre *nunta duhovnicească*. Să o imite pe Maria, pe care Gavriil a găsit-o singură în iatacul ei și poate de aceea a fost cuprinsă de spaimă, deoarece a văzut un alt bărbat decât vedea [de obicei][302]. Să se ia la întrecere cu cea despre care se spune: „Toată slava fiicei Împăratului este înăuntru"[303]. Rănită de săgeata iubirii, să-I zică și ea Alesului său: „Regele m-a dus în cămările sale"[304]. Să nu iasă niciodată afară din casă, ca să nu o găsească cei care umblă de colo-colo prin cetate, ca să nu o lovească și să nu o rănească și, luându-i vălul curățeniei, să o părăsească goală în sângele său; mai mult, când cineva va bate la ușa ei, să-i zică: „Zid sunt eu acum și sânii mei sunt turnuri. Picioarele mi le-am spălat, nu pot să le murdăresc iar"[305].

8. Să nu mănânce în public, adică la ospățul părinților, ca să nu vadă mâncăruri pe care să le dorească. Și, deși unii socotesc că semnul unei virtuți mai mari este disprețul față de plăcerea care îți stă la îndemână, totuși eu sunt de părere că este mai sigur pentru cumpătare să nu știi ce anume să dorești. Pe când eram copil, am citit odinioară la școală: „Cu greu corectezi ceea ce îngădui să devină obicei"[306]. Să învețe de pe acum să nu bea vinul „în care se află desfrâul"[307]. Înainte de a ajunge la vârsta maturității, o abstinență severă este primejdioasă pentru cei tineri. Până la acea vârstă, dacă nevoia o cere, să meargă la baie, să folosească puțin vin [pentru sănătatea] stomacului și să se hrănească cu carne, pentru ca picioarele ei să nu îi slăbească înainte de a începe să alerge. „Și aceasta o spun ca un sfat, nu ca o poruncă"[308], căci nu dau lecții despre necumpătare, ci mă tem de slăbiciune. De altminteri, ceea ce practică în parte superstiția iudaică, respingând anumite animale și mâncăruri, ceea ce practică brahmanii indienilor și gimnosofiștii[309] egiptenilor hrănindu-se doar cu turte din făină de orz, orez și fructe, de ce nu ar practica întru totul o fecioară a lui Hristos? Dacă

[302] *Luca* 1, 29.
[303] *Psalmul* 44, 15.
[304] *Cântarea Cântărilor* 1, 3.
[305] *Cântarea Cântărilor* 8, 10; 5, 3.
[306] Citat din PUBLILIUS SYRUS, *Sententiae*, 180, reluat în *Epistola a CXXVIII-a*, 4.
[307] *Efeseni* 5, 18.
[308] *1 Corinteni* 7, 6.
[309] Filozofi interesați de ascetică și mistică, care practicau o viață de o simplitate extremă, manifestând dispreț față de orice plăceri, față de durere și de moarte.

sticla este atât de prețioasă, de ce nu ar fi mai prețioasă o perlă? Cea care s-a născut ca răspuns dat unei juruințe să trăiască așa cum au trăit cei [de dinaintea ei] care au fost zămisliți printr-o juruință. Dacă harul acordat este în ambele cazuri același, efortul ar trebui să fie deopotrivă. Să fie surdă la instrumentele muzicale. Să nu știe pentru ce sunt făcute flautul, lira și chitara.

**9.** Să îți recite în fiecare zi un anumit număr [de versete] din Scripturi. Să învețe un număr de rânduri în greacă[310], dar să fie instruită pe dată și în latină. Dacă buzele ei fragede nu s-au deprins de la început, limba se deformează și scoate un sunet ciudat; vorbirea maternă este pângărită de greșeli străine. Să te aibă drept învățătoare, să te admire copila novice. Să nu vadă nimic la tine și la tatăl său pe care, dacă l-ar face, ar păcătui. Amintiți-vă că sunteți părinții unei fecioare și că ea poate învăța mai mult din exemple decât din vorbe. Florile mor degrabă, degrabă ofilește un vânt vătămător violetele și crinul și șofranul. Niciodată să nu meargă fără tine în public. Să nu se ducă fără mama sa la bazilicile mucenicilor și la biserici. Niciun tânăr, niciun filfizon cu păr cârlionțat să nu îi surâdă. Micuța noastră fecioară să își petreacă ajunul zilelor de sărbătoare și privegherile fără să se depărteze de mama ei nici măcar cu un lat de unghie. Nu vreau să o iubească mai mult pe vreuna din slujnicuțele sale, cu care să șușotească la ureche. Orice îi spune uneia să fie știut de toate. Să nu-și aleagă o însoțitoare gătită și frumoasă, a cărei voce cristalină să moduleze dulci melodii, ci una serioasă, cu chipul palid, îmbrăcată sumbru și cu un aer de tristețe. Să se ocupe de educația ei o fecioară pricepută, model de credință, de comportare și de pudoare, care să o instruiască și să o deprindă, prin exemplul său, să se scoale noaptea pentru rugăciune și intonarea psalmilor, iar dimineața să cânte imnuri, să stea în prima linie a luptei, ca o războinică a lui Hristos, la ceasul al treilea, al șaselea și al nouălea și, aprinzându-și lampa micuță, să-și aducă jertfa de seară[311]. Așa să își petreacă ziua, așa să o găsească noaptea, trudind. Rugăciunii să îi urmeze lectura; lecturii, rugăciunea. Timpul i se va părea scurt, fiindcă va fi ocupată cu îndatoriri atât de diferite.

**10.** Să învețe să toarcă lâna, să țină furca de tors, să-și pună în poală coșulețul, să învârtă fusul, să răsucească firele cu degetul

[310] În cercul Sfintei Paula, greaca era la fel de uzuală ca și latina.

[311] Pe vremea Fericitului Ieronim, cele șapte ore canonice de rugăciune nu fuseseră încă fixate. El menționează însă șase, care corespund celor de mai târziu.

mare. Să disprețuiască țesăturile de mătase, mătasea serilor[312] și brocarturile de aur. Să facă veșminte care să alunge frigul, nu care să dezgolească trupurile îmbrăcate în ele. Hrana ei să fie câteva legume și altele asemenea, și doar rareori peștișori. Ca să nu mai lungesc vorba despre preceptele mâncării, despre care am vorbit pe larg în altă parte[313], să mănânce în așa fel încât să îi fie mereu foame, pentru ca după masă să poată citi, să se poată ruga și să poată psalmodia. Nu îmi plac, mai ales la vârste fragede, posturile lungi și fără măsură, în care săptămânile își urmează una alteia, iar uleiul în mâncare și fructele sunt oprite. Am învățat din experiență că un măgăruș aflat la drum, când este obosit, caută un loc de popas. Să lăsăm aceste practici pe seama credincioșilor lui Isis și ai Cybelei, care, în abstinența lor mâncăcioasă, devorează fazani și porumbei gătiți la abur, ca să nu întineze – zic ei – darurile lui Ceres. În ceea ce privește postul neîntrerupt, aceasta este învățătura: dat fiind că drumul este lung, puterile trebuie să se exercite constant câte puțin, pentru ca nu cumva, dacă fugim la început, să ne prăbușim la jumătatea lui. De altfel, așa cum am scris mai înainte, în Păresimi trebuie să desfășurăm pânzele înfrânării, iar vizitiul trebuie să slăbească frâiele cailor care vor să galopeze. Cu toate acestea, una este situația mirenilor, și alta cea a fecioarelor și a monahilor. În timpul Păresimilor, omul mirean mistuie preaplinul pântecelui și, trăind asemenea melcilor în propria sevă, își pregătește stomacul pentru viitoarele ospețe și îmbuibări. Fecioara și monahul, în Păresimi, își vor slobozi caii, dar amintindu-și că trebuie să alerge mereu. Un efort depus doar pentru un timp limitat poate fi foarte sever, dar unul care nu are o astfel de limită trebuie să fie mai moderat. În primul caz, respirăm ușurați; în cel de-al doilea, trebuie să mergem fără oprire.

11. Dacă vreodată te îndrepți către proprietatea ta de la țară, să nu-ți lași fiica acasă; să nu știe și să nu poată trăi fără tine; să îi fie teamă să rămână singură. Să nu stea de vorbă cu mirenii, să nu aibă legături cu tinere prost crescute. Să nu ia parte la nunțile sclavilor și să nu se amestece în jocurile zgomotoase ale slujitorimii. Știu că unii au atras atenția ca o fecioară să nu se îmbăieze cu eunucii, nici cu femeile măritate, fiindcă cei dintâi sunt încă bărbați în sufletul

[312] Populație din Asia Orientală.
[313] *Adversus Iovinianum Libri Duo*, 2, 7; *cf. Epistola a LIV-a*, 9-10.

lor, iar celelalte, cu pântecele lor umflat, oferă o imagine dezgustătoare. Mie nu îmi plac deloc băile în ceea ce privește o fecioară adultă, care trebuie să se rușineze de ea însăși și să nu se poată vedea goală. Căci, dacă prin veghe și posturi își mortifică trupul și îl supune, dacă dorește să stingă flacăra poftelor și dorințele fierbinți ale tinereții prin frigul înfrânării, dacă prin haine ponosite își urâțește de bunăvoie frumusețea naturală, pentru ce, dimpotrivă, să trezească focurile adormite cu ușurarea adusă de băi?

12. În loc de nestemate și de mătase, să iubească manuscrisele Sfintelor Scripturi, în care să își afle plăcerea nu în picturile vermiculate[314] de aur cu legături de piele babiloniană, ci în grija erudită asupra punctuației și a corectitudinii textului[315]. În primul rând, să învețe psalmii, pentru ca prin intonarea lor să se înveselească, și să se educe pentru viață prin *Pildele lui Solomon*. Din *Ecclesiast* să se deprindă să calce în picioare cele ce sunt lumești. Din *Cartea Iov* să urmeze exemplele de virtute și răbdare. Să treacă apoi la Evanghelii și să nu le lase niciodată din mâini. Să se pătrundă de *Faptele* și epistolele Apostolilor cu toată voința inimii sale. Și, după ce își va fi îmbogățit cămara inimii cu aceste comori, să-i încredințeze memoriei pe proroci și heptateuhul[316], și *Cărțile Regilor* și ale *Paralipomenelor*, chiar și volumele lui *Ezdra* și *Esterei*, pentru ca, la sfârșit, să poată învăța fără primejdie *Cântarea Cântărilor*; căci, dacă ar fi citit-o la început, sub învelișul cuvintelor trupești, nu ar fi înțeles epitalamul nunții duhovnicești și sufletul ei ar fi fost rănit.

Să se ferească de apocrife. Iar dacă vreodată ar voi să le citească nu pentru adevărul doctrinelor pe care le conțin, ci din respect pentru simbolurile din ele, să știe că nu sunt scrise cu adevărat de cei al căror nume apare în titlu, că au fost introduse multe opinii false în ele și că este nevoie de o prudență infinită pentru a căuta aur în mijlocul murdăriei. Să țină în mâini mereu opusculele lui Ciprian. Să parcurgă epistolele lui Atanasie și Ilarie fără teamă că se va poticni. Să se desfete cu tratatele și ideile acestor oameni mari, în ale căror cărți pietatea și credința nu se clatină. Pe ceilalți să îi judece în așa fel încât mai degrabă să le fie un critic decât să îi urmeze.

[314] Împodobite cu linii ornamentale sinuoase în formă de vierme.

[315] Fericitul Ieronim se referă aici atât la separarea cuvintelor, cât și la semnele care indică forma corectă a textului: asteriscuri, obele etc.

[316] *Facerea, Ieșirea, Leviticul, Numerii, Deuteronomul, Iosua Navi, Judecătorii.*

13. Îmi vei răspunde: „Cum voi putea eu, o femeie mireană, să urmez toate acestea la Roma, în mijlocul unei asemenea mulțimi de oameni?” Nu vreau să te încarci cu o povară pe care nu o poți duce; ci, după ce o vei înțărca [pe Paula] așa cum a fost înțărcat Isaac și o vei îmbrăca așa cum a fost îmbrăcat Samuel, trimite-o la bunica și mătușa ei. Încredințează această nestemată iatacului Mariei și pune-o în leagănul în care a plâns Iisus. Să fie hrănită la mănăstire, să se afle în cetele de fecioare, să nu învețe să se jure, să socotească minciuna un sacrilegiu, să nu cunoască lumea, să trăiască precum îngerii, să fie în carne fără carne, să creadă că tot neamul omenesc este asemenea ei. Și, ca să trec restul sub tăcere, acest lucru te va elibera de sarcina grea de a veghea asupra ei și de răspunderea tutelei. Este mai bine pentru tine să regreți absența ei decât să te temi în fiecare clipă de ceea ce spune, cu cine vorbește, cui îi este binevoitoare și pe cine îi place să vadă. Încredințeaz-o lui Eustochium pe copila ale cărei scâncete sunt acum pentru tine ca o rugăciune. Dă-i-o să-i fie tovarășă astăzi și moștenitoarea sfințeniei ei în anii viitori. Pe ea să o privească, pe ea să o iubească, „din primii ani să o imite”[317] pe ea, ale cărei cuvinte, mers și îmbrăcăminte sunt o lecție de virtute. Să stea la sânul bunicii, care să îi repete nepoatei ceea ce a învățat-o pe fiica sa; a cărei experiență îndelungată i-a arătat cum să crească, să învețe și să vegheze asupra fecioarelor; în a cărei cunună în fiecare zi este țesută curățenia numărului 100[318]. Fericită fecioară, fericită Paula, fiica lui Toxotius, care, datorită virtuților bunicii și ale mătușii, este mai nobilă prin sfințenie decât prin spiță. O, dacă ai putea să-ți vezi soacra și cumnata și să cunoști sufletele puternice care locuiesc în trupurile lor slabe!

Cunoscându-ți curățenia, nu mă îndoiesc că vei premerge fiicei tale și vei schimba prima poruncă a lui Dumnezeu cu a doua lege a Evangheliei. Nu vei lua în seamă dorința de alți copii și mai degrabă tu însăți te vei oferi lui Dumnezeu. Dar, fiindcă „vreme este să îmbrățișezi și vreme este să fugi de îmbrățișare”[319], și „femeia

[317] VERGILIUS, *Eneida*, VIII, 517. Verbul *mirari* („a admira”) din original poate avea uneori și sensul „a imita”.

[318] *Adversus Iovinianum Libri Duo*, I, 3. Numărul 100 (C) este pus în legătură cu numerele 60 (LX) și 30 (XXX), pe care Fericitul Ieronim le consideră simbolul unei virtuți reale, dar imperfecte, aceea a văduviei sau înfrânării. Numărul 100 (C) este scris cu mâna dreaptă, astfel încât cercul pe care îl formează simbolizează virtutea perfectă.

[319] *Ecclesiastul* 3, 5.

nu este stăpână pe trupul său"[320], și „fiecare, în chemarea în care a fost chemat, în aceasta să rămână"[321] întru Domnul, și pentru că cel ce este sub jug trebuie să alerge astfel încât să nu-și lase tovarășul în noroi, înapoiază prin urmașa ta tot ceea ce amâni să dai prin propria-ți persoană. După ce Ana l-a adus la tabernacol pe fiul pe care-l juruise lui Dumnezeu, nu l-a mai luat niciodată înapoi, socotind că este nepotrivit ca un viitor proroc să crească în casa uneia care încă mai dorea să aibă alți fii[322]. În sfârșit, după ce l-a zămislit și i-a dat naștere, nu a cutezat să meargă la templu și să se arate în fața lui Dumnezeu cu mâinile goale, înainte de a-I fi dat ceea ce Îi datora; după ce și-a oferit jertfa, înapoindu-se acasă, a născut cinci fii pentru sine, fiindcă îl născuse pentru Dumnezeu pe primul ei născut. Admiri fericirea acestei sfinte femei? Ia pildă credința ei!

Eu însumi făgăduiesc că, dacă o vei trimite pe Paula, îi voi fi învățător și educator. O voi purta pe umeri; deși bătrân, voi modela cuvintele pe care le va gânguri; voi fi mai mândru decât filozoful lumesc[323], căci nu voi învăța un rege macedonean[324], sortit să piară de otrava babiloniană, ci o roabă și mireasă a lui Hristos, care într-o zi va fi oferită Împărăției cerurilor.

## EPISTOLA CVIII

### Epitaful Sfintei Paula

1. Dacă toate mădularele trupului meu s-ar preschimba în limbi și toate încheieturile ar răsuna cu glas omenesc, nu aș putea spune nimic demn de virtuțile sfintei și venerabilei Paula. Nobilă prin neam, dar cu mult mai nobilă prin sfințenie; odinioară puternică prin bogății, dar acum mai însemnată prin sărăcia lui Hristos; urmașă a Gracchilor, mlădiță a Scipionilor, moștenitoare a lui Paulus[325], al cărui nume îl poartă, adevărată și veritabilă urmașă

[320] *1 Corinteni* 7, 4.
[321] *1 Corinteni* 7, 20.
[322] *1 Regi* 1, 22.
[323] Aristotel.
[324] Alexandru cel Mare.
[325] *Paulus* era cognomenul roman al familiei Aemilia, din care au făcut parte câteva personalități ale istoriei romane.

a Maeciei Papiria, mama Africanului, a pus Betleemul mai presus decât Roma și a schimbat casele care străluceau de aur, cu lutul cel grosolan și neînsemnat. Nu jelim fiindcă am pierdut o asemenea femeie, ci mulțumim că am avut-o, ba chiar că încă o avem. Căci pentru Dumnezeu trăiesc toate și orice se raportează la Domnul este socotit în rândul familiei noastre, chiar dacă pierderea ei înseamnă locuirea în casa cerească. Cât timp a ființat în trup, a fost străină de Domnul și cu glasul scăldat în lacrimi se plângea mereu, zicând: „Vai mie, pentru că pribegirea mea s-a prelungit, am locuit cu locuitorii Chedarului, mult a pribegit sufletul meu!”[326] Și este oare de mirare dacă s-a plâns că a trăit „în întuneric” (căci așa se traduce „Chedar”), de vreme ce lumea a fost așezată în rău? Și, „precum întunericul ei, tot așa este și lumina ei”[327]; „și lumina strălucește în întuneric și întunericul nu a cuprins-o”[328]. De aceea spunea tot mai des și acele cuvinte: „Sunt străină și pribeagă, precum toți strămoșii mei”[329]. Și din nou: „Doresc să mă despart de trup și să fiu cu Hristos”[330].

Însă, ori de câte ori era necăjită de slăbiciunea bietului ei trup (pe care o căpătase din cauza incredibilei abstinențe și a postirilor îndoite), aceasta lăsa să-i iasă din gură: „Îmi supun corpul meu și îl supun robiei; ca nu cumva, propovăduind altora, eu însămi să fiu aflată netrebnică”[331]; și: „Este bine să nu bei vin și să nu mănânci carne”[332]; și: „În post am smerit sufletul meu”[333]; și: „Ai sucit tot patul meu în boală”[334]; și: „Am trăit în suferință, în timp ce un ghimpe mă împunge”[335]. Și între acele dureri, pe care le suporta cu o uimitoare răbdare, ca și cum privea cerurile deschise pentru ea, spunea: „Cine îmi va da mie pene, ca porumbelului, și voi zbura și mă voi odihni”[336]?

2. Mărturisesc pe Iisus și pe sfinții Lui îngeri și, mai ales, pe îngerul însuși care a fost, în sens propriu, păzitorul și tovarășul

[326] *Psalmul* 119, 5-6.
[327] *Psalmul* 138, 12.
[328] *Ioan* 1, 5.
[329] *Psalmul* 38, 17.
[330] *Filipeni* 1, 23.
[331] *1 Corinteni* 9, 27.
[332] *Romani* 14, 21.
[333] *Psalmul* 34, 12.
[334] *Cf. Psalmul* 40, 3.
[335] *Psalmul* 31, 4.
[336] *Psalmul* 54, 6.

acestei femei admirabile, că eu nu spun nimic din bunăvoință față de ea, nimic după obiceiul celor care laudă, ci, orice am de gând să spun, o spun drept mărturie și este mai prejos decât meritele ei, pe care toată lumea o cântă, preoții o admiră, coruri de fecioare o regretă, mulțimea de călugări și de săraci o deplânge. Vrea cititorul să afle pe scurt virtuțile acesteia? Pe toți sărmanii săi ea i-a părăsit mai sărmană. Și să nu fie de mirare că afirm aceste lucruri despre apropiați și slujitorimea de ambele sexe, pe care o transformase din sclavi și roabe în frați și surori, de vreme ce pe Eustochium, fecioara și devotata fiică[337] întru Hristos, spre a cărei mângâiere se făurește această cărticică, a părăsit-o, departe de neamul ei nobil, bogată numai în credință și har.

3. Să urmăm, așadar, șirul faptelor. Alții să o ia de mai înainte, de la scutece și (ca să zic așa) de la jucării, să îi menționeze pe mama Blesilla și pe tatăl Rogatus, dintre care mama este urmașă a Scipionilor și a Gracchilor, iar despre tată se spune până astăzi, în toate ținuturile grecești, că și prin spiță, și prin bogăție, și prin noblețe se trage din sângele lui Agamemnon, cel care a distrus Troia printr-un asediu de zece ani. Noi nu vom lăuda nimic în afară de ceea ce îi este propriu și este dezvăluit de preacuratul izvor al sfântului ei suflet. De altfel, Domnul și Mântuitorul îi învață în Evanghelie pe apostolii care Îl întreabă ce vor primi în schimb cei care își părăsesc toate bunurile în numele Lui „că vor primi însutit în prezent și viața veșnică în viitor"[338]. Din aceasta înțelegem că nu e un motiv de laudă să stăpânești bogății, ci să le disprețuiești pentru Hristos, să nu te fălești cu onorurile, ci, față de credința în Dumnezeu, să le socotești de mică însemnătate. Cu adevărat, ceea ce le-a făgăduit Mântuitorul sclavilor și roabelor Sale, le-a înapoiat în prezent. Căci, celei care a disprețuit gloria dobândită într-un singur oraș, prin faima dobândită o lume întreagă îi aduce prinos; când locuia la Roma, nu o cunoștea nimeni din afara Romei; ascunzându-se la Betleem, este admirată și de lumea barbară, și de cea romană. Căci oamenii cărui neam nu vin la Locurile Sfinte? Și cine găsește în Locurile Sfinte ceva de care să se mire mai mult, între oameni, decât de Paula? Și, precum cea mai prețioasă nestemată strălucește între multe nestemate, precum strălucirea soarelui face

[337] Eustochium a fost fiica Sfintei Paula, trecută și ea în rândul sfinților.

[338] *Matei* 19, 27-29.

să pălească și întunecă micile scânteieri ale stelelor, așa a întrecut ea, prin smerenie, virtuțile și puterile tuturor și a fost cea mai mică dintre toți, ca să fie cea mai mare dintre toți; și, cu cât se cobora mai mult, cu atât mai mult era înălțată de către Hristos[339]. Se ascundea și nu se ascundea. Fugind de glorie, merita gloria; aceasta „urma virtutea ca o umbră"[340] și îi părăsea pe cei care o doreau pentru a-i căuta pe cei care o disprețuiau. Dar ce fac eu? Lăsând deoparte șirul narațiunii, pentru că sunt reținut de fiecare faptă în parte, nu respect regulile retoricii.

4. Așadar, născută dintr-o asemenea stirpe, a fost căsătorită cu Toxotius, prin vinele căruia curge ilustrul sânge al lui Enea și al Iuliilor. De aceea, și fecioara lui Hristos, fiica ei, Eustochium, se numește Iulia; și însuși „numele Iulius se trage de la marele Iulus"[341]. Și spunem aceste lucruri nu pentru că sunt importante pentru cei ce le au, ci pentru că sunt de admirat în cei ce le disprețuiesc. Oamenii veacului îi privesc cu admirație pe cei care se bucură de aceste privilegii. Noi îi lăudăm pe cei care disprețuiesc aceste lucruri pentru Mântuitorul. Și în mod extraordinar nu îi prețuim pe cei care le au și îi lăudăm dacă nu vor să le aibă. Născută, zic, din acești strămoși, a fost apreciată pentru rodnicie și cinste în primul rând de soț, apoi de rude și de mărturia întregului oraș, după ce a născut cinci copii: pe Blesilla, asupra morții căreia am consolat-o la Roma[342], pe Paulina, care l-a lăsat moștenitor al idealului său și al averii sale pe sfântul și admirabilul ei soț Pammachius, căruia i-am scris un opuscul la moartea ei[343], pe Eustochium, care în Locurile Sfinte este acum podoaba cea mai de preț a fecioriei și a Bisericii, pe Rufina, a cărei moarte înainte de vreme a copleșit de durere piosul suflet al mamei, și pe Toxotius, după care a încetat să mai dea naștere unor copii, ca să dea de înțeles nu că a vrut să se supună datoriei conjugale atâta timp, ci că s-a supus dorinței soțului, care dorea copii de sex masculin.

5. După ce soțul a murit, așa l-a jelit, încât aproape că a murit ea însăși. Așa s-a întors către slujirea Domnului, încât părea că i-a

[339] *Cf. Matei* 18, 4.

[340] CICERO, *Tusculanae disputationes*, I, 109; *cf.* SENECA, *Epistola a LXXIX-a*, 13, și PLINIUS, *Epistola I*, 8, 14.

[341] VERGILIUS, *Eneida*, I, 288. Iulus Ascanius a fost fiul lui Enea.

[342] *Epistola a XXXIX-a*.

[343] *Epistola a LXVI-a*.

dorit moartea. Deci ce să mai povestesc că aproape toate bogățiile unei case mari și nobile și odinioară preabogate au fost cheltuite pentru cei săraci? Ce să mai spun că sufletul ei atât de blând și bunătatea ei mergeau către cei pe care nu-i văzuse niciodată? Cine dintre cei sărmani a murit fără să fie înfășurat în acoperăminte procurate de ea? Cine dintre cei bolnavi n-a fost sprijinit cu ajutoare de la ea? Căutându-i pe aceștia cu cea mai mare atenție în tot orașul, considera o pierdere dacă cineva bolnav și flămând era ajutat cu hrană de altcineva. Lua din averea copiilor ei și rudelor care îi făceau reproșuri le spunea că ea le lasă o moștenire mai mare, mila lui Hristos.

6. Nu a putut suporta mult timp vizitele și aglomerația dintr-o casă de rang înalt și de preanobilă familie. Era mâhnită din cauza rangului său și se grăbea să evite și să scape de vorbele lăudătorilor. Și, după ce episcopii Răsăritului și Apusului au fost convocați la Roma prin scrisori imperiale, din cauza unor disensiuni între biserici, i-a văzut pe admirabilii bărbați și pontifi ai lui Hristos, pe Paulin, episcopul cetății Antiohia, pe Epifanie, episcopul Salaminei cipriote, care acum se numește Constantia; dintre aceștia, pe Epifanie l-a avut chiar ca oaspete, pe Paulin, care poposise într-o casă străină, cu bunăvoință l-a considerat ca pe un oaspete al său. Înflăcărată de virtuțile acestora, se gândea, în unele momente, să-și părăsească țara. Amintindu-și nu de casă, nu de copii, nu de familie, nu de proprietăți și de alte lucruri care țin de viața lumească, ardea de dorința de a porni, singură (dacă se poate spune așa) și neînsoțită, spre pustiul Pavelilor și Antonilor.

În sfârșit, după ce s-a terminat iarna și s-a deschis marea, întorcându-se episcopii la bisericile lor, ea însăși naviga cu aceștia, după juruința și dorința ei. Ce să mai duc vorba? Coboară în port, însoțind-o fratele, rudele de sânge și prin alianță și (ceea ce este mai important decât aceștia) copiii. Deja se umflau pânzele și corabia era trasă spre mare, prin tragerea vâslelor. Micuțul Toxotius întindea mâinile rugătoare pe țărm. Rufina, deja la vârsta căsătoriei, o implora în tăcere, prin lacrimi, să îi aștepte nunta. Și totuși își îndrepta ochii uscați către cer[344], întrecând datoria față de copii prin datoria față de Dumnezeu. N-o mai cunoștea pe mamă, ca să se dovedească roaba lui Hristos. Măruntaiele îi erau chinuite

[344] *Cf.* SENECA, *De consolatione ad Polybium*, VII.

și, ca și cum i se sfâșiau mădularele, lupta cu durerea, cu atât mai vrednică de admirația tuturor, cu cât învingea o mare dragoste. În mâinile dușmanilor și sub crunta strâmtorare a sclaviei, nimic nu este mai crud decât ca părinții să fie despărțiți de copii. Credința ei desăvârșită răbda acest lucru contra legilor firii, ba chiar îl căuta sufletu-i bucuros și, nesocotind iubirea de copii din cauza unei iubiri mai mari întru Domnul, își găsea mângâierea numai în Eustochium, care îi era tovarășă în hotărârea și călătoria ei. Între timp, corabia brăzda valurile și, pe când toți cei care călătoreau împreună cu ea priveau în urmă spre țărm, ea își ținea ochii întorși ca să nu îi vadă pe cei pe care nu îi putea vedea fără chin. Mărturisesc, nicio femeie nu și-a iubit astfel copiii, căci, înainte de a pleca, le-a dăruit toată averea, dezmoștenindu-se pe pământ, ca să afle moștenirea în cer.

7. Purtată spre insula Pontia[345], pe care a înnobilat-o odinioară, în vremea împăratului Domițian, exilul Flaviei Domitilla, între femei de cea mai vrednică pomenire, pentru că s-a mărturisit creștină, și văzând cămăruțele în care aceea și-a îndurat lungul martiriu, râvnea, de parcă ar fi prins aripi, să vadă Ierusalimul și Locurile Sfinte. Pentru ea, vânturile erau domoale, orice viteză îi părea leneșă. Între Scylla și Charybda, încrezându-se în Marea Adriatică, a ajuns la Methoni[346] de parcă ar fi mers pe un lac și acolo, după ce și-a înviorat puțin trupul „și punându-și pe țărm membrele care șiroiesc de apa mării"[347], printre Malea[348] și Cythera[349], „și traversând pe mare Cicladele și stârnind valurile între numeroasele insule"[350], după Rhodos și Licia[351], în sfârșit a văzut Ciprul, unde, aruncându-se la genunchii sfântului și venerabilului Epifanie, a fost reținută de acesta timp de zece zile; nu pentru odihnă, cum socotea el, ci pentru lucrarea Domnului, după cum au dovedit-o faptele. Căci, parcurgând toate mănăstirile din regiunea aceea, cât putea avea, le-a lăsat ajutoare bănești fraților pe care iubirea pentru

[345] Insula Ponza de azi, aflată în Marea Tireniană.
[346] Messina de azi.
[347] VERGILIUS, *Eneida*, I, 173.
[348] Malea este un promontoriu al insulei Peloponez.
[349] Cythera este o insulă grecească, primul pământ pe care a pășit Venus, după ce s-a ivit din spuma mării.
[350] VERGILIUS, *Eneida*, III, 126-127.
[351] Ținut din sud-estul Asiei Mici.

sfântul bărbat[352] îi adusese acolo din toată lumea. De acolo, pe un drum scurt, a traversat marea către Seleucia, din care, urcând la Antiohia, după ce a fost reținută puțin timp de iubirea sfântului și mărturisitorului Paulin, în miez de iarnă, încălzindu-se cu ardoarea credinței, nobila femeie, care altădată era purtată de brațele eunucilor, a plecat călare pe un măgar.

**8.** Nu mai vorbesc despre călătoria din Coele-Syria[353] și Fenicia (căci nu am plănuit să scriu jurnalul ei de călătorie): voi menționa doar acele locuri care sunt cuprinse în cărțile sfinte. După ce a părăsit Berytus, colonie romană, și anticul oraș Sidon[354], pe litoralul orașului Sarepta[355], a intrat în micul turn al lui Ilie, în care a dat slavă lui Dumnezeu Mântuitorul, apoi, [mergând] prin nisipurile Tyrului, în care a îngenunchiat Pavel, a ajuns la Accho[356], care acum se numește Ptolemais, și, prin câmpiile din Meghido, martore ale uciderii lui Iosia[357], a intrat în ținutul filistenilor. S-a minunat de ruinele orașului Dor, odinioară preaputernic, și apoi de Turnul lui Straton[358], numit „Caesarea" de către Irod, regele Iudeei, în onoarea lui Caesar Augustus, în care a văzut casa lui Cornelius[359], biserica lui Hristos, și căsuța lui Filip, și odaia celor patru fiice fecioare proorocițe[360]; apoi Antipatris, o cetățuie pe jumătate ruinată, pe care o denumise Irod după numele tatălui său; și Lydda, redenumită Diospolis, vestită prin învierea Tavitei și însănătoșirea lui Enea[361]. Nu departe de aceasta, [a văzut] Arimateea, satul lui Iosif, cel care L-a înmormântat pe Domnul, și Nobe, odinioară orașul preoților, acum mormântul celor uciși[362]. Chiar și Ioppe[363], portul fugarului Iona[364]; și – ca să spun în treacăt ceva și despre poveștile poeților –

[352] *I.e.* Epifanie.
[353] Regiune din Siria, între Liban și Antiliban.
[354] Berytus este actuala capitală a Libanului, Beirut; Sidon este tot un oraș libanez.
[355] Actualmente Sarafand, oraș libanez.
[356] Actualmente Acra, oraș în Israel, numit ulterior Ptolemais.
[357] 2 *Paralipomena* 35, 22-24.
[358] Turris Stratonis (Turnul lui Straton) era denumirea orașului palestinian Cezareea.
[359] În Cezareea, Sfântul Apostol Petru i-a botezat pe Corneliu sutașul și pe soldații din subordinea acestuia (*Faptele Apostolilor* 10, 1-48).
[360] *Faptele Apostolilor* 21, 7-9.
[361] *Faptele Apostolilor* 9, 32-41.
[362] *1 Regi* 22, 18-19.
[363] Actualmente Jaffa, în Israel.
[364] *Iona* 1, 3.

[a văzut-o] pe Andromeda[365], legată de stâncă. Și, după ce și-a reluat călătoria, [a mers la] Nicopolis, care se numea mai înainte Emmaus, lângă care Domnul, Care S-a făcut cunoscut prin frângerea pâinii, a sfințit ca biserică locuința lui Cleopa[366]. Și, plecând de acolo, a urcat la Bet-Horonul de Jos și de Sus, orașe întemeiate de Solomon[367] și distruse după aceea de diversele furtuni ale războaielor; privind spre dreapta, [vede] Aialon și Gabaon, unde Iosua, fiul lui Navi, luptând împotriva a cinci regi[368], le-a poruncit soarelui și lunii[369]; și pe gabaoniți i-a condamnat să devină cărători de apă și de lemne[370], din cauza alianțelor dobândite prin vicleșug și capcane[371]. S-a oprit puțin în orașul Gabaa[372], culcat la pământ, amintindu-și de păcatul acestui oraș și de concubina tăiată în bucăți[373], și de tribul lui Veniamin[374], de șase sute de bărbați, păstrați în viață pentru Apostolul Pavel[375].

9. Ce să mai zăbovesc? Lăsând la stânga mausoleul Elenei, care, ca regină a adiabenilor[376], își ajutase poporul cu grâne pe timpul foametei[377], a intrat în Ierusalim, orașul cu trei nume[378]: Iebus, Salem, Ierusalem, care a fost ridicat apoi de Aelius Hadrianus din ruinele și cenușa cetății, devenind Aelia[379]. Și, deși proconsulul Palestinei, care îi cunoștea foarte bine familia[380], trimițând înainte niște aparitori[381], poruncise să i se pregătească pretoriul[382], ea a ales o cămăruță umilă și a vizitat toate locurile cu atâta ardoare și interes, încât, dacă nu s-ar fi grăbit spre celelalte, n-ar mai fi putut fi luată de lângă

[365] De exemplu, PUBLIUS OVIDIUS NASO, *Metamorfoze*, IV, 663-764.
[366] *Luca* 24, 13-35.
[367] *1 Regi* 9, 17; *2 Paralipomena* 8, 5.
[368] *Iosua* 10, 1-27.
[369] *Iosua* 10, 12-13.
[370] *Iosua* 9, 22-23.
[371] *Cf.* CAIUS IULIUS CAESAR, *De bello Gallico*, IV, 13.
[372] Ghibeea, *cf. Iosua* 15, 57.
[373] *Judecătorii* 19-21.
[374] *Iosua* 18, 20-28.
[375] Sfântul Apostol Pavel afirmă că provine din seminția lui Veniamin: *Romani* 11, 1; *Filipeni* 3, 5.
[376] Adiabene a fost un regat asirian, din Mesopotamia.
[377] FLAVIUS IOSEPHUS, *Antiquitates Iudaicae*, Cartea XX, cap. 2.
[378] În original: τριώνυμον.
[379] De fapt, Aelia Capitolina.
[380] *I.e.* familia Paulei.
[381] Subalterni ai unui magistrat: lictor, crainic, secretar, însoțitor.
[382] Palat al guvernatorului într-o provincie.

primele. Prosternată în fața Crucii, Îi dădea slavă Domnului, ca și cum L-ar fi privit atârnând pe ea. Intrând în mormântul Învierii, săruta piatra pe care o mișcase îngerul de la intrarea mormântului. Și însuși locul trupului, în care stătuse întins Domnul, îl atingea cu buzele, în credință, de parcă ar fi fost însetată după râvnite ape. Ce lacrimi a vărsat acolo, ce gemete de durere, stă martor Ierusalimul întreg; martor stă Domnul Însuși, la Care se ruga.

Plecând de acolo, a urcat la Sion, care se traduce prin „cetățuie" sau „post de observație". Odinioară, David a cucerit și a construit acest oraș. Despre orașul luat cu asalt, stă scris: „Vai ție, cetate Ariel", adică „leul Domnului", și odinioară preaputernică, „pe care a cucerit-o David!"[383] Despre cetatea care a fost construită, s-a spus: „Temelia lui este în munții cei sfinți; Dumnezeu iubește porțile Sionului, mai presus de toate corturile lui Iacov"[384]. Nu porțile pe care le vedem azi nimicite în praf și pulbere, ci porțile asupra cărora iadul nu are putere și prin care mulțimea credincioșilor intră la Hristos. I se arăta acolo coloana care susținea porticul bisericii, îmbibată cu sângele Domnului, de care, se zice, a fost legat când era biciuit. I se arăta locul în care Duhul Sfânt S-ar fi pogorât peste o sută douăzeci de suflete, ca să împlinească profeția lui Ioil[385].

**10.** Apoi, după ce a împărțit bani săracilor și fraților, potrivit cu modestele ei mijloace, a mers mai departe spre Betleem și s-a oprit pe partea dreaptă a drumului, la mormântul Rahelei, [loc] în care aceasta l-a născut pe Veniamin, [care s-a numit] nu cum îi spusese mama lui, pe patul de moarte, Benoni, adică „fiul durerii mele", ci cum prorocise tatăl lui în duh, „fiul mâinii drepte"[386]; și de acolo a intrat în peștera Mântuitorului, după ce a văzut sfântul loc de popas al Fecioarei și staulul în care „boul și-a recunoscut Stăpânul și măgarul ieslea Domnului său"[387], ca să se împlinească ceea ce s-a scris în cartea aceluiași proroc: „Fericit cel care seamănă pe lângă ape, pe unde calcă boul și măgarul"[388].

În timp ce eu o ascultam, jura că zărește, cu ochii credinței, un Prunc înfășat în scutece, care scâncea în iesle, pe magii care Îl

383 *Isaia* 29, 1.
384 *Psalmul* 86, 1.
385 *Ioil* 3, 1-5.
386 *Facerea* 35, 18.
387 *Isaia* 1, 3.
388 *Isaia* 32, 20.

slăveau pe Domnul, steaua scânteind deasupra, pe Mama Fecioară, pe îngrijitorul atent[389], pe păstorii care au venit noaptea ca să vadă Cuvântul „Care S-a făcut [trup]"[390] și încă de atunci să vestească începutul Evanghelistului Ioan: „La început era Cuvântul"[391] și: „Cuvântul S-a făcut trup", pe pruncii uciși, pe Irod cuprins de furie, pe Iosif și Maria fugind în Egipt, iar ea[392], cu lacrimi amestecate cu bucurie, spunea: „Bucură-te, Betleeme, casă a Pâinii, în care S-a născut Acea Pâine Care S-a pogorât din cer! Bucură-te, Efrata, ținut plin de belșug și purtător de roade[393], a cărui rodnicie este Dumnezeu! Despre tine odinioară Miheia a prorocit: «Și tu, Betleeme, casă a Efratei, oare nu ești cel mai mic între miile lui Iuda? Din tine îmi va ieși Cel care este cârmuitor în Israel; și ieșirea Lui este de la început, din zilele veșniciei. De aceea, îi vei da pe aceștia, până în vremea Născătoarei. Va naște și rămășițele fraților săi se vor întoarce la fiii lui Israel»[394]. Căci în tine S-a născut Cârmuitorul, Care a fost creat înainte de Lucifer, a Cărui naștere din Tatăl urcă dincolo de toată veșnicia. Iar izvorul neamului lui David a dăinuit în tine atât de mult timp, până când a născut Fecioara și rămășițele poporului credincios în Hristos s-au întors spre fiii lui Israel și au declarat nestingherit: «În primul rând, către voi se cuvenea a fi rostit cuvântul lui Dumnezeu; dar, pentru că nu îl primiți și vă socotiți nevrednici de viața veșnică, iată, ne întoarcem spre neamuri»[395]. Căci spusese Domnul: «Nu am venit decât la oile pierdute ale casei lui Israel»[396]. Și în vremea aceasta s-au împlinit cuvintele lui Iacov despre El: «Nu va lipsi cârmuitorul din Iuda, nici conducătorul ieșit din coapsele sale, până la venirea Celui căruia I s-a păstrat, și El va fi așteptarea neamurilor»[397].

Bine jura David, bine făcea juruințe, zicând: «Dacă voi intra în cortul casei mele, dacă voi urca în patul culcușului meu, dacă voi da ochilor mei somn, pleoapelor mele adormire și odihnă

[389] *I.e.* Sfântul Iosif. În original: *nutricius*, termen care îl desemnează pe cel care crește un copil oferindu-i atât hrană, cât și educație / instruire.

[390] *Ioan* 1, 14.

[391] *Ioan* 1, 1.

[392] Paula.

[393] În original: καρποφόρος.

[394] *Miheia* 5, 1-2.

[395] *Faptele Apostolilor* 13, 46.

[396] *Matei* 15, 24.

[397] *Facerea* 49, 10.

tâmplelor mele, până voi găsi un loc pentru Domnul, un cort pentru Dumnezeul lui Iacov»[398]; și pe dată a făcut cunoscut ce dorește și, cu ochii săi profetici, el vedea cum va veni Cel despre care noi credem că a venit deja: «Iată, am auzit de El în Efrata, L-am găsit în poienile pădurii»[399]. De bună seamă, cuvântul ebraic *zoth*, cum am învățat când îmi predai tu, nu o semnifică pe Maria, Mama Domnului, adică αὐτήν, ci pe El Însuși, adică αὐτόν. De unde spune cu încredere: «Vom intra în cortul Lui; vom aduce slavă în locul în care au stat picioarele Lui»[400]. Și eu, o biată păcătoasă, am fost socotită vrednică să sărut ieslea în care Dumnezeu Pruncul a scâncit, să mă rog în peștera în care Fecioara Născătoare L-a născut pe Dumnezeu Pruncul? Aceasta este alinarea mea, pentru că este patria Dumnezeului meu. Aici voi locui, fiindcă Mântuitorul a ales-o: «Voi pregăti lampa pentru Hristosul meu»[401]; «sufletul meu va trăi pentru El și seminția mea Îi va sluji tot Lui»[402]".

Nu departe de acolo a coborât la turnul lui Ader, adică „al turmei", lângă care Iacov și-a păscut turmele și păstorii care vegheau în noapte au fost vrednici să audă: „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și, pe pământ, pace oamenilor de bunăvoire"[403]. În timp ce păzeau oile, L-au găsit pe Mielul Domnului, cu lâna pură și preacurată, Care, în uscăciunea întregului pământ, a fost udat cu roua cerească[404] și al Cărui sânge a luat păcatele lumii și, ungând stâlpii ușii[405], l-a alungat pe distrugătorul Egiptului.

11. Și pe dată, zorind pasul, a început să meargă pe vechea cale care duce la Gaza, la puterea sau la bogăția lui Dumnezeu; și, tăcută, cugeta în sine cum eunucul etiopian și-a schimbat culoarea pielii, prefigurând popoarele neamurilor; și, când a recitit Vechiul Testament, a descoperit izvorul Evangheliilor. Și de acolo a luat-o la dreapta. De la Betsur, a venit la Eșcol, care se traduce „ciorchine de strugure". De unde, ca mărturie a unui pământ foarte roditor și spre prefigurarea Celui care spune: „Eu singur am călcat teascul și

[398] *Psalmul* 131, 3-5.
[399] *Psalmul* 131, 6.
[400] *Psalmul* 131, 7.
[401] *Psalmul* 131, 17.
[402] *Psalmul* 21, 35.
[403] *Luca* 2, 14.
[404] *Cf. Judecătorii* 6, 37.
[405] *Cf. Ieșirea* 12, 22-23.

niciun bărbat din neamuri nu a fost cu Mine”[406], iscoadele au adus un ciorchine de o mărime uimitoare[407].

Puțin mai departe, a intrat în odăile Sarrei, a văzut leagănul lui Isaac și rămășițele stejarului lui Avraam, sub care el a văzut ziua lui Hristos și s-a bucurat[408]. Și, de acolo, mergând în sus, a urcat la Hebron, care este Chiriat-Arba[409], adică „orașul celor patru bărbați”: Avraam, Isaac, Iacov și marele Adam[410], despre care evreii afirmă că a fost înmormântat acolo, după *Cartea lui Iosua,* deși cei mai mulți consideră că al patrulea [a fost] Caleb, al cărui monument se vede alături. Nu a vrut să meargă mai departe spre Chiriat-Sefer[411], adică „legătura literelor”, deoarece, disprețuind litera care ucide, descoperise duhul care dă viață. Și se minuna mai tare de apele cele de sus și cele de jos, pe care Gotoniel, fiul lui Iefone Chenezeul[412], le luase în stăpânire pentru țarina uscată de la miazăzi și al căror curs făcea să fie udate ogoarele uscate ale Vechiului Testament[413], ca să afle izbăvirea vechilor păcate în apele Botezului.

În ziua următoare, încă de la răsăritul soarelui, a stat pe înălțimea Cafar Baruha, adică „satul binecuvântării”, locul până la care Avraam L-a însoțit pe Dumnezeu. De unde, privind în jos vasta pustietate și țara de odinioară a Sodomei și Gomorei, a Admei și Seboimului[414], a contemplat vițele de balsam pe munții Engaddi și Segor, „juninca de trei ani”, care se numea înainte Bela și s-a tradus, cu un cuvânt sirian, Zoar[415], adică „mititica”. Își amintea de peștera lui Lot și, începând să plângă, le sfătuia pe fecioarele care o însoțeau că trebuie să se ferească de vinul „în care este desfrâu”[416], al cărui rezultat sunt moabiții și amoniții[417].

[406] *Isaia* 63, 3.
[407] *Numerii* 13, 1-27.
[408] *Cf. Ioan* 8, 56.
[409] *Cf. Iosua* 15, 54.
[410] Sintagma „marele Adam” este rezultatul unei confuzii. *Vulgata* interpretează substantivul comun ebraic *adam* („om”) drept nume propriu. Editorul francez trimite la *Iosua* 14, 15: „...*Cariatharbe Adam maximus ibi inter Enacim*”; pasajul ar trebui înțeles: „...Cariatharbe, omul cel mai important din rândul enacilor”.
[411] *Iosua* 15, 15.
[412] *Iosua* 15, 19.
[413] În original, o metaforă juridică: „Înscrisul de dinainte” (*prior instrumentum*).
[414] *Facerea* 10, 19.
[415] *Facerea* 14, 8.
[416] *Efeseni* 5, 18.
[417] *Cf. Facerea* 19, 30-36.

12. Zăbovesc mult timp la amiaza în care soția și-a găsit soțul dormind și Iosif s-a îmbătat împreună cu frații săi. Mă voi întoarce la Ierusalim și, prin Tecoa lui Amos[418], voi privi Crucea strălucitoare a Muntelui Măslinilor, din care Mântuitorul a urcat la Tatăl. În acel loc, în fiecare an era arsă o vacă roșcată, ca jertfă pentru Dumnezeu și a cărei cenușă curăța de păcate poporul lui Israel; în acest loc, după Iezechiel[419], heruvimii care au ieșit din templu au întemeiat Biserica Domnului.

Intrând în mormântul lui Lazăr, a văzut adăpostul Mariei și al Martei; și Betfaghe[420], satul „fălcilor preoțești" și locul în care asinul zburdalnic al păgânilor a primit hățurile Domnului și, acoperit cu straiele apostolilor, I-a oferit spinarea moale ca să Se așeze. Și, mergând drept înainte, cobora[421] spre Ierihon, cugetând la cel rănit din Evanghelie, la cruzimea inimii preoților și leviților care treceau pe lângă el și la mila samariteanului[422] (adică „paznic"), care, cărându-l pe omul pe jumătate mort pe animalul său, l-a dus până în hanul Bisericii; și [a văzut] locul Adumim[423], care înseamnă „al sângerărilor", fiindcă acolo mult sânge s-a vărsat, din cauza deselor incursiuni ale tâlharilor; [a văzut] și dudul lui Zaheu[424], adică bunele lucrări ale pocăinței, prin care el călca în picioare păcatele de altădată, pătate de sânge și vinovate din pricina jafurilor [făcute de el][425], și, de acolo, din înălțimea virtuților, Îl privea pe Domnul cel Preaînalt. [Ea a văzut] la marginea drumului și locul celor [doi] orbi care, recăpătându-și lumina ochilor, prefigurau sacramentele și ale unui popor, și ale celuilalt, care cred în Domnul. Intrând în Ierihon, a văzut orașul pe care l-a întemeiat Hiel peste Abiram, primul său născut, și ale cărui porți le-a pus peste Segub, cel mai mic dintre fiii săi[426].

---

418 *Amos* 1, 1.

419 *Iezechiel* 10, 1 ș.u.

420 Betfaghe era satul în care Mântuitorul i-a trimis pe ucenici să Îi aducă de acolo asinul pe care a intrat în Ierusalim (*Matei* 21, 1; *Marcu* 11, 1; *Luca* 19, 29).

421 Subiect subînțeles, Paula.

422 *Luca* 10, 30-37.

423 *Cf. Iosua* 15, 7; 18, 17.

424 *Luca* 19, 4. De fapt, este vorba despre un sicomor (*arborem sycomorum*), un copac asemănător cu dudul.

425 Zaheu era mai-marele vameșilor din Ierihon (*Luca* 19, 2).

426 Temeliile, respectiv porțile, au fost puse de Hiel peste mormintele celor doi fii ai săi (3 *Regi* 16, 34).

A privit și tabăra de la Ghilgal[427], și mulțimea de tăieri-împrejur, și taina celei de-a doua circumcizii, și cele douăsprezece pietre care, aduse acolo din albia Iordanului, întăriseră temeliile celor doisprezece apostoli; și Fântâna Legii, odinioară sălcie și seacă, pe care adevăratul Elisei[428] a împrospătat-o cu înțelepciunea sa și a schimbat-o în dulceață și rodnicie. Abia trecuse noaptea, că a ajuns, pe o arșiță dogoritoare, la Iordan. S-a așezat pe malul râului și, la răsăritul soarelui, și-a amintit de Soarele dreptății, cum au pășit preoții cu picioarele uscate prin mijlocul albiei râului și cum, la porunca lui Ilie și Elisei, râul le-a deschis drum, trăgându-și apele de-o parte și de alta[429], cum apele murdărite de potop și pângărite de uciderea întregului neam omenesc Domnul le-a curățat, prin Botezul Său.

13. Ar dura prea mult dacă aș vrea să vorbesc despre valea Ahor, adică „a tumultului și a zarvei"[430], în care au fost condamnate furtul și lăcomia[431]; și despre Betel, casa Domnului[432], în care, gol și sărac, a dormit Iacov pe pământul gol; și, punându-și o piatră sub cap (care în *Zaharia* este descrisă ca având șapte ochi[433] și în *Isaia* este numită „piatra din capul unghiului"[434]), a văzut o scară care se înălța până la cer, la capătul căreia stătea rezemat Dumnezeu, întinzând mâna înspre cei care urcau și aruncându-i din înalt pe cei trândavi[435]. Din zona aceasta, ea a venerat chiar și mormintele din muntele lui Efraim, al lui Iosua, fiul lui Navi, și al lui Eleazar, fiul preotului Aaron, dintre care unul a fost ridicat în Timnat-Serah, în partea de nord a muntelui Gaaș[436], iar celălalt în Ghibeea fiului său Finees[437], și s-a mirat îndeajuns că cel care a împărțit loturile de pământ[438] le-a ales pentru sine pe cele muntoase și aspre. Ce să povestesc despre Șilo, în care chiar și azi este arătat altarul distrus și în care tribul lui Veniamin a întrecut răpirea Sabinelor de către

[427] *Iosua* 10, 6-15.
[428] Prorocul Elisei, născut în Ghilgal (4 *Regi* 2, 1).
[429] 4 *Regi* 2, 14.
[430] *Cf. Iosua* 7, 26.
[431] *Iosua* 7, 19-24.
[432] *Facerea* 28, 19.
[433] *Zaharia* 3, 9.
[434] *Isaia* 28, 16.
[435] *Facerea* 28, 11-13.
[436] *Iosua* 24, 30.
[437] *Iosua* 24, 33.
[438] *Iosua* 14, 1.

Romulus[439]. A traversat Sihem – nu Sihar, cum citesc greșit cei mai mulți –, care acum se numește Neapolis, și din coasta muntelui Garizim a intrat într-o biserică ridicată în jurul fântânii lui Iacov; Domnul, așezându-Se lângă aceasta și însetat, și flămând, S-a săturat prin credința samaritencei[440], care, după ce a părăsit cele cinci cărți mozaice, bărbații ei, și pe al șaselea, pe care se fălea că îl are[441], adică erezia lui Dositei, L-a descoperit pe adevăratul Mesia și pe adevăratul Mântuitor.

Și, plecând de acolo, a văzut mormintele celor doisprezece patriarhi și Sebasta, adică Samaria, care a fost numită de către Irod, cu un cuvânt grecesc, Augusta, în onoarea lui Augustus. Acolo au fost așezați prorocii Elisei și Obadia și Ioan Botezătorul (decât care nu a fost un altul mai mare între cei născuți din femei[442]). Acolo s-a cutremurat de multe lucruri de mirare: căci vedea că demonii urlă în diverse chinuri și că, înaintea mormintelor de sfinți, oamenii urlă cu glasuri de lupi, latră precum câinii, rag ca leii, șuieră ca șerpii, mugesc ca taurii. Alții își dădeau capul pe spate și atingeau pământul cu creștetul; femeilor care stăteau atârnate de un picior, nu le alunecau hainele peste față. Îi era milă de toți și, vărsând lacrimi pentru fiecare în parte, se ruga pentru milostivirea lui Hristos. Și, cu toate că era slăbită, a urcat muntele pe jos; în două peșteri ale acestuia, în timpul persecuției și al foametei, prorocul Obadia a hrănit o sută de proroci cu pâine și apă[443].

Zorind călătoria, a străbătut Nazaretul, cetatea în care a crescut Domnul, Cana și Capernaum, cunoscute prin minunile lor, lacul Tiberiada, sfințit prin călătoria Domnului, și deșertul în care multe mii de oameni s-au săturat cu câteva pâini și unde din resturile celor care mâncaseră au fost umplute douăsprezece coșuri, adică triburile lui Israel. Urca muntele Tabor, în care Domnul S-a schimbat la față. Zărea de departe munții Hermon și Hermoniim și câmpiile foarte întinse ale Galileei, în care Sisera și toată armata lui au fost distruși, învinși de Barac[444]. Torentul râului Chișon[445] trecea

---

439 *Judecătorii* 21, 20-23.
440 *Ioan* 4, 4-7.
441 *Ioan* 4, 18.
442 *Cf. Matei* 11, 11; *Luca* 7, 28.
443 *3 Regi* 18, 4.
444 *Judecătorii* 4, 14-16.
445 *Judecătorii* 4, 7; 4, 13; 5, 21.

prin mijlocul câmpiei și în apropiere se arăta cetatea Nain, în care a fost înviat fiul văduvei[446]. Îmi va lipsi timpul mai mult decât cuvântul dacă voi dori să parcurg toate locurile prin care venerabila Paula a călătorit cu o incredibilă credință.

14. Voi trece prin Egipt și voi zăbovi puțin în Sucot și lângă izvorul lui Samson, pe care l-a scos din dintele unei fălci[447]; îmi voi uda gura uscată de sete, pentru ca, revigorat, să privesc Morati, care a fost odinioară mormântul prorocului Miheia, în prezent o biserică. Și îi voi lăsa la o parte pe horei[448], pe gheșureni[449], Mareșa, Edom și Lachiș; și, prin nisipurile fine, care alunecau sub pașii călătorilor, și prin vasta întindere a pustiului, voi sosi la fluviul Egiptului, Șihor[450], care se traduce „Învârtejitul", și voi străbate cele cinci cetăți egiptene care vorbesc limba canaaneană[451], și ținutul Goșen[452], și câmpiile din Țoan, în care Dumnezeu a făcut minuni[453]. Și orașul No[454], care apoi a devenit Alexandria, și cetatea Domnului, Nitria, în care murdăriile mulțimii sunt spălate zilnic de nitratul purificator al virtuților. După ce a vizitat-o, apărându-i în cale sfântul și venerabilul episcop Isidor Mărturisitorul și mulțimi nenumărate de călugări, dintre care pe mulți îi onora rangul de preot sau levit, ea se bucura, desigur, pentru slava lui Dumnezeu, dar mărturisea că este nedemnă de o cinste atât de mare.

Ce să mai povestesc despre Macarii, Arseti, Sarapioni[455] și celelalte nume ale coloanelor lui Hristos? În a cui chilie nu a intrat? La picioarele cui nu s-a aruncat? Prin toți sfinții, ea credea că Îl vede pe Hristos; și, ceea ce adusese pentru aceia, se bucura că a adus pentru Dumnezeu. Minunată ardoare și o tărie sufletească greu de crezut într-o femeie! Uitând de sexul ei și de fragilitatea trupească, dorea să locuiască împreună cu copilele sale[456] printre atâtea mii de călugări. Și poate că ar fi obținut acest lucru, pentru că toți doreau

---

[446] *Luca* 7, 11-17.

[447] *Judecătorii* 15, 15-19.

[448] *Cf. Facerea* 14, 6; 36, 21; 36, 29-30; *Deuteronomul* 2, 12; 2, 22.

[449] *Cf. Iosua* 13, 13.

[450] *Cf. 1 Paralipomena* 13, 5.

[451] *Isaia* 19, 18.

[452] *Cf. Facerea* 47, 27; *Iosua* 11, 16.

[453] *Isaia* 19, 11-13.

[454] *Cf. Iezechiel* 30, 14.

[455] Nume proprii masculine: Macarius, Arses, Sarapion.

[456] Însoțitoarele Paulei.

să o primească, dacă o dorință mai mare pentru Locurile Sfinte n-ar fi reținut-o. Și, din cauza unor călduri arzătoare, navigând de la Pelusium la Maiuma, s-a întors cu o asemenea iuțeală, de credeai că are aripi. Nu mult după aceea, intenționând să rămână pentru totdeauna în sfântul Betleem, a locuit timp de trei ani într-un adăpost foarte mic, până când a construit chiliile și mănăstirile și a întemeiat lângă drum un han pentru pelerini, deoarece Maria și Iosif nu găsiseră un loc de popas. Până aici a fost descris drumul ei, pe care l-a parcurs însoțită de multe fecioare și de fiica sa.

15. Acum să descriem mai pe larg virtutea care îi este proprie și în cele ce voi prezenta – Dumnezeu e judecător și martor – mărturisesc că nu adaug nimic, că nu exagerez întru nimic, după obiceiul lăudătorilor; dar voi da la o parte multe amănunte, ca să nu depășesc autenticitatea faptelor și pentru ca detractorii și „cei care au un dinte împotriva mea"[457] să nu considere că le plăsmuiesc și că vopsesc „cioara lui Esop" în culori care nu sunt ale sale. Ea s-a smerit cu atâta plecare – care este prima virtute a creștinilor –, încât cel care ar fi văzut-o[458] și care ar fi tresăltat de bucurie că o vede din cauza celebrității numelui ei nu ar fi crezut că este chiar ea, ci ultima dintre sclave. Și, deși era înconjurată de numeroase cete de fecioare, și după îmbrăcăminte, și după glas, și după port, și după mers era ultima dintre toate. După moartea soțului său și până în ziua adormirii ei, niciodată nu a mai mâncat cu vreun bărbat, chiar dacă l-ar fi știut sfânt și așezat în vârful ierarhiei episcopale. N-a frecventat băile decât bolnavă fiind. Nici măcar cu febră foarte mare n-a avut așternuturi moi de pat, ci se odihnea pe pământul tare, pe pături de păr aspru de capră, dacă totuși se poate numi odihnă aceea care unea zilele de nopți prin rugăciuni aproape neîntrerupte, făcând aceasta după *Psaltire*: „În fiecare noapte îmi voi spăla patul, voi uda așternutul cu lacrimile mele"[459].

Credeai că sunt în ea izvoare de lacrimi; așa își plângea micile păcate, încât o credeai vinovată de crimele cele mai grave. Și, când o sfătuiam destul de des să își cruțe ochii și să-i folosească pentru citirea Evangheliei, zicea: „Trebuie să fie urâțită fața pe care

[457] Lit. „cei care mă rod mereu cu colțul" (*genuino me semper dente rodentes*). *Cf.* PERSIUS, *Satire*, I, 115.
[458] Este vorba despre Paula.
[459] *Psalmul* 6, 6.

am sulemenit-o adesea cu fard roșu, cu alb și cu negru[460], contrar învățăturii Domnului. Trebuie lovit trupul care s-a dedicat multor plăceri. Râsul îndelung trebuie cumpănit cu un plânset neîntrerupt; delicatele straie de in și mătăsurile prețioase trebuie să fie înlocuite cu asprimea ciliciului[461]. Eu, care i-am făcut pe plac bărbatului și lumii, acum doresc să-I plac lui Hristos". Dacă, între atât de multe și atât de mari virtuți, aș vrea să laud castitatea din ea, aș părea lipsit de măsură; chiar și atunci când se afla în viața lumească, ea era un exemplu printre toate matroanele din Roma. Astfel s-a comportat, încât niciodată vreunul dintre clevetitori nu a îndrăznit să inventeze vreo bârfă despre ea. Nimic nu era mai milos decât sufletul ei, nimic nu a fost mai blând față de cei umili. Nu îi căuta pe cei puternici și totuși nu îi privea de sus cu o aroganță trufașă și căutătoare de o glorie neînsemnată.

Dacă vedea un om sărac, îl ajuta; dacă vedea un om bogat, îl sfătuia să facă bine. Singură generozitatea ei întrecea măsura și, împărțindu-și foloasele, adesea făcea și împrumuturi, ca să nu refuze pe nimeni dintre cei care îi cereau bani. Îmi mărturisesc greșeala: o criticam de ce era prea risipitoare în dărnicia ei, invocând acel citat din Apostol: „Ca să nu fie o ușurare pentru alții, iar pentru voi o împovărare, ci ca să fie potrivire în circumstanțele de față, anume ca prisosința voastră să împlinească lipsa acelora, iar prisosința lor să împlinească lipsa voastră"[462]; și următorul citat, din Evanghelia Mântuitorului: „Cine are două tunici să-i dea una celui care nu are"[463]. Și [mai spuneam că] trebuie să vegheze ca nu cumva să nu poată face mereu ceea ce făcea cu plăcere, și multe de acest fel. Dar ea le respingea cu o uimitoare sfială și cu foarte puțină vorbărie, invocându-L ca martor pe Dumnezeu, zicând că le face pe toate pentru numele Lui și că are această rugăminte, ca să moară ca o cerșetoare, să nu-i lase fiicei sale niciun ban și la înmormântarea ei să fie înfășurată într-un giulgiu împrumutat. La final, adăuga: „Dacă voi cere, voi găsi mulți care să îmi dea; dacă cerșetorul acesta nu ar primi de la mine ceea ce pot să-i dau chiar

460 Negru de fum, folosit pentru gene și sprâncene.

461 Centură sau cămașă aspră din păr de capră, care se purta pe piele de către penitenți, pentru a se mortifica (Florin MARCU, Constantin MANECA, *Dicționar de neologisme*, Editura Academiei, București, 1978, p. 209).

462 2 *Corinteni* 8, 13-14.

463 *Luca* 3, 11.

și împrumutându-mă și ar muri, împotriva cui va cere pedeapsă sufletul lui?" Eu voiam ca ea să fie mai prudentă cu bunurile familiei, dar ea, mai arzătoare în credință, își unea tot sufletul de Mântuitorul și pe Dumnezeu sărac Îl imita săracă în duh, dându-I înapoi ceea ce primise și făcându-se săracă pentru El. În sfârșit, a obținut ceea ce dorea și și-a lăsat fiica cu mari datorii, pe care aceasta încă le mai are, pe care le va da înapoi nu prin puterile sale, ci prin credința și mila lui Hristos.

**16.** Cele mai multe matroane obișnuiesc să dea daruri trâmbițașilor [faimei] lor și, revărsându-și generozitatea spre puțini, își iau mâna de pe ceilalți; ea era cu totul lipsită de acest defect, căci astfel își împărțea banii pentru fiecare, cât îi era fiecăruia necesar, nu pentru un lux, ci pentru o nevoie. Niciunul dintre săraci nu a plecat de la ea fără nimic. Ea obținea acest lucru nu prin mărimea bogățiilor, ci prin înțelepciunea împărțirii, repetând mereu: „Fericiți cei milostivi, căci ei vor dobândi milostenie"[464]; și: „După cum apa stinge focul, tot așa milostenia [șterge] păcatele"[465]; și: „Faceți-vă prieteni prin bogăția nedreaptă, ca ei să vă primească în corturile veșnice"[466]; și: „Dați milostenie și, iată, le veți avea pe toate curate"[467]. Și cuvintele lui Daniel, care l-a sfătuit pe regele Nabucodonosor să-și răscumpere păcatele prin milostenii[468]. Nu voia să risipească banii pe aceste pietre care se vor trece laolaltă cu pământul și cu lumea, ci pe pietrele vii[469], care se rostogolesc pe pământ, cu care, în *Apocalipsa* lui Ioan, se construiește cetatea marelui rege; despre acestea, Scriptura spune că se vor transforma în safir, smarald, jasp și alte nestemate[470].

**17.** Dar aceste calități pot fi comune multor oameni; iar diavolul știe că ele nu au fost puse în culmea virtuților; de aceea, Îi zice lui Dumnezeu, după ce Iov și-a pierdut averea, după ce casa lui s-a prăbușit, după ce copiii i-au fost uciși: „Piele pentru piele; și tot ceea ce va avea omul va da pentru sufletul său. Dar întinde mâna Ta și atinge oasele și carnea acestuia [și vezi] dacă nu cumva Te va

---

[464] *Matei* 5, 7.
[465] *Înțelepciunea lui Isus Sirah* 3, 29.
[466] *Luca* 16, 9.
[467] *Luca* 11, 41.
[468] *Cf. Daniel* 4, 24.
[469] *Cf. Zaharia* 9, 16.
[470] *Apocalipsa* 21, 18-21.

blagoslovi în față!"[471] Știm că cei mai mulți au dat de pomană, dar nu au dat nimic din propriul lor trup; au întins mâna către cei aflați în lipsuri, dar, învinși de plăcerile cărnii, au văruit în alb ceea ce era pe din afară[472], dar pe dinăuntru erau plini de oase de morți[473]. Dar Paula nu era astfel: ea a fost de o cumpătare atât de mare, încât aproape întrecea măsura și își provoca slăbiciunea trupească prin posturi prelungite și muncă. În afara zilelor de sărbătoare, accepta cu greu uleiul în mâncare, încât numai din aceasta ne putem da seama ce credea despre vin, sosuri, pește, lapte, miere, ouă și celelalte care sunt plăcute gustului. Consumând aceste lucruri, unii consideră că sunt mari postitori și, dacă își ghiftuiesc burta cu ele, își imaginează că neprihănirea lor este în siguranță.

**18.** Dintotdeauna invidia urmează virtuțile „și fulgerele lovesc munții cei mai înalți"[474]. Este de mirare dacă spun acest lucru despre oameni, când chiar Domnul nostru a fost răstignit din gelozia fariseilor și toți sfinții au avut potrivnici; chiar și în Rai a existat șarpele, prin a cărui invidie „a pătruns moartea în lumea toată"[475]. Dumnezeu a ridicat contra ei[476] pe Hadad Idumeul[477], care a lovit-o ca să nu se semețească; și, adesea, El o avertiza, parcă printr-un ghimpe în carne[478], ca măreția virtuților [sale] să nu o facă prea trufașă și să creadă că ea a fost rânduită mai presus decât viciile altor femei. Eu îi spuneam că trebuie să cedeze răutății și să facă loc nebuniei: ceea ce a făcut Iacov contra fratelui său Isav[479] și David contra celui mai înverșunat dintre dușmani, Saul. Dintre aceștia, unul a fugit în Mesopotamia, celălalt s-a predat filistenilor, preferând să se supună dușmanilor decât invidioșilor. Dar ea răspundea: „Pe drept ai vorbi dacă diavolul n-ar lupta pretutindeni contra slujitorilor și roabelor Domnului și n-ar merge înaintea lor în toate locurile în care se refugiază, dacă n-aș fi reținută de iubirea pentru Locurile Sfinte și dacă aș putea afla Betleemul meu în altă parte a lumii. Căci de ce să nu întrec răutatea prin răbdare?

[471] *Iov* 2, 4-5.
[472] *Cf. Iov* 14, 17.
[473] *Cf. Matei* 23, 27.
[474] HORATIUS, *Carmina*, II, X, 11-12.
[475] *Înțelepciunea lui Solomon* 2, 24.
[476] Contra Paulei.
[477] 3 *Regi* 11, 14.
[478] *Cf. Psalmul* 31, 4.
[479] *Facerea* 27, 41.

De ce să nu înfrâng trufia prin smerenie și să nu ofer celălalt obraz celui care îmi lovește obrazul, după cum spune Pavel: «Învingeți răul cu binele»[480]? Oare nu se mândreau apostolii când sufereau o ocară pentru Domnul? Oare nu S-a smerit Însuși Mântuitorul luând chip de rob[481] și S-a făcut supus Tatălui până la moarte, și până la moarte pe Cruce, ca să ne salveze prin Pătimirea Sa? Iov, dacă nu s-ar fi bătut și n-ar fi învins în luptă, nu ar fi primit cununa dreptății și nu ar fi auzit de la Dumnezeu: «Crezi că Eu am vorbit cu un alt scop decât acela ca tu să apari ca drept?»[482]" «Fericiți» sunt numiți în Evanghelie «cei care îndură prigoana pentru dreptate»[483]. Dacă conștiința noastră este încredințată că nu pătimim din cauza păcatelor, atunci suferința în viața lumească este materia răsplăților noastre".

Dacă vreodată dușmanul devenea mai nerușinat și se repezea la vorbe grele, ea îi cânta din *Psaltire* versul acela: „Când a stat păcătosul împotriva mea, am amuțit și m-am smerit și m-am abținut de la vorbe bune"[484]; și apoi: „Însă eu nu auzeam precum surdul și am fost ca mutul care nu-și deschide gura"[485]; și: „Am devenit ca omul care nu aude și care nu are în gura lui mustrări"[486].

În ispite, avea în minte cuvintele din *Deuteronom*: „Vă ispitește Domnul Dumnezeul vostru ca să știe dacă Îl iubiți pe Domnul Dumnezeul vostru din toată inima voastră și din tot sufletul vostru"[487]. În necazuri și neliniști, repeta cuvintele lui Isaia: „Cei care ați fost înțărcați de lapte, care ați fost înțărcați de la sân, așteptați necaz peste necaz, nădejde peste nădejde; încă puțin și încă puțin, din cauza răutății buzelor, din cauza unei limbi străine"[488]. Spre mângâiere, prezenta mărturia Scripturii, [spunând] că ține de cei înțărcați, care ar fi ajuns la vârsta bărbăției, să suporte necaz peste necaz, ca să merite a primi nădejde peste nădejde, „știind că necazul lucrează răbdare, răbdarea încercare, încercarea nădejde, iar

---

[480] *Romani* 12, 21.
[481] *Filipeni* 2, 7-8.
[482] *Iov* 40, 8 (după *Septuaginta*).
[483] *Matei* 5, 10.
[484] *Psalmul* 38, 2-3.
[485] *Psalmul* 37, 13.
[486] *Psalmul* 37, 14.
[487] *Deuteronomul* 13, 3.
[488] *Isaia* 28, 9-11.

nădejdea nu tulbură"[489]; și: „Că, dacă omul nostru cel din afară se strică, acela care este înăuntru se înnoiește"[490]; și: „Necazul nostru de acum, ușor de purtat și trecător, lucrează în noi slava cea veșnică și plină de măreție, nu în timp ce privim cele ce se văd, ci cele ce nu se văd. Căci cele ce se văd sunt vremelnice, însă cele ce nu se văd sunt veșnice"[491]. Și nu va trece mult timp, chiar dacă ar părea lent pentru omeneasca nerăbdare, până să vină ajutorul Domnului, Care zice: „Te-am ascultat la momentul potrivit și în ziua mântuirii ți-am dat ajutor"[492]. Nu trebuie să ne temem de buzele viclene și de limbile dușmanilor, pentru că ne bucurăm de Dumnezeu Ajutătorul și pe El trebuie să Îl ascultăm când ne învață: „Prin răbdarea voastră veți dobândi sufletele voastre"[493]; și: „Pătimirile lumii prezente nu sunt demne de slava viitoare, care se va descoperi în noi"[494]; și în alt loc, ca să lucrăm cu răbdare în toate care ni se întâmplă: „Căci omul răbdător este bogat în înțelepciune, iar cel mic la suflet este cu totul nebun"[495].

**19.** În timpul bolilor și al deselor stări de slăbiciune, spunea: „Când sunt slabă, atunci sunt tare"[496]; și: „Avem comoara aceasta în vase de pământ"[497], până când „acest [trup] muritor se îmbracă în nestricăciune și cel pieritor se înveșmântă în nemurire"[498]; și iar: „După cum se revarsă din belșug în noi pătimirile lui Hristos, tot prin Hristos s-a revărsat și mângâierea"[499]; și după aceea: „Așa cum sunteți părtași ai pătimirilor, așa veți fi și ai mângâierii"[500]. În durere, cânta: „De ce ești trist, sufletul meu, și de ce mă tulburi? Nădăjduiește în Dumnezeu, pentru că încă Îl voi slăvi, mântuirea ochilor mei și Dumnezeul meu"[501]. În primejdii, vorbea: „Cine vrea să vină după Mine să se lepede de sine, să-și ia crucea și să Mă

---

[489] *Romani* 5, 3-5.
[490] *2 Corinteni* 4, 16.
[491] *2 Corinteni* 4, 17-18.
[492] *Isaia* 49, 8.
[493] *Luca* 21, 19.
[494] *Romani* 8, 18.
[495] *Pildele* 14, 29.
[496] *2 Corinteni* 12, 10.
[497] *2 Corinteni* 4, 7.
[498] *1 Corinteni* 15, 53.
[499] *2 Corinteni* 1, 5.
[500] *2 Corinteni* 1, 7.
[501] *Psalmul* 41, 16-17.

urmeze"[502]. Și din nou: „Cine vrea să-și mântuiască sufletul îl va pierde, iar cine își va pierde sufletul pentru Mine îl va mântui"[503]. Când i se anunțau pierderea averii și ruinarea întregului patrimoniu, spunea: „Pentru că ce-i va folosi omului dacă va câștiga lumea întreagă, iar sufletul său îl va pierde? Sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său?"[504] Și: „Gol am ieșit din pântecele mamei mele și gol voi pleca. Precum I-a plăcut lui Dumnezeu, așa s-a făcut, binecuvântat fie numele lui Dumnezeu"[505]. Și acel pasaj: „Nu iubiți lumea și nici cele ce sunt în lume. Că tot ceea ce este în lume, dorința trupului, pofta ochilor și trufia acestei vieți, nu sunt de la Tatăl, ci de la lume. Și lumea va trece, și pofta ei"[506].

Știu că i s-a scris despre bolile foarte grave ale copiilor și mai ales ale dragului ei Toxotius, pe care îl iubea cel mai mult. Și, după ce a rostit cu voce tare acest pasaj: „M-am tulburat și n-am vorbit"[507], a izbucnit cu aceste cuvinte: „Cine își iubește fiul sau fiica mai presus de Mine nu este vrednic de Mine"[508]. Și, rugându-se la Dumnezeu, spunea: „«Ia-i în stăpânire pe fiii celor omorâți»[509], care pentru Tine în fiecare zi își omoară trupurile[510]!"

Am aflat că un anume bârfitor (această spiță de oameni este chiar cea mai primejdioasă) a declarat, cu un soi de bunăvoință, că, din cauza ardorii prea mari a virtuților, ar părea nebună pentru unii și ei ar zice că i-ar trebui reîmprospătat creierul. Aceluia, Paula îi răspunde: „«Ne-am făcut priveliște lumii, și îngerilor, și oamenilor. Suntem nebuni pentru Hristos»[511], dar «sminteala lui Dumnezeu este mai înțeleaptă decât oamenii»[512]. De aceea, și Mântuitorul vorbește către Tatăl: «Tu cunoști nepriceperea Mea»[513]. Pe Acesta, în Evanghelie, chiar și apropiații doreau să-L lege, ca pe un slab de minte[514], iar dușmanii Îl luau în râs, zicând: «Are un demon și este

[502] *Matei* 16, 24.
[503] *Luca* 9, 24.
[504] *Matei* 16, 26.
[505] *Iov* 1, 21.
[506] *1 Ioan* 2, 15-17.
[507] *Psalmul* 76, 4.
[508] *Matei* 10, 37.
[509] *Psalmul* 78, 12.
[510] *Cf. Psalmul* 43, 24; *Romani* 8, 36.
[511] *1 Corinteni* 4, 9-10.
[512] *1 Corinteni* 1, 25.
[513] *Psalmul* 68, 7.
[514] *Cf. Luca* 4, 24-28.

samaritean»[515]; și: «Scoate demonii în numele lui Beelzebul, prințul demonilor»[516]. Dar noi să-l ascultăm pe Apostol, care ne îndeamnă: «Aceasta este lauda noastră, mărturia conștiinței noastre, că în sfințenie, în curăție și în harul lui Dumnezeu am trăit în lume»[517]. Să-L ascultăm și pe Dumnezeu, vorbind către apostoli: «De aceea lumea vă urăște, pentru că nu sunteți din lume. Căci, dacă ați fi din lume, lumea ar iubi, desigur, ceea ce este al ei»[518]".

Și către Dumnezeu Însuși îndrepta aceste cuvinte: „«Tu cunoști tainele inimii»[519]. Și: «Toate acestea au venit peste noi, dar noi nu am uitat de Tine și nu ne-am purtat cu nedreptate întru mărturia Ta și nu s-a întors împotrivă inima noastră»[520]. «Pentru Tine suntem dați morții în fiecare zi, am fost socotiți ca niște oi la tăiere»[521]. Dar «Domnul este ajutorul meu, nu mă voi teme de ceea ce îmi va face un om»[522]. Căci am citit: «Fiule, cinstește-L pe Dumnezeu și vei fi întărit și să nu te temi de nimeni, în afară de Dumnezeu»[523]".

Cu acestea și alte asemenea citate biblice, precum cu armura Domnului, se înarma mai bine împotriva tuturor viciilor și, mai ales, împotriva invidiei furibunde; și, îndurând jignirile, potolea furia inimii greu încercate. În sfârșit, până în ziua morții, smerenia acesteia și invidia altora au fost limpezi pentru toți; invidia îl roade pe autorul ei și, câtă vreme se străduiește să-și rănească adversarul, e cuprinsă de propria furie împotriva ei înseși.

**20.** Să vorbesc și despre orânduirea mănăstirii, cum a transformat cumpătarea sfinților în propriul câștig. Semăna lucruri trupești, ca să culeagă lucruri spirituale[524]; dădea lucruri pământești, ca să le dobândească pe cele cerești; le îngăduia pe cele trecătoare, ca să le schimbe cu cele veșnice. După [ce a întemeiat] o mănăstire de bărbați, pe care le-o încredințase bărbaților spre administrare, a adunat din diferite provincii mai multe fecioare, atât nobile, cât și de condiție mijlocie și joasă, și le-a împărțit în

---

[515] *Ioan* 8, 48.
[516] *Matei* 12, 24.
[517] 2 *Corinteni* 1, 12.
[518] *Ioan* 15, 18-19.
[519] *Psalmul* 43, 23.
[520] *Psalmul* 43, 19-20.
[521] *Psalmul* 43, 24.
[522] *Psalmul* 117, 6.
[523] *Cf. Psalmul* 3, 5-6.
[524] *Cf.* 1 *Corinteni* 9, 11.

trei cete, adică mănăstiri: astfel, dacă erau separate în muncă și hrană, cel puțin se uneau la cântările de psalmi și la rugăciuni. După ce se cânta „Aliluia" (semn prin care erau chemate la adunare), nu i se permitea niciuneia să se odihnească. Dar ea, venind prima sau printre primele, veghea întrunirea celorlalte, provocându-le la muncă prin cinste și exemplu, nu prin frică. Dimineața, la ceasul al treilea, al șaselea, al nouălea, seara, la miezul nopții, cântau *Psaltirea* pe rând. Niciuneia dintre surori nu i se îngăduia să nu cunoască psalmii și să nu învețe în fiecare zi ceva din Sfintele Scripturi. Numai duminica mergeau la biserica lângă care locuiau. Și fiecare ceată își urma propria mamă; și apoi, întorcându-se la fel de acolo, se străduiau să termine o activitate serioasă și făceau haine ori pentru ele, ori pentru ceilalți.

Dacă vreuna era nobilă, nu i se permitea să aibă o însoțitoare din casa ei, ca nu cumva, amintindu-și de fapte de demult și de copilăria răsfățată, să redeștepte vechea rătăcire și să o reînvie prin conversații frecvente. Toate aveau același port. Se foloseau de pânze de in numai ca să se șteargă pe mâini. Erau așa de bine separate de bărbați, încât erau despărțite chiar și de eunuci, ca să nu dea niciun prilej unei limbi clevetitoare, care s-a obișnuit să-i sfâșie pe sfinți pentru a-i mângâia pe cei vinovați. Dacă, de pildă, vreuna ajungea la psalmi mai târziu sau era mai înceată la lucru, îi atrăgea atenția în diverse moduri; dacă era mânioasă, cu vorbe dulci, dacă era răbdătoare, cu o mustrare, luând ca model vorba Apostolului: „Ce vreți? Să vin la voi cu toiagul, sau cu duhul blândeții și al bunătății?"[525]

În afară de hrană și îmbrăcăminte, nu îngăduia ca vreuna să posede ceva, după cum spune Pavel: „Având hrană și îmbrăcăminte, suntem mulțumiți cu ele"[526], ca, din obișnuința de a avea mai mult, să nu facă loc lăcomiei, pe care nicio bogăție nu o satură și care, cu cât are mai mult, cu atât cere mai mult și nu este micșorată nici de belșug, nici de sărăcie. Pe cele care se certau între ele, le împăca prin vorbe pline de blândețe. Carnea năvalnică a celor foarte tinere o înfrâna prin posturi dese și îndoite, preferând să sufere mai degrabă de stomac decât din cauza gândurilor. Dacă o vedea pe vreuna prea gătită, o certa pe cea care greșise, prin încruntarea frunții și prin asprimea privirii, spunând că îngrijirea trupului și a

[525] *1 Corinteni* 4, 21.
[526] *1 Timotei* 6, 8.

hainelor înseamnă neîngrijirea sufletului și că niciodată un cuvânt urât și nerușinat nu trebuie să iasă dintr-o gură de fecioară: prin aceste semne se arată un suflet desfrânat și prin omul exterior sunt dovedite viciile omului interior. Pe cea guralivă, trăncănitoare și obraznică, pe care o observase că se simte bine cu gâlceava și că nu vrea să se schimbe, deși i s-a atras atenția de mai multe ori, o considera între ultimele și, în afara adunării surorilor, o punea să se roage la ușile trapezei și să-și ia hrana separat, astfel încât, pe cea pe care dojana nu o corectase, să o îndrepte rușinea. Nu suferea furtul, socotindu-l un sacrilegiu, și spunea că ceea ce este considerat neînsemnat și de nimic între oamenii lumii este în mănăstiri un păcat foarte grav. Ce să mai pomenesc despre milostenia și atenția plină de grijă față de cele suferinde, pe care le întărea prin uimitoare dovezi de bunăvoință și prin ajutoare? Și, pe când oferea cu generozitate totul celor slăbite și chiar le dădea mâncare din carne, dacă vreodată ea însăși era suferindă, nu-și îngăduia acest lucru și părea nedreaptă din faptul că schimba bunătatea pentru alții cu asprimea față de sine.

21. Niciuna dintre tinerele fete cu corpul sănătos și viguros nu se dedica unei cumpătări atât de mari precum ea, cu bietul ei trup slăbit, bătrân și sfârșit de puteri. Mărturisesc, a fost prea îndârjită în această privință, să nu se cruțe și să nu cedeze niciunui sfătuitor. Voi povesti ceea ce eu am cunoscut prin propria mea experiență. În luna iulie, în timpul celor mai fierbinți canicule, a căzut în arșița febrei; după ce disperarea [noastră] trecu, iar ea, din mila Domnului, își reveni, doctorii o sfătuiau că este nevoie, pentru refacerea trupului, de puțin vin slab, ca nu cumva, bând apă, să dea în hidropizie; eu îl rugam pe ascuns pe fericitul episcop Epifanie să o îndemne, ba chiar să o constrângă să bea vin, dar ea, cum era înțeleaptă și dibace din fire, a simțit pe dată cursele și, zâmbind, mi-a atras atenția că ceea ce spune acela vine de la mine. Ce să mai adaug? Îndată ce fericitul preot, după multe încurajări, a ieșit afară[527], întrebându-l ce a făcut, mi-a răspuns: „Atât am reușit, că era gata să mă convingă pe mine, om bătrân, să nu mai beau vin". Povestesc aceste lucruri nu pentru că aprob poverile ridicate fără judecată și peste puteri, fiindcă Scriptura ne sfătuiește: „Povară

[527] A fost redat pleonasmul din textul original, *exisset foras*, ca marcă a stilului biblic.

mai grea decât poți, să nu ridici"[528], ci fiindcă vreau să probez și prin această perseverență ardoarea inimii și râvna sufletului ei credincios, care spune: „Însetat-a de Tine sufletul meu, de tot atâtea ori ca și trupul meu către Tine"[529]. Este greu să păstrezi măsura în toate. Și, într-adevăr – după cum se crede conform spusei filozofilor –, „căile de mijloc sunt virtuți, iar excesele sunt vicii"[530], ceea ce putem exprima într-o singură propoziție: „Nimic prea mult"[531].

Avea[532] o mare îndârjire în disprețuirea mâncărurilor, doliul o mai îmblânzea, era zdrobită la moartea alor săi, în mod deosebit a copiilor (căci mereu a fost pusă la încercare, și la adormirea soțului, și la cea a fiicelor), și, în vreme ce își pecetluia gura și stomacul și se silea să-și ușureze durerea de mamă întipărindu-și în suflet Crucea, dragostea o învingea, iar inima de mamă îi copleșea mintea credincioasă.

Biruitoare prin suflet, era înfrântă de fragilitatea trupului, pentru că boala, odată ce a cuprins-o, o stăpânea pentru mult timp, astfel încât nouă ne provoca neliniște, iar ei primejdie. Ea se bucura de aceasta, amintindu-și pe dată: „Om nenorocit ce sunt! Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia?"[533] Un cititor priceput ar zice că, în locul laudelor, scriu un reproș. Martor Îl am pe Iisus – Căruia ea I-a slujit și eu doresc să-I slujesc – că nu plăsmuiesc nimic, în amândouă sensurile[534], ci că vorbesc – precum un creștin despre o creștină – lucrurile care sunt adevărate, adică scriu o istorie, nu un panegiric, iar defectele ei sunt virtuțile altora. Spun „defecte" potrivit cu sufletul meu și cu regretul surorilor și fraților, al nostru al tuturor, care o iubim și o căutăm în zadar pe cea absentă.

**22.** De altfel, ea și-a săvârșit viața, și-a păstrat credința și acum se bucură de cununa dreptății[535]. Îl urmează pe Miel, oriunde merge[536]. Se satură ea, cea care a flămânzit și veselă cântă întruna: „Precum am auzit, așa am și văzut în cetatea Dumnezeului pute-

---

[528] *Înțelepciunea lui Isus Sirah* 13, 2.

[529] *Psalmul* 62, 2.

[530] În original: μεσότητες ἀρεταί, ὑπερβολαὶ κακίαι (*cf. Epistola a CXXX-a*, 11).

[531] PUBLIUS TERENTIUS AFER, *Fata din Andros*, 61.

[532] *I.e.* Paula.

[533] *Romani* 7, 24.

[534] Cele două sensuri ale verbului *fingere* sunt, pe de o parte, „a modela" / „a altera" / „a exagera", iar pe de alta, „a plăsmui" / „a inventa".

[535] *Cf.* 2 *Timotei* 4, 7.

[536] *Cf. Apocalipsa* 14, 4.

rilor, în cetatea Dumnezeului nostru"[537]. O, fericită schimbare de situații! A plâns, ca să râdă de-a pururi. A disprețuit fântânile obișnuite, ca să afle Izvorul, pe Dumnezeu. [S-a îmbrăcat în cilicíu, ca să folosească acum albe veșminte și să spună: „Ai rupt sacul meu și m-ai îmbrăcat în bucurie"[538]. „A mâncat cenușă în loc de pâine și a amestecat băutura cu plângere"[539], spunând: „Mi-au fost lacrimile mele pâini, ziua și noaptea"[540], ca să mănânce pe vecie din Pâinea îngerilor și să cânte: „Gustați și vedeți că dulce este Domnul"[541]; și: „Inima mea a revărsat cuvântul cel bun: eu închin faptele mele Împăratului"[542]. Și vedea că se împlinesc în sine cuvintele lui Isaia, mai degrabă ale Domnului prin Isaia: „Iată, cei care Mă slujesc vor mânca, însă voi veți flămânzi. Iată, cei care Mă slujesc vor bea, însă voi veți suferi de sete. Iată, cei care Mă slujesc se vor veseli, însă voi vă veți tulbura. Iată, cei care Mă slujesc se vor bucura peste măsură, însă voi veți striga din cauza durerii din inimă și vă veți jelui din cauza zbuciumului din suflet"[543]. Spusesem că ea mereu a fugit de fântânile obișnuite, ca să afle Izvorul, pe Dumnezeu][544], ca să poată cânta întruna veselă: „Precum cerbul este doritor de izvoarele apelor, tot așa sufletul meu e doritor de Tine, Doamne! A însetat sufletul meu de Dumnezeu cel puternic, cel viu. Când voi veni și mă voi supune înaintea feței Domnului?"[545]

23. Așadar, mă voi referi pe scurt la felul în care a scăpat de fântânile mocirloase ale ereticilor și i-a considerat pe aceștia ca pe niște păgâni. Cineva viclean[546] [și] iscusit și, cum i se părea lui, instruit și [chipurile] învățat, a început, fără știrea mea, să-i propună dezlegarea unor probleme și să-i spună: „Cu ce a păcătuit un prunc, ca să-l ia demonul? La ce vârstă vom învia? La care murim?

[537] *Psalmul* 47, 7.
[538] *Psalmul* 29, 11.
[539] *Psalmul* 101, 10.
[540] *Psalmul* 41, 3.
[541] *Psalmul* 33, 9.
[542] *Psalmul* 44, 1.
[543] *Isaia* 65, 13-14.
[544] Text interpolat.
[545] *Psalmul* 41, 1-2.
[546] Este vorba despre Rufin din Aquileea, care a tradus din greacă în latină operele lui Origen și a apărat, la Roma, ideile acestuia. Despre curentul antiorigenist de la Roma, vezi și *Epistola a CXXVII-a* (*către fecioara Principia, despre moartea Sfintei Marcella*), 9-10.

Va fi deci nevoie și de doici după înviere? În viața de dincolo? În niciun caz nu va exista învierea morților, ci o transformare în alți oameni. Va exista deosebirea între sexul bărbătesc și cel femeiesc, sau nu va exista? Dacă va exista, vor urma și nunta, și împreunarea, și zămislirea. Dacă nu va exista, după ce va fi înlăturată deosebirea de sex, nu vor învia aceleași trupuri: «Căci învelișul de lut îngreunează mintea care are multe griji»[547], ci vor învia unele firave și duhovnicești, cum zice și Apostolul: «Se seamănă trup firesc, înviază trup duhovnicesc»[548]". Prin toate acestea, își dorea să demonstreze că ființele raționale au decăzut, din cauza unor anumite vicii și păcate vechi, în trupuri și că, în funcție de diversitatea păcatelor și de vină, se nasc într-o condiție socială sau alta, astfel încât fie se bucură de sănătatea corpurilor și de averea și noblețea părinților, fie, ajungând în corpuri suferinde și în casele săracilor, ispășesc pedepsele pentru greșelile trecute și sunt închiși în vremea actuală și în trup ca într-o temniță.

După ce a ascultat aceasta și mi-a povestit, indicându-mi persoana, mi-a sădit nevoia de a mă opune preapăcătoasei vipere și sălbăticiunii ucigașe, despre care psalmistul pomenește când zice: „Să nu dai fiarelor sufletul care Te laudă"[549]; și: „Strigă, Doamne, la fiarele cu condei"[550], care, scriind o nedreptate, rostesc minciună contra lui Dumnezeu și își semețesc chipul spre înălțimi. Am întâlnit persoana și am pus capăt, cu o întrebare scurtă, perorațiilor sale, cu care se străduia să o înșele: „Dacă crede sau nu în învierea viitoare a morților". După ce a răspuns că crede, am adăugat: „Înviază aceleași corpuri, sau altele?" Când a zis: „Aceleași", am întrebat: „De același sex, sau de celălalt?" Fiindcă tăcea la cele întrebate și își răsucea capul într-o parte și în alta ca o năpârcă ca să nu fie lovită, îi spun: „Pentru că taci, îmi voi răspunde eu însumi în locul tău și voi trage concluziile logice. Dacă nu înviază nici femeie, nici bărbat, nu va exista învierea morților; fiindcă sexul are membre și membrele alcătuiesc un trup întreg. Dacă însă n-ar exista sexul și mădularele, unde va fi învierea morților, care nu se poate fără sex și mădulare? Mai departe, dacă nu ar exista învierea trupurilor, nu va exista în niciun chip învierea morților. Dar și ceea ce obiectezi privitor la

[547] *Înțelepciunea lui Solomon* 9, 15.
[548] *1 Corinteni* 15, 44.
[549] *Psalmul* 73, 20.
[550] *Psalmul* 67, 31.

căsătorie: dacă membrele ar fi aceleași, va urma căsătoria – este rezolvat de Mântuitorul: «Rătăciți fiindcă nu cunoașteți Scriptura, nici puterea lui Dumnezeu; căci, la învierea morților, ei nu se vor însura și nu se vor mărita, ci vor fi asemenea îngerilor»[551]. Când se spune: «Nu se vor însura și nu se vor mărita», se dovedește deosebirea de sexe. Căci nimeni nu spune despre o piatră sau o bucată de lemn: «Nu se vor însura și nu se vor mărita», pentru că acestea nu au în natura lor căsătoria, ci despre cei care s-ar putea căsători, dar nu se căsătoresc prin harul și puterea lui Hristos. Iar dacă mi-ai obiecta: «Cum vom fi asemenea îngerilor, de vreme ce între îngeri nu există bărbat și femeie?», ascultă pe scurt: nouă nu ni se promite substanța îngerilor, ci conviețuirea cu ei și fericirea. Cum și Ioan Botezătorul, înainte să fie decapitat, a fost numit «înger». Și toți sfinții și fecioarele Domnului, chiar în vremea noastră, închipuie în sine viața îngerilor. Căci, atunci când se spune: «Veți fi asemenea îngerilor», este promisă asemănarea, nu este schimbată natura.

24. Și, în același timp, răspunde: «Cum ai înțelege că Toma a pipăit mâinile lui Dumnezeu înviat și I-a văzut coasta rănită de suliță? Și că Petru L-a privit pe Domnul când stătea pe țărm și mânca un fagure de miere și o bucată de pește fript[552]? Cel care stătea în picioare avea cu siguranță picioare; Cel care i-a arătat coasta rănită avea neapărat pântec și piept, fără de care nu există coaste care să închidă în ele pântecul și pieptul; Cel care a vorbit vorbea cu limba, cu cerul gurii și cu dinții, căci, precum o pană[553] a inimii, așa limba se lovește de dinți și scoate un sunet tare; Cel căruia I-au fost pipăite mâinile a avut, în chip firesc, și brațe. Așadar, deoarece se afirmă că a avut toate membrele, este necesar să fi avut tot trupul, care este alcătuit din membre: desigur, nu un trup de femeie, ci unul de bărbat, adică de același sex cu trupul care a murit.

Iar dacă vei obiecta: «Deci și noi vom mânca după înviere? Și cum a intrat, deși porțile erau închise, contrar naturii corpurilor pline și solide?», vei auzi: «Nu căuta greșeală credinței în înviere, din cauza mâncării. Căci și mai-marelui sinagogii i-a poruncit să îi dea de mâncare fiicei sale înviate[554]; și despre Lazăr, mort de patru zile, stă scris că a stat la masă cu El, ca să nu se creadă că învierea

[551] *Matei* 22, 29-30.

[552] *Luca* 24, 42.

[553] Placă mică de os sau de alt material, cu care se ciupeau coardele lirei.

[554] *Marcu* 5, 43.

lor este o nălucire. Dacă însă a intrat, deși porțile erau închise, și pentru acest motiv te vei strădui să dovedești că trupul Său era duhovnicesc și ceresc, înseamnă că și înainte să pătimească, fiindcă a mers pe mare contrar naturii corpurilor mai grele, a avut un trup duhovnicesc. Și despre Apostolul Petru trebuie să se creadă că a avut un corp duhovnicesc, pentru că și el a mers pe ape, cu pasul șovăitor, câtă vreme forța și puterea lui Dumnezeu se arată mai bine când se face ceva contra naturii. Și, ca să știi că prin mărimea semnelor se dovedește nu schimbarea firii, ci atotputernicia Domnului, cel care mergea datorită credinței începuse să se scufunde prin necredință, dacă nu l-ar fi prins mâna Domnului, Care i-a zis: «De ce te-ai îndoit, puțin credinciosule?»[555] Însă mă mir că tu încrunți fruntea când spune Domnul: «Pune-ți degetul aici și atinge mâinile Mele și întinde-ți mâna și pune-o în coasta Mea și nu fi necredincios, ci credincios!»[556] Și într-alt loc: «Priviți mâinile și picioarele Mele, că Eu Însumi sunt! Atingeți și priviți, că duhul nu are carne și oase, cum Mă vedeți că am. Și, după ce a rostit acestea, le-a arătat mâinile și picioarele»[557]. Tu auzi: oase și carne, picioare și mâini, dar îmi inventezi sferele stoicilor[558] și niște creaturi aeriene imaginare!

25. Mai departe, întrebi de ce un copil, care nu a avut păcate, este înșfăcat de diavol sau la ce vârstă vom învia, deși murim la vârste diferite. Împotriva voinței tale vei admite: «Judecățile lui Dumnezeu sunt prăpastie adâncă»[559]; și: «O, adânc al bogățiilor înțelepciunii și științei lui *Dumnezeu*! Cât de nepătrunse sunt judecățile Lui și cât de ascunse căile Lui! Căci cine a cunoscut gândul Domnului sau cine I-a fost sfătuitor?»[560] Dar diferența de vârstă nu schimbă realitatea trupurilor. Căci, în timp ce trupurile noastre se trec în fiecare zi și fie cresc, fie descresc, asta înseamnă oare că vom fi tot atâția oameni, de câte ori ne schimbăm zilnic? Sau am fost unul când aveam zece ani, altul când aveam treizeci, altul la cincizeci, altul când deja am tot capul alb? Prin urmare, potrivit

[555] *Matei* 14, 31.
[556] *Ioan* 20, 27.
[557] *Luca* 24, 39-40.
[558] Probabil un ecou îndepărtat al teoriei lui Chrysippos, perpetuată de-a lungul întregii istorii a stoicismului, potrivit căreia sufletele iau o formă sferică în viața lor supraterestră.
[559] *Psalmul* 35, 6.
[560] *Romani* 11, 33-34.

tradițiilor Bisericilor și Apostolului Pavel, trebuie să se răspundă așa, că vom învia «la starea bărbatului desăvârșit, la măsura vârstei deplinătății lui Hristos»[561], la care iudeii afirmă că a fost creat Adam și la care citim că a înviat Domnul și Mântuitorul nostru".

Și am prezentat multe alte locuri din ambele Testamente, pentru a-l sufoca pe eretic. Din ziua aceea, atât de tare a început ea să îl deteste pe omul respectiv și pe toți care erau de o dogmă cu el, încât îi declara în public drept dușmani ai Domnului. Și am spus acestea nu ca să îi resping pe scurt erezia, căreia trebuie să i se răspundă cu multe lucrări, ci ca să evidențiez credința unei asemenea femei, care a preferat să suporte veșnicele dușmănii ale oamenilor decât să-I aducă o ofensă lui Dumnezeu, prin prietenii vinovate.

**26.** Așadar, voi spune după cum începusem: nimic nu a fost mai înclinat spre docilitate decât firea ei. Era zăbavnică la vorbă, grabnică la ascultare. *Își amintea de învățătura aceea:* „Ascultă, Israele, și taci!"[562] Știa Scripturile pe de rost; și, deși iubea sensul istoric și spunea că acela este fundamentul adevărului, mai mult urma sensul spiritual și cu acest acoperiș își proteja casa sufletului. În fine, m-a împins să citesc, împreună cu fiica ei, și Vechiul și Noul Testament și să le dau explicații. Refuzându-le acest lucru din modestie, totuși, la insistența și cererile ei repetate, m-am oferit să le predau ceea ce învățasem, dar nu de la mine însumi, adică de la *cel mai rău profesor într-ale presupunerii*, ci de la bărbații iluștri ai Bisericii. Dacă aveam cumva ezitări și mărturiseam deschis că nu știu, nu voia deloc să fie de acord cu mine, ci mă obliga prin întrebări nesecate ca, din părerile multe și solide, să i-o indic pe cea care mi se părea cea mai probabilă.

Voi spune și altceva, care poate că le-ar părea de necrezut potrivnicilor săi: ea și-a dorit să învețe chiar limba ebraică – pe care eu am deprins-o, în parte, din adolescență, cu multă muncă și sudoare, și pe care nu o părăsesc printr-o neobosită pregătire, ca să nu fiu eu însumi părăsit de ea –, astfel că a ajuns să cânte psalmii în ebraică și să vorbească limba fără nicio influență din partea latinei. De fapt, acest lucru îl vedem până astăzi în sfânta ei fiică Eustochium, care așa strâns s-a ținut mereu de mamă și s-a supus poruncilor ei, încât niciodată nu s-a culcat, niciodată nu

---

[561] *Efeseni* 4, 13.

[562] *Deuteronomul* 27, 9.

a apărut în public, niciodată nu a mâncat fără ea, nu a avut nici măcar un ban în puterea ei, ci se bucura ca zestrea ei paternă și maternă să se împartă săracilor de către mamă și credea că evlavia față de părinți este cea mai mare moștenire și avere. Nu trebuie să trec sub tăcere cât a tresăltat de bucurie fiindcă a auzit că nepoata sa Paula, născută din Laeta și Toxotius, mai mult, zămislită sub juruința și făgăduința că-și va păstra fecioria, în leagăn și cu zdrăngănele, gângăvind, cântă „Aliluia" și spune cu jumătăți de cuvinte numele bunicii și al mătușii. A avut dor de țară numai pentru un singur motiv, ca să afle că fiul, nora, nepoata au renunțat la lume pentru a-L sluji pe Hristos. A reușit acest lucru doar în parte. Căci nepoata sa este păstrată pentru voalul de mireasă a lui Hristos, iar nora, care s-a încredințat unei castități veșnice, urmează lucrările soacrei prin credință și pomeni și se străduiește să redea la Roma ceea ce a împlinit aceea la Ierusalim.

27. Ce să facem, suflete? De ce te temi să ajungem la moartea ei? Deja am compus o scriere foarte amplă, în timp ce ne temem să ajungem la ultimele ei clipe, de parcă, dacă le-am trece sub tăcere și ne-am ocupa numai cu laudele acesteia, i s-ar putea amâna apusul. Am navigat până aici cu vânt favorabil și corabia lunecândă a brăzdat talazurile vălurinde. Acum discursul meu a dat peste stânci și culmile umflate ale valurilor amenință cu un naufragiu inevitabil cele două mănăstiri, astfel încât suntem obligați să spunem: „Învățătorule, scapă-ne, că pierim!"[563] și aceea: „Scoală-Te, de ce dormi, Doamne?"[564] Căci cine ar putea să povestească cu ochii uscați despre moartea Paulei? A căzut la boală foarte grea, mai bine zis, a găsit ceea ce dorea, adică să ne părăsească și să se unească mai deplin cu Dumnezeu. În această boală, evlavia fiicei Eustochium, mereu dovedită față de mamă, a fost și mai mult recunoscută de toți. Ea însăși stătea lângă pat, îi ținea evantaiul, îi sprijinea capul, îi punea dedesubt pernița, îi fricționa picioarele cu mâna, îi încălzea stomacul, îi aranja așternuturi moi, îi potrivea apa caldă, îi punea alături șervețelul, o lua înaintea tuturor sclavelor în împlinirea îndatoririlor; orice ar fi făcut alta, considera că i s-a sustras din propria recompensă. Cu ce rugăciuni, cu ce bocete și vaiet alerga între mama bolnavă și peștera Domnului, rugându-I-se să nu fie

563 *Luca* 8, 24.
564 *Psalmul* 43, 25.

lipsită de o asemenea însoțire sau, dacă aceea va muri, nici ea să nu mai trăiască, ci să fie purtată pe aceeași năsălie!

Dar, o, natură firavă și trecătoare a muritorilor, dacă nu ne-ar ridica la cer credința lui Hristos și nu ni s-ar promite veșnicia sufletului, starea trupurilor noastre ar fi una cu a sălbăticiunilor și a dobitoacelor! Este același sfârșit pentru cel drept și pentru cel necredincios, pentru cel bun și pentru cel rău, pentru cel curat și pentru cel necurat, pentru cel care aduce sacrificii și pentru cel care nu aduce sacrificii. Precum cel bun, la fel și cel care păcătuiește. Precum cel care jură, la fel și cel care se teme să jure. Tot la fel și oamenii și dobitoacele se descompun în cenușă și moarte.

**28.** De ce să o mai las pentru altădată și să-mi prelungesc durerea, zăbovind în alte lucruri? Simțea cea mai înțeleaptă dintre femei că moartea este de față și că, în timp ce i se răcește ce a mai rămas din trup și membre, numai căldura blândă a sufletului tresare în pieptul cinstit și sfânt. Cu toate acestea, ca și cum ar fi mers la ai săi și ar fi părăsit niște străini, murmura versurile acelea: „Doamne, am iubit frumusețea casei Tale și locul sălașului slavei Tale”[565]; și: „Cât de dragi sunt corturile Tale, Doamne al puterilor! Râvnește și se sfârșește sufletul meu pentru locuința lui Dumnezeu”[566]; și: „Am ales să fiu azvârlită în casa Dumnezeului meu, mai bine decât să locuiesc în corturile păcătoșilor”[567]. Și, când era întrebată de mine de ce tace, de ce nu vrea să îmi răspundă când o chem sau dacă o doare ceva, îmi răspundea în grecește că nu o supără nimic și că, dimpotrivă, le privește pe toate în liniște și pace. După acestea a amuțit și, cu ochii închiși, de parcă deja disprețuia cele omenești, repeta aceleași versete, până când și-a dat duhul, dar abia auzeam ce zicea și, ținând degetul la gură, își făcea semnul crucii pe buze. Suflul o părăsise și, abia respirând, se îndrepta către moarte, iar sufletul, arzând de dorința să iasă, transforma scrâșnetul însuși cu care se termină viața muritorilor în laude aduse lui Dumnezeu.

Erau prezenți episcopi din Ierusalim și din alte orașe, preoți de rang inferior și o nenumărată mulțime de diaconi. Coruri de fecioare și călugări umpleau toată mănăstirea. Și, de îndată ce L-a

565 *Psalmul* 25, 8.
566 *Psalmul* 83, 1-2.
567 *Psalmul* 83, 11.

auzit pe Soț strigându-i: „Ridică-te, vino, scumpa mea, frumoasa mea, porumbița mea, pentru că, iată, iarna a trecut și ploaia s-a dus!"[568], a răspuns bucuroasă: „Flori s-au arătat pe pământ și a sosit vremea tăierii"[569]; și: „Cred că văd bunătățile Domnului pe pământul celor vii"[570].

**29.** După aceea, mulțimile de călugări făceau să răsune nu strigăte, bocete, cum se obișnuiește în rândul laicilor, ci psalmi în diferite limbi. Și, transportată de mâinile episcopilor, iar năsălia dusă pe umeri de unii preoți, pe când alții purtau în față torțe și lumânări de ceară și alții dirijau corurile de psalmiști, a fost depusă în mijlocul bisericii „Peștera Mântuitorului". Toată mulțimea din orașele palestiniene s-a adunat la înmormântarea ei. Pe care dintre călugării care se ascundeau în sihăstrie nu l-a găzduit cămara ei? Pe care dintre fecioare nu au adăpostit-o tainițele iatacului ei? Toți considerau a fi un sacrilegiu să nu-i aduci un ultim omagiu unei asemenea femei. Văduvele și sărmanii, după exemplul Dorcadei[571], arătau hainele dăruite de ea. Toată mulțimea de săraci strigau că au pierdut o mamă și o doică.

Și, ce e de mirare, paloarea nu îi schimbase nimic pe chip, ci o anume demnitate și gravitate astfel îi desăvârșeau chipul, încât nu o credeai moartă, ci adormită. Psalmii răsunau pe rând în greacă, latină, siriacă, nu doar vreme de trei zile și până să fie depusă sub biserică și lângă Peștera Domnului, ci toată săptămâna; iar cei care veniseră credeau că asistă la propria lor înmormântare și propriile bocete. Venerabila fecioară, fiica ei Eustochium, nu putea fi luată de lângă ea, de parcă ar fi urmat să fie înțărcată; stând aplecată asupra mamei sale, îi săruta ochii, i se lipea de față, îi îmbrățișa tot corpul și voia să fie înmormântată împreună cu mama ei.

**30.** Martor este Iisus că nu i-a lăsat fiicei sale nici măcar un ban, ci, cum am mai spus deja, i-a lăsat o mare datorie și, ceea ce este mai grav decât acestea, o mulțime imensă de frați și de surori pe care este greu să-i ajuți și nelegiuit să-i respingi. Ce este mai uimitor decât această virtute, că o femeie de cea mai nobilă familie, odinioară cu mari averi, le-a înstrăinat pe toate, din cauza

---

568 *Cântarea Cântărilor* 2, 10-11.
569 *Cântarea Cântărilor* 2, 12.
570 *Psalmul* 26, 19.
571 Dorcas (în traducere, „Căprioara") sau Tabitha (Tavita) era o creștină din Ioppe (Jaffa), pe care a înviat-o Sfântul Apostol Petru (*Faptele Apostolilor* 9, 39-40).

unei atât de mari credințe, încât a ajuns la o sărăcie aproape lucie? Să se laude alții cu averile, cu banii adunați pentru corban-ul[572] Domnului, cu darurile agățate de fireturi din aur. Nimeni nu a dăruit mai mult săracilor decât cea care nu a păstrat nimic pentru sine. Acum ea se bucură de bogățiile și de bunurile „pe care nici ochiul nu le-a văzut, nici urechea nu le-a auzit, nici nu au urcat la inima omului”[573]. Noi suferim pentru soarta noastră și vom părea mai degrabă că invidiem slava ei dacă vom dori să deplângem mai mult timp o regină.

31. Fii sigură, Eustochium, ai fost îmbogățită printr-o mare moștenire! Partea ta este Dumnezeu și – ca să te bucuri mai mult – mama ta a fost încununată după un lung martiriu. Nu numai vărsarea de sânge se socotește ca mărturisire, ci și supunerea fără de pată a unui suflet pios este un zilnic martiriu. Pentru cea dintâi, coroana este împletită din trandafiri și viorele, pentru cea din urmă, din crini. De unde și în *Cântarea Cântărilor* stă scris: „Vărul meu este alb și rumen”[574], adică și în vreme de pace, și în vreme de război, [Dumnezeu] dă aceleași răsplăți învingătorilor. Mama ta, îți zic, a auzit împreună cu Avraam: „Pleacă din pământul tău și din neamul tău și vino în pământul pe care ți-l voi arăta!”[575] Și prin Ieremia [L-a auzit] pe Domnul poruncind: „Fugiți din inima Babilonului și salvați-vă sufletele!”[576] Și, până în ziua morții sale, nu s-a întors în Chaldeea și nu a dorit nici oalele, nici supele de carne ale Egiptului[577], ci, însoțită de corurile de fecioare, a fost făcută cetățean al Mântuitorului și, din micuțul Betleem, urcând în regatele cerești, a grăit către adevărata Noemina: „Poporul tău e poporul meu și Dumnezeul tău este Dumnezeul meu”[578].

32. Această carte pentru tine am dictat-o la două scurte veghi de noapte, cu aceeași durere pe care o suporți tu. Căci, ori de câte ori am vrut să-mi aștern condeiul și să redactez lucrarea promisă, de tot atâtea ori mi-au înțepenit degetele, mi s-au înmuiat mâinile, mi s-au moleșit simțurile. De aceea, și proza neșlefuită

[572] *Cf. Marcu* 7, 11-12. Corban: „ofrandă”, „dar oferit lui Dumnezeu”, „tezaur sacru”.

[573] *1 Corinteni* 2, 9.

[574] *Cântarea Cântărilor* 5, 10.

[575] *Facerea* 12, 1.

[576] *Ieremia* 51, 6.

[577] *Cf. Ieșirea* 16, 3.

[578] *Rut* 1, 16.

mărturisește ceea ce aș fi dorit să scriu, dar fără eleganță și fără farmecul cuvintelor.

33. Cu bine, Paula, și ajută prin rugăciunile tale bătrânețea înaintată a celui care te venerează! Credința și lucrările tale te întovărășesc cu Hristos; fiind de față, vei obține mai ușor ceea ce soliciți. „Am ridicat un monument mai trainic decât arama"[579], pe care nu l-ar putea distruge deloc vechimea. Am scris un epitaf pentru mormântul tău, pe care l-am pus la finalul acestei scrieri, pentru ca, în orice loc ar ajunge cuvântul nostru, cititorul să fie înștiințat că ai fost lăudată, că ai fost înmormântată la Betleem.

## Inscripția de pe mormânt

„Pe cea din Scipio ivită, fiică a vestitei familii a Paulilor,
Mlădița Gracchilor, vestit vlăstar din Agamemnon,
Ea zace în acest mormânt; înaintașii «Paula» i-au spus.
Născătoare a fiicei Eustochium, cea dintâi în Senatul Roman,
A lui Hristos sărăcie și viața de țară din Betleem o urmă."

## [Inscripția] de pe ușile peșterii

„Privești de sus micul mormânt, scobit în stâncă?
E adăpostul Paulei, care sălășluiește-n celestele regate.
Fratele, rudele, Roma și patria lăsând,
Averea și copiii, în grota Betleemului este depusă.
Aici e ieslea Ta, Hristoase, și magii aici
Odoare mistice-aducând, le-au dăruit și omului, și Domnului."

34. A adormit sfânta și fericita Paula în ziua a șaptea a kalendelor lunii februarie[580], într-o zi de marți, după apusul soarelui. A fost înmormântată în a cincea zi a acelorași kalende, pe când erau consuli Honorius Augustus (a șasea oară) și Aristaenetus[581]. A trăit cu scopul dobândirii sfințeniei, cinci ani la Roma, douăzeci de ani la Betleem. Toată viața ei a durat cincizeci și șase de ani, opt luni și douăzeci și una de zile.

---

579 HORATIUS, *Carmina*, III, 30, 1.
580 *I.e.* 26 ianuarie.
581 *I.e.* anul 404.

## EPISTOLA CIX[582]

### Către preotul Riparius

1. După primirea scrisorii tale, a nu-ți răspunde este un act de trufie, iar a-ți răspunde este o cutezanță. Mă întrebi despre lucruri care înseamnă comiterea unui sacrilegiu, dacă le faci cunoscute sau dacă le asculți. Spui că Vigilantius, care poartă acest nume prin antifrază (căci mai corect ar fi să i se spună Dormitantius[583]), își deschide gura puturoasă și răspândește o duhoare spurcată împotriva moaștelor sfinților mucenici; iar pe noi, care susținem cultul lor, ne numește „cenușari" și „idolatri", pentru că venerăm oasele unor oameni care au murit. O, nefericit om, care ar trebui plâns cu toate izvoarele lacrimilor! El nu înțelege că, atunci când rostește acestea, este ca un samaritean și un iudeu, care socotesc necurate trupurile celor morți, și chiar și obiectele aflate în aceeași casă cu ei sunt bănuite a fi pătate, căci ei urmează litera care ucide, nu duhul care dă viață[584].

În ceea ce ne privește, refuzăm cultul și adorarea nu doar ale moaștelor, ci și pe cele ale soarelui, lunii, Îngerilor, Arhanghelilor, Heruvimilor și ale „oricărui nume ce se numește, și în veacul acesta, și în cel viitor"[585], ca să nu slujim „făpturii mai degrabă decât Făcătorului, Care este binecuvântat în veci"[586]. Însă cinstim moaștele mucenicilor, ca să Îl adorăm pe Cel ai cărui mucenici sunt. Îi cinstim pe robi, pentru ca cinstirea robilor să se reverse asupra Domnului, Care zice: „Cine vă primește pe voi pe Mine Mă primește"[587].

Așadar, sunt oare necurate moaștele lui Petru și Pavel? Oare fi-va necurat trupul lui Moise, care, potrivit originalului ebraic, a fost înmormântat de Domnul Însuși? Și, ori de câte ori intrăm

---

[582] În primăvara anului 404, călugărul tolosan Riparius i-a cerut Fericitului Ieronim să își spună părerea asupra cărților lui Vigilantius. Fericitul Ieronim îi răspunde și îi cere să îi trimită aceste lucrări, pentru a face un comentariu cât mai complet.

[583] Joc de cuvinte. În latină, *vigilantius* înseamnă „cel care veghează", iar *dormitantius*, „cel care dormitează".

[584] *Cf.* *2 Corinteni* 3, 6.

[585] *Efeseni* 1, 21.

[586] *Romani* 1, 25.

[587] *Matei* 10, 40.

în bisericile apostolilor și ale prorocilor și ale tuturor mucenicilor, de tot atâtea ori venerăm templele idolilor? Iar lumânările aprinse în fața mormintelor lor sunt însemne ale idolatriei? În plus, voi spune și altceva, care ar putea să se reverse asupra capului autorului și ar putea fie să vindece cândva creierul smintitului, fie să îl nimicească, pentru ca să nu tulbure cu asemenea sacrilegii sufletele celor simpli: oare și trupul Domnului, când a fost pus în mormânt, a fost necurat? Iar îngerii, înveșmântați în alb, făceau de strajă la un cadavru fără viață și spurcat, pentru ca, după multe veacuri, Dormitantius să viseze, sau, mai degrabă, să vomite cea mai murdară vărsătură și, împreună cu Iulian[588], prigonitorul sfinților, să distrugă bisericile sau să le schimbe în temple?

2. Mă mir că sfântul episcop în a cărui dieceză se spune că este preot încuviințează nebunia acestuia și nu sparge cu nuiaua apostolică și cu varga de fier acest vas nefolositor și nu îl dă spre pieirea cărnii, pentru ca duhul să îi fie mântuit. Să-și amintească acele cuvinte: „Vedeai furul și alergai cu el și cu cei desfrânați puneai partea ta"[589]! Și într-un alt pasaj: „În dimineți voi ucide pe toți păcătoșii pământului, ca să nimicesc din cetatea Domnului pe toți cei ce lucrează fărădelegea"[590]; și din nou: „Oare nu pe cei ce Te urăsc pe Tine, Doamne, am urât și asupra vrăjmașilor Tăi m-am mâhnit? Cu ură desăvârșită i-am urât pe ei"[591]. Dacă nu trebuie să cinstim moaștele mucenicilor, cum se face că citim: „Scumpă este înaintea Domnului moartea sfinților Lui"[592]? Dacă osemintele lor îi pângăresc pe cei care le ating, cum se face că Elisei, care era mort, a trezit un mort și i-a dat viață cu trupul său[593], care, potrivit lui Vigilantius, era necurat? Deci toată mulțimea oștii israelite și a poporului lui Dumnezeu a fost necurată, pentru că purta în deșert trupul lui Iosif și pe cele ale patriarhilor și a înapoiat Țării Sfinte niște cenușă necurată? Chiar și Iosif, care Îl prefigura pe Domnul și Mântuitorul nostru, a fost un păcătos, pentru că a purtat osemintele lui Iacov la Hebron cu un

[588] Iulian Apostatul (361-363), ultimul împărat roman păgân.
[589] *Psalmul* 49, 19.
[590] *Psalmul* 100, 10.
[591] *Psalmul* 138, 21-22.
[592] *Psalmul* 115, 6.
[593] *4 Regi* 13, 20-21.

cortegiu atât de mare, ca să îl însoțească pe tatăl său necurat cu bunicul și străbunicul său, și ei necurați, și să unească un mort cu niște morți?

Medicii ar trebui să îi taie limba lui Vigilantius, sau, mai degrabă, să îi vindece capul cel smintit, pentru ca el, care nu știe să vorbească, să învețe odată să tacă. Eu, chiar eu am văzut odinioară acest monstru și am vrut să îl leg pe acest nebun cu mărturiile Scripturilor, precum cu lanțurile lui Hippocrate, dar „a plecat, a ieșit, a fugit, s-a năpustit"[594] și și-a strigat cuvântarea împotriva noastră între valurile Adriaticei și Alpii lui Cottius[595]. Căci orice spune un nebun trebuie să poarte numele de vociferare și țipăt.

3. Poate că îmi vei reproșa în gând, pe tăcute, că îl atac în absență. Îți mărturisesc durerea mea: nu pot răbda să ascult un asemenea sacrilegiu. Am citit în Scripturi despre lancea lui Finees[596], despre asprimea lui Ilie[597], despre zelul lui Simon Cananeul, despre severitatea lui Petru, care i-a ucis pe Anania și Safira[598], și despre tăria lui Pavel, care l-a osândit la orbire pe vecie pe magul Elimas, care se împotrivea căilor Domnului[599]. Evlavia față de Dumnezeu nu este cruzime. De aceea, și în Lege se spune: „Dacă fratele tău, prietenul tău și soția, care este la pieptul tău, ar voi să te abată de la adevăr, să se ridice mâna ta asupra lor și vei împrăștia sângele lor și vei îndepărta răul din mijlocul lui Israel"[600]. Iarăși voi spune: deci moaștele mucenicilor sunt necurate? Și ce pedeapsă au avut de îndurat Apostolii, ca să meargă în fața trupului necurat al lui Ștefan într-un asemenea cortegiu și să scoată gemete de durere[601], astfel încât jalea lor să se schimbe în bucurie pentru noi?

În legătură cu ceea ce spui, anume că detestă privegherile, și aceasta este împotriva numelui său: un Vigilantius să vrea să

[594] Fericitul Ieronim citează aici, din *Catilinara* II, 1, celebrul discurs al lui Cicero împotriva conjuratului Catilina.

[595] Marcus Julius Cottius a fost regele locuitorilor celtici și ligurieni din regiunea montană cunoscută sub numele de Alpes Taurinae, iar apoi ca Alpii Cotici. El a fost fiul și succesorul regelui Donnus și a negociat cu Roma un statut clientelar, care asigura o autonomie considerabilă pentru țara sa.

[596] *Numerii* 25, 1-13.

[597] *3 Regi* 18, 40.

[598] *Faptele Apostolilor* 5, 1-11.

[599] *Faptele Apostolilor* 13, 8-11.

[600] *Deuteronomul* 13, 6, 9, 11.

[601] *Faptele Apostolilor* 8, 2.

doarmă și să nu-I dea ascultare Domnului când spune: „Așa, n-ați putut un ceas să privegheați cu Mine? Privegheați și vă rugați, ca să nu intrați în ispită. Duhul este osârduitor, dar carnea este neputincioasă”[602]. Și în alt pasaj prorocul cântă: „La miezul nopții m-am sculat ca să Te laud pe Tine, pentru judecățile dreptății Tale”[603]. Citim în Evanghelie că Însuși Dumnezeu a privegheat; și apostolii, când erau în temniță, au vegheat toată noaptea; în timp ce psalmodiau, pământul se zguduia, temnicerul a trecut la credință, magistrații și cetatea se înfiorau de spaimă. Spune Pavel: „Stăruiți în rugăciune, priveghind în ea”[604]; și în alt pasaj: „În privegheri adeseori”[605]. Să doarmă, așadar, Vigilantius și să fie înăbușit de distrugătorul Egiptului în timp ce doarme cu egiptenii! Noi vom spune, împreună cu David: „Nu va dormita, nici nu va adormi Cel ce păzește pe Israel”[606], ca să vină la noi un sfânt, un *hir*[607], care se traduce „veghetor”. Și, dacă vreodată ar adormi din pricina păcatelor noastre, să-I spunem: „Deșteaptă-Te, pentru ce dormi, Doamne?”[608] și să Îl trezim și să strigăm dacă luntrea noastră e bătută de valuri: „Doamne, mântuiește-ne, că pierim!”[609]

4. Aș fi vrut să spun mai multe, dacă scurtimea unei scrisori nu ne-ar impune buna-cuviință de a tăcea; și dacă ai fi binevoit să ne trimiți cantilenele cărților lui Vigilantius, ca să putem ști la ce ar trebui să răspundem. Acum însă nu facem decât „să lovim în aer”[610] și să dezvăluim nu atât necredința lui, care este vădită pentru toți, cât credința noastră. De altfel, dacă vrei ca noi să scriem mai pe larg împotriva cărții lui, trimite-ne balivernele și aiurelile lui, ca să îl asculte pe Ioan Botezătorul când predică: „Iată securea stă la rădăcina pomilor. Tot pomul care nu face roadă bună se va tăia și se va arunca în foc”[611].

---

602 *Matei* 26, 40-41.
603 *Psalmul* 118, 62.
604 *Coloseni* 4, 2.
605 2 *Corinteni* 11, 27.
606 *Psalmul* 120, 4.
607 Cuvântul ebraic *hir*, însemnând „care veghează, supraveghetor”, este folosit în legătură cu îngerii (*cf. Daniel* 4, 10-11).
608 *Psalmul* 43, 25.
609 *Matei* 8, 25.
610 *1 Corinteni* 9, 26.
611 *Matei* 3, 10.

# EPISTOLA CX[612]

## Scrisoarea lui Augustin către Ieronim

*Venerabilului domn, frate al meu mult dorit și tovarăș întru preoție, lui Ieronim, salutare în Domnul, de la Augustin.*

1. Deși cred că, înainte de a primi această scrisoare, a ajuns în mâinile tale cea pe care ți-am trimis-o prin robul lui Dumnezeu, fiul nostru diaconul Ciprian, din care cu siguranță ți-ai dat seama că a mea era epistola ale cărei copii ai amintit că ți-au parvenit acolo[613] – de aceea cred că ai început, ca un cutezător Dares, să mă lovești și să mă sucești în răspunsul tău, asemeni cestelor[614] uriașe și aprige ale lui Entellus[615] –, totuși acum răspund scrisorii tale, pe care ai binevoit să mi-o trimiți prin sfântul nostru fiu Asterius; am găsit în ea multe semne ale iubitoarei tale bunăvoințe față de mine și, deopotrivă, anumite indicii ale unei ofense pe care ți-aș fi adus-o. Și astfel, pe când mă desfătam citind-o, în același timp mă simțeam lovit. Dar m-am mirat peste măsură de următorul lucru: spui că nu ai socotit că trebuie să dai crezare fără discernământ copiilor scrisorii mele, pentru ca nu cumva, rănit de răspunsul tău, să mă plâng, pe bună dreptate, că ar fi trebuit mai întâi să te asiguri că textul îmi aparține și abia apoi să îmi răspunzi; după aceea, îmi ceri, dacă scrisoarea este a mea, să scriu deschis sau să trimit copii mai exacte, ca să ne ocupăm de discutarea Scripturilor fără ranchiună și supărare. Dar cum putem să ne ocupăm de aceste discuții fără

[612] Această epistolă este răspunsul Fericitului Augustin la *Epistola a CII-a*. Acum încearcă să calmeze sentimentele rănite ale lui Ieronim, rugându-l să nu rupă relațiile de prietenie menținute până acum între ei. El se referă la disputa dintre Ieronim și Rufin și speră sincer că nicio astfel de breșă nu l-ar putea despărți vreodată pe Ieronim de el însuși. Tonul scrisorii este pe tot parcursul conciliator și marcat pe alocuri de sentimente profunde. De mai multe ori, Augustin stăruie asupra cuvintelor lui Ieronim (v. *Epistola a CII-a*, 2) și vorbește despre mângâierea pe care i-au adus-o. Data scrisorii este 404 d.Hr.

[613] În Palestina.

[614] Pugilatul era una dintre cele mai grele lupte de arenă, cerând o deosebită forță și îndrăzneală. Pugiliștii luptau cu brațul înfășurat până la cot în ceste (*caestus*), fâșii de piele de bou încrucișate, întărite cu ținte de metal.

[615] Dares și Entellus erau luptători troieni, tovarăși ai lui Enea, amintiți de Vergilius în *Eneida*, V, vv. 360-484, unde sunt menționate luptele cu ceste, organizate în cadrul jocurilor solemne date cu prilejul comemorării lui Anchises.

ranchiună, dacă ești pregătit să mă rănești? Sau, dacă nu ești pregătit, cum aș putea să pretind, rănit fiind de tine fără ca tu să o faci, că ar fi trebuit mai întâi să dovedești că textul îmi aparține și apoi să răspunzi, adică să mă rănești? Căci, dacă nu m-ai fi rănit prin răspunsul tău, nici eu nu aș putea, pe bună dreptate, să mă plâng de aceasta. Prin urmare, când îmi scrii în așa fel încât să mă rănești, ce prilej ne mai rămâne să trecem la discutarea Scripturilor fără urmă de ranchiună? Ferească Dumnezeu să mă simt rănit, dacă ai vrea și ai putea să-mi demonstrezi, într-un anume fel, că tu ai înțeles mai exact decât mine acel pasaj din epistola Apostolului[616] sau orice alt pasaj din Sfintele Scripturi! Dimpotrivă, departe de mine ca eu să nu cred, cu recunoștință, că este un câștig pentru mine dacă tu mă vei instrui și îndrepta ca un magistru și un corector!

2. Dar tu, preaiubitul meu frate, dacă nu ai fi crezut că te-am rănit prin scrierile mele, nici nu ai fi crezut că eu aș putea fi rănit de răspunsul tău. Căci nu aș fi socotit cu niciun chip despre tine că, fără a te crede rănit, mi-ai răspunde în așa fel ca să mă rănești. În schimb, dacă, nerăspunzându-mi cu această intenție, ai gândit despre mine că, în marea mea prostie, s-ar putea să par rănit, tu m-ai rănit doar pentru că ai crezut așa despre mine. Dar tu nu ai putea crede neîntemeiat despre mine că sunt așa cum nu m-ai cunoscut niciodată, tu, care ai refuzat să dai crezare copiilor scrisorii mele, de vreme ce îmi cunoști stilul. Căci, dacă ai înțeles, pe bună dreptate, că aș fi avut dreptul de a mă plânge în cazul în care mi-ai fi atribuit fără discernământ o scrisoare care nu era a mea, oare cu cât mai îndreptățit m-aș putea plânge de cel care ar fi socotit fără temei că eu sunt altfel decât cel pe care l-a cunoscut? Așadar, cu niciun chip nu ar fi trebuit să faci greșeala de a mă crede atât de nesocotit încât să fiu rănit de răspunsul tău, deși nu mi-ai scris nimic de care să fiu rănit.

3. Rămâne, așadar, că erai gata să mă rănești dacă, cu dovezi sigure, ai fi știut că acea scrisoare este de la mine. Și astfel, pentru că eu nu cred că ai fi putut socoti că trebuie să mă rănești, nu-mi mai rămâne decât să-mi recunosc greșeala de a te fi rănit eu, cel dintâi, cu acea scrisoare, despre care nu pot nega că îmi aparține. De ce oare mă străduiesc să merg împotriva curentului apei, și nu

---

[616] Este vorba despre *Epistola către galateni* a Sfântului Apostol Pavel; *cf. Epistola a LXVII-a*, 3, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, p. 158 ș.u.

mă gândesc mai degrabă să cer iertare? Te implor, întru blândețea lui Hristos, ca, dacă te-am rănit, să mă ierți și „să nu răsplătești răul cu rău"[617], rănindu-mă la rândul tău. Dar mă vei răni dacă vei trece sub tăcere vreo greșeală a mea, pe care poate o vei găsi în faptele sau spusele mele. Căci, dacă vei blama la mine ceea ce nu este de blamat, te rănești pe tine mai mult decât pe mine; dar departe de obiceiurile și de sfintele tale preocupări să faci aceasta din voința de a răni, de a mă învinui cu dinte defăimător pentru ceea ce în minte într-adevăr[618] știi că nu trebuie criticat. Și, pentru acest motiv, fie vei critica binevoitor ceea ce socotești că trebuie criticat, chiar dacă nu este greșit, fie îl vei mângâia cu afecțiune părintească pe cel pe care nu ai putea să îl descurajezi. Căci se poate întâmpla ca tu să ai altă părere decât ceea ce comportă adevărul, fără să faci totuși ceva care să fie lipsit de iubire. Iar eu voi primi cu recunoștință o critică plină de prietenie, chiar dacă nu a meritat să fie criticat ceea ce poate fi susținut pe drept. Sau voi recunoaște în același timp și bunăvoința ta, și greșeala mea și, atât cât îmi dă Dumnezeu, mă voi arăta recunoscător față de cea dintâi și îndreptat în ceea ce o privește pe cea de a doua.

4. Prin urmare, de ce să mă tem, precum Dares de cestele lui Entellus, de cuvintele tale, poate aspre, dar cu siguranță folositoare? Acela era doborât, nu îngrijit, și de aceea era înfrânt, nu vindecat. Eu însă, dacă voi primi liniștit mustrarea ta tămăduitoare, nu voi suferi. Dar, chiar dacă slăbiciunea, sau cea omenească, sau a mea, nu poate să nu se întristeze, fie și puțin, chiar și atunci când sunt criticat cu îndreptățire, este mai bine ca un abces la cap să provoace suferință când este tratat, decât să fie cruțat și să rămână nevindecat. Acesta este lucrul pe care l-a înțeles cu finețe cel care a spus că de foarte multe ori sunt mai folositori vrăjmașii care îți fac reproșuri decât prietenii care se tem să te mustre[619]. Căci primii, când ne ceartă, spun câteodată adevăruri pe care să le corectăm, ultimii însă dovedesc o sinceritate a judecății lor mai mică decât s-ar cuveni, atunci când se tem să irite dulceața prieteniei.

---

[617] *Romani* 12, 17; *1 Tesaloniceni* 5, 15; *1 Petru* 3, 9.

[618] Am încercat să păstrăm pe cât posibil în traducere cuplurile care rimează în original: *dente – mente, maledicus – veridicus*.

[619] Fericitul Augustin face aluzie la cuvintele lui Cato, citate de CICERO în *Laelius. De amicitia*, XXIV, 90: „Mai bine să-ți aducă bune servicii dușmanii înverșunați decât prietenii care par plăcuți; cei dintâi spun de multe ori adevărul, cei din urmă niciodată".

De aceea, dacă ești [ca] un bou, așa cum te socotești[620], obosit de bătrânețea trupului, dar, cu siguranță, nu lipsit de vigoarea sufletului, care asudă pe ogorul Domnului trudind cu folos, iată-mă, al tău sunt! Dacă am spus ceva greșit, înfige piciorul mai cu putere. Povara vârstei tale nu trebuie să-mi fie neplăcută, cât timp paiul greșelii mele este zdrobit.

5. De aceea, cuvintele pe care le-ai pus la sfârșitul epistolei tale îmi provoacă un suspin de mare regret, ori de câte ori le citesc sau mi le amintesc: „Deie Domnul" – spui tu – „să merităm îmbrățișările tale și, discutând, fie să ne instruim unul pe celălalt în privința unor lucruri, fie să le învățăm"[621]. Însă eu spun: „O, dacă cel puțin am locui în ținuturi învecinate, pentru ca scrisorile noastre să fie mai dese, dacă nu putem să purtăm discuții unul cu altul!" Într-adevăr, acum ne împiedică să ne vedem o atât de mare distanță, încât îmi amintesc că în vremea tinereții mele i-am scris Sfinției Tale despre cuvintele Apostolului către galateni[622], dar iată-mă acum bătrân și nu am binemeritat încă un răspuns de la tine; mai ușor au ajuns la tine copiile scrisorii mele, cu nu știu ce prilej care mi-a luat-o înainte, decât însăși scrisoarea pe care m-am îngrijit să ți-o adresez. Căci omul care o primise atunci nici nu ți-a înmânat-o, nici nu mi-a adus-o înapoi. Însă atâta învățătură mi se arată în scrisoarea ta care a putut ajunge în mâinile mele, încât, dacă aș putea, nu aș prefera decât beneficiul de a mă afla cu totul lângă tine. Dar, pentru că aceasta nu îmi stă în putință, mă gândesc să-l trimit la tine pe unul dintre fiii noștri întru Domnul ca să mă instruiești, dacă voi merita să îmi răspunzi în această chestiune. De fapt, nici nu am atâta știință a Sfintelor Scripturi, și nici nu aș putea avea, câtă văd că ai tu. Iar dacă am o oarecare capacitate în această privință, în orice caz o consacru poporului lui Dumnezeu. Cât despre faptul de a mă ocupa mai atent de studiile pe care le presupune instruirea credincioșilor mei, nu îmi stă în putere să o fac din pricina ocupațiilor mele ecleziastice.

6. Nu știu ce scrieri răuvoitoare cu privire la persoana ta au ajuns în Africa. Totuși am primit ceea ce ai binevoit să îmi trimiți ca răspuns la acele defăimări. După ce l-am citit[623], am suferit mult

[620] *Epistola a CII-a*, 2, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, p. 386.
[621] *Cf. Epistola a CII-a*, 2, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, p. 386.
[622] *Epistola a LVI-a*, 3-4, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, pp. 49-51.
[623] Adică răspunsul la defăimări.

că între niște persoane atât de dragi și de apropiate, unite prin legături de prietenie bine-cunoscute tuturor bisericilor, s-a născut o neînțelegere atât de mare. Și reiese îndeajuns din scrisoarea ta cât te-ai înfrânat și cât ți-ai oprit săgețile indignării ca să nu răspunzi defăimării cu o defăimare. Totuși, dacă am fost zdrobit de durere și am înghețat de spaimă după ce am citit-o, ce simțăminte mi-ar fi provocat cele scrise împotriva ta dacă ar fi căzut din întâmplare în mâinile mele? „Vai lumii, din pricina sminteliIor!"[624] Iată că se întâmplă, iată că se împlinește cu totul ceea ce spune Adevărul: „Fiindcă fărădelegea s-a înmulțit, iubirea multora se va răci"[625]. Ce inimi până acum încrezătoare vor putea să se afle la loc sigur? În ale cui simțăminte se va încredința în siguranță toată iubirea? În sfârșit, ce prieten nu va fi temut că va deveni un viitor vrăjmaș, dacă între Ieronim și Rufin a putut lua naștere ceea ce deplângem acum? O, nefericită și jalnică împrejurare! O, nesigură cunoaștere a vrerii prietenilor de acum, când nu îi putem întrezări pe cei din viitor! Dar de ce să cred că cineva trebuie să îl plângă pe un altul, când omul nu se cunoaște nici măcar pe sine în viitor? El știe oarecum, poate cu greu, cum este în clipa de față; însă ignoră cum va fi după aceea.

7. Să mergem mai departe. De vreme ce nu doar cunoașterea a ceea ce este fiecare, ci și precunoașterea a ceea ce va fi se află la sfinți și la îngeri, nu înțeleg deloc cum a putut fi fericit vreodată diavolul, de vreme ce știa, cât încă era un înger bun, că în viitor va păcătui și că va ispăși pedeapsă veșnică. Aș vrea să îți cunosc părerea asupra acestui subiect, dacă totuși este nevoie să îl cunoaștem. Uite ce fac ținuturile și mările care ne despart trupește! Dacă aș fi fost eu în locul acestei scrisori pe care o citești, mi-ai fi dat deja un răspuns la ceea ce te-am întrebat. Acum însă oare când îmi vei răspunde? Când îmi vei trimite epistola ta? Când va ajunge? Când o voi primi? Și totuși deie Domnul să se întâmple ceea ce nu se poate întâmpla pe cât de repede ne-am dori noi! Vom suporta cu câtă răbdare putem avea. De aceea, revin la plăcutele cuvinte ale scrisorii tale, pline de dorință sfântă, și, la rândul meu, le fac să fie ale mele: „Deie Domnul să merităm îmbrățișările tale și, discutând, fie să ne instruim unul pe celălalt în privința unor lucruri, fie să le învățăm", dacă totuși s-ar găsi în vreun fel ceva asupra căruia să te instruiesc!

624 *Matei* 18, 7.
625 *Matei* 24, 12.

8. Când mă delectez și mă întăresc cu aceste cuvinte, care nu sunt doar ale tale, ci și ale mele, și când mă consolez, în oarecare măsură, cu această dorință a noastră, a amândurora, deși neîmplinită și neatinsă, atunci sunt străpuns iarăși de ghimpii ascuțiți ai durerii, când mă gândesc că între voi, cărora Dumnezeu v-a dat din plin și cu generozitate ceea ce fiecare dintre noi a dorit – anume, să vă înfruptați, uniți printr-o prietenie strânsă, din mierea Sfintelor Scripturi –, s-a strecurat pacostea unei supărări atât de mari (oare când, unde, pentru cine nu este ea de temut?), în acea vreme în care, neîmpovărați de nimic, Îl urmați pe Domnul și trăiați împreună în țara în care Domnul a umblat cu picioarele Sale omenești. „Pacea Mea" – a spus – „o dau vouă, pacea Mea o las vouă"[626], și vi s-a putut întâmpla vouă, oameni copți la minte și trăitori în Cuvântul Domnului? Într-adevăr, „viața omului este încercare pe pământ"[627]. Vai mie că nu vă pot întâlni împreună undeva! În frământările mele, în suferința mea, în temerile mele m-aș arunca la picioarele voastre, aș plânge cât m-ar ține puterile, v-aș ruga pe măsura iubirii mele atât pe fiecare dintre voi pentru el însuși, cât și pe unul pentru celălalt și pentru alții, mai ales pentru cei slabi, pentru care Hristos a murit, care vă sunt spectatori în teatrul vieții, spre marea lor primejduire, să nu răspândiți acele scrieri despre voi pe care nu vreți să le puneți de acord, fiindcă nu le veți putea distruge când veți fi în bună înțelegere, sau să nu vă certați din nou asupra lucrurilor pe care vă temeți să le citiți când veți fi în deplin acord.

9. Dar îi spun Iubirii Tale că nimic nu m-a făcut să tremur mai mult decât următorul exemplu, [pe care l-am găsit] pe când citeam în epistola ta unele indicii ale indignării tale; mă refer nu atât la pasajul despre Entellus și boul istovit, care mi s-a părut mai degrabă o glumă aruncată cu voioșie către mine decât o amenințare mânioasă, cât la cel care pare destul de limpede a fi fost scris de tine în chip serios, despre care am vorbit mai sus, poate mai mult decât ar fi trebuit, dar nu mai mult decât mi-a fost temerea, unde ai spus: „Ca nu cumva, rănit, să te plângi pe bună dreptate". Te rog, dacă este cu putință să punem întrebări și să discutăm o problemă fără ca inimile noastre să se hrănească cu amărăciunea discordiei, atunci fie. Dacă însă nu pot spune ceea ce mi se pare că trebuie să

[626] *Ioan* 14, 27.
[627] *Iov* 7, 1.

fie corectat în scrierile tale, sau tu în cele ale mele, fără bănuială de invidie și fără vătămarea prieteniei noastre, să încetăm cu acestea și să ne cruțăm viețile și mântuirea. Cu siguranță, e mai bine să dobândim mai puține cunoștințe care irită, numai să nu fie atinsă iubirea care construiește. În ceea ce mă privește, îmi dau seama că sunt departe de desăvârșirea despre care s-a scris: „Dacă nu greșește cineva în cuvânt, acela este bărbat desăvârșit"[628]. Dar, desigur, cred că pot cu ușurință să îți cer iertare întru mila lui Dumnezeu dacă te-am jignit cu un lucru, pe care trebuie să mi-l dezvălui, pentru ca, atunci când te voi fi auzit, să-ți câștigi un frate. Și, pentru că din pricina depărtării dintre țările noastre nu poți să lămurești această neînțelegere, de aceea nu trebuie să îmi îngădui să greșesc. Într-un cuvânt, în ceea ce privește lucrurile pe care vrem să le cunoaștem, dacă știu, sau cred, sau presupun că dețin adevărul într-o problemă pe care tu o vezi în mod diferit, voi încerca să îl susțin fără să te ofensez, atât cât ne îngăduie Domnul. Cât despre ofensa pe care aș putea să ți-o aduc, când voi simți că ești supărat, nu voi face nimic altceva decât să te implor să mă ierți.

**10.** Nu socotesc absolut deloc că ai putut să fii iritat, afară doar dacă am spus ceva ce nu trebuia, sau nu am spus ceea ce trebuia, pentru că, și nu mă mir, ne cunoaștem unul pe celălalt mai puțin decât le suntem cunoscuți prietenilor și apropiaților noștri. Mărturisesc că mă las cu ușurință și întru totul în seama iubirii acestora, mai ales că sunt obosit de sminteliile acestei lumi, și, lipsit de orice grijă, îmi găsesc liniștea în ea. Firește, simt că Dumnezeu, în paza Căruia mă las și în Care îmi aflu tihna, este acolo. Și, în această liniște a mea, nu mă mai tem de nesiguranța zilei de mâine a fragilității omenești, pe care am deplâns-o mai sus. Fiindcă, atunci când simt că un om este înflăcărat de iubire creștină și că, prin ea, mi-a devenit prieten credincios, orice îi încredințez din judecățile și gândurile mele, nu le încredințez unui om, ci Celui întru care rămâne, ca el să fie așa cum [simt că] este; căci „Dumnezeu este iubire și cel ce rămâne în iubire rămâne în Dumnezeu și Dumnezeu rămâne întru el"[629]. Dar, dacă el a părăsit iubirea, provoacă în mod inevitabil tot atâta durere câtă bucurie pricinuise rămânând în ea. Și totuși cel care din prieten intim a devenit dușman poate căuta să obțină pentru sine ceea ce plăsmuiește cu viclenie; să nu găsească

[628] *Iacov* 3, 2.
[629] *1 Ioan* 4, 16.

ce a dat pe față în mânia sa! Însă fiecare dobândește aceasta cu ușurință nu ascunzând ce a făcut, ci nefăcând ce vrea să ascundă. Este ceea ce îndurarea lui Dumnezeu le acordă celor buni și pioși: să fie liberi și fără grijă printre prieteni, oricare vor fi ei, să nu dea la iveală greșeli făptuite de alții împotriva lor, ei înșiși să nu facă nicio greșeală despre care se tem că va fi dezvăluită. Căci, atunci când o minciună este plăsmuită de un defăimător, ori nu i se dă crezare deloc, ori, cu siguranță, în timp ce mântuirea este neatinsă, este vătămat doar bunul renume. Însă răul săvârșit este dușmanul ascuns, chiar dacă nu este răspândit de cleveteala sau după disputa cu un prieten intim.

De aceea, ce om înțelept nu vede cu câtă îngăduință suporți și tu dușmănia de necrezut a cuiva care ți-a fost prieten apropiat, având ca singură consolare conștiința ta? Și cum, fie pentru ceea ce proorocește în public, fie pentru că, poate, este crezut de alții, îl socotești „în armele de-a stânga"[630], cu care se dă lupta împotriva diavolului, nu mai puțin decât cu cele „de-a dreapta"? Dar aș fi preferat să îl văd în vreun fel mai moderat, decât să te văd pe tine înarmat în acest chip. Acesta este un motiv de mare și tristă mirare, că o asemenea prietenie a ajuns la această dușmănie. Va fi o bucurie, și cu mult mai mare, să se revină la vechea armonie după asemenea dușmănie.

## EPISTOLA CXI[631]

### Scrisoarea lui Augustin către Praesidius

*Preafericitului domn și pe drept venerabilului frate și tovarăș întru preoție Praesidius, salutare în Domnul, de la Augustin.*

1. Așa cum am rugat Sinceritatea Ta, prin viu grai, și acum îți amintesc să nu te simți împovărat de trimiterea scrisorii noastre către cuviosul frate și tovarăș al nostru întru preoție Ieronim. Iar ca

---

[630] *2 Corinteni* 6, 7.

[631] Scrisoarea datează din anul 404 d.Hr. Augustin îi încredințează lui Praesidius, unul dintre episcopii din Africa de Nord, o scrisoare pentru Fericitul Ieronim.

să știe Iubirea Ta în ce fel trebuie să îi scrie pentru a-mi apăra cauza, ți-am trimis copii ale scrisorii mele către el și a scrisorii lui către mine. După citirea lor, vei vedea cu ușurință, în înțelepciunea ta, și măsura pe care am socotit că trebuie să o păstrez, și tulburarea lui de care nu zadarnic m-am temut. Dar, dacă eu am scris ceea ce nu trebuia sau cum nu trebuia, nu îi trimite lui aprecierile tale despre mine, ci mai degrabă mie, cu frățească afecțiune; astfel corectat, îi voi cere să mă ierte, dacă eu însumi îmi voi recunoaște vina.

## EPISTOLA CXII[632]

### Către Augustin

*Domnului cu adevărat sfânt și preafericit papă*[633] *Augustin, de la Ieronim.*

1. Am primit în același timp, prin diaconul Ciprian, trei epistole ale Bunăvoinței Tale cuprinzând diferite probleme, cum le spui tu, dar care sunt, după părerea mea, critici ale lucrărilor mele. Dacă aș vrea să ofer un răspuns pentru ele, aș avea nevoie de întinderea unei cărți. Totuși voi încerca să o fac, pe cât îmi stă în puteri, fără să depășesc limitele unei scrisori mai lungi și fără să îl întârzii pe acest frate, care se grăbește și care, cu trei zile înainte de plecare, mi-a cerut stăruitor scrisorile. Astfel, sunt silit să răspund cum o fi și în mare grabă, nu chibzuind, ca atunci când compui, ci la repezeală, ca atunci când dictezi, ceea ce duce nu la știință, ci la improvizație, tot așa cum războaiele neașteptate îi pun în dezordine până și pe soldații cei mai viteji, silindu-i să fugă înainte de a pune mâna pe arme.

2. De altfel, platoșa noastră este Hristos și învățătura Apostolului, care le scrie efesenilor: „Luați armele lui Dumnezeu, ca

[632] Scrisoarea a fost scrisă în primăvara anului 404 și trimisă prin diaconul Ciprian. Ea răspunde problemelor ridicate în *Epistolele a LVI-a, a LXVII-a* și *a CIV-a* cu privire la titlul lucrării sale referitoare la scriitorii ecleziastici (cap. 3), la mustrarea adresată de Sfântul Pavel Sfântului Petru în *Epistola către galateni* (cap. 18) și la traducerea Vechiului Testament, în special a *Cărții lui Iona* (cap. 19-22).
[633] Titlu onorific, acordat episcopilor.

să puteți sta împotrivă în ziua cea rea"[634]; și din nou: „Stați deci tari, având mijlocul vostru încins cu adevărul și îmbrăcându-vă cu platoșa dreptății, și încălțați picioarele voastre, gata fiind pentru Evanghelia păcii. În toate luați pavăza credinței, cu care veți putea să stingeți toate săgețile arzătoare ale vicleanului. Luați și coiful mântuirii și sabia Duhului, care este cuvântul lui Dumnezeu"[635]. Odinioară, înarmat cu aceste arme, regele David purcedea la luptă; și, luând cinci pietre netede din pârâu[636], el arăta că, bând din pârâu în calea sa, în mijlocul tulburărilor acestei lumi, nu era nicio asprime și nicio necurățenie în simțămintele sale; și, de aceea, înălțându-și capul, l-a tăiat pe trufașul Goliat cu sabia, lovindu-l în frunte pe hulitor și rănindu-l în acea parte a trupului în care și Ozia, uzurpatorul sacerdoțiului, a fost lovit de lepră; iar sfântul se slăvește întru Domnul zicând: „S-a însemnat peste noi lumina feței Tale, Doamne!"[637] Să spunem, așadar, și noi: „Gata este inima mea, Dumnezeule, gata este inima mea! Voi cânta, voi lăuda și voi slăvi; deșteaptă-te psaltire și alăută! Deștepta-mă-voi dimineața"[638], pentru ca să se poată împlini în noi cuvintele: „Deschide gura și o voi umple pe ea"[639]; și: „Domnul va da cuvânt celor ce vestesc cu putere multă"[640].

Nu mă îndoiesc că tu însuți te rogi ca adevărul să biruie în confruntările dintre noi. Căci tu nu cauți propria glorie, ci pe aceea a lui Hristos. Și, când tu vei învinge, voi învinge și eu, dacă îmi voi înțelege greșeala. Dimpotrivă, dacă eu înving, tu ești învingător, fiindcă „nu fiii agonisesc pentru părinți, ci părinții pentru copii"[641]. Și în *Cartea Paralipomenelor*[642] citim că fiii lui Israel au purces la luptă cu gânduri pașnice și, printre săbii și sânge vărsat și leșurile celor doborâți, nu se gândeau la biruința lor, ci la biruința păcii. Să dăm, așadar, răspuns la toate și să le explicăm pe scurt, dacă va da Hristos. Trec peste salutările și amabilitățile cu care mă mângâi pe cap; păstrez tăcerea și în ce privește vorbele bune cu care

[634] *Efeseni* 6, 13.
[635] *Efeseni* 6, 14-17.
[636] *1 Regi* 17, 40.
[637] *Psalmul* 4, 6.
[638] *Psalmul* 56, 10-11; 107, 1-2.
[639] *Psalmul* 80, 9.
[640] *Psalmul* 67, 12.
[641] *2 Corinteni* 12, 14.
[642] *1 Paralipomena* 17-18.

te străduiești să îndulcești criticile pe care mi le-ai adus. Să trec la subiect.

3. Spui că ai primit de la un anumit frate cartea mea, fără titlu, în care îi enumeram pe scriitorii eclezіastici greci și latini. Când l-ai întrebat, pentru a mă folosi chiar de cuvintele tale, de ce pagina inițială nu are titlu sau sub ce nume era desemnată, a răspuns că se cheamă *Epitaf*. Și argumentezi că ar fi fost corect să se numească așa dacă ai fi citit în ea numai despre viețile sau scrierile celor care sunt deja morți. Dar, pentru că acolo sunt amintite lucrările multor scriitori care trăiau când le compuneau și trăiesc și acum, mă întrebi de ce i-am dat acest titlu. Cred că Înțelepciunea Ta își dă seama că ai fi putut afla titlul chiar din cuprinsul lucrării. Căci i-ai citit pe autorii greci și latini care au descris viețile bărbaților iluștri; niciodată nu au dat titlul *Epitaf*, ci *Despre bărbați iluștri*, de exemplu generali, filozofi, oratori, istorici, poeți, prozatori, autori de tragedii, comediografi. Epitaful se scrie doar pentru morți; îmi amintesc că am făcut unul cu prilejul adormirii preotului Nepotianus de sfântă pomenire. Prin urmare, această carte trebuie intitulată *Despre bărbați iluștri* sau, în mod particular, *Despre scriitorii ecleziastici*, deși mulți emendatori nepricepuți spun că are titlul *Despre autori*.

4. Apoi, mă întrebi de ce am spus în comentariile la *Epistola către galateni* că Pavel nu a putut să îi reproșeze lui Petru ceea ce făcuse el însuși și nici să îi reproșeze altuia o prefăcătorie de care el însuși era ținut a fi vinovat. În plus, afirmi că mustrarea Apostolului nu a fost de formă, ci sinceră, iar eu nu trebuie să propovăduiesc minciuna, ci tot ceea ce a fost scris trebuie să sune așa cum a fost scris. La acestea răspund, în primul rând, că Înțelepciunea Ta ar fi trebuit să își amintească de comentariile mele din scurta prefață[643], unde spun despre propria-mi persoană: „Ce, sunt eu nebunul sau cutezătorul care a făgăduit ceea ce nu a putut ține? Absolut deloc. Ba, dimpotrivă, mi se pare că sunt prea precaut și temător, deoarece, dându-mi seama de slăbiciunea puterilor mele, am urmat comentariile lui Origen. Acel mare bărbat a scris cinci volume[644] despre

[643] *Cf. Epistola a LXVII-a*, 3, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, pp. 158-159.

[644] În *Epistola a XXXIII-a* (în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. I, trad. Dan-Nicolae Negrescu, Diana Maria Diaconescu, Constantin Răchită *et al.*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 9, serie nouă, Editura Basilica, București, 2013, p. 237) sunt amintite cincisprezece cărți ale comentariilor asupra *Epistolei către galateni*. Deși îl consideră pe Origen exegetul care trebuie neapărat consultat, Ieronim nu folosește aici expresiile pline de admirație din *Epistola a XXXIII-a*.

*Epistola către galateni* și a încheiat cartea a zecea a lucrării sale *Stromata* cu o scurtă explicație asupra acestei epistole. A compus diverse tratate și excerpte, care ar putea fi de ajuns ele însele. Las la o parte pe Didim Orbul[645] cel văzător, pe Laodiceean[646], care a părăsit de curând Biserica, și pe Alexandru, un eretic de odinioară, chiar și pe Emesan[647] și pe Teodor din Heracleea[648], care ne-au lăsat și ei unele comentarii asupra acestui subiect. Chiar și dacă aș desprinde doar câteva pasaje din operele acestora, tot s-ar realiza ceva care nu ar fi cu totul de disprețuit. Și, ca să admit în mod deschis, am citit toate acestea și, adunându-le în cea mai mare parte în minte, mi-am chemat secretarul și i-am dictat fie părerile mele, fie pe ale altora, fără să-mi amintesc ordinea nici a cuvintelor și, uneori, nici a ideilor. Domnul, în bunătatea Sa, a îngăduit ca să nu se prăpădească, din pricina nepriceperii noastre, ceea ce a fost bine spus de alții și să nu displacă străinilor ceea ce place compatrioților[649]"[650].

Dacă ai socotit că unele părți din explicațiile mele trebuie criticate, ținea de erudiția ta să cercetezi dacă ceea ce am scris se găsea la autorii greci și, dacă ei nu spuseseră acel lucru, atunci să îl fi condamnat pentru că era părerea mea, mai cu seamă că am mărturisit deschis în prefață că am urmat *Comentariile* lui Origen și că am dictat când ideile mele, când pe ale altora. La sfârșitul aceluiași capitol pe care îl critici, am scris: „Dacă această idee nu-i place cuiva, că

---

[645] Didim cel Orb (c. 313 - c. 398) a fost un scriitor bisericesc din Egipt, puternic influențat de Origen. A condus Școala catehetică din Alexandria timp de aproximativ jumătate de secol. Opera lui cuprinde scrieri exegetice și dogmatice. Scrierile exegetice sunt comentarii la Vechiul Testament (*Facerea, Ieșirea, Regii, Isaia, Ieremia, Daniel, Osea, Zaharia, Psalmii, Pildele, Iov, Cântarea Cântărilor, Ecclesiastul*) și la Noul Testament (*Evangheliile după Ioan* și *Matei, Faptele Apostolilor, Epistolele* pauline către *romani, corinteni, galateni, efeseni* și *Epistolele sobornicești*). Printre scrierile dogmatice, se numără *Despre Sfântul Duh, Despre Sfânta Treime* (în trei cărți), *Contra maniheilor.*

[646] Apolinarie „cel Tânăr" (c. 310 - c. 390) a fost, începând din c. 361, episcop de Laodiceea Siriei. Din dorința de a combate arianismul și de a pune în evidență dumnezeirea Fiului, a ajuns în punctul extrem de negare a existenței în Hristos a unui suflet uman rațional. Apolinarismul a fost condamnat ca erezie la sinodul din Alexandria (362) și la Sinodul II Ecumenic de la Constantinopol (381).

[647] Eusebiu al Emesei (c. 300 - c. 360) a fost unul dintre principalii autori ai doctrinei semi-arianismului, un arianism modificat care susținea că Hristos era „ca" Dumnezeu-Tatăl, dar nu dintr-o singură substanță.

[648] Teodor din Heracleea (fl. c. 328 - c. 355); despre el, vezi FERICITUL IERONIM, *Despre bărbații iluștri*, 90.

[649] Adică ceea ce place fiind spus în greacă să nu displacă nici când este spus în latină.

[650] FERICITUL IERONIM, *Comentarii la Epistola către galateni*, în: *PL* 26, 308A-309B.

nici Petru nu a păcătuit, nici Pavel nu se dovedește a-l fi acuzat pe mai-marele său, trebuie arătat prin ce logică Pavel îl blamează pe altul pentru ceea ce a comis el însuși"[651]. În felul acesta, am arătat că eu nu apăr, ca și cum ar fi un lucru demonstrat, ce am citit la autorii greci, ci că am reprodus ce citisem, ca să las judecății cititorului să decidă dacă aceste opinii trebuie să fie aprobate sau dezaprobate.

5. Prin urmare, departe de a face ce îți cerusem, tu ai găsit un nou argument ca să afirmi că păgânii care ar crede în Hristos sunt eliberați de povara Legii, dar aceia dintre iudei care s-ar converti sunt supuși Legii; astfel, în persoana celor două categorii [de credincioși], și Pavel, ca învățător al păgânilor, îi blamează îndreptățit pe cei care respectă Legea, și Petru este blamat pe drept, pentru că, fiind mai-marele tăierii-împrejur, le-a poruncit păgânilor să respecte ceea ce trebuiau să respecte numai cei care erau dintre iudei. Dacă îți este pe plac, sau tocmai pentru că îți este pe plac, ca toți acei iudei care îmbrățișează credința noastră să fie datori să împlinească Legea, tu, ca episcop foarte cunoscut în toată lumea, trebuie să faci cunoscută această idee și să atragi asentimentul tuturor colegilor tăi episcopi. Cât despre mine, nu cutez, în mica mea colibă, împreună cu monahii, adică cu tovarășii mei întru păcat, să hotărăsc în privința unor subiecte atât de importante, ci doar să mărturisesc deschis că citesc scrierile înaintașilor și că pun în comentariile mele, urmând obiceiul general, diverse explicații, pentru ca din multele lămuriri fiecare să o urmeze pe cea pe care o preferă. De fapt, eu cred că tu așa citești – și ai și dovedit-o – atât literatura profană, cât și cărțile sfinte.

6. Această idee, pe care Origen a îmbrățișat-o cel dintâi în cartea *Stromatelor*, unde explică *Epistola către galateni* a lui Pavel, și pe care au urmat-o și ceilalți exegeți, a fost introdusă mai ales pentru ca să îi răspundă hulitorului Porfirie, care acuză necuviința lui Pavel de a-l fi blamat pe Petru, cel dintâi dintre Apostoli, de a-l fi combătut pe față și de a-l fi constrâns prin argumente să admită că a făcut rău, anume că a căzut în greșeala în care s-a aflat el însuși, cel care îl condamnă pe altul că a greșit.

Ce să spun despre Ioan[652], care, nu de mult, a cârmuit ca episcop Biserica din Constantinopol și care a redactat o carte amplă chiar

---

651 FERICITUL IERONIM, *Comentarii la Epistola către galateni*, în: *PL* 26, 342A-B.

652 Este vorba despre Sfântul Ioan Gură de Aur.

despre acest capitol, în care a urmat părerea lui Origen și a celor din vechime? Prin urmare, dacă mă critici că greșesc, îngăduie-mi, rogu-te, să greșesc împreună cu asemenea oameni mari; și, pentru că ți-ai dat seama că am mulți tovarăși care îmi împărtășesc greșeala, va trebui să îmi dezvălui cel puțin un adept al adevărului tău. Aceste lucruri privesc explicarea unui capitol al *Epistolei către galateni*.

7. Dar, ca să nu pară că mă sprijin, împotriva argumentării tale, pe numărul martorilor și că mă sustrag adevărului sub pretextul acestor bărbați iluștri și că nu îndrăznesc să mă confrunt cu tine, îți voi propune pe scurt exemple luate din Scripturi. În *Faptele Apostolilor*, un glas i se adresează lui Petru, zicând: „Scoală-te, Petre, ucide și mănâncă!"[653], adică toate animalele, patrupede, șerpi ai pământului și zburătoare ale cerului. Prin aceste cuvinte, se arată că niciun om nu este prin natura sa pângărit, ci toți, deopotrivă, sunt chemați la Evanghelia lui Hristos. La care Petru a răspuns: „«Nicidecum, căci niciodată n-am mâncat nimic spurcat și necurat.» Și a doua oară a fost glas către el: «Cele pe care Dumnezeu le-a curățit, tu să nu le numești spurcate»"[654]. Și, astfel, s-a dus la Cezareea, a intrat la Cornelius și, „deschizându-și gura, a zis: «Cu adevărat înțeleg că Dumnezeu nu este părtinitor. Ci, în orice neam, cel ce se teme de El și face dreptate este primit de El»"[655]. În sfârșit, „Duhul Sfânt S-a pogorât asupra lor; iar credincioșii tăiați-împrejur, care veniseră cu Petru, au rămas uimiți pentru că darul Duhului Sfânt s-a revărsat și peste neamuri. Atunci a răspuns Petru: «Poate oare cineva să oprească apa, ca să nu fie botezați aceștia care au primit Duhul Sfânt ca și noi?» Și a poruncit ca aceștia să fie botezați în numele lui Iisus Hristos"[656]. Iar apostolii și frații care erau în Iudeea au aflat că și neamurile au primit Cuvântul lui Dumnezeu.

După ce Petru a urcat la Ierusalim, credincioșii tăierii-împrejur discutau cu el, spunându-i: „Pentru ce ai intrat la bărbați netăiați-împrejur și ai mâncat împreună cu ei?" După ce le-a înfățișat toată situația, în cele din urmă și-a încheiat discursul cu această frază: „Deci, dacă Dumnezeu a dat lor același dar ca și nouă, care am crezut în Domnul Iisus Hristos, cine eram eu ca să-L pot opri

[653] *Faptele Apostolilor* 10, 13.
[654] *Faptele Apostolilor* 10, 14-15.
[655] *Faptele Apostolilor* 10, 34-35.
[656] *Faptele Apostolilor* 10, 45-48.

pe Dumnezeu? Auzind acestea, au tăcut și au slăvit pe Dumnezeu, zicând: «Așadar, și păgânilor le-a dat Dumnezeu pocăința spre viață»"[657].

Apoi, când, după multă vreme, Pavel și Barnaba au venit la Antiohia și, adunând Biserica, „au vestit câte a făcut Dumnezeu cu ei și că a deschis păgânilor ușa credinței"[658], unii, coborâți din Iudeea, îi învățau pe frați și le spuneau: „Dacă nu sunteți tăiați-împrejur după rânduiala lui Moise, nu puteți fi mântuiți"[659]. Ca urmare, pornindu-se o răzvrătire, nu dintre cele mai mici, împotriva lui Pavel și a lui Barnaba, au hotărât să se ducă și cei care erau acuzați, și cei care îi acuzau „la apostolii și la preoții din Ierusalim pentru această întrebare"[660]. Și, după ce au purces la Ierusalim, s-au ridicat unii din eresul fariseilor, care crezuseră în Hristos, și au zis: „Trebuie să-i taie împrejur și să le poruncească să păzească Legea lui Moise"[661]; și s-a făcut multă vorbire despre această chestiune, iar Petru a spus deschis, după cum îi era obiceiul: „Bărbați frați, voi știți că, din primele zile, Dumnezeu m-a ales dintre noi, ca prin gura mea neamurile să audă cuvântul Evangheliei și să creadă. Și Dumnezeu, Cel ce cunoaște inimile, le-a mărturisit, dându-le Duhul Sfânt, ca și nouă. Și nimic n-a deosebit între noi și ei, curățind inimile lor prin credință. Acum deci de ce ispitiți pe Dumnezeu să pună pe grumazul ucenicilor un jug pe care nici părinții noștri, nici noi n-am putut să-l purtăm? Ci, prin harul Domnului nostru Iisus Hristos, credem că ne vom mântui în același chip ca și aceia. Și a tăcut toată mulțimea"[662]. Iar Apostolul Iacov și toți preoții laolaltă au trecut la părerea lui.

**8.** Aceste citate nu trebuie să îl plictisească pe cititor, ci îi sunt folositoare și lui, și mie, ca să dovedim că, înainte de Apostolul Pavel, Petru știa prea bine că Legea trebuie să fie respectată după Evanghelie, ba chiar a fost autorul acestei porunci. În sfârșit, autoritatea lui Petru era atât de mare, încât Pavel a scris în epistola sa: „Apoi, după trei ani, am venit la Ierusalim ca să-l cunosc pe Petru

[657] *Faptele Apostolilor* 11, 17-18.
[658] *Faptele Apostolilor* 14, 27.
[659] *Faptele Apostolilor* 15, 1.
[660] *Faptele Apostolilor* 15, 2.
[661] *Faptele Apostolilor* 15, 5.
[662] *Faptele Apostolilor* 15, 7-12.

și am rămas la el cincisprezece zile"[663]; și din nou, în continuare: „După paisprezece ani, m-am suit iarăși la Ierusalim cu Barnaba, luând cu mine și pe Tit. M-am suit, potrivit unei descoperiri, și le-am arătat Evanghelia pe care o propovăduiesc la neamuri"[664], arătând prin aceasta că nu ar fi fost în siguranță propovăduind Evanghelia dacă nu ar fi fost întărit de încuviințarea lui Petru și a celor care erau cu el. Imediat urmează: „Separat celor mai de seamă, ca nu cumva să alerg sau să fi alergat în zadar"[665]. De ce „separat", și nu în public? Pentru ca să nu ia naștere un scandal pentru credința lor printre credincioșii din rândul iudeilor, care erau de părere că Legea trebuie păstrată și că astfel trebuie să fie credința în Domnul Mântuitor. Prin urmare, și în vremea în care Petru venise la Antiohia (deși *Faptele Apostolilor* nu scriu despre aceasta, trebuie să îi dăm crezare lui Pavel), Pavel a scris că i-a stat împotrivă pe față, „căci era vrednic de înfruntare. Căci, înainte de a veni unii de la Iacov, el mânca cu cei dintre neamuri; dar, când au venit ei, se ferea și se osebea, temându-se de cei din tăierea-împrejur. Și, împreună cu el, s-au fățărnicit și ceilalți iudei, încât și Barnaba a fost atras în fățărnicia lor. Dar, când am văzut" – a spus – „că ei nu calcă drept, după adevărul Evangheliei, am zis lui Petru, înaintea tuturor: «Dacă tu, care ești iudeu, trăiești ca păgânii, și nu ca iudeii, de ce silești pe păgâni să trăiască ca iudeii?»"[666] și așa mai departe. Nu încape îndoială că primul autor al acestei porunci a fost Apostolul Petru, căruia i se reproșează că o încalcă. Motivul acestei încălcări este frica de iudei. Căci Scriptura spune: „Mai întâi, el mânca cu cei dintre neamuri; dar, când au venit unii de la Iacov, se ferea și se osebea, temându-se de cei din tăierea-împrejur"[667]. Dar se teme că iudeii, al căror apostol era, să nu se îndepărteze de credința în Hristos din pricina neamurilor. Și, imitându-L pe Bunul Păstor, se teme să nu-și piardă turma care i-a fost încredințată.

**9.** Prin urmare, așa cum am arătat, Petru a gândit bine cu privire la ștergerea Legii lui Moise, dar, silit de frică, s-a prefăcut că o păstrează; să vedem acum dacă Pavel însuși, care l-a blamat pe altul, nu a făcut la fel. Citim în aceeași carte: „Însă Pavel străbătea

---

[663] *Galateni* 1, 18.
[664] *Galateni* 2, 1-2.
[665] *Galateni* 2, 2.
[666] *Galateni* 2, 11-14.
[667] *Galateni* 2, 12.

Siria și Cilicia, întărind Bisericile; și a sosit la Derbe și la Listra. Și iată era acolo un ucenic cu numele Timotei, fiul unei femei iudee credincioase și al unui tată păgân. Acesta avea mărturie de la frații din Listra și din Iconiu. Pavel a voit ca acesta să vină împreună cu el și, luându-l, l-a tăiat împrejur, din pricina iudeilor care erau în acele locuri; căci toți știau că tatăl lui era păgân"[668]. O, fericite Apostole Pavel, care îi reproșezi lui Petru prefăcătoria de a se fi îndepărtat de neamuri de teama iudeilor care veniseră de la Iacov, pentru ce ești silit să îl tai împrejur, împotriva convingerii tale, pe Timotei, fiul unui păgân și păgân el însuși, căci nu era iudeu și nu fusese tăiat împrejur? Îmi vei răspunde: „Din pricina iudeilor care se aflau în acele locuri". Tu, care te ierți pentru tăierea-împrejur a unui discipol care venea din neamuri, iartă-l și pe Petru, înaintașul tău, că a făcut unele lucruri de frica iudeilor convertiți la credință!

Apoi, s-a scris: „Iar Pavel, după ce a stat încă multe zile acolo, și-a luat rămas bun de la frați și a plecat cu corabia în Siria, împreună cu Priscila și cu Acvila, și și-a tuns capul la Chenhrea, căci făcuse o făgăduință"[669]. Că a fost silit, de teama iudeilor, să facă acolo ceea ce nu voia, fie! Dar de ce a lăsat să îi crească părul, pentru că făcuse o făgăduință, și după aceea l-a tuns în Chenhrea după Lege, lucru pe care obișnuiesc să îl facă, potrivit preceptului lui Moise, nazareenii juruiți lui Dumnezeu?

**10.** Însă, prin comparație cu ceea ce urmează, acestea sunt lucruri mărunte. Luca, autorul istoriei sfinte, relatează: „După ce am sosit la Ierusalim, frații ne-au primit cu bucurie"[670]. În ziua următoare, Iacov și toți preoții care erau cu el, adeverind Evanghelia lui, i-au spus: „Vezi, frate, câte mii sunt în Iudeea, care au crezut în Hristos și toți sunt plini de râvnă pentru Lege! Și ei au auzit despre tine că înveți pe toți iudeii, care trăiesc printre neamuri, să se lepede de Moise, spunându-le să nu-și taie împrejur copiii, nici să umble după datini. Ce este deci? Fără îndoială, trebuie să se adune mulțime, căci vor auzi că ai venit. Fă deci ceea ce îți spunem! Noi avem patru bărbați, care au asupra lor o făgăduință. Pe aceștia luându-i, curățește-te împreună cu ei și cheltuiește pentru ei ca să-și radă capul, și să știe toți că nimic nu este adevărat din

---

[668] *Faptele Apostolilor* 15, 41 - 16, 3.
[669] *Faptele Apostolilor* 18, 18.
[670] *Faptele Apostolilor* 21, 17.

cele ce au auzit despre tine, dar că tu însuți umbli după Lege și o păzești"[671]. „Atunci Pavel, luând cu el pe acei bărbați, curățindu-se în ziua următoare, a intrat împreună cu ei în templu, vestind împlinirea zilelor curățirii, până când a fost adusă ofranda pentru fiecare dintre ei"[672]. O Pavele – și te întreb din nou despre aceasta –, pentru ce ți-ai ras capul? Pentru ce ai mers în picioarele goale, după obiceiul iudeilor? Pentru ce ai adus jertfe și, potrivit Legii, ți-au fost aduse jertfe? Fără îndoială, vei răspunde: „Ca să nu fie scandalizați aceia dintre iudei care au crezut în Hristos". Te-ai prefăcut a fi iudeu ca să îi câștigi pe iudei; iar această prefăcătorie te-au învățat-o Iacov și ceilalți preoți; totuși nu ai putut să scapi. Iscându-se răzvrătire, fiindcă erai cât pe ce să fii ucis, ai fost luat de tribun[673] și trimis de el la Cezareea, sub paza grijulie a oștenilor, ca să nu te ucidă iudeii ca pe un prefăcut și distrugător al Legii. Și, ajungând de acolo la Roma, L-ai propovăduit pe Hristos și iudeilor, și neamurilor, dintr-o casă pe care ți-ai năimit-o, și judecata ta a fost întărită de sabia lui Nero.

**11.** Am aflat că, din pricina fricii de iudei, Petru și Pavel, deopotrivă, s-au prefăcut că respectă preceptele Legii. Cu ce obraz, cu ce îndrăzneală Pavel îi reproșează altuia ceea ce a făptuit el însuși? Eu, ba chiar și alții înaintea mea au înfățișat motivul pe care îl crezuseră, fără să ia apărarea unei minciuni necesare, cum scrii tu, ci făcându-ne cunoscut că este vorba despre un plan onest, ca să și arate înțelepciunea apostolilor, și să și reprime nerușinarea hulitorului Porfirie, care spune că Pavel și Petru s-au înfruntat copilărește, ba, mai mult, că Pavel ardea de invidie față de virtuțile lui Petru și că scrisese cu îngâmfare despre lucruri pe care fie nu le făcuse, fie, dacă le făcuse, le făcuse cu mare îndrăzneală, blamând la altul ceea ce a comis el însuși. Autorii au interpretat cum au putut. Tu cum ai explica acest pasaj? Fără îndoială, tu, care ai dezaprobat părerea celor din vechime, vei expune mai bine.

**12.** Îmi scrii în epistola ta[674] că „nu trebuie să înveți de la mine în ce fel se înțelege ceea ce spune același apostol: «M-am făcut pentru

---

[671] *Faptele Apostolilor* 21, 20-24.
[672] *Faptele Apostolilor* 21, 26.
[673] Tribunul era Claudius Lysias. El l-a trimis pe Pavel în toiul nopții la Cezareea, asigurându-i o escortă compusă din două sute de ostași, șaptezeci de călăreți și două sute de sulițași (*Faptele Apostolilor* 23, 23 ș.u.).
[674] *Epistola a LXVII-a*, 4.

iudei ca un iudeu, ca să-i câștig pe iudei»[675] și celelalte afirmații, care acolo sunt făcute cu o compasiune plină de milă, nu cu prefăcătorie înșelătoare. Cel care îngrijește un bolnav se face asemenea bolnavului, fără să mintă că are febră, ci doar gândindu-se, dintr-un sentiment de compasiune, cum ar vrea să fie îngrijit dacă ar fi el însuși suferind. Fără îndoială, Pavel era iudeu; însă, devenit creștin, nu a părăsit riturile iudeilor, pe care le primise acel popor în chip potrivit, legiuit și la timpul care trebuia; de aceea, s-a legat să le celebreze pe când era deja apostol al lui Hristos, dar numai ca să-i învețe că ele nu erau primejdioase pentru cei care voiau să le păstreze așa cum le primiseră de la străbunii lor, prin Lege, chiar și după ce au crezut în Hristos, dar să nu își întemeieze pe acestea speranța mântuirii, fiindcă, prin Domnul Hristos, sosise deja mântuirea care era simbolizată prin aceste rituri"[676].

Sensul vorbelor tale, pe care le-ai transformat într-o disertație foarte amplă, este următorul: Petru nu a greșit atunci când a crezut că Legea trebuie păstrată de aceia dintre iudei care au devenit credincioși, ci s-a abătut de la calea cea dreaptă când a silit neamurile să se facă iudei. Însă îi silise nu prin autoritatea învățămintelor sale, ci prin exemplul purtării sale. Iar Pavel nu ar fi spus lucruri contrare faptelor sale proprii, ci doar întreba pentru ce îi silea Petru pe creștinii care erau dintre neamuri să urmeze riturile iudaice.

13. Aceasta este esența problemei sau, mai degrabă, a opiniei tale, anume că, după Evanghelia lui Hristos, iudeii credincioși fac bine dacă păstrează poruncile Legii, adică dacă oferă jertfe, așa cum Pavel le-a oferit, dacă își taie împrejur fiii, dacă respectă sabatul, așa cum l-a respectat Pavel în cazul lui Timotei și cum l-au respectat toți iudeii. Dacă acest lucru este adevărat, vom cădea în erezia lui Cerint[677] și Ebion[678], care, deși credeau în Hristos, au fost anatemizați de predecesorii noștri pentru că au amestecat riturile Legii cu Evanghelia lui Hristos și astfel au mărturisit o Lege nouă

[675] *1 Corinteni* 9, 20.

[676] Trad. Traian Diaconescu, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, pp. 159-160.

[677] Cerint a fost un gnostic de origine egipteană, contemporan cu Sfântul Apostol Ioan.

[678] Ebion a fost presupusul fondator al unui grup creștin timpuriu cunoscut sub numele de „ebioniți". Dovezile istorice existente indică faptul că numele „ebionit" este derivat dintr-un cuvânt ebraic, *ebion*, care înseamnă „sărac". Ebion este în general văzut astăzi ca o figură pur literară, folosită pentru a explica de unde s-au inspirat ebioniții. Despre Ebion ca personaj istoric se spunea că ar fi fost un ucenic al lui Cerint și că *Evanghelia* Sfântului Ioan ar fi fost îndreptată direct împotriva amândurora.

fără să fi renunțat la cea veche. Ce să spun despre ebioniți, care se prefac a fi creștini? Până astăzi, în toate sinagogile din Orient există la iudei o erezie care se numește „a mineenilor" și care este condamnată până astăzi de farisei: pe aceștia îi numesc în popor „nazareeni"; ei cred în Hristos, Fiul lui Dumnezeu, născut din Fecioara Maria, și spun că El este Cel care a pătimit în vremea lui Ponțiu Pilat și a înviat și în Care noi credem; dar, în timp ce vor să fie și iudei, și creștini, nu sunt nici iudei, nici creștini. Te rog deci pe tine, care socotești că trebuie să vindeci mica noastră rană (îi putem spune o înțepătură de ac sau, mai degrabă, o pișcătură): vindecă rana acestei păreri, care parcă a fost străpunsă cu lancea și, ca să zic așa, cu forța unei falarice[679]! Căci nu sunt totuna vina de a folosi, în explicarea Scripturilor, părerile diferite ale înaintașilor și cea de a introduce din nou în Biserică o erezie infamă. Dacă însă nevoia ne impune să îi primim pe iudei cu prescriptele Legii lor și dacă le va fi îngăduit să păstreze în Bisericile lui Hristos ceea ce au practicat în sinagogile lui Satan, voi spune ce cred: nu ei vor deveni creștini, ci ne vor face pe noi iudei.

14. Ce creștin ar răbda să asculte ce se află în epistola ta: „Pavel era iudeu, însă, când a devenit creștin, el nu a părăsit riturile sacre ale iudeilor, pe care acel popor le primise în mod potrivit și legitim, la timpul care trebuia; și, de aceea, s-a legat să le celebreze, când deja era apostol al lui Hristos, dar numai ca să-i învețe că nu erau primejdioase pentru cei care voiau să le păstreze așa cum le primiseră de la străbunii lor"[680]? Încă o dată, cu voia ta te conjur să dai ascultare durerii mele: Pavel păstra practicile religioase ale iudeilor, deși el era deja apostol al lui Hristos; și spui că ele nu sunt primejdioase pentru cei care vor să le păstreze așa cum le-au primit de la părinți. Eu voi spune dimpotrivă și, împreună cu lumea întreagă care protestează, voi rosti deschis că practicile iudeilor sunt și primejdioase, și fatale pentru creștini; oricine le păstrează, fie dintre iudei, fie din neamuri, se prăvălește în hăul diavolului. „Căci sfârșitul Legii este Hristos, spre dreptate tot celui ce crede"[681], adică iudeului și celui dintre neamuri. Și nu va fi un

[679] Armă de aruncat în formă de săgeată, lansată de obicei din turnurile de asediu (*falae*). Erau două feluri de falarice: unele mici, aruncate cu mâna, altele mai mari, înfășurate în câlți, smoală sau alte materiale inflamabile și proiectate de o catapultă.
[680] *Epistola a LXVII-a*, 4, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, pp. 159-160.
[681] *Romani* 10, 4.

sfârșit spre dreptate pentru cel ce crede, dacă îl lăsăm la o parte pe iudeu. Iar în Evanghelie citim: „Legea și prorocii au fost până la Ioan”[682]; și în alt pasaj: „Deci pentru aceasta căutau mai mult iudeii să-L omoare, nu numai pentru că dezlega sâmbăta, ci și pentru că zicea că Dumnezeu este Tatăl Său, făcându-Se pe Sine deopotrivă cu Dumnezeu”[683]; și din nou: „Și din plinătatea Lui noi toți am luat, și har peste har. Pentru că Legea prin Moise s-a dat, iar harul și adevărul au venit prin Iisus Hristos”[684]. În locul harului Legii, care ține de trecut, am primit harul necurmat al Evangheliei; și, în locul umbrelor și închipuirilor din Vechiul Testament, adevărul a venit prin Iisus. Chiar și Ieremia proorocește în numele lui Dumnezeu: „Iată vin zile, zice Domnul, când voi încheia cu casa lui Israel și cu casa lui Iuda legământ nou. Însă nu ca legământul pe care l-am încheiat cu părinții lor în ziua când i-am luat de mână, ca să-i scot din pământul Egiptului”[685]. Ia aminte la ceea ce spune, că nu poporului celor dintre neamuri, cu care înainte nu încheiase legământ, ci poporului iudeilor, căruia îi dăduse Legea prin Moise, îi promite legământul nou al Evangheliei, ca să nu mai trăiască în vechimea literei, ci în noutatea duhului! Însă Pavel, despre care tot discutăm, rostește numeroase cugetări de acest fel, din care, pentru a nu mă lungi prea mult, voi adăuga câteva: „Iată, eu, Pavel, vă spun vouă: că, de vă tăiați împrejur, Hristos nu vă folosește la nimic”[686]; și din nou: „Cei ce voiți să vă îndreptați prin Lege v-ați îndepărtat de Hristos, ați căzut din har”[687]; și mai jos: „Iar de vă purtați în Duhul, nu sunteți sub Lege”[688]. De aici reiese că cel care este sub Lege nu printr-o concesie, cum au vrut înaintașii noștri, ci cu adevărat, așa cum înțelegi tu, acela nu are Duhul Sfânt. Dar să învățăm de la Dumnezeu ce fel sunt preceptele Legii: „Eu le-am dat” – spune – „și legi care nu erau bune și rânduieli prin care ei nu puteau trăi”[689]. Spunem acestea nu ca să distrugem Legea, așa cum au vrut maniheenii și Marcion[690], Lege pe care am aflat-o de

682 *Luca* 16, 16.
683 *Ioan* 5, 18.
684 *Ioan* 1, 16-17.
685 *Ieremia* 31, 31-32.
686 *Galateni* 5, 2.
687 *Galateni* 5, 4.
688 *Galateni* 5, 18.
689 *Iezechiel* 20, 25.
690 Important teolog eretic din secolul al II-lea d.Hr.

la apostoli că este și sfântă, și duhovnicească, ci pentru că, după ce „au venit credința și plinirea vremii, Dumnezeu a trimis pe Fiul Său, născut din femeie, născut sub Lege, ca pe cei care erau sub Lege să-i răscumpere, ca să dobândim înfierea fiilor"[691]; și cu niciun chip să nu mai trăim sub pedagog[692], ci ca niște moștenitori adulți sub autoritatea Domnului.

**15.** În scrisoarea ta urmează: „Nu de aceea l-a criticat pe Petru, că păstra tradițiile străbune, iar dacă ar fi vrut să o facă, n-ar fi făcut-o în chip mincinos și nepotrivit"[693]. O spun din nou: ești episcop, învățător în Bisericile lui Hristos; ca să dovedești că este adevărat ceea ce susții, ia un iudeu care a devenit creștin, care își taie împrejur fiul, care ține sabatul, care se abține „de la unele bucate, pe care Dumnezeu le-a făcut spre gustare cu mulțumire"[694], care în cea de-a paisprezecea zi a primei luni, la lăsarea serii, omoară un miel, și, când vei fi reușit aceasta – mai bine zis, nu vei fi reușit (căci știu că ești creștin și nu vei făptui un sacrilegiu) –, cu voie sau fără voie îți vei dezaproba părerea; și vei afla atunci că este mai greu să îți confirmi propriile teorii decât să le critici pe ale altora. Și, de teamă că poate nu te credem – mai bine zis, că nu înțelegem ceea ce spui (căci se întâmplă adeseori ca un discurs care se lungește prea mult să nu fie limpede și, nefiind înțeles, să fie mai puțin criticat de necunoscători) –, tu insiști și repeți: „Așadar, Pavel respinsese ceea ce era rău la iudei"[695]. Care este acel rău la iudei pe care Pavel l-a părăsit? Cu siguranță ceea ce urmează: „Că, «necunoscând dreptatea lui Dumnezeu și căutând să statornicească dreptatea lor, dreptății lui Dumnezeu ei nu s-au supus»[696]. Apoi, că, după Pătimirea și Învierea lui Hristos, deși fusese dată taina harului după rânduiala lui Melchisedec, încă socoteau că vechile rituri trebuie celebrate nu numai în virtutea uzului consacrat prin tradiție, ci ca necesitate; totuși, dacă acestea n-ar fi fost niciodată necesare, atunci în zadar și fără sens au ajuns Macabeii martiri pentru a le apăra"[697]; un ultim argument: „Că iudeii îi persecutau pe creștini, care propovăduiau

[691] *Galateni* 4, 4-5.
[692] Adică sub autoritatea Lui ca niște copilași.
[693] *Epistola a LXVII-a*, 5, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, p. 160.
[694] *1 Timotei* 4, 3.
[695] *Epistola a LXVII-a*, 6, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, p. 160.
[696] *Romani* 10, 3.
[697] *Epistola a LXVII-a*, 6, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, p. 160.

harul, ca pe niște dușmani ai Legii. Despre asemenea greșeli și vicii, Pavel spune că le consideră «pagube și gunoaie»[698], ca să-L câștige pe Hristos"[699].

**16.** Am învățat prin tine principiile rele ale iudeilor pe care Pavel le-a părăsit; să învățăm acum de la tine ce principii bune ale acestora a păstrat; „poruncile Legii", vei spune, „pe care le celebrau după ritul străbun, așa cum au fost celebrate de Pavel însuși, fără a fi necesare mântuirii"[700]. Nu înțeleg pe deplin ce vrei să spui prin „fără a fi necesare mântuirii". Dacă nu sunt de ajutor pentru mântuire, de ce sunt păstrate? Însă, dacă trebuie păstrate, de bună seamă este pentru că aduc mântuirea, mai cu seamă că, dacă le păstrezi, poți merita numele de martir. Într-adevăr, ele n-ar fi păstrate dacă nu ar aduce mântuirea. Căci nu există lucruri intermediare între bine și rău, așa cum discută filozofii. Cumpătarea este un lucru bun, desfrâul un lucru rău; între cele două este indiferent dacă mergi, dacă digeri resturile din pântece, dacă arunci pe nări necurățeniile capului, dacă scuipi secrețiile guturaiului. Toate acestea nu sunt nici bune, nici rele; fie că le vei face, fie că nu le vei face, nu vei dobândi nici dreptate, nici nedreptate.

Dar a păstra riturile Legii nu poate să fie indiferent, ci este sau bine, sau rău. Tu îi spui bine, eu afirm că este rău, și este rău nu numai pentru credincioșii care vin din rândul neamurilor, ci și pentru credincioșii din rândul poporului iudeu. În această chestiune, dacă nu mă înșel, evitând un rău, te rostogolești în altul. Într-adevăr, în timp ce te temi de hulitorul Porfirie, cazi în cursele lui Ebion, crezând că Legea trebuie păstrată de aceia dintre iudei care sunt credincioși. Și, pentru că îți dai seama că spusele tale sunt primejdioase, iarăși încerci să le temperezi prin vorbe fără rost: „Fără a fi necesare mântuirii, după cum socoteau iudeii că trebuie celebrate, și fără o prefăcătorie înșelătoare, lucru pe care i-l reproșase lui Petru"[701].

**17.** Așadar, Petru a simulat păzirea Legii. Însă acest critic al lui Petru a avut cutezanța de a păstra prevederile Legii. Căci urmează în epistola ta: „Dacă el a celebrat acele rituri prefăcându-se a fi evreu, ca să-i câștige pe evrei, atunci de ce nu a și sacrificat cu

[698] *Filipeni* 3, 8.
[699] *Epistola a LXVII-a*, 6, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, pp. 160-161.
[700] *Epistola a LXVII-a*, 6, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, p. 161.
[701] *Epistola a LXVII-a*, 6, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, p. 161.

neamurile? Fiindcă și pentru cei care erau fără Lege «s-a făcut fără Lege, ca să-i câștige și pe aceia»[702]. Asta în caz că nu le-a celebrat decât pentru că era evreu din naștere. Și a rostit toate acestea nu ca să se prefacă, prin înșelătorie, că este ceea ce nu era, ci fiindcă din milostivire simțea că trebuie să vină în ajutorul lor, ca și cum ar fi suferit el însuși de aceeași rătăcire; altfel zis, nu cu iscusința minciunii, ci cu sentimentul compasiunii"[703]. Îl aperi bine pe Pavel, că nu ar fi simulat rătăcirea iudeilor, ci ar fi fost cu adevărat în această rătăcire. Și nici nu ar fi voit să imite minciuna lui Petru, pentru ca, de frica iudeilor, să ascundă ce era, ci ar fi declarat cu toată sinceritatea că este iudeu. O nouă generozitate a Apostolului! În timp ce vrea să îi facă pe iudei creștini, el însuși s-a făcut iudeu. Căci nu îi putea aduce pe cei necumpătați la cumpătare dacă nu ar fi încercat și el necumpătarea; și nu putea să le vină în ajutor cu milă, cum spui tu, celor sărmani dacă nu s-ar fi simțit el însuși sărman. Într-adevăr, sunt nefericiți și vrednici de milă și de plâns cei care, prin sforțarea lor și prin dragostea lor față de Legea abolită, au făcut un iudeu dintr-un apostol al lui Hristos. Și nu este mare deosebire între părerea mea și părerea ta; eu spun că și Petru, și Pavel, de frica iudeilor credincioși, au practicat, mai bine zis s-au făcut că au împlinit poruncile Legii; tu însă afirmi că ei au făcut aceasta din bunăvoință, nu dintr-o șiretenie mincinoasă, ci din sentimentul compasiunii, cu condiția să fie limpede că, fie de teamă, fie din milă, ei s-au prefăcut a fi ce nu erau.

Cât despre argumentul de care te folosești împotriva noastră, că ar fi trebuit să se facă păgân pentru păgâni dacă s-a făcut iudeu pentru iudei, acesta este mai degrabă în favoarea noastră. Așa cum, în realitate, nu a fost iudeu, tot așa nu era în realitate păgân. Și, așa cum nu a fost în realitate păgân, tot așa nu era în realitate iudeu. Însă i-a imitat pe păgâni într-o singură privință, că i-a primit în credința fața de Hristos pe cei netăiați-împrejur și le-a îngăduit fără deosebire să mănânce hrana pe care iudeii o resping[704], dar nu din pricina cultului idolilor, așa cum crezi tu. „Căci, în Hristos Iisus, nici tăierea-împrejur nu este ceva, nici netăierea-împrejur"[705], ci doar respectarea poruncilor lui Dumnezeu.

---

[702] *1 Corinteni* 9, 21.

[703] *Epistola a LXVII-a*, 6, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, p. 161.

[704] Este vorba despre carnea consacrată cultului idolilor.

[705] *Galateni* 5, 6; 6, 15.

**18.** Așadar, te rog și te implor iar și iar să-mi ierți mica mea discuție; iar dacă am depășit măsura, să ți-o reproșezi ție, care m-ai silit să îți răspund și mi-ai scos ochii ca lui Stesichoros[706]! Și să nu mă socotești un profesor al minciunii; eu Îl urmez pe Hristos, Care spune: „Eu sunt Calea, Viața și Adevărul"[707]; deci nu se poate ca eu, un iubitor de adevăr, să îmi plec grumazul în fața minciunii. Și nu ațâța împotriva mea pleava ignoranților; ei te venerează ca episcop și te acceptă când predici în biserică, *pentru a cinsti sacerdoțiul*; pe mine însă, aflat la sfârșitul vieții, aproape sleit de puteri, și trăind retras într-o mănăstire de țară, pun prea puțin preț. Caută-i în altă parte pe cei pe care să-i înveți sau să îi critici. Cum ne despart de tine întinderi mari de pământuri și de mări, abia a ajuns la noi sunetul vocii tale. Și dacă, poate, îmi vei scrie o scrisoare, Italia și Roma o vor primi înainte ca ea să-mi fie adusă mie, căruia îmi este destinată.

**19.** Cât despre faptul că mă întrebi în alte epistole de ce prima mea traducere a cărților canonice are asteriscuri și linioare[708] și de ce, după aceea, am dat la lumină o altă traducere fără aceste semne, cu voia ta aș spune că mi se pare că nu înțelegi ceea ce ai întrebat. De fapt, prima traducere este cea a *Septuagintei* și, peste tot unde sunt puse linioare, adică obele, înseamnă că *Septuaginta* a spus ceva în plus față de ceea ce era în textul ebraic. Însă acolo unde apar asteriscuri, adică steluțe lămuritoare, sunt adaosuri făcute de Origen după ediția lui Theodotion. În primul caz, am tradus textul grecesc; în cel de-al doilea, am reprodus din textul ebraic, așa cum l-am înțeles, uneori păstrând mai degrabă sensul exact decât ordinea cuvintelor. Și mă mir că nu citești cărțile *Septuagintei* nealterate, așa cum au fost editate, ci [le citești] în varianta emendată (mai bine zis, coruptă) de Origen prin obele și asteriscuri, și [mă mir] că nu urmezi modesta traducere a creștinului care sunt, mai cu seamă că ceea ce a fost adăugat a fost transpus de Origen după ediția unui iudeu hulitor[709], după Pătimirea lui Hristos. Vrei să fii un iubitor sincer al *Septuagintei*? Nu

[706] Stesichoros (c. 630-555 î.Hr.) a fost un poet liric grec. Și-a atras mânia Colegiului de preoți de la Delfi din pricina poemului său *Helene*, în care o defăima pe Elena din Troia. Tradiția spune că a fost orbit din pricina acestui poem, dar și-a recuperat vederea după ce a scris un encomion dedicat Elenei, *Palinodes*. Aici, Fericitul Ieronim face aluzie la un pasaj din *Epistola a LXVII-a*, 7, în care el este invitat să facă un act analog palinodiei lui Stesichoros (FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, p. 161, n. 756).

[707] *Ioan* 14, 6.

[708] Semn marginal prin care se indica un pasaj greșit într-o lucrare.

[709] Theodotion.

citi pasajele aflate sub asterisc, ba chiar șterge-le din suluri, ca să te dovedești a fi un susținător al celor din vechime! Iar dacă o vei face, vei fi silit să condamni bibliotecile tuturor bisericilor. Cu greu se va găsi o carte sau alta care să nu aibă aceste semnalări.

**20.** Afirmi că nu ar fi trebuit să traduc urmându-i pe cei vechi și te folosești de un nou silogism: sau au fost obscure textele traduse de *Septuaginta*, sau sunt clare; „Dacă sunt obscure, trebuie să credem că și tu te-ai putea înșela. Dacă sunt clare, este limpede că acei traducători nu au putut să se înșele”[710]. Eu îți răspund folosind propriul tău limbaj. Toți vechii autori care ne-au precedat întru Domnul și care au tradus Sfânta Scriptură au tradus fie texte obscure, fie texte clare. Dacă sunt obscure, cum ai cutezat ca, în urma lor, să discuți ceea ce ei nu au putut explica? Dacă sunt clare, este inutilă vrerea ta de a discuta ceea ce lor nu le-a putut scăpa, mai ales în ceea ce privește explicarea psalmilor, pe care i-au interpretat la greci în multe volume, primul – Origen, al doilea – Eusebiu din Cezareea, al treilea – Teodor din Heracleea, al patrulea – Asterius din Scythopolis, al cincilea – Apolinarie din Laodiceea, al șaselea – Didim din Alexandria. Putem cita și lucrările unor diverși autori, privitoare la câțiva psalmi. Dar acum vorbim despre tot corpusul de psalmi. În schimb, la latini, Hilarius din Poitiers și Eusebiu, episcopul de Vercellae, i-au tradus pe Origen și pe Eusebiu; pe cel dintâi l-a urmat în unele privințe Ambrozie al nostru. Să-mi răspundă Înțelepciunea Ta: de ce, după atâția și astfel de interpreți, gândești diferit în explicarea psalmilor? Căci, dacă psalmii sunt obscuri, trebuie să credem că și tu te-ai fi putut înșela. Dacă sunt limpezi, nu este de crezut că aceia s-au putut înșela în privința lor. Astfel, interpretarea ta va fi inutilă, în ambele sensuri; potrivit acestui principiu, nimeni nu va îndrăzni să vorbească după cei dintâi și, dacă un autor a tratat primul un subiect, nimeni altul nu va avea voie să scrie despre acesta. De ce nu s-ar cădea ca Bunătatea Ta să le acorde și celorlalți ceea ce îți îngădui ție?

Cât despre mine, eu nu am încercat atât să înlătur arhaismele (pe care le-am tradus din greacă în latină, după ce le-am corectat, pentru oamenii de aceeași limbă cu mine), cât să fac cunoscute mărturiile trecute sub tăcere sau corupte de iudei, ca să știe credincioșii noștri ce conținea originalul ebraic. Dacă cineva nu

[710] *Epistola a LVI-a*, 2, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, pp. 48-49.

vrea să îl citească, nimeni nu îl silește să o facă împotriva voinței sale. Să bea vinul cel vechi sorbindu-i savoarea și să disprețuiască musturile noastre, care au fost editate spre a-i explica pe înaintași, pentru ca, dacă unele pasaje nu sunt inteligibile, să devină mai clare datorită lucrărilor noastre. Ce mod de interpretare trebuie urmat în ceea ce privește Sfintele Scripturi este explicat în cartea pe care am scris-o: *Despre cea mai bună metodă de a traduce*[711] și în toate micile prefețe la volumele sfinte, pe care le-am pus la începutul ediției noastre; și socotesc că cititorul înțelept trebuie îndrumat spre ele. Iar dacă mă aprobi, după cum spui, în privința corectării Noului Testament (și faci cunoscut motivul pentru care mă aprobi, anume că sunt foarte mulți cei care cunosc limba greacă și pot să îmi judece opera), ar trebui să crezi în aceeași corectitudine și în cazul Vechiului Testament, anume că nu am inventat nimic, ci am tradus textele sfinte așa cum le-am găsit la evrei. Dacă cumva te îndoiești, întreabă-i pe evrei.

**21.** Vei spune: dar dacă iudeii fie nu ar vrea să răspundă, fie ar vrea să mintă? Oare toată mulțimea de iudei va păstra tăcerea asupra traducerii mele? Nu se va găsi nimeni care să cunoască limba ebraică sau toți îi vor imita pe acei iudei, descoperiți într-un târgușor din Africa[712], despre care spui că au conspirat ca să mă calomnieze? De fapt, în epistola ta redai următoarea istorioară: „Un frate al nostru episcop, după ce instituise citirea traducerii tale în biserica pe care o conducea, a fost tulburat de un verset al Proorocului Iona, transpus de tine altfel decât era înrădăcinat în spiritul și în memoria tuturor și cântat de atâtea generații succesive. Și s-a produs atâta tumult în popor – grecii, îndeosebi, rosteau cu înflăcărare învinuirea de fals –, încât episcopul fu constrâns (era chiar în cetatea Oea) să ceară mărturia iudeilor. Aceia însă au răspuns, din nepricepere sau răutate, că în codicele ebraice se află ceea ce aveau și grecii, și latinii. Ce să mai adaug? Omul care voia să îndrepte ceea ce socotea a fi o greșeală a fost constrâns să renunțe după această mare primejdie, ca să nu rămână fără popor. De altfel, ni se pare că, uneori, și tu ai putut să te înșeli de câteva ori”[713].

---

[711] *Epistola a LVII-a, către Pammachius*, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, p. 52 ș.u.

[712] Este vorba despre Oea, oraș roman în Libya (Africa), aproape de Syrtis, azi Tripoli. Aici, grecii erau la fel de numeroși ca și latinii. Textul ebraic și limba ebraică probabil că le erau total necunoscute, astfel încât iudeii nu au conspirat, de fapt.

[713] *Epistola a CIV-a*, 5, trad. Traian Diaconescu, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, p. 389.

22. Spui că am tradus greșit un verset al Prorocului Iona și astfel, ca urmare a răzvrătirii poporului, care striga cu înflăcărare din pricina neconcordanței unui singur cuvânt, un episcop aproape și-a pierdut sacerdoțiul; dar te ferești să îmi spui care este cuvântul pe care l-am tradus greșit, luându-mi astfel prilejul de a mă apăra, pentru ca nu cumva prin răspunsul meu afirmația ta să își afle explicația. Doar dacă, după atâția ani, nu aduci în discuție dovleacul, când Cornelius și Asinius Pollio ai acelor vremuri susțineau că am tradus „iederă" în loc de „dovleac"[714]. Cu privire la acest subiect am răspuns pe larg în *Comentariul la Prorocul Iona*. Acum să ne mulțumim doar să spunem că, în pasajul în care cei șaptezeci de învățați au tradus „dovleac", iar Aquila și toți ceilalți, „iederă", adică κιττός, în sulul ebraic este scris *ciceion*, pe care sirienii o numesc popular *ciceia*. Este un fel de plantă agățătoare, cu frunze late, asemănătoare celor ale viței de vie. Numai ce a fost plantată și pe dată se înalță ca un arbust, fără a fi susținută de araci și de proptele, de care au nevoie și dovlecii, și iedera, deoarece se susține doar prin trunchiul său. Dacă aș fi vrut să traduc „ciceion", urmând principiul „cuvânt cu cuvânt", nu ar fi înțeles nimeni; dacă aș fi tradus „dovleac", aș fi spus ceva ce nu există în textul ebraic; am pus „iederă", pentru a fi în acord cu ceilalți traducători. Dacă însă iudeii voștri, după cum afirmi tu însuți, au spus, din răutate sau din ignoranță, că în sulurile ebraice se află același lucru ca în codicele grecești și latine, este evident fie că nu cunosc scrierea ebraică[715], fie că au vrut să mintă pentru a-și râde de adepții dovleacului.

La sfârșitul epistolei mele, îți cer să nu silești un bătrân, care și-a aflat tihna, și un veteran de odinioară să lupte și să își pună din nou viața în primejdie. Tu, care ești tânăr și rânduit în înalta

---

[714] Fericitul Ieronim se referă aici la un pasaj din *Commentarii in Ionam* IV, 6: „«Și a pregătit Domnul Dumnezeu iederă». Aici, un oarecare Canterius, din vechiul neam al Corneliilor, sau, cum singur se laudă, din stirpea lui Asinius Pollio, se zice că m-a acuzat la Roma, de ceva vreme, de blasfemie, pentru că am tradus *iederă* în loc de *dovleac*: s-a temut, de bună seamă, că, dacă ar crește iederă în loc de dovleac, n-ar mai avea din ce să bea în ascuns și în întuneric. Și, de fapt, pe dovlecii [folosiți drept] vase – care sunt numite în popor *saucomariae* – sunt reprezentate, de obicei, chipurile Apostolilor; de la care și el și-a luat un nume care nu-i al lui. Iar dacă este atât de ușor de schimbat un nume, încât în loc de Cornelii, tribuni răzvrătiți, să se cheme Aemilii, consuli, mă mir cum de nu-mi este îngăduit să traduc *iederă* în loc de *dovleac*" (IERONIM, *Comentariu la Cartea Profetului Iona*, traducere din limba latină, cronologie, postfață, note, bibliografie și indice de Dan Batovici, ediție îngrijită de Octavian Gordon, Ed. Anastasia, București, 2004, pp. 70-71).

[715] Mulți dintre evreii de la Oea nu cunoșteau ebraica, ci vorbeau doar limba greacă.

demnitate de episcop, învață popoarele și îmbogățește casele romane cu noile roade ale Africii[716]. Cât despre mine, îmi este de ajuns să murmur într-un colț al mănăstirii mele împreună cu un sărman auditor sau cititor.

## EPISTOLA CXIII[717]

### Fragment din epistola lui Teofil către Ieronim

1. Puținor oameni le place, la început, o judecată a adevărului; dar, așa cum spune Domnul prin glasul proorocului: „Și judecata Mea se arată ca o lumină"[718], cei care sunt împresurați de înfiorarea întunericului și nu văd limpede natura din jurul lor sunt acoperiți de o rușine veșnică și află abia la sfârșit că sforțările lor au fost zadarnice. De aceea, și noi am dorit ca Ioan[719], care de curând a cârmuit Biserica de la Constantinopol, să Îi fie plăcut lui Dumnezeu; și nu am vrut deloc să credem în motivele pierzaniei sale, în care l-a dus nechibzuința. Dar el, ca să trec sub tăcere celelalte infamii ale lui, primindu-i în intimitatea sa pe adepții lui Origen și înălțându-i în sacerdoțiu pe foarte mulți dintre aceștia și, din pricina acestei grozăvii, aruncându-l într-o mare mâhnire pe omul lui Dumnezeu Epifanie, care, printre episcopi, a strălucit în lume ca o stea scăpărătoare, a meritat să audă: „A căzut, a căzut Babilonul"[720].

2. Prin urmare, cunoscând ceea ce a spus Mântuitorul: „Nu judecați după înfățișare, ci judecați judecată dreaptă"[721], pentru ca cineva să nu...

---

[716] Africa era unul dintre grânarele Romei. Nu ni s-a păstrat răspunsul Fericitului Augustin la această scrisoare, dar relațiile lui cu Fericitul Ieronim s-au îmbunătățit simțitor, chiar dacă fiecare a rămas pe poziția sa.

[717] Epistola datează din anul 406 d.Hr. Teofil din Alexandria (d. 412) a fost un aprig adversar al religiilor necreștine, critic sever al influenței heterodoxe printre scriitorii și călugării creștini și o figură majoră în politica ecleziastică a Bisericii Răsăritene din vremea sa. Scrisoarea lui Teofil nu ni s-a păstrat în întregime.

[718] *Isaia* 51, 4.

[719] Sfântul Ioan Gură de Aur.

[720] *Isaia* 21, 9.

[721] *Ioan* 7, 24.

## EPISTOLA CXIV[722]

### Către episcopul Teofil

*Preadragului și preaiubitului papă Teofil episcopul, de la Ieronim.*

1. Motivul pentru care îi trimit mai târziu Fericirii Tale traducerea latină a cărții tale au fost multele piedici cunoscute de toți: năvala neașteptată a isaurilor[723], devastarea Feniciei și Galileei, teroarea Palestinei și mai ales a Ierusalimului, ridicarea de ziduri, nu de cărți, și, pe lângă acestea, asprimea iernii, foametea de nesuportat, mai ales pentru noi, cărora ni s-a impus grija multor frați. În mijlocul acestor greutăți, datorită lucrului de noapte, traducerea înainta profitabil și, ca să zic așa, pe nesimțite; era deja pusă în pagini, scrisă pe curat în zilele sfintelor Păresimi – aveam nevoie doar să o corectez –, când am fost cuprins de o boală foarte gravă. Ajuns în pragul morții, am fost mântuit prin mila Domnului și datorită rugăciunilor tale; poate ca să împlinesc recomandarea ta și să traduc, cu același farmec cu care l-ai scris tu, volumul tău atât de bine alcătuit, pe care l-ai țesut cu florile Scripturilor, deși slăbiciunea trupească și tristețea sufletului au tocit ascuțimea spiritului meu și mi-au încetinit șuvoiul vorbelor, punându-mi oarece piedici.

2. Am admirat utilitatea operei tale pentru toate bisericile, pentru ca, instruiți fiind de textele Scripturilor, aceia care nu le cunosc să învețe pietatea cu care trebuie să primească sfintele taine și să împlinească slujirea altarului lui Hristos; să nu socotească vane și lipsite de sens și de sfințenie Sfintele Potire și Sfintele Acoperăminte și pe celelalte care țin de cultul Pătimirii Domnului, ci, dimpotrivă, să învețe că, prin alăturarea lor la Trupul și Sângele Domnului, trebuie venerate cu aceeași închinare ca Trupul și Sângele Lui.

3. Primește deci cartea ta, sau, mai degrabă, a mea și, ca să spun adevărul, a noastră; dacă vei fi mulțumit de mine, de tine vei fi mulțumit. Căci spiritul meu a asudat pentru tine și am voit să

[722] Data scrisorii: 400.

[723] Locuitori ai regiunii Isauria, ținut muntos din Asia Mică, care se răzvrăteau adeseori împotriva Imperiului Roman.

înlocuiesc elocința greacă cu sărăcia limbii latine. Într-adevăr, nu am tradus cuvânt cu cuvânt, așa cum fac traducătorii pricepuți; nici nu am numărat banii, pe care mi i-ai dat unul câte unul, ci i-am cântărit exact[724], pentru ca să nu fie știrbit sensul, dacă lipsește ceva din cuvinte. Însă am tradus în latină scrisoarea ta și am pus-o la începutul volumului, pentru ca toți cei care o vor citi să știe că eu mi-am luat o povară peste puterile mele nu din cutezanță și lăudăroșenie, ci la porunca Fericirii Tale. Dacă am reușit, las pe seama judecății tale. Fără îndoială, dacă îmi vei blama neputința, vei acorda îngăduință bunei mele voințe.

## EPISTOLA CXV[725]

### Către Augustin

*Domnului cu adevărat sfânt și preafericit papă Augustin, salutare în Hristos, de la Ieronim.*

1. După ce l-am întrebat pe cuviosul nostru frate Firmus[726] ce mai faci, am aflat cu bucurie că ești sănătos. Apoi, cum nu spun că nădăjduiam, ci îi ceream imperios o scrisoare de la tine, mi-a spus că a părăsit Africa fără știrea ta. Ca urmare, îți trimit salutările mele prin el, care te înconjoară cu o afecțiune fără seamăn, și, în același timp, te rog să îmi ierți rușinea de a nu fi putut refuza să îți răspund, căci mi-ai cerut-o de multă vreme. Nu eu sunt cel care îți răspunde, ci o cauză unei alte cauze. Și, dacă este o vină faptul de a da un răspuns – te rog să mă asculți cu răbdare! –, cu mult mai mare este vina de a-l fi provocat. Dar să renunțăm la asemenea neînțelegeri; fie între noi o frăție curată și de acum înainte să nu ne mai trimitem în scris întrebări, ci iubire!

[724] *Cf. Epistola a LVII-a*, 5, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, p. 56, în care îl citează pe CICERO, *De optimo genere oratorum*, 14: „Căci am socotit că nu trebuie să îi dau cititorului același număr de cuvinte, ci, ca să zic așa, să i le cântăresc" (trad. Constantin Răchită).

[725] Data scrisorii: 404-405.

[726] Acest Firmus fusese trimis la Ravenna de Fericitul Ieronim, pentru a îndeplini o misiune în favoarea lui Eustochium și a nepoatei acesteia, Paula (vezi și *Epistola a CVI-a*, 2).

Sfinții părinți care Îl slujesc împreună cu noi pe Domnul îți trimit multe salutări. Te rog să îi saluți cu închinăciune din partea mea pe sfinții care trag împreună cu tine la jugul ușor al lui Hristos și, mai ales, pe cuviosul și venerabilul papă Alypius. Fie ca Hristos, Dumnezeul nostru Atotputernic, să te țină sănătos și credincios amintirii mele, o, domn cu adevărat sfânt și preafericit papă! Dacă ai citit cartea explicațiilor mele la Prorocul Iona, socotesc că nu vei reveni la povestea ridicolă a dovleacului. Dacă prietenul[727] care m-a împuns cel dintâi cu sabia a fost respins cu condeiul, fie ca bunăvoința și dreptatea ta să îl aducă pe calea cea bună pe acuzator, nu pe cel care se apără! Să jucăm, dacă îți e pe plac, în arena Scripturilor, fără a ne face rău unul celuilalt.

## EPISTOLA CXVI[728]

### Epistola lui Augustin către Ieronim

*Preaiubitului și vrednicului de cinstire în inima lui Hristos domn, sfântului frate și tovarăș întru preoție Ieronim, salutare în Domnul, de la Augustin.*

1. I-am trimis încă demult Iubirii Tale o lungă scrisoare, ca răspuns la epistola ta, pe care îți amintești că mi-ai trimis-o prin cuviosul frate Asterius[729], acum nu doar fratele meu, ci coleg cu mine în episcopat. Încă nu știu dacă a fost vrednică să ajungă în mâinile tale, dacă las la o parte ce îmi scrii prin preacinstitul frate Firmus, că, dacă acela care te-a împuns cel dintâi cu sabia a fost respins cu condeiul, ține de bunăvoința și dreptatea mea să îl aduc pe calea cea bună pe acuzator, nu pe cel care se apără. În orice caz, presupun după acest mic indiciu că ai citit acea epistolă a mea. Într-adevăr, am deplâns în ea atât de marea neînțelegere născută

[727] Termenul „prieten” comportă o dublă interpretare. Dacă e folosit cu ironie, se referă probabil la Rufin. Pe de altă parte, îl poate desemna pe Augustin, care a fost inițiatorul controversei împotriva lui Ieronim.

[728] Epistola, scrisă la scurtă vreme după precedenta, reia discuția privitoare la sinceritatea Apostolului Pavel în controversa sa cu Apostolul Petru.

[729] Vezi și *Epistola a CIII-a*, 1.

între voi, despre a căror strânsă prietenie, care aducea bucurie iubirii noastre frățești, se răspândise pretutindeni vestea. Nu am făcut aceasta pentru a blama pe Frăția Ta – nu aș cuteza să spun că în această chestiune ți-am găsit vreo vină –, ci pentru a deplânge slăbiciunea firii omenești, a cărei statornicie în păstrarea prieteniilor printr-o dragoste reciprocă, atâta câtă ar fi, este nesigură. Dar aș vrea să aflu din răspunsul tău dacă mi-ai dat iertarea pe care ți-am cerut-o. Doresc să mă înștiințezi cât mai deschis despre aceasta, deși mi se pare că tonul destul de vesel al scrisorii tale îmi arată că am obținut-o, cel puțin dacă mi-ai trimis-o după ce ai citit epistola mea, ceea ce nu reiese deloc din ea.

2. Îmi ceri, sau, mai degrabă, îmi poruncești dintr-un simțământ de încredere în iubirea mea, să jucăm în arena Scripturilor, fără a ne răni unul pe celălalt. Desigur, în ceea ce mă privește, aș prefera să tratăm cu seriozitate aceste lucruri, nu în joacă. Iar dacă ți-a plăcut să folosești acest cuvânt din comoditate, mărturisesc că eu aștept ceva mai mult de la bunăvoința ta plină de calități, de la înțelepciunea ta atât de învățată și de liniștită, împlinită prin trecerea anilor, aplecată spre studiu și plină de talent. Acestea ți-au fost date nu atât ca un dar, cât ca o poruncă a Duhului Sfânt, ca să ajuți, în probleme importante și trudnice, nu pe un om care joacă în arena Scripturilor, ci pe un om care gâfâie urcând munții. Dar, dacă ți-a fost pe plac să spunem așa, în virtutea bunei dispoziții care se cuvine să fie în discuțiile dintre buni prieteni, atunci să jucăm; dacă subiectul pe care îl dezbatem este clar și comod, sau dacă este complicat și dificil, te rog să mă înveți chiar acest lucru: în ce fel am putea să procedăm, astfel încât, dacă poate ne tulbură un pasaj – cu care nu am fost de acord fie pentru că nu am fost prea atenți la el, fie, cu siguranță, din cauza unei înțelegeri mai greoaie – și încercăm să ripostăm după cum credem noi, exprimându-ne cu o libertate prea sigură de sine, să nu cădem în bănuiala de a fi de o afectare copilărească, ca și cum am căuta gloria pentru numele nostru, acuzând niște oameni iluștri; iar dacă învelim într-un discurs mai blând – ca să fie mai ușor de suportat – vorbe pline de asprime, aruncate din nevoia de a respinge un argument, să nu fim judecați că am tras o sabie muiată în miere; exceptând cazul că nu există vreo cale prin care să ne ferim de ambele greșeli, sau de bănuiala greșelii, dacă, atunci când discutăm cu un prieten mai învățat, suntem

nevoiți să aprobăm orice ar spune și nu ne este îngăduit să obiectăm, măcar pentru a ne informa.

3. Iar atunci, fără vreo teamă de jignire, să „jucăm" ca într-o arenă; dar ar fi de mirare dacă nu am fi noi înșine cei „jucați". Cât despre mine, îi mărturisesc Iubirii Tale că am învățat să acord această teamă plină de reverență doar cărților Scripturilor, care sunt numite acum canonice, ca să am credința că niciunul dintre autorii lor nu a făcut greșeli când le scria. Iar dacă în acele scrieri mă voi lovi de ceva care mi s-ar părea a fi contrar adevărului, nu voi avea nicio îndoială că fie codicele este un fals, fie traducătorul nu a respectat ceea ce este spus, fie nu am înțeles eu. Însă îi citesc pe ceilalți autori în așa fel încât, oricât de multă sfințenie și învățătură ar avea, să nu socotesc că au dreptate pentru că așa au gândit, ci pentru că au putut să mă convingă fie prin textele autorilor canonici amintiți mai sus, fie printr-un raționament demn de crezare. Nici tu, frate, nu cred că gândești altfel; într-un cuvânt, zic, nu socotesc că vrei să fie citite cărțile tale precum cele ale prorocilor și apostolilor, asupra cărora este o blasfemie să te îndoiești, deoarece sunt fără greșeală; aceasta s-ar împotrivi pioasei tale smerenii și părerii sincere pe care o ai despre tine însuți; dacă nu ai fi înzestrat cu ele, cu siguranță nu ai spune: „O, de aș merita îmbrățișările tale și, discutând împreună, fie să instruim asupra unor lucruri, fie să le învățăm!"[730]

4. Iar dacă, ținând seama de viața și de obiceiurile tale, cred că nu ai vorbit nici cu prefăcătorie, nici în chip înșelător, cu atât mai drept este să cred că Apostolul Pavel nu a gândit altfel decât a scris când a vorbit despre Petru și Barnaba: „Dar, când am văzut că ei nu calcă drept, după adevărul Evangheliei, i-am zis lui Petru, înaintea tuturor: «Dacă tu, care ești iudeu, trăiești ca păgânii, și nu ca iudeii, de ce silești pe păgâni să trăiască ca iudeii?»"[731] De ce aș fi sigur că Apostolul nu mă înșală prin ceea ce scrie sau prin ceea ce spune, dacă îi înșela pe fiii săi, pe care îi zămislea a doua oară, până când Hristos, adică Adevărul, era rânduit în ei, după ce le vestise spunându-le: „Dar cele ce vă scriu, iată [spun] înaintea lui Dumnezeu că nu vă mint"[732]? Totuși, după părerea ta, oare el nu scria adevărat, ci îi înșela prin nu știu ce prefăcătorie abilă, că i-a văzut pe Petru și

[730] *Epistola a CII-a*, 2, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, p. 386.
[731] *Galateni* 2, 14.
[732] *Galateni* 1, 20.

pe Barnaba neducându-se drept spre adevărul Evangheliei și că el i-a ținut piept pe față lui Petru doar pentru că îi silea pe păgâni să trăiască precum iudeii?

5. „Dar este mai bine să credem că Apostolul Pavel a scris ceva neadevărat, decât că Apostolul Petru a făcut ceva greșit." Dacă așa stau lucrurile, să spunem (departe de noi!) că este mai bine să crezi că Evanghelia minte, decât că Petru s-a lepădat de Hristos, sau că minte *Cartea Regilor*, sau că David, un proroc atât de mare, ales de Domnul Dumnezeu în chip atât de deosebit, a comis un adulter, râvnind și luând nevasta altuia, și o crimă îngrozitoare, ucigându-l pe soțul ei. Dimpotrivă, dacă Sfânta Scriptură este așezată în vârful și pe culmea cerească a adevărului, atunci o voi citi cu încredințare și sigur de adevărul ei; și din ea voi învăța, potrivit cu adevărul, că oamenii au fost sau dovediți buni, sau îndreptați, sau osândiți, mai degrabă decât să arunc bănuiala asupra cuvintelor divine, în timp ce mă tem să cred că trebuie uneori să blamăm faptele omenești ale unor personaje de o lăudabilă calitate.

6. Fiindcă nu pot să le răstălmăcească, maniheii susțin cu tărie că sunt false cele mai multe dintre Sfintele Scripturi, care, într-o exprimare limpede, demască erezia lor nefastă; totuși o fac în așa fel încât nu pun aceeași falsitate pe seama apostolilor care le-au scris, ci o atribuie nu știu căror pervertitori ai manuscriselor. Dar, pentru că nu au putut vreodată să dovedească aceasta nici prin exemplare mai numeroase ori mai vechi, nici prin autoritatea limbii anterioare (din care au fost traduse cărțile latine), se retrag învinși și tulburați de un adevăr bine-cunoscut tuturor. Și, astfel, oare nu înțelege sfânta Ta Înțelepciune ce prilej minunat se arată nemerniciei lor dacă spunem că scrierile apostolice nu au fost falsificate de alții, ci înșiși apostolii au scris lucruri false?

7. „Nu este de crezut" – spui tu – „că Pavel a putut să îi reproșeze lui Petru ceea ce făcuse el însuși."[733] Acum nu cercetez ce a făcut; eu cercetez ce a scris. Acest lucru privește, în primul rând, problema pe care o discut: ca adevărul Sfintelor Scripturi, încredințat memoriei noastre pentru edificarea credinței noastre, nu de orișicine, ci de apostolii înșiși, și, prin aceasta, primit pe culmea canonică a autorității, să rămână adevărat și neclintit în toate privințele. Căci, dacă Petru a făcut ceea ce a trebuit să facă, Pavel a mințit, spunând

[733] *Cf. Epistola a CXII-a*, 4.

că l-a văzut că nu pășește drept spre adevărul Evangheliei. De fapt, oricine face ceea ce trebuie să facă, cu siguranță face bine; și, de aceea, vorbește mincinos despre el cel care spune că nu a făcut bine ceea ce el știe că a trebuit să facă. Însă, dacă este adevărat ce a scris Pavel, este adevărat și că Petru nu pășea atunci drept spre adevărul Evangheliei. Prin urmare, făcea ce nu trebuia să facă; iar dacă Pavel făcuse ceva asemănător, aș crede mai degrabă că, fiind el însuși corectat, nu a putut să nu se îngrijească de corectarea tovarășului său întru apostolat, decât că a pus o minciună în epistola sa. Și, dacă nu spun aceasta despre o epistolă oarecare, cu atât mai mult nu spun despre aceea în care afirmase mai înainte: „Dar, cele ce vă scriu, iată [spun] înaintea lui Dumnezeu că nu vă mint".

**8.** În ceea ce mă privește, eu cred că Petru a procedat în așa fel încât să-i silească pe păgâni să trăiască precum iudeii. De fapt, citesc în text că Pavel a scris așa și nu cred că a mințit; și, de aceea, Petru nu a procedat bine. Căci era contrar adevărului Evangheliei ca aceia care credeau în Hristos să își închipuie că nu pot fi mântuiți fără acele vechi taine. Aceasta susțineau cu tărie, la Antiohia, cei care trecuseră la credință de la tăierea-împrejur și împotriva cărora Pavel discuta cu aprindere și stăruință. Dar, atunci când l-a tăiat împrejur pe Timotei, sau când și-a împlinit jurământul la Chenhrea[734], sau când, prevenit de Iacov la Ierusalim, a acceptat să celebreze acele rituri ale Legii împreună cu cei care făcuseră juruințe, nu a făcut aceasta ca să pară că își închipuie a fi dată prin acele taine însăși mântuirea creștină, ci ca să nu se creadă că merită să fie condamnate, precum idolatriile păgânilor, acele taine pe care, în timpurile străvechi, Dumnezeu le poruncise a fi făcute, după cum era potrivit, ca închipuiri ale evenimentelor viitoare. Căci asta este ceea ce i-a spus Iacov: că a auzit despre el că propovăduiește lepădarea de Moise; or este un sacrilegiu lepădarea credincioșilor întru Hristos de un proroc al lui Hristos, ca și cum ar detesta și condamna doctrina celui despre care Însuși Hristos a spus: „Că, dacă ați fi crezut lui Moise, ați fi crezut și Mie, căci despre Mine a scris acela"[735].

**9.** Ia seama, rogu-te, chiar la cuvintele lui Iacov: „Vezi, frate, câte mii sunt în Iudeea care au crezut în Hristos și toți aceștia sunt plini de râvnă pentru Lege! Și ei au auzit despre tine că îi înveți pe

[734] Port al Corintului, în golful Saronic.
[735] *Ioan* 5, 46.

toți iudeii care trăiesc printre neamuri să se lepede de Moise, spunându-le să nu-și taie împrejur copiii, nici să umble după datini. Ce este deci? Fără îndoială, trebuie să se adune mulțime, căci vor auzi că ai venit. Fă deci ceea ce îți spunem! Noi avem patru bărbați, care au asupra lor o făgăduință. Pe aceștia luându-i, curățește-te împreună cu ei și cheltuiește pentru ei ca să-și radă capul, și vor cunoaște toți că nimic nu este [adevărat] din cele ce au auzit despre tine, dar că tu însuți umbli după Lege și o păzești. Cât despre păgânii care au crezut, noi le-am trimis o scrisoare, hotărându-le să se ferească de ceea ce este jertfit idolilor și de sânge și de [animal] sugrumat și de desfrâu"[736]! După părerea mea, textul nu este obscur, iar Iacov l-a prevenit, pentru ca aceia dintre iudei care, deși crezuseră în Hristos, totuși erau plini de râvnă față de Lege să știe că era fals ceea ce au auzit despre acest subiect și să nu creadă că, prin învățătura lui Hristos, ceea ce fusese dat de Moise strămoșilor lor trebuie socotit un sacrilegiu, iar nu scris la porunca lui Dumnezeu. Căci acest zvon despre Pavel nu a fost răspândit de cei care înțelegeau în ce spirit trebuiau să fie păstrate aceste precepte de către iudeii care trecuseră la credință, adică pentru slăvirea autorității divine și a sfințeniei prorocești a acelor taine, și nu pentru a dobândi mântuirea, care era dezvăluită întru Hristos și dată prin taina Botezului, ci a fost împrăștiat de cei care voiau să fie păstrate aceste precepte ca și cum, fără de ele, în Evanghelie nu ar putea exista mântuire pentru credincioși. De fapt, își dăduseră seama că Pavel era un propovăduitor înflăcărat al harului și întru totul potrivnic planului lor, predicând că omul nu devine drept prin respectarea acelor precepte, ci prin harul lui Iisus Hristos; pentru a prevesti acest har au fost poruncite în Lege acele prefigurări. Și, de aceea, plănuind să stârnească ura și persecuția împotriva lui, îl acuzau că ar fi fost un vrăjmaș al Legii și al poruncilor divine. Nu ar fi putut să scape în chip mai potrivit de ura provocată de acuzația mincinoasă decât celebrând riturile, despre care i se imputa că le condamnă ca și cum ar fi sacrilegii, și arătând astfel că nici iudeii nu trebuie opriți de la ele, ca și cum ar fi nelegiuite, nici păgânii nu trebuie împinși către ele, ca și cum ar fi necesare.

**10.** Căci, dacă într-adevăr le condamna, așa cum se auzise despre el, și dacă practica celebrarea lor pentru a ascunde, printr-o

---

[736] *Faptele Apostolilor* 21, 20-25.

prefăcătorie, ceea ce gândea, Iacov nu i-ar fi spus: „Și vor cunoaște toți"[737], ci ar fi zis: „Și vor socoti toți că ce au auzit despre tine este fals"; mai cu seamă că, chiar la Ierusalim, apostolii hotărâseră deja ca nimeni să nu îi silească pe păgâni să țină riturile iudeilor, dar nu hotărâseră ca cineva să îi oprească pe iudei să trăiască precum iudeii, deși nici pe ei înșiși nu îi silise învățătura creștină. Ca urmare, dacă, după această hotărâre a apostolilor, Petru s-a folosit la Antiohia de acea prefăcătorie prin care îi silea pe păgâni să trăiască precum iudeii – lucru la care nu era silit el însuși –, deși nu era interzis, în virtutea cuvintelor potrivite ale lui Dumnezeu pe care le încredințase iudeilor, ce este oare de mirare că Pavel l-a obligat să afirme cu toată sinceritatea ceea ce își amintea că a hotărât la Ierusalim, împreună cu ceilalți apostoli?

**11.** Dacă însă – lucru pe care îl cred mai degrabă – Petru a procedat astfel înainte de adunarea de la Ierusalim, nici măcar așa nu este de mirare că Pavel nu voia să se eschiveze cu sfială, ci să afirme cu încredere că știa deja că amândoi gândesc la fel, fie pentru că comparase cu el Evanghelia sa, fie pentru că aflase că Petru fusese prevenit de Dumnezeu cu privire la chemarea lui Cornelius, fie pentru că, înainte de sosirea la Antiohia a mesagerilor de care se temea, îl văzuse pe Petru mâncând cu păgânii. Căci nu negăm că Petru era de aceeași părere cu Pavel. Și nu îl învăța pe Petru care era adevărul în această situație, ci îi reproșa prefăcătoria prin care păgânii erau siliți să trăiască precum iudeii, pe motiv că în felul acesta totul se petrecea în prefăcătorie, ca și cum era adevărat ceea ce spuneau cei care socoteau că credincioșii nu pot fi mântuiți fără tăierea-împrejur și fără celelalte porunci, „umbre ale celor viitoare"[738].

**12.** De aceea l-a tăiat împrejur pe Timotei, pentru ca în ochii iudeilor, și mai cu seamă în ochii celor din familia sa maternă, aceia dintre păgâni care erau credincioși întru Hristos să nu pară că resping tăierea-împrejur, așa cum trebuie respinsă idolatria, deoarece Dumnezeu este Cel care a poruncit practica tăierii-împrejur, pe când cel care a îndemnat la idolatrie este diavolul. Iar pe Tit nu l-a tăiat împrejur ca să nu le dea prilej celor care spuneau că, fără tăiere-împrejur, credincioșii nu pot fi mântuiți și care, pentru a-i înșela pe păgâni, răspândeau zvonul că așa gândea și Pavel. El

[737] *Faptele Apostolilor* 21, 24.
[738] *Evrei* 10, 1.

însuși se referă la aceasta când zice: „Dar nici Tit, care era cu mine și care era elin, n-a fost silit să se taie împrejur, din cauza fraților mincinoși, care veniseră, furișându-se, să iscodească libertatea noastră, ca să ne robească, cărora nici măcar un ceas nu ne-am plecat cu supunere, pentru ca adevărul Evangheliei să rămână neclintit la voi"[739]. De aici reiese că a înțeles ce urmăreau aceștia, astfel încât el să nu facă ce făcuse în privința lui Timotei, deoarece putea să o facă în virtutea libertății prin care arăta că acele taine nu trebuie nici să fie dorite ca necesare, nici condamnate ca sacrilegii.

13. Dar în această discuție trebuie să ne ferim să spunem, asemeni filozofilor, că anumite fapte omenești sunt intermediare între faptele virtuoase și păcat sau că ele nu pot fi trecute nici în rândul faptelor virtuoase, nici în rândul păcatelor; am putea fi biruiți cu argumentul că respectarea riturilor Legii nu poate fi un act indiferent, ci este sau bun, sau rău. Dacă am spune că este bun, am fi siliți să respectăm aceste rituri; dacă însă este un act rău, ar trebui să credem că riturile nu au fost respectate de apostoli în mod sincer, ci în chip fățarnic. În ceea ce îi privește pe apostoli, nu de exemplul filozofilor mă tem (când spun și ei ceva adevărat în dezbaterile lor), ci de cel al avocaților din for, când mint pentru a apăra cauzele altora. Dacă în explicarea *Epistolei către galateni* am considerat că este potrivit să fie introdusă această comparație, pentru a confirma simularea lui Petru și a lui Pavel, de ce să mă tem să îi invoc pe lângă tine pe filozofi, care sunt numiți „înșelători" nu pentru că ceea ce spun este fals, ci pentru că de foarte multe ori se încred în opinii false și, când sunt în situația de a spune lucruri adevărate, sunt străini de harul lui Hristos, Care este Adevărul Însuși[740]?

14. Dar de ce să nu spun că acele precepte ale vechilor taine nu sunt nici bune, pentru că prin ele oamenii nu devin drepți (căci sunt prefigurări care anunță harul prin care suntem făcuți drepți), totuși nici rele, pentru că au fost poruncite de Dumnezeu potrivit cu vremurile și cu oamenii, atunci când în ajutorul meu vine pilda profetică, prin care Dumnezeu spune că a dat poporului Său porunci care nu erau bune? Poate nu le-a numit „rele", ci doar „nu bune", adică incapabile să îi facă buni pe oameni sau să îi împiedice, prin absența lor, să devină buni. Aș vrea ca binevoitoarea Ta

[739] *Galateni* 2, 3-5.
[740] *Cf. Ioan* 14, 6.

Sinceritate să mă învețe dacă un creștin din Orient venit la Roma postește sâmbăta din fățărnicie, cu excepția zilei vigiliei pascale. Iar dacă vom spune că procedează rău, vom condamna nu numai Biserica Romană, ci și multe Biserici din apropierea ei și chiar puțin mai îndepărtate, unde este ținut și păstrat acest obicei. Dacă însă vom socoti că este rău să nu postești sâmbăta, cu ce cutezanță vom incrimina atâtea Biserici orientale și o parte cu mult mai mare a lumii creștine? Oare îți place să spunem că există o cale de mijloc între bine și rău, care ar fi totuși acceptabilă pentru cel care ar face aceasta nu din fățărnicie, ci din respect și în acord cu legile sociale? Și, cu toate acestea, nu citim în cărțile canonice nimic de acest fel poruncit creștinilor. Cu atât mai mult nu îndrăznesc să spun că este rău ceea ce nu pot nega că a fost poruncit de Dumnezeu, în temeiul credinței creștine, prin care am învățat că nu astfel devin drept, ci prin harul lui Dumnezeu[741], prin Iisus Hristos, Domnul nostru.

**15.** Spun deci că tăierea-împrejur și celelalte rituri de acest fel au fost date de Dumnezeu poporului Său dintâi prin acel Testament care este numit Vechi, pentru a indica evenimentele viitoare, care trebuiau să fie împlinite de Hristos. Când acestea s-au împlinit, Vechiul Testament a rămas pentru a fi citit de creștini, ca să înțeleagă o prorocire făcută mai înainte, nu ca să fie îndeplinită în mod necesar, ca și cum revelația credinței, a cărei venire viitoare era arătată de aceste rituri, ar fi urmat să vină. Dar, deși nu trebuiau să fie impuse păgânilor, totuși nu era necesar să fie înlăturate din obiceiurile iudeilor, ca și cum ar fi fost demne de ură și condamnabile.

Ca urmare, pe nesimțite și puțin câte puțin, s-a întețit propovăduirea harului lui Hristos, singurul prin care credincioșii au știut să devină drepți și să se mântuiască, nu prin acele prefigurări care odinioară prevesteau evenimente ce urmau să vină, iar acum sunt deja petrecute și prezente; de aceea, în chemarea acelor iudei, pe care prezența trupească a Domnului și vremurile apostolice îi găsiseră astfel, toată acea acțiune a prefigurărilor se încheiase; acest lucru a fost de ajuns pentru a recomanda ca aceste rituri să nu fie detestate și evitate asemenea idolatriei, ci să nu se mai desfășoare în continuare și să nu mai fie socotite necesare, ca și cum de la ele ar veni mântuirea ori fără ele nu ar fi cu putință existența. Aceasta este gândirea ereticilor, care, vrând să fie în același timp și iudei, și

[741] *Cf. Tit* 3, 7.

creștini, nu au putut fi nici iudei, nici creștini. Totuși ai binevoit să mă previi că trebuie să mă feresc de această opinie, deși niciodată nu am împărtășit-o; Petru a ajuns la acest mod de a gândi de teamă, nu printr-un consimțământ adevărat, ci prin disimulare, astfel încât Pavel a scris despre el cât se poate de sincer, după ce l-a văzut că nu merge drept spre adevărul Evangheliei și i-a spus cu îndrituire că îi silea pe păgâni să trăiască precum iudeii.

În orice caz, în ceea ce îl privea, Pavel nu îi silea, dar respecta, când era nevoie, vechile rituri, ca să arate că nu sunt condamnabile; totuși propovăduia cu înfocare că nu prin aceste rituri sunt mântuiți credincioșii, ci prin harul revelat al credinței, și nu silea pe nimeni să le adopte pentru că ar fi necesare mântuirii. Eu cred așa, că Apostolul Pavel a făcut toate acestea cu sinceritate; totuși acum nici nu cer, nici nu îngădui ca cineva care a devenit din iudeu creștin să practice în mod deschis asemenea rituri, după cum nici tu, care ești de părere că Pavel s-a prefăcut că le ține, nici nu ceri, nici nu îngădui ca acest convertit să simuleze că le respectă.

**16.** Oare vrei să spun că aceasta este esența problemei, sau mai degrabă a opiniei tale, că, potrivit Evangheliei, bine fac iudeii convertiți la credință dacă oferă jertfele pe care le-a oferit Pavel, adică dacă își taie împrejur fiii, dacă respectă Sabatul, cum a făcut Pavel în cazul lui Timotei și cum l-au respectat toți iudeii, deși o fac în chip fățarnic și înșelător? Dacă așa stau lucrurile, vom cădea, dar nu în erezia lui Ebion, sau a celor numiți îndeobște nazareeni, sau în orice altă erezie veche, ci într-o erezie nouă, care este cu atât mai primejdioasă cu cât nu provine dintr-o eroare, ci dintr-un plan și o voință de a înșela. Iar dacă vei răspunde, ca să te dezvinovățești în fața acestei opinii, că atunci apostolii au simulat cu scopuri cinstite, pentru a nu fi scandalizați cei slabi, care erau dintre mulții evrei convertiți și care încă nu înțelegeau că aceste rituri trebuie îndepărtate de la sine, și că acum învățătura harului lui Hristos este acceptată de atâtea neamuri, ba chiar și de toate Bisericile lui Hristos, prin citirea Legii și a prorocilor, care sunt recitate pentru a fi înțelese, nu pentru a fi respectate, și că oricine ar vrea să le practice simulând este un nebun, atunci de ce mie nu mi se îngăduie să spun că Apostolul Pavel și alți creștini ai dreptei credințe au fost nevoiți să recomande acele vechi taine, pe care le-au respectat o scurtă vreme, ca să nu se creadă despre aceste rituri, pline de semnificație prorocească și

ținute de strămoși foarte credincioși, că sunt detestate de urmași ca și cum ar fi sacrilegii diabolice? După venirea credinței, care a fost prorocită și revelată prin aceste practici după Moartea și Învierea Domnului, ele și-au pierdut, ca să spun așa, vitalitatea misiunii lor; totuși, asemenea trupurilor decedate, trebuiau duse cumva spre a fi înmormântate cu pietate, nu cu fățărnicie, și nu trebuiau părăsite imediat sau lăsate în seama defăimărilor făcute de vrăjmași, asemenea unor mușcături de câine. Prin urmare, acum, orice creștin, chiar dacă este dintre iudei, care ar vrea să țină aceste rituri în chip asemănător, ca și cum ar dezgropa cenușa adormită, nu va fi un însoțitor pios ori un purtător al leșului, ci un profanator de morminte.

17. Cât privește cuprinsul epistolei mele, mărturisesc că Pavel, fiind deja apostol al lui Hristos, acceptase să celebreze tainele iudeilor, ca să arate că ele nu sunt primejdioase pentru cei care ar vrea să le țină, așa cum le primiseră de la părinții lor prin Lege, dar am omis să pun: „Numai în acea vreme de la început, când harul credinței a fost revelat", deoarece atunci nu era primejdios. Odată cu trecerea timpului, acele rituri ar fi trebuit părăsite de toți creștinii; dacă nu s-ar face așa, nu s-ar distinge ceea ce Dumnezeu a poruncit poporului său prin Moise de ceea ce spiritul impur al demonilor a instituit în temple. Așadar, vina trebuie pusă mai degrabă pe seama neglijenței mele, pentru că am omis acest adaos, decât pe seama mustrării tale. Și totuși, pe când scriam împotriva maniheului Faustus[742], nu am omis acest pasaj, chiar dacă l-am explicat doar pe scurt; Bunăvoința Ta va putea să îl citească, dacă socotește că merită osteneala, iar preaiubiții noștri, prin care ți-am trimis acum această scrisoare, te vor încredința că am dictat mai înainte acele cuvinte; dă-mi crezare mie și simțămintelor mele că, vorbind înaintea lui Dumnezeu, te rog în numele dreptului iubirii să mă crezi că niciodată nu am fost de părere că acele taine trebuie celebrate de creștinii convertiți acum de la iudaism, oricare ar fi simțămintele sau starea lor sufletească, sau că acest lucru le este îngăduit în vreun fel; așa cum eu am gândit despre Pavel, din clipa în care scrisorile lui mi-au devenit cunoscute, tot așa nici tu să nu gândești că în vremea de acum cineva trebuie să simuleze aceste rituri, deși crezi că Apostolii au procedat în felul acesta.

742 *Cf.* FERICITUL AUGUSTIN, *Contra Faustum*, 19, 17.

**18.** Prin urmare, așa cum tu spui contrarul și, după cum scrii, deși toată lumea protestează[743], afirmi deschis că ceremoniile iudeilor sunt și primejdioase, și fatale pentru creștini, și că oricine le-ar respecta, fie dintre iudei, fie dintre păgâni, se prăvălește în genunea diavolului, tot așa și eu întăresc întru totul cuvântul tău și adaug: oricine le respectă, fie dintre iudei, fie dintre păgâni, nu doar cu sinceritate, ci chiar și în mod fățarnic, se prăvălește în genunea diavolului. Ce vrei mai mult? Dar, așa cum tu faci distincție între simularea apostolilor și problema din zilele noastre, tot așa eu fac distincție între comportamentul sincer în toate privințele al Apostolului Pavel, în vremea sa, și respectarea ceremoniilor iudaice din vremurile noastre, chiar dacă deloc prefăcută, deoarece atunci era acceptabilă, iar acum detestabilă. Deși citim că: „Legea și prorocii au fost până la Ioan Botezătorul"[744], și că: „Pentru aceasta căutau mai mult iudeii să-L omoare, nu numai pentru că dezlega sâmbăta, ci și pentru că zicea că Dumnezeu este Tatăl Său, făcându-Se pe Sine deopotrivă cu Dumnezeu"[745], și că: „Am primit har peste har"[746], și că: „Pentru că Legea prin Moise s-a dat, iar harul și adevărul prin Iisus Hristos"[747], și că prin Ieremia s-a făgăduit că Dumnezeu va da casei lui Iuda o Lege Nouă[748], dar nu potrivit cu Legea pe care a rânduit-o pentru părinții lor, totuși nu socotesc că Domnul Însuși a fost tăiat împrejur de părinții Săi din fățărnicie. Sau, dacă nu a oprit această ceremonie din pricina vârstei Sale, nu sunt de părere că i-a spus cu prefăcătorie leprosului, căruia nu dorința de a respecta preceptele orânduite de Moise, ci El Însuși îi poruncise: „Mergi și oferă, pentru curățirea ta, jertfa pe care a rânduit-o Moise, spre mărturie lor"[749]. Și nu în chip prefăcut a urcat la Ierusalim pentru ziua de sărbătoare; și într-atât nu a dorit să se fălească în fața oamenilor, încât nu a urcat pe față, ci într-ascuns.

**19.** Ei bine, același Apostol a spus: „Iată eu, Pavel, vă spun vouă: că, de vă veți tăia împrejur, Hristos nu vă va folosi la nimic"[750]. Așadar, l-a înșelat pe Timotei și a făcut ca Hristos să nu îi fie de

---

[743] *Cf.* FERICITUL IERONIM, *Epistola a CXII-a*, 14.
[744] *Luca* 16, 16.
[745] *Ioan* 5, 18.
[746] *Ioan* 1, 16.
[747] *Ioan* 1, 17.
[748] *Ieremia* 31, 31-32.
[749] *Marcu* 1, 44.
[750] *Galateni* 5, 2.

niciun folos? Oare acest act nu i-a folosit pentru că a fost făcut în chip prefăcut? Dar el nu a pus, nici nu a zis: „Dacă sunteți tăiați împrejur în chip neprefăcut", după cum nici nu a zis: „În chip prefăcut", ci a spus, fără excepție: „Că, de vă veți tăia împrejur, Hristos nu vă va folosi la nimic". Prin urmare, așa cum tu vrei să dai loc părerii tale, vrând să se înțeleagă doar „în chip neprefăcut", tot așa îți cer cu sfială să ne îngădui să înțelegem în acel pasaj că le-a spus: „De vă veți tăia împrejur" celor care voiau să fie tăiați împrejur, deoarece credeau că altminteri nu se pot mântui în Hristos. Deci Hristos nu îi era cu nimic de folos celui care era tăiat împrejur cu acest simțământ, cu această voință, cu această intenție; așa a spus limpede în alt pasaj: „Căci, dacă dreptatea vine prin Lege, atunci Hristos a murit în zadar"[751]. A spus și ceea ce ai amintit tu însuți: „V-ați îndepărtat de Hristos cei ce vă îndreptați prin Lege, ați căzut din har"[752]. Astfel îi blamează pe cei care credeau că se îndreaptă prin Lege, nu pe cei care respectau poruncile Legii date spre cinstirea Lui, a Celui care le poruncise, și înțelegeau că motivul pentru care fuseseră date era prorocirea adevărului și că ele trebuie să dureze până atunci. De aceea și spune cuvintele: „Dacă sunteți călăuziți de Duhul, nu sunteți sub Lege"[753]. De aici – tragi tu concluzia – reiese că acela care este sub Lege nu are Duhul Sfânt, dar nu printr-o concesie, așa cum crezi că înțelegeau înaintașii noștri, ci cu adevărat, așa cum înțeleg eu.

**20.** Mi se pare că este o problemă importantă ce înseamnă a fi sub Lege, în sensul în care Apostolul blamează acest lucru. Eu socotesc că nu spune aceasta din cauza tăierii-împrejur sau a jertfelor care erau făcute atunci de preoți, iar acum nu mai sunt practicate de creștini, sau a altor lucruri de acest fel, ci din pricina a ceea ce spune Legea: „Să nu poftești"[754], deoarece admitem că creștinii trebuie cu siguranță să respecte și să propovăduiască lumina evanghelică. El mai spune: „Legea este sfântă, iar porunca este sfântă, dreaptă și bună"[755]. Apoi, adaugă: „Atunci ce era bun s-a făcut pentru mine pricina morții? Nicidecum! Ci păcatul, ca să se arate păcat, mi-a adus moartea, prin ceea ce a fost bun, pentru

[751] *Galateni* 2, 21.
[752] *Cf.* FERICITUL IERONIM, *Epistola a CXII-a*, 14.
[753] *Galateni* 5, 18.
[754] *Ieșirea* 20, 17; *Deuteronomul* 5, 21; *Romani* 7, 7; 13, 9.
[755] *Romani* 7, 12.

ca păcatul, prin poruncă, să fie peste măsură de păcătos"[756]. Cât despre faptul că aici zice că păcatul, prin poruncă, devine peste măsură de păcătos, în altă parte spune: „Iar Legea a intrat ca să se înmulțească greșeala; iar unde s-a înmulțit păcatul, a prisosit harul"[757]. Și în alt pasaj, vorbind despre împărtășirea harului, ca acesta să aducă îndreptare, zice, ca și cum s-ar întreba: „Deci ce este Legea?"[758] Și dă imediat răspuns acestei întrebări: „Ea a fost adăugată pentru călcările de lege, până când era să vină Urmașul, Căruia I s-a dat făgăduința"[759].

El spune că sunt sub Lege în chip condamnabil cei pe care Legea îi face vinovați pentru că nu împlinesc Legea, în timp ce, refuzând să înțeleagă binefacerea harului, își imaginează, cu o trufie sfruntată, că pot împlini poruncile lui Dumnezeu prin propriile lor puteri. „Iubirea este deci împlinirea legii"; „iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile noastre"[760], nu prin noi înșine, „ci prin Duhul Sfânt, Care ne-a fost dăruit"[761]. Dar, pentru a da o explicație îndestulătoare acestui subiect, este nevoie, poate, de un discurs mai lung și de un volum special.

Așadar, dacă ceea ce spune Legea: „Să nu poftești" îl ține sub apăsarea sa pe vinovat și mai degrabă îl condamnă pe călcătorul de Lege decât îl iartă pe păcătos, cu excepția cazului în care slăbiciunea omenească este ajutată de harul lui Dumnezeu, cu atât mai mult nu puteau să aducă îndreptare cuiva acele precepte, cum ar fi tăierea-împrejur și celelalte, care au fost date spre luare-aminte și care fusese necesar să fie desființate prin revelația tot mai cunoscută a harului. Totuși nu de aceea trebuiau să fie evitate, ca și cum ar fi fost niște sacrilegii diabolice ale neamurilor, chiar și atunci când harul, prorocit prin asemenea prefigurări, începuse să fie revelat[762], ci trebuiau să le fie îngăduite puțin, mai cu seamă celor care veniseră din poporul căruia i-au fost date. Însă, după aceea, trebuiau să fie părăsite, fără întoarcere, de toți creștinii și îngropate, ca să zic așa, cu toată cinstirea.

756 *Romani* 7, 13.
757 *Romani* 5, 20.
758 *Galateni* 3, 19.
759 *Galateni* 3, 19.
760 *Romani* 13, 10; 5, 5.
761 *Romani* 5, 5.
762 *Cf. Epistola a CXII-a*, 14.

21. Când scrii: „Nu printr-o concesie, după cum au vrut înaintașii noștri", ce vrei să spui cu asta, rogu-te? Căci sau este ceea ce eu numesc minciună din datorie[763] – această concesie fiind o datorie, un fel de minciună onestă –, sau, dacă este altceva, nu înțeleg deloc, decât că, poate, dacă adăugăm cuvântul „concesie", facem ca minciuna să nu mai fie minciună; dar, dacă acest lucru este absurd, pentru ce nu spui deschis că minciuna din datorie este scuzabilă? Doar dacă nu cumva ești speriat de cuvântul „datorie", pentru că în cărțile ecleziastice nu este atât de folosit; Ambrozie al nostru nu s-a temut de el, ci a găsit de cuviință să își intituleze „Despre îndatoriri" câteva dintre cărțile sale pline de învățături folositoare. Oare, dacă cineva minte din datorie, trebuie să fie învinovățit? Dacă minte printr-o concesie, trebuie aprobat? Te întreb: minte cel care gândește așa, când va alege [una dintre cele două variante]? Căci se pune și următoarea întrebare: este îngăduit unui om cinstit să mintă uneori, ba chiar și unui creștin? Lui i s-a spus: „Să fie în gura voastră «da» ce este da și «nu» ce este nu"[764] și el dă crezare cuvântului psalmistului: „Pierde-vei pe toți cei ce grăiesc minciuna"[765].

22. Dar, după cum am spus, aceasta este o chestiune și diferită, și importantă. Cel care gândește așa[766] să aleagă ipoteza pe care o dorește când minte; totuși, în ceea ce îi privește pe autorii Sfintelor Scripturi (mai ales pe cei ai scrierilor canonice), să creadă nezdruncinat și să apere ideea că minciuna lipsește cu desăvârșire, pentru ca iconomii lui Hristos, despre care s-a spus: „Iar la iconomi, mai ales, se cere ca fiecare să fie aflat credincios"[767], să nu creadă că le este permis să mintă pentru iconomia adevărului, ca și cum au învățat o mare doctrină potrivit credinței, deoarece „credința"[768] este numită astfel în limba latină întrucât „se face ceea ce se spune"[769]. Însă, atunci când se face ceea ce se spune, minciuna nu își află locul.

Așadar, credinciosul iconom, Apostolul Pavel, fără nicio îndoială, ne arată credința în scrierile sale, căci era iconomul adevărului,

---

[763] *Cf. Epistola a LVI-a*, 3, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, pp. 49-50.
[764] *Iacov* 5, 12.
[765] *Psalmul* 5, 6.
[766] Adică socotește că se poate minți.
[767] *1 Corinteni* 4, 2.
[768] În original: *fides*.
[769] În original: *fit quod dicitur*. *Cf.* CICERO, *De officiis*, I, 23.

nu al falsității. De exemplu, a scris adevărul când a spus că l-a văzut pe Petru că nu se îndreaptă spre adevărul Evangheliei și i s-a împotrivit pe față pentru că silea neamurile să se facă precum iudeii. Dar Petru însuși a primit cu sfântă, blândă și pioasă smerenie îndreptarea făcută cu folos de Pavel, din iubire neprefăcută; astfel, le-a dat urmașilor acest exemplu atât de rar și de sfânt, ca să nu refuze, dacă cumva ar părăsi calea cea dreaptă, să fie corectați chiar și de unii mai prejos decât ei, asemenea lui Pavel, și ca să cuteze cei aflați mai jos să îi înfrunte, păstrând iubirea frățească, pe cei mai presus de ei, pentru apărarea adevărului evanghelic. Căci, deși este mai bine să nu te abați deloc, decât să te abați puțin de la a ține calea, totuși este cu mult mai admirabil și lăudabil să primești o corecție cu inima deschisă, decât să îl corectezi fără cuviință pe cel care se abate. Meritul dreptei libertăți la Pavel și cel al sfintei smerenii la Petru (atât cât le pot aprecia cu slabele mele puteri) trebuia mai degrabă apărat împotriva hulitorului Porfirie, decât să i se dea acestuia un prilej mai bun de ponegrire, prin care i-ar putea acuza cu mult mai mușcător pe creștini că mint fie în scrisorile pe care le scriu, fie când practică tainele Dumnezeului lor.

23. Insiști să îți indic cel puțin un autor a cărui părere cu privire la acest subiect aș fi urmat-o, în timp ce tu i-ai amintit, numindu-i, pe atât de mulți care te-au precedat în teoria pe care o construiești; dacă te dojenesc din pricină că greșești în această teorie, îmi ceri să îți îngădui să greșești împreună cu niște oameni atât de mari; mărturisesc că nu l-am citit pe niciunul dintre ei; dar, deși sunt cam șase sau șapte, tu însuți zdrobești autoritatea a patru dintre ei. Căci, despre cel din Laodiceea[770], al cărui nume îl treci sub tăcere, spui că a părăsit de curând Biserica; Alexandru este un vechi eretic; cât despre Origen și Didim, citesc în ultimele tale lucrări că îi critici foarte tare, și nu cu privire la niște chestiuni neînsemnate, deși mai înainte l-ai lăudat într-un chip uimitor pe Origen. Socotesc că nici tu însuți nu vei răbda să greșești împreună cu acești autori, deși în acest pasaj te exprimi ca și cum opinia lor nu ar fi fost greșită. Căci cine este cel care ar vrea să greșească împreună cu oricine? Rămân, așadar, trei: Eusebiu din Emesa, Teodor din Heracleea[771] și cel pe

[770] Este vorba despre Apolinarie. Augustin dovedește că nu cunoaște foarte bine starea de lucruri din Orient. Apolinarie fusese condamnat definitiv cu aproximativ 15 ani mai înainte (388 d.Hr.).

[771] *Cf. Epistola a CXII-a*, 4.

care îl amintești puțin după aceea, Ioan[772], care nu de mult a cârmuit Biserica din Constantinopol, în calitate de pontif.

**24.** Să trecem mai departe. Dacă cercetezi sau îți reamintești ce a gândit Ambrozie al nostru[773] și, de asemenea, Ciprian[774] al nostru, vei descoperi, poate, că nici nouă nu ne-au lipsit magiștrii pe care să-i urmăm în ceea ce susținem, deși, așa cum am spus puțin mai înainte, numai Scripturilor canonice le datorez această supunere leală, cu care le urmez doar pe ele, astfel încât să nu mă îndoiesc că autorii lor nu au greșit cu nimic și nu au pus nimic înșelător în ele. Prin urmare, dacă aș căuta un al treilea autor, ca să opun și eu trei autori celor trei pe care îi invoci, aș putea, cred, să îl găsesc cu ușurință, dacă aș avea mai multe lecturi. Și totuși Apostolul Pavel însuși mi se arată în locul tuturor acestora, ba chiar mai presus de aceștia. La el recurg, la el îi chem pe toți exegeții scrisorilor sale, care gândesc diferit, pe el îl întreb, lui mă adresez și îi cer să îmi spună cu privire la ceea ce a scris în *Epistola către galateni* – anume că l-a văzut pe Petru că nu se îndrepta către adevărul Evangheliei și că i s-a împotrivit pe față, deoarece silea neamurile să se facă iudei – dacă a scris adevărul sau dacă, din nu știu ce calcul înșelător, a mințit. Și îl aud puțin mai sus, la începutul aceleiași relatări, strigându-mi cu glas sfânt: „Dar cele ce vă scriu, iată [spun] înaintea lui Dumnezeu că nu vă mint"[775].

**25.** Să mă ierte oricine este de altă părere! Eu îi dau crezare mai degrabă unui Apostol atât de mare, care jură în și pentru scrisoarea sa, decât oricărui învățat de seamă care discută scrisorile altora. Și nu mă tem de ce se spune despre mine, că în felul acesta îl apăr pe Pavel, deoarece nu a simulat rătăcirea iudeilor, ci a împărtășit cu adevărat această rătăcire. Fiindcă, în virtutea libertății apostolice, așa cum era potrivit în acele timpuri, nici nu simula rătăcirea îndemnând, prin chiar faptele sale, când era nevoie, la acele vechi rituri, care nu fuseseră rânduite de viclenia lui Satan pentru a-i înșela pe oameni, ci de pronia dumnezeiască pentru a prefigura evenimentele viitoare, nici nu a împărtășit cu adevărat această rătăcire a iudeilor, el care nu doar că știa, ci chiar predica stăruitor și înfocat că greșesc cei care socoteau că trebuie impuse aceste

[772] *Cf. Epistola a CXII-a*, 6.

[773] *Cf. In Epistolam Beati Pauli ad Galatas*, II, 11-14.

[774] SFÂNTUL CIPRIAN AL CARTAGINEI, *Epistola a LXXI-a*, 3.

[775] *Galateni* 1, 20.

rituri neamurilor sau că erau necesare pentru a-i face drepți pe credincioși, de orice fel ar fi fost[776].

26. Cât despre faptul că am spus că s-a făcut iudeu pentru iudei și, ca să zic așa, ca unul din neamuri pentru neamuri[777], nu dintr-o prefăcătorie mincinoasă[778], ci dintr-un simțământ de afecțiune, mi se pare că nu ai fost prea atent la felul în care m-am exprimat. Mai bine zis, poate că eu nu am putut să explic îndeajuns de bine spusele mele. Căci nu am afirmat că ar fi simulat prima atitudine, ci am afirmat că nu simula ceea ce făcea la fel pentru iudei, tot așa cum nu simula ceea ce făcea întocmai pentru neamuri; tu însuți ai amintit aceasta; iar în această privință – mărturisesc cu recunoștință – m-ai ajutat. Căci, după ce te-am întrebat în epistola mea cum s-ar putea crede că s-a făcut ca un iudeu pentru iudei, pentru că acceptase din prefăcătorie riturile iudeilor, și, deși s-a făcut ca unul din neamuri pentru neamuri, totuși nu a adoptat tot din prefăcătorie jertfele neamurilor, ai răspuns că s-a făcut ca unul din neamuri pentru neamuri deoarece a admis tăierea-împrejur și a îngăduit să se mănânce, fără nicio opreliște, alimente pe care iudeii le condamnă. Atunci te întreb: oare a făcut aceasta tot din prefăcătorie? Iar dacă acest lucru este peste măsură de absurd și de fals, tot așa sunt și acele rituri prin care era de acord cu obiceiul iudeilor dintr-o libertate înțeleaptă, nu dintr-o necesitate slugarnică, sau, ceea ce este și mai nedemn, dintr-o concesie înșelătoare mai degrabă decât onestă.

27. Căci, pentru credincioși și pentru cei care au cunoscut adevărul, după cum confirmă el însuși (doar dacă, poate, nu se înșală și aici), „orice făptură a lui Dumnezeu este bună și nimic nu este de lepădat, dacă se ia cu mulțumire"[779]. Așadar, și pentru Pavel, nu numai ca om, ci și ca iconom foarte credincios, nu numai drept cunoscător, ci și drept învățător al adevărului, orice creatură a lui Dumnezeu era bună printre alimente, dar nu în chip prefăcut, ci în chip adevărat. Așadar, pentru ce, fără să accepte nimic din riturile și ceremoniile neamurilor, nici măcar din prefăcătorie, dar acceptând și propovăduind adevărul privitor la alimente și la tăierea-împrejur, s-a făcut ca unul din neamuri pentru neamuri, dar nu a putut

---

[776] Adică păgâni sau iudei.

[777] Aici și mai jos, *cf. Epistola a CXII-a*, 17.

[778] Aici și mai jos, *cf. Epistola a LXVII-a*, 6.

[779] *1 Timotei* 4, 4.

să se facă iudeu pentru iudei decât primind în chip prefăcut tainele iudeilor? De ce i-a păstrat măslinului sălbatic altoit credința adevărată a iconomiei, iar peste ramurile naturale formate nu în afara arborelui, ci pe arborele însuși, din nu știu ce prefăcătorie calculată a întins un văl? Pentru ce, făcându-se ca unul din neamuri pentru neamuri, propovăduiește ceea ce gândește, gândește ceea ce face, dar, făcându-se ca un iudeu pentru iudei, una închide în inima sa și alta arată prin vorbele, prin faptele, prin scrierile sale? Dar departe de mine să judec astfel! Și unora, și celorlalți[780] le datora iubirea izvorâtă dintr-o inimă curată, dintr-o conștiință bună și dintr-o credință neprefăcută. Și, prin aceasta, pentru toți s-a făcut toate spre a-i câștiga pe toți[781], nu printr-o concesie mincinoasă, ci dintr-un simțământ de afecțiune, adică fără să împlinească în chip mincinos tot ceea ce este rău la oameni, ca și cum ar fi fost răul său, ci oferind grija unei tămăduiri milostive.

28. Așadar, când nu refuza să celebreze chiar el însuși acele taine ale Vechiului Testament, nu înșela din milostivire; ci, fără să înșele deloc și arătând astfel că ele au fost poruncite de Domnul Dumnezeu până la trecerea unui timp anumit[782], le deosebea de cultele sacrilege ale neamurilor. Dar nu dintr-o prefăcătorie mincinoasă, ci dintr-un simțământ de afecțiune se făcea atunci ca un iudeu pentru iudei, deoarece dorea să îi elibereze de acea rătăcire, din pricina căreia fie nu voiau să creadă în Hristos, fie socoteau că prin vechile lor sacerdoții și prin respectarea ceremoniilor pot să fie purificați și mântuiți de păcatele lor, ca și cum el însuși era luat în stăpânire de acea rătăcire, „iubindu-și aproapele ca pe sine însuși”[783] și făcând pentru alții ceea ce ar fi vrut ca alții să facă pentru el[784], dacă ar fi fost nevoie. După ce le-a dat această învățătură, Domnul a adăugat: „Că aceasta este Legea și prorocii”[785].

29. El poruncește acest simțământ de afecțiune în aceeași *Epistolă către galateni*, zicând: „Chiar de va cădea un om în vreo greșeală, voi, cei duhovnicești, îndreptați-l pe unul ca acesta cu duhul blândeții, luând seama la tine însuți, ca să nu cazi și tu în

---

[780] Adică păgânilor și iudeilor.
[781] *Cf. 1 Corinteni* 9, 22.
[782] Adică până la venirea lui Hristos, a Cărui persoană și învățătură o prefigurau.
[783] *Matei* 22, 39.
[784] *Cf. Matei* 7, 12.
[785] *Matei* 7, 12.

ispită"[786]. Vezi dacă nu cumva Pavel a spus că se face asemeni păcătosului ca să îl câștige pe acesta, de bună seamă, nu ca să comită un păcat în chip prefăcut sau ca să simuleze că l-a comis, ci ca să atragă atenția că aceasta i s-ar putea întâmpla lui însuși și, în felul acesta, să îi vină în ajutor, cu milostivire, celuilalt, așa cum ar vrea ca și celălalt să îi vină în ajutor, adică nu dintr-o prefăcătorie mincinoasă, ci dintr-un simțământ de afecțiune. Astfel era Pavel pentru iudeu, astfel pentru cel dintre neamuri, astfel pentru orice om aflat în rătăcire sau într-un păcat oarecare, nu prefăcându-se a fi ceea ce nu era, ci suferind pentru ce ar fi putut să fie, ca unul care se socotea om ca toți ceilalți; el s-a făcut toate pentru toți, ca să îi câștige pe toți.

30. Te rog, de-ți este pe plac, ia seama la tine o clipă; la tine, zic, față de mine; și adu-ți aminte sau, dacă ai cópii, citește-ți din nou cuvintele din acea scrisoare destul de scurtă pe care mi-ai trimis-o prin fratele nostru Ciprian, acum coleg cu mine; cu câtă afecțiune sinceră și frățească ai adăugat cu seriozitate, după ce te-ai plâns că te-am nedreptățit: „În acest caz, prietenia este rănită, legile legăturilor de prietenie sunt siluite. Să nu părem că ne războim copilărește și că oferim partizanilor sau detractorilor noștri materie de dispută"[787]. Aceste cuvinte ale tale au fost spuse spre folosul meu, nu doar din suflet – o simt –, ci chiar dintr-un sentiment bun. Apoi, adaugi ceva care s-ar fi arătat chiar dacă nu l-ai fi scris în continuare: „Scriu acestea pentru că doresc să te iubesc curat și creștinește și nu vreau să păstrez nimic în mintea mea care să difere de spusele mele"[788]. O, sfânt bărbat și iubit de mine din inimă curată (Dumnezeu vede în sufletul meu), sentimentul pe care l-ai pus în scrisoarea ta și pe care nu mă îndoiesc că l-ai arătat față de mine este sentimentul pe care cred că l-a arătat întru totul Apostolul Pavel în scrisoarea sa, nu față de un om anume, ci față de iudei, față de greci și de toate popoarele, față de fiii săi pe care îi zămislise în Evanghelie și pe care se muncea să îi zămislească și, apoi, față de atâtea mii de credincioși creștini, pentru care era încredințată amintirii acea scrisoare, ca să nu păstreze în mintea lui ceva care să difere de spusele sale!

---

[786] *Galateni* 6, 1.

[787] *Epistola a CV-a*, 4, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, p. 392.

[788] *Epistola a CV-a*, 4, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, p. 392.

31. Cu siguranță, tu te-ai comportat asemenea mie, nu cu prefăcătorie mincinoasă, ci cu un simțământ de afecțiune, deoarece te-ai gândit că nu trebuie să mă părăsești în greșeala în care credeai că am căzut, mai cu seamă că nici tu nu ai voi să fii părăsit dacă ai cădea în greșeală în același fel. De aceea, îți aduc mulțumiri pentru felul binevoitor în care gândești despre mine; în același timp, îți cer să nu fii supărat pe mine, pentru că, atunci când m-a emoționat ceva în lucrările tale, ți-am împărtășit emoția mea; vreau ca toți să respecte această regulă față de mine, regulă pe care eu am respectat-o față de tine; să nu închidă cu prefăcătorie în inima lor orice socotesc că trebuie criticat în scrierile mele și să nu blameze în fața altora ceea ce au trecut sub tăcere în fața mea; mai ales din acest motiv socotesc că este rănită prietenia și că sunt încălcate legile bunelor relații. Căci nu știu dacă trebuie să socotim creștine prieteniile în care valorează mai mult proverbul obișnuit: „Lingușirea atrage prieteni, adevărul naște ură”[789], decât cel ecleziastic: „Mai de bună-credință sunt rănile pricinuite de un prieten decât sărutările voite ale unui vrăjmaș”[790].

32. Prin urmare, să dăm, cât mai stăruitor cu putință, această lecție preaiubiților noștri prieteni, care sunt interesați în chipul cel mai sincer de lucrările noastre, ca să știe că se poate întâmpla ca între prieteni o părere să se opună alteia fără ca iubirea să fie știrbită și fără ca adevărul, datorat prieteniei, să dea naștere urii; fie că părerea opusă este adevărată, fie că este spusă din inimă curată, oricum ar fi ea, nu trebuie să păstrăm în minte gânduri care diferă de vorbe. Să creadă, așadar, frații noștri, apropiații tăi, cărora le aduci dovada că sunt vasele lui Hristos, că fără voia mea s-a întâmplat (iar inima mea este foarte îndurerată din acest motiv) ca scrisoarea mea să treacă mai întâi prin mai multe mâini, înainte de a putea ajunge la tine, căruia îi era adresată. Ar dura prea mult să povestesc cum s-a petrecut aceasta și, dacă nu mă înșel, ar fi de prisos. Căci este de ajuns să spun, dacă vrei să îmi dai crezare, că nu a fost voința mea, sau planul, sau acordul meu ca să se întâmple așa. Dacă nu îmi dau crezare – pentru care Îl iau martor pe Dumnezeu –, nu am nimic mai mult de făcut. Totuși departe de mine să cred că ei îi sugerează aceste lucruri Sfinției Tale cu intenții rele, ca să provoace dușmănie

---

[789] TERENTIUS, *Andria*, v. 68.
[790] *Pildele* 27, 6.

între noi (mila Domnului Dumnezeu să o țină departe de noi!), ci cred că, fără nicio voință de a face rău, este ușor să bănuiești defecte omenești la un om. Este drept ca eu să am această părere despre ei, dacă sunt vase ale lui Hristos, făcute nu spre rușine, ci spre cinstire, și rânduite de Dumnezeu în marea Sa casă, pentru bună lucrare. Iar dacă vor voi să facă ceea ce nu este drept, după ce această mărturie a mea le va fi adusă la cunoștință, ție îți rămâne să vezi.

33. Cât despre faptul că am scris că nu am trimis la Roma nicio carte împotriva ta[791], de aceea am scris, pentru că făceam diferență între acea epistolă și denumirea de „carte". Așa se face că am crezut că tu ai auzit ceva diferit; iar acea scrisoare nu am trimis-o la Roma, ci ție; și nu socoteam că este „împotriva ta", deoarece știam că am scris-o cu prietenie curată spre luare-aminte, fie ca eu să te corectez pe tine, fie ca tu să mă corectezi pe mine. Lăsându-i la o parte pe apropiații tăi, te implor, pe harul care ne mântuiește, să nu socotești că toate calitățile tale, pe care ți le-a hărăzit Domnul în bunătatea Sa și pe care le-am menționat în scrisoarea mea, le-am pus dintr-o dorință perfidă de lingușire. Dacă însă am greșit cu ceva față de tine, să mă ierți!

Și nu înțelege într-un sens mai larg acel pasaj din nu știu ce poet[792], pe care l-am amintit mai degrabă prostește decât din intenții literare, deoarece am adăugat imediat că nu am spus aceasta ca să-ți redobândești ochii inimii (pe care ești departe, zic, să îi fi pierdut), ci ca să ai grijă să îi păstrezi sănătoși și neadormiți. Dacă am scris un lucru pe care suntem obligați să îl anulăm într-o scriere ulterioară, este doar din cauza palinodiei[793], pe care trebuie să o luăm ca model, nu din pricina orbirii lui Stesichoros, pe care nici nu am atribuit-o inimii tale, nici nu m-am temut pentru ea; am socotit însă că trebuie să ating acel subiect. Și te rog neîncetat să mă corectezi fără ezitare, când vezi că am nevoie de aceasta. Căci, deși, potrivit denumirilor demnităților pe care le-a adoptat uzul Bisericii, episcopatul este superior prezbiteratului, totuși, în multe privințe, Augustin îi este inferior lui Ieronim, cu toate că nu trebuie respinsă sau disprețuită corectura venită fie și din partea unui inferior.

---

[791] *Cf. Epistola a CI-a*, 2, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, p. 384.

[792] Este vorba despre poetul Stesichoros. *Cf. Epistola a CI-a*, 2, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, p. 161.

[793] Specie literară care constă în retragerea unor afirmații făcute anterior.

34. În ceea ce privește interpretarea ta, m-ai convins deja ce folos ai vrut să aduci traducând Scripturile din ebraică: adică să aduci la cunoștința tuturor omisiunile sau erorile făcute de iudei; dar, ca să nu fie dovediți de aceste texte privitoare la religia creștină că au greșit, îți cer să binevoiești a-mi arăta despre ce iudei este vorba: despre cei care au tradus înainte de venirea Domnului – și, dacă este așa, dacă sunt mai mulți, sau doar unul singur –, sau despre iudeii de după venirea Domnului, care, din această cauză, pot fi bănuiți fie că au eliminat, fie că au corupt anumite pasaje din codicele grecești. Însă nu îmi dau seama pentru ce ar fi vrut să facă aceasta cei de dinainte de Hristos. Apoi, te rog să îmi trimiți traducerea ta a *Septuagintei*, despre care nu știam că ai editat-o. Doresc să citesc cartea ta *Despre cea mai bună metodă de a traduce*, pe care ai menționat-o[794], adică să aflu în ce fel trebuie traducătorul să îmbine cunoștințele lingvistice cu conjecturile celor care cercetează și discută Scripturile; este inevitabil ca aceștia, chiar dacă aparțin dreptei și singurei credințe, să nu susțină păreri diferite, dat fiind că multe pasaje sunt obscure, deși însăși varietatea opiniilor nu poate fi în dezacord cu unitatea unei aceleiași credințe, așa cum un singur autor, potrivit aceleiași credințe, poate trata același pasaj în maniere diferite, fiindcă o îngăduie însuși caracterul lui obscur.

35. Însă doresc traducerea ta a *Septuagintei*, ca să scăpăm, pe cât posibil, de marea nepricepere a traducătorilor latini care, pricepuți sau nu, au cutezat să purceadă la ea. Iar cei care socotesc că eu sunt invidios pe folositoarele tale lucrări să înțeleagă odată, dacă este cu putință, că eu nu vreau să fie citită în biserici traducerea ta din ebraică, pentru ca să nu indignăm și să tulburăm, înfățișând-o ca o noutate contrară autorității *Septuagintei*, mulțimea de creștini, ale căror urechi și inimi erau obișnuite să asculte traducerea care a fost încuviințată de apostoli. De aceea, în privința acelui vrej din *Iona*[795], dacă în ebraică nu este nici iederă, nici dovleac, ci un nu-știu-ce care se sprijină pe propriul trunchi și se înalță fără a fi susținut de niciun fel de arac, aș prefera ca de acum să se citească în toate textele latine „dovleac". Căci socotesc

---

[794] Fericitul Augustin nu cunoștea încă această lucrare, deși ea apăruse cu șaisprezece ani înainte de data acestei epistole.

[795] *Cf. Iona* 4, 6 și *Epistola a CXII-a*, 22.

că acest cuvânt nu a fost pus fără rost în *Septuaginta*, ci pentru că știau că este vorba despre ceva asemănător dovleacului.

36. Cred că am răspuns îndestulător, ba chiar mai mult decât îndestulător, celor trei scrisori ale tale, dintre care pe două le-am primit prin Ciprian și pe una prin Firmus. Scrie-mi din nou ce ți s-ar părea că este bun pentru instruirea noastră sau a altora. Mă voi strădui mai mult, atât cât mă ajută Domnul, ca scrisoarea pe care ți-o scriu să ajungă în primul rând la tine, nu la altcineva care ar putea să o răspândească mai departe. Căci mărturisesc că nu aș vrea ca scrisorile tale către mine să aibă aceeași soartă de care, pe bună dreptate, te plângi că au avut-o cele ale mele adresate ție. Totuși să nu trecem sub tăcere, nici eu în ceea ce te privește, nici tu în privința mea, ceea ce ne tulbură, și pe unul, și pe celălalt, în scrisorile noastre, cu acel simțământ care nu Îi displace lui Dumnezeu în iubirea frățească. Iar dacă socotești că între noi aceasta nu se poate întâmpla fără a jigni și a vătăma iubirea Lui, să nu se întâmple! De fapt, acea iubire pe care aș vrea să o împărtășesc cu tine este mai mare, cu siguranță; dar iubirea de acum, care este mai mică, este mai bună decât nimic.

## EPISTOLA CXVII[796]

### Unei mame și unei fiice care locuiesc în Galia

1. Un oarecare frate din Galia m-a informat că are o soră tânără și o mamă văduvă care locuiesc în același oraș, dar în odăițe separate, și, fie din pricina singurătății locului, fie pentru a-și păzi mica lor agoniseală, și-ar fi tocmit drept administratori niște clerici; astfel, prin asocierea lor cu niște străini, ele au pricinuit o mai mare nerușinare, decât prin faptul că trăiau despărțite una de alta. Și, cum mă tânguiam eu și cum, tăcând, dădeam de înțeles cu mult mai multe decât vorbind, îmi zice: „Rogu-te să le mustri printr-o

[796] Fericitul Ieronim se referă la această scrisoare în *Contra Vigilantium*, 3 (*PL* 23, 341B), explicând că a compus-o sub forma unei „declamații retorice" (*rhetorica declamatione*) cu scopul de a împăca o mamă și o fiică din Galia aflate în dezacord. Datarea estimată: 405-406 (*cf.* SAINT JÉRÔME, *Lettres. Tome VI*, texte établi et traduit par Jérôme Labourt, Les Belles Lettres, Paris, 1958, p. 76, n. 1).

scrisoare și să le chemi la împăciuire", pentru ca mama să-și recunoască fiica, iar fiica să-și recunoască mama. Acestuia i-am răspuns: „Mă legi cu o misiune foarte importantă, și anume ca, deși străin, să le împac pe cele pe care fiul și fratele nu a putut[-o face]. Ca și când, la o adică, aș sta în jilțul de episcop și n-aș fi stat închis într-o chiliuță și, pe deasupra, nu m-aș fi retras departe de vacarm, fie ca să-mi jelesc păcatele trecute, fie să-mi dau silința să mă păzesc de cele de acum. Dar este și nepotrivit să trăiesc retras cu trupul, iar limba să-mi hoinărească prin lume".

Iar el zice: „Prea ești sperios. Unde-i statornicia aceea de odinioară, în numele căreia, frecând Roma cu multă sare, te-ai asemănat lui Lucilius?" „Acest lucru", zic eu, „este ceea ce mă pune pe fugă și nu-mi lasă buzele să mi se dezlipească. Căci, după ce am scos la iveală vinile altora, am devenit eu însumi vinovat și – potrivit unui proverb bătucit din tradiția populară –, după ce toți au jurat împotriva mea și m-au tăgăduit, «eu unul nici nu cred să mai am teafăr auzul sau pipăitul[797]»; chiar și pereții au repetat ca un ecou blesteme împotriva mea «și despre mine cântau cei ce beau vin»[798]. Silit de rău, m-am deprins să tac, socotind că-i mai bine «să pun strajă gurii mele și pavăză tare buzelor mele»[799], decât să-mi las inima să cadă în vorbe de rău: și, câtă vreme foarfec păcatele, să mă reped în păcatul clevetirii". La care el a răspuns: „A spune adevărul nu înseamnă a discredita; nici nu dai o lecție lumii întregi prin această mustrare particulară, de vreme ce sunt puțini aceia – dacă într-adevăr sunt – care să cadă sub această învinuire. Rogu-te deci să nu îngădui ca eu să fi venit degeaba, după ce m-am chinuit pe un drum atât de lung. Căci știe Domnul că, după vizitarea Locurilor Sfinte, am avut, dacă vrei, mai ales acest scop, anume acela de a obține o scrisoare din partea ta care să mă ducă înaintea surorii și mamei". Iar eu îi spun: „Deocamdată am să fac ce poftești: căci scrisorile sunt trimise dincolo de mare, iar un text alcătuit în particular poate găsi puțini pe care să-i muște. Însă îți atrag atenția să păstrezi secret acest text. Și, de va fi rugămintea mea ascultată și o vei purta cu tine pe cale, ne vom bucura în egală măsură; dacă, dimpotrivă, nu va fi luată în seamă, ceea ce

[797] Aluzie la modul în care se dădea mărturie într-un proces (SAINT JÉRÔME, *Lettres. Tome VI*, p. 167).
[798] *Psalmul* 68, 14.
[799] *Psalmul* 140, 3.

mai degrabă cred, eu mi-am irosit [doar] cuvintele, iar tu, o călătorie lungă".

2. Mai întâi, doresc să știți voi, soră și fiică, faptul că eu nu din acest motiv vă scriu, pentru că bănuiesc ceva de rău despre voi, ci pentru ca ceilalți să nu bănuiască faptul că implor împăciuirea voastră. De altminteri (ceea ce-i departe de mine), dacă aș fi socotit că voi ați fi unite de lanțul păcatelor, niciodată nu v-aș fi scris; aș fi știut că le spun povești unor surzi. În al doilea rând, rogu-vă ca, dacă voi fi scris ceva prea mușcător, să nu o puneți pe seama asprimii mele, ci a bolii pe care vreau să o tratez. Cărnurile putrezite sunt îndepărtate de fier și cauter; otrăvurile sunt anihilate cu ajutorul unui antidot extras din șarpe. Ceea ce doare așa și-așa se extirpă cu o mai mare suferință. Până la urmă asta spun, anume că, deși conștiința voastră nu este rănită, reputația voastră are totuși parte de necinste. Mamă și fiică: titulaturi care țin de devotament, termeni [care desemnează] niște funcții, legături naturale și o alianță de rangul al doilea față de cea după Dumnezeu. Nu-i o laudă dacă vă iubiți: este o blestemăție dacă vă urâți. Domnul Iisus Își ascultase părinții: Își venera mama, al cărei tată El Însuși era. Își cinstea doica pe care El o hrănea: Își aducea aminte că fusese purtat în pântecele uneia, dar în brațele alteia. De aceea, chiar atunci când era răstignit pe cruce, i-o încredințează ucenicului Său înaintea crucii pe mama Sa, pe care niciodată nu o părăsise.

3. Tu însă, fiica mea (căci de acum încolo încetez să-i mai vorbesc mamei, pe care vârsta, neputința și singurătatea o fac vrednică de iertare), tu, zic, fiică, socotești strâmtă casa celei al cărei pântece nu ți-a fost strâmt? Vreme de zece luni ai viețuit închisă în pântece, și nu reziști o singură zi într-o odăiță împreună cu mama-ți? Sau nu-i poți îndura privirea și, fiindcă-ți pricepe mai lesne toate trăirile ea, care te-a adus pe lume, care te-a hrănit și te-a adus până la vârsta asta, fugi de un martor din familie? De ești fecioară, de ce te temi de o supraveghere grijulie? De ești întinată, pentru ce nu te măriți în văzul tuturor? [Căsătoria] este ca o scândură la dispoziția celui naufragiat, de vreme ce ai început-o rău, pentru ca măcar, prin acest leac, să domolești [răul]. Și, de fapt, nu spun asta pentru ca, prin aceasta, să înlătur căința de după păcat, așa cum ceea ce începe prost stăruie în rău, ci pentru că nu mai sper că o legătură de felul acesta mai poate fi despărțită. De altminteri, dacă te vei refugia în brațele mamei după cădere, vei putea plânge mai

ușor împreună cu ea ceea ce ai pierdut din pricina lipsei ei. Iar dacă ești încă neîntinată și nu ai pierdut [nimic], ai grijă să nu-ți pierzi [curăția]! De ce-ți trebuie să te întorci în casa aceasta în care zilnic ești nevoită fie să pieri, fie să învingi? Oare apucă vreun muritor să adoarmă fără de griji lângă o viperă care, chiar dacă nu te înțeapă, cu siguranță te umple de neliniște? Este mai sigur să nu poți pieri decât să nu fi pierit în preajma pericolului. Într-un caz este vorba de liniște, în celălalt, de conducere plină de grijă. Acolo ne bucurăm, aici căutăm mereu scăpare.

4. Dar poate-ai să răspunzi: mama n-are apucături bune, râvnește la viața lumească, iubește bogăția, nu știe de post, se mânjește la ochi cu negru de fum, vrea să iasă gătită la plimbare, îmi viciază modul de viață și n-o pot duce cu ea în felul acesta. Mai întâi, chiar dacă-i așa cum pretinzi, vei avea o mai mare răsplată dacă nu părăsești o asemenea femeie. Ea te-a purtat multă vreme, te-a hrănit timp îndelungat și ți-a înghițit înfumuratele-ți nazuri copilărești cu dulcea-i bunăvoință. Ți-a spălat veșmintele și adeseori s-a mânjit de scârbavnica-ți murdărie. Ți-a șezut alături când erai suferindă și ea, care, din pricina ta, își reținuse propria-i silă, a îndurat-o și pe-a ta. Te-a adus până la vârsta asta, te-a învățat să-L iubești pe Hristos. Nu-ți e pe plac conviețuirea cu cea care i-a închinat soțului tău fecioria. Iar dacă este insuportabilă și fugi de plăcerile ei și, așa cum se zice de obicei, este o mamă lumească, ai alte fete [la care să cauți adăpost], ai un anturaj cucernic de curăție. Dacă-ți părăsești mama, de ce îl alegi [pe unul] care poate că și-a părăsit sora ori mama? Ea e nesuferită, dar cu acela e ușor de trăit; ea e certăreață, iar el e îngăduitor. Vreau să știu dacă ai umblat după el sau dacă l-ai găsit într-un târziu. Dacă ai umblat după el, e clar pentru ce ți-ai părăsit mama; dacă l-ai descoperit mai târziu, arăți ceea ce nu ai putut găsi în casa mamei tale. Sunt un învățător aspru care mă rănesc cu propriul meu tăiș: „Cel ce umblă întru neprihănire”, zice înțeleptul, „umblă fără frică”[800]. Aș tăcea, de m-ar chinui conștiința, și n-aș judeca la alții o vină de-a mea[801], nici n-aș putea vedea paiul altuia de bârna ochiului meu[802]. Acum însă, locuind departe printre călugări și bucurându-mă de

[800] *Pildele* 10, 9.
[801] Sau: „Care ar putea fi a mea”.
[802] *Cf. Matei* 7, 3-5.

împreună-viețuirea lor în chip cinstit în prezența martorilor, de aceea fac vizite rar și arareori sunt vizitat. Este de-a dreptul nechibzuit să nu-i urmezi modestia celui al cărui exemplu mărturisești că-l urmezi. Iar dacă ai să spui: „Mi-e de-ajuns conștiința mea; Îl am pe Dumnezeu drept judecător, Care este martorul vieții mele; nu-mi pasă ce spun oamenii", ascultă-l pe Apostolul care scrie: „Purtați grijă de cele bune nu doar înaintea lui Dumnezeu, ci și înaintea oamenilor"[803]! Dacă cineva te bârfește că ești creștină, că ești fecioară, să nu te-ngrijorezi fiindcă ți-ai părăsit mama ca să trăiești în mănăstire printre fecioare: o astfel de ponegrire ți-este o laudă. Când cineva critică la o fiică a lui Dumnezeu nu plăcerea, ci asprimea, această cruzime înseamnă evlavie. Căci Îl preferi mamei pe Cel pe care ești hotărâtă să-L preferi chiar și propriului tău suflet. Dacă și ea însăși Îl va fi preferat pe Acesta, te va socoti ca pe-o fiică și ca pe-o soră.

5. Dar ce? E o crimă să locuiești sub același acoperiș cu un om cucernic? Prins de gât[804], mă târăști la judecată pentru ca fie să aprob – ceea ce nu vreau –, fie să îndur invidia celor mulți. Un om cucernic nu desparte niciodată o fiică de mama ei: pe amândouă le acceptă, pe amândouă le respectă. Oricât ar fi de cucernică o fiică, o mamă văduvă este un semn de curăție. Dacă acel nu-știu-cine este de vârsta ta, să-ți cinstească mama ca pe a sa; dacă-i mai copt, să te iubească ca pe fiica lui și să te supună modului de viață al mamei tale. Nu-i mai bine pentru reputația amândurora ca tu să-l iubești mai mult pe el decât pe mamă: nu care cumva să pară că a ales la tine afecțiunea, ci vârsta[805]. Și aș putea spune asta dacă nu aveai un frate monah, dacă duceai lipsă de sprijinul familiei. Acum însă – vai ce durere! – între mamă și fratele tău bun (o mamă văduvă și un frate monah), pentru ce se amestecă un străin? Este într-adevăr un lucru bun să te cunoști pe tine și ca fiică, și ca soră. Dacă însă nu poți și una, și alta, iar mama-i respinsă ca fiind prea aspră, cel puțin fratelui să-i fii pe plac. Dacă fratele este mai sever, mai blândă va să fie cea care te-a adus pe lume. De ce pălești? De ce te-nfierbânți? De ce roșești la față și, cu buzele tremurânde, dai vina pe nerăbdarea inimii? Un

[803] *Romani* 12, 17.

[804] *Cf.* PLAUTUS, *Poenulus*, 790.

[805] Tineretea, vârsta tânără.

singur lucru poate întrece dragostea unei femei pentru mama și pentru fratele ei, anume iubirea pentru soț.

6. În afară de asta, aud că-ți vizitezi proprietățile, încântătoarele conace, însoțită de rubedenii, de apropiați și de oameni de soiul ăsta. Nu mă-ndoiesc că-i vreo verișoară sau vreo soră, întru a căror mângâiere ești luată ca un nou soi de soață. Desigur, departe de mine să te bănuiesc că urmărești societatea bărbaților, chiar de-ți sunt ei apropiați sau rude. Deci rogu-te, fecioară, să-mi răspunzi: mergi în tovărășia rudelor de una singură, sau împreună cu iubitul tău? Chiar dacă ai fi lipsită de rușine, n-ai îndrăzni totuși să îl înfățișezi înaintea ochilor unor oameni lumești. Căci, dacă ai să faci asta, întreaga familie vă va cânta și pe tine, și pe el; o să vă arate toți cu degetul; chiar și sora ori vreun apropiat sau vreo rudă, care, pentru a te măguli, îl numesc de față cu tine un călugăr cucernic, cum se va întoarce puțintel, va râde de minunatul [tău] soț. Dacă însă vei merge de una singură (ceea ce chiar mai curând socotesc), în orice caz, tânăra mea, vei păși înveșmântată în haine cernite, printre slugile tinere, printre femei măritate sau bune de măritat, printre fete deșănțate și printre tineri pletoși, îmbrăcați în veșminte de in. Orice tânăr cu bărbuța mijindă îți va da mâna, îți va oferi sprijin dacă ostenești și, apăsându-te cu degetele-i, fie se va simți ispitit, fie te va duce-n ispită. Vei avea parte de ospețe printre domni și doamne, te vei aștepta la sărutări de la oameni străini, la feluri de mâncare dinainte încercate, și, fără a te scandaliza, vei admira la altele veșminte de mătase ori cu fireturi de aur. Chiar în timpul ospățului vei fi silită să mănânci carne fără de voie-ți, ca să zic așa. Ca să te facă să bei vin, îl vor lăuda ca pe un lucru creat de Dumnezeu. Ca să te facă să te speli la băile publice, vor vorbi cu dezgust despre murdărie. Și, atunci când, renunțând să li te mai împotrivești, vei face ceva din cele ce te sfătuiesc ei, cu toții vor spune despre tine că ești o neprihănită, o naivă, o doamnă și cu-adevărat aleasă. În vremea asta, vreun cântăreț va cânta în preajma mesei și, printre psalmii intonați cu dulci modulații, pentru că nu va râvni la soțiile altora, adeseori va întoarce capul după tine, care n-ai un protector. Îți va vorbi prin semne și orice se va sfii să-ți spună o va da de-nțeles prin gesturi drăgăstoase. Printre atâtea ispitiri de-ale plăcerilor, chiar și pe sufletele neînduplecate le subjugă desfrânarea, care, la fete, suferă de-o foame mai cumplită, câtă vreme [fecioara] își

închipuie că tot ceea ce nu știe este extrem de seducător. Miturile păgânilor povestesc cum corăbierii au fost repeziți înspre stânci din pricina cântecelor de sirene și cum pomii, sălbăticiunile și încremenirea pietrelor s-au înmuiat la auzul lirei lui Orfeu. Cu greu ne păstrăm cinstea în toiul ospețelor. O piele înfloritoare face să se vădească un suflet murdar.

7. Copii fiind, am citit la școală despre acela – și am văzut prin piețe reprezentarea lui sub forma statuilor de bronz parcă vii[806] – care abia se mai ținea în capul oaselor și, cu toate acestea, se mistuia din pricina unei iubiri neîngăduite; această boală a sa a rămas nevindecată până când moartea a „vindecat-o". Ce-ai să faci tu, copilă, sănătoasă la trup, rafinată, durdulie, purpurie, preumblându-te printre fripturi, băuturi, băi publice, alături de femei măritate și de flăcăiandri? Iar dacă n-ai să trimiți invitații, totuși ai să-ți închipui că-i o dovadă a frumuseții tale dac-ai să fii invitată. Un suflet pofticios urmărește cu mare înflăcărare [plăcerile] cuminți, iar pe cele ce nu-s îngăduite și le închipuie extrem de fermecătoare. O haină ieftină din lână închisă la culoare[807] indică simțăminte ascunse dacă această haină nu are falduri, dacă are o trenă[808], ca să te facă să pari mai înaltă, dacă a fost dinadins desfăcută tunica, ca să lase să se vadă oarece pe dinăuntru și să acopere ceea ce-i urât, dar să dezvăluie ceea ce-i frumos. Când ea pășește, chiar scârțâitul botinelor negre și lustruite cheamă tinerii la sine. Sânii sunt îndesați în bentițe, iar pieptul e strâns mai abitir de-o cingătoare-ncrețită. Părul i se revarsă pe frunte sau pe urechi. Măntăluța i-alunecă uneori, să-i dezgolească dalbii umeri, și, ca și când n-ar fi vrut să se vadă ceea ce de voie dăduse la iveală, se acoperă cu ea în grabă. Și, când în public și-acoperă fața în semn de sfiire, c-un șiretlic de lupanar doar acel lucru-l arată, care, odat-arătat, poate s-atragă mai mult.

**8.** Ai să-mi răspunzi: „De unde mă cunoști? Și în ce fel ți-arunci ochii de-atât de departe asupră-mi?" Mi-au povestit-o lacrimile fratelui tău și sughițurile lui uneori greu de-ndurat. Și să dea Domnul să fi mințit el și să-mi fi vorbit temându-se mai curând de ceea ce s-ar fi putut întâmpla decât învinuindu-te! Dar crede-mă, soră: niciun

[806] În original: *spirantia signa*, expresie preluată de la Vergilius.
[807] O haină de culoare cenușiu-roșcată, specifică omului sărac, făcută dintr-o stofă groasă de lână.
[808] Lit. „dacă o târăști pe jos" (*trahatur*).

om nu plânge dacă minte. Îl doare că i-a fost preferat un june, nu chiar pletos, nici îmbrăcat cu haine de mătase, ci-un filfizon, un tip sofisticat până și-n zdrențe, care să pecetluiască singur punga, să țină atelierul de țesătorie, să-mpartă sarcini, să facă pe stăpânu-n casă, să cumpere de la stat orice-i nevoie; iconom și stăpân, luând-o pe dinaintea îndatoririlor de slugi începătoare, pe care toți supușii îl bârfesc; și, orice nu le-a dat stăpâna, ei strigă-ntruna zicând că a furat el. Neamul slugilor e văicăreț și, oricât le-ai da, pentru ei e mereu prea puțin. Căci nu țin seama din cât, ci cât li se dă. Își mângâie propria lor durere doar clevetind atâta cât le stă-n putință: ăla-i un parazit, ăsta-i un impostor, cestălalt e-un vânător de moșteniri, un altul e numit c-un nu-știu-ce epitet nemaiauzit. Chiar despre el aruncă vorbe că nu mai pridideşte toată ziulica în pătuceanul stăpânei, că se duce după femei pricepute dacă [stăpâna]-i bolnavă, că duce oala de noapte, că-nfierbântă cearșafurile, că-mpăturește batistele. Oamenii foarte ușor dau crezare zvonurilor rele și orice se născocește în casă devine bârfă în gura lumii. Și să nu te miri dacă slujnicele și servitorii scot äste vorbe despre voi, atâta vreme cât și mama, și fratele se plâng tocmai de astfel de lucruri.

9. Deci fă ceea ce te-nvăț și te rog: să te-mpaci întâi și-ntâi cu mama, iar mai apoi, dacă asta nu se poate face, măcar cu fratele tău. Sau, dacă respingi cu înverșunare aceste persoane atât de dragi, desparte-te de cel despre care ai spus că l-ai preferat alor tăi. Iar dacă nici asta nu poți (căci ai să te-ntorci la ai tăi, dacă-l poți părăsi), chiar și cu însoțitorul tău păstrează legătura în modul cel mai decent. Casele să vă fie diferite, masa să vă fie separată, ca nu cumva, rămânând voi sub un singur acoperiș, bârfitorii să vă învinuiască cum că aveți chiar și-un pat în comun. Poți să ai parte, în situația ta, și de ușurarea la care-ai râvnit și, totodată, să nu-ți fie întrucâtva frică de proasta reputație publică. Cu toate acestea, trebuie să te ferești de pata care, după Ieremia[809], nu poate fi spălată cu nicio silitră și nici cu buruieni de-ale piuarilor. Când vrei ca el să te vadă ori să te viziteze, cheamă-ți de martori prietenii, liberții sau slugile. Conștiința curată n-are să scape de ochii nimănui. Să intre fără frică, să iasă făr' de grijă. Ochii potoliți, vorbirea cumpănită, ca și întreaga atitudine a trupului exprimă uneori fie neliniștea, fie stăpânirea de sine.

[809] *Ieremia 2, 22.*

Deschide-ți, rogu-te, urechile și ascultă rumoarea întregii cetăți! De-acum v-ați pierdut numele și-ați căpătat și-unul și altul porecle de la voi înșivă: tu ești numită „a lui", iar el, „al tău". Asta aud mama și fratele tău; s-au pregătit; se roagă să vă despărțiți și, dintr-o rușine personală a relației voastre, să facă o cinste pentru toți. Tu să stai cu mama, iar el cu fratele. Mai cu-ndrăzneală îl vei iubi pe tovarășul propriului tău frate; mai pe cinstite va iubi mama un prieten de-al fiului decât de-al fiicei sale. Iar dacă n-ai să vrei, dac-ai să-mi nesocotești sfaturile cu fruntea-ți încruntată, acestea-ți va striga scrisoarea cu glas nestânjenit: de ce pui stăpânire pe-o slugă străină? De ce faci dintr-un slujitor al lui Hristos o slugă de-a ta? Privește-n urmă la popor, uită-te la fețele fiecăruia-n parte. El citește în biserică și toți își îndreaptă privirile spre tine: în afară de faptul că, afișând o libertate aproape conjugală, te lauzi cu rușinea-ți. Și poți să fii mulțumită cu o dezonoare deja nemaităinuită. Obrăznicia tu o numești libertate. „Fața ți s-a făcut de desfrânată și nu știi să te rușinezi."[810]

**10.** Strigi întruna iar și iar că-s răutăcios, bănuitor, că duc vorba. Sunt eu oare bănuitor? Sunt eu pornit? Eu care, așa cum am spus-o la începutul scrisorii, tocmai de aceea am scris, pentru că nu-mi închipuiam nimic. Oare nu ești tu o nepăsătoare, o ușuratică, o îngâmfată, care, la cei douăzeci și cinci de ani ai tăi, ai prins așa în brațele-ți ca-n niște mreje un tânăr căruia nici nu i-a mijit încă bine bărbuța? Foarte bună călăuză de fapt, care te sfătuiește, care te-nfricoșează cu asprimea chipului. Și, cu toate că nicio vârstă nu este ferită de desfrâu, totuși un păr încărunțit te-ar putea apăra de o rușine vădită! O să vie, o să vie ea vremea (căci clipa se scurge, cât nici nu bagi de seamă) și frumușelul ăsta al tău (fiindcă femeile se trec repede, mai cu seamă cele care stau lângă bărbați) va găsi el una mai avută ori mai jună. Atunci are să-ți pară rău de hotărârea ta și-are să-ți fie silă de încăpățânarea-ți, odată ce îți vei fi pierdut averea și reputația, odată ce se va fi despărțit drept ceea ce fusese prost unit. Dar poate că te simți prea sigură și nu te temi de despărțire, de vreme ce iubirea ta a prins rădăcini de-atât-amar de vreme.

**11.** Și tu, mamă, care, din pricina vârstei, nu te temi de ocări, nu te răzbuna așa, ca să păcătuiești! Mai curând fiica să învețe să se

---

[810] *Ieremia* 3, 3.

despartă de tine, decât tu însăți să te-ndepărtezi de ea. Ai un fiu, o fiică, un ginere, mai bine zis un tovarăș al fiicei tale. De ce umbli după consolările altora și ațâți un foc de-acum domolit? E mai cinstit pentru tine măcar să-ți sprijini fiica aflată în greșeală, decât să-ți cauți ție însăți pricină [de greșeală]. Să stea cu tine fiul tău călugăr, pavăză a respectului și-a văduviei tale. Ce treabă ai c-un om străin, mai ales în casa aceea în care n-au putut încăpea un fiu și o fiică? De-acum ai ajuns la acea vârstă că poți să ai de la fiică nepoți. Cheamă-i la tine pe-amândoi. Să se întoarcă cu bărbat cea care a plecat de una singură. Bărbat am zis, nu soț. Nimeni nu mă va judeca. Am vrut să mă refer la sex, nu la statutul conjugal. Iar de se rușinează, de nu voiește și de socotește strâmtă casa în care s-a născut, porniți-vă voi înspre căscioara ei. Chiar dacă-i strâmtă, mai lesne pot încăpea o mamă și un frate decât un om străin, cu care neîndoios nu ar putea rămâne într-același iatac. Să locuiască într-una și aceeași casă două persoane de sex feminin și două de sex masculin. Dacă cel de-al treilea, cel care îngrijește de bătrânețile tale[811], chiar nu vrea să plece și stârnește dihonie și scandaluri, atelajul să fie ori cu doi, ori cu trei cai: fratele și fiul vostru i-o va arăta aceluia și pe soră, și pe mamă. Alții să-i numească pe cei doi „tată vitreg" și „ginere"; el[812] să-l numească „hrănitor" și „frate".

**12.** Aceste rânduri le-am dictat într-un stil zorit, la vreme de pripită veghe, voind eu să-mi împlinesc o datorie față de cel ce m-a rugat și, totodată, ca și când m-aș exersa pe o temă de retorică (de fapt, în chiar aceeași zi, de cu dimineață, cel ce se afla pe picior de plecare îmi bătea-n poartă), să le arăt propriilor mei ponegritori că și eu sunt în stare să spun ce-mi vine la gură. De aceea am introdus puține fragmente din Scripturi: și nu mi-am împletit cuvântarea cu florile din ele, așa cum m-am obișnuit s-o fac în celelalte cărți. Exprimarea este improvizată; ea a curs cu atâta ușurință la lumina opaițului, încât limba obișnuia s-o ia la fugă înaintea mâinii scribilor, iar șuvoiul frazelor îneca semnele și prescurtările de cuvinte. De aceea am spus aceasta, și anume că cel ce nu-i dă iertare talentului meu să-i dea iertare cel puțin scurtimii timpului.

[811] În original, un termen grecesc: γηροβοσκός, „cel care are grijă de un bătrân sau de părinții în vârstă", atribuit bărbatului ales să poarte de grijă de mama văduvă.
[812] Monahul care îi adresase Fericitului Ieronim prezenta scrisoare pentru a-i cere să aplaneze neînțelegerile dintre mama sa văduvă și sora sa fecioară.

# EPISTOLA CXVIII[813]

## Exortație către Iulian

1. Fiul meu, fratele tău Ausonius, chiar în momentul plecării sale – căci s-a înfățișat târziu la mine și m-a lipsit repede de prezența sa, spunându-mi în același timp și bun găsit, și la revedere –, a socotit că s-ar înapoia cu mâinile goale dacă nu ți-ar aduce câteva din nimicurile mele scrise în grabă. Permisul de călătorie era deja eliberat, calul curierului oficial era înșeuat, nobilul tânăr, îmbrăcat cu o tunică purpurie, era încins cu cingătoarea sabiei, totuși, aducându-și stenograful, mă silea să rostesc la iuțeală cuvinte pe care mâna zorită le urma, iar semnele care înfățișau cuvintele prindeau din urmă iuțeala limbii. Și, astfel, rup îndelungata mea tăcere, dar nu cu atenția cuvenită scrisului, ci cu ușurătatea dictării, oferindu-ți voința simplă de a-mi face datoria față de tine. Scrisoarea mea este improvizată, fără o ordine a ideilor și fără floricele de stil în compunerea discursului, încât vei descoperi în ea pe prietenul tău și deloc pe orator. Socotește că a fost expresia grăbită a sentimentelor mele, dată ca merinde unui călător zorit. Dumnezeiasca Scriptură spune: „Muzica în zi de întristare este precum o povestire nelalocul ei”[814]. De aceea, și noi, disprețuind farmecul artei retorice și eleganța unei vorbiri și puerile, și în căutare de aplauze, ne căutăm refugiul în profunzimea Sfintelor Scripturi, în care se află adevăratul leac al rănilor noastre și remediile sigure ale durerilor noastre; în ele își redobândește mama unicul fiu aflat pe năsălie, mulțimii care stă împrejur i se spune: „Copila n-a murit, ci doarme”[815], iar cel mort de patru zile, la strigătul puternic al Domnului, iese din mormânt înfășurat în fâșiile sale.

2. Aflu că într-un scurt răstimp ți-ai înmormântat, aproape deodată, cele două fetițe și pe preacurata și preacredincioasa ta soție, Faustina, răpită de o moarte neașteptată, care îți era mai degrabă soră, prin ardoarea credinței sale, și mângâiere după pierderea copiilor; este ca și cum un naufragiat găsește pe mal niște hoți, sau, așa cum spun prorocii, ca un om care, fugind de un urs, dă peste un

[813] Data scrisorii: 406 d.Hr. Iulian ar putea fi un compatriot din Dalmația.
[814] *Înțelepciunea lui Isus Sirah* 22, 6.
[815] *Matei* 9, 24.

leu[816], sau ca și cum, sprijinindu-se de un perete, este mușcat de un șarpe. Pierderile bunurilor tale au urmat după devastarea provinciei[817] de către vrăjmașii barbari, proprietățile tale au fost ruinate în timpul jafului general, turmele de vite și de oi au fost furate, sclavii ți-au fost capturați sau uciși; pentru singura ta fiică, pe care desele pierderi ți-o făcuseră și mai dragă, ai ales un ginere de neam ales, de la care, ca să trec sub tăcere celelalte, ai primit mai multă întristare decât bucurie. Aceasta este înșiruirea încercărilor tale, aceasta este lupta vechiului dușman[818] cu Iulian, catehumenul lui Hristos.

Aceste încercări sunt mari, dacă ne gândim la tine, dar, dacă ne referim la un luptător neînfricat, sunt doar un joc și umbra unei lupte. Fericitului Iov, după nenumărate nenorociri, i-a fost hărăzită o nevastă foarte rea, ca să învețe de la ea să hulească. Ție ți-a fost luată o preabună soție, ca să pierzi mângâierea nefericirilor tale. Una este să accepți o persoană pe care nu o dorești, și altceva să deplângi o persoană pe care o iubești. Iov, pierzându-și toți fiii, a avut ruinele casei sale ca singur mormânt și, după ce și-a sfâșiat hainele, ca să-și arate dragostea de părinte, „căzând la pământ, s-a închinat și a rostit: «Gol am ieșit din pântecele mamei mele și gol mă voi întoarce în pământ. Domnul a dat, Domnul a luat: așa cum a voit Domnul, așa s-a făcut, fie numele Domnului binecuvântat!»”[819] Tu, ca să o spun foarte scurt, ai urmat cortegiul funerar al celor dragi înconjurat de cortegiul multor apropiați și de consolările prietenilor tăi. Iov și-a pierdut dintr-odată toate averile și, în timp ce urmau unele după altele veștile despre nenorocirile sale, stătea neclintit în fața loviturilor fiecăreia dintre ele, împlinind în sine elogiul adus înțeleptului: „Chiar dacă universul zdrobit peste el s-ar prăvăli, ruinele-i îl vor lovi fără ca el să simtă vreo spaimă”[820]. Ție ți-a rămas cea mai mare parte a averii tale, astfel încât ești pus la încercare doar atât cât poți duce. Și încă nu ai ajuns în acel punct în care lupta împotriva ta să se dea cu toate trupele.

3. Odinioară stăpân bogat și tată și mai bogat, iată-l dintr-odată lipsit de toate și fără nimic. Și, pentru că în mijlocul tuturor acestor

---

[816] *Cf. Amos* 5, 19.

[817] Este vorba despre Pannonia sau despre Italia de Nord.

[818] Diavolul. Acest pasaj s-ar putea interpreta în sensul că Iulian era un neofit recent exorcizat.

[819] *Iov* 1, 20-21.

[820] HORATIUS, *Carmina* III, 3, 7-8.

încercări care îi fuseseră date nu a păcătuit în fața Domnului și nici nu a rostit niciun cuvânt necugetat, Dumnezeu S-a bucurat de biruința slujitorului Său, socotind că răbdarea aceluia este propriul Său triumf, și i-a spus diavolului: „Ai luat tu seama la robul Meu Iov? Că nu este niciunul ca el pe pământ, om fără prihană și cu adevărat iubitor de Dumnezeu și care se ferește de ce este rău. El încă stăruie în neprihănirea lui"[821]. Adaugă în chip minunat: „El încă stăruie în neprihănirea lui", pentru că îi este greu neprihănirii să nu se plângă atunci când este copleșită de nenorociri și să nu fie primejduită în credința sa chiar prin aceasta, deoarece vede că rabdă pe nedrept ceea ce rabdă. La care diavolul I-a răspuns Domnului, spunând: „Cojoc pentru cojoc! Că tot ce are omul dă pentru viața lui. Dar ia întinde-Ți mâna și atinge-Te de osul și de carnea lui! Să vedem dacă nu Te va blestema în față!"[822]

Acest adversar atât de dibaci și îmbătrânit în zile rele știe că unele sunt bunurile din afara unei persoane, pe care filozofii lumii le numesc ἀδιάφορα, adică „indiferente", și prin pierderea sau disprețuirea cărora nu se obține virtutea, și altele cele lăuntrice, care îl fac pe cel care le pierde să le deplângă. De aceea se împotrivește cu nerușinare laudei aduse de Dumnezeu lui Iov și spune că acesta nu trebuie nicidecum lăudat, pentru că nu a dat nimic din sine însuși, ci totul a fost din afara sa, pentru că în locul pielii sale a oferit pielea fiilor săi, pentru că a renunțat la punga sa de bani ca să se bucure de sănătatea trupului.

De aici să înțeleagă Înțelepciunea Ta că încercările tale au ajuns până la acest punct, anume că ai dat cojoc pentru cojoc, piele pentru piele, că ești pregătit să dai pentru sufletul tău tot ce ai, dar că mâna lui Dumnezeu încă nu s-a întins asupra ta, nici carnea ta nu a fost atinsă, nici oasele frânte, și că la asemenea durere este greu să nu gemi și să nu Îl lauzi pe Dumnezeu („lauzi" este aici pentru „a huli"). De aceea se spune în *Cartea Regilor* că Nabot L-a „lăudat" pe Dumnezeu și pe rege[823] și din această pricină a fost omorât cu pietre de popor. Însă Domnul, știind că atletul Său – sau, mai degrabă, acest bărbat neînfricat – nu poate fi înfrânt nici chiar în această luptă supremă și nestrămutată, a spus: „Iată, îl dau în puterea ta!

[821] *Iov* 2, 3.
[822] *Iov* 2, 4-5.
[823] *3 Regi* 21, 13.

Numai nu te atinge de sufletul lui"[824]. Carnea sfântului bărbat este dată în puterea diavolului, dar sănătatea sufletului este păstrată. Dacă ar fi lovit în acea parte în care se află conștiința și judecata minții, nu ar fi vina păcătosului, ci a celui care i-a răvășit starea minții.

4. Să te laude alții și să îți însoțească biruințele asupra diavolului cu panegiricele lor, pentru că ai îndurat cu chip senin morțile fiicelor tale, pentru că după patruzeci de zile de la adormirea lor ai părăsit veșmintele cernite, iar sărbătoarea dedicării moaștelor unui mucenic ți-a înapoiat veșmintele albe, astfel încât nu simțeai durerea pierderii, pe care un întreg oraș o simțea, ci te veseleai de triumful mucenicului, și pentru că ți-ai însoțit la mormânt preasfânta soție nu ca pe o moartă, ci ca pe cineva care pleacă într-o călătorie. Eu nu te voi înșela cu lingușiri, nici nu te voi amăgi cu laude deșarte, ci îți voi spune mai degrabă ceea ce îți este de folos să auzi: „Fiule, când vrei să te apropii să slujești Domnului Dumnezeu, gătește-ți sufletul tău spre ispită!"[825]; și: „Când vei face toate cele, să zici: «Sunt slugă netrebnică, pentru că am făcut ceea ce eram dator să fac»"[826]. Tu mi-ai luat, Doamne, copiii pe care tot Tu mi i-ai dat! Ți-ai luat înapoi slujitoarea pe care mi-ai împrumutat-o să-mi fie mângâiere pentru scurtă vreme. Nu sunt mâhnit pentru că ai luat-o înapoi, ci Îți aduc mulțumire că mi-ai dat-o.

Odinioară, unui tânăr bogat, care se fălea că a împlinit toate preceptele Legii, Domnul i-a zis: „Un lucru îți mai lipsește: dacă vrei să fii desăvârșit, mergi, vinde tot ce ai și dă săracilor; apoi vino să Mă urmezi"[827]. Cel care spunea că a făcut totul, la prima înfruntare, nu poate să își biruie bogățiile. De aceea și intră cu greu bogații în Împărăția cerurilor, în care sunt doriți drept locuitori cei despovărați de bogății și bizuindu-se doar pe aripi ușoare. „Mergi" – i-a zis – „și vinde nu doar o parte a averii tale, ci tot ceea ce ai, și dă săracilor", nu prietenilor, nu rudelor, nu apropiaților, nu nevestei, nu copiilor; aș adăuga încă ceva: nu păstra pentru tine nimic din toate bunurile tale, de frica sărăciei, ca să nu fii osândit împreună cu Anania și Safira[828], ci dă totul sărmanilor și fă-ți din nedreptul

---

[824] *Iov* 2, 6.
[825] *Înțelepciunea lui Isus Sirah* 2, 1.
[826] *Luca* 17, 10.
[827] *Marcu* 10, 21.
[828] *Faptele Apostolilor* 5, 1-11.

Mamona prieteni care să te primească în corturile veșnice, ca „să Mă urmezi", ca să Îl ai în stăpânire pe Stăpânul lumii, ca să poți cânta cu proorocul: „Partea mea este Domnul"[829] și, ca un adevărat levit, să nu stăpânești nimic din moștenirea țării[830]. Acesta este îndemnul meu, dacă vrei să fii desăvârșit, să fii parte a demnității Apostolilor, să Îl urmezi pe Hristos purtând crucea, dacă, punând mâna pe brăzdar, vrei să nu privești înapoi[831], dacă, aflându-te sus pe acoperiș, disprețuiești veșmintele de odinioară și dacă părăsești mantia veacului, ca să scapi de stăpâna egipteană[832]. De aceea, și Ilie, zorindu-se către Împărăția cerurilor, nu poate merge cu mantia sa[833], ci lasă în lume veșmintele lumii.

Dar, spui tu, acest lucru ține de demnitatea Apostolilor și a celui care vrea să fie desăvârșit. Însă de ce nu vrei și tu să fii desăvârșit? Pentru ce tu, care ești cel dintâi în acest veac, nu ai fi cel dintâi și printre slujitorii lui Hristos? Oare pentru că ai o nevastă? Dar și Petru a avut una și totuși a părăsit-o împreună cu plasa de pescuit și cu bărcuța sa. Domnul, Care, în marea Sa providență, dorește mântuirea tuturor[834] și preferă pocăința păcătosului în locul morții acestuia[835], ți-a luat și această scuză, pentru ca nevasta să nu te tragă spre pământ, ci tu să o urmezi pe ea în drumul ei către Împărăția Raiului. Pregătești bunuri pentru copiii care au mers înaintea ta către Domnul, dar nu pentru ca părțile care le revin să sporească averile surorii lor, ci pentru mântuirea sufletului tău și hrana celor sărmani. Acestea sunt colierele pe care le așteaptă de la tine fiicele tale, cu aceste nestemate vor să își împodobească capetele. Ceea ce trebuia să piară în mătase să fie păstrat în tunicile ieftine ale săracilor. Ele îți cer partea lor. Unite cu Soțul lor, nu vor să pară sărace și fără noblețe, ci doresc podoabele care le aparțin.

5. Nu îți căuta scuză în noblețea ta și în importanța averilor tale. Privește-i pe cuviosul bărbat Pammachius și pe preotul Paulin, însuflețit de o credință arzătoare, care I-au dăruit Domnului nu doar bogățiile lor, ci și pe ei înșiși. Împotriva amânării pe care le-o

[829] *Plângerile lui Ieremia* 3, 24.
[830] *Cf. Iosua* 13, 33.
[831] *Cf. Luca* 9, 62.
[832] *Cf. Facerea* 39, 12 ș.u.
[833] *Cf. 4 Regi* 2, 13.
[834] *Cf. 1 Timotei* 2, 4.
[835] *Cf. Iezechiel* 33, 11; *1 Petru* 3, 9.

inspira diavolul, ei I-au închinat Domnului nu pielea pentru piele, ci carnea și oasele și sufletele lor. Ei te-ar putea conduce spre lucruri mai mari prin exemplul și prin elocvența lor, adică prin acțiunile și prin vorbele lor. Ești nobil, la fel și ei, dar și mai nobili întru Hristos. Ești bogat și onorat, la fel și ei – mai mult chiar, din bogați și iluștri, s-au făcut săraci și umili și, de aceea, sunt cu atât mai bogați și mai iluștri, fiindcă pentru Hristos sunt săraci și fără onoruri.

Fără îndoială, și tu faci bine, căci se spune despre tine că te îngrijești de nevoile sfinților, îi sprijini pe monahi, faci mari danii bisericilor. Dar acestea sunt ucenicia ostășiei tale[836]. Disprețuiești aurul, l-au disprețuit și filozofii lumii. Unul[837] dintre ei – ca să îi trec sub tăcere pe ceilalți – a aruncat în mare prețul multor proprietăți, spunând: „Duceți-vă în adâncuri, pofte infame, vă voi scufunda, ca să nu mă scufundați voi pe mine!" Un filozof, un individ închipuit și rob netrebnic al popularității ieftine, a renunțat dintr-odată la toată povara sa; iar tu socotești că ai ajuns pe culmea virtuților dacă oferi doar o parte din acest tot? Domnul te vrea chiar pe tine jertfă vie, bineplăcută lui Dumnezeu[838]. Pe tine, zic, nu bunurile tale! Și, de aceea, te avertizează prin diferite ispite, pentru că multele răni și dureri l-au învățat pe Israel: „Pe cine îl iubește Domnul, îl ceartă. Și biciuiește pe orice fiu pe care îl primește"[839]. Văduva sărmană a pus doi bănuți de aramă în vistierie. Și, fiindcă a dat tot ce avea, se spune că prin darurile oferite lui Dumnezeu i-a întrecut pe toți bogații[840]; căci darurile nu se măsoară după importanța lor, ci după voința celor care le fac. Oricât de mulți sunt cei cărora le-ai dat din averea ta și care se bucură de generozitatea ta, totuși sunt cu mult mai mulți cei cărora nu le-ai dat nimic. Căci nici bogățiile lui Darius, nici cele ale lui Croesus nu pot să îi sature pe săracii lumii. Dar, dacă te vei da chiar pe tine Domnului și te vei desăvârși în virtutea apostolilor și vei începe să Îl urmezi pe Mântuitorul, atunci vei înțelege unde te afli și cât de jos este locul pe care îl ocupi în oastea lui Hristos.

---

836 Fericitul Ieronim compară asceza creștină cu serviciul militar (*cf. 2 Timotei* 2, 3).

837 Crates din Teba, menționat în: PHILOSTRATUS, *Vita Apollonii*, I, 13, 2 (FILOSTRAT, *Viața lui Apollonios din Tyana*, trad. Marius Alexianu, prezentare și note de Adelina Piatkowski, Ed. Polirom, Iași, 1997, p. 24).

838 *Romani* 12, 1.

839 *Evrei* 12, 6.

840 *Luca* 21, 1-3.

Nu ți-ai plâns fiicele moarte, iar lacrimile părintești, care ți-au scăldat obrajii, au secat din pricina fricii de Hristos? Cu cât mai mare a fost Avraam, care, din proprie voință, era gata să-și înjunghie singurul fiu, cel despre care auzise că va fi moștenitorul lumii, și nu și-a pierdut nădejdea că va fi viu chiar și după moarte! Ieftae și-a dat jertfă fiica fecioară[841] și pentru aceasta este pus de Apostol în rândul sfinților. Nu vreau să Îi oferi Domnului bunuri pe care un hoț le poate fura, un vrăjmaș le poate lua în stăpânire, o proscriere le poate confisca; aceste bunuri pot veni și pleca și, asemenea undelor și valurilor, sunt luate în stăpânire de stăpâni succesivi; aceste bunuri – ca să cuprind totul într-un singur cuvânt –, vrei, nu vrei, le vei pierde când vei muri. Oferă alt fel de bunuri, cele pe care niciun vrăjmaș nu ți le-ar putea lua, pe care nicio tiranie nu ți le-ar putea răpi, care te însoțesc spre lumea de dincolo[842], sau mai degrabă spre Împărăția cerurilor și spre desfătările Raiului. Construiești mănăstiri și numeroși sfinți sunt sprijiniți de tine în insulele Dalmației. Dar ai face mai bine dacă, tu însuți sfânt, ai trăi printre sfinți[843]. „«Sfințiți-vă, că Eu sfânt sunt», spune Domnul."[844] Apostolii se fălesc că au părăsit totul și L-au urmat pe Mântuitorul; citim că ei nu au părăsit nimic altceva decât, evident, plasa de pescuit și barca; și totuși ei sunt încununați datorită mărturiei Celui ce le va fi mai târziu judecător, fiindcă, oferindu-se pe sine, părăsiseră tot ce aveau[845].

6. Spun acestea nu pentru a lua în râs faptele tale sau pentru că vreau să micșorez generozitatea și milosteniile tale, ci pentru că nu aș voi să fii un monah printre mireni și un mirean printre monahi; și îți voi cere un sacrificiu complet ție, al cărui cuget aud că este devotat cultului divin. Dacă acestui sfat al nostru i se împotrivește fie un prieten, fie un însoțitor, fie o rudă și te cheamă înapoi la desfătările unei mese bogate, înțelege că el se gândește la pântecele, nu la sufletul tău, și că toate bogățiile și ospețele rafinate se termină printr-o moarte neașteptată. În răstimp de douăzeci de zile ți-ai pierdut două fiice, de opt și șase ani, și îți închipui că poți trăi o bătrânețe îndelungată? Cel căruia i se promite o viață lungă să îl

[841] *Judecătorii* 11, 30-39.
[842] *Lit.* „spre cei (mai) de jos" (*ad inferos*).
[843] *Cf. 3 Macabei* 2, 2.
[844] *Leviticul* 11, 44.
[845] *Cf. Matei* 19, 27-29.

asculte pe David: „Zilele vieții noastre sunt șaptezeci de ani; iar de vor fi în putere, optzeci de ani; și ce este mai mult decât aceștia, osteneală și durere”[846].

Ferice și vrednic de toată fericirea este cel pe care îl apucă bătrânețea slujindu-L pe Hristos, pe care ziua de pe urmă îl găsește luptând pentru Mântuitorul: „Nu se va rușina când va grăi cu vrăjmașii săi în poartă”[847]; iar la intrarea în Rai i se va spune: „Ai primit nenorociri în viața ta, acum însă veselește-te aici”. Căci Domnul nu pedepsește de două ori pentru același lucru. Pe bogatul înveșmântat în purpură l-a primit flacăra gheenei. Lazăr, care era sărac și plin de bube, căruia câinii îi lingeau carnea putrezită și care abia își ducea viața nenorocită cu firimiturile de la masa bogatului, a fost primit în sânul lui Avraam și s-a bucurat că are un așa de mare patriarh drept părinte. Este greu, ba chiar imposibil, ca cineva să se bucure și de bunurile prezente, și de cele viitoare, să își umple aici, pe pământ, pântecele, și acolo sus, în ceruri, inima, să treacă de la desfătări la desfătări, să fie cel dintâi și într-un veac, și în celălalt, să fie acoperit de fală și în cer, și pe pământ.

7. Iar poate că un gând tainic trezește în tine vreun scrupul: pentru ce eu, care îți dau sfaturi, nu sunt așa cum doresc ca tu să fii și de ce vezi că unii s-au prăbușit la jumătatea drumului? Îți voi răspunde pe scurt că vorbele pe care le spun nu îmi aparțin mie, ci sunt cuvintele Domnului și Mântuitorului, că sfaturile mele nu se referă la ceea ce aș putea eu însumi să fac, ci la ceea ce ar trebui să vrea sau să facă cel care vrea să fie slujitorul lui Hristos. Și atleții sunt mai puternici decât cei care îi ung cu uleiuri; și totuși cel mai slab dă sfaturi, dar luptă cel care este mai puternic. Nu te uita la Iuda, care se leapădă, ci privește la Pavel, care-și mărturisește credința! Iacov, fiul unui tată foarte bogat, a mers cu toiagul său, singur și gol, în Mesopotamia; obosit de drum, s-a culcat și și-a pus sub cap o piatră, în chip de pernă, el, care fusese crescut cu blândețe de mama sa, Rebeca. A văzut o scară de la pământ până la cer, iar îngerii lui Dumnezeu se suiau și se pogorau pe ea, și în capul scării Se sprijinea Domnul, ca să le întindă mâna celor obosiți și, arătându-li-Se, să îi îndemne la trudă pe cei care urcau. De aceea, și locul acela s-a numit Betel, care înseamnă „casa lui Dumnezeu”, în care se urcă

[846] *Psalmul* 89, 10-11.
[847] *Psalmul* 126, 5.

și se coboară în fiecare zi. Căci și sfinții cad dacă au fost delăsători; iar păcătoșii urcă pe vechea treaptă dacă își spală josnicia cu lacrimi. Îți spun aceasta ca să nu te înspăimânte cei care coboară, ci să te îmbărbăteze cei care urcă. Nu se ia niciodată exemplu de la cei răi, chiar și în treburile lumești; imboldurile la virtute vin dinspre partea mai bună.

Uitând de scopul meu și de scurtimea potrivită unei scrisori, aș fi dorit să dictez un text mai consistent (tot ceea ce se poate spune este prea puțin față de însemnătatea subiectului și de meritele persoanei tale), dar iată că prietenul nostru Ausonius începe să ceară insistent paginile scrisorii, să îi zorească pe stenografi și, grăbit de nechezatul calului năbădăios, să se plângă de încetineala bieții mele minți. Așadar, amintește-ți de noi și ai grijă de sănătatea ta, întru Hristos. Și, ca să trec restul sub tăcere, urmează exemplul personal al sfintei Vera, care, urmându-L cu adevărat pe Hristos, îndură greutățile pelerinajului[848], și „o femeie să-ți fie călăuză în această măreață faptă"[849].

## EPISTOLA CXIX[850]

### Către Minervius și Alexandru

### Despre o problemă foarte grea a Apostolului Pavel

1. Chiar în momentul plecării fratelui nostru Sisinnius, care mi-a adus scrisoarea voastră, sunt silit să dictez această epistolă așa cum se vede și nu pot ascunde aceasta Înțelepciunii Voastre. Vă rog să nu puneți spusa mea pe seama mândriei, ci mai degrabă pe seama deplinei prietenii dintre noi, căci eu vorbesc cu voi ca și cu mine însumi. Scrisoarea voastră mi-a adus multe întrebări puse de sfinții frați și sfintele surori din provincia voastră; mă gândeam să

[848] Sensul cuvântului este ambiguu: poate fi vorba despre un pelerinaj la Locurile Sfinte sau despre pelerinajul prin viață. Nu se știe cine este Vera; poate sora lui Iulian? În original, Fericitul Ieronim face un joc de cuvinte cu numele personajului, *Vera*, „cea adevărată", și adverbul *vere*, „cu adevărat".

[849] VERGILIUS, *Aeneis*, I, 364.

[850] Data epistolei: toamna anului 406. Destinatarii sunt doi clerici sau călugări din Toulouse, frați sau rude apropiate, amândoi foști avocați.

le dau răspuns până în ziua Bobotezei, având destulă vreme pentru aceasta. Reușisem în veghea nopților să dictez răspunsuri la cele mai multe dintre întrebări și, terminând de dat răspuns celorlalți, mă păstram pentru răspunsul către voi, ca unul care era cel mai dificil, când, pe neașteptate, a venit Sisinnius, ca să îmi spună că urmează să plece imediat. Și, în timp ce îl rugam să își amâne călătoria, a început să îmi invoce foametea din Libya, nevoile mănăstirilor din Egipt, apele scăzute ale Nilului, sărăcia multor regiuni, astfel încât a-l reține mai mult decât voia era aproape o jignire adusă Domnului. Și astfel v-am trimis, gata făcute, urzeala, țesătura, spata și pânza pe care mi le pregătisem pentru tunica voastră; ceea ce îmi lipsește mie, să țeseți voi cu vorbele voastre. Sunteți înțelepți și învățați și ați trecut de la o elocință mușcătoare, „canină", cum spune Appius[851], la elocvența creștină. Nu e nevoie de multă strădanie când mă adresez vouă, este ceea ce se povestește că i s-a întâmplat unui filozof pe când îi dădea sfaturi unui țăran: „Abia ajunsesem la jumătate cu spusele mele și el înțelesese deja"[852]. Și eu, silit de timp, v-am făcut cunoscute doar părerile celor care ne-au lăsat comentarii la Sfânta Scriptură și le-am tradus cuvânt cu cuvânt, ca să mă eliberez de această problemă și să vă trimit textele autorizate ale vechilor scriitori; după ce le veți citi pe fiecare în parte și le veți judeca, le veți încuviința după liberul vostru arbitru, nu după voința mea.

2. Întrebați în ce sens s-a spus și cum trebuie să citim în *Epistola întâi către corinteni* a Apostolului Pavel: „De bună seamă, toți vom adormi, dar nu toți ne vom schimba"[853]. Sau, după anumite copii: „Nu toți vom adormi, dar toți ne vom schimba". Ambele variante se găsesc în codicele grecești. Privitor la aceasta, Teodor din Heracleea, oraș care se numea odinioară Perinthos, în scurtele comentarii la Apostol, s-a exprimat astfel: „De bună seamă, nu toți vom adormi, dar toți ne vom schimba". Căci Enoh și Ilie, învingând necesitatea morții, au fost mutați cu trupurile lor din ținuturile pământene în Împărăția cerurilor. De aceea, și sfinții care, în ziua sfârșitului lumii și a Judecății de Apoi, se vor găsi în trupurile lor vor fi răpiți în nori împreună cu alți sfinți care vor învia din morți, ca să-L întâmpine pe Hristos în văzduh[854], și „nu

---

[851] Expresia *canina facundia*, „elocință canină", i-a fost atribuită de istoricul Sallustius cel mai probabil lui Appius Claudius Caecus (312-279 î.Hr.; om de stat și scriitor roman).
[852] TERENTIUS, *Phormio*, v. 594.
[853] *1 Corinteni* 15, 51.
[854] *1 Tesaloniceni* 4, 16-17.

vor gusta moartea"[855]; ei vor fi în veci cu Domnul, după ce au călcat peste necesitatea morții. De aceea, spune Apostolul: „De bună seamă, nu vom adormi toți, dar toți ne vom schimba". Căci cei care vor învia din morți și cei care au fost duși în nori, în viață fiind, vor trece către nestricăciune și vor schimba mortalitatea în nemurire, nu într-un oarecare interval temporal, nici măcar într-un scurt răstimp, ci într-o clipă și dintr-odată, cât ai clipi din ochi, „la sunetul trâmbiței celei din urmă"[856]. Cu asemenea repeziciune se va împlini învierea morților, încât cei vii, pe care sfârșitul lumii îi va găsi în trupurile lor, nu vor putea să le-o ia înainte morților care se vor ridica din lumea de dincolo. Pavel explică mai limpede, zicând: „Căci trâmbița va suna și morții vor învia nestricăcioși, iar noi ne vom schimba. Căci trebuie ca acest trup stricăcios să se îmbrace în nestricăciune și acest [trup] muritor să se îmbrace în nemurire"[857], ca să poată rămâne pe veci într-o parte sau în cealaltă, fie în suferințe, fie în Împărăția cerurilor.

3. Diodor, episcopul Tarsului, a omis acest capitol și a notat pe scurt în cele următoare: „Iar morții vor învia nestricăcioși și noi ne vom schimba". Dacă morții înviază nestricăcioși, spune el, este neîndoielnic că și ei s-au schimbat într-o stare mai bună. De ce a fost necesar să se spună: „Și noi ne vom schimba"? Oare prin aceasta a vrut să se înțeleagă că nestricăciunea este comună tuturor, dar schimbarea este proprie celor drepți, de vreme ce ei dobândesc nu numai nestricăciunea și nemurirea, ci și slava?

4. Apolinarie afirmă același lucru ca și Teodor, chiar dacă prin alte cuvinte: unii nu vor muri și vor trebui răpiți din viața prezentă în cea viitoare, pentru ca, după ce trupurile lor vor fi schimbate și slăvite, să fie cu Hristos. Este ceea ce credem acum despre Enoh și Ilie.

5. Didim, trecând la părerea lui Origen, pășește – dar nu cu picioarele, ci cu vorbele – pe drumul contrar: „Iată, vă spun o taină: de bună seamă, toți vom adormi, dar nu toți ne vom schimba", sens pe care l-a discutat astfel: „Dacă învierea nu are nevoie să fie interpretată și nu are niciun sens obscur, niciodată Pavel nu ar fi tras concluzia, după multe amănunte pe care le-a dat cu privire la

[855] *Matei* 16, 28.
[856] *1 Tesaloniceni* 4, 16.
[857] *1 Corinteni* 15, 52-53.

înviere: «Iată, vă spun o taină: de bună seamă, toți vom adormi – adică vom muri –, dar nu toți ne vom schimba, ci doar sfinții se vor schimba». Știu că în unele codice s-a scris: «De bună seamă, nu toți vom adormi, dar toți ne vom schimba». Însă trebuie să ne gândim dacă ceea ce a fost spus mai înainte: «Toți ne vom schimba» se potrivește cu ceea ce urmează: «Morții vor învia nestricăcioși și noi ne vom schimba». Dacă toți se vor schimba și au aceasta în comun cu ceilalți, a fost de prisos să se spună: «Și noi ne vom schimba». De aceea, trebuie să citim: «De bună seamă, toți vom adormi, dar nu toți ne vom schimba». Căci, dacă toți mor în Adam[858], iar moartea este o adormire, atunci toți vom adormi sau vom muri. Potrivit limbajului Scripturilor, doarme cel care este mort, nădăjduind în învierea viitoare. Fiecare dintre cei care dorm se va deștepta neapărat, dar numai dacă nu l-a doborât o moarte neașteptată, caz în care moartea nu mai poate fi asociată cu somnul. În timp ce toți dorm potrivit legii firii, doar sfinții se vor schimba în mai bine în trupul și în sufletul lor, astfel încât nestricăciunea să fie a tuturor celor înviați, dar slava să fie proprie sfinților".

În ceea ce privește pasajul care urmează, potrivit textului grecesc: ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ sau ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ (căci există două lecțiuni, pe care ai noștri le-au tradus: „Dintr-odată și într-o clipă"[859], respectiv: „Cât ai clipi din ochi"[860]), Didim l-a explicat astfel: „Această expresie înseamnă că învierea tuturor se va petrece în același timp pentru toți. Când Pavel spune: «Într-un moment» și «cât ai clipi din ochi» și «dintr-odată», el se referă la învierea viitoare a tuturor și exclude toată acea poveste despre prima și a doua înviere, potrivit căreia se crede că unii vor învia primii, iar alții ultimii. Atomul[861] este un moment al timpului care nu poate fi împărțit și divizat. De aceea, și Epicur construiește lumea și modelează universul plecând de la atomii săi. Iar clipirea sau mișcarea ochiului – care în greacă se spune ῥοπή – se produce cu atâta repeziciune, încât aproape că îi scapă vederii. Dar, pentru că în multe manuscrise, în loc de ῥοπή, adică «clipire» sau «mișcare», se citește ῥιπή, trebuie să înțelegem că, așa cum o pană ușoară, sau

[858] *Cf. 1 Corinteni* 15, 22.
[859] În original: *in momento et in ictu*.
[860] În original: *in motu oculi*.
[861] Este comentat termenul grecesc care stă la baza expresiei cu valoare temporală ἐν ἀτόμῳ („într-un moment", „într-o clipă").

un pai, sau o frunză mică ori uscată sunt luate de suflarea vântului și duse de pe pământ în înaltul cerului, tot așa, la privirea sau la clipirea lui Dumnezeu, toate trupurile morților se vor pune în mișcare, pregătite pentru sosirea Judecății de Apoi. Cât despre ceea ce adaugă: «La trâmbița de pe urmă – căci ea va răsuna – și morții vor învia nestricăcioși și noi ne vom schimba. Căci trebuie ca acest trup stricăcios să se înveșmânteze în nestricăciune și trebuie ca acest trup muritor să se înveșmânteze în nemurire», aceste cuvinte au un dublu înțeles: că sunetul trâmbiței arată fie amplitudinea vocii, potrivit cu ceea ce stă scris: «Înalță glasul tău ca al unei trâmbițe»[862], fie învierea neîndoielnică a tuturor, potrivit cu ceea ce citim în Evanghelie: «Deci, când faci milostenie, nu trâmbița înaintea ta»[863], adică fă milostenia într-ascuns și în taină, ca să nu pară că îți tragi fala din nefericirea celuilalt.

Însă ne întrebăm de ce Pavel a scris că morții vor învia la ultima trâmbiță. Căci, atunci când se spune «ultima», cu siguranță înainte de ea au fost altele. În *Apocalipsa* lui Ioan, sunt amintiți șapte îngeri cu trâmbițe și fiecare face să răsune una din ele, adică cel dintâi, al doilea, al treilea, al patrulea, al cincilea și al șaselea, și se arată ce a făcut fiecare dintre ei. Dar la sunetul răsunător al ultimei trâmbițe, adică al celei de-a șaptea, morții se ridică și primesc nestricăcioase trupurile pe care le avuseseră înainte și care fuseseră stricăcioase. De aceea, după ce a răsunat ultima trâmbiță, Apostolul spune ce va urma: «Căci trâmbița va răsuna, cei morți vor învia nestricăcioși, iar noi ne vom schimba». Când spune «noi», înseamnă că el și cei care sunt cu el sunt în afara celor morți. Pentru a înțelege acest pasaj, sunt unii care spun că morții care înviază nestricăcioși sunt trupurile morților; însă, în privința celor despre care se spune că se vor schimba, trebuie să înțelegem că se referă la sufletele lor, când vor fi schimbați într-o slavă mai mare și vor ajunge a fi «bărbat desăvârșit, la măsura vârstei deplinătății lui Hristos»[864]. Dar alții afirmă că prin «morți» trebuie să îi înțelegem pe păcătoși, care vor învia nestricăcioși, ca să poată suferi pedepsele veșnice; iar cei care se schimbă sunt sfinții care sunt purtați «din virtute în virtute»[865]

---

[862] *Isaia* 58, 1.
[863] *Matei* 6, 2.
[864] *Efeseni* 4, 13.
[865] *Psalmul* 83, 8.

și «din slavă în slavă»[866]. De aceea adaugă la nestricăciunea celor morți: «Trebuie ca acest trup stricăcios să se înveșmânteze în nestricăciune». La ceea ce a zis: «Ne vom schimba», Apostolul adaugă și: «Acest trup muritor se va înveșmânta în nemurire». Una este nemurirea, alta nestricăciunea, așa cum una este să fii muritor și alta să fii stricăcios. Tot ceea ce este muritor este și stricăcios; dar nu tot ceea ce este stricăcios este de la sine muritor. Stricăcioase sunt trupurile lipsite de suflet; totuși ele nu sunt muritoare, pentru că nu au avut niciodată viața care le este proprie ființelor însuflețite. De aceea Apostolul a alăturat stricăciunii nestricăciunea și morții nemurirea, care vor veni în momentul învierii".

6. Acachie de Cezareea[867] (numită mai înainte Turnul lui Straton), episcop după Eusebiu al lui Pamfil[868], în cartea a patra a lucrării sale *Cercetări miscelanee*[869], și-a pus aceeași întrebare; el a discutat pe larg, reunindu-le, ambele teze, care par contrare, și, după un început peste care trec, a spus: „Să vorbim mai întâi despre textul care se găsește în cele mai multe codice: «Iată, vă spun o taină: de bună seamă, toți vom adormi, dar nu toți ne vom schimba». A spus «taină», ca să le atragă atenția celor care îl ascultau că va discuta mai pe larg despre înviere. «Adormirea» înseamnă moartea, care le este comună tuturor; de aceea a pus foarte corect că toți vom adormi, adică vom muri, așa cum a spus mai sus: «Așa cum toți mor în Adam, așa vor învia în Hristos»[870]. Prin urmare, pentru că toți vor muri, ascultați taina pe care v-o spun: «De bună seamă, toți vom muri, dar nu toți ne vom schimba. Căci va răsuna trâmbița» – nu încape nicio îndoială că este vorba despre îngerul al șaptelea – «și morții vor învia nestricăcioși». Însă, dacă morții vor fi nestricăcioși, cum nu se vor schimba, de vreme

[866] *2 Corinteni* 3, 18.

[867] Acachie (d. 366) de Cezareea Palestinei, ucenic și urmaș al lui Eusebiu de Cezareea, a fost un episcop cu vederi ariene. Printre scrierile lui Acachie se numără un comentariu la *Ecclesiast* (în șaptesprezece cărți), *Miscellanea* (șase cărți), precum și o lucrare despre viața lui Eusebiu. Cu excepția unui fragment dintr-o scriere împotriva lui Marcel de Ancyra (păstrat în *Panarionul* Sfântului Epifanie), toate celelalte lucrări ale lui Acachie s-au pierdut.

[868] Eusebiu, episcop de Cezareea Palestinei, a fost prieten și ucenic al lui Pamfil, preot și teolog de influență origeniană, martirizat în 310. Nutrind față de maestrul său o mare stimă, Eusebiu obișnuia să se semneze τοῦ Παμφύλου, lat. *Pamphili*, „al lui Pamfil".

[869] În original: Συμμίκτων ζητημάτων.

[870] *1 Corinteni* 15, 22.

ce nestricăciunea înseamnă schimbare? Dar aici schimbarea, prin care Pavel și sfinții trebuie să se schimbe, trebuie înțeleasă ca slăvire. Nestricăciunea este comună tuturor pentru că păcătoșii vor fi și mai nefericiți, devenind veșnici pentru a îndura chinurile, și nu vor dispărea odată cu trupul lor muritor și stricăcios. Citim în aceeași epistolă – potrivit spuselor Apostolului – că diversitatea învierii nu este consfințită prin natura trupurilor, ci prin varietatea slavei: în timp ce unii înviază pentru pedepse veșnice, alții înviază pentru slavă nepieritoare. «Căci una este carnea zburătoarelor, alta carnea peștilor, alta carnea dobitoacelor; sunt și trupuri cerești, și trupuri pământești.»[871] Astfel, zice el, va fi și învierea morților. Biserica încuviințează această părere, că toți murim de o moarte obștească și nu toți ne vom schimba întru slavă, potrivit celor scrise de Daniel: «Și mulți dintre cei care dorm în țărâna pământului se vor scula, unii la viață veșnică, iar alții spre ocară și rușine veșnică»[872]. Căci cei care vor învia spre ocară și rușine veșnică nu vor învia pentru slava eternă, în care se vor schimba Pavel și cei care sunt cu el. Așa stând lucrurile, noi le înțelegem astfel: vor primi schimbarea numai cei care înviază întru slavă; în ceea ce îi privește pe păcătoși și pe necredincioși, care sunt numiți «morți» și vor învia nestricăcioși, nu trebuie să vorbim despre schimbare, ci despre pedepse veșnice.

7. Să trecem la a doua lecțiune, care se găsește ca atare în cele mai multe codice: «De bună seamă, nu toți vom adormi, însă toți ne vom schimba». Plecând de aici, unii spun că mulți oameni vor fi aflați vii în trupurile lor; și, dacă nu dorm toți, nu toți vor muri; dacă însă nu vor muri toți, nu toți se vor scula. În sens propriu, se spune «s-a sculat» despre cel care mai întâi a căzut prin moarte. De aceea și vor ca Pavel să scrie în *Epistola întâi către tesaloniceni*: «Noi, cei vii, care vom fi rămas până la venirea Domnului, nu o vom lua înainte celor adormiți, pentru că Însuși Domnul, prin poruncă, la glasul arhanghelului și la trâmbița lui Dumnezeu, Se va pogorî din cer și cei morți întru Hristos vor învia întâi; după aceea, noi, cei vii, care vom fi rămas, vom fi răpiți împreună cu ei în nori, ca să-L întâmpinăm pe Domnul în văzduh, și așa pururea vom fi cu

[871] *1 Corinteni* 15, 39-40.
[872] *Daniel* 12, 2.

Domnul»[873]. Prin aceste cuvinte, se silesc să facă dovada că Pavel și cei care scriau această epistolă împreună cu el[874] au crezut că nu vor muri, ci se vor găsi în trupul lor în ziua sfârșitului lumii. Iar dacă este adevărat, Pavel a greșit și s-a lăsat înșelat de o părere omenească, crezând că va fi aflat în trupul său; acest lucru este fals, așa cum a dovedit sfârșitul evenimentelor. Așa au înțeles și tesalonicenii, care nu cunoșteau tainele limbajului mistic și oscilau între diferite interpretări și spuneau: dacă Pavel trebuie să fie aflat în trupul său, ziua Judecății este aproape.

De aceea îi și corectează, scriind a doua epistolă: «În privința venirii Domnului nostru Iisus Hristos și a adunării noastre împreună cu El, vă rugăm, fraților, să nu vă clintiți degrabă cu mintea, nici să vă spăimântați – nici de vreun duh, nici de vreun cuvânt, nici de vreo scrisoare ca pornită de la noi – cum că ziua Domnului a și sosit. Să nu vă amăgească nimeni, cu niciun chip; căci ziua Domnului nu va sosi până ce mai întâi nu va veni lepădarea de credință și nu se va da pe față omul nelegiuirii, fiul pierzării, potrivnicul, care se înalță mai presus de tot ce se numește Dumnezeu sau se cinstește cu închinare, așa încât să se așeze el în templul lui Dumnezeu, dându-se pe sine drept dumnezeu. Nu vă aduceți aminte că, pe când eram încă la voi, vă spuneam aceste lucruri?»[875] Prin aceste cuvinte, el urmărește să îi întoarcă de la această greșeală, de la gândul că ziua Judecății este aproape, iar ceea ce scrisese: «Noi, cei vii, care vom fi rămas până la venirea Domnului, nu vom lua înainte celor adormiți» să nu fie înțeles altfel decât a vrut el să se înțeleagă când a scris. Căci nu este cu putință ca acela care îi scrisese lui Timotei: «Că eu de-acum mă jertfesc și vremea despărțirii mele s-a apropiat»[876] să creadă că va fi veșnic în carnea sa și că nu va muri niciodată și că va trece pe dată de la viața pământească la Împărăția cerurilor, mai cu seamă că, scriindu-le romanilor, a spus același lucru: «Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia?»[877]; și în *Epistola către corinteni*: «Petrecând în trup, suntem departe de Domnul. Voim mai bine să plecăm din trup și să petrecem cu Domnul»[878]. Cel care rostea aceste cuvinte știa cu siguranță că va muri.

[873] *1 Tesaloniceni* 4, 15-17.
[874] Silvan și Timotei.
[875] *2 Tesaloniceni* 2, 1-5.
[876] *2 Timotei* 4, 6.
[877] *Romani* 7, 24.
[878] *2 Corinteni* 5, 6, 8.

Așadar, este mai bine să înțelegem în duh ceea ce stă scris în Scriptură: în pasajul acesta, adormirea nu înseamnă moartea care desparte sufletul de trup, ci păcatul comis după ce ai îmbrățișat credința și ofensa adusă lui Dumnezeu, adormirea după Botez, cea despre care le spunea corintenilor: «De aceea, mulți dintre voi sunt neputincioși și mai mulți sunt cei care dorm»[879]. Și în alt pasaj: «Și atunci și cei ce au adormit în Hristos au pierit»[880], căci cei care au murit nu vor pieri într-o moarte veșnică, fiindcă nu sunt statorniciți de un păcat de moarte, ci de o greșeală ușoară și fără importanță. De acest lucru dorea să se ferească și un alt sfânt, care spunea: «Ca nu cumva să adorm întru moarte»[881]. Căci există un somn al păcatului, care duce spre moarte, și o adormire a greșelilor, care nu este atinsă de moarte. Despre Cel care a trăit această viață, Care spune despre ea însăși: «Eu sunt Viața»[882] – căci «viața noastră este ascunsă cu Hristos întru Dumnezeu»[883] – și Care niciodată nu a fost despărțit de ea și nu a păcătuit până la moarte, se spune că este dintre cei vii care vor trăi veșnic. Despre ei mărturisește Mântuitorul în *Evanghelia după Ioan*, într-un limbaj mistic: «Cine crede în Mine nu va muri în veac»[884]. De aceea, și Apostolul, călcând pe urmele Domnului său, îi învață pe ucenicii săi ceea ce a învățat el însuși de la Învățătorul său. Așadar, nu toți vom adormi. Căci acela care își păzește cu strășnicie inima și veghează asupra preceptelor lui Hristos, care își amintește de poruncile Lui când spune: «Privegheați deci, că nu știți în care zi vine furul»[885], iar în alt loc: «Nu da somn ochilor tăi și genelor tale adormire, ca să fii mântuit, precum căprioara din legăturile sale și precum pasărea din laț»[886], acela nu va dormi.

Prin urmare, pentru că sunt unii care nu dorm, care trăiesc mereu întru Hristos și veghează, reiese că toți nu dorm deloc și că, dimpotrivă, toți se vor schimba; dar nu cu schimbarea slăvită, care este datorată îndeosebi sfinților, ci cu acea schimbare prin care ceea ce este stricăcios devine nestricăcios, ca să primească fie

[879] *1 Corinteni* 11, 30.
[880] *1 Corinteni* 15, 18.
[881] *Psalmul* 12, 4.
[882] *Ioan* 14, 6.
[883] *Coloseni* 3, 3.
[884] *Ioan* 11, 26.
[885] *Matei* 24, 42.
[886] *Pildele* 6, 4-5; *cf. Psalmul* 131, 4.

pedepse, fie răsplăți veșnice. Iar dacă cineva va fi adormit întru Hristos și va fi dormit în somnul păcatului, acela trebuie să audă ce s-a scris: «Oare cel care doarme nu se va mai scula?»[887] Însă cel care nu doarme, ci veghează și trăiește mereu în Hristos, va trece dintr-o viață în altă viață sau va fi dus în nori, ca să fie împreună cu Domnul. Dintre acești adormiți era Lazăr, despre care Domnul spune: «Lazăr, prietenul nostru, a adormit»[888]. Și despre acest adormit îi spunea Martei: «Cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi. Și oricine trăiește și crede în Mine nu va muri în veac»[889]. Căci cel care se încrede cu totul în Hristos, chiar dacă a murit în păcat, ca om supus greșelii, trăiește de-a pururea prin credința sa. De altminteri, această moarte, care le aparține tuturor, este datorată deopotrivă și credincioșilor, și necredincioșilor. Și toți vor învia deodată, unii la osândă veșnică, alții la viață veșnică[890], pentru că au fost credincioși. Și așa poate rămâne hotărât că acela care crede în Hristos nu moare și, chiar dacă a murit, va trăi de-a pururea; ceea ce – cu privire la moartea trupului – este evident că nu i s-a întâmplat nimănui, cu excepția lui Enoh și Ilie. Însă cei care, datorită marii lor credințe, trăiesc mereu în Hristos nu vor adormi, nu vor muri, ci vor lua pildă viața apostolilor, care au trăit fără a greși, în Legea dreptății, și, trecând la credința în Domnul și crezând în El, Care este numit Viață și Înviere, nu au adormit nicicând, nu au murit niciodată: «Căci sufletul care a greșit va muri»[891].

Prin urmare, așa cum sufletul care păcătuiește este mort, chiar dacă trupul este viu, și adoarme în moarte chiar în ziua în care a păcătuit, potrivit cuvintelor Ecclesiastului: «Cel care a păcătuit este mort de atunci», tot așa sufletul care a urmat învățăturile lui Hristos va trăi pe veci, chiar dacă trupul său va fi mort. Dar trebuie să se știe că va fi mai potrivit cu adevărul să citim: «De bună seamă, toți vom adormi, dar nu toți ne vom schimba», mai ales că urmează: «Morții vor învia nestricăcioși, iar noi ne vom schimba». Căci, dacă toți trebuie să se schimbe, potrivit unei alte lecțiuni, cum se spune după aceea: «Și noi ne vom schimba», când acesta este, ca să zic așa, principalul, unicul și propriul privilegiu al apostolilor? Însă, când Pavel spune «noi», el se referă la toți sfinții".

---

887 *Psalmul* 40, 8.

888 *Ioan* 11, 11.

889 *Ioan* 11, 25-26.

890 *Cf. Daniel* 12, 2.

891 *Iezechiel* 18, 4.

8. Vă întrebați cum trebuie să înțelegem ce stă scris în *Epistola întâi către tesaloniceni*: „Căci aceasta vă spunem, după cuvântul Domnului, că noi, cei vii, care vom fi rămas până la venirea Domnului, nu o vom lua înainte celor adormiți, pentru că Însuși Domnul, prin poruncă, la glasul arhanghelului și la trâmbița lui Dumnezeu, Se va pogorî din cer și cei morți întru Hristos vor învia întâi. După aceea, noi, cei vii, care vom fi rămas, vom fi răpiți împreună cu ei în nori, ca să-L întâmpinăm pe Domnul în văzduh, și așa pururea vom fi cu Domnul"[892]. Chiar dacă Acachie, citat mai sus, a discutat în fel și chip și complet acest subiect, totuși trebuie să spunem care este părerea altora, adică a lui Teodor, Apolinarie și Diodor, care urmează aceeași teorie; dintre ei, Diodor a scris următoarele: „Pavel îi numește «cei care au rămas și sunt vii» nu pentru că ar vrea să se înțeleagă că și el, și ceilalți vor fi aflați, în momentul învierii, în trupul lor, ci a spus «noi» pentru «cei drepți, din rândul cărora sunt și eu», căci ei vor fi răpiți în fața lui Hristos, nu păcătoșii. Prin «cei vii», nu îi înțelegem, potrivit tropologiei[893], pe sfinții care au murit în păcat, ci pe toți cei pe care Hristos îi va găsi, când va veni, în trupul lor. Nu trebuie nicidecum să punem ceea ce urmează: «Nu o vom lua înainte celor adormiți» în legătură cu păcătoșii (căci păcătoșii nu vor fi răpiți în fața lui Hristos împreună cu cei drepți), ci în legătură cu cei cărora moartea le-a nimicit trupul. Dar de ce să cercetez aceste lucruri, de ce să hulesc cuvintele Apostolului, când el însuși scria foarte limpede: «Care vom fi rămas până la venirea Domnului»? Cine sunt acești «rămași», aflăm din cuvintele Mântuitorului: «La fel ca în zilele lui Noe, când se însurau și se măritau, și deodată a venit potopul și i-a luat pe toți, tot așa va fi când Se va arăta Fiul Omului»[894]. Prin aceste cuvinte, se face dovada că la sfârșitul lumii vor fi mulți cei aflați vii și încă în trupurile lor. Urmează: «Prin poruncă, la glasul arhanghelului, și cei morți vor învia întâi»[895]. Iar Mântuitorul repetă acestea în Evanghelie: «Iar la miezul nopții a venit Mirele»[896], Care îi va afla pe cei vii în trupul lor; când «vor fi doi într-un pat; unul va fi luat, iar celălalt va fi lăsat. Două vor măcina împreună; una va fi luată

[892] *1 Tesaloniceni* 4, 15-17.
[893] În sensul de interpretare morală.
[894] *Luca* 17, 26-27.
[895] *1 Tesaloniceni* 4, 16.
[896] *Matei* 25, 6.

și alta va fi lăsată»[897]. Prin aceste cuvinte, ni se arată că la miezul nopții, când toți sunt în siguranță, va veni sfârșitul lumii".

9. În cel de-al treilea volum al *Exegezelor* sale, după multe discuții într-un stil variat și înțelept, Origen a adăugat următoarele comentarii, din care nu este nicio îndoială că Acachie a luat multe lucruri: „Ce înseamnă ce scriu tesalonicenilor Pavel și Silvan și Timotei, sub numele cuvântului lui Dumnezeu: «Noi, cei vii, care vom fi rămas până la venirea Domnului, nu vom lua înainte celor adormiți»? Cine sunt acești «vii» care vorbesc astfel? Cu siguranță sunt «Pavel, apostol nu de la oameni, nici prin vreun om»[898], și preaiubitul său fiu întru credință Timotei, și Silvan, cu care se unise și prin iubire, și prin virtuți. Și pot spune nu doar ei, ci oricine este asemenea lui Pavel și prin știință, și prin moravuri: «Noi, care suntem vii»; trupul lor a murit din pricina păcatului, duhul însă trăiește datorită dreptății; mădularele lor au fost făcute să moară pe pământ, astfel încât carnea să nu poftească deloc împotriva duhului. Căci, dacă încă are dorințe, carnea trăiește; și, pentru că trăiește, dorește, iar mădularele ei nu au fost date pieirii pe pământ. Iar dacă au fost date pieirii, ele nu poftesc deloc împotriva duhului, pentru că prin puterea mortificării și-au pierdut asemenea dorințe. Așadar, așa cum mai degrabă trăiesc cei care au fost lipsiți de viață și au trecut la o stare superioară, lăsându-și trupul și ispitele tuturor viciilor în seama morții, tot așa cei care poartă în trupul lor mortificarea lui Iisus și nu mai trăiesc după carne, ci după duh, trăiesc în Cel care este Viața, iar Hristos, despre Care s-a scris: «Cuvântul lui Dumnezeu e viu și lucrător, este forța și înțelepciunea lui Dumnezeu»[899], trăiește în ei. Căci trăiesc aceia în care trăiește forța lui Dumnezeu, iar slăbiciunea omenească a fost lepădată, și în care trăiește înțelepciunea, care este ascunsă în Dumnezeu, și în care trăiește și lucrează dreptatea. Căci Hristos a fost făcut pentru noi nu numai dreptatea care vine de la Dumnezeu, ci și înțelepciunea și tot ceea ce este virtute.

Și, dacă în prezentul pasaj, cei care scriu această epistolă s-ar despărți de cei care dorm și au murit în Hristos, observația ar părea de prisos și o mărturie luată dintr-un singur pasaj nu ar valora nimic.

---

[897] *Luca* 17, 34-35.
[898] *Galateni* 1, 1.
[899] *Evrei* 4, 12.

Acum însă Pavel vorbește în *Epistola întâi către corinteni* în același sens, fiindcă a fost inspirat în chip asemănător: «Nu toți vom muri, dar toți ne vom schimba, deodată, într-o clipeală de ochi, la trâmbița cea de apoi. Căci trâmbița va suna și morții vor învia nestricăcioși, iar noi ne vom schimba»[900]. Compară ceea ce scrie în pasajul pe care îl comentez: «În sunetul trâmbiței lui Dumnezeu va coborî din cer»[901] cu ceea ce li se spune corintenilor: «La trâmbița cea de apoi, căci va suna»; și compară ceea ce se citește la tesaloniceni: «Și cei morți în Hristos vor învia mai întâi»[902] cu ceea ce li s-a scris corintenilor: «Și morții vor învia nestricăcioși»[903]. Ceea ce urmează în continuare: «Noi, cei vii, care vom fi rămas»[904] corespunde cuvintelor: «Și ne vom schimba»; ambele pasaje pot fi înțelese astfel: «Noi, cei vii, care am rămas pentru venirea Domnului, și noi, care ne vom schimba și nu suntem dintre cei numiți morți, ci trăim, așteptăm prezența Domnului nu după moarte, ci în această viață, fiindcă suntem din neamul lui Israel și dintre noi au fost alese rămășițele despre care vorbea odinioară Domnul: 'Mi-am pus deoparte șapte mii de bărbați, care nu și-au plecat genunchiul înaintea lui Baal'[905]». Chiar și în *Evanghelia după Ioan* sunt descrise două feluri de vii și de nevii: «Oricine crede în Mine, chiar dacă va fi murit, va trăi; și oricine trăiește și crede în Mine nu va muri în veac»[906]. Dacă așa îi înțelegem pe cei vii, după cum am spus, să credem că dorm și sunt morți în Hristos cei care, deși vor să trăiască în Hristos, au murit totuși în păcat. Dar, dacă «rămășițele» și «alegerea» după har sunt chemate «vii», cei care nu cred astfel și nu au făcut parte din neamul nobil al lui Israel vor fi numiți adormiți și morți întru Hristos.

**10.** Sunt unii care explică acest pasaj în felul următor: sunt numiți «vii» cei care nu au murit niciodată în păcat; însă cei care au păcătuit și care sunt morți pentru că au păcătuit și, după aceea, pocăindu-se, își curățesc vechile păcate sunt numiți morți, fiindcă au păcătuit, dar morți întru Hristos, fiindcă s-au întors cu totul către Dumnezeu. Mai departe: cei care trăiesc și au dovada

[900] *1 Corinteni* 15, 51-52.
[901] *1 Tesaloniceni* 4, 16.
[902] *1 Tesaloniceni* 4, 16.
[903] *1 Corinteni* 15, 52.
[904] *1 Tesaloniceni* 4, 15.
[905] *Romani* 11, 4; *cf.* 3 *Regi* 19, 18.
[906] *Ioan* 11, 25-26.

credinței lor și încă nu au primit făgăduința lui Dumnezeu – Care a avut gânduri mai bune despre alții –, ca să nu fie încununați fără cei care sunt drepți, își află fericirea în faptul că au parte de binele conștiinței și că trăiesc și au fost lăsați pentru venirea Domnului și Mântuitorului. Dar, pentru că Dumnezeu este îndurător și vrea să îi mântuiască și pe cei care au adormit și sunt morți întru Hristos, nu o vor lua înaintea acelora și nu vor fi singurii răpiți în nori, ci, potrivit pildei evanghelice, nu vor primi decât un dinar și o singură răsplată: și lucrătorii din ora a unsprezecea și cei din prima oră, care au fost trimiși la vie[907], vor primi mântuirea. Și să nu i se pară nimănui nedrept că o muncă inegală primește aceeași răsplată. Căci este mare diferență între cei care au fost vindecați după ce au suferit răni și cei care nu au încercat niciodată spaima de moarte. Despre aceștia din urmă cred că s-a spus: «Cine este omul care să trăiască și să nu vadă moartea și să-și izbăvească sufletul din mâna morții?»[908] Prin «cine» nu se înțelege, așa cum cred unii, «niciunul», ci este ca și cum ar fi spus «cine» ca, de pildă, în acest text: «Cine este înțelept și înțelege acestea?»[909], precum și în alt loc: «Doamne, cine va locui în cortul Tău?»[910] Și din nou: «Cine a cunoscut gândul Domnului?»[911] Așadar, printre credincioși vor fi puțini cei «rămași», care să vadă venirea Domnului în calitatea Sa de Dumnezeu-Cuvântul, nu în nimicnicia cărnii, ci în slava biruitorului.

Și trebuie să ținem seama cum i-a numit Pavel mai întâi «adormiți», apoi «morți în Hristos» pe cei cărora nu le-o vor putea lua înainte cei vii. Căci acela care nu va respecta ceea ce este scris: «Nu da somn ochilor tăi, nici dormitare genelor tale, ca să fii izbăvit ca o căprioară din capcană și ca o pasăre din laț»[912] va dormi și va fi amorțit într-o toropeală vinovată; iar când va fi adormit, va trece în moarte. Așa cum se mișcă cel care veghează, cel care doarme zace nemișcat și se află într-o torpoare asemenea morții. Că moartea urmează adormirii, ne-o poate arăta și *Epistola întâi către corinteni*, în care scrie astfel: «Dar acum Hristos a înviat din morți, fiind începătură [a învierii] celor adormiți; că, de vreme ce printr-un om

[907] *Cf. Matei* 20, 1-16.
[908] *Psalmul* 88, 47.
[909] *Osea* 14, 10.
[910] *Psalmul* 14, 1.
[911] *Romani* 11, 34.
[912] *Pildele* 6, 4-5.

a venit moartea, tot printr-un om și învierea morților»[913]; și puțin după aceea: «Nu toți vom muri, dar toți ne vom schimba, deodată, într-o clipeală de ochi, la trâmbița cea de apoi. Căci trâmbița va suna și morții vor învia nestricăcioși, iar noi ne vom schimba»[914]. Pentru că acestea sunt spuse despre adormire și despre moarte și așa citim în Apostol: «Deșteaptă-te, cel ce dormi, și te scoală din morți și te va lumina Hristos!»[915], să Îi jurăm Domnului și să Îi făgăduim Dumnezeului lui Iacov, spunând fiecare în inima sa: «Dacă mă voi sui în patul meu, dacă voi da somn ochilor mei și adormire genelor mele, până ce nu voi afla loc Domnului» – fără îndoială în inima ta –, «cort Dumnezeului lui Iacov»[916], pentru ca Dumnezeu să Se odihnească în acel locaș veșnic.

Urmează: «Că Însuși Domnul, prin poruncă»[917] și așa mai departe. Căci Se va pogorî trimis de Tatăl, nu pentru că are o putere diferită, ci pentru a-Și împlini datoria de Judecător; și Se va pogorî la cei care sunt jos, fiind Cuvântul lui Dumnezeu și Înțelepciunea și Adevărul și Dreptatea Lui. Și, deși sunt morți cei la care binevoiește să Se pogoare, totuși nu sunt străini de El, căci sunt numiți morți în Hristos. Însă cei care trăiesc au privilegiul de a fi aleși dintre cei mulți. Cu toate acestea, cele două cete, și cea a morților în Hristos, și cea a celor vii, vor fi deopotrivă răpite în nori în fața Domnului, astfel încât să nu Îl aștepte până să Se pogoare pe pământ, ci să se bucure acolo sus de prezența și conviețuirea cu El. Și cât de mare este îndurarea lui Hristos, Care nu numai că S-a făcut carne pentru mântuirea noastră, ci a coborât până la cei morți și chiar și în moarte are semnele vieții! Căci apă și sânge au țâșnit din coasta Lui. Așadar, Cuvântul divin a coborât, precedat de vocea arhanghelului care Îi pregătea calea în cei care pot să Îi poarte prezența.

Ca să înțelegem acest pasaj, trebuie să cunoaștem tainele primei Sale veniri. S-a scris despre Ioan, care a fost înaintașul Lui, că a spus în pustie: «Eu sunt glasul celui ce strigă în pustie»[918] și celelalte. Ce striga vocea în pustie? «Pregătiți calea Domnului, drepte

---

913 *1 Corinteni* 15, 20-21.
914 *1 Corinteni* 15, 51-52.
915 *Efeseni* 5, 14.
916 *Psalmul* 131, 3-5.
917 *1 Tesaloniceni* 4, 16.
918 *Ioan* 1, 23.

faceți cărările Lui.»[919] Pentru ce folos și pentru ce răsplată? «Orice vale se va umple și orice munte și orice deal se vor pleca; căile cele strâmbe se vor face drepte și cele colțuroase, drumuri netede, și toată carnea va vedea mântuirea lui Dumnezeu.»[920] Și aceasta deoarece «Cuvântul S-a făcut carne și S-a sălășluit în noi»[921]. Acum însă vocea prorocului nu va mai striga deloc în pustie; ci va fi glasul arhanghelului care va pregăti căile, dar nu Celui care va veni în umilința cărnii, ci Celui care este lângă Tatăl, Dumnezeu-Cuvântul.

Și în acea vreme iudeii ieșeau în deșert ca să îl asculte pe înaintemergătorul Celui care a asumat natura umană[922] și să vadă „trestia legănată de vânt"[923], din care s-au făcut flautele și fluierul melodios, care scoate dulci armonii în gura copiilor care cântă pe plaiuri și spun: «V-am cântat și nu ați jucat»[924]. Acum însă, prin glasul arhanghelului precedându-L pe Domnul, Care coboară din ceruri, și prin trâmbița răsunătoare, fiecare dintre credincioși este chemat fie la luptă, fie la slujbele preoțești. Citim în *Numerii* că existau trâmbițe închinate lui Dumnezeu, care să sune înaintea ușii cortului adunării[925]. Însă, dacă este mare glasul trâmbiței îngerului și a arhanghelului, cu cât mai mare va fi cel al trâmbiței lui Dumnezeu, care pregătește căile, mai întâi pentru cei adormiți și morți în Hristos, apoi pentru cei care trăiesc și sunt rămași și așteaptă venirea Cuvântului lui Dumnezeu? Poate că sunetul unei singure trâmbițe este trebuitor celor adormiți și morți în Hristos; însă glasul arhanghelului și al trâmbiței lui Dumnezeu este trebuitor celor care trăiesc și sunt păstrați pentru venirea Domnului.

Să vedem cum putem înțelege ceea ce urmează: «Vom fi răpiți împreună cu ei»[926]. Prin acest cuvânt cred că se arată că vom trece imediat spre cele mai înalte virtuți și de aceea a vrut să spună «răpiți», pentru ca rapiditatea trecerii să fie mai presus de puterea de înțelegere a gândului. El a arătat aceasta și în alt pasaj, folosind sensul propriu al cuvântului: «Cunosc un om în Hristos, care acum paisprezece ani – fie în trup, nu știu, fie în afară de trup, nu știu,

[919] *Matei* 3, 3.
[920] *Luca* 3, 5-6.
[921] *Ioan* 1, 14.
[922] Lit. „pe înaintemergătorul omului asumat" (*adsumpti hominis praecursorem*).
[923] *Matei* 11, 7.
[924] *Luca* 7, 32.
[925] *Numerii* 10, 3.
[926] *1 Tesaloniceni* 4, 17.

Dumnezeu știe – a fost răpit unul ca acesta până la al treilea cer. Și-l știu pe un astfel de om – fie în trup, fie în afară de trup, nu știu, Dumnezeu știe – că a fost răpit în Rai și a auzit cuvinte de nespus, pe care nu se cuvine omului să le grăiască»[927]. Căci alții, care mergeau și, ca să zic așa, înaintau spre cele mai înalte virtuți, creșteau până să devină ceea ce s-a scris: «Peste măsură de mari», iar despre alții[928] citim că au fost luați în cer. Însă Pavel, vasul ales, fiind răpit, a urcat până în al treilea cer și de aceea a auzit cuvinte de nespus.

Trebuie să cercetăm mai atent în ce fel cei care sunt răpiți în nori sunt răpiți în fața lui Hristos. Știm că norii sunt prorocii, cărora Dumnezeu le-a poruncit să nu facă să cadă ploaia asupra lui Israel, când poporul «a întrecut măsura părinților lor»[929] și când au fost date «Legea și prorocii până la Ioan Botezătorul»[930]. Și, pentru că «Dumnezeu a pus în Biserică întâi apostoli, al doilea proroci»[931], prin «nori» trebuie să înțelegem nu doar «proroci», ci și «apostoli». Așadar, dacă cineva este răpit la Hristos, el urcă deasupra norilor Legii și ai Evangheliei, deasupra prorocilor și apostolilor; și, primind aripi de porumbel[932], ridicat prin învățătura lor până în înalturile cerești, merge, dar nu în jos, ci în văzduh[933], spre înțelegerea duhovnicească a Scripturilor. Însă, mergând spre cele duhovnicești și părăsindu-le pe cele pământești, fie că este adormit sau mort în Hristos, fie că este viu și păstrat pentru Parusia Lui, va fi întotdeauna cu El și se va bucura de Cuvântul lui Dumnezeu, de Înțelepciunea, de Adevărul și de Dreptatea Lui".

**11.** Am dictat în grabă cele de mai sus, înfățișând Înțelepciunii Voastre ce gândesc bărbații învățați despre ambele pasaje și cu ce argumente vor să își susțină părerile. Căci micimea mea – eu sunt un nimic, lipsit de apărare în fața împunsăturilor vrăjmașilor mei – nu are atâta autoritate câtă au cei care ne-au precedat întru Domnul. Și, urmându-i pe discipolii lui Pitagora, nu trebuie cântărită părerea preconcepută a unui învățat, ci însăși rațiunea învățăturii. Dar, dacă un adept al părerii contrare murmură, zicând: „Pentru ce să

---

[927] 2 *Corinteni* 12, 2-4.
[928] Enoh și Ilie.
[929] *Matei* 23, 32.
[930] *Luca* 16, 16.
[931] *1 Corinteni* 12, 28.
[932] *Cf. Psalmul* 54, 6.
[933] *Cf. 1 Tesaloniceni* 4, 17.

citesc explicațiile celor ale căror idei nu le aprob?", să știe că eu ascult bucuros acea spusă a Apostolului: „Toate să le încercați; țineți ce este bine"[934], precum și cuvintele Mântuitorului, Care zice: „Fiți zarafi pricepuți"[935], pentru ca, dacă un ban este fals, dacă nu are chipul cezarului și nu este marcat de monetăria publică, acesta să fie refuzat. Însă cel care poartă chipul lui Hristos în deplină lumină să fie închis în punga inimii noastre. Într-adevăr, dacă vreau să cunosc dialectica sau preceptele filozofilor și (ca să revin la știința noastră) învățătura Scripturilor, nu trebuie să îi întreb pe oamenii simpli ai Bisericii, al căror har este diferit și fiecare are din destul un rost al său propriu (mai cu seamă că într-o casă mare poate fi numită „multă" felurimea ustensilelor gospodarului), ci pe cei care și-au învățat meșteșugul de la un meșteșugar și „cugetă la legea Domnului zi și noapte"[936].

Cât despre mine, am mărturisit, atât în tinerețea mea, cât și la sfârșitul vieții, că Origen și Eusebiu din Cezareea sunt niște bărbați foarte învățați, dar au greșit în ceea ce privește exactitatea învățăturilor. Dimpotrivă, câte lucruri putem spune despre Teodor, Acachie, Apolinarie! Totuși toți ne-au lăsat amintirea trudei lor în explicarea Scripturilor. În pământ se caută aurul, nisipul strălucitor este scos din albiile râurilor, Pactolus[937] este mai bogat în noroi decât în ape. Pentru ce mă sfâșie vrăjmașii mei? Pentru ce grohăie împotriva mea scroafele astea[938], deși eu tac? Tot studiul lor, sau, mai degrabă, culmea științei lor, este să foarfece lucrările altora și să apere erezia celor din vechime într-așa fel încât ajung să își piardă propria credință. Scopul meu este să îi citesc pe cei din vechime, să dovedesc fiecare lucru, să păstrez ce este bun și să nu mă îndepărtez de credința Bisericii universale.

**12.** Pe când voiam să răspund la alte mici chestiuni sau să dictez fie textele mele, fie pe ale altora, fratele Sisinnius mi-a atras imediat atenția să vă scriu și vouă, și altor sfinți părinți care binevoiesc să ne iubească. Așadar, mă voi opri din mersul meu și, dacă

[934] *1 Tesaloniceni* 5, 21.

[935] Un *agraphon* (zicere a Mântuitorului neconsemnată în Sfintele Evanghelii) citat frecvent de Părinții greci (Clement, Origen ș.a.) sau latini (Sfântul Ambrozie, Sfântul Ioan Casian) familiarizați cu texte grecești (SAINT JÉRÔME, *Lettres. Tome VI*, p. 118, n. 2).

[936] *Psalmul* 1, 2.

[937] Râu în Lydia, bogat în nisip aurifer.

[938] Rufin și discipolii săi.

viața îmi va fi tovarăș, mă voi păstra pentru lucrarea mea viitoare, și pentru ca să vă dau ascultare, în parte, și pentru ca bietul meu trup slăbit și bătrân să poată duce o povară moderată. Însă vă reamintesc pe scurt ceea ce se citește în codicele latine: „De bună seamă, toți ne vom scula, dar nu toți ne vom schimba"; în codicele grecești nu se află așa, ci fie: „Toți vom adormi, dar nu toți ne vom schimba", fie: „Nu toți vom adormi, dar toți ne vom schimba"; care este sensul acestora, am spus mai sus.

## EPISTOLA CXX[939]

### Către Hedybia. Despre douăsprezece întrebări

1. Cum poate fi cineva desăvârșit și cum trebuie să trăiască o văduvă care a rămas fără copii?

2. Ce înseamnă cele scrise de Matei: „Nu voi mai bea de acum din acest rod al viței, până în ziua aceea când îl voi bea cu voi, nou, în Împărăția Tatălui Meu"[940]?

3. Pentru ce evangheliștii povestesc în chip diferit despre Învierea și apariția Domnului? Și de ce, potrivit spuselor lui Matei, Domnul a înviat în seara sabatului, când se lumina de ziua întâi a săptămânii[941], dar Marcu afirmă că a înviat în dimineața zilei următoare[942]?

4. Cum L-a văzut Maria Magdalena pe Domnul înviat în seara sabatului, potrivit lui Matei, în timp ce Ioan Evanghelistul spune că ea plângea lângă mormânt dimineața, în prima zi a săptămânii?

5. Cum, potrivit lui Matei, în seara sabatului, Maria Magdalena s-a prosternat la picioarele Mântuitorului împreună cu cealaltă

[939] Data epistolei: 407. Această scrisoare și cea următoare au fost aduse de la Betleem de același mesager: Apodemius. Este posibil ca sumarul din debutul scrisorii să nu fi aparținut textului original (lipsește din anumite manuscrise), ci să fi fost adăugat ulterior prin analogie cu debutul *Epistolei a CXXI-a* (detalii în: SAINT JÉRÔME, *Lettres. Tome VI*, p. 169).

[940] *Matei* 26, 29.

[941] *Matei* 28, 1.

[942] *Marcu* 16, 1-9.

Marie, iar potrivit lui Ioan, a auzit de la Domnul în dimineața primei zile a săptămânii: „Nu te atinge de Mine, căci încă nu M-am suit la Tatăl Meu”[943]?

6. Cum au intrat Petru și Ioan fără opreliște în mormânt, deși era străjuit de o trupă de osteni, și niciun străjer nu i-a oprit[944]?

7. Cum scriu Matei și Marcu[945] că femeile le-au poruncit apostolilor să meargă înaintea Mântuitorului în Galileea și că L-au văzut acolo, iar Luca și Ioan amintesc că apostolii L-au văzut în Ierusalim[946]?

8. Ce înseamnă ce stă scris la Matei: „Mormintele s-au deschis și multe trupuri ale sfinților adormiți s-au sculat. Și, ieșind din morminte, după Învierea Lui, au intrat în cetatea sfântă și s-au arătat multora”[947]?

9. Cum a suflat Mântuitorul Duhul Sfânt peste apostoli, potrivit lui Ioan[948], iar potrivit lui Luca[949], spune că va trimite Duhul Sfânt după ce Se va înălța la cer?

10. Ce înseamnă ce discută Apostolul Pavel atunci când le scrie romanilor: „Ce vom zice dar? Nu cumva la Dumnezeu este nedreptate? Nicidecum!”[950] și celelalte?

11. Ce înseamnă ce scrie Apostolul în *Epistola a doua către corinteni*: „Unora mireasmă a morții spre moarte, iar altora mireasmă a vieții spre viață. Și, pentru acestea, cine e destoinic?”[951]

12. Ce înseamnă ce scrie în *Epistola către tesaloniceni*: „Însuși Dumnezeul păcii să vă sfințească pe voi desăvârșit, și întreg duhul vostru, și sufletul, și trupul să se păzească fără de prihană, întru venirea Domnului nostru Iisus Hristos”[952]?

*Prefață*

Nu te cunosc după chip, dar îmi ești prea-bine știută după credința ta. Din hotarele îndepărtate ale Galiei, mă inviți – pe

---

[943] *Ioan* 20, 17.
[944] *Ioan* 20, 6-10.
[945] *Matei* 28, 7; *Marcu* 16, 7.
[946] *Luca* 24, 33-53; *Ioan* 20, 19-31.
[947] *Matei* 27, 52-53.
[948] *Ioan* 20, 22.
[949] *Luca* 24, 49; *Faptele Apostolilor* 1, 4-8.
[950] *Romani* 9, 14.
[951] 2 *Corinteni* 2, 16.
[952] 1 *Tesaloniceni* 5, 23.

mine, care stau ascuns în ogorul Betleemului – să îți răspund la câteva mici întrebări despre Sfintele Scripturi, adresându-mi prin fiul meu Apodemius un mic îndreptar; ca și cum nu ai avea în provincia ta bărbați învățați și împliniți în Legea lui Hristos. Doar dacă nu vrei să obții mai degrabă o dovadă de la noi decât o învățătură și să afli ce gândim despre ceea ce ai auzit de la alții. Înaintașii tăi, Patera și Delphidius[953], dintre care cel dintâi a predat retorica la Roma, înainte de nașterea mea, iar celălalt a făcut celebre Galiile cu talentul său de scriitor în proză și în versuri, pe vremea când eram un tinerel, acum sunt adormiți și, în tăcere, îmi reproșează pe drept cuvânt că eu, un oarecare, îndrăznesc să murmur câteva vorbe urmașei lor. Totuși, înclinându-mă în fața măreției elocinței lor și a cunoștințelor lor de literatură profană, pe bună dreptate le refuz cunoașterea în privința Legii lui Dumnezeu, pe care nimeni nu o poate dobândi dacă nu le-a fost dată de „Tatăl luminilor"[954], Care „luminează pe tot omul care vine în lume"[955] și stă în mijlocul credincioșilor adunați în numele Lui[956].

De aceea, mărturisesc deschis (și nu mă tem că o spun din trufie) că îți scriu nu cu vorbele savante ale înțelepciunii omenești, pe care Dumnezeu o va distruge într-o bună zi, ci cu vorbele credinței, exprimând cele duhovnicești prin cuvinte duhovnicești[957], pentru ca adâncul Vechiului Testament să cheme adâncul evanghelic, în glasul căderilor apelor[958], adică al prorocilor și al apostolilor Săi, iar adevărul Domnului să ajungă până la norii cărora li s-a poruncit să nu-și reverse ploaia asupra necredinciosului Israel, ci să stropească ogoarele neamurilor și să îndulcească puhoiul spinilor și al Mării Moarte. Roagă-te, așadar, ca adevăratul Elisei să aducă la viață apele sterpe și moarte care se află în mine și ca sarea apostolilor, cărora [Iisus] le spusese: „Voi sunteți sarea pământului"[959], să dea savoare micului meu dar; căci nicio jertfă care nu are sare nu poate fi oferită Domnului. Nu te desfăta cu strălucirea elocinței profane, pe care Iisus o vede căzând ca un fulger din cer, ci mai

[953] Patera a fost un retor renumit la Roma și la Bordeaux, iar Delphidius un orator subtil. Amândoi erau păgâni, iar operele lor s-au pierdut.
[954] *Iacov* 1, 17.
[955] *Ioan* 1, 9.
[956] *Cf. Matei* 18, 20.
[957] *Cf. 1 Corinteni* 2, 13.
[958] *Cf. Psalmul* 41, 9.
[959] *Matei* 5, 13.

degrabă primește-L pe Cel care nu are frumusețe și nici chip, pe Omul aflat în durere și știind să-Și ducă suferința; și, orice voi răspunde la întrebările tale, să știi că nu am răspuns încrezător în limbajul meu, ci întru credința Celui care a făgăduit: „Deschide gura ta și Eu o voi umple”[960].

1. *Cum poate fi cineva desăvârșit și cum trebuie să trăiască o văduvă care a rămas fără copii?* În Evanghelie, un învățat al Legii întreabă același lucru: „Învățătorule, ce să fac ca să am viața veșnică?” Domnul i-a răspuns: „Cunoști poruncile?” Acela i-a zis: „Care?” Iar Iisus a spus: „Să nu ucizi, să nu săvârșești adulter, să nu furi, să nu mărturisești strâmb; cinstește pe tatăl tău și pe mama ta și să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți”. Și, în timp ce acela zicea: „Am făcut toate acestea”, Domnul a încheiat: „Un singur lucru îți mai lipsește. Dacă voiești să fii desăvârșit, du-te, vinde tot ce ai, dă săracilor și vino, urmează-Mă!”[961] Așadar, și eu îți voi răspunde cu vorbele Domnului nostru: dacă vrei să fii desăvârșită, să îți duci crucea, să Îl urmezi pe Domnul și Mântuitorul, să îl imiți pe Petru când zice: „Iată, noi am lăsat toate ale noastre și Te-am urmat”[962], du-te și vinde tot ceea ce ai și dă-le sărmanilor, apoi urmează-L pe Mântuitorul! Nu a spus: „Dă-le copiilor tăi, dă-le fraților tăi, dă-le apropiaților tăi” – chiar dacă i-ai avea, Domnul trebuie pe drept să fie pus mai presus de ei –, ci: „Dă-le sărmanilor sau, mai degrabă, dă-I lui Hristos”, Care este hrănit în cei sărmani și Care, „deși este bogat, S-a făcut sărman pentru noi”[963]; El ne spune în *Psalmul al XXXIX-lea*: „Iar Eu sărac sunt și sărman; Domnul Se va îngriji de Mine”[964]. Și, imediat după aceea, începutul *Psalmului al XL-lea* se referă la El: „Fericit cel care are înțelegere pentru nevoile celui sărac și sărman”[965]. Căci este nevoie de înțelegere – iar după înțelegere, de fericire – ca să știi cine este cel sărac și sărman. Cu siguranță, nu cel care este acoperit de murdăria sărăciei și totuși nu renunță la viciile sale, ci aceia despre care Apostolul spune: „Numai să ne aducem aminte de săraci”[966]. Pentru ușurarea acestora trudesc în

[960] *Psalmul* 80, 9.
[961] *Matei* 19, 16-21.
[962] *Marcu* 10, 28.
[963] 2 *Corinteni* 8, 9.
[964] *Psalmul* 39, 23.
[965] *Psalmul* 40, 1.
[966] *Galateni* 2, 10.

bisericile neamurilor Pavel și Barnaba, ca să strângă ajutoare în ziua de duminică[967] și se grăbesc ca această ofrandă să fie dusă de ei înșiși, nu de alții, celor care și-au pierdut bunurile pentru Hristos, care au îndurat persecuții, care le-au spus tatălui și mamei, soției și copiilor lor: „Nu vă cunoaștem”[968]. Aceștia au împlinit voia Tatălui și au auzit cuvântul Domnului și Mântuitorului: „Mama mea și frații mei sunt cei care împlinesc voia Tatălui meu”[969].

Și spunem acestea nu ca să oprim milosteniile pentru sărmani, iudei sau păgâni sau din orice alt neam ar fi, ci ca să îi preferăm necredincioșilor pe săracii creștini și credincioși. Și între creștinii înșiși există o mare diferență, după cum sunt păcătoși sau sfinți. De aceea, și Apostolul, după ce încuviințează milostivirea obștească față de toți oamenii, totuși încheie: „Dar mai ales către cei apropiați credinței”[970]. Apropiat credinței este cel care este unit cu tine prin religie și pe care păcatele nu îl despart de comunitatea frățească. Iar dacă și în privința dușmanilor ni se poruncește să le dăm mâncare, dacă sunt înfometați, și să le dăm de băut, dacă sunt însetați, și dacă, făcând acestea, vom aduna cărbuni aprinși deasupra capetelor lor, cu atât mai mult o vom face pentru aceia care nu sunt dușmani, ci sunt creștini sau sfinți creștini! Și nu trebuie să înțelegi în sens rău cuvintele: „Căci, făcând acestea, vei grămădi cărbuni de foc pe capul lui”[971], ci în sens bun. Căci, atunci când îi acoperim cu binefaceri pe vrăjmașii noștri, biruim răutatea lor prin bunătatea noastră, le înmuiem asprimea și le abatem sufletul mâniat către prietenie; în felul acesta, adunăm deasupra capului lor cărbunii despre care s-a scris: „Săgețile ascuțite ale Celui puternic, trase cu cărbuni pustiitori”[972]; la fel cum cărbunele luat de un serafim de pe jertfelnic[973] a curățit buzele proorocului, tot așa vor fi curățite păcatele vrăjmașilor noștri, ca să biruim „răul cu binele”[974] și să îi binecuvântăm pe cei care ne blestemă, luându-L drept exemplu pe Tatăl, Care „face să răsară soarele și peste cei buni, și peste cei răi”[975].

---

[967] *Cf. 1 Corinteni* 16, 1.
[968] *Deuteronomul* 33, 9.
[969] *Luca* 8, 21.
[970] *Galateni* 6, 10.
[971] *Romani* 12, 20.
[972] *Psalmul* 119, 4.
[973] *Isaia* 6, 6.
[974] *Romani* 12, 21.
[975] *Matei* 5, 45.

Așadar, și tu, pentru că nu ai copii, nici măcar puțini, să ai foarte mulți; „fă-ți prieteni din bogăția[976] cea nedreaptă, ca ei să te primească în corturile veșnice"[977]. Ce frumos a spus „nedreaptă"! Căci toate bogățiile vin din nedreptate; și, dacă unul nu a pierdut, altul nu poate găsi. La fel de adevărată mi se pare și acea sentență care circulă pe buzele multora, potrivit căreia bogatul este sau nedrept, sau moștenitor al unuia nedrept.

După ce un învățător al Legii a auzit aceste cuvinte și nu a putut să le îndure, fiindcă avea multe bogății, Domnul, întorcându-Se către ucenicii Săi, le-a spus: „Cât de greu pot intra în Împărăția cerurilor cei care sunt bogați!"[978] Nu a spus „imposibil", ci „greu", chiar dacă a ales exemplul unei împrejurări imposibile: „Mai lesne este să treacă cămila prin urechile acului, decât să intre un bogat în Împărăția cerurilor"[979]. Acest lucru nu este atât de greu, cât este imposibil. Căci nu se poate întâmpla vreodată ca o cămilă să treacă prin urechile acului. Deci oare nici bogatul nu va putea intra vreodată în Împărăția cerurilor? Dar cămila este încovoiată, deformată și îngreunată de o povară grea. Așa și noi, când pășim pe cărări greșite și părăsim drumul cel drept, îngreunându-ne cu bogățiile lumii sau cu povara păcatelor, nu putem intra în Împărăția lui Dumnezeu. Iar dacă lăsăm jos această povară atât de grea și ne luăm aripi de porumbel, vom zbura și ne vom afla liniștea și se va spune despre noi: „Dacă veți dormi în mijlocul moștenirilor mele, aripile porumbiței vor fi argintate și spatele ei va avea strălucirea aurului"[980]. Spatele nostru, care, la început, era urât și apăsat de o grea povară, va avea culoarea aurului, care este interpretată drept semnificația Scripturilor, iar aripile vor fi argintate, prin aceasta înțelegându-se limbajul Scripturilor, iar noi vom putea intra în Împărăția lui Dumnezeu. Apostolii spun că au părăsit tot ce aveau și cer cu îndrăzneală răsplată pentru această virtute. Domnul le răspunde: „Oricine a lăsat case, sau frați, sau surori, sau tată, sau mamă, sau femeie, sau copii, sau țarine pentru numele Meu va lua înapoi înmulțit și va avea viața veșnică"[981]. O, cât de mare

[976] În original: *mamona*.
[977] *Luca* 16, 9.
[978] *Marcu* 10, 23.
[979] *Matei* 19, 24.
[980] *Psalmul* 67, 14.
[981] *Matei* 19, 29.

este fericirea de a primi lucruri mari în schimbul celor mici, lucruri veșnice în schimbul celor trecătoare, în loc de lucruri muritoare pe cele mereu vii, și de a-L avea pe Domnul datornic!

Însă, dacă o văduvă are copii și, mai ales, dacă este dintr-o familie nobilă, să nu-și lase fiii săraci, ci să facă o împărțire dreaptă, să își amintească în primul rând de sufletul său și să îl socotească printre fiii săi și să facă împărțeala mai degrabă între copii, decât să lase totul fiilor; mai mult, să Îl facă pe Hristos moștenitor împreună cu copiii săi. Îmi vei răspunde că este greu, este crud, este împotriva firii. Dar Îl vei auzi pe Domnul că îți răspunde: „Cine poate să înțeleagă să înțeleagă”[982]. Și, dacă vrei să fii desăvârșită, El nu îți pune jugul îndatoririi, ci lasă în puterea ta liberul arbitru. Vrei să fii desăvârșită și să te afli pe culmea demnității? Fă ce au făcut apostolii: vinde tot ceea ce ai și dă-le sărmanilor, urmează-L pe Mântuitorul și, săracă și singură, urmează virtutea pură și numai virtutea[983]. Nu vrei să fii desăvârșită, ci te mulțumești cu o virtute aflată pe o treaptă mai jos; atunci dă tot ce ai copiilor, celor apropiați. Nimeni nu te blamează dacă urmezi o cale măruntă, numai să știi că îți va fi pe drept preferată cea care a ales calea mai înaltă. Spui: aceasta este alegerea apostolilor și a bărbaților, dar o femeie nobilă, care are nevoie de multe mijloace ca să își ducă traiul, nu poate să vândă totul. Ascultă deci îndemnul Apostolului: „Nu doar ca să fie altora ușurare, iar vouă necaz, ci, ca să fie potrivire, prisosința voastră să împlinească lipsa acelora, pentru ca și prisosința lor să împlinească lipsa voastră”[984]. De aceea, și Domnul zice: „Cel care are două haine să dea una celui care nu are”[985]. Ce înseamnă gerurile Sciției și zăpezile Alpilor, care nu pot fi alungate nu cu două sau trei haine, dar nici cu blănuri de oaie? Așadar, orice poate să apere trupurile noastre și să vină în ajutor slăbiciunii omenești – pentru că firea ne-a făcut să ne naștem goi – trebuie să fie numit „o singură haină”; și orice este trebuincios traiului nostru prezent se numește „hrana unei singure zile”. De aici vine și preceptul: „Nu vă gândiți la ziua de mâine”[986], adică la viitor. Iar Apostolul spune: „Având hrană și veșminte, să ne mulțumim cu

---

[982] *Matei* 19, 12.
[983] În original, un joc de cuvinte: *nudam solamque uirtutem, nuda sequaris et sola.*
[984] 2 *Corinteni* 8, 13-14.
[985] *Luca* 3, 11.
[986] *Matei* 6, 34.

ele"[987]. Dacă ai mai mult decât ai nevoie ca să te hrănești și să te îmbraci, împarte-l și să știi că ești datoare întru aceasta. Anania și Safira au meritat judecata Apostolului, pentru că și-au păstrat cu teamă o parte din bunuri. Atunci – vei zice – trebuie să fie pedepsit cel care nu și-a dat bunurile? Deloc. Au fost pedepsiți pentru că au vrut să-L mintă pe Duhul Sfânt și, păstrându-și cele de trebuință traiului, ei căutau o glorie deșartă, ca și cum ar fi renunțat cu totul la cele lumești. De altfel, este îngăduit ca, în deplină libertate, fie să dai, fie să nu dai. Deși, celui care dorește să fie desăvârșit, sărăcia prezentă trebuie să îi fie răsplătită cu bogăția viitoare. Însă cum ar trebui să trăiască o văduvă? Apostolul exprimă pe scurt, spunând: „Cea care trăiește în desfătări, deși e vie, e moartă"[988]; socotim că și noi am discutat mai pe larg acestea în două epistole pe care le-am scris pentru Furia[989] și Salvina[990].

2. *Ce înseamnă cele scrise de Matei: „Nu voi mai bea de acum din acest rod al viței până în ziua aceea când îl voi bea cu voi, nou, în Împărăția Tatălui Meu"*[991]*?* Pornind de la acest pasaj, unii au născocit mitul celor o mie de ani, în timpul cărora – afirmă ei – Hristos va domni trupește și va bea vin, pe care nu îl va mai bea de atunci și până la sfârșitul lumii. Dar noi să înțelegem că pâinea, pe care a frânt-o Domnul și a dat-o ucenicilor, este Trupul Domnului și Mântuitorului, Care le-a spus: „Luați și mâncați, acesta este Trupul Meu"[992]; și că este pocalul despre care iarăși a zis: „Beți dintru acesta toți, că acesta este Sângele Meu, al Legii celei noi, care pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor"[993]. Acesta este pocalul despre care citim în [cartea] proorocului: „Paharul mântuirii voi lua și numele Domnului voi chema"[994]. Și în altă parte: „Paharul Meu îmbătător, cât este de minunat!"[995]

Deci, dacă „pâinea care a coborât din cer"[996] este Trupul Domnului, iar vinul pe care l-a dat ucenicilor este al Legii celei

---

[987] *1 Timotei* 6, 8.
[988] *1 Timotei* 5, 6.
[989] *Epistola a LIX-a*, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, pp. 27-41.
[990] *Epistola a LXXIX-a*, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, pp. 258-269.
[991] *Matei* 26, 29.
[992] *Matei* 26, 26.
[993] *Matei* 26, 27-28.
[994] *Psalmul* 115, 4.
[995] *Psalmul* 22, 6.
[996] *Ioan* 6, 58.

noi, care s-a vărsat spre iertarea păcatelor, să alungăm miturile iudaice și să ne urcăm cu Domnul în foișorul cel mare[997], așternut și curățat, și să primim de la El, acolo sus, pocalul Legii celei noi și să celebrăm cu El Paștile, să ne îmbete cu vinul cumințeniei. „Căci Împărăția lui Dumnezeu nu este mâncare și băutură, ci dreptate și bucurie și pace în Duhul Sfânt."[998] Nu Moise ne-a dat pâinea cea adevărată, ci Domnul Iisus, El Însuși comesean și ospăț[999], El Însuși mâncând și fiind cel mâncat. Noi bem Sângele Lui și fără El nu ne putem adăpa; în fiece zi, în jertfele rânduite de El, călcăm cu picioarele mustul roșu făcut din roadele viței celei adevărate, via Sorech – care se traduce „aleasă" –, și în Împărăția Tatălui bem vinul nou făcut din ea; și nu potrivit cu vechimea literei, ci potrivit cu noutatea duhului cântăm un imn nou, pe care nimeni nu-l poate cânta decât în Împărăția Bisericii, care este Împărăția Tatălui. Și patriarhul Iacov dorea să mănânce această pâine, zicând: „De va fi Domnul Dumnezeu cu mine și îmi va da pâine să mănânc și haine să mă îmbrac"[1000]. Câți suntem botezați în Hristos ne îmbrăcăm în Hristos, mâncăm pâinea îngerilor și Îl auzim pe Domnul propovăduind: „Mâncarea Mea este să fac voia Celui ce M-a trimis pe Mine și să săvârșesc lucrarea Lui"[1001]. Să facem, așadar, voia Celui care ne-a trimis, a Tatălui, și să împlinim lucrarea Lui, iar Hristos va bea împreună cu noi Sângele, care-i al Său, în Împărăția Bisericii.

3. *Pentru ce evangheliștii povestesc în chip diferit despre Învierea și apariția Domnului?* Tu întrebi, în primul rând, pentru ce a spus Matei că Domnul a înviat în seara sabatului, când se lumina de ziua întâi a săptămânii[1002], iar Marcu afirmă că a înviat în dimineața zilei următoare, când scrie: „Însă, după ce a înviat în prima zi a săptămânii, dimineața, S-a arătat Mariei Magdalena, din care scosese șapte demoni. Și ea, mergând, a vestit celor ce fuseseră cu El și care se tânguiau și plângeau. Și ei, auzind că este viu și că a fost văzut de ea, au crezut"[1003]. Această problemă are două răspunsuri: sau nu acceptăm mărturia lui Marcu, care

[997] *Cf. Luca* 22, 12; *Faptele Apostolilor* 1, 13.
[998] *Romani* 14, 17.
[999] În original, un joc de cuvinte: *ipse conuiua et conuiuium.*
[1000] *Facerea* 28, 20.
[1001] *Ioan* 4, 34.
[1002] *Matei* 28, 1.
[1003] *Marcu* 16, 9-11.

apare în puține Evanghelii – aproape toate cărțile grecești nu au acest capitol final –, mai cu seamă că pare să nareze fapte diferite și contrare celor arătate de ceilalți evangheliști; sau trebuie să răspundem că amândoi au spus adevărul, atât Matei, când a spus că Domnul a înviat în seara sabatului, cât și Marcu, când a spus că Maria Magdalena L-a văzut în dimineața din prima zi a săptămânii. Căci trebuie să facem următoarea deosebire: zicem: „Însă, după ce a înviat" și, după ce ne ținem puțin răsuflarea, adăugăm: „Duminică dimineața S-a arătat Mariei Magdalena", astfel încât Cel care a înviat în seara sabatului (potrivit lui Matei) i S-a arătat Mariei Magdalena în dimineața din prima zi a săptămânii (potrivit lui Marcu). De altminteri, și Ioan Evanghelistul arată acest lucru, demonstrând că El a fost văzut în dimineața zilei următoare.

4. *Cum L-a văzut Maria Magdalena pe Domnul înviat în seara sabatului, potrivit lui Matei, în timp ce Ioan Evanghelistul spune că ea plângea lângă mormânt dimineața, în prima zi a săptămânii?* Prin prima zi a săptămânii trebuie să se înțeleagă „duminică", fiindcă orice săptămână este împărțită, în funcție de ziua sabatului, în prima, a doua, a treia, a patra, a cincea și a șasea zi a sabatului; păgânii le denumesc cu nume de idoli și elemente ale lumii; în sfârșit, Apostolul a poruncit să se strângă în prima zi a săptămânii colecta de bani care este pregătită pentru cei săraci.

Nu trebuie să socotim că Matei și Ioan au avut păreri diferite, ci au chemat cu nume diferite unul și același timp, cel al miezului nopții și al cântatului cocoșilor. Căci Matei scrie că Domnul i S-a arătat Mariei Magdalena „în seara sabatului", adică târziu, nu la începutul nopții, ci atunci când noaptea este adâncă și, în mare parte, trecută; și că i S-a arătat în seara sabatului la primele sclipiri de lumină ale primei zile a săptămânii; Matei însuși interpretează ceea ce a spus: „În seara sabatului", adică aproape când se lumina ziua următoare. Iar Ioan nu a spus simplu: „Dimineața, în prima zi a săptămânii, a venit la mormânt Maria Magdalena", ci a adăugat: „Când încă era întuneric". Așadar, deși era vorba despre unul și același moment, adică miezul nopții și cântatul cocoșilor, unul s-a referit la sfârșitul lui, celălalt la începutul lui. Și mie mi se pare că Evanghelistul Matei, care și-a scris Evanghelia în limba ebraică, nu a spus atât „seara", cât „târziu", și că traducătorul, înșelat de ambiguitatea cuvântului, nu a tradus „târziu", ci „seara", deși, în limbajul obișnuit al oamenilor, „târziu" nu înseamnă „seara", ci

„cu întârziere"[1004]. Spunem de obicei că ai venit „târziu", adică „cu întârziere", și, ceea ce ar fi trebuit să faci mai înainte, fă măcar mai „târziu", adică „cu întârziere".

Dacă însă se aduce această obiecție: „Cum spunem că aceeași Maria, care mai întâi L-a văzut pe Domnul înviind, plânge după aceea la mormântul Lui?", trebuie să spunem că și singură, și împreună cu altă sau cu alte femei, amintindu-și de binefacerile pe care i le făcuse Domnul, alerga adeseori la mormântul Lui și ba Îl adora pe Cel pe care Îl vedea, ba plângea absența celui pe Care Îl căuta. Cu toate acestea, unii susțin că au fost două Maria Magdalena din același sat Magdala; una este cea care, la Matei, L-a văzut înviat, cealaltă este cea care, la Ioan, Îl căuta pe Cel absent. Însă citim în Evanghelie că au fost patru Marii: una a fost mama Domnului și Mântuitorului; a doua a fost mătușa după mamă a lui Iisus, numită Maria lui Cleopa; a treia Marie a fost mama lui Iacov și a lui Iosi, a patra a fost Maria. Totuși unii afirmă că mama lui Iacov și a lui Iosi a fost mătușa după mamă a lui Iisus. Unii, ca să scape de această problemă, vor ca în *Marcu* să fie una dintre aceste Marii, dar nu a fost adăugat numele Magdalena, iar acest adaos inutil, pe care evanghelistul nu l-a scris în textul său originar, s-a statornicit dintr-o greșeală a copiștilor. Pentru noi, răspunsul pare a fi simplu și evident: sfintele femei, neputând îndura absența lui Hristos, au alergat la mormântul Domnului nu doar o dată, nici de două ori, ci de mai multe ori, mai ales atunci când cutremurul, pietrele prăvălite, dispariția soarelui, tulburarea firii și, ceea ce este mai important decât acestea, dorul de Mântuitorul au întrerupt somnul femeilor.

5. *Cum, potrivit lui Matei, în seara sabatului, Maria Magdalena s-a prosternat la picioarele Mântuitorului împreună cu cealaltă Marie, iar potrivit lui Ioan, a auzit de la Domnul în dimineața primei zile a săptămânii: „Nu te atinge de Mine, căci încă nu M-am suit la Tatăl Meu"*[1005]? Cea care mai înainte, împreună cu cealaltă Marie, Îl văzuse înviat pe Domnul și se prosternase la picioarele Lui s-a înapoiat în timpul nopții (căci din pricina dorului de El nu putea sta acasă) și a venit la mormânt. Și, după ce a văzut că piatra cu care fusese închis mormântul era dată deoparte, a alergat la Simon Petru

[1004] Fericitul Ieronim folosește două sinonime: *sero* și *tarde*, pentru care limba română utilizează un singur cuvânt: „târziu". Am încercat să păstrăm variația terminologică a originalului, traducând *sero* prin „târziu" și *tarde* prin „cu întârziere".
[1005] *Ioan* 20, 17.

și la celălalt ucenic pe care Iisus îl iubea foarte mult și le-a spus: „Au luat pe Domnul din mormânt și nu știu unde L-au pus"[1006]. Greșeala femeii se însoțise cu evlavia ei. Evlavia consta în dorul de El, a Cărui măreție o cunoștea; greșeala consta în ceea ce spunea: „Au luat pe Domnul din mormânt și nu știu unde L-au pus".

De aceea, în timp ce Petru și Ioan, intrând în mormânt, au văzut giulgiurile puse pe jos, iar mahrama – cu care fusese înfășurat capul Domnului – dată la o parte, și au crezut că a înviat Cel al cărui trup nu îl găsiseră în mormânt, „Maria stătea afară lângă mormânt plângând"[1007]. Și, aplecându-se, „a văzut doi îngeri în veșminte albe șezând, unul către cap și altul către picioare, unde zăcuse trupul lui Iisus"[1008], astfel încât, în fața măreției străjuirii, nu a crezut că a putut fi furat de oameni Cel care era păzit de doi îngeri slujitori. Iar îngerii pe care îi vedea îi spun: „Femeie, de ce plângi?", după cum a grăit Domnul către mama Sa: „Ce ne privește pe mine și pe tine, femeie? Încă n-a venit ceasul Meu"[1009]. Numind-o „femeie", o ceartă că plânge în zadar și îi zic: „De ce plângi?" Împietrită de uimire, Maria Magdalena a încremenit, înspăimântată de această minune, iar credința îi era învăluită ca într-o ceață, astfel încât nici măcar nu îi mai vedea pe îngeri, deși erau prezenți, ci le-a răspuns femeiește, zicându-le: „De aceea plâng, că au luat pe Domnul meu și nu știu unde L-au pus". O, Marie, de crezi că este Domnul, Domnul tău, de ce socotești că a fost luat de oameni? „Nu știu" – zice ea – „unde L-au pus". Cum nu Îl știi pe Cel căruia I te-ai închinat cu puțin mai înainte? Și, cu toate că îi vedea pe îngeri, nu lua aminte la ei, deși îi distingea cu ochii, ci, încremenită și înfricoșată, își rotea privirile încoace și încolo, nedorindu-și nimic altceva decât să Îl vadă pe Domnul; și, întorcându-se cu fața, L-a văzut pe Iisus stând și nu a știut că era Iisus. Nu pentru că Domnul Și-ar fi schimbat forma și chipul, așa cum susțin Mani[1010] și alți eretici, și S-ar fi arătat, după plac, sub înfățișări diferite și variate, ci pentru că Maria, uimită de această minune, a crezut că este grădinarul, pe care îl căuta cu atâta râvnă.

---

[1006] *Ioan* 20, 13.
[1007] *Ioan* 20, 11.
[1008] *Ioan* 20, 12.
[1009] *Ioan* 2, 4.
[1010] Filozoful persan Mani (Manes) (216-277 d.Hr.) a propagat maniheismul, organizat ca o nouă religie, „religia luminii", care susținea dualismul radical ontologic între cele două principii eterne, Binele și Răul, care se opun, în cursul istoriei, într-o confruntare fără sfârșit.

Prin urmare, și Domnul i-a spus cu aceleași cuvinte cu care îi grăiseră și îngerii: „Femeie, de ce plângi?" și adaugă de la Sine: „Pe cine cauți?" Iar ea i-a răspuns: „Stăpâne, dacă tu L-ai luat, spune-mi unde L-ai pus și eu Îl voi ridica"[1011]. Aici ea nu Îl numește „Mântuitor" pe Domnul, așa cum cere mărturisirea credinței celei adevărate, ci, cu umilință și teamă, îi arată supunere grădinarului. Uite câtă neștiință! Crede că a fost luat de un grădinar Cel pe care Îl păzea o cohortă de soldați și pe al Cărui mormânt stăteau așezați îngerii; și, netinând seama de slăbiciunea femeiască, este încredințată că este atât de puternică, încât crede că trupul unui bărbat în toată puterea, care – ca să trec sub tăcere restul – era înfășurat cu o sută de livre de smirnă[1012], poate fi purtat de o singură femeie înfricoșată. După ce Iisus a chemat-o și i-a spus: „Maria", pentru că nu Îi recunoștea chipul și vocea, stăruind în greșeala ei, nu L-a chemat: „Doamne", ci: „Rabuni", adică „Învățătorule". Vezi cât era de tulburată? Când a crezut că este grădinarul, L-a numit: „Stăpâne"[1013], iar ca Fiu înviat al lui Dumnezeu, Îl cheamă „Învățător".

Așadar, celei care Îl căuta pe Cel viu printre morți, care alerga de colo-colo din pricina greșelii și a slăbiciunii ei femeiești, și căuta trupul Celui ucis, deși El era viu, iar ea Îi atinsese picioarele, Domnul îi vorbește și îi spune: „Nu te atinge de Mine", căci pentru tine „încă nu M-am suit la Tatăl Meu"[1014]. Sensul este următorul: „Pe Cel pe care Îl cauți mort, nu meriți să Îl atingi viu. Dacă socotești că încă nu M-am suit la Tatăl, ci am fost luat printr-o înșelătorie a oamenilor, ești nevrednică să Mă atingi". Dar nu spunea aceasta pentru a slăbi râvna căutării ei, ci ca să știe că iconomia asumării cărnii s-a schimbat în slava dumnezeirii și ca să nu vrea să fie trupește cu Domnul, ci să fie datoare a crede duhovnicește că El domnește cu Tatăl. De aceea, și apostolii au o credință superioară; fără a-i fi văzut pe îngeri, fără a contempla persoana Mântuitorului, după ce nu au găsit trupul Lui în mormânt, au crezut că El S-a sculat din morți.

Alții socotesc, potrivit celor povestite de Ioan, că mai întâi a venit Maria Magdalena la mormânt și a văzut piatra răsturnată, iar

[1011] *Ioan* 20, 15.
[1012] *Cf. Ioan* 19, 39.
[1013] Am păstrat în traducerea noastră polisemia termenului *dominus*: pe de o parte, el are accepțiunea laică de „stăpân", iar pe de altă parte, este folosit ca apelativ al Mântuitorului.
[1014] *Ioan* 20, 17.

după aceea s-a înapoiat cu Apostolii Petru și Ioan; apoi a rămas singură și, de aceea, pentru că nu credea, a fost certată de Domnul; s-a înapoiat acasă la ea, apoi a venit din nou la mormânt împreună cu Maria, a fost avertizată de înger și, plecând de la mormânt, I s-a închinat Domnului și I-a cuprins picioarele; atunci au auzit amândouă: „«Bucurați-vă». Iar ele, apropiindu-se, au cuprins picioarele Lui și I s-au închinat"[1015]. Atât de mult au propășit, încât au fost trimise la apostoli și au auzit mai întâi: „Nu vă temeți", apoi: „Duceți-vă și vestiți fraților Mei ca să meargă în Galileea și acolo Mă vor vedea"[1016].

6. *Cum au intrat Petru și Ioan fără opreliște în mormânt, deși era străjuit de o trupă de osteni, și niciun străjer nu i-a oprit*[1017]*?* Pentru că, „după ce a trecut sâmbăta, când se lumina de ziua întâi a săptămânii, au venit Maria Magdalena și cealaltă Marie ca să vadă mormântul. Și iată s-a făcut cutremur mare, că îngerul Domnului, coborând din cer și venind, a prăvălit piatra și ședea deasupra ei. Și înfățișarea lui era ca fulgerul și îmbrăcămintea lui albă ca zăpada. Și de frica lui s-au cutremurat cei ce păzeau și s-au făcut ca morți"[1018]. Așadar, aceștia fuseseră îngroziți de o frică atât de mare, încât erau socotiți ca și morți; este de crezut că fie au părăsit mormântul și au fugit, fie trupul și sufletul lor așa au încremenit, încât nu au mai avut curajul să oprească, nu zic niște bărbați, dar nici măcar niște biete femei care doreau să intre în mormânt. Căci o cumplită spaimă îi îngrozise când au văzut piatra rostogolită la o parte, și cutremurul, care nu era unul obișnuit, ci unul mare, zguduind totul și amenințând să distrugă pământul pe de-a-ntregul, și pe îngerul care coborâse din cer cu un chip atât de luminos, încât se asemuia nu cu făclia sau lumina aprinsă de meșteșugul omenesc, ci cu fulgerele cerului, care iluminează totul. De aceea au și putut să vadă în întuneric. Și astfel apostolii intră nestânjeniți. Căci venise Maria Magdalena, care le dăduse de veste că piatra fusese rostogolită la o parte, iar trupul Domnului fusese ridicat din mormânt. Dar să nu credem că îngerul a venit ca să-I deschidă mormântul lui Iisus înviat și să rostogolească piatra; ci, după ce Domnul înviase la ora pe care o alesese și care nu era știută de niciun muritor,

[1015] *Matei* 28, 9.
[1016] *Matei* 28, 10.
[1017] *Ioan* 20, 6-10.
[1018] *Matei* 28, 1-4.

[îngerul] a făcut cunoscut ce s-a întâmplat: că mormântul este gol, că piatra fusese rostogolită la o parte; de aceea și-a arătat prezența; toate acestea puteau fi văzute datorită sclipirii chipului său, care înfrângea întunericul prin lumina sa strălucitoare.

7. *Cum scriu Matei și Marcu*[1019] *că apostolilor li s-a poruncit prin mijlocirea femeilor să meargă înaintea Mântuitorului în Galileea și că L-au văzut acolo, iar Luca și Ioan amintesc că apostolii L-au văzut în Ierusalim*[1020]*?* Una este să se arate celor unsprezece ucenici, care se ascunseseră din pricina fricii de iudei, când a intrat la ei, deși ușile erau închise, și când, pentru că socoteau că El Se arată în duh, le-a întins mâinile și coasta rănite de cuie și de lance, și altceva când, potrivit lui Luca, li S-a înfățișat „prin multe semne doveditoare, arătându-li-Se timp de patruzeci de zile și vorbind cele despre Împărăția lui Dumnezeu. Și, cu ei petrecând, le-a poruncit să nu se depărteze de Ierusalim"[1021]. În primul caz, El Se arăta pentru mângâierea inimilor lor, dar pentru scurtă vreme, apoi iarăși dispărea dinaintea ochilor lor; în cel de-al doilea, afecțiunea față de ei era atât de mare și a fost prezent atâta vreme, încât mânca la un loc cu ei. De aceea, și Apostolul Pavel spune că S-a arătat în fața a cinci sute de ucenici deodată. Și la Ioan citim că stătuse pe mal în timp ce apostolii pescuiau și că a mâncat o bucată de pește prăjit și un fagure de miere; acestea sunt dovezi că Învierea Sa era adevărată. Însă nu se povestește că în Ierusalim ar fi făcut ceva din toate acestea.

8. *Ce înseamnă ce stă scris la Evanghelistul Matei: „Iar Iisus, strigând iarăși cu glas mare, Și-a dat duhul. Și, iată, vălul templului s-a sfâșiat în două de sus până jos, pământul s-a cutremurat, pietrele s-au despicat, mormintele s-au deschis și multe trupuri ale sfinților adormiți s-au sculat. Și, ieșind din morminte după Învierea Lui, au intrat în cetatea sfântă și s-au arătat multora"*[1022]*?* Am discutat și despre acest pasaj în aceleași comentarii. În primul rând, trebuie să spunem că este un semn al puterii Sale divine faptul că Își părăsește sufletul când vrea și îl primește înapoi. De aceea, centurionul, văzând că I-a spus Tatălui: „În mâinile Tale încredințez duhul

[1019] *Matei* 28, 7; *Marcu* 16, 7.
[1020] *Luca* 24, 33-53; *Ioan* 20, 19-31.
[1021] *Faptele Apostolilor* 1, 3-4.
[1022] *Matei* 27, 50-53.

Meu"[1023] și că pe dată Și-a dat duhul, cutremurat de măreția acestui semn, a spus: „Cu adevărat, Fiul lui Dumnezeu era Acesta!"[1024] Vălul templului s-a sfâșiat în două, ca să împlinească ceea ce spune Iosephus[1025] că au zis străjerii templului: „Să plecăm din locul acesta". Însă în Evanghelia scrisă cu caractere ebraice citim că nu vălul templului s-a sfâșiat, ci țâțânile porților uriașe ale templului s-au prăbușit. „Pământul" – a zis Matei – „s-a cutremurat", neputând să suporte răstignirea Domnului său, „și pietrele s-au despicat"[1026], pentru a arăta înverșunarea iudeilor, care nu au vrut să înțeleagă că Fiul Domnului sosise; „și mormintele s-au deschis", ca semn al învierii viitoare; „multe trupuri ale sfinților au ieșit din morminte, au intrat în cetatea sfântă și s-au arătat multora". Trebuie să admitem că cetatea Ierusalimului era sfântă, deosebindu-se de toate cetățile care slujeau pe atunci idolilor. Căci numai în ea a fost templul, cultul unui unic Dumnezeu și adevărata religie. Și nu s-au arătat tuturor, ci multora, care L-au primit pe Domnul înviat.

Apoi, trebuie să spunem prin anagogie[1027] că, atunci când Iisus a strigat și Și-a dat duhul, vălul templului s-a sfâșiat în două părți de sus până jos și toate tainele Legii, care înainte fuseseră ținute ascunse, au fost dezvăluite, ca să se arate tuturor neamurilor. „În două părți", adică în Vechiul și Noul Testament; și „de sus până jos", adică de la începutul lumii, când au fost creați omul și celelalte care s-au făcut și pe care le povestește istoria sfântă, până la sfârșitul lumii. Trebuie să ne întrebăm care văl al templului s-a sfâșiat, cel exterior, sau cel interior? Mie mi se pare că în Pătimirea Domnului s-a sfâșiat vălul care și în tabernacul, și în templu fusese pus afară și se numea vălul exterior: „Pentru că acum în parte vedem și în parte cunoaștem. Când însă va veni ceea ce este desăvârșit"[1028], atunci trebuie să se rupă și vălul interior, pentru ca să vedem toate tainele casei lui Dumnezeu, care ne erau ascunse atunci: ce semnifică cei doi heruvimi, oracolul și vasul de aur în care a fost închisă mana[1029].

---

[1023] *Luca* 23, 46.

[1024] *Matei* 27, 54.

[1025] Flavius Iosephus (37 - c. 100), comandant militar și istoric evreu.

[1026] *Matei* 27, 51 ș.u.

[1027] Interpretare a Bibliei, care se ridică de la sensul literal al textului la cel alegoric și spiritual.

[1028] *1 Corinteni* 13, 9-10.

[1029] Hrană a evreilor în pustiu.

„Vedem acum prin oglindă, în ghicitură"[1030], și, deși vălul istoriei concrete s-a sfâșiat ca să pătrundem în atriul lui Dumnezeu, totuși nu putem cunoaște tainele Lui și toate misterele care stau închise în Ierusalimul ceresc. Așadar, în timpul Pătimirii Domnului pământul s-a cutremurat, potrivit celor scrise de Agheu: „Încă o dată voi cutremura cerul și pământul: și va veni Cel dorit de toate neamurile"[1031], ca să vină de la Răsărit și de la Soare-Apune și să Se așeze la masă cu Avraam, Isaac și Iacov. „Și pietrele s-au despicat", adică inimile împietrite ale păgânilor; sau pietrele sunt toate prorocirile prorocilor, care, după piatra Hristos, au primit numele de „piatră" împreună cu apostolii, pentru ca tot ceea ce era închis în aceste prorociri de vălul aspru al Legii să se despice și să fie pe înțelesul neamurilor. Chiar și mormintele, despre care s-a scris: „Voi sunteți morminte văruite pe din afară; înăuntru însă sunt pline de oase de morți"[1032], sunt deschise ca să iasă din ele cei care muriseră înainte în credință și să trăiască împreună cu Hristos cel înviat și viu, să intre în Ierusalimul ceresc și să aibă drept de cetățenie, nu doar pe pământ, ci și în cer, și, murind cu Adam cel pământesc, să învieze cu Adam cel ceresc.

Apoi, dacă luăm în sens literal, nimeni să nu creadă că este exagerat să numim Ierusalimul cetate sfântă, când Mântuitorul a murit acolo, deoarece apostolii au intrat în templu până la distrugerea lui și, pentru a nu-i indigna pe aceia dintre iudeii credincioși, au practicat ceremoniile Legii. Într-atât a iubit Domnul Ierusalimul, încât îl plângea și Se jelea și spunea, pe când era răstignit pe cruce: „Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac!"[1033] Și astfel a obținut ceea ce ceruse: pe dată, multe mii de iudei au crezut și li s-a dat timp să se pocăiască până în al patruzeci și doilea an. După acest termen, pentru că stăruiau în blasfemia lor, au ieșit doi urși din pădurile păgânilor romani, Vespasian și Titus; iar pe copiii care huleau în timp ce adevăratul Elisei urca în „casa lui Dumnezeu" (aceasta este traducerea cuvântului „Betel") și care, într-un glas, îl luau în râs, i-au ucis și i-au sfârtecat. Din acea vreme, Ierusalimul nu mai este numit cetate sfântă, ci, pierzându-și sfințenia și vechiul nume, este chemat, în sens duhovnicesc, Sodoma și Egipt, pentru ca în locul

[1030] *1 Corinteni* 13, 12.
[1031] *Agheu* 2, 6, 21.
[1032] *Matei* 23, 27.
[1033] *Luca* 23, 34.

lui să fie ridicată o nouă cetate, pe care o înveselește un râu năvalnic și din mijlocul căreia țâșnește un izvor care a îndulcit amărăciunea întregii lumi, astfel încât jalnicul Israel plânge cu brațele goale pe ruinele templului, iar mulțimea credincioșilor în Hristos vede înălțându-se în fiecare zi noi locașuri pentru Biserică, iar Sionul zice: „Locul este prea strâmt pentru mine"[1034], împlinindu-se ceea ce stă scris în *Isaia*: „Și mormântul Lui va fi plin de slavă"[1035].

9. *Cum a suflat Mântuitorul Duhul Sfânt peste apostoli, potrivit lui Ioan*[1036], *iar potrivit lui Luca*[1037], *spune că va trimite Duhul Sfânt după ce Se va înălța la cer?* Răspunsul la această întrebare este foarte simplu, dacă cunoaștem învățătura Apostolului Pavel despre feluritele haruri ale Duhului Sfânt. Căci scrie în *Epistola întâi către corinteni*: „Darurile sunt felurite, dar Duhul este Același. Și sunt felurite slujiri, dar Domnul este Același. Și lucrările sunt felurite, dar este Același Dumnezeu, Care lucrează toate în toți. Și fiecăruia i se dă arătarea Duhului spre folos. Că unuia i se dă prin Duhul Sfânt cuvânt de înțelepciune, iar altuia, după Același Duh, cuvântul cunoștinței. Și unuia i se dă întru Același Duh credință, iar altuia, darurile vindecărilor, întru Același Duh; unuia faceri de minuni, iar altuia prorocie; unuia deosebirea duhurilor, iar altuia limbi felurite și altuia interpretarea discursurilor. Și toate acestea le lucrează Unul și Același Duh, împărțind fiecăruia după cum voiește"[1038]. Așadar, Domnul este Cel care, potrivit *Evangheliei după Luca*, a spus după ce înviase: „Și, iată, Eu trimit peste voi făgăduința Tatălui Meu; voi însă ședeți în cetate, până ce vă veți îmbrăca cu putere de sus"[1039] și, potrivit aceluiași autor, în *Faptele Apostolilor*: „Le-a poruncit să nu se depărteze de Ierusalim, ci să aștepte făgăduința Tatălui, «pe care», [a zis El], «ați auzit-o de la Mine: că Ioan a botezat cu apă, iar voi veți fi botezați cu Duhul Sfânt, nu mult după aceste zile»"[1040]; apoi, la sfârșitul *Evangheliei după Ioan*, se povestește că în aceeași zi în care înviase, adică duminică, a intrat la apostoli, deși ușile erau încuiate, și le-a spus pentru a doua oară: „Pace vouă" și a

[1034] *Isaia* 49, 20.
[1035] *Isaia* 11, 10.
[1036] *Ioan* 20, 22.
[1037] *Luca* 24, 49; *Faptele Apostolilor* 1, 4-8.
[1038] *1 Corinteni* 12, 4-11.
[1039] *Luca* 24, 49.
[1040] *Faptele Apostolilor* 1, 4-5.

adăugat: „Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit și Eu pe voi. Și, zicând acestea, a suflat asupra lor și le-a zis: «Luați Duh Sfânt; cărora le veți ierta păcatele, le vor fi iertate și, cărora le veți ține, vor fi ținute»"[1041]. Deci în prima zi a Învierii Sale au primit harul Duhului Sfânt, prin care iertau păcatele, botezau, făceau copii ai lui Dumnezeu și împărțeau credincioșilor duhul înfierii, așa cum spunea Mântuitorul: „Cărora le veți ierta păcatele, le vor fi iertate și, cărora le veți ține, vor fi ținute".

Însă, în ziua Cincizecimii, li s-a făgăduit și mai mult, că vor fi botezați întru Duhul Sfânt și se vor îmbrăca în Puterea prin care vor predica Evanghelia tuturor neamurilor, potrivit cu ceea ce citim în *Psalmul al LXVII-lea*: „Domnul va da cuvânt celor ce vestesc cu putere multă"[1042], ca să aibă puterea de a face minuni și darul vindecării și – pentru că urmau să propovăduiască multor neamuri – să primească darul a felurite limbi, pentru a cunoaște de atunci care dintre apostoli căror neamuri vor trebui să le propovăduiască. De aceea, Apostolul Pavel, care a propovăduit din Ierusalim până în Iliria[1043] și, de acolo, s-a grăbit să treacă prin Roma, până în Hispanii, Îi aduce mulțumire lui Dumnezeu că vorbește în mai multe limbi decât toți apostolii. Cel care urma să le vestească multor neamuri Evanghelia primise darul de a cunoaște multe limbi. Această făgăduință a Duhului Sfânt s-a împlinit în ziua a zecea după Înălțarea Mântuitorului, așa cum spune Luca, scriind: „Și, când a sosit ziua Cincizecimii, erau toți împreună în același loc. Și din cer, fără de veste, s-a făcut un vuiet, ca de suflare de vânt ce vine repede, și a umplut toată casa unde ședeau ei. Și li s-au arătat, împărțite, limbi ca de foc și au șezut pe fiecare dintre ei. Și s-au umplut toți de Duhul Sfânt și au început să vorbească în alte limbi, precum le dădea lor Duhul a grăi"[1044]. Atunci s-a desăvârșit ceea ce se citește la Ioil: „Iar în zilele de pe urmă – zice Domnul – vărsa-voi Duhul Meu peste tot trupul și fiii și fiicele voastre vor proroci, iar tinerii voștri vedenii vor vedea"[1045]. Însă cuvântul „voi vărsa" arată dărnicia Duhului și semnifică același lucru pe care Domnul l-a făgăduit: „Iar

[1041] *Ioan* 20, 21-23.
[1042] *Psalmul* 67, 12.
[1043] *Romani* 15, 19.
[1044] *Faptele Apostolilor* 2, 1-4.
[1045] *Ioil* 3, 1.

voi veți fi botezați cu Duhul Sfânt, nu mult după aceste zile"[1046]. Atât de mult au fost botezați cu Duhul Sfânt, încât s-a umplut toată casa în care ședeau: iar focul Duhului Sfânt și-a aflat în ei sălașul dorit și a împărțit limbile între ei; potrivit lui Isaia, care spusese despre sine că are buze spurcate[1047], [acel foc] a curățat buzele lor necurate, ca să propovăduiască Evanghelia lui Hristos în mai multă curățenie. Și în *Isaia* se spune că țâțânile porților templului au fost zguduite și toată casa s-a umplut de fum, adică de greșeală și de întuneric și de necunoașterea adevărului. Însă, odată cu începutul Evangheliei, Biserica s-a umplut de Duh, astfel încât prin harul și ardoarea Acestuia să fie curățite păcatele tuturor credincioșilor, iar prin focul Duhului Sfânt, pe care Domnul spusese că Îl va trimite, să fie tămăduită limba care trebuia să Îl propovăduiască pe Hristos.

Prin urmare, Ioan și Luca nu se contrazic când cel dintâi arată ceea ce a fost dat chiar în ziua Învierii, iar cel de-al doilea scrie că a venit în ziua Cincizecimii, ci este un progres al apostolilor, deoarece mai întâi au primit harul de a ierta păcatele, apoi puterea de a face minuni și tot felul de daruri, despre care am amintit că au fost descrise de Apostol, și (ceea ce era cu mult mai necesar) cunoașterea diferitelor limbi ale tuturor neamurilor, ca să Îl vestească pe Hristos, fără a avea nevoie de niciun interpret. De aceea, și în Lycaonia[1048], după ce i-au auzit pe Pavel și Barnaba vorbindu-le în limbile lor, credeau că sunt zei preschimbați în oameni[1049]. Și, într-adevăr, înveșmântarea cu puterea Duhului Sfânt era un har datorită căruia cei care îl posedau nu se temeau nici de tribunalele judecătorilor, nici de puterea regilor. Căci, înainte de Pătimirile Sale, Domnul le făgăduise și le spusese: „Iar când vă vor da pe voi în mâna lor, nu vă îngrijiți cum sau ce veți vorbi, căci se va da vouă în ceasul acela ce să vorbiți. Fiindcă nu voi sunteți care vorbiți, ci Duhul Tatălui vostru este Care grăiește întru voi"[1050].

Eu cutez să spun cu toată sinceritatea că în vremea în care apostolii au crezut în Domnul au avut mereu Duhul Sfânt; și nu au putut face minuni fără harul Duhului Sfânt, dar această putință era limitată și măsurată. De aceea Mântuitorul striga în templu,

---

1046 *Faptele Apostolilor* 1, 5.
1047 *Isaia* 6, 5.
1048 Ținut roditor în Asia Mică.
1049 *Faptele Apostolilor* 14, 11-12.
1050 *Matei* 10, 19-20.

spunând: „Dacă însetează cineva, să vină la Mine și să bea. Cel ce crede în Mine, precum a zis Scriptura: râuri de apă vie vor curge din pântecele lui. Iar aceasta a zis-o despre Duhul pe Care aveau să-L primească aceia care cred în El"[1051]. Și adaugă în același pasaj: „Căci încă nu era dat Duhul, pentru că Iisus încă nu fusese preaslăvit"[1052], dar nu fiindcă nu exista Duhul Sfânt, căci Domnul și Mântuitorul zice: „Iar dacă Eu cu Duhul Sfânt scot pe demoni"[1053], ci fiindcă Duhul Care era în Domnul încă nu sălășluia întru totul în apostoli. De aceea sunt înfricoșați în momentul Pătimirii Lui, se leapădă de Hristos și jură că nu Îl cunosc. Însă, după ce sunt botezați întru Duhul Sfânt și se revarsă în ei harul Duhului Sfânt, atunci le vorbesc deschis mai-marilor iudeilor: „De cine trebuie să ascultăm mai mult, de Dumnezeu, sau de oameni?"[1054] Îi readuc la viață pe morți, se veselesc când sunt biciuiți; își varsă sângele și se încununează cu caznele lor. Așadar, Duhul Sfânt încă nu era în apostoli, iar din pieptul lor încă nu curgeau harurile duhovnicești, fiindcă Domnul încă nu fusese preaslăvit.

Dar El Însuși ne spune în Evanghelie ce este slava: „Părinte, preaslăvește-Mă cu slava pe care am avut-o la Tine mai înainte de a fi lumea!"[1055] Crucea este slava Mântuitorului biruitor. Este răstignit ca om; este preaslăvit ca Dumnezeu. La sfârșit, soarele se ascunde, luna devine sângerie, pământul se zguduie într-o cutremurare nemaiîntâlnită, iadul se deschide, morții umblă, stâncile se despică. Aceasta este slava despre care se vorbea în psalm: „Deșteaptă-te, slava mea! Deșteaptă-te, psaltire și alăută!"[1056] Slava însăși și iconomia Întrupării răspund: „Din zori Mă voi deștepta"[1057], ca să se împlinească titlul *Psalmului al XXI-lea*: „Pentru Înălțarea de dimineață". Spunem acestea nu pentru că am crede că unul este Dumnezeu și altul Omul și nu ca să facem două persoane din singurul Fiu al lui Dumnezeu, așa cum hulește o nouă erezie[1058]. Fiul lui Dumnezeu este Unul și Același cu Fiul Omului, iar, dintre

---

[1051] *Ioan* 7, 37-39.
[1052] *Ioan* 7, 39.
[1053] *Matei* 12, 28.
[1054] *Faptele Apostolilor* 5, 29.
[1055] *Ioan* 17, 5.
[1056] *Psalmul* 56, 11.
[1057] *Psalmul* 56, 11.
[1058] Este vorba despre dioprosopism sau nestorianism, condamnat la Sinodul al III-lea Ecumenic (431).

cuvintele pe care le spune, pe unele le raportăm la slava Lui divină, pe celelalte, la mântuirea noastră. Pentru acestea, „n-a ținut ca la o pradă la faptul de a fi El întocmai cu Dumnezeu, ci S-a deșertat pe Sine, ascultător făcându-Se Tatălui până la moarte, și încă moarte pe cruce"[1059]. „Și Cuvântul S-a făcut trup și S-a sălășluit în noi."[1060]

Însă mă miră că Montanus[1061] și femeile lui nebune[1062], niște falși proroci, în timp ce Domnul făgăduiește și spune: „Eu voi pleca și vă voi trimite un alt Paraclet"[1063] și, după aceea, Evanghelistul Luca povestește că apostolii au primit ce li s-a făgăduit, afirmă că această prorocire s-a împlinit în acela[1064] după multă vreme. Or apostolilor li s-a făgăduit astfel: „Eu voi trimite peste voi făgăduința Tatălui Meu și voi veți ședea în cetate, până ce vă veți îmbrăca cu putere de sus"[1065]; și Cel înviat a suflat asupra chipului apostolilor (nu asupra lui Montanus, Priscilla și Maximilla) și le-a spus: „Cărora le veți ierta păcatele, le vor fi iertate și, cărora le veți ține, vor fi ținute"[1066]. Apostolilor – zic – le-a poruncit să nu se depărteze de Ierusalim, ci să aștepte făgăduința Duhului. Și, după ce li s-a făgăduit, citim că făgăduința s-a împlinit: „Și s-au umplut toți de Duhul Sfânt și au început să vorbească în alte limbi, precum le dădea lor Duhul a grăi"[1067]. Căci Duhul Sfânt suflă acolo unde vrea. Iar când Domnul spune: „Vă voi trimite un alt Paraclet", arată că El Însuși este Paracletul, ca unul care este numit „Mângâietorul". De aceea, și Dumnezeu-Tatăl este chemat cu acest nume: „Părintele îndurărilor și Dumnezeul a toată mângâierea"[1068].

Dacă însă Tatăl este Mângâietor, Fiul este Mângâietor, Duhul Sfânt este Mângâietor și dacă credincioșii sunt botezați în numele Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfânt – [nume] prin care înțelegem

[1059] *Filipeni* 2, 6-8.
[1060] *Ioan* 1, 14.
[1061] Montanus, fost preot păgân din Frigia (Asia Mică) convertit la creștinism, inițiază către anul 156 o mișcare cu caracter profetic și eshatologic, susținând despre sine că este întruparea acelui „Alt Mângâietor" anunțat la *Ioan* 14, 16. Montanismul a fost condamnat oficial de Biserică în timpul papei Zephyrinus (199-217).
[1062] Maximilla și Priscilla, prorocițe montaniste, foste preotese ale zeiței Cybele, care au predicat împreună cu Montanus.
[1063] *Ioan* 14, 16.
[1064] Montanus.
[1065] *Luca* 24, 49.
[1066] *Ioan* 20, 23.
[1067] *Faptele Apostolilor* 2, 4.
[1068] 2 *Corinteni* 1, 3.

„Dumnezeu" –, atunci Cei care au împreună numele de „Dumnezeu" și de „Mângâietor" au împreună și o singură natură. Acest Duh Sfânt a fost nu numai în apostoli, ci și în proroci, pentru care David se ruga, zicând: „Duhul Tău cel Sfânt nu-L lua de la mine"[1069]. Și se povestește că Daniel avea Duhul Sfânt, iar David spune întru Duhul că Domnul I-a zis Domnului Său: „Șezi de-a dreapta Mea, până ce voi pune pe vrăjmașii Tăi așternut picioarelor Tale"[1070]. Și nu fără Duhul Sfânt au prorocit prorocii: „Cu Cuvântul Domnului cerurile s-au întărit și cu Duhul gurii Lui toată puterea lor"[1071]. Tot ce este al Tatălui și al Fiului este și al Duhului Sfânt. Duhul Însuși, când este trimis de Tatăl și vine de la Hristos, este numit în multe pasaje „Duhul Tatălui" și „Duhul lui Hristos". De aceea, și în *Faptele Apostolilor*[1072], cei care au fost botezați cu botezul lui Ioan și credeau în Dumnezeu-Tatăl și în Hristos, fiindcă nu cunoșteau Duhul Sfânt, au fost botezați din nou sau, mai degrabă, abia atunci au primit botezul cel adevărat (căci fără Duhul Sfânt taina Treimii nu este împlinită). Și în aceeași carte se povestește că Petru le-a spus lui Anania și Safirei că, mințindu-L pe Duhul Sfânt, nu i-au mințit pe oameni, ci pe Dumnezeu.

**10.** *Ce înseamnă ce discută Apostolul Pavel atunci când le scrie romanilor: „Ce vom zice dar? Nu cumva la Dumnezeu este nedreptate? Nicidecum!"*[1073]*, până la pasajul unde zice: „Dacă Domnul Savaot nu ne-ar fi lăsat nouă urmași, am fi ajuns ca Sodoma și ne-am fi asemănat cu Gomora"*[1074]*?* Fără îndoială, *Epistola către romani* are nevoie să fie interpretată în întregime. Ea este învăluită de atâtea neclarități, încât, ca să o înțelegem, avem nevoie de ajutorul Sfântului Duh (Care a dictat aceste texte prin apostolul Său), dar mai cu seamă în ceea ce privește acest pasaj, în care unii, voind să păstreze dreptatea lui Dumnezeu, afirmă că, în baza anumitor cauze precedente, Iacov a fost ales din pântecele Rebecăi, iar Isav a fost respins, la fel cum Ieremia și Ioan Botezătorul au fost aleși în pântecele maicii lor; și însuși Apostolul a fost predestinat să propovăduiască Evanghelia înainte de a se naște. Nouă însă nu ne place

[1069] *Psalmul* 50, 12.
[1070] *Psalmul* 109, 1.
[1071] *Psalmul* 32, 6.
[1072] *Faptele Apostolilor* 19, 1-7.
[1073] *Romani* 9, 14.
[1074] *Romani* 9, 29.

decât ceea ce aparține Bisericii și nu ne temem să o spunem public în Biserică; noi nu zicem, asemenea lui Pitagora și Platon – și asemenea discipolilor lor[1075], care, sub pretextul creștinismului, introduc o dogmă a păgânilor –, că sufletele au căzut din cer și, după meritele lor, ispășesc pedepsele pentru vechile lor păcate, încarnate într-un corp sau altul. Este cu mult mai bine să ne recunoaștem nepriceperea și să situăm obscuritatea acestui pasaj printre celelalte lucruri pe care nu le știm, decât, în timp ce vrem să dovedim dreptatea lui Dumnezeu, să apărăm erezia lui Basilide[1076] și Mani și să urmăm descântecele iberice[1077] și miracolele din Egipt.

Să susținem deci ceea ce putem susține și, mergând pe urmele voinței Apostolului, să nu ne îndepărtăm de învățăturile lui nici cu un vârf de ac (cum se zice) și nici cu un lat de unghie. Plânsese mai înainte și Îl chemase pe Duhul Sfânt ca martor al conștiinței și al durerii sale, pentru că frații și rudele sale după carne, adică israeliții, nu Îl primiseră pe Fiul lui Dumnezeu; ale lor au fost „înfierea și slava și legămintele și Legea și închinarea și făgăduințele"[1078]; din ei, Însuși Hristos a fost născut după trup din Fecioara Maria. Și este chinuit de o durere a inimii neîncetată și atât de mare, încât el însuși dorește să fie anatema de la Hristos[1079], adică să piară doar el, ca să nu piară tot neamul israelit. Și, fiindcă vorbise astfel, pe dată prevede întrebarea care va urma imediat: „Ce spui? Toți cei care sunt din Israel au pierit? Și cum L-ați primit pe Hristos, Fiul lui Dumnezeu, tu însuți și ceilalți apostoli și o mulțime nesfârșită venită din poporul iudaic?" A deslușit-o astfel: sunt două denumiri de „Israel" în Sfintele Scripturi, împărțite la doi fii: unul care este după carne și altul care este după făgăduință și duh. Avraam a avut doi fii, Ismael și Isaac; Ismael, care era născut după carne, nu a primit moștenirea tatălui său. Isaac, care fusese născut de Sarra potrivit făgăduinței, este numit „sământa lui Dumnezeu". Căci stă scris: „Întru Isaac se vor chema ție sământă"[1080], adică: „Nu copiii trupului sunt copii ai lui Dumnezeu, ci fiii făgăduinței se socotesc

[1075] Printre care se număra și Origen.

[1076] Eretic gnostic din secolul al IV-lea d.Hr., care a răspândit în Spania doctrinele gnostice și maniheiste.

[1077] Cărți apocrife, printre care se număra și *Apocalipsa lui Isaia*.

[1078] *Romani* 9, 4.

[1079] *Romani* 9, 3.

[1080] *Romani* 9, 7; *Facerea* 21, 12.

urmași"[1081]. Și dovedim că aceasta nu s-a întâmplat doar în cazul lui Ismael și Isaac, ci și în cazul celor doi fii ai Rebecăi, Isav și Iacov, dintre care unul a fost respins, iar celălalt ales. Și spune aceasta ca să arate că în cei doi frați mai mari, Ismael și Isav, poporul iudeu a fost cel respins; însă, în frații mai mici, adică în Isaac și Iacov, este ales poporul păgân sau aceia dintre iudei care urmau să creadă în Hristos. Și, fiindcă voia să dovedească aceasta, [Apostolul] a pus înainte mărturia nașterii gemenilor Isav și Iacov, despre care s-a scris: „Cel mai mare va sluji celui mai mic"[1082], iar la Maleahi citim: „Și am iubit numai pe Iacov, și pe Isav l-am urât"[1083]; după obiceiul său, [Apostolul] propune o chestiune secundară și o discută; după ce o încheie, se întoarce la ceea ce începuse să trateze. Dacă Isav și Iacov încă nu se născuseră și încă nu făcuseră nimic bun sau rău, fie ca să Îl merite pe Dumnezeu, fie ca să Îi aducă o ofensă, iar alegerea sau respingerea lor arată nu meritele fiecăruia dintre ei, ci voința Celui care îi alege și îi respinge, ce să mai spunem? Că Dumnezeu este nedrept? Potrivit acelui exemplu în care îi spune lui Moise: „Voi milui pe cine vreau să-l miluiesc și Mă voi îndura de cine vreau să Mă îndur"[1084], dacă acceptăm că Dumnezeu face ce vrea și fie alege, fie condamnă pe cineva, fără a ține seama de merite sau de fapte, atunci rezultă că „nu este nici de la cel care voiește, nici de la cel care aleargă, ci de la Dumnezeu, Care miluiește"[1085], mai ales că aceeași Scriptură, adică Același Dumnezeu, îi zice Faraonului: „Pentru aceasta chiar te-am ridicat, ca să arăt în tine puterea Mea și ca numele Meu să se vestească în tot pământul"[1086]. Dacă este așa și îl miluiește pe Israel și îl împietrește pe Faraon, atunci zadarnic suntem deplânși și suntem acuzați fie că nu am făcut binele, fie că am făcut răul, pentru că stă în puterea și în voința Sa fie să aleagă, fie să respingă pe cineva, fără a ține seama de faptele lui, bune sau rele, mai ales că slăbiciunea omenească nu poate să se opună voinței Sale.

Apostolul a deslușit într-o scurtă frază această problemă însemnată, înfiripată din argumentarea Scripturilor: „O, omule! Cine

[1081] *Romani* 9, 8.
[1082] *Romani* 9, 12.
[1083] *Maleahi* 1, 2-3.
[1084] *Romani* 9, 15.
[1085] *Romani* 9, 16.
[1086] *Romani* 9, 17.

ești tu ca să Îi răspunzi lui Dumnezeu?"[1087] Sensul ei este următorul: răspunzându-I lui Dumnezeu, făcându-I reproșuri și cercetând atât de mult cu privire la Scripturi, pentru a vorbi împotriva lui Dumnezeu și a te întreba despre dreptatea voinței Lui, arăți că te bucuri de liberul arbitru și faci ce vrei, fie să taci, fie să vorbești. Căci, dacă crezi că ai fost creat de Dumnezeu asemenea unui vas de lut și că nu te poți împotrivi voinței Lui, atunci ține seama că vasul de lut nu îi spune olarului: „Pentru ce m-ai făcut așa?" Căci „olarul are putere peste lutul lui, ca din aceeași frământătură să facă un vas de cinste, iar altul de necinste"[1088]. Însă Dumnezeu i-a zămislit pe oameni cu un destin egal și le-a dat liberul arbitru, ca fiecare să facă ce vrea, fie binele, fie răul. Însă le-a dat tuturor putere în așa măsură încât un glas lipsit de credință Îl poate tăgădui pe Creatorul său și poate cerceta tainele voinței Lui. „Dacă însă Dumnezeu, voind să-Și arate mânia și să facă cunoscută puterea Sa, a suferit cu multă răbdare vasele mâniei Sale, gătite spre pierire, ca să facă cunoscută bogăția slavei Sale către vasele milei, pe care mai dinainte le-a gătit spre slavă, pe care le-a și chemat, nu numai pe noi, dintre iudei, ci și dintre păgâni, precum zice El și la Osea: «Chema-voi poporul Meu pe cel ce nu este poporul Meu, și iubită pe cea care nu era iubită; și va fi în locul unde li s-a zis lor: 'Nu voi sunteți poporul Meu', acolo se vor chema fii ai Dumnezeului celui viu»"[1089] și celelalte care urmează.

Dacă Pavel zice că răbdarea lui Dumnezeu l-a împietrit pe Faraon și tot ea a amânat pentru multă vreme pedepsirea lui Israel, ca să îi condamne mai cu dreptate pe cei pe care îi îngăduise atâta timp, nu trebuie acuzată răbdarea și nesfârșita îndurare a lui Dumnezeu, ci înverșunarea celor care s-au folosit fără măsură de bunătatea lui Dumnezeu spre propria pierzanie. De altminteri, căldura soarelui este una singură și, potrivit naturii lucrurilor aflate sub el, pe unele le topește, pe altele le întărește, pe altele le moaie, iar pe altele le contractă. Căci ceara se topește, iar lutul se întărește; și totuși natura căldurii nu este diferită. Așa sunt și bunătatea și îndurarea lui Dumnezeu: El împietrește vasele mâniei Sale, care sunt pregătite spre pierire, adică poporul lui Israel; însă vasele milei,

[1087] *Romani* 9, 20.
[1088] *Romani* 9, 21.
[1089] *Romani* 9, 22-26.

pe care le-a pregătit spre slavă și le-a chemat, adică pe noi, care suntem nu numai dintre iudei, ci și din neamuri, nu le mântuiește fără motiv și fără o judecată adevărată, ci pentru motivele de mai înainte: fiindcă unii nu L-au primit pe Fiul lui Dumnezeu, iar alții au voit să Îl primească de bunăvoie.

Însă aceste vase ale milei nu sunt doar poporul neamurilor, ci și aceia dintre iudei care au vrut să creadă și s-au făcut un singur popor. Acest lucru arată că nu neamurile sunt alese, ci voințele oamenilor; și așa s-a făcut ca să se împlinească ce a spus către Osea: „Am chemat poporul Meu pe cel ce nu este poporul Meu", adică poporul neamurilor, „și cei cărora li se spunea mai înainte: «Nu voi sunteți poporul Meu» acum se vor chema fii ai Dumnezeului celui viu"[1090]. Ca să nu pară că spune acestea doar despre neamuri, îi numește vase ale milei și ale alegerii și pe aceia din mulțimea de israeliți care erau credincioși. Căci Isaia strigă pentru Israel: „Dacă numărul fiilor lui Israel ar fi ca nisipul mării, rămășița se va mântui"[1091], cu alte cuvinte, chiar dacă mulțimea nu ar crede, totuși câțiva vor crede. Căci, în dreptatea Sa, Dumnezeu a cumpănit o expresie desăvârșită și spusă pe scurt, pentru ca, prin smerirea și întruparea lui Hristos, să îi mântuiască pe cei care voiseră să creadă în El. Același lucru este spus și de Isaia în altă parte: „Dacă Domnul Savaot nu ne-ar fi lăsat o sămânță, am fi ajuns ca Sodoma și ne-am fi asemănat cu Gomora"[1092].

Și, după ce a înfățișat dovezile prin care sunt prezise cele două chemări, a neamurilor și a poporului iudeu, [Pavel] trece la o discuție mai coerentă și spune că neamurile, care nu urmau dreptatea, au dobândit-o tocmai pentru că nu s-au trufit, ci au crezut în Hristos. Însă o mare parte a lui Israel s-a prăbușit, fiindcă a lovit cu piatra greșelii și cu stânca păcatului și nu a luat în seamă dreptatea lui Dumnezeu și, căutând să-și instituie propria dreptate, nu a voit să se supună dreptății lui Dumnezeu, care este Hristos. Am citit în comentariile unui autor că Apostolul a dat un asemenea răspuns, încât mai mult a complicat decât a rezolvat problema. Căci adaugă la textele pe care le scrisese mai înainte: „Ce vom zice dar? Nu cumva la Dumnezeu este nedreptate?"[1093]; și: „Nu este nici de la

---

[1090] *Osea* 2, 1-2; *Romani* 9, 25-26.
[1091] *Isaia* 10, 22; *Romani* 9, 27.
[1092] *Isaia* 1, 9.
[1093] *Romani* 9, 14.

cel care voiește, nici de la cel care aleargă, ci de la Dumnezeu, Care miluiește"[1094]; și: „Pe cine voiește îl miluiește, iar pe cine voiește îl împietrește"[1095]; și: „Căci voinței Lui cine îi poate sta împotrivă?"[1096] [Față de acestea,] Apostolul a răspuns astfel: „O omule, care ești țărână și cenușă, cutezi să Îl întrebi pe Dumnezeu? Tu, vas de lut care te frângi ușor, te răzvrătești împotriva olarului tău? Oare vasul făurit îi poate spune făuritorului său: «De ce m-ai făcut așa?» Sau olarul nu are putință de a face din aceeași bucată de lut un vas spre slavă și un altul spre ocară? Taci, așadar, într-o tăcere veșnică! Și cunoaște-ți slăbiciunea și nu Îl întreba pe Dumnezeu; El a făcut ce a vrut, ca să fie îndurător fața de unii și aspru față de alții"[1097].

**11.** *Ce înseamnă ce scrie Apostolul în* Epistola a doua către corinteni: *„Unora mireasmă a morții spre moarte, iar altora mireasmă a vieții spre viață. Și, pentru acestea, cine e destoinic?"*[1098] Să luăm în considerare tot capitolul în care apare acest pasaj, pentru ca din începutul și sfârșitul lui să îi putem înțelege cuprinsul, care este compus din amândouă. „Și, venind eu la Troada" – zice – „pentru Evanghelia lui Hristos și ușa fiindu-mi deschisă în Domnul, n-am avut odihnă în duhul meu, fiindcă n-am găsit pe Tit, fratele meu, ci, despărțindu-mă de ei, am plecat în Macedonia. Mulțumire fie adusă deci lui Dumnezeu, Celui ce ne face pururea biruitori în Iisus Hristos și descoperă prin noi, în tot locul, mireasma cunoștinței Sale! Pentru că suntem lui Dumnezeu bună mireasmă a lui Hristos între cei ce se mântuiesc și între cei ce pier; unora, adică, mireasmă a morții spre moarte, iar altora mireasmă a vieții spre viață. Și, pentru acestea, cine e destoinic? Căci nu suntem ca cei mulți, care strică cuvântul lui Dumnezeu, ci grăim ca din curăția inimii, ca de la Dumnezeu înaintea lui Dumnezeu, în Hristos"[1099].

Le povestește corintenilor ce a făcut, ce a suferit și în ce fel aduce mulțumire lui Dumnezeu pentru toate, pentru ca, după exemplul său, să îi îndemne să lupte. „Am venit", zice, „la Troada" – care mai înainte se numea Troia – „ca să propovăduiesc Evanghelia. După ce ușa mi s-a deschis în Domnul, adică după ce foarte

---

[1094] *Romani* 9, 16.
[1095] *Romani* 9, 18.
[1096] *Romani* 9, 19.
[1097] *Cf. Romani* 9, 20-21.
[1098] 2 *Corinteni* 2, 16.
[1099] 2 *Corinteni* 2, 12-17.

mulți au devenit credincioși sau, datorită semnelor și minunilor pe care Domnul le înfăptuia în mine, exista nădejdea că se va naște și va crește credința în Domnul, nu am avut liniște în sufletul meu" – adică nu am putut afla mângâierea sperată –„deoarece nu l-am găsit pe Tit, fratele meu, despre care sau credeam că îl voi găsi acolo, sau auzisem că trăiește acolo, sau chiar el era cel care spusese că voi veni în acel loc". Ce mângâiere atât de mare și ce liniște sufletească nădăjduia el prin prezența lui Tit, dat fiind că, negăsindu-l, s-a despărțit de ei și a plecat în Macedonia? Am spus de câteva ori că Apostolul Pavel a fost un bărbat foarte învățat și educat la picioarele lui Gamaliel[1100]; în *Faptele Apostolilor* el a vorbit în fața poporului și a spus: „Și acum ce aveți cu oamenii aceștia? Dacă este de la Dumnezeu, va dăinui; dacă este de la oameni, se va nimici"[1101]. Deși [Pavel] avea știința Scripturilor și darul de a vorbi în diferite limbi – despre aceasta el însuși „se laudă în Domnul"[1102] și zice: „Mulțumesc Dumnezeului meu, că vorbesc în limbi mai mult decât voi toți"[1103] –, totuși nu putea explica în limba greacă, așa cum se cuvine, măreția ideilor divine. Pentru aceasta, îl avea pe Tit ca interpret, așa cum fericitul Petru îl avea pe Marcu, a cărui Evanghelie a fost compusă de Petru, ca narator, și de el, ca scrib. În sfârșit, și cele două epistole, despre care se spune că sunt ale lui Petru, se deosebesc între ele prin stil, caracter și orânduirea cuvintelor. De aici ne dăm seama că el se folosea de interpreți diferiți, după nevoi. Prin urmare, și Apostolul Pavel este mâhnit că nu a găsit pe moment naiul și orga predicii sale, prin care să Îl cânte pe Hristos; și a pornit spre Macedonia, căci îi apăruse un macedonean care i-a spus: „Treci în Macedonia și ne ajută"[1104], ca să îl afle acolo pe Tit și să îi viziteze pe frați sau să fie încercat cu persecuții; căci aceasta este ceea ce zice: „Mulțumire fie adusă deci lui Dumnezeu, Celui ce ne face pururea biruitori în Iisus Hristos"[1105] – „ne face biruitori", pentru „biruie prin noi" sau „Își dobândește biruința prin noi" –, el, care în alt pasaj spune: „Ne-am făcut priveliște lumii și îngerilor și oamenilor"[1106].

[1100] *Faptele Apostolilor* 22, 3.
[1101] *Faptele Apostolilor* 5, 38-39.
[1102] *1 Corinteni* 1, 31.
[1103] *1 Corinteni* 14, 18.
[1104] *Faptele Apostolilor* 16, 9.
[1105] *2 Corinteni* 2, 14.
[1106] *1 Corinteni* 4, 9.

În sfârșit, își continuă povestirea în versetele următoare: „Căci, după ce am sosit în Macedonia, trupul nostru n-a avut nicio odihnă, necăjiți fiind în tot felul: din afară lupte, dinăuntru temeri. Dar Dumnezeu, Cel ce mângâie pe cei smeriți, ne-a mângâiat pe noi cu venirea lui Tit. Și nu numai cu venirea lui, ci și cu mângâierea”[1107]. Așadar, luându-și rămas-bun de la troieni sau troazi, a plecat în Macedonia ca să îl găsească acolo pe Tit și să își afle prin el mângâierea prin interpretarea Evangheliei; înțelegem că nu l-a găsit nici acolo, dar s-a întâmplat aceasta după suferințele și persecuțiile suferite de Apostol. Așadar, înainte de sosirea lui Tit, a îndurat multe; totuși Îi aduce mulțumire lui Dumnezeu Atotputernic, întru Iisus Hristos, pe Care Îl propovăduia neamurilor, pentru că l-a socotit vrednic să celebreze biruința Fiului Său. Biruința lui Dumnezeu este pătimirea mucenicilor, vărsarea sângelui pentru numele lui Hristos și bucuria în mijlocul chinurilor. Căci, atunci când vedem cum stau nezdruncinați mucenicii, cum sunt torturați și cum se slăvesc în chinurile lor, mireasma cunoașterii lui Dumnezeu se împrăștie printre neamuri și pe nesimțite apare un gând tăcut: dacă Evanghelia nu ar fi adevărată, niciodată nu ar fi apărată până la sânge. Căci mărturisirea credinței nu este nici rafinată, nici însetată de bogății, nici sigură, ci constă în temnițe, în răni, în persecuții, în foame, în goliciune și sete. Acestea sunt triumful lui Dumnezeu și biruința apostolilor.

Dar cineva care ascultă ar putea răspunde: „Atunci, cum nu au crezut toți?” Înainte să întrebe, Pavel rezolvă contradicția și, după obiceiul său, explică orice obiecție care ar putea fi făcută de altcineva, înainte ca ea să fie adusă. Iar sensul răspunsului său este următorul: pentru Dumnezeu, noi suntem, în orice loc, mireasma bună a numelui lui Hristos, iar odoarea propovăduirii noastre se răspândește în lung și în lat. Dar, pentru că oamenii sunt lăsați în seama propriei voințe (căci ei nu fac binele din necesitate, ci din voia lor, ca să primească cununa cei credincioși, iar necredincioșii să fie lăsați pradă chinurilor), de aceea mireasma noastră – care este bună prin ea însăși –, prin virtutea și păcatul celor care o primesc, se schimbă în viață sau în moarte, pentru ca aceia care au crezut să fie mântuiți, iar cei care nu au crezut să piară. Nu trebuie să ne mirăm de acest lucru cu privire la Apostol, de vreme ce am

[1107] 2 *Corinteni* 7, 5-7.

citit și despre Domnul: „Acesta este pus spre căderea și spre ridicarea multora din Israel și ca un semn care va stârni împotriviri”[1108]; atât locuri curate, cât și locuri murdare primesc razele soarelui care strălucesc în flori, așa cum strălucesc și în gunoi, fără a fi spurcate. Tot astfel și mireasma bună a lui Hristos, care nu poate nicicând să se schimbe sau să își piardă natura, este viață pentru credincioși și moarte pentru necredincioși. Însă moartea nu este cea obișnuită, prin care murim deopotrivă cu fiarele și cu vitele, ci aceea despre care s-a scris: „Sufletul care a păcătuit va muri”[1109]. Deci viață nu este cea prin care respirăm și mergem și alergăm de colo până colo, ci aceea despre care vorbește David: „Cred că voi vedea bunătățile Domnului, în pământul celor vii. Căci Dumnezeu este al celor vii, nu al celor morți”[1110]; și: „Viața noastră este ascunsă cu Hristos întru Dumnezeu. Iar când Hristos, Care este viața noastră, Se va arăta, atunci și noi, împreună cu El, ne vom arăta întru slavă”[1111]. „Iar vouă, corintenilor, să nu vi se pară fără însemnătate dacă, atunci când propovăduim adevărul, unii cred, alții nu cred, unii mor de moartea cea adevărată, alții trăiesc Acea Viață Care spune despre Ea Însăși: «Eu sunt Viața». Dacă nu am fi vorbit, nici moartea nu i-ar fi urmat pe necredincioși, nici viața pe cei credincioși, fiindcă cu greu poate fi găsit un vestitor vrednic al minunilor lui Hristos care, vestindu-le, să nu își caute propria laudă, ci lauda Celui pe care Îl propovăduiește.”

Iar când spune că nu este precum cei mulți, care vând cuvântul lui Dumnezeu, arată că sunt foarte numeroși cei care socotesc că evlavia este mijloc de a dobândi un folos[1112] și fac totul pentru un câștig rușinos, „mâncând casele văduvelor”[1113]; însă el vorbește întru Hristos și pentru Hristos cu toată curățenia, ca trimis al lui Dumnezeu și în prezența Celui care l-a trimis, pentru ca propovăduirea lui Dumnezeu să fie biruința și slava lui Hristos. Și trebuie să observăm că taina Treimii apare la sfârșitul acestui capitol: „Căci grăim de la Dumnezeu” – adică în Sfântul Duh – „înaintea lui

[1108] *Luca* 2, 34.
[1109] *Iezechiel* 18, 4.
[1110] *Psalmul* 26, 19.
[1111] *Coloseni* 3, 3-4.
[1112] *1 Timotei* 6, 5.
[1113] *Luca* 20, 47.

Dumnezeu" – adică înaintea Tatălui –, „în Hristos"[1114]. Ca să dovedesc că din Troada a plecat în Macedonia, voi pune o mărturie luată din *Faptele Apostolilor*: „Și, după ce au trecut dincolo de Misia, au coborât la Troada. Și noaptea i s-a arătat lui Pavel o vedenie: un bărbat macedonean sta rugându-l și zicând: «Treci în Macedonia și ne ajută!» Când a văzut el această vedenie, am căutat să plecăm îndată în Macedonia, siguri că Dumnezeu ne-a chemat să le vestim Evanghelia"[1115].

12. *Ce înseamnă ce scrie în* Epistola către tesaloniceni: *„Însuși Dumnezeul păcii să vă sfințească pe voi desăvârșit, și întreg duhul vostru, și sufletul, și trupul să se păzească fără de prihană, întru venirea Domnului nostru Iisus Hristos"*[1116]? O problemă bine-cunoscută, dar care trebuie tratată în câteva cuvinte. Mai sus spusese: „Duhul să nu-l stingeți"[1117]. Dacă vom înțelege acest pasaj, pe dată vom ști cine este acest duh care trebuie izbăvit împreună cu sufletul și cu trupul în ziua venirii lui Hristos.

De fapt, cine ar putea crede că, asemenea unei flăcări care, odată stinsă, încetează de a mai fi ceea ce fusese, Duhul Sfânt Se stinge și rabdă să fie stins, El Care a fost odinioară în Israel, când putea spune prin gura lui Isaia și a lui Ieremia și a tuturor prorocilor: „Acestea le spune Domnul" și vorbește și acum în Biserică prin gura lui Agab: „Acestea le spune Duhul Sfânt"[1118]? „Darurile sunt felurite, dar Același Duh. Și felurite slujiri sunt, dar Același Domn. Și lucrările sunt felurite, dar este Același Dumnezeu, Care lucrează toate în toți. Și fiecăruia i se dă arătarea Duhului spre folos. Că unuia i se dă prin Duhul Sfânt cuvânt de înțelepciune, iar altuia, după Același Duh, cuvântul cunoștinței. Și unuia i se dă întru Același Duh credință, iar altuia, darurile vindecărilor, unuia prorocie, altuia deosebirea duhurilor. Și toate acestea le lucrează Unul și Același Duh, împărțind fiecăruia, după cum voiește."[1119] De Acest Duh se ruga David să nu fie lipsit – când spunea: „Duhul Tău cel Sfânt nu-L lua de la mine"[1120].

---

[1114] *2 Corinteni* 2, 17.
[1115] *Faptele Apostolilor* 16, 8-10.
[1116] *1 Tesaloniceni* 5, 23.
[1117] *1 Tesaloniceni* 5, 19.
[1118] *Faptele Apostolilor* 21, 11.
[1119] *1 Corinteni* 12, 4-11.
[1120] *Psalmul* 50, 12.

Când este luat, El Se stinge, dar nu în substanța Sa, ci în cel de la care este luat. Eu cred că expresia: „Duhul să nu-l stingeți" are același înțeles cu ceea ce scrie în alt pasaj: „Cu duhul fiți fierbinți"[1121]. Căci în sufletul în care ardoarea Duhului nu este înăbușită din pricina înmulțirii păcatelor și a răcirii iubirii, Duhul nu Se stinge niciodată. Prin urmare, „Dumnezeul păcii să vă sfințească pe voi în toate" sau „în totul", sau „deplin" sau „desăvârșit", căci sensul este exprimat mai degrabă prin grecescul ὁλοτελεῖς. Însă Dumnezeu este numit „Dumnezeul păcii", fiindcă am fost cu El prin Hristos, Care „este pacea noastră, El Care a făcut din cele două una"[1122], Care este numit și în alt pasaj „Pacea lui Dumnezeu, care întrece orice putință de înțelegere și care străjuiește inimile și gândurile sfinților"[1123].

Însă, în cazul celui care este sfințit sau care este desăvârșit întru totul, și duhul și sufletul îi sunt mântuite în ziua Domnului. Trupul este izbăvit dacă se slujește de fiecare dintre mădularele sale – de exemplu, dacă mâna lucrează, dacă piciorul merge, dacă ochiul vede, dacă urechea aude, dacă dinții mestecă hrana, dacă stomacul secretă sucuri, dacă pântecele digeră – sau dacă nicio parte a mădularelor sale nu este mutilată. Și poate oare cineva să creadă că Apostolul intervine pentru credincioși, pentru ca în ziua Judecății Hristos să găsească întreg trupul acestora, câtă vreme trupurile tuturor sau sunt descompuse de moarte, sau, dacă – după părerea unora – vor fi găsite încă respirând, vor avea infirmitățile lor, mai cu seamă trupurile mucenicilor și ale celor care, pentru numele lui Hristos, au avut fie ochii scoși, fie nasul tăiat, fie mâinile retezate?

Așadar, ne referim la trupul întreg – despre care am vorbit într-o altă discuție[1124] și care nu are capul de care orice trup este unit și legat –, care primește creșterea potrivit iconomiei lui Hristos. Acest trup este Biserica; oricine va avea capul acestui trup și își va păstra celelalte mădulare va avea trupul întreg, atâta cât îl poate primi natura umană. În acest fel trebuie să fie păstrată și integritatea sufletului, care poate spune: „Binecuvintează, suflete al meu,

[1121] *Romani* 12, 11.
[1122] *Efeseni* 2, 14.
[1123] *Cf. Filipeni* 4, 7.
[1124] *Epistola a CXIX-a* (?).

pe Domnul, [...] Cel care vindecă toate bolile tale"[1125] și despre Care s-a scris: „Trimis-a cuvântul Său și i-a vindecat pe ei"[1126]. Și duhul este păstrat neatins în noi, când nu ne depărtăm de lucrurile duhovnicești, ci trăim prin duh, ne potrivim duhului, dăm pieirii lucrările cărnii prin duh și dăm naștere tuturor roadelor lui: iubirea, bucuria, pacea și celelalte.

Altă interpretare: Solomon ne îndeamnă, spunându-ne: „Însă tu înfățișează întreit acestea, cu chibzuială și știință, ca să răspunzi cu vorbele adevărului celor care te întreabă"[1127]. În inima noastră se află o întreită descriere și regulă a Scripturilor: în primul rând, să le înțelegem potrivit sensului istoric; în al doilea rând, potrivit tropologiei; în al treilea rând, potrivit înțelesului spiritual. Sensul istoric păstrează ordinea a ceea ce s-a scris; în tropologie, ne ridicăm de la sensul literal spre înțelesuri mai înalte și, orice lucru s-a petrecut la poporul din vechime pe plan carnal, noi îl interpretăm pe plan moral și îl transformăm în folos pentru sufletul nostru; în contemplarea spirituală, ne înălțăm în zone și mai înalte, părăsim lucrurile pământești, discutăm despre fericirea viitoare și despre lucrurile cerești, astfel încât meditația din viața prezentă să fie prefigurarea fericirii viitoare. Pe cei pe care Hristos îi va găsi păstrați întregi în trupul, în sufletul și în duhul lor și având adevărul desăvârșit al întreitei cunoașteri, îi va sfinți cu a Sa pace și îi va face să fie desăvârșiți. Mulți înțeleg acest pasaj despre înviere într-un mod mai simplu, că și duhul și sufletul și trupul sunt păstrate întregi la venirea Domnului. Alții sunt de părere că în acest pasaj se afirmă existența unei triple substanțe în om: duhul prin care gândim, sufletul prin care trăim și trupul prin care mergem. Sunt unii care, susținând că omul este format numai din suflet și trup, nu vor ca al treilea element, duhul, să fie o substanță, ci doar o proprietate[1128] care desemnează în noi mintea, sentimentul, gândirea și voința; cu siguranță, nu există atâtea substanțe câte denumiri. Iar când li se opune acel text: „Binecuvântați, voi duhuri și suflete ale drepților, pe Domnul"[1129], ei nu îl acceptă, spunând că nu există în ebraică. Însă, în ceea ce ne privește, considerăm că

[1125] *Psalmul* 102, 2-3.
[1126] *Psalmul* 106, 20.
[1127] *Pildele* 22, 20-21.
[1128] În original: *efficientia*.
[1129] *Cântarea celor trei tineri* 1, 63.

în acest pasaj este vorba, așa cum am spus mai sus, despre duhul care, împreună cu sufletul și cu trupul, se păstrează întreg; dar nu e vorba de substanța Duhului Sfânt, Care nu poate pieri, ci de harurile și darurile care, prin virtuțile sau păcatele noastre, se aprind sau se sting în noi.

## EPISTOLA CXXI[1130]

### Către Algasia[1131]

### Cartea celor unsprezece întrebări

1. Pentru ce Ioan și-a trimis ucenicii la Domnul ca să Îl întrebe: „Tu ești Cel care va veni, sau să așteptăm pe altul?”[1132], câtă vreme el însuși a spus mai înainte despre Domnul: „Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii”[1133]?

2. Ce înseamnă ce scrie la *Matei*: „Trestie strivită nu va frânge și feștilă fumegândă nu va stinge”[1134]?

3. Ce semnificație are ce este scris în *Evanghelia lui Matei*: „Dacă vrea cineva să vină după Mine, să se lepede de sine”[1135]? Ce înseamnă să se lepede de sine? Sau cum se leapădă de sine cel care Îl urmează pe Mântuitorul?

4. Ce vrea să însemne ce scrie tot în *Evanghelia după Matei*: „Vai de cele însărcinate și de cele ce vor alăpta în zilele acelea!”[1136] și: „Rugați-vă ca să nu fie fuga voastră iarna, nici sâmbăta”[1137]?

5. Ce vrea să însemne ce scrie în *Evanghelia după Luca*: „Dar ei nu L-au primit, pentru că El Se îndrepta spre Ierusalim”[1138]?

[1130] *Epistola a CXXI-a*, datată în 406, este scrisă anterior *Epistolei a CXX-a*, care face aluzie la ea în paragraful 12.
[1131] Algasia era o femeie educată care a trăit în Galia. Se pare că studia Noul Testament și, de aceea, i-a trimis Fericitului Ieronim unsprezece întrebări printr-un bărbat, care poate era un discipol al acestuia.
[1132] *Matei* 11, 3.
[1133] *Ioan* 1, 29.
[1134] *Matei* 12, 20.
[1135] *Matei* 16, 24.
[1136] *Matei* 24, 19.
[1137] *Matei* 24, 20.
[1138] *Luca* 9, 53.

6. Ce semnifică iconomul cel nedrept, care a fost lăudat prin glasul Domnului[1139]?

7. În ce sens trebuie să luăm ceea ce citim în *Epistola către romani*: „Căci cu greu moare cineva pentru un drept; dar pentru cel bun poate va cuteza cineva să moară"[1140]?

8. Ce înseamnă ce le scrie Apostolul romanilor: „Dar păcatul, luând pricină prin poruncă, a lucrat în mine tot felul de pofte"[1141]?

9. De ce scrie Apostolul Pavel în aceeași *Epistolă către romani*: „Căci aș fi dorit să fiu eu însumi anatema de la Hristos pentru frații mei"[1142] și celelalte?

10. Cum poate fi înțeles ce le scrie colosenilor același Apostol: „Nimeni să nu vă smulgă biruința printr-o prefăcută smerenie și printr-o fățarnică închinare la îngeri"[1143] și celelalte?

11. Ce înseamnă ce le scrie același Apostol tesalonicenilor: „Dacă nu va veni lepădarea de credință și nu se va da pe față omul nelegiuirii"[1144] și celelalte?

*Prefață*

Fiul meu Apodemius, navigând îndelung ca să ajungă până la noi, a înțeles sensul numelui său[1145]; de la malul oceanului până la capătul Galiei, lăsând deoparte Roma, s-a îndreptat spre Betleem, ca să găsească acolo pâinea cerească[1146] și, după ce se va fi săturat, să vorbească întru Domnul și să spună: „Cuvânt bun răspuns-a inima mea; grăi-voi cântarea mea Împăratului"[1147]; el mi-a adus pe o mică foaie niște întrebări foarte importante, despre care spunea că i-au fost încredințate de tine pentru mine. La citirea lor, am înțeles că în tine a fost împlinită râvna reginei din Saba, care a venit de la hotarele pământului ca să asculte înțelepciunea lui Solomon. Cu siguranță, eu nu sunt Solomon, care, prin înțelepciunea sa, este mai presus de toți oamenii de dinainte și de după el; dar tu meriți

[1139] *Luca* 16, 1-8.
[1140] *Romani* 5, 7.
[1141] *Romani* 7, 8.
[1142] *Romani* 9, 3.
[1143] *Coloseni* 2, 18.
[1144] 2 *Tesaloniceni* 2, 3.
[1145] În grecește, ἀπόδημος înseamnă „străin".
[1146] Aluzie la sensul numelui *Betleem* în limba ebraică.
[1147] *Psalmul* 44, 1.

să fii numită regina din Saba, în al cărei trup muritor nu domnește păcatul și care s-a întors cu totul către Domnul, căci Îl vei auzi vorbindu-ți: „Întoarce-te, Sulamita! Întoarce-te!"[1148] Căci „Saba" înseamnă în limba noastră[1149] „întoarcere".

În același timp, mi-am dat seama că întrebările tale, puse numai despre Evanghelie și despre Apostol[1150], arată că fie nu ai citit destul, fie nu ai înțeles îndeajuns Vechiul Testament, care este învăluit de atâta obscuritate și exprimări figurate ale viitorului, încât are nevoie să fie comentat în întregime, iar poarta dinspre răsărit, de unde se arată lumina cea adevărată și prin care arhiereul intră și iese, este mereu închisă și nu I se deschide decât lui Hristos[1151], „Cel care are cheia lui David, Cel care deschide și nimeni nu va închide; Cel care închide și nimeni nu va deschide"[1152], astfel încât, atunci când El trage zăvorul, să intri în camera Lui și să spui: „Regele m-a dus în cămările sale"[1153].

Pe lângă acestea, m-am mirat foarte mult că, având în apropierea ta un izvor atât de curat, cauți atât de departe apele micului nostru pârâu și, lăsând la o parte apele Siloamului, „care curg lin"[1154], dorești apele din Țior, care sunt spurcate de păcatele acestui veac. Ai acolo un sfânt bărbat, preotul Alethius, care ar putea da răspuns întrebărilor tale prin viu grai, cum se spune, și prin felul său înțelept și clar de a se exprima. Doar dacă nu dorești mărfuri străine și, pentru a mai schimba gustul, te desfată hrana dreasă cu mirodeniile noastre. Unora le plac mâncărurile dulci, altora cele amare; cei din urmă își refac stomacul cu mâncăruri acre, cei dintâi îl hrănesc cu mâncăruri sărate. Am văzut adeseori grețurile și amețelile vindecate cu leacul care se numește πικρά[1155] și, potrivit lui Hippocrate, contrariile sunt remedii pentru contrarii. De aceea, tratează amărăciunea noastră cu nectarul mierii lui Alethius și aruncă lemnul Crucii în Mara[1156] și domolește amăreala mea de bătrân cu puternica-i savoare tinerească, ca să poți cânta cu

[1148] *Cântarea Cântărilor* 7, 1.
[1149] Fericitul Ieronim se referă la limba ebraică.
[1150] Apostolul Pavel.
[1151] *Iezechiel* 43, 1-4; 44, 1-2.
[1152] *Apocalipsa* 3, 7.
[1153] *Cântarea Cântărilor* 1, 3.
[1154] *Isaia* 8, 6.
[1155] „Amar."
[1156] Vezi *Epistola a LXXVIII-a*, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. II, p. 230.

bucurie: „Cât sunt de dulci limbii mele cuvintele Tale, mai mult decât mierea în gura mea!”[1157]

1. *Pentru ce Ioan și-a trimis ucenicii la Domnul ca să Îl întrebe: „Tu ești Cel care va veni, sau să așteptăm pe altul?”*[1158]*, câtă vreme el însuși a spus mai înainte despre Domnul: „Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii”*[1159]*?* Despre această problemă am tratat mai pe larg în *Comentariile la Matei*, de aceea, din întrebarea pe care mi-o pui, reiese că nu ai aceste volume. Totuși trebuie să ating pe scurt chestiunea, ca să nu pară că am trecut-o cu totul sub tăcere.

Ioan își trimitea ucenicii, pe când era pus în lanțuri, pentru a-i instrui pe aceia, sub aparența că ar întreba pentru sine; și, cum trebuia să i se taie capul, îi învăța să Îl urmeze pe Cel pe care, prin întrebarea sa, Îl recunoștea ca Învățător al tuturor. Și nu putea să Îl ignore pe Cel pe care Îl arătase mai înainte celor care nu Îl cunoșteau și despre Care spusese: „Cel care are mireasă este mire”[1160]; și: „Lui nu sunt vrednic să-I duc încălțămintea”[1161]; și: „Acela trebuie să crească, iar eu să mă micșorez”[1162]. Și auzise glasul tunător al lui Dumnezeu-Tatăl: „Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru Care am binevoit”[1163]. Dar, când spune: „Tu ești Cel care va veni, sau așteptăm pe altul?”, sensul poate fi următorul: știu că ești chiar Tu, Care ai venit să ștergi păcatele lumii; dar, pentru că voi coborî la cei din iad, Te întreb dacă vei coborî Tu Însuți acolo, sau este un sacrilegiu să crezi astfel despre Fiul lui Dumnezeu și vei trimite pe altul. Însă doresc să știu aceasta, eu care Te-am vestit oamenilor pe pământ, ca să Te vestesc și celor din iad, dacă vei veni cumva. Căci Tu ești Cel care ai venit să înlături robia și să îi eliberezi pe cei care erau ținuți în lanțuri.

Înțelegându-i întrebarea, Domnul i-a răspuns mai degrabă prin lucrările Sale decât prin vorbe și i-a poruncit lui Ioan să dea de veste că „orbii își capătă vederea, șchiopii umblă, leproșii se curățesc, surzii aud, morții înviază și” – ceea ce este și mai important – „săracilor li se binevestește”[1164]; săraci fie prin smerenie, fie

[1157] *Psalmul* 118, 103.
[1158] *Matei* 11, 3.
[1159] *Ioan* 1, 29.
[1160] *Ioan* 3, 29.
[1161] *Matei* 3, 11.
[1162] *Ioan* 3, 30.
[1163] *Matei* 3, 17.
[1164] *Matei* 11, 5.

prin avuție, ca să nu fie nicio deosebire între sărac și bogat în ce privește mântuirea, toți să fie chemați deopotrivă. Când adaugă: „Fericit este acela care nu se va sminti întru Mine"[1165], nu în Ioan lovește, ci în ucenicii lui, care veniseră mai înainte la El și Îi spuseseră: „Pentru ce noi și fariseii postim mult, iar ucenicii Tăi nu postesc?"[1166]; și către Ioan: „Rabi, iată că ucenicii Celui despre care ai mărturisit dincolo de Iordan botează și mulți vin la El"[1167]. Prin aceste cuvinte, ei își arată pizma față de măreția minunilor lui Hristos și invidia care îi muncea: pentru ce, fiind botezat de Ioan, cutează să boteze El Însuși? Și pentru ce aleargă la El o mulțime mai numeroasă decât venise înainte la Ioan? Ca nu cumva poporul ignorant să creadă că, prin această spusă, îl ia în râs pe Ioan, îi înalță laude și începe să spună despre Ioan mulțimii adunate în jur: „Ce-ați ieșit să vedeți în pustie? Oare trestie clătinată de vânt?" Și: „Ce-ați ieșit să vedeți în pustie? Un om îmbrăcat în haine moi?"[1168] și celelalte. Sensul acestor cuvinte este următorul: oare v-ați dus în pustie ca să vedeți un om ca o trestie în bătaia vântului, care o clatină în toate părțile? Un om care s-ar îndoi acum de Cel pe care Îl slăvise și despre care spusese mai înainte: „Iată Mielul lui Dumnezeu"[1169]? Un om care acum ar întreba dacă El a venit, sau un altul, care fie a venit, fie va veni?

Și, fiindcă orice laudă prefăcută urmărește câștigul și caută gloria omenească, pentru ca prin glorie să ia naștere profitul, Iisus spune că Ioan, cel cu veșminte din păr de cămilă, nu se poate lăsa învins de nicio lingușire; Ioan, cel care se hrănește cu lăcuste și miere sălbatică, nu caută avuție, ci o viață aspră și cumpătată, se ferește de încăperile palatelor, după care umblă cei care se îmbracă în țesături fine și în stofe de mătase. Și spune că acesta nu este doar un proroc obișnuit să prezică viitorul, ci este mai mult decât un proroc; fiindcă acei proroci spuseseră că El va veni, în timp ce acesta a arătat că El a venit și a spus: „Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii"[1170]; mai cu seamă că, pe lângă înălțătorul dar al prorocirii, se adaugă privilegiul de a fi Botezător, astfel încât

[1165] *Matei* 11, 6.
[1166] *Matei* 9, 14.
[1167] *Ioan* 3, 26.
[1168] *Matei* 11, 7-8.
[1169] *Ioan* 1, 29, 36.
[1170] *Ioan* 1, 29.

cel care a spus: „Eu am trebuință să fiu botezat de Tine"[1171] L-a botezat el însuși, dar nu cu trufia de a se crede mai presus, ci cu supunerea unui ucenic și cu spaima unui rob.

Și, când Domnul afirmă că printre cei născuți din femeie niciunul nu este mai mare decât Ioan, amintește că El Însuși, Care a fost zămislit de o fecioară, este și mai mare – sau vrea să spună că orice înger, chiar și cel care în cer este cel mai mic, pe pământ este mai mare decât oamenii. Căci noi avansăm pentru a deveni îngeri, și nu îngerii pentru a deveni oameni, așa cum visează unii care sforăie cufundați într-un somn adânc. Și acestea nu sunt de ajuns pentru a-i aduce laude lui Ioan, dacă nu repetăm că el însuși a fost primul care a spus, în timp ce propovăduia botezul pocăinței: „Pocăiți-vă, că s-a apropiat Împărăția cerurilor"[1172]. De aceea, încă din vremea în care propovăduia Împărăția cerurilor, el îndura silnicia, adică cel care se născuse om dorea să fie înger și, ființă pământeană fiind, căuta o locuință cerească. „Căci Legea și prorocii au prorocit până la Ioan"[1173], nu pentru că la capătul prorocilor și al Legii se află Ioan, ci Se află Acela care a fost propovăduit prin mărturia lui Ioan. În plus, Ioan, potrivit tainei scrise în *Maleahi*, „este Ilie, cel ce va să vină"[1174]; dar nu pentru că același suflet (așa cum își închipuie ereticii) s-a aflat și în Ilie, și în Ioan, ci pentru că a avut același har al Sfântului Duh, încins cu o cingătoare ca Ilie, trăind în pustie ca Ilie, îndurând prigoana Irodiadei, așa cum Ilie a îndurat-o din partea Izabelei; așa cum Ilie este înaintemergătorul celei de A Doua Veniri, tot astfel Ioan a vestit venirea în carne a Domnului și Mântuitorului nu doar în pustie, ci chiar din pântecele mamei sale, prin fiorul de bucurie al trupului său.

2. *Ce înseamnă ce scrie la* Matei: *„Trestie strivită nu va frânge și feștilă fumegândă nu va stinge"*[1175]? Pentru explicarea acestui pasaj, trebuie să reproducem tot textul pe care Matei l-a luat de la prorocul Isaia și cuvintele lui Isaia însuși, potrivit celor șaptezeci de învățați și potrivit textului ebraic, cu care Theodotion, Aquila și Symmachus sunt de acord.

---

[1171] *Matei* 3, 14.

[1172] *Matei* 3, 2.

[1173] *Matei* 11, 13.

[1174] *Matei* 11, 14; *Maleahi* 3, 23.

[1175] *Matei* 12, 20.

Așadar, dintre cei patru evangheliști, doar Matei a pus astfel: „Iisus însă, cunoscându-i, S-a dus de acolo. Și mulți au venit după El și i-a vindecat pe toți. Și le-a poruncit să nu-L dea în vileag, ca să se împlinească ceea ce s-a spus prin Isaia prorocul, care zice: «Iată Fiul Meu pe Care L-am ales, iubitul Meu întru Care a binevoit sufletul Meu; pune-voi Duhul Meu peste El și judecată neamurilor va vesti. Nu Se va certa, nici nu va striga, nu va auzi nimeni, pe ulițe, glasul Lui. Trestie strivită nu va frânge și feștilă fumegândă nu va stinge, până ce nu va scoate, spre biruință, judecata. Și în numele Lui vor nădăjdui neamurile»"[1176].

În loc de aceasta, la Isaia stă scris, potrivit celor șaptezeci de înțelepți: „Iacov este robul Meu, îl voi sprijini; Israel este alesul Meu, sufletul Meu l-a sprijinit. Am pus Duhul Meu peste el, judecată neamurilor va vesti. Nu va striga, nici nu va ridica [glasul], glasul lui nu se va auzi în afară. Trestie strivită nu va zdrobi și feștilă fumegândă nu va stinge, ci va dezvălui, întru adevăr, judecata. Va străluci și nu va fi răpus, până să trimită pe pământ judecata. Și în numele lui vor nădăjdui neamurile". Însă noi am tradus astfel din ebraică: „Iată-l pe robul Meu, îl voi sprijini; alesul Meu, a binevoit întru el sufletul Meu. Am dat duhul Meu peste el. Va dezvălui neamurilor judecata. Nu va striga, nici nu va căuta la fața omului[1177], nici nu se va auzi glasul lui în afară. Nu va zdrobi stuf[1178] strivit și nu va stinge feștilă fumegândă. Va da la iveală, întru adevăr, judecata. Nu va fi trist, nici turbulent, până nu va așeza judecata pe pământ, iar insulele[1179] vor aștepta Legea lui".

De aici reiese că Evanghelistul Matei nu a fost constrâns de autoritatea unei vechi interpretări și nu a abandonat originalul ebraic, ci, ca un evreu între evrei și foarte învățat în Legea Domnului, a înfățișat neamurilor ce citise în ebraică. Căci, dacă trebuie să

[1176] *Matei* 12, 15-21.

[1177] În original: *neque accipiet personam*. Expresia (un calc după πρόσωπον λαμβάνειν) se găsește în *Deuteronomul* 1, 17; *Înțelepciunea lui Isus Sirah* 42, 3; *Iacov* 2, 9 (detalii în: Albert BLAISE, *Dictionnaire latin-français des auteurs chrétiens*, Brepols, Turnhout, 1954, *s.v. persona*).

[1178] În citatele anterioare apare termenul *harundo*, care înseamnă „trestie". În acest pasaj, cuvântul folosit este *calamus*, al cărui sens este „trestie, pai de grâu, tulpină de legumă". În traducerea acestui pasaj am ales sinonimul „stuf", pentru a păstra distincția lexicală pe care o face Ieronim, dar în continuare vom folosi peste tot „trestie". Am păstrat și distincția între verbele *confringet*, „va strivi", și *conteret*, „va zdrobi".

[1179] În original: *insulae*, care, în limbaj biblic, desemnează orice țărm îndepărtat.

acceptăm textul așa cum l-au dat cei șaptezeci de învățați: „Iacov este robul Meu, îl voi sprijini; Israel este alesul Meu, sufletul Meu l-a sprijinit", cum am putea oare înțelege că în Iisus s-a împlinit ceea ce s-a scris despre Iacov și Israel? Fericitul Matei a făcut astfel nu numai în acest text, ci și în altă parte, unde citim: „Din Egipt am chemat pe Fiul Meu"[1180]. Cei șaptezeci de înțelepți au tradus: „Din Egipt i-a chemat pe fiii săi". Este evident că aceste cuvinte nu se referă la Domnul și Mântuitorul, cel puțin dacă nu urmăm originalul ebraic. Căci urmează: „Însă ei aduceau jertfe lui Baal"[1181].

Însă, cu privire la ceea ce este omis din acest text în Evanghelie: „Va străluci și nu va fi răpus, până să trimită pe pământ judecata", mi se pare că s-a întâmplat printr-o eroare a primului copist, care, reținând că fraza precedentă se termină cu termenul „judecată", a crezut că acest cuvânt „judecată" este ultimul din fraza următoare și a trecut peste cuvintele aflate la mijloc, adică peste cele dintre „judecată" și „judecată". Pe de altă parte, pentru ceea ce se citește la evrei: „Iar insulele vor nădăjdui în Legea Lui"[1182], Matei a interpretat mai degrabă sensul decât cuvintele, punând „nume" și „neamuri" în loc de „lege" și „insule". Și nu doar în acest pasaj, ci, peste tot unde evangheliștii și apostolii au înfățișat texte din Vechiul Testament, trebuie să observăm cu mare atenție că ei nu au urmat cuvintele, ci sensul, iar acolo unde *Septuaginta* se deosebește de textul ebraic, au exprimat sensul ebraic prin limbajul lor.

Așadar, „rob" al lui Dumnezeu celui Atotputernic, potrivit iconomiei Întrupării prin care este trimis la noi, este numit Mântuitorul. Lui Îi spune Tatăl în alt pasaj: „Mare lucru este să fii chemat «robul Meu», ca să aduni semințiile lui Iacov"[1183]. Acesta este via Sorech, care se traduce „aleasă". Acesta este Fiul preaiubit, în Care a binevoit sufletul lui Dumnezeu, nu pentru că Dumnezeu ar avea un suflet, ci pentru că prin cuvântul „suflet" se arată toată dragostea lui Dumnezeu. Și nu este de mirare dacă vorbim despre „suflet" în privința lui Dumnezeu, de vreme ce I se atribuie toate mădularele trupului omenesc, potrivit legilor tropologiei și diferitelor moduri de înțelegere. A pus asupra Lui chiar și Duhul Său: „Duhul înțelepciunii și al înțelegerii, Duhul

---

1180 *Matei* 2, 15.
1181 *Osea* 11, 2.
1182 *Isaia* 42, 4.
1183 *Isaia* 49, 6.

sfatului și al puterii, Duhul științei și al evlaviei și al fricii de Dumnezeu"[1184], Care S-a pogorât asupra Lui în chip de porumbel; și Ioan Botezătorul povestește că a auzit de la Dumnezeu-Tatăl despre aceasta: „Peste Care vei vedea Duhul Sfânt coborându-Se și rămânând peste El, Acela este"[1185]; și: „Judecată neamurilor va vesti"[1186], despre care citim și în psalmi: „Dumnezeule, judecata Ta dă-o Împăratului și dreptatea Ta Fiului Împăratului"[1187]. El Însuși spune în Evanghelie: „Tatăl nu judecă pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului"[1188].

„Nu Se va certa"[1189], ci va fi precum mielul dus la jertfire; „nu Se va certa" cu scopul de a-i învinge pe cei care Îl ascultă. „Nici nu va striga", potrivit celor scrise de Apostolul Pavel: „Orice strigăt și mânie și amărăciune să piară de la voi"[1190]. „Nu va striga", fiindcă tot ceea ce a făcut Israel nu a fost judecată, ci strigăt. „Și nimeni nu va auzi în piețe – sau afară – vocea Lui. Căci toată slava fiicei Împăratului este înăuntru."[1191] Și: „Strâmtă și îngustă este calea care duce la viață"[1192]. De aceea, vocea Lui nu se va auzi în piețe, în care „înțelepciunea strigă cu îndrăzneală"[1193]: ea nu pășește pe o cale lată și largă, ci o blamează și o condamnă. De aceea, le vorbea celor care erau afară nu cu propriul glas, ci prin pilde: „Trestie strivită nu va frânge" sau (cum au tradus cei șaptezeci de învățați) „stuf strivit nu va zdrobi". „Trestie strivită", care înainte a fost răsunătoare și cânta laudele Domnului, trebuie să fie numit Israel, care s-a izbit cândva de piatra din capul unghiului și a căzut peste ea și s-a zdrobit de ea; de aceea se spune despre el: „Ceartă, Doamne, fiarele din trestii"[1194]; în *Cartea Iosua*, pârâul se numește Cana[1195], adică „al trestiei"; el are ape învolburate, pe care le-a ales Israel, nesocotind undele curate ale Iordanului; fiindcă se

[1184] *Isaia* 11, 2.
[1185] *Ioan* 1, 33.
[1186] *Matei* 12, 18.
[1187] *Psalmul* 71, 1.
[1188] *Ioan* 5, 22.
[1189] *Matei* 12, 19.
[1190] *Efeseni* 4, 31.
[1191] *Isaia* 42, 2; *Psalmul* 44, 15.
[1192] *Matei* 7, 14.
[1193] *Pildele* 1, 20.
[1194] *Psalmul* 67, 31.
[1195] *Iosua* 16, 8.

întorcea cu gândul în Egipt, părându-i rău după acest ținut mocirlos și mlăștinos, și după lubenițele, cepele, usturoiul, castraveții și ulcelele cu carne egipteană, de aceea, pe bună dreptate, este numit de Isaia „trestie strivită": celui care ar vrea să se sprijine de ea, îi va fi străpunsă mâna; într-adevăr, cine părăsește, după venirea Domnului și Mântuitorului, spiritul interpretării evanghelice, pentru a-și afla odihna în moartea literei iudaice, își va vedea lovite toate lucrările sale.

„Nu va stinge feștila fumegândă", adică [nu va nimici] poporul adunat dintre neamuri care, sleindu-i-se flacăra legii naturale, era învăluit de rătăcirile unui fum înțepător, dăunător ochilor, și ale unui întuneric cețos. Nu numai că nu a stins și nu a făcut cenușă această feștilă, ci, dimpotrivă, dintr-o mică scânteie aproape murindă a înălțat flăcări uriașe, pentru ca tot universul să ardă de focul Domnului și Mântuitorului, acest foc pe care l-a trimis pe pământ și pe care dorește să îl vadă arzând în toți. În *Comentariile* noastre *la Matei*, am notat pe scurt ce părere avem despre acest pasaj din punctul de vedere al tropologiei. Cel care nu a frânt trestia strivită și nu a stins feștila fumegândă a condus judecata spre biruință; „judecățile Lui sunt adevărate"[1196] și drepte prin ele însele, astfel încât Își află îndreptățirea în propriile Sale cuvinte și învinge când este judecat[1197], atâta vreme cât lumina propovăduirii Sale va străluci în lume și nu va fi zdrobită și învinsă de capcanele nimănui, „până când va așeza judecata pe pământ"[1198] și va împlini ceea ce s-a scris: „Facă-se voia Ta, precum în cer și pe pământ"[1199]; și: „În numele Lui vor nădăjdui neamurile"[1200]; sau: „În legea Lui vor nădăjdui insulele"[1201]. Căci, așa cum insulele sunt lovite de volbura și bătaia vânturilor, dar nu sunt răsturnate – asemenea casei trainice din Evanghelie, care a fost întemeiată pe stâncă[1202] –, tot astfel și Bisericile, care nădăjduiesc în legea și numele Domnului și Mântuitorului, spun prin Isaia: „Eu sunt cetatea cea întărită, cetatea cea [în zadar] împresurată"[1203].

---

1196 *Apocalipsa* 19, 2; *cf. Psalmul* 118, 75.
1197 *Cf. Psalmul* 50, 5.
1198 *Isaia* 42, 4.
1199 *Matei* 6, 10.
1200 *Matei* 12, 21.
1201 *Isaia* 42, 4.
1202 *Matei* 7, 25.
1203 *Isaia* 27, 3 (după *Septuaginta*).

3. *Ce semnificație are ce este scris în* Evanghelia lui Matei: *„Dacă vrea cineva să vină după Mine, să se lepede de sine"*[1204]*? Ce înseamnă să se lepede de sine? Sau cum se leapădă de sine cel care Îl urmează pe Mântuitorul?* În cartea a treia a *Comentariilor* mele *la Matei*, am vorbit pe scurt despre aceasta în felul următor: cel care îl părăsește pe omul cel vechi împreună cu lucrările sale se leapădă de sine, zicând: „Nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește în mine"[1205], își ia crucea și se răstignește față de lume. Iar cel față de care „lumea a fost răstignită"[1206] Îl urmează pe Domnul răstignit.

Putem adăuga următoarele: „După ce le-a arătat ucenicilor că El trebuie să meargă la Ierusalim și să pătimească multe de la preoți și cărturari și de la căpeteniile preoților și să fie ucis [...], Petru, luându-L deoparte, a început să-L dojenească, spunându-I: «Departe de Tine, Doamne, să nu Ți se întâmple aceasta!» Iar El, întorcându-se către Petru, i-a zis: «Mergi înapoia Mea, satano! Sminteală Îmi ești; că nu cugeți cele ale lui Dumnezeu, ci cele ale oamenilor»"[1207]. Îngrozit de o spaimă omenească, se temea de Pătimirea Domnului. Dar, așa cum se temea când auzea: „Va pătimi multe" și „va fi ucis", tot așa, auzind: „Și a treia zi va învia", ar fi trebuit să se bucure și să-și domolească tristețea Pătimirii cu slava Învierii.

De aceea, după ce l-a dojenit pe Petru pentru frica sa, le-a spus tuturor ucenicilor Săi (sau „a chemat la Sine mulțimea, împreună cu ucenicii Săi", după cum spune Marcu[1208], sau, potrivit lui Luca, „le-a spus tuturor"[1209]): „Dacă voiește cineva să vină după Mine, să se lepede de sine și să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie"[1210]. Iată sensul acestui îndemn: nu este o mărturisire lină și netulburată a credinței în Dumnezeu. „Cel care crede în Mine trebuie să își verse sângele. Căci cine și-a pierdut viața în veacul acesta o va câștiga în veacul viitor[1211]." Cel care crede în fiecare zi în Hristos își poartă crucea și se leapădă de sine. Cel care a fost nerușinat se întoarce către curățenie și se leapădă de desfrânare prin cumpătare. Cel care a fost

[1204] *Matei* 16, 24.
[1205] *Galateni* 2, 20.
[1206] *Galateni* 6, 14.
[1207] *Matei* 16, 21-23.
[1208] *Marcu* 8, 34.
[1209] *Luca* 9, 23.
[1210] *Matei* 16, 24.
[1211] *Cf. Matei* 10, 39.

fricos și temător ia asupră-și tăria curajului și nu se mai recunoaște așa cum a fost mai înainte. Cel nedrept, dacă urmează dreptatea, se leapădă de nedreptate. Nebunul, dacă Îl mărturisește pe Hristos, „Puterea și Înțelepciunea lui Dumnezeu"[1212], se leapădă de nebunia sa. Știind acestea, să ne lepădăm de noi, cei care am fost mai înainte, nu doar în vremea persecuției și când am fost nevoiți la mucenicie, ci și în felul nostru de a ne purta, în lucrările noastre, în gândurile, în cuvintele noastre; și să ne arătăm ca niște oameni renăscuți în Hristos. De aceea a fost răstignit Domnul, pentru ca noi, cei care credem în El și suntem morți față de păcat, să fim răstigniți împreună cu El și să rostim ceea ce ne-a învățat Apostolul Pavel: „M-am răstignit împreună cu Hristos"[1213]; și: „Iar mie să nu-mi fie a mă lăuda, decât numai în crucea Domnului nostru Iisus Hristos, prin care lumea este răstignită față de mine, și eu față de lume"[1214]. Cel care este răstignit cu Hristos să prade domniile și puterile[1215] și să biruie asupra lor prin lemnul Crucii. De aceea[1216], luând chipul celor care trebuiau să creadă în Domnul și să se răstignească cu El, Simon din Cyrene poartă crucea Lui[1217].

4. *Ce vrea să însemne ce scrie tot în* Evanghelia după Matei: *„Vai de cele însărcinate și de cele ce vor alăpta în zilele acelea!"*[1218] *și: „Rugați-vă ca să nu fie fuga voastră iarna, nici sâmbăta"*[1219]*?* Acest pasaj are legătură cu cele precedente. Când Evanghelia lui Hristos va fi fost propovăduită și va fi venit sfârșitul lumii și ei vor fi văzut „urâciunea pustiirii, despre care a vorbit Daniel prorocul, stând în locul cel sfânt"[1220], atunci li se poruncește „celor care sunt în Iudeea să fugă în munți; iar celor care sunt pe acoperiș, să nu coboare ca să ia ceva din casa lor; și celor care sunt pe ogor, să nu se înapoieze ca să își ia tunica"[1221]. Am vorbit pe larg despre acestea în *Comentariile la Matei*. Și se adaugă imediat: „Vai de cele însărcinate și de cele ce

---

[1212] *1 Corinteni* 1, 24.
[1213] *Galateni* 2, 20.
[1214] *Galateni* 6, 14.
[1215] *Cf. Coloseni* 2, 15.
[1216] Interpolare în text: „Și în *Evanghelia după Ioan*".
[1217] Textul original continuă cu o interpolare: „Pe care, potrivit celorlalți evangheliști, a purtat-o El Însuși cel dintâi".
[1218] *Matei* 24, 19.
[1219] *Matei* 24, 20.
[1220] *Matei* 24, 15.
[1221] *Matei* 24, 16-18.

vor alăpta în zilele acelea!"[1222] În care zile? Când urâciunea pustiirii va sta în locul cel sfânt. Nu se poate îndoi nimeni că, în sens literal, este anunțată venirea Antihristului, când puterea persecuției silește la fugă, dar cele însărcinate și cele ce alăptează întârzie să fugă. Totuși unii sunt de părere că acestea semnifică războiul lui Titus și Vespasian contra iudeilor și mai ales împresurarea Ierusalimului. Ei interpretează astfel „iarna" și „sâmbăta": să nu fie siliți să fugă atunci când asprimea gerului nu le îngăduie fugarilor să se ascundă pe ogoare sau în locuri pustii, iar respectarea sabatului fie să-i facă călcători de lege, dacă fug, fie să-i supună săbiilor vrăjmașilor, dacă respectă răgazul și învățăturile sabatului.

Însă noi, auzindu-L pe Domnul poruncind ca aceia care sunt în Iudeea să fugă în munți, ne ridicăm ochii către acei munți despre care s-a scris: „Ridicat-am ochii mei la munți, de unde va veni ajutorul meu"[1223]; și în altă parte: „Temelia lui în munții cei sfinți"[1224]; și: „Munți sunt împrejurul lui și Domnul împrejurul poporului Său"[1225]; și: „Nu poate o cetate aflată pe vârf de munte să se ascundă"[1226]. Și ne descălțăm de pielea literei și, urcând cu Moise pe Muntele Sinai, spunem: „Mă voi duce să văd această arătare minunată"[1227], ca să putem înțelege sufletele însărcinate care au zămislit începuturile credinței din sământa învățăturilor și a cuvintelor lui Dumnezeu și spun împreună cu Isaia: „În urma temerii de Tine, Doamne, am zămislit și am fost în durerile facerii și am adus pe lume duhul mântuirii Tale pe care l-ai pus asupra pământului"[1228]. Căci, așa cum semințele prind formă în pântece și avortul nu este socotit omucidere atâta timp cât elementele amestecate încă nu au căpătat înfățișarea membrelor, tot așa un gând conceput de rațiune este oprit în pântece, dacă nu s-a manifestat în fapt, și piere avortat rapid, când vede urâciunea pustiirii stând în Biserică și pe Satan transformat în îngerul luminii. Despre asemenea feți vorbește Pavel când spune: „O copiii mei, pentru care sufăr iarăși durerile nașterii, până ce Hristos va lua chip în voi!"[1229]

---

[1222] *Matei* 24, 19.
[1223] *Psalmul* 120, 1.
[1224] *Psalmul* 86, 1.
[1225] *Psalmul* 124, 2.
[1226] *Matei* 5, 14.
[1227] *Ieșirea* 3, 3.
[1228] *Isaia* 26, 18.
[1229] *Galateni* 4, 19.

Socotesc că acestea sunt, în sens mistic, femeile despre care același Apostol scrie: „Femeia[1230], amăgită fiind, s-a făcut călcătoare de poruncă. Dar ea se va mântui prin naștere de fii, dacă va stărui, cu înțelepciune, în credință, în iubire și în sfințenie"[1231]. Dacă ele vor fi dat naștere, datorită cuvântului lui Dumnezeu, trebuie ca fiii lor să crească și mai întâi să primească laptele copilăriei, până să ajungă la hrana solidă și la vârsta coaptă a deplinătății lui Hristos – căci cine este hrănit cu lapte nu cunoaște rațiunea dreptății: este un copilaș. Așadar, aceste suflete care încă nu au născut sau care încă nu au putut să-și hrănească odraslele, când văd un vorbitor eretic stând în Biserică, pe dată se smintesc și pier; și în furtună și în persecuții nu pot să dureze, mai ales dacă s-au ținut departe de bunele lucrări și nu au mers pe Calea care este Hristos.

Despre această urâciune a perversei doctrine eretice vorbea Apostolul, spunând că omul păcătos și potrivnic se va ridica împotriva a tot ceea ce se numește Dumnezeu și religie, astfel încât să cuteze să se ridice în templul lui Dumnezeu și să se arate pe sine a fi Dumnezeu[1232]; iar „venirea lui va fi prin lucrarea lui Satan"[1233]; și face să piară prin avort cele ce au fost zămislite, iar cele născute să nu poată să ajungă la copilărie și la vârsta deplinătății. De aceea, trebuie să Îl rugăm pe Domnul ca la începutul credinței și în timpul creșterii sale să nu înceapă iarna, despre care s-a scris: „Iarna a trecut, a plecat"[1234], să nu lâncezim în trândăvie, ci, în fața amenințării naufragiului, să Îl trezim pe Domnul din somn și să Îi spunem: „Doamne, mântuiește-ne, că pierim!"[1235]

5. *Ce vrea să însemne ce scrie în* Evanghelia după Luca*: „Dar ei nu L-au primit, pentru că El Se îndrepta spre Ierusalim"*[1236]*?* Grăbindu-Se să ajungă la Ierusalim, ca să ducă la bun sfârșit zilele Întrupării Sale și să celebreze Paștile, despre care spusese: „Cu dor am dorit să mănânc cu voi acest Paști"[1237], și să bea paharul, despre care zisese: „Nu voi bea oare paharul pe care Mi l-a dat Tatăl?"[1238],

[1230] Eva.
[1231] *1 Timotei* 2, 14-15.
[1232] *2 Tesaloniceni* 2, 4.
[1233] *2 Tesaloniceni* 2, 9.
[1234] *Cântarea Cântărilor* 2, 11.
[1235] *Matei* 8, 25.
[1236] *Luca* 9, 53.
[1237] *Luca* 22, 15.
[1238] *Ioan* 18, 11.

și să-Și întărească învățătura prin unealta caznei Sale, potrivit celor ce s-au scris: „Când Mă voi înălța de pe pământ, îi voi trage pe toți la Mine”[1239], Domnul Și-a întărit chipul[1240] ca să meargă la Ierusalim. Căci este nevoie de tărie și de curaj pentru ca, de bunăvoie, să te grăbești să pătimești. De aceea, îi spusese Dumnezeu și lui Iezechiel: „Tu, fiul omului, trăiești între scorpii și să nu te temi de ele; am întărit” – zice – „chipul tău și ți-am dat chip de aramă și frunte de fier”[1241], pentru ca, dacă s-ar ridica împotriva lui ciocanul lumii întregi, să îi țină piept ca o nicovală dură și să zdrobească ciocanul, despre care s-a scris: „Cum s-a sfărâmat și s-a zdrobit ciocanul lumii întregi!”[1242] „Și a trimis vestitori”[1243], adică vestitori înaintea chipului Său. Căci era drept ca îngerii să-I slujească Fiului lui Dumnezeu. Sau, mai degrabă, îi numește îngeri pe apostoli, fiindcă și Ioan, Înaintemergătorul Domnului, a fost numit înger.

„Și, după ce au intrat într-un sat din Samaria, ca să facă pregătiri pentru El, nu L-au primit, pentru că El Se îndrepta către Ierusalim”[1244]. Iudeii și samaritenii sunt dezbinați de o ură neîmpăcată; aparte că ei urăsc în general toate neamurile păgâne, totuși ei între ei dezlănțuie o furie specială, luptându-se pentru posedarea Legii, și într-atât se persecută, încât, după ce iudeii s-au întors din Babilon, samaritenii i-au împiedicat să ridice Templul. Pentru că și ei voiau să ridice Templul împreună cu iudeii, aceștia le-au răspuns: „Nu se cuvine să zidiți împreună cu noi casa Domnului”[1245]. În sfârșit – culme a hulirii –, fariseii Îi reproșează Domnului: „Oare ai demon și ești samaritean?”[1246] Iar în pilda omului care cobora de la Ierusalim către Ierihon, este arătat un samaritean, ca semn al unei minuni, pentru că, păcătos fiind, a făcut binele: „Pentru că iudeii nu au amestec cu samaritenii”[1247]. Așadar, văzându-L samaritenii pe Domnul că merge la Ierusalim, adică la dușmanii lor (lucru pe care îl auziseră de la ucenicii Lui, care veniseră să Îi pregătească

[1239] *Ioan* 12, 32.
[1240] În original: *obfirmavit faciem suam*, un ebraism cu sensul de fixare fermă a voinței și a tuturor capacităților interioare pe îndeplinirea unui anumit obiectiv.
[1241] *Iezechiel* 3, 8-9.
[1242] *Ieremia* 50, 23.
[1243] *Luca* 9, 52.
[1244] *Luca* 9, 52-53.
[1245] *1 Ezdra* 4, 3.
[1246] *Ioan* 8, 48.
[1247] *Ioan* 4, 9.

un loc pentru a cina), L-au recunoscut că este iudeu și, iudeu fiind și străin, Care Se îndrepta către dușmanii lor, nu au voit să Îl primească.

Cu toate acestea, vedem aici și un alt sens: a fost voința Domnului să nu fie primit de samariteni; căci El Se grăbea să ajungă la Ierusalim ca să pătimească acolo și să-Și verse sângele și dorea ca nu cumva, ținut fiind în loc de primirea samaritenilor și de propovăduirea către acel neam, să întârzie ziua Pătimirii, pentru care venise să o îndure. De aceea, spune în alt pasaj: „Nu am venit decât la oile cele pierdute ale casei lui Israel"[1248]. Iar apostolilor le-a poruncit: „În vreo cetate de samariteni să nu intrați"[1249], voind astfel să îi lipsească pe iudei de orice pretext de prigonire, ca nu cumva ei să spună după aceea: „L-am răstignit fiindcă Se alăturase vrăjmașilor și dușmanilor noștri". Așadar, chipul Său era îndreptat către Ierusalim. Și, potrivit unui alt sens, de aceea samaritenii nu L-au primit, pentru că Se grăbea să intre în Ierusalim. Voința Domnului a fost ca ei să nu-L primească.

De aceea, apostolii, pricepuți în ceea ce privește Legea, din care nu cunoșteau decât judecata „ochi pentru ochi, dinte pentru dinte"[1250], străduindu-se să răzbune ocara și să îl imite pe Ilie, la al cărui glas focul mistuise două căpetenii a cincizeci de oșteni, Îi spun Domnului: „Vrei să zicem să se coboare foc din cer și să-i mistuie?"[1251] „Vrei să zicem" este o exprimare cuviincioasă, căci și Ilie spusese: „De sunt omul lui Dumnezeu, să coboare foc din cer asupra voastră"[1252]. Deci, pentru ca spusele apostolilor să aibă putere, este nevoie de voința Domnului. Dacă El nu va fi dat poruncă, zadarnic spun apostolii să coboare foc asupra acelora. Într-un fel oarecare, ei spun următorul lucru: dacă focul coboară din cer din pricina ocării aduse lui Ilie, care era un rob, și dacă văpaia i-a mistuit nu pe samariteni, ci pe iudei, cu atât mai mult trebuie să se năpustească flăcările asupra necredincioșilor samariteni din pricină că L-au disprețuit pe Fiul lui Dumnezeu. Dimpotrivă, Domnul, Care nu venise pentru a judeca, ci pentru a mântui, îi mustră nu cu autoritate, ci cu smerenie, nu potrivit slavei Tatălui, ci potrivit nimicniciei omenești, ca

---

1248 *Matei* 15, 24.
1249 *Matei* 10, 5.
1250 *Ieșirea* 21, 24.
1251 *Luca* 9, 54.
1252 *4 Regi* 1, 10.

să nu uite învățătura Sa și bunătatea Evangheliei, în care spusese: „Cui te-a lovit peste obrazul drept, întoarce-i și pe celălalt”[1253] și: „Iubiți pe vrăjmașii voștri”[1254].

6. *Mi-ai pus și o altă întrebare cu privire la* Evanghelia după Luca: *ce semnifică iconomul cel nedrept, care a fost lăudat prin glasul Domnului*[1255]? Voind să înțeleg înțelesul și contextul din care provine acest pasaj, am desfășurat sulul Evangheliei și, printre alte lucruri, am găsit că, în timp ce vameșii și păcătoșii se apropiau de Mântuitorul ca să Îl asculte, fariseii și cărturarii murmurau și ziceau: „De ce primește la Sine pe păcătoși și mănâncă cu ei?”[1256] El le-a spus pilda celor o sută de oi, dintre care una s-a pierdut și, după ce a fost găsită de păstor, a fost adusă înapoi pe umerii acestuia. Și pe dată a adăugat motivul pentru care le-a spus-o: „Zic vouă: că așa și în cer va fi mai multă bucurie pentru un păcătos care se pocăiește, decât pentru nouăzeci și nouă de drepți, care n-au nevoie de pocăință”[1257].

După ce a înfățișat și cealaltă pildă a celor zece drahme, dintre care una a fost pierdută și apoi găsită, a încheiat în același fel: „Zic vouă că tot așa va fi bucurie în fața îngerilor lui Dumnezeu pentru un păcătos care se pocăiește”[1258]. Le-a arătat și a treia pildă, a omului care avea doi fii și le-a împărțit averea. Și, cum cel mai tânăr își pierduse bunurile și începuse să fie în nevoie și să mănânce roșcove, care erau hrana porcilor, s-a înapoiat la tatăl său și a fost primit de el. Fratele mai mare, pizmaș, este mustrat de tatăl său că ar fi trebuit să se veselească și să se bucure că fratele lui „mort era și a înviat; pierdut era și s-a aflat”[1259].

Aceste trei pilde le-a rostit Iisus împotriva fariseilor și a cărturarilor, care nu voiau să primească pocăința păcătoșilor și mântuirea vameșilor. „Însă”, spune evanghelistul, „zicea și către ucenicii Săi”[1260], fără îndoială în pilde, așa cum făcuse mai înainte cu cărturarii și fariseii, pentru ca, prin aceste pilde, să îi îndemne pe ucenicii Săi la îndurare și să le spună cu alte cuvinte: „Iertați și veți

[1253] *Matei* 5, 39.
[1254] *Matei* 5, 44.
[1255] *Luca* 16, 1-8.
[1256] *Luca* 15, 1-2.
[1257] *Luca* 15, 7.
[1258] *Luca* 15, 10.
[1259] *Luca* 15, 32.
[1260] *Luca* 16, 1.

fi iertați"[1261], ca să poată cere în *Rugăciunea domnească* cu fruntea sus: „Iartă-ne nouă greșelile noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri"[1262].

Așadar, care este pilda care îi îndeamnă la îndurare pe ucenici? „Era un om bogat care avea un iconom[1263]" sau „administrator", căci acesta este sensul cuvântului οἰκονόμος. În latină, *vilicus* înseamnă, în sens propriu, administrator al unei *villa*[1264], de aceea a și primit numele de *vilicus*. Însă οἰκονόμος este administratorul banilor, al roadelor pământului și al tuturor posesiunilor stăpânului. De aceea există și o carte foarte frumoasă a lui Xenofon, Οἰκονόμος[1265], care nu înseamnă administrarea domeniului rural, ci administrarea întregii case (potrivit interpretării lui Cicero). Așadar, acest administrator a fost pârât stăpânului său că i-a risipit averea. Chemându-l la sine, i-a zis: „Ce este aceasta ce aud despre tine? Dă-mi socoteală de iconomia ta, căci nu mai poți să fii iconom!" Ce-și spune în sinea lui iconomul? „Ce voi face, că stăpânul meu ia iconomia de la mine? Să sap, nu pot; să cerșesc, mi-e rușine. Știu ce voi face, astfel încât [datornicii stăpânului] să mă primească în casele lor, când voi fi scos din iconomie. Și, chemând la sine, unul câte unul, pe datornicii stăpânului său, a zis celui dintâi: «Cât ești dator stăpânului meu?» Iar el a zis: «O sută de măsuri de untdelemn». Iconomul i-a zis: «Ia-ți zapisul și, șezând, scrie degrabă cincizeci». După aceea a zis altuia: «Dar tu, cât ești dator?» El i-a spus: «O sută de măsuri de grâu». Zis-a iconomul: «Ia-ți zapisul și scrie optzeci». Și a lăudat stăpânul pe iconomul cel nedrept, căci a lucrat înțelepțește. Căci fiii veacului acestuia sunt mai înțelepți în neamul lor decât fiii luminii. Și Eu zic vouă: «Faceți-vă prieteni cu Mamona cel nedrept, ca, atunci când veți părăsi viața, să vă primească ei în corturile cele veșnice. Cel ce este credincios în foarte

[1261] *Luca* 6, 37.

[1262] *Matei* 6, 12.

[1263] În latină este folosit termenul *vilicus*, pe care Ieronim îl explică în continuare.

[1264] În original, termenul înseamnă, între altele: „sat", „domeniu rural", „reședință rurală", „vilă".

[1265] Xenofon (430-354 î.Hr.) a fost un filozof, istoric și soldat grec. A fost primul autor al unor memorii militare (*Anabasis* sau *Întoarcerea celor zece mii*) și al unei biografii (*Cyropaedia* sau *Educația lui Cyrus cel Mare*). Discipol al lui Socrate, a scris *Apologia lui Socrate*. Lucrarea sa Οἰκονόμος (*Economicul sau Tratat despre economie*) conține o informație bogată referitoare la economia ateniană, la marile latifundii, la situația micilor proprietari, constrânși să își vândă pământul.

puțin este credincios și în mult; și cel ce e nedrept în foarte puțin este nedrept și în mult. Deci, dacă n-ați fost credincioși în bogăția nedreaptă, cine vă va încredința pe cea adevărată? Și, dacă în ceea ce este străin nu ați fost credincioși, cine vă va da ceea ce este al vostru? Nicio slugă nu poate să slujească la doi stăpâni. Fiindcă sau pe unul îl va urî și pe celălalt îl va iubi, sau de unul se va ține și pe celălalt îl va disprețui. Nu puteți să slujiți lui Dumnezeu și lui Mamona». Toate acestea le auzeau și fariseii, care erau iubitori de argint și-L luau în bătaie de joc."[1266]

Am pus tot textul acestei pilde ca să nu îi căutăm înțelesul în altă parte și să nu încercăm să descoperim în ea anumite persoane, ci să o interpretăm ca pe o pildă, altfel spus, ca pe o similitudine, care este numită astfel fiindcă se face o comparație cu un alt lucru, adică este asimilată altui lucru și este ca umbra sau prefața adevărului. Dacă iconomul nedreptului Mamona este lăudat de glasul stăpânului său, pentru că dintr-un lucru nedrept și-a deschis cale către dreptate, și dacă stăpânul, care a suportat paguba, laudă iscusința iconomului, pentru că s-a purtat necinstit cu stăpânul său, dar cu iscusință în ceea ce îl privește, cu atât mai mult Hristos, Care nu poate suferi nicio pagubă și este înclinat spre îndurare, îi va lăuda pe ucenicii Săi dacă se vor arăta miloși față de cei care le-au fost încredințați.

La sfârșit, după încheierea pildei, adaugă: „Și Eu zic vouă: «Faceți-vă prieteni cu Mamona cel nedrept»"[1267]. Dar Mamona cel nedrept înseamnă „bogăție" în limba siriacă, nu în cea a iudeilor, deoarece bogăția este adunată prin nedreptate. Deci, dacă nedreptatea bine orânduită se transformă în dreptate, cu atât mai mult cuvântul divin, în care nu există nicio nedreptate și care a fost încredințat și apostolilor, îi va înălța la cer pe iconomii săi dacă a fost bine orânduit. Iată de ce urmează: „Cel ce este credincios în foarte puțin", adică în cele trupești, „este credincios și în mult", adică în cele duhovnicești. Însă „cel ce este credincios în foarte puțin", ca să nu le dea fraților spre folosință ce a fost creat de Dumnezeu pentru toți, va fi nedrept și în împărțirea averii duhovnicești, ca să nu împărtășească învățătura Domnului după nevoile fiecăruia, ci

[1266] *Luca* 16, 1-14.
[1267] *Luca* 16, 9.

după persoane[1268]. Dar, dacă – zice El – nu orânduiți bine bogățiile trupești, care sunt trecătoare, cine vă va încredința adevăratele și veșnicele bogății ale învățăturii lui Dumnezeu? Și, dacă ați fost necredincioși în cele ce sunt străine (de fapt, străin este tot ceea ce aparține veacului), cine va putea să vă încredințeze ce este al vostru și este destinat îndeosebi omului? De aceea, blamează lăcomia și spune că acela care iubește arginții nu Îl poate iubi pe Dumnezeu. Prin urmare, și apostolii, dacă vor să Îl iubească pe Dumnezeu, trebuie să disprețuiască banii. De aceea, cărturarii și fariseii, care erau lacomi, înțelegând că pilda a fost spusă împotriva lor, Îl luau în derâdere, punând bunurile trupești, sigure și prezente, mai presus de bunurile duhovnicești, viitoare și într-un fel nesigure.

Teofil, al șaptelea episcop al Bisericii Antiohiei după Apostolul Petru, care, adunând într-o singură lucrare spusele celor patru evangheliști, ne-a lăsat o amintire a talentului său, în comentariile sale ne-a spus următoarele despre această pildă: „Bogatul care avea un iconom sau administrator este Dumnezeu, decât Care nimeni nu este mai bogat. Iconomul Lui, Pavel, care a învățat Scrierile Sfinte la picioarele lui Gamaliel[1269], a primit îndatorirea de a împărți Legea lui Dumnezeu. După ce a început să-i prigonească pe credincioșii în Hristos, să îi lege, să îi ucidă și să risipească toată averea stăpânului său, a fost mustrat de Domnul: «Saule, Saule, de ce Mă prigonești? Greu îți este să izbești cu piciorul în țepușă»[1270]. Iar el și-a zis în inima sa: «Ce să fac? Eu, care am fost învățător și iconom, sunt silit să fiu ucenic și lucrător. ‘Să sap, nu pot.’[1271] Căci toate poruncile Legii, care stăteau pe pământ, le văd nimicite, iar Legea și prorocii până la Ioan Botezătorul au fost șterși. ‘Să cerșesc mi-e rușine.’[1272] Eu, care am fost învățător al iudeilor, sunt silit să cerșesc învățătura mântuirii și a credinței de la neamuri și de la Anania. Voi face, așadar, ceea ce înțeleg că îmi este de folos, pentru ca, atunci când mi se va lua iconomia, să mă primească creștinii în casele lor». Și, pe cei care mai înainte trăiau în Lege și credeau în Hristos în așa fel încât socoteau că trebuie să fie îndreptați prin Lege, a început să îi învețe că Legea a fost ștearsă, că prorocii aparțin trecutului, iar ceea

[1268] Adică în funcție de calitatea persoanelor.
[1269] *Faptele Apostolilor* 22, 3.
[1270] *Faptele Apostolilor* 9, 4-5.
[1271] *Luca* 16, 3.
[1272] *Luca* 16, 3.

ce înainte a fost spre câștig trebuie socotit a fi murdar. Prin urmare, i-a chemat pe doi dintre numeroșii săi datornici, adică pe cei care erau din neamuri și aveau nevoie de marea milă a lui Dumnezeu. Pe cel dintâi, care datora o sută de măsuri de ulei, l-a pus să scrie, în loc de o sută, cincizeci, număr atribuit îndeosebi celor ce se pocăiesc, potrivit legii jubileului și a pildei din Evanghelie, în care unuia i se atribuie cincizeci de dinari, iar celuilalt cinci sute[1273]. Al doilea pe care l-a chemat a fost poporul iudeu, care fusese hrănit cu grâul poruncilor lui Dumnezeu și îi datora numărul o sută; și l-a silit să facă din o sută, optzeci, adică să creadă în Învierea Domnului, care este cuprinsă în cifra celei de a opta zile și din opt se completează cifra decadei, ca să se treacă de la sabat la prima zi a săptămânii. Din acest motiv este lăudat de Domnul, că a lucrat înțelepțește și că, pentru mântuirea sa, a schimbat severitatea Legii cu îndurarea Evangheliei. Iar dacă întrebi de ce este numit iconom nedrept, el era nedrept potrivit Legii, care este a lui Dumnezeu, deoarece, deși jertfele sale erau cum se cuvine, el nu le împărțea bine, căci credea în Tatăl, dar Îl prigonea pe Fiul, Îl socotea Atotputernic pe Dumnezeu, dar se lepăda de Duhul Sfânt. Și, astfel, mai înțelept a fost Apostolul Pavel încălcând Legea, decât au fost odinioară fiii luminii care, ocupați să respecte Legea, L-au pierdut pe Hristos, Care este adevărata lumină a lui Dumnezeu-Tatăl".

Poți citi în *Comentariile* sale ce a gândit despre acest pasaj Ambrozie, episcopul Mediolanumului. Nu am putut găsi explicația dată acestei pilde de Origen și Didim și nu sunt sigur dacă ea s-a pierdut din pricina vechimii sale sau ei nu au scris nimic. Mie mi se pare, potrivit primei interpretări, că ar trebui să ni-i facem prieteni, prin Mamona cel nedrept, nu pe cei care sunt sărmani, ci pe cei care ne pot primi în casele lor și în corturile veșnice, pentru ca, dându-le puțin, să primim mult de la ei și, dând bunurile altuia, să le dobândim pe ale noastre și să semănăm spre binecuvântare, ca să secerăm binecuvântare: „Cel ce seamănă cu zgârcenie, cu zgârcenie va și secera"[1274].

7. *În ce sens trebuie să luăm ceea ce citim în* Epistola către romani: *„Căci cu greu moare cineva pentru un drept; dar pentru*

---

[1273] *Luca* 7, 41-42.
[1274] 2 *Corinteni* 9, 6.

*cel bun poate va cuteza cineva să moară*"[1275]? Două erezii au luat naștere din pricina acestui text, pe care nu l-au înțeles; deși rătăcirea lor este diferită, ele hulesc prin aceeași blasfemie. Marcion, pentru care Dumnezeul cel drept este cel care a creat Legea și prorocii, iar Dumnezeul cel bun, cel care a creat Evangheliile și apostolii, socotește că Hristos este Fiul Dumnezeului celui bun și afirmă că există doi Dumnezei: unul drept și unul bun. Pentru cel drept, spune că nimeni, sau doar puțini, au înfruntat moartea. Pentru cel bun, adică Hristos, spune că au existat nenumărați mucenici. La rândul său, Arie[1276] pune cuvântul „drept" în legătură cu Hristos, despre Care s-a spus: „Dumnezeule, judecata Ta dă-o Împăratului și dreptatea Ta Fiului Împăratului"[1277]; iar Hristos spune despre Sine în Evanghelie: „Tatăl nu judecă pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului"[1278]; și: „Precum aud, judec"[1279]. Însă pune cuvântul „bun" în legătură cu Dumnezeu-Tatăl, despre Care Fiul Însuși mărturisește: „De ce-Mi zici bun? Nimeni nu este bun decât unul Dumnezeu-Tatăl"[1280]. Deși până aici a putut găsi căi ocolite pentru a huli, în continuare se poticnește și se prăbușește. Căci cum poate cineva să moară pentru Tatăl, iar pentru Fiul moare cu mare greutate, deși s-a vărsat atâta sânge de mucenici pentru numele lui Hristos? Prin urmare, cine prezintă deschis acest pasaj poate spune că în Legea veche, în care domnea dreptatea, cu greu s-au găsit unii care să-și verse sângele, în timp ce în Noul Testament, în care domnesc bunătatea și îndurarea, au existat nenumărați martiri.

Dar, din ceea ce a pus: „Poate cineva ar cuteza să moară", moderându-și cu prudență părerea, el ne arată că nu trebuie să interpretăm în sensul că se pot găsi unii care să cuteze să moară, ci trebuie să tratăm sensul acestui pasaj în legătură cu ceea ce precedă și urmează. Apostolul Pavel spune că se laudă în suferințele sale, pentru că „suferința aduce răbdare, răbdarea încercare, încercarea nădejde, iar nădejdea nu rușinează"[1281], fiindcă are o făgăduință sigură „că iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile noastre, prin

[1275] *Romani* 5, 7.
[1276] Arie din Alexandria (cca 256 - 336 d.Hr.) a fost un preot creștin, cu origini libiene, întemeietor al arianismului.
[1277] *Psalmul* 71, 1.
[1278] *Ioan* 5, 22.
[1279] *Ioan* 5, 30.
[1280] *Marcu* 10, 18.
[1281] *Romani* 5, 3-5.

Duhul Sfânt, Cel dăruit nouă"[1282], potrivit celor spuse de Dumnezeu prin proroc: „Vărsa-voi Duhul Meu peste tot trupul"[1283]. El admiră apoi bunătatea lui Hristos, pentru că a voit să moară pentru cei slabi, pentru necredincioşi şi păcătoşi, şi a voit să moară la timpul potrivit, despre care El Însuşi spune: „La vreme potrivită te-am ascultat şi în ziua mântuirii te-am ajutat"[1284]; şi iarăşi: „Iată acum vreme potrivită, iată acum ziua mântuirii"[1285], „când toţi au păcătuit, când toţi laolaltă s-au făcut netrebnici"[1286]; „nu a mai fost cineva care să facă binele, nu a fost nici măcar unul"[1287]. Aşadar, a fost o bunătate de necrezut şi o îndurare nemaiauzită ca El să moară pentru necredincioşi, căci cu greu îşi varsă cineva sângele pentru cineva drept şi bun, fiindcă teama de moarte îi înspăimântă pe toţi. Uneori se găseşte cineva care cutează să moară pentru un lucru drept şi bun. Însă dragostea lui Dumnezeu pe care a avut-o faţă de noi îşi găseşte dovada cea mai mare în faptul că „Hristos a murit pentru noi când încă eram păcătoşi"[1288], „s-a luat de pe pământ viaţa Lui şi pentru fărădelegile poporului a fost adus spre moarte şi a purtat păcatele noastre şi Şi-a dat sufletul spre moarte şi cu cei făcători de rele a fost numărat"[1289], pentru ca pe noi, cei necredincioşi, şi slabi, şi păcătoşi să ne facă credincioşi, tari şi drepţi.

Unii propun următoarea interpretare: dacă El a murit pentru noi, necredincioşii şi păcătoşii, cu atât mai mult trebuie să murim, fără să şovăim, pentru Hristos, Care este drept şi bun. Să nu credem că „drept" şi „bun" au un sens diferit sau că fiecare dintre termeni se referă la o persoană aparte, ci ei desemnează în mod simplu un lucru drept şi bun, pentru care, uneori, cu greu poate fi găsit cineva care să îşi verse sângele.

8. *Ce înseamnă ce le scrie Apostolul romanilor: „Dar păcatul, luând pricină prin poruncă, a lucrat în mine tot felul de pofte"*[1290]*?* Să punem tot textul şi, cu ajutorul lui Hristos, prezentând în amănunt fiecare aspect, să arătăm în mod deschis ce credem, fără să aducem

---

[1282] *Romani* 5, 5.
[1283] *Ioil* 3, 1.
[1284] 2 *Corinteni* 6, 2; vezi şi *Isaia* 49, 8.
[1285] 2 *Corinteni* 6, 2.
[1286] *Psalmul* 52, 4; *Romani* 3, 12.
[1287] *Romani* 3, 12.
[1288] *Romani* 5, 8.
[1289] *Isaia* 53, 8, 12.
[1290] *Romani* 7, 8.

vreo știrbire felului tău de a înțelege, ci să explicăm pe scurt părerea noastră. „Ce vom zice deci? Oare Legea este păcat? Nicidecum. Dar eu n-am cunoscut păcatul, decât prin Lege. Căci n-aș fi știut pofta dacă Legea n-ar fi zis: «Să nu poftești!» Dar păcatul, găsind prilej prin poruncă, a lucrat în mine tot felul de pofte. Căci, fără Lege, păcatul era mort. Iar eu cândva trăiam fără Lege, dar, după ce a venit porunca, păcatul a prins viață; iar eu am murit! Și porunca, dată spre viață, mi s-a aflat spre moarte. Pentru că păcatul, luând îndemn prin poruncă, m-a înșelat și m-a ucis prin ea. Deci Legea e sfântă și porunca e sfântă, dreaptă și bună. Atunci, oare ceea ce era bun s-a făcut pentru mine pricina morții? Nicidecum! Ci păcatul, ca să se arate păcat, mi-a adus moartea prin ceea ce a fost bun, pentru ca păcătuind, prin poruncă, păcatul să fie peste măsură de păcătos. Căci știm că Legea e duhovnicească; dar eu sunt trupesc, vândut sub păcat. Pentru că ce fac nu știu; căci nu săvârșesc ce voiesc, ci fac ce urăsc. Iar dacă fac ce nu voiesc, recunosc că Legea este bună. Dar acum nu eu fac acestea, ci păcatul care locuiește în mine. Fiindcă știu că nu locuiește în mine, adică în trupul meu, ceea ce este bun. Căci a voi se află în mine, dar a face binele nu aflu; căci nu fac binele pe care îl voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc, pe acela îl săvârșesc. Iar dacă fac ce nu voiesc, nu eu fac aceasta, ci păcatul care locuiește în mine. Găsesc deci în mine, care voiesc să fac bine, legea că răul este legat de mine. Că, după omul cel lăuntric, mă bucur de legea lui Dumnezeu; dar văd în mădularele mele o altă lege, luptându-se împotriva legii minții mele și făcându-mă rob legii păcatului, care este în mădularele mele. Om nenorocit ce sunt! Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia? Mulțumesc lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos, Domnul nostru!”[1291]

Așa cum un leac nu este pricina morții, chiar dacă include în sine otrăvuri ucigătoare, deși oameni răi le folosesc pentru a provoca moartea, fie omorându-se pe ei înșiși, fie întinzându-le curse dușmanilor, tot așa Legea a fost dată ca să arate că păcatele sunt otravă și ca să îl oprească cu frâul Legii pe omul care își folosește rău libertatea și care mai înainte era purtat de nechibzuință și aluneca în prăpastie și ca să îl învețe să meargă cu pași așezați, „astfel încât să slujim întru înnoirea Duhului, iar nu după slova cea veche”[1292],

[1291] *Romani* 7, 7-25.
[1292] *Romani* 7, 6.

adică să trăim sub poruncă, noi care odinioară trăiam asemenea fiarelor și ziceam: „Să bem și să mâncăm, căci mâine vom muri”[1293]. Iar dacă, în timp ce Legea a pătruns ca să ne învețe ce să facem și să ne oprească de la ceea ce nu trebuie să facem, noi suntem purtați de păcatul nostru și de nechibzuință împotriva hotărârilor Legii, pare că Legea este pricina păcătuirii pentru că, în timp ce interzice poftele, trebuie să recunoaștem că, oarecum, le aprinde. Păgânii au un proverb: „Orice este îngăduit este mai puțin dorit”. Deci, invers, orice nu este îngăduit primește imboldul dorinței. De aceea, și Cicero spune că la atenieni Solon nu a scris nimic cu privire la supliciile paricizilor[1294], ca să nu pară că mai degrabă dă o idee cuiva decât că o interzice.

Prin urmare, Legea li se pare un prilej pentru delicte celor care o disprețuiesc și calcă în picioare preceptele ei; într-adevăr, prin faptul că nu îngăduie ceea ce nu voiește să fie înfăptuit, îi leagă pe oameni cu lanțurile poruncilor, pe când cei care păcătuiau mai înainte de a exista Legea nu erau socotiți vinovați. Am spus acestea înțelegând că este vorba despre Legea dată de Moise. Dar, pentru că în versetele următoare sunt menționate „Legea lui Dumnezeu”, „legea trupului și a mădularelor” care luptă împotriva „legii conștiinței noastre” și ne duce robi sub „legea păcatului”, întrucât aflu din acest singur fragment că sunt patru legi care luptă simultan între ele, nu cred că este fără folos dacă voi cerceta câte feluri de legi sunt amintite în Sfintele Scripturi.

Este numită Lege cea dată de Moise, potrivit celor scrise în *Epistola către galateni*: „Căci toți câți sunt din faptele Legii sub blestem sunt, că scris este: «Blestemat este oricine nu stăruie întru toate cele scrise în cartea Legii, ca să le facă»”[1295]. Și din nou, în aceeași epistolă: „Legea a fost adăugată pentru călcările de lege, până când era să vină Urmașul, Căruia I s-a dat făgăduința, și a fost rânduită prin îngeri, în mâna unui Mijlocitor”[1296]. Și iarăși: „Astfel că Legea ne-a fost călăuză spre Hristos, pentru ca să ne îndreptăm din credință. Iar după ce a venit credința, nu mai suntem sub călăuză. Căci toți sunteți fii ai lui Dumnezeu prin credința în Hristos

1293 *1 Corinteni* 15, 32.
1294 CICERO, *Pro Roscio Amerino*, 70.
1295 *Galateni* 3, 10.
1296 *Galateni* 3, 19.

Iisus"[1297]. Chiar și cărțile istorice[1298], care nu conțin precepte, ci relatează fapte, sunt numite Lege de către Apostol: „Spuneți-mi, voi, care vreți să fiți sub Lege, nu auziți Legea? Căci scris este că Avraam a avut doi fii: unul din femeia roabă și altul din femeia liberă. Dar cel din roabă s-a născut după trup, iar cel din cea liberă s-a născut după făgăduință"[1299]. Dar și psalmii sunt numiți Lege: „Ca să se împlinească cuvântul cel scris în Legea lor: «M-au urât pe nedrept»"[1300]. Apostolul numește Lege și prorocirea lui Isaia: „În Lege este scris: «Voi grăi acestui popor în alte limbi și prin buzele altora, și nici așa nu vor asculta de Mine», zice Domnul"[1301]. Așa am găsit scris în *Isaia* potrivit textului ebraic și [traducerii lui] Aquila. Este numit Lege și sensul mistic al Scripturilor: „Știm că Legea e duhovnicească"[1302]. Și, în afară de toate acestea, același Apostol ne învață că există o lege naturală scrisă în inimile noastre: „Căci, când neamurile, care nu au lege, din fire fac cele ce sunt ale legii, aceștia, neavând lege, își sunt lor înșiși lege, ceea ce arată fapta legii scrisă în inimile lor, prin mărturia conștiinței lor"[1303]. Această lege scrisă în inimi cuprinde toate popoarele și nu există niciun om care să nu o cunoască. De aceea, toată lumea este supusă păcatului și toți oamenii sunt călcători ai legii; de aceea, judecata lui Dumnezeu este dreaptă atunci când scrie în inima spiței omenești: „Ceea ce nu vrei să ți se facă, aceea nimănui să nu faci"[1304]. Cine nu știe că omorul, adulterul, hoțiile și orice fel de poftă constituie un rău, din faptul că nimeni nu ar voi să-i fie făcut? Căci, dacă nu ar ști că aceste fapte sunt rele, niciodată nu s-ar plânge că le-au fost făcute. Prin această lege firească și Cain și-a cunoscut păcatul și a spus: „Vina mea este prea mare ca să fiu iertat"[1305]. Și Adam și Eva și-au cunoscut păcatul și, de aceea, s-au ascuns sub Pomul vieții. La fel și Faraon, înainte ca Legea să fie dată prin Moise, împins de legea firii, își mărturisește crimele și zice: „Domnul este drept, iar eu și poporul meu suntem vinovați"[1306].

[1297] *Galateni* 3, 24-26.
[1298] Lit. „istoria" (*historia*).
[1299] *Galateni* 4, 21-23.
[1300] *Ioan* 15, 25.
[1301] *1 Corinteni* 14, 21.
[1302] *Romani* 7, 14.
[1303] *Romani* 2, 14-15.
[1304] *Tobit* 4, 15.
[1305] *Facerea* 4, 13.
[1306] *Ieșirea* 9, 27.

Prima vârstă nu cunoaște legea, copilăria o ignoră și, păcătuind fără să cunoască porunca, nu este legată de legea păcatului. Își ocărăște tatăl, își lovește părinții și, fiindcă nu a primit încă legea înțelepciunii, păcatul a murit în ea. Însă, când a venit porunca, adică vremea în care înțelegerea dorește binele și se ferește de rău, atunci începe păcatul să renască, iar copilul să moară și să se facă vinovat de păcat. Așa se face că vremea înțelegerii, în care cunoaștem poruncile lui Dumnezeu ca să ajungem la viață, înfăptuiește în noi moartea dacă purcedem fără prea multă grijă, iar prilejul cunoașterii ne duce pe o cale greșită și ne distruge și ne îndreaptă spre moarte. Nu pentru că înțelegerea ar fi un păcat (căci legea înțelegerii este sfântă, dreaptă și bună), ci pentru că prin înțelegerea păcatelor și a virtuților se naște în mine păcatul, pe care nu îl cunoscusem că este păcat înainte să am înțelegerea. Și așa s-a făcut că ceea ce mi s-a dat ca un bun se schimbă în rău din pricina greșelii mele. Și, ca să exagerez, folosindu-mă de o exprimare nouă pentru a explica sensul cuvintelor mele, păcatul, care, înainte să am înțelegerea, era fără de păcat, a început să devină pentru mine mai păcătos prin încălcarea poruncii.

Mai întâi cercetăm ce este această poftă, despre care Legea zice: „Să nu poftești!"[1307] Unii cred că aceasta este porunca scrisă în Decalog: „Să nu poftești bunul aproapelui tău!" Însă noi suntem de părere că, prin „poftă", sunt indicate toate tulburările sufletului, din pricina cărora suferim și ne bucurăm, ne temem și poftim. Iar Apostolul, vasul ales, al cărui trup era templul Duhului Sfânt și care spunea: „Oare voi căutați dovadă că Hristos grăiește în mine?"[1308], și în alt pasaj: „Hristos ne-a răscumpărat"[1309], și iarăși: „Și nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește în mine"[1310], nu vorbea despre sine, ci despre cel care, după ce a păcătuit, vrea să se pocăiască, și descrie în persoana sa fragilitatea condiției omenești, care rabdă în sine înfruntările celor doi oameni, cel interior și cel exterior, care se luptă între ei. Omul interior încuviințează legea, și pe cea scrisă, și pe cea a firii, pentru că este „bună, sfântă, dreaptă și duhovnicească"[1311]. Omul exterior zice: „Eu sunt trupesc, vândut sub păcat. Pentru că

[1307] *Ieșirea* 20, 17; *Deuteronomul* 5, 21.

[1308] 2 *Corinteni* 13, 3.

[1309] *Galateni* 3, 13.

[1310] *Galateni* 2, 20.

[1311] *Cf. Romani* 7, 12.

ceea ce fac nu știu; căci nu săvârșesc ceea ce voiesc, ci fac ceea ce urăsc"[1312]. Însă, dacă omul exterior săvârșește ceea ce nu voiește și face ceea ce urăște, atunci el dovedește că porunca este bună și că nu el săvârșește ce este rău, ci păcatul care sălășluiește în carnea sa, adică viciile trupești și dorința de plăcere, care a fost sădită în trupurile oamenilor pentru urmașii și spița lor; iar dacă a întrecut măsura, devine păcat.

Fiecare să se privească cu atenție și să se acuze pe sine; să cerceteze impulsurile viciilor și să vadă cum deseori, sub imperiul vorbirii, al gândirii sau al ardorii trupului, vorbește, cugetă și suferă ceea ce nu voiește; zic „suferă", iar nu „face", ca să nu pară că învinovățesc niște oameni sfinți, despre care s-a scris: „Acest om era fără prihană și drept; se temea de Dumnezeu și se ferea de orice este rău"[1313]; iar despre Zaharia și Elisabeta: „Și erau amândoi drepți înaintea lui Dumnezeu, umblând fără prihană în toate poruncile și rânduielile Domnului"[1314]. Și li s-a poruncit apostolilor: „Fiți, dar, voi desăvârșiți, precum Tatăl vostru cel ceresc desăvârșit este"[1315]. Niciodată El nu le-ar fi poruncit aceasta apostolilor dacă nu ar fi știut că omul poate să fie desăvârșit; exceptând cazul în care am spune că vorbele: „Se ferea de orice este rău" ar face referire la îndreptarea lor, la părăsirea și corectarea greșelilor copilăriei și a viciilor vârstei desfrânării, și că virtuțile și chiar dreptatea care sunt lăudate la Zaharia și Elisabeta ar fi exterioare, iar că poftele, despre care se spune că sălășluiesc în mădularele noastre, sunt înlăuntrul nostru. Dar li se poruncește nu unor copii, ci apostolilor, unor oameni în puterea vârstei, să ia asupră-și desăvârșirea, despre care și noi mărturisim că există la vârsta matură.

Spunând acestea, nu preamărim viciile, ci urmăm autoritatea Scripturilor, potrivit cărora niciun om nu este fără de păcat, ci Dumnezeu i-a închis pe toți oamenii sub stăpânirea păcatului, pentru ca să aibă milă de toți, în afara Celui „care nu săvârșise niciun păcat și nici înșelăciune nu fusese în gura Lui"[1316]. De aceea, și Solomon spune că urma șarpelui pe stâncă nu se vede[1317]. Iar

[1312] *Romani* 7, 14-15.
[1313] *Iov* 1, 1.
[1314] *Luca* 1, 6.
[1315] *Matei* 5, 48.
[1316] *Isaia* 53, 9.
[1317] *Pildele* 30, 19.

Domnul zice despre Sine: „Iată, vine stăpânitorul acestei lumi și nu găsește nimic în Mine”[1318], adică nimic din lucrarea sa ori din urmele sale. De aceea, ni se poruncește să nu îi facem reproșuri omului care se căiește de păcatele sale și să nu îl detestăm pe egiptean, fiindcă și noi am fost odinioară în Egipt și din lut și cărămizi am ridicat cetăți pentru Faraon și fiindcă am fost duși robi la Babilon prin legea păcatului care stăruia în mădularele noastre. Și, pe când deznădejdea părea a fi crescut peste măsură, ba chiar pe când trebuia să recunoaștem pe față că tot omul era prins în plasa diavolului, Apostolul, întors în sine, sau, mai degrabă, omul în a cărui persoană vorbește Apostolul, Îi mulțumește Mântuitorului că a fost mântuit prin sângele Lui și s-a lepădat de zdrențele-i murdare prin botez și a luat veșmântul nou al lui Hristos; murind omul cel vechi, s-a născut un om nou, care să poată spune: „Om nenorocit ce sunt! Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia? Mulțumesc lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos, Domnul nostru, Care m-a izbăvit de trupul morții”[1319].

Iar dacă cineva nu acceptă că Apostolul vorbește despre alții în persoana sa, să explice cum se face că Daniel, despre care știm că a fost drept, pare a vorbi despre sine pe când se roagă pentru alții: „Păcătuit-am, fărădelege am făcut, ca și cei nelegiuiți ne-am purtat, răsculatu-ne-am și ne-am depărtat de la poruncile și de la legile Tale și nu am ascultat de slujitorii Tăi proroci, care ne-au grăit în numele Tău: către regii noștri, către mai-marii noștri, părinților noștri și la tot poporul țării. A Ta este, Doamne, dreptatea, iar a noastră rușinarea fețelor noastre!”[1320] Iată și ce se spune în *Psalmul al XXXI-lea*: „Păcatul meu Ți l-am făcut cunoscut și fărădelegea mea n-am ascuns-o. Zis-am: «Mărturisi-voi fărădelegea mea Domnului»; și Tu ai iertat nelegiuirea păcatului meu. Pentru aceasta se va ruga către Tine tot cuviosul la vreme potrivită”[1321]; acestea nu i se potrivesc lui David, bărbat drept și proroc (ca să o spun simplu), ale cărui cuvinte sunt prezentate aici, ci păcătosului. Și, după ce omul cel drept a rostit asemenea vorbe sub chipul celui ce se pocăiește, el merită să Îl audă pe Dumnezeu spunându-i: „Înțelepți-te-voi și te voi îndrepta pe calea aceasta pe care vei

[1318] *Ioan* 14, 30.
[1319] *Romani* 7, 24-25.
[1320] *Daniel* 9, 5-7.
[1321] *Psalmul* 31, 5-7.

merge; aținti-voi spre tine ochii Mei"[1322]. În *Psalmul al XXXVII-lea*, intitulat *Spre aducere aminte*, citim un asemenea îndemn, ca să ne învețe că trebuie mereu să ne amintim de păcatele noastre și să ne pocăim: „Nu este pace în oasele mele din cauza păcatelor mele. Că fărădelegile mele au covârșit capul meu, ca o sarcină grea apăsa-t-au peste mine. S-au stricat și s-au putregăit rănile mele din cauza nesocotinței mele. Chinuitu-m-am și mult m-am gârbovit"[1323].

Tot acest pasaj al Apostolului, precum și ceea ce precedă și ceea ce urmează, ba chiar toată *Epistola către romani* este învăluită în mari neclarități și, dacă aș voi să le discut pe toate, ar trebui să scriu nu doar o carte, ci multe și mari volume.

9. *De ce scrie Apostolul Pavel în aceeași* Epistolă către romani*: „Căci aș fi dorit să fiu eu însumi anatema de la Hristos pentru frații mei, care sunt israeliți, ale cărora sunt înfierea și slava și legămintele și Legea și închinarea și făgăduințele, ai cărora sunt părinții și din care după trup este Hristos, Cel care este peste toate Dumnezeu, binecuvântat în veci. Amin!"*[1324]? Într-adevăr, este o problemă serioasă cum Apostolul, care mai sus spusese: „Cine ne va despărți pe noi de iubirea lui Hristos? Necazul, sau strâmtorarea, sau prigoana, sau foametea, sau lipsa de îmbrăcăminte, sau primejdia, sau sabia?"[1325], și din nou: „Căci sunt încredințat că nici moartea, nici viața, nici îngerii, nici stăpânirile, nici cele de acum, nici cele ce vor fi, nici puterile, nici înălțimea, nici adâncul și nicio altă făptură nu va putea să ne despartă pe noi de iubirea lui Dumnezeu, cea întru Hristos Iisus, Domnul nostru"[1326], acum afirmă sub jurământ și spune: „Spun adevărul în Hristos, nu mint, martor fiindu-mi conștiința mea în Duhul Sfânt, că mare îmi este întristarea și necurmată durerea inimii. Căci aș fi dorit să fiu eu însumi anatema de la Hristos pentru frații mei și de un neam cu mine, după trup"[1327] și celelalte.

Dacă iubirea Apostolului față de Domnul este atât de mare, încât nici spaima de moarte, nici nădejdea vieții, nici prigoana, nici foamea, nici lipsa de îmbrăcăminte, nici primejdia, nici sabia

---

1322 *Psalmul* 31, 9.
1323 *Psalmul* 37, 3-6.
1324 *Romani* 9, 3-5.
1325 *Romani* 8, 35.
1326 *Romani* 8, 38-39.
1327 *Romani* 9, 1-3.

nu îl pot despărți de iubirea Lui, și dacă, la fel, îngerii, și stăpânirile, și cele de acum, și cele ce vor fi, și toate puterile cerurilor, și înălțimea, și adâncul, și toate făpturile s-ar năpusti asupra lui (ceea ce nu se poate întâmpla niciodată), și totuși nu ar putea fi despărțit de iubirea lui Dumnezeu, pe care o are în Iisus Hristos, care este schimbarea cea atât de mare, ba chiar înțelepciunea nemaiauzită, încât, din iubire de Hristos, să renunțe să-L mai aibă pe Hristos? Și, de teamă că nu îi dăm crezare, jură și afirmă în Hristos și invocă Duhul Sfânt, ca martor al conștiinței sale, că are o întristare care nu este ușoară și întâmplătoare, ci este mare și de necrezut, și că are o durere în inimă, care îl chinuie nu doar pe moment și apoi trece, ci care rămâne necurmat acolo. Încotro se îndreaptă această tristețe? Spre ce merge durerea necurmată? Dorește să fie anatema de la Hristos și să piară el, pentru ca alții să fie mântuiți.

Dar, dacă luăm în considerare cuvintele lui Moise, care se roagă la Dumnezeu pentru poporul iudeilor și zice: „De vrei să le ierți păcatul acesta, iartă-i; iar de nu, șterge-mă și pe mine din cartea Ta, în care m-ai scris!"[1328], vom vedea că iubirea lui Moise și a lui Pavel pentru poporul care le-a fost încredințat este aceeași. Un păstor bun își dă viața pentru oile sale. Însă un păstor tocmit o ia la fugă când vede lupul venind, pentru că oile nu sunt ale sale. Și este același lucru să spui: „Aș fi dorit să fiu anatema de la Hristos" și: „Șterge-mă și pe mine din cartea Ta, în care m-ai scris". Căci aceia care sunt șterși din cartea celor vii și nu sunt înscriși cu cei drepți devin anatema de la Domnul. Și, în același timp, privește cât de mult Îl iubește Apostolul pe Hristos, încât dorește să moară și să piară singur pentru El, numai să creadă în El tot neamul omenesc! Dar nu să piară de-a pururi, ci să își piardă doar viața prezentă. De fapt, cine și-a pierdut sufletul pentru Hristos și-l mântuiește. De aceea, și ia un exemplu din *Psalmul al XLIII-lea*: „Că pentru Tine suntem uciși toată ziua, socotiți am fost ca niște oi de junghiere"[1329]. Prin urmare, Apostolul vrea să piară în carne, pentru ca alții să fie mântuiți în duh, vrea să își verse sângele, pentru ca sufletele multora să fie cruțate. Cât despre sensul de „ucidere" pe care îl are anatema, acesta poate fi dovedit prin multe texte ale Vechiului Testament.

---

[1328] *Ieșirea* 32, 32.

[1329] *Psalmul* 43, 24.

Și, ca să nu socotim că tristețea sa este neînsemnată și slab motivul durerii sale, el adaugă aceste cuvinte și zice: „Pentru frații mei și cei de un neam cu mine după trup”[1330]. Când îi numește pe iudei de un neam cu el și frați după trup, arată că îi sunt străini după duh. „A cărora” - zice el - „este înfierea”, pe care cuvântul grecesc υἱοθεσία o exprimă mai clar. Despre ei vorbea odinioară Domnul: „Întâi-născutul Meu, Israel”[1331]. Și zice: „Zămislit-am fii și i-am crescut”[1332], iar acum: „Fiii străini M-au mințit pe Mine”[1333]. Și „a cărora este slava”[1334] de a fi fost aleși dintre toate neamurile pentru a fi poporul lui Dumnezeu. Și „ale cărora sunt legămintele”, unul după literă, celălalt după duh, pentru ca aceia care au slujit în carne prin riturile Legii abolite să slujească după aceea în duh prin poruncile Evangheliei veșnice. „Și Legea”, care corespunde amândurora, și Legământului Nou, și celui Vechi. „Și închinarea”, adică adevărata religie. „Și făgăduințele”, pentru ca tot ceea ce a fost făgăduit părinților să se împlinească în fii. „Și” – ceea ce este mai important decât orice – „din care este Hristos”, născut din Fecioara Maria. Și, ca să știm cine este Acest Hristos, cuprinde într-o singură frază cauzele durerii sale: „Cel care este peste toate Dumnezeu, binecuvântat în veci. Amin!”[1335], astfel încât să se vadă limpede măreția și harul Celui pe care nu L-au primit, deși a fost zămislit din neamul lor. Și, cu toate acestea, laudă adevărul acestei judecăți, pentru ca sentința dată de Dumnezeu celor de un neam și frați cu el să nu pară nici aspră, nici nemăsurată. El deplânge că, acolo unde era atâta bine, acum este atâta rău.

**10.** *Cum poate fi înțeles ce le scrie colosenilor același Apostol: „Nimeni să nu vă smulgă biruința printr-o prefăcută umilință și printr-o fățarnică închinare la îngeri, încercând să pătrundă în cele ce n-a văzut și îngâmfându-se zadarnic cu închipuirea lui trupească, în loc să se țină strâns de capul de la care trupul tot – prin încheieturi și legături, îndestulându-se și întocmindu-se – sporește în creșterea lui Dumnezeu”[1336] și celelalte?* Dovedim și acum că Pavel

[1330] *Romani* 9, 3.
[1331] *Ieșirea* 4, 22.
[1332] *Isaia* 1, 2.
[1333] *Psalmul* 17, 49.
[1334] Aici și în continuare, *Romani* 9, 4.
[1335] *Romani* 9, 5.
[1336] *Coloseni* 2, 18-19.

a zis nu din smerenie, ci din sinceritatea conștiinței: „Și, chiar dacă sunt neiscusit în cuvânt, nu însă în cunoștință"[1337] – ceea ce și noi am spus adeseori. Într-adevăr, limba nu explică sensurile profunde și ascunse. Și, în timp ce el este conștient de realitatea pe care o spune, totuși nu o poate transpune pentru urechile altora într-un limbaj clar. În timp ce în limba sa maternă se exprima cu mare ușurință (căci era evreu între evrei, studiase la picioarele lui Gamaliel și era un om foarte învățat într-ale Legii), când dorea să își traducă propria gândire, se încurca. Însă, dacă aceasta i se întâmplă în limba greacă, de care se pătrunsese încă de mic, pentru că fusese crescut în Tars, oraș în Cilicia, ce să mai spunem despre autorii latini care, încercând să traducă ideile lui cuvânt cu cuvânt, le fac și mai obscure, așa cum buruienile crescute înăbușă roadele bogate?

Prin urmare, vom încerca, parafrazând, să explicăm sensul și să lămurim confuziile unui stil complicat, redându-le cuvintelor ordinea și îmbinările firești, pentru ca, printr-o înlănțuire simplă, firul cuvintelor să se depene lesne, iar țesătura limbajului apostolic să răsară dintr-o băteală curată.

„Nimeni să nu vă smulgă biruința"[1338], nimeni să nu primească premiul victoriei împotriva voastră. Aceasta se spune în greacă καταβραβευέτω, când cineva, aflat într-o întrecere, din pricina nedreptății agonotetului[1339] sau a înșelătoriilor arbitrilor pierde premiul[1340] și laurii care i se cuvin. Multe sunt cuvintele pe care le folosește în mod obișnuit Apostolul, potrivit uzului particular orașului și provinciei sale. Dintre acestea, cităm câteva, ca exemplu: „Este prea puțin pentru mine să fiu judecat într-o zi omenească"[1341], adică: ἀπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας; „vorbesc omenește", ἀνθρώπινον λέγω; și οὐ κατενάρκησα ὑμᾶς, adică: „Nu v-am împovărat"; și ceea ce zice acum: μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω, adică: „Nimeni să nu primească premiul victoriei împotriva voastră". Aceste expresii și multe alte cuvinte sunt folosite de cilicieni până astăzi. Să nu ne mirăm că Apostolul le folosește potrivit uzului limbii sale, în care s-a născut și a crescut, de vreme ce Vergilius, al doilea Homer pentru noi, urmând obiceiul patriei sale, numește frigul „scelerat".

---

[1337] *2 Corinteni* 11, 6.

[1338] *Coloseni* 2, 18.

[1339] Cel care prezidează jocurile publice.

[1340] În original: βραβεῖον.

[1341] *1 Corinteni* 4, 3.

Așadar, nimeni să nu vă biruie și să nu vă supună, voind să urmeze smerenia literei și religia și închinarea la îngeri, ca să nu slujiți sensului duhovnicesc, ci reprezentărilor viitoare, pe care nici cel care dorește să vă biruie nu le-a văzut sau nu le vede (căci ambele sensuri se susțin în greacă), mai cu seamă pentru că merge și pășește plin de sine și își arată trufia minții prin felul în care își poartă trupul – este ceea ce semnifică ἐμβατεύων. Însă zadarnic se fălește și se îngâmfă în simțământul cărnii sale, pentru că înțelege totul trupește și caută concepțiile delirante ale tradițiilor iudaice în loc să se țină unit de Capul tuturor Scripturilor, despre care s-a scris: „Capul bărbatului este Hristos"[1342]. Într-adevăr, El este capul și fundamentul întregului trup și al celor care cred, și al înțelegerii duhovnicești. Din acest cap primește trupul Bisericii, prin îmbinările și legăturile sale, seva vitală a învățăturii cerești, pentru ca toate mădularele să prindă viață puțin câte puțin și, prin căile ascunse ale venelor, să se răspândească, limpezit, sângele hranei și să fie slujită și să crească întocmirea echilibrată a trupului, astfel încât din izvorul capului să crească, udate, mădularele întru desăvârșirea lui Dumnezeu, ca să se împlinească rugăciunea Mântuitorului: „Părinte, vreau ca, după cum Eu și Tu suntem una, așa și aceștia în Noi să fie una"[1343] și pentru ca, după ce Hristos ne va fi încredințat Tatălui, „Dumnezeu să fie toate în toți"[1344]. Același lucru îl scrie, într-un stil foarte obscur și prin cuvinte, și prin sensuri, și prin felul de exprimare, efesenilor: „Ci, ținând adevărul, în iubire, să creștem întru toate pentru El, Care este capul – Hristos, din Care tot trupul bine alcătuit și bine încheiat, prin toate legăturile care îi dau tărie, își săvârșește creșterea, potrivit lucrării măsurate fiecăruia din mădulare, și se zidește întru dragoste"[1345]. Am discutat acest pasaj în comentariile asupra aceleiași Epistole.

Însă Pavel spune toate acestea împotriva acelora dintre iudei care, crezând în Domnul și Mântuitorul, doreau să păstreze riturile iudaice. O mare controversă privitoare la acest subiect a fost pornită și în *Faptele Apostolilor*. De aceea, și Pavel spusese mai sus: „Nimeni să nu vă judece"[1346] (nimeni dintre cei care se fălesc a fi

[1342] *1 Corinteni* 11, 3.
[1343] *Ioan* 17, 21.
[1344] *1 Corinteni* 15, 28.
[1345] *Efeseni* 4, 15-16.
[1346] *Coloseni* 2, 16.

învățătorii Legii) „pentru mâncare sau băutură", pe motiv că unele sunt curate, altele spurcate, „sau cu privire la vreo sărbătoare", unii socotind că anumite zile sunt de sărbătoare, iar altele nu. Căci pentru noi, care credem în Hristos cel înviat, sărbătoarea este nesfârșită și veșnică. „Sau la lună nouă", adică în prima zi a unei noi luni, când luna descrește, dispare și este acoperită de umbra nopții. Căci lumina creștinilor este veșnică și pururi luminată de razele Soarelui dreptății. „Sau la sâmbete" – când Legea îi oprea să facă treburi de robi și să poarte poveri –, fiindcă am fost dăruiți de Hristos cu libertate și am încetat să ducem apăsarea păcatelor. „Acestea sunt umbră celor viitoare"[1347], imagini ale fericirii ce va să vină, pentru ca, în timp ce iudeii șovăie și sunt legați de pământ, noi să trecem duhovnicește la Hristos, Care, spre deosebire de umbre, este numit acum trup. Căci, așa cum adevărul este în trup, iar minciuna în umbra trupului, tot astfel trebuie să așteptăm, în înțeles duhovnicesc, orice hrană curată și orice băutură curată, și toată bucuria sărbătorii, și calendele veșnice, și odihna veșnică.

Să cercetăm și ce a vrut să spună sau ce sens are expresia: „Prin smerenie și închinare la îngeri"[1348]. Din vremea în care Domnul le-a spus ucenicilor: „Sculați-vă, să mergem de aici!"[1349], și: „Casa voastră vi se lasă pustie"[1350], și: „Locul unde a fost răstignit Domnul se cheamă duhovnicește Egipt și Sodoma"[1351], tot cultul riturilor iudaice a fost suprimat și toate jertfele pe care le aduc ei nu I le mai aduc lui Dumnezeu, ci îngerilor răzvrătiți și duhurilor necurate. Și nu este de mirare dacă fac aceasta după Pătimirea Domnului, deoarece li se spune și de către Prorocul Amos: „Adus-ați voi Mie, casă a lui Israel, timp de patruzeci de ani, în pustie, junghieri și jertfe? Dimpotrivă, ați purtat cortul lui Moloh și steaua dumnezeului vostru Remfan, chipurile pe care le-ați făcut ca să vă închinați la ele!"[1352] Înfățișând acestea mai pe larg în cuvântarea adresată iudeilor și depănând vechea istorie, mucenicul Ștefan a grăit astfel: „Și au făcut în zilele acelea un vițel și au adus idolului jertfă și se veseleau de lucrurile mâinilor lor. Și S-a întors Dumnezeu și

[1347] *Coloseni* 2, 17.
[1348] *Coloseni* 2, 18.
[1349] *Ioan* 14, 31.
[1350] *Matei* 23, 38.
[1351] *Apocalipsa* 11, 8.
[1352] *Faptele Apostolilor* 7, 42-43; *Amos* 5, 25-26.

i-a dat pe ei să slujească oștirii cerului, precum este scris în cartea prorocilor"[1353]. Însă sunt numiți „oștire a cerului" nu doar soarele, luna și astrele strălucitoare, ci și toată mulțimea îngerilor și oastea lor, care în ebraică este numită *sabaot*, adică „a puterilor" sau „a oștirilor". De aceea citim în *Evanghelia după Luca*: „Și deodată s-a făcut, împreună cu îngerul, mulțime de oaste cerească, lăudând pe Dumnezeu și zicând: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace oamenilor de bunăvoire!»"[1354] Căci Dumnezeu „a făcut duhurile îngeri, iar pe slujitorii Săi foc arzător"[1355]. Și, ca să știm că, dintotdeauna, cei care se închinau la idoli, deși în templu păreau că Îi aduc jertfe lui Dumnezeu, ei nu I le aduceau Lui, ci îngerilor, aflăm mai pe larg de la Iezechiel: „Le-am dat legi care nu erau bune și rânduieli care nu erau bune"[1356]. Căci Dumnezeu nu cere sângele țapilor și al taurilor, ci „jertfa lui Dumnezeu este duhul umilit; inima înfrântă și zdrobită Dumnezeu nu o va disprețui"[1357]. De aceea, cei care făcuseră un vițel în Horeb și se închinaseră stelei zeului Remfan, despre care am discutat mai pe larg în comentariile la Prorocul Amos, au adorat idolii pe care îi făcuseră ei înșiși; și Dumnezeu i-a dat să slujească oștirii cerești, ceea ce acum este numit de Apostol „închinare la îngeri".

Pentru „smerenie", în greacă se citește ταπεινοφροσύνη, adică josnicie a sufletului sau a spiritului. Căci este o idee umilă și o presupunere jalnică să crezi că Dumnezeu Își află plăcerea în sângele țapilor și al taurilor și în mirosul de tămâie arsă, de care adesea noi, oamenii, ne ferim. Ceea ce urmează: „Dacă deci ați murit împreună cu Hristos pentru elementele lumii, pentru ce atunci, ca și cum ați viețui în lume, răbdați porunci ca acestea: «Nu lua, nu gusta, nu te atinge!» – toate fiind lucruri menite să piară prin întrebuințare –, potrivit unor rânduieli și învățături omenești? Unele ca acestea au oarecare înfățișare de înțelepciune, în păruta lor cucernicie, în smerenie și în necruțarea trupului, dar n-au niciun preț și sunt numai pentru sațiul trupului"[1358] ni se pare că are următorul înțeles. Să parcurgem fiecare amănunt și să lămurim sensurile și

[1353] *Faptele Apostolilor* 7, 41-42.
[1354] *Luca* 2, 13-14.
[1355] *Psalmul* 103, 5.
[1356] *Iezechiel* 20, 25.
[1357] *Psalmul* 50, 18.
[1358] *Coloseni* 2, 20-23.

cuvintele obscure, Hristos dezvăluindu-ni-le. „Dacă sunteți botezați în Hristos și morți cu Hristos întru botez, dar morți pentru elementele acestei lumi (pentru ceea ce numim, simplu, «elemente»), de ce nu spuneți împreună cu mine: «Iar mie să nu-mi fie a mă lăuda decât numai în crucea Domnului nostru Iisus Hristos, prin care lumea este răstignită pentru mine și eu pentru lume»[1359] și nu Îl ascultați pe Domnul când Îi spune Tatălui: «Ei nu sunt din lume, precum nici Eu nu sunt din lume»[1360] și: «Lumea îi urăște, pentru că nu sunt din lume, așa cum nici Eu nu sunt din lume»[1361]? Dimpotrivă, voi hotărâți, ca și cum ați trăi în lume, să nu atingeți trupul unui om mort, nici veșmintele și scaunul pe care a șezut o femeie la soroc, și să nu gustați carnea de porc, de iepuri, de sepie, de murene, de țipari și a tuturor peștilor care nu au solzi și aripi, și toate cele care sunt stricate și supuse pieirii prin însăși folosirea lor și sunt duse odată cu murdăriile. «Bucatele sunt pentru pântece și pântecele pentru bucate»[1362]; și: «Nu ceea ce intră pe gură spurcă pe om, ci ceea ce iese din noi»[1363]. «Potrivit unor rânduieli» – zice – «și învățături omenești»[1364], potrivit spuselor lui Isaia: «Poporul acesta Mă cinstește cu buzele, dar inima lor este departe de Mine. Și zadarnic Mă cinstesc ei, învățând învățături ce sunt porunci ale oamenilor»[1365]. De aceea, și Domnul îi mustră pe farisei, zicându-le: «Ați zădărnicit porunca lui Dumnezeu, ca să rânduiți datina voastră. Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, iar cine va blestema pe tată sau pe mamă să se sfârșească cu moarte. Voi însă spuneți: 'Cel care va zice tatălui său sau mamei sale: orice este de la mine îți va fi de folos', acela nu l-a cinstit pe tatăl său ori pe mama sa»[1366] și celelalte. Și adaugă acestor cuvinte: «Ați zădărnicit porunca lui Dumnezeu din pricina datinii voastre»".

Și nu pot să reiau câte datini au fariseii, pe care astăzi le numesc δευτερώσεις[1367], și câte legende băbești, căci nu o îngăduie mărimea

[1359] *Galateni* 6, 14.
[1360] *Ioan* 17, 16.
[1361] *Ioan* 17, 14.
[1362] *1 Corinteni* 6, 13.
[1363] *Matei* 15, 11.
[1364] *Coloseni* 2, 22.
[1365] *Matei* 15, 8-9; *Isaia* 29, 13.
[1366] *Matei* 15, 3-6.
[1367] În ebraică, *Mishna*, „repetare", este o culegere de opinii și dezbateri juridice care stau la baza dreptului religios iudaic.

cărții, iar cele mai multe sunt atât de rușinoase, încât aș roși să le spun. Voi zice totuși una, spre rușinarea acestui neam vrăjmaș. Au în fruntea sinagogilor niște oameni foarte înțelepți, care sunt însărcinați cu îndatorirea dezgustătoare ca, dacă nu pot să își dea seama din priviri dacă sângele unei fecioare sau al unei femei aflate la soroc este curat sau spurcat, să facă dovada gustându-l. Pe lângă aceasta, pentru că s-a poruncit ca fiecare să stea în casa lui în zilele sabatului și să nu iasă, nici să nu plece din locul în care locuiește, dacă vreodată ni se întâmplă să îi îndemnăm, după litera Legii, să nu se culce, să nu umble, să nu stea în picioare, ci doar așezați, dacă vor să respecte preceptele, au obiceiul de a ne răspunde și de a zice: „Rabbi Akiva[1368] și Simon[1369] și Hillel[1370], învățătorii noștri, ne-au îndătinat să umblăm de sabat două mii de pași, și celelalte de acest fel", punând învățăturile oamenilor înaintea învățăturii lui Dumnezeu. Nu spunem aceasta în sensul că trebuie să ședem în ziua sabatului și nu trebuie să ne îndepărtăm de locul în care fiecare a fost rânduit, ci spunem că trebuie să se împlinească, prin respectarea normelor duhovnicești, ceea ce este imposibil prin Lege și este o slăbiciune în sens carnal.

Urmează: „Unele ca acestea au într-adevăr înfățișare de înțelepciune"[1371]. În acest pasaj, adverbul „într-adevăr" este de prisos și descoperim că Apostolul se exprimă astfel în multe locuri, fiindcă nu era experimentat în tehnica gramaticală. Căci nu urmează „dar" sau altă conjuncție care îi corespunde propoziției în care a fost pus adverbul „într-adevăr". Așadar, regulile religioase iudaice par a avea aparența rațiunii sau a înțelepciunii omenești în ochii ignoranților sau ai poporului de jos. De aceea, și învățații lor sunt numiți σοφοί, adică „înțelepți". Și, dacă vreodată, în anumite zile, își înfățișează datinile, au obiceiul să le spună discipolilor lor: οἱ σοφοί δευτεροῦσιν, adică „înțelepții ne învață datinile". În loc de „superstiție", în greacă este pus ἐθελοθρησκεία, adică „falsă credință", iar pentru „umilință", ταπεινοφροσύνη, care mai degrabă numește o virtute decât un defect. Dar, aici, prin ταπεινοφροσύνη

---

[1368] Învățat evreu de la sfârșitul secolului I - începutul secolului al II-lea d.Hr., unul dintre cei mai importanți contribuitori la Mișna, executat de romani.
[1369] Învățăcel al lui Rabbi Akiva.
[1370] Hillel (110 î.Hr. - 10 d.Hr.) a fost un conducător religios evreu, înțelept și cărturar asociat cu dezvoltarea Mișnei și a Talmudului și fondatorul școlii de gândire Casa lui Hillel.
[1371] *Coloseni* 2, 23.

trebuie să înțelegem că au sentimente josnice și pământești. Cât despre expresia ἀφειδία σώματος, „severitate față de trup", al cărei nume limba latină nu îl explică, la noi se traduce: „Pentru ca trupul să nu fie cruțat". Iudeii nu își cruță trupurile când iau hrana, uneori disprețuind ceea ce au și dorind ceea ce nu au – din această nevoie ei își atrag infirmități și boli –, și nu se cinstesc pe sine, deși tot ceea ce este curat li se cuvine celor curați și nimic nu poate fi spurcat, „pentru că este primit cu mulțumire"[1372], și de aceea a fost creat de Domnul, ca să dea viață și să susțină mădularele omenești prin săturarea și împlinirea cărnii.

Însă prin „elementele lumii", din pricina cărora sau pentru care suntem morți, trebuie să înțelegem Legea lui Moise și Vechiul Testament. Prin mijlocirea lor, un fel de elemente și rudimente ale religiei, învățăm ce este Dumnezeu. Căci, așa cum sunt numite „elemente" literele prin care formăm silabe și cuvinte și purcedem, după o îndelungată meditație, la compunerea unui discurs, și după cum muzica are elementele sale, iar geometria începe de la linii, care sunt elementele sale, și dialectica și medicina au părțile lor introductive[1373], tot astfel prin elementele Vechiului Testament este instruit un bărbat sfânt încă din copilărie, ca să ajungă la plenitudinea Evangheliei. De aceea, *Psalmul al CXVIII-lea* și celelalte notate prin litere ne conduc de la etică spre teologie și, de la elementele „literei care ucide" și care este nimicită, ne fac să trecem spre „duhul dătător de viață"[1374]. Așadar, cei care suntem morți pentru lume și pentru elementele ei nu trebuie să respectăm regulile lumii, fiindcă în primul caz nu este decât un început, în cel de-al doilea este desăvârșire.

11. *Ce înseamnă ce le scrie același Apostol tesalonicenilor: „Dacă nu va veni lepădarea de credință și nu se va da pe față omul nelegiuirii"*[1375] și celelalte? În *Epistola întâi către tesaloniceni* scrisese: „Iar despre ani și despre vremuri, fraților, nu aveți nevoie să vă scriem, căci voi înșivă știți bine că ziua Domnului vine așa, ca un fur noaptea. Atunci când vor zice: pace și liniște, atunci, fără de veste, va veni peste ei pieirea, ca și durerile peste cea însărcinată, și

---

[1372] *1 Timotei* 4, 4.
[1373] În original: εἰσαγωγάς.
[1374] *2 Corinteni* 3, 6.
[1375] *2 Tesaloniceni* 2, 3.

scăpare nu vor avea"[1376]. Mai sus le scrisese: „Căci aceasta vă spunem, după cuvântul Domnului, că noi, cei vii, care vom fi rămas până la venirea Domnului, nu o vom lua înaintea celor adormiți, pentru că Însuși Domnul, prin poruncă, la glasul arhanghelului și la trâmbița lui Dumnezeu, Se va pogorî din cer și cei morți întru Hristos vor învia întâi. După aceea, noi, cei vii, care vom fi rămas, vom fi răpiți împreună cu ei în nori, ca să întâmpinăm pe Domnul în văzduh, și așa pururea vom fi cu Domnul. De aceea, mângâiați-vă unii pe alții cu aceste cuvinte"[1377].

Auzind acestea, macedonenii nu au înțeles cine sunt cei la care Apostolul se referă prin expresia „cei vii" împreună cu el, care sunt numiți „rămași" și care vor fi răpiți împreună cu el în nori, înaintea Domnului, ci au crezut că Hristos va veni întru măreția Sa în timp ce Pavel este încă în viață și înainte ca el să guste din moarte. Când află aceasta, Apostolul îi roagă și jură pe venirea Domnului nostru Iisus Hristos să nu se lase tulburați înainte de vreme nici de vreun duh, nici de vorbe, nici de o epistolă care ar părea scrisă de el, ca și cum ziua Domnului ar fi aproape. Toate volumele prorocilor și credința adusă de Evanghelii ne învață că sunt două Veniri ale Domnului și Mântuitorului: prima dată a venit în smerenie, iar mai apoi va veni întru slavă.

Domnul Însuși a declarat public cele ce se vor întâmpla înainte de sfârșitul lumii și cum va veni Antihristul, atunci când le vorbește apostolilor: „Deci, când veți vedea urâciunea pustiirii, despre care a vorbit Daniel prorocul, stând în locul cel sfânt – cine citește să înțeleagă –, atunci cei din Iudeea să fugă în munți. Cel ce va fi pe casă să nu se coboare ca să-și ia lucrurile din casă"[1378]. Și iarăși: „Atunci, de vă va zice cineva: «Iată, Hristos este aici sau dincolo», să nu-l credeți. Căci se vor ridica hristoși mincinoși și proroci mincinoși și vor da semne mari și chiar minuni, ca să amăgească, de va fi cu putință, și pe cei aleși. Iată, v-am spus de mai înainte. Deci, de vă vor zice vouă: «Iată, este în pustie», să nu ieșiți! «Iată este în cămări», să nu credeți! Căci, precum fulgerul iese de la răsărit și se arată până la apus, așa va fi și venirea Fiului Omului"[1379]. Și apoi: „Atunci se va arăta pe cer semnul Fiului Omului și vor vedea pe

[1376] *1 Tesaloniceni* 5, 1-3.
[1377] *1 Tesaloniceni* 4, 15-18.
[1378] *Matei* 24, 15-17.
[1379] *Matei* 24, 23-27.

Fiul Omului venind pe norii cerului, cu putere și cu slavă multă. Și va trimite pe îngerii Săi, cu sunet mare de trâmbiță, și vor aduna pe cei aleși ai Lui din cele patru vânturi, de la marginile cerurilor până la celelalte margini"[1380]. Și din nou le vorbește iudeilor despre Antihrist: „Eu am venit în numele Tatălui Meu și voi nu M-ați crezut; dacă va veni altul în numele său, pe acela îl veți primi"[1381].

Așadar, fie o epistolă greșit înțeleasă, fie o falsă revelație, care îi înșelase în vis, în timp ce dormeau, fie presupunerile unora care interpretau în acea vreme cuvintele prorocitoare ale lui Isaia și Daniel și ale Evangheliilor mișcaseră și tulburaseră mințile tesalonicenilor, încât să spere că Hristos va veni atunci în măreția Sa. Apostolul corectează această greșeală și le arată la ce evenimente trebuie să se aștepte înainte de venirea Antihristului, pentru ca, de îndată ce le vor vedea întâmplându-se, să știe că va veni Antihristul, adică omul păcatului și fiul pierzării, „potrivnicul, care se înalță mai presus de tot ce se numește Dumnezeu sau se cinstește cu închinare, așa încât să se așeze el în templul lui Dumnezeu"[1382].

Zice: „Până ce mai întâi nu va veni răzvrătirea"[1383], care în greacă este numită ἀποστασία, pentru ca toate neamurile supuse imperiului romanilor să se rupă de ei; „și se va da pe față"[1384], adică va fi arătat cel pe care îl vestesc vorbele tuturor prorocilor – „omul păcatului", în care se află izvorul tuturor păcatelor, și „fiul pierzării", adică al diavolului, căci el este pierzania tuturor și potrivnicul lui Hristos, și de aceea este numit Antihrist, și „se înalță mai presus de tot ce se numește Dumnezeu", astfel încât calcă în picioare atât dumnezeii tuturor neamurilor, cât și orice religie îngăduită și adevărată, și șade în templul lui Dumnezeu, fie la Ierusalim (cum cred unii), fie în biserică (după cum socotim noi mai învederat), dându-se drept Însuși Hristos și Fiul lui Dumnezeu. „Dacă mai înainte Imperiul Roman", zice, „nu va fi devastat și Antihristul nu-L va preceda, Hristos nu va veni, pentru că El de aceea va veni, ca să-l nimicească pe Antihrist. Vă amintiți", spune, „că ceea ce vă scriu acum în scrisoare vă spuneam prin viu grai când eram la voi; și vă ziceam că Hristos nu va veni dacă înainte de El nu va fi Antihristul.

---

[1380] *Matei* 24, 30-31.
[1381] *Ioan* 5, 43.
[1382] 2 *Tesaloniceni* 2, 4.
[1383] 2 *Tesaloniceni* 2, 3.
[1384] 2 *Tesaloniceni* 2, 3.

«Și acum știți ce-l oprește, ca să nu se arate decât la vremea lui»[1385]", cu alte cuvinte, „voi știți prea bine care este motivul pentru care Antihristul nu vine acum". Și nu vrea să spună deschis că Imperiul Roman trebuie distrus, pentru că aceia care îl cârmuiesc îl cred veșnic. De aceea, potrivit *Apocalipsei* lui Ioan, pe fruntea curtezanei îmbrăcate în stofă stacojie a fost scris numele hulei[1386], adică „Roma eternă". Căci, dacă ar fi spus deschis și cutezător: „Antihristul nu va veni înainte ca Imperiul Roman să fie nimicit", ar fi părut că se ivește motiv pentru prigonirea Bisericii care lua naștere atunci.

Ceea ce urmează: „Pentru că taina fărădelegii se și lucrează, până când cel care o împiedică va fi împiedicat și dat la o parte. Și atunci se va arăta cel fără de lege"[1387] are următorul înțeles: prin multele nenorociri și păcate cu care Nero, cel mai nelegiuit dintre împărați, a asuprit lumea, este zămislită venirea Antihristului, iar ceea ce el va lucra după aceea este împlinit în parte de acest tiran, numai ca Imperiul Roman, care stăpânește toate neamurile, să se clatine și să dispară. Și atunci va veni Antihristul, izvor al nedreptății, „pe care Domnul Iisus îl va ucide cu suflarea gurii Sale"[1388], adică prin puterea Sa divină și prin autoritatea măreției Sale, pentru care a porunci înseamnă a face; Antihristul nu va fi ucis nici printr-o oaste numeroasă, nici prin tăria oștenilor, nici cu ajutorul îngerilor, ci pe dată ce El va veni. Și, așa cum întunericul este alungat de sosirea soarelui, tot astfel Domnul îl va distruge și îl va nimici „cu strălucirea venirii Sale"[1389] pe cel ale cărui lucrări sunt „lucrările lui Satan"[1390]. Și, așa cum în Hristos s-a aflat trupește plenitudinea dumnezeirii Sale, tot așa în Antihrist vor fi toate forțele, semnele și minunile, dar toate vor fi minciuni. Precum magii se împotriveau, prin minciunile lor, semnelor pe care Dumnezeu le dădea prin Moise, iar toiagul lui Moise a înghițit toiegele lor, la fel adevărul lui Hristos va mistui minciuna Antihristului.

Însă vor fi înșelați de minciuna lui cei care sunt meniți pierzaniei. Și, pentru că s-ar putea ridica o întrebare tăcută: „De ce i-a îngăduit Dumnezeu să aibă toată puterea, și semnele, și minunile,

---

[1385] 2 *Tesaloniceni* 2, 6.
[1386] *Apocalipsa* 17, 4-5.
[1387] 2 *Tesaloniceni* 2, 7-8.
[1388] 2 *Tesaloniceni* 2, 8.
[1389] 2 *Tesaloniceni* 2, 8.
[1390] 2 *Tesaloniceni* 2, 9.

prin care ar putea duce pe o cale greșită, dacă așa ceva ar fi cu putință, chiar pe aleșii lui Dumnezeu[1391]?", el previne întrebarea și dă răspuns la ceea ce i s-ar putea obiecta, înainte ca obiecția să fie făcută. Va face toate acestea – zice – nu prin puterea sa, ci prin îngăduința lui Dumnezeu, din pricina iudeilor, deoarece nu au voit să primească iubirea adevărului, adică pe Hristos, fiindcă „iubirea lui Dumnezeu s-a revărsat în inimile credincioșilor"[1392]; El Însuși spune: „Eu sunt Adevărul"[1393], despre care s-a scris în *Psalmi*: „Adevărul din pământ a răsărit"[1394]. Așadar, celor care nu au primit iubirea și adevărul, pentru ca, primindu-L pe Hristos, să fie mântuiți, Dumnezeu le va trimite nu pe lucrător, ci lucrarea însăși, adică izvorul greșelii, ca să creadă în minciună: „Căci el însuși este mincinos și tatăl minciunii"[1395]. Dacă Antihristul s-ar fi născut într-adevăr dintr-o fecioară și ar fi venit primul în lume, iudeii s-ar fi putut dezvinovăți și ar fi putut spune că au crezut că este adevărul și de aceea au luat minciuna drept adevăr. Însă acum ei trebuie judecați, ba chiar negreșit condamnați, fiindcă, disprețuind adevărul lui Hristos, vor primi după aceea minciuna, adică Antihristul.

## EPISTOLA CXXII[1396]

### Către Rusticus

### Despre pocăință

1. Dacă eu, un necunoscut, îi scriu unui necunoscut, aceasta se datorează rugăminții sfintei roabe a lui Hristos, Hedybia, și a fiicei mele, soția ta, Artemia, sau, mai degrabă, fosta ta soție, acum sora și tovarășa ta întru slujirea Domnului. Nemulțumindu-se să se îngrijească de propria-i mântuire, ea o caută și pe a ta, odinioară în patria sa, iar acum în Locurile Sfinte, și dorește să imite afecțiunea Apostolilor Andrei și Filip; găsiți amândoi de Hristos, unul dorește

[1391] *Cf. Matei* 24, 24.
[1392] *Romani* 5, 5.
[1393] *Ioan* 14, 6.
[1394] *Psalmul* 84, 12.
[1395] *Ioan* 8, 44.
[1396] Scrisă în jurul anului 408 d.Hr.

să îl afle pe fratele său Simon, celălalt pe prietenul său Natanael, pentru ca Simon să merite să audă: „Tu ești Simon, fiul lui Iona; tu te vei numi Chefa (ce se tâlcuiește: Petru)”[1397], iar celălalt, „darul lui Dumnezeu” (căci aceasta înseamnă în limba noastră Natanael), să merite să fie îmbărbătat de mărturia lui Hristos, Care îi spune: „Iată, cu adevărat, un israelit în care nu este vicleșug”[1398].

Odinioară, și Lot[1399] dorise să își salveze soția împreună cu cele două fete ale sale și, scăpând pe jumătate ars din pârjolul Sodomei și Gomorei, să o scape de vechile păcate, de care încă era legată; dar, tremurând de disperare, ea s-a uitat înapoi și a fost osândită să poarte în veci numele de necredincioasă. Iar credința arzătoare a lui Lot a dobândit, în locul unei soții pierdute, eliberarea întregii cetăți Segor. În sfârșit, după ce a părăsit văile Sodomei și întunecimile lor și a urcat spre munți, i s-a arătat soarele în Segor, care înseamnă „micuță”; astfel, mica credință a lui Lot, neputând să salveze cetățile mai mari, cel puțin le-a salvat pe cele mai mici. Căci cel care locuise cândva în Gomora, adică în păcat, nu putea ajunge de îndată la miazăzi, unde Avraam, prietenul Domnului, L-a primit pe Dumnezeu împreună cu îngerii. Și Iosif își hrănește frații în Egipt, iar mirele aude de la mireasă: „Unde-ți paști tu oile? Unde poposești tu la amiază?”[1400]

Odinioară, Samuel îl plângea pe Saul[1401] pentru că nu își îngrijea rănile trufiei cu leacul pocăinței. Iar Pavel îi jelea pe corinteni, care nu voiau să șteargă cu lacrimi petele desfrânării. De aceea, și Iezechiel mănâncă o carte scrisă, pe o parte și pe cealaltă, cu plângere, tânguire și jale[1402], un poem de laudă a celor drepți, de plângere pentru cei care se pocăiesc, de jale pentru cei despre care s-a scris: „Când nelegiuitul a ajuns în hăul păcatelor, disprețuiește totul”[1403]. Pe aceștia îi arată Isaia când zice: „Și în ziua aceea i-a îndemnat Domnul Savaot să plângă, să suspine, să își radă capul și să se încingă cu sac; dar ei s-au bucurat și s-au veselit, au tăiat boi și au junghiat oi, ca să mănânce din carne și să zică: «Să mâncăm

[1397] *Ioan* 1, 42.
[1398] *Ioan* 1, 47.
[1399] *Facerea* 19, 15-26.
[1400] *Cântarea Cântărilor* 1, 6.
[1401] *1 Regi* 16, 1.
[1402] *Iezechiel* 2, 10; 3, 3.
[1403] *Pildele* 18, 3.

și să bem, că mâine vom muri!»"[1404] Despre acestea vorbește și Iezechiel: „Și tu, fiul omului, spune casei lui Israel: «Voi ziceți așa: 'Nelegiuirile noastre și păcatele noastre sunt asupra noastră și ne stingem în ele; cum vom putea dar să fim mântuiți?'» Spune-le: «Eu sunt viu, zice Domnul, și nu voiesc moartea păcătosului, ci să se întoarcă de la calea sa»"[1405]. Și iarăși: „Întoarceți-vă de la căile voastre cele rele! Pentru ce să muriți voi, casa lui Israel?"[1406]

Nimic nu Îl supără mai mult pe Dumnezeu decât să te alături lucrurilor rele din pricina lipsei de nădejde în cele bune; de altminteri, disperarea este semnul necredinței. Cel care își pierde nădejdea în mântuire nu crede în judecata viitoare. Dacă s-ar teme, s-ar pregăti cu orice preț, prin fapte bune, să apară în fața Judecătorului. Să-L ascultăm pe Dumnezeu, Care ne vorbește prin Ieremia: „Întoarce-ți pasul de la calea cea anevoioasă și gâtlejul de la sete"[1407]. Și iarăși: „Oare cel ce cade nu se mai scoală și cel ce rătăcește drumul nu se mai întoarce?"[1408] Și prin Isaia: „Când te vei întoarce și vei geme, atunci vei fi mântuit și vei ști unde ai fost"[1409]. Nu putem cunoaște relele bolii înainte ca sănătatea să revină. Păcatele ne arată cât de mult bine există în virtute și lumina devine mai strălucitoare când o comparăm cu întunericul.

Iezechiel o spune în aceleași cuvinte, fiind inspirat de Același Duh: „Pocăiți-vă și întoarceți-vă de la nelegiuirile voastre, casă a lui Israel, și necredința nu vă va chinui! Lepădați de la voi toate păcatele voastre cu care ați greșit împotriva Mea și vă faceți o inimă nouă și un duh nou. De ce să muriți voi, casa lui Israel? Căci Eu nu voiesc moartea păcătosului, zice Domnul"[1410]. De aceea spune și în continuare: „Eu sunt viu, zice Domnul, și nu voiesc moartea păcătosului, ci să se întoarcă de la calea sa și să trăiască"[1411], pentru ca mintea neîncrezătoare să nu își piardă nădejdea în făgăduința binelui și sufletul, crezându-se hărăzit pentru totdeauna pierzaniei, să nu folosească leacul pentru rana sa, fiindcă crede că nu se poate vindeca niciodată. Din acest motiv, spune că face un

[1404] *Isaia* 22, 12-13.
[1405] *Iezechiel* 33, 10-11.
[1406] *Iezechiel* 33, 11.
[1407] *Ieremia* 2, 25.
[1408] *Ieremia* 8, 4.
[1409] *Isaia* 30, 15.
[1410] *Iezechiel* 18, 30-32.
[1411] *Iezechiel* 33, 11.

jurământ, pentru ca, dacă nu-L credem pe Dumnezeu când ne face o făgăduință, cel puțin să Îl credem când jură pentru mântuirea noastră. Pentru aceea, și cel drept se roagă: „Întoarce-ne pe noi, Dumnezeul mântuirii noastre, și-Ți întoarce mânia Ta de la noi!"[1412] Și din nou: „«Doamne, întru voia Ta, dat-ai frumuseții mele putere; dar, când Ți-ai întors fața Ta, eu m-am tulburat»[1413]. Căci, după ce am preschimbat urâciunea păcatelor mele în frumusețea virtuților, Tu mi-ai întărit slăbiciunea cu harul Tău și Te-am auzit făgăduindu-mi: «Urmări-voi pe vrăjmașii Mei și-i voi prinde pe dânșii și nu Mă voi întoarce până ce se vor sfârși»[1414], deoarece mă vei lua de mână pe mine, care mai înainte fugeam de Tine și eram vrăjmașul Tău. Nu înceta să mă urmărești, până când voi părăsi calea mea cea rea și mă voi întoarce la bărbatul meu de altădată, care îmi dădea veșmintele mele, și uleiul, și făina de grâu[1415] și mă hrănea cu hrană îmbelșugată. De aceea, el a stăvilit și a închis căile mele cele rele, ca să găsesc Drumul Care spune despre Sine în Evanghelie: «Eu sunt Calea, și Viața, și Adevărul»[1416]".

Ascultă-l pe proroc zicând: „Cei ce seamănă cu lacrimi vor secera cu bucurie. Mergând, mergeau și plângeau, aruncând semințele lor, dar, venind, vor veni cu bucurie, ridicând snopii lor"[1417]! Și spune împreună cu el: „Ostenit-am întru suspinul meu, spăla-voi în fiecare noapte patul meu, cu lacrimile mele așternutul meu voi uda"[1418]. Și din nou: „În ce chip dorește cerbul izvoarele apelor, așa Te dorește sufletul meu pe Tine, Dumnezeule! Însetat-a sufletul meu de Dumnezeul cel viu. Făcutu-mi-s-au lacrimile mele pâine ziua și noaptea"[1419]. Și în altă parte: „Dumnezeule, Dumnezeul meu, pe Tine Te caut dis-de-dimineață! Însetat-a de Tine sufletul meu, cu atât mai mult [a însetat] de Tine trupul meu. În pământ pustiu și neumblat și fără de apă, așa m-am arătat Ție în locul cel sfânt"[1420]. Deși sufletul meu era însetat de Tine, totuși Te-am căutat cu mult mai mult prin truda trupului meu și nu m-am putut arăta

---

1412 *Psalmul* 84, 4.
1413 *Psalmul* 29, 7.
1414 *Psalmul* 17, 41.
1415 *Cf. Iezechiel* 16, 13, 18-19.
1416 *Ioan* 14, 6.
1417 *Psalmul* 125, 5-6.
1418 *Psalmul* 6, 6.
1419 *Psalmul* 41, 1-3.
1420 *Psalmul* 62, 1-3.

Ţie în locul cel sfânt, înainte să mă opresc în pământ pustiu, din care lipsesc păcatele, şi neumblat de puterile vrăjmaşe, şi fără seva şi şuvoiul patimilor.

Şi Domnul a plâns pentru cetatea Ierusalimului[1421], fiindcă nu se pocăise, şi Petru şi-a spălat întreita lepădare cu amărăciunea lacrimilor şi a împlinit acea prorocire: „Izvoare de apă s-au coborât din ochii mei"[1422]. Şi Ieremia plânge pentru poporul care nu se pocăieşte şi zice: „Cine va da capului meu apă şi ochilor mei izvoare de lacrimi, ca să plâng ziua şi noaptea poporul acesta?"[1423] El arată, prin cuvintele care urmează, de ce plânge şi se jeleşte: „Nu plângeţi după mort şi nu-l bociţi, ci plângeţi amar după cel dus în robie, că acela nu se va mai întoarce"[1424]. Aşadar, niciodată nu trebuie să îl plângi pe păgân sau pe iudeu, care nu au fost ai Bisericii şi sunt morţi pentru totdeauna; despre ei spune Mântuitorul: „Lasă morţii să-şi îngroape morţii lor"[1425]. Dar tu plânge-i pe cei care ies din Biserică prin nelegiuirile şi păcatele lor şi nu vor să se mai întoarcă la ea, condamnându-şi păcatele. De aceea, cuvântul prorocului le vorbeşte bărbaţilor Bisericii, care sunt numiţi „zidurile şi turnurile" Bisericii, şi le zice: „Ziduri ale Sionului, vărsaţi şiroaie de lacrimi"[1426]; astfel, veţi împlini acea spusă a Apostolului: „Bucuraţi-vă cu cei ce se bucură; plângeţi cu cei ce plâng"[1427], îndemnând cu lacrimile voastre inimile împietrite ale păcătoşilor să plângă şi împiedicându-i să audă, dacă stăruie în păcatul lor: „Eu te-am sădit ca pe o viţă de soi, ca pe cea mai curată sământă; cum dar Mi te-ai prefăcut în ramură sălbatică de viţă străină?"[1428] Şi din nou: „Au zis lemnului: «Tu eşti tatăl meu!» Şi pietrei i-au grăit: «Tu m-ai născut!» Şi şi-au întors spre Mine spatele, nu feţele lor"[1429]. Sensul acestor cuvinte este următorul: „Nu au voit să se întoarcă spre Mine, ci inimile lor împietrite i-au făcut să se întoarcă cu spatele, spre ocara Mea". De aceea, şi Domnul grăieşte către Ieremia: „Văzut-ai ce Mi-a făcut casa lui Israel? A umblat

[1421] *Cf. Luca* 19, 41-44.
[1422] *Psalmul* 118, 136.
[1423] *Ieremia* 9, 1.
[1424] *Ieremia* 22, 10.
[1425] *Matei* 8, 22; *Luca* 9, 60.
[1426] *Plângerile lui Ieremia* 2, 18.
[1427] *Romani* 12, 15.
[1428] *Ieremia* 2, 21.
[1429] *Ieremia* 2, 26-27.

pe toți munții înalți și pe sub tot copacul umbros și s-a desfrânat pe acolo. După ce a făcut toate acestea, i-am zis: «Întoarce-te la Mine!» Dar nu s-a întors"[1430].

2. O, îndurare a lui Dumnezeu! O, împietrire a inimilor noastre! După atâtea nelegiuiri, ne cheamă la mântuire! Și nici măcar așa nu voim să ne întoarcem spre fapte mai bune: „Dacă o femeie și-a lăsat bărbatul și s-a făcut soție altuia și a voit după aceea să se întoarcă la el, oare o va primi și nu o va izgoni?" În loc de aceasta, în originalul ebraic scrie ceva ce nu se găsește în manuscrisele grecești și latine: „Și tu M-ai părăsit; totuși întoarce-te și te voi primi, zice Domnul". Chiar și Isaia vorbește în același sens, cu aproape aceleași cuvinte: „Întoarce-te, fiu al lui Israel, care frământi în cuget un gând ascuns și vinovat, întoarce-te la Mine și te voi izbăvi! Întoarceți-vă către Mine și veți fi mântuiți, voi, cei ce locuiți toate ținuturile cele mai îndepărtate ale pământului! Amintiți-vă de acestea și gemeți, și pocăiți-vă, păcătoșilor! Întoarceți-vă cu inima și aduceți-vă aminte de vremurile străvechi, că Eu sunt Dumnezeu și nu este un altul în afară de Mine"[1431]. Și Ioil scrie: „Întoarceți-vă la Mine din toată inima voastră, cu postiri, cu plâns și cu tânguire! Sfâșiați inimile, și nu hainele voastre! Căci milostiv și îndurat este Domnul și-I pare rău de răul pe care l-a trimis asupra voastră"[1432]. Osea, prin glasul căruia vorbește Dumnezeu, ne învață cât de mare este îndurarea și cât de mare și, ca să zic așa, nemăsurată este milostivirea Lui: „Ce să fac pentru tine, Efraime? Cum să te ocrotesc, Israele? Ce voi face, zic, pentru tine? Te voi socoti ca pe Adma și Țeboim. Inima se zvârcolește în Mine, mila Mă cuprinde. Nu voi dezlănțui iuțimea mâniei Mele"[1433]. De aceea, și David spune în psalm: „Nu este întru moarte cel ce Te pomenește pe Tine. Și în iad cine Te va lăuda pe Tine?"[1434] Și în altă parte: „Păcatul meu l-am cunoscut și fărădelegea mea n-am ascuns-o. Zis-am: «Mărturisi-voi fărădelegea mea Domnului»; și Tu ai iertat nelegiuirea inimii mele. Pentru aceasta, se va ruga către Tine tot cuviosul la vreme potrivită, iar potop de ape multe de el nu se va apropia"[1435].

---

[1430] *Ieremia* 3, 6-7.
[1431] *Isaia* 31, 6; 44, 23; 45, 21-22; 46, 8-9.
[1432] *Ioil* 2, 12-13.
[1433] *Osea* 11, 8-9.
[1434] *Psalmul* 6, 5.
[1435] *Psalmul* 31, 5-7.

3. Iată câtă însemnătate au plânsetele noastre, de vreme ce sunt comparate cu potopul. Acela care a avut acest dar spune cu Ieremia: „Ochiul tău să nu zăbovească”[1436] și, pe dată, întregește: „Mila și adevărul s-au întâmpinat, dreptatea și pacea s-au sărutat”[1437], pentru ca, dacă dreptatea și adevărul te vor înspăimânta, mila și pacea să te cheme la mântuire. *Psalmul al L-lea* înfățișează toată pocăința unui păcătos, când David a intrat la Batșeba, soția lui Urie Heteul, și, mustrat de prorocul Natan, a răspuns: „Am păcătuit”[1438]. Și pe dată merită să audă: „Și Domnul a ridicat păcatul de deasupra ta”[1439]. Căci adulterului i-a adăugat homicidul și totuși, scăldat în lacrimi, a zis: „Miluiește-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta și, după mulțimea îndurărilor Tale, șterge fărădelegea mea”[1440]. Căci un păcat mare avea nevoie de o milostivire mare. De aceea, adaugă și zice: „Spală-mă cu totul de fărădelegea mea și de păcatul meu mă curățește. Că fărădelegea mea eu o cunosc și păcatul meu înaintea mea este pururea. Ție unuia am greșit” (căci regele nu se temea de nimeni altul) „și rău înaintea Ta am făcut, așa încât drept ești Tu întru cuvintele Tale și biruitor când vei fi judecat”[1441]. Într-adevăr, „Dumnezeu i-a închis pe toți sub păcat, ca să Se milostivească de toți”[1442]. Și, într-atât a mers David pe calea cea bună, încât, odinioară păcătos și pocăit, s-a transformat în învățător și a spus: „Învăța-voi pe cei fără de lege căile Tale și cei necredincioși la Tine se vor întoarce”[1443]. „Căci laudă și frumusețe sunt înaintea Lui”[1444], pentru ca tot cel ce și-a mărturisit păcatele și a spus: „Stricate și putrede sunt rănile mele din cauza nesocotinței mele”[1445] să schimbe urâciunea rănilor în frumusețea sănătății. „Căci cine își ascunde păcatele nu va propăși.”[1446]

Ahab, cel mai nelegiuit dintre regi, a luat în stăpânire via lui Nabot vărsând sânge și, împreună cu Izabela, care era unită cu el

[1436] *Plângerile lui Ieremia* 2, 18.
[1437] *Psalmul* 84, 11.
[1438] 2 *Regi* 12, 12.
[1439] 2 *Regi* 12, 13.
[1440] *Psalmul* 50, 1-2.
[1441] *Psalmul* 50, 3-5.
[1442] *Romani* 11, 32.
[1443] *Psalmul* 50, 14.
[1444] *Psalmul* 95, 6.
[1445] *Psalmul* 37, 5.
[1446] *Pildele* 28, 13.

nu atât prin căsătorie cât prin cruzime, este mustrat și dojenit de Ilie: „Așa grăiește Domnul: «Ai ucis și ai luat în stăpânire»"[1447]. Și din nou: „În locul unde au lins câinii sângele lui Nabot, acolo vor linge câinii și sângele tău!"[1448] Și: „Câinii vor mânca pe Izabela pe zidul Izreelului"[1449]. „Când a auzit aceste cuvinte, Ahab și-a sfâșiat veșmintele, și-a îmbrăcat trupul într-un sac, a postit și a dormit în ciliciu. Atunci a fost cuvântul Domnului către Ilie Tesviteanul, pentru Ahab, și a zis Domnul: «Fiindcă s-a smerit înaintea Mea, de aceea nu voi aduce necazurile în zilele lui»."[1450] Una a fost crima lui Ahab și a Izabelei, dar totuși pedeapsa lui Ahab, care s-a întors spre pocăință, a fost trecută asupra urmașilor, în timp ce Izabela, pentru că stăruia în nelegiuirea sa, a fost condamnată printr-o judecată imediată[1451].

Domnul spune în Evanghelie: „Bărbații din Ninive se vor scula la judecată cu neamul acesta și-l vor osândi, că s-au pocăit la propovăduirea lui Iona"[1452]. „N-am venit să chem pe drepți, ci pe păcătoși la pocăință."[1453] Drahma a fost pierdută și totuși a fost găsită în gunoi. Nouăzeci și nouă de oi au fost lăsate în pustie și singura oaie care se rătăcise a fost adusă înapoi pe umerii păstorului. De aici și bucuria îngerilor pentru un păcătos care se pocăiește. Câtă fericire că mântuirea noastră îi face pe cei din ceruri să tresalte de bucurie! Despre toate acestea se spune: „Pocăiți-vă că s-a apropiat Împărăția cerurilor!"[1454] Moartea și viața sunt opuse, nu-i între ele niciun element intermediar; și totuși sunt unite prin pocăință. Fiul desfrânat își risipise toată averea și, departe de tatăl său, abia își potolea foamea cu hrană pentru porci. S-a înapoiat la tată și a fost jertfit pentru el un vițel; a primit haina lui cea dintâi și inelul, ca să primească veșmântul lui Hristos, pe care înainte îl pângărise, și ca să merite să audă: „Hainele să-ți fie mereu albe"[1455]; și, primind pecetea lui Dumnezeu, să strige către Domnul: „Tată, am greșit

1447 3 *Regi* 21, 19.
1448 3 *Regi* 21, 19.
1449 3 *Regi* 21, 23.
1450 3 *Regi* 21, 27-29.
1451 4 *Regi* 9, 29-37.
1452 *Matei* 12, 41.
1453 *Matei* 9, 13.
1454 *Matei* 3, 2.
1455 *Ecclesiastul* 9, 8.

la cer și înaintea Ta"[1456]; și, împăcat cu un sărut, să Îi spună: „S-a însemnat peste noi lumina feței Tale, Doamne!"[1457]

„Dreptatea dreptului nu-l va scăpa în ziua păcătuirii lui și nelegiuirea nelegiuitului nu îl va vătăma în ziua întoarcerii sale."[1458] Dumnezeu îl judecă pe fiecare așa cum l-a găsit. Și nu ia în seamă faptele trecute, ci pe cele prezente, dacă totuși vechile nelegiuiri sunt schimbate printr-o proaspătă convertire. „Cel drept va cădea de șapte ori și se va scula."[1459] Dacă va cădea, cum este drept? Dacă este drept, cum va cădea? Dar nu își pierde numele de „drept" cel care se scoală mereu prin pocăință. Iar păcatele îi sunt iertate păcătosului dacă se convertește prin pocăință, nu de șapte ori, ci de șaptezeci de ori câte șapte. Cu cât mai mult i se iartă cuiva, cu atât mai mult iubește acela. Femeia păcătoasă spală picioarele Mântuitorului și I le șterge cu părul ei și, închipuind Biserica adunată din mijlocul neamurilor, merită să audă: „Iertate îți sunt păcatele"[1460]. Dreptatea fariseului piere din pricina trufiei lui și ticăloșia vameșului este izbăvită prin mărturisirea sa. Dumnezeu o dovedește prin Ieremia: „Dacă voi zice cândva despre un popor sau despre un rege că-l voi dezrădăcina, îl voi sfărâma și-l voi pierde, și dacă poporul acela, despre care am zis Eu acestea, se va întoarce de la faptele lui cele rele, atunci voi îndepărta răul ce gândeam să-i fac. Sau dacă voi zice despre un popor sau despre un rege că-l voi întocmi și-l voi întări, și dacă acela va face rele înaintea ochilor Mei și nu va asculta de glasul Meu, atunci voi schimba binele cu care voiam să-l fericesc"[1461]. Și pe dată adaugă: „Iată, Eu vă gătesc rele și uneltiri împotriva voastră. Așadar, să se întoarcă fiecare de la calea lui cea rea; îndreptați-vă căile și purtările voastre! Dar ei zic: «Este zadarnic! Noi vom trăi după gândul nostru și ne vom purta fiecare după învârtoșarea inimii noastre celei rele»"[1462]. Simeon cel drept spune în Evanghelie: „Iată, Acesta este pus spre căderea și spre ridicarea multora"[1463], adică spre căderea păcătoșilor și spre ridicarea celor care se pocăiesc. Apostolul le scrie corintenilor:

[1456] *Luca* 15, 18.
[1457] *Psalmul* 4, 6.
[1458] *Iezechiel* 33, 12.
[1459] *Pildele* 24, 16.
[1460] *Luca* 7, 48.
[1461] *Ieremia* 18, 6-9.
[1462] *Ieremia* 18, 10-11.
[1463] *Luca* 2, 34.

„Îndeobște se aude că la voi e desfrânare, și o astfel de desfrânare cum nici între neamuri nu se pomenește, ca unul să trăiască cu femeia tatălui său. Iar voi v-ați semețit, în loc mai degrabă să vă fi întristat, ca să fie scos din mijlocul vostru cel ce a săvârșit această faptă"[1464]. Și în *Epistola a doua* către ei amintește din nou de el: „Ca să nu fie copleșit de prea multă întristare unul ca acesta"[1465]; și le cere să își întărească dragostea față de el, iar cel care pierise prin incest să fie izbăvit prin pocăință.

„Nimeni nu este curat de păcat, nici măcar dacă viața lui ține o singură zi; anii vieții lui sunt măsurați. Nici stelele nu sunt de tot curate în fața Lui și a găsit vină chiar îngerilor Săi."[1466] Dacă în cer există păcat, cu cât mai mult este pe pământ? Dacă există păcat în cei care sunt feriți de ispita trupească, cu cât mai mult este în noi, care suntem înveliți în carne și spunem împreună cu Apostolul: „Om nenorocit ce sunt! Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia?"[1467] Căci binele nu locuiește în carnea noastră și nu facem ceea ce voim, ci ceea ce nu voim[1468], astfel încât sufletul una dorește, iar carnea este silită să facă altceva. Iar dacă unii sunt numiți „drepți" în Scripturi, și nu doar drepți, ci drepți în fața lui Dumnezeu, ei sunt numiți drepți potrivit acelei dreptăți despre care s-a spus mai sus: „Cel drept va cădea de șapte ori și se va scula" și: „Nelegiuirea nelegiuitului nu îl va vătăma în ziua întoarcerii sale". În sfârșit, și Zaharia, tatăl lui Ioan, despre care se scrie că era drept, a păcătuit pentru că a fost lipsit de credință și a fost pe dată osândit la tăcere. Și Iov, despre care la începutul cărții sale scrie că era drept, fără prihană și fără plângeri împotriva sa, după aceea este acuzat de păcat și prin cuvântul lui Dumnezeu, și prin propria sa mărturisire. Dacă Avraam, Isaac și Iacov și chiar și prorocii nu au fost lipsiți de păcate, dacă grâul cel mai curat a fost amestecat cu paie, ce se poate spune despre noi, despre care s-a scris: „Ce legătură poate fi între paie și grăuntele de grâu curat, zice Domnul?"[1469] Și totuși paiele sunt păstrate pentru văpaia viitoare, iar neghina este amestecată în vremea de acum cu spicele grânelor, până ce va veni Cel care are în mâna Sa

[1464] *1 Corinteni* 5, 1-2.
[1465] *2 Corinteni* 2, 7.
[1466] *Iov* 14, 4-5; 25, 5.
[1467] *Romani* 7, 24.
[1468] *Cf. Romani* 7, 19.
[1469] *Ieremia* 23, 28.

vânturătoarea și va curăța bătătura, pentru ca grâul să fie adunat în hambare și pleava să ardă în focul gheenei[1470].

4. Am vrut să adun laolaltă toate acestea, străbătând, ca să zic așa, preafrumoasele pajiști ale Scripturilor și să-ți împletesc din florile cele mai alese o cunună, pe care să ți-o pui pe cap și să iei aripile porumbelului și să zbori[1471], să-ți afli liniștea și să te împaci cu Tatăl preaîndurător. Mi-a povestit cea care odinioară îți era soție, iar acum soră și tovarășă întru slujirea Domnului, că, urmând învățătura Apostolului, cu bună învoială v-ați înfrânat de la îndatoririle căsătoriei, ca să vă dăruiți rugăciunii[1472], și că pașii tăi s-au clătinat, ca și cum pășeau pe o mare agitată, sau, mai degrabă, ca să o spun deschis, au alunecat. Însă ea a auzit de la Domnul, împreună cu Moise: „Iar tu rămâi aici cu Mine"[1473] și a spus, vorbind despre Domnul: „A statornicit pe piatră picioarele mele". Casa ta, care nu stătea pe temelia tare a credinței, s-a prăbușit după aceea sub viforul diavolului[1474]. Casa ei durează întru Domnul și nu îți refuză găzduirea, însă doar dacă acum te unești în duh cu ea, cu care odinioară ai fost unit în trup. „Iar cel ce se alipește de Domnul este un duh cu El."[1475] Pe când turbarea barbarilor și amenințarea robiei vă despărțeau, i-ai făgăduit, legându-te cu jurământ, să o urmezi fie pe dată, fie mai târziu, la Locurile Sfinte, spre care ea se îndrepta, și să-ți izbăvești sufletul, pe care păreai că l-ai pierdut din pricina delăsării. Ține-ți, așadar, făgăduința făcută în fața Domnului! Viața muritorilor este nesigură; ca să nu dispari înainte de a-ți ține legământul, imit-o pe cea căreia ar fi trebuit să-i fii învățător. Ce rușine! Sexul slab învinge veacul, cel tare este învins de veac! „Femeia este capul"[1476] unei fapte atât de mari, iar tu oare nu o vei urma, tu, care aspiri la credință prin mântuirea ei?

Și, dacă rămășițele averii tale te opresc să vezi moartea prietenilor și a concetățenilor tăi și ruinele orașelor și gospodăriilor de la țară, printre nenorocirile robiei, și chipurile sălbatice ale vrăjmașilor, și dezastrele nenumărate ale provinciei tale, ia leacul

[1470] *Cf. Matei* 3, 12; *Luca* 3, 17.
[1471] *Cf. Psalmul* 54, 6.
[1472] *Cf. 1 Corinteni* 7, 5.
[1473] *Deuteronomul* 5, 31.
[1474] *Cf. Matei* 7, 27.
[1475] *1 Corinteni* 6, 17.
[1476] VERGILIUS, *Eneida*, I, v. 364.

pocăinței și amintește-ți de tovarășa ta întru slujirea Domnului, care suspină în fiece zi pentru izbăvirea ta și nu își pierde nădejdea. Tu rătăcești în patria ta, sau, mai degrabă, nu este patria ta, fiindcă ți-ai pierdut patria. În locul tău, ea îți amintește numele în locurile venerabile ale Învierii și Răstignirii și ale Nașterii Domnului și Mântuitorului, în care El, prunc abia născut, a scâncit, și te atrage spre ea prin rugăciunile sale, pentru ca să fii izbăvit dacă nu prin meritele tale, cel puțin prin credința ei. Odinioară, un paralitic zăcea în pat; toate mădularele sale erau atât de moi, încât nu-și putea mișca nici măcar mâna ca să se roage; totuși a fost înfățișat lui Iisus de alți oameni și și-a redobândit sănătatea, astfel încât el, care mai înainte era purtat cu patul, acum își purta el patul. Și pe tine, care lipsești trupește, dar ești prezent prin credință, soața ta te înfățișează Domnului și Mântuitorului și spune precum cananeana: „Fiica mea este rău chinuită de un demon"[1477]. Pe bună dreptate voi numi sufletul tău „fiică" a sufletului ei, care nu cunoaște diferența dintre sexe, fiindcă te cheamă pe tine, care ești ca un nou-născut și un sugar, neputincios încă să primească hrană solidă, să bei laptele copilăriei și îți arată alimentele doicii, ca să poți spune cu prorocul: „Rătăcit-am ca o oaie pierdută; caută pe robul Tău, că poruncile Tale nu le-am uitat"[1478].

## EPISTOLA CXXIII

### Către Geruchia.

### Despre monogamie[1479]

**1.** Pe un drum vechi căutăm o cărare nouă și într-o temă veche și uzată descoperim eleganța naturală a artei, astfel încât lucrurile, fără a fi aceleași, să fie totuși la fel. Călătoria este una singură, dar sunt multe scurtături pentru a ajunge unde dorești. Am

[1477] *Matei* 15, 22.

[1478] *Psalmul* 118, 176.

[1479] Geruchia era o tânără văduvă care aparținea unei familii bogate din Galia. Se știe că a avut un fiu, Simplicius, născut după moartea soțului ei. Scrisoarea de față, prin care Fericitul Ieronim o sfătuiește să nu se recăsătorească, datează din anul 409.

scris adeseori văduvelor; în povețele noastre către ele am amintit multe pilde din Sfintele Scripturi și am împletit florile smălțate ale textelor într-o singură cunună a neprihănirii. Acum ne adresăm Geruchiei, care și-a primit numele cu ajutorul lui Dumnezeu, ca printr-o viziune profetică asupra viitorului. O înconjoară o nobilă ceată: bunica, și mama, și mătușa ei, femei de o virtute întru Hristos dovedită. Bunica, Metronia, care a rămas văduvă vreme de patruzeci de ani, readuce printre noi personajul evanghelic al Anei, fiica lui Fanuel[1480]. Mama, Benigna, care împlinește paisprezece ani de văduvie, are în jurul ei o ceată de o sută de fecioare. Sora lui Celerinus, tatăl Geruchiei, care a hrănit-o pe când era o mică copilă și a primit-o la sânul ei de îndată ce s-a născut, lipsită vreme de douăzeci de ani de mângâierea pe care i-o aducea bărbatul său, și-a educat nepoata, învățând-o ceea ce învățase și ea de la mama sa.

2. Am atins în câteva cuvinte acest subiect ca să arăt că tânăra de care mă interesez nu face un dar familiei sale dacă rămâne monogamă, ci împlinește o datorie; ea nu va trebui atât să fie lăudată dacă o va împlini, cât mai ales să fie blestemată de către toți dacă va încerca să o refuze, mai cu seamă pentru că fiul său, Simplicius, născut după moartea tatălui, este aici pentru a aminti numele acestuia și nu există scuza unei case goale și fără de moștenitor (sub acest motiv își află refugiul poftele, astfel încât ceea ce fac [unele femei] pare a fi făcut din dorința de a avea copii). Dar de ce să mă adresez ei ca și cum s-ar opune [monogamiei], când aud că a îndepărtat, cu ajutorul Bisericii, pe mulți pețitori de la palat, pe care diavolul i-a ațâțat pe întrecute ca să pună la încercare curăția văduvei noastre, dorită de toți pentru noblețea, frumusețea, vârsta și bogăția ei? Însă, cu cât sunt mai multe atacurile date împotriva neprihănirii ei, cu atât mai mari sunt răsplățile pentru învingătoare.

3. Iată însă că, abia ieșiți din port, un fel de stâncă ni se așază împotrivă ca să nu putem înainta spre întinsul liniștit al mării. Ni se pune sub ochi autoritatea [spuselor] Sfântului Apostol Pavel din *Epistola către Timotei*, în care, discutând despre văduvie, spune: „Vreau dar ca văduvele tinere să se mărite, să nască fii, să fie gospodine la casa lor, să nu dea potrivnicului niciun prilej de ocară.

[1480] *Luca* 2, 36.

Căci unele s-au și abătut pe urmele Satanei"[1481]. Trebuie mai întâi să explicăm sensul acestui precept și să discutăm cuprinsul pasajului, ținându-ne pe urmele Apostolului în așa fel încât să nu ne abatem nici într-o parte, nici în cealaltă, cum se zice, nici măcar cu un lat de unghie. Mai înainte, el scrisese cum trebuie să fie o văduvă: „Femeie a unui singur bărbat, care a crescut copii, care are mărturie de fapte bune, care a ajutat din puținul său pe cei aflați în nevoie"[1482]; „Dumnezeu este nădejdea ei și stăruie în cereri și în rugăciuni noaptea și ziua"[1483]; „iar cea care trăiește în desfătări, deși este vie, este moartă"[1484]. Și adaugă de îndată, ocrotindu-și discipolul cu arta învățăturii: „Dar ferește-te de văduvele tinere care, atunci când poftele le îndepărtează de Hristos, vor să se mărite; și osândă-și iau asupră-le, fiindcă și-au călcat credința cea dintâi"[1485]. Așadar, din pricina celor care au preacurvit, aducând ocară (căci aceasta înseamnă cuvântul grecesc καταστρηνιάσωσι) soțului lor Hristos, Apostolul vrea o a doua căsătorie, preferând digamia desfrâului. Este numai o îngăduință, nu o poruncă.

4. În același timp, trebuie să ne ocupăm de fiecare cuvânt din text. „Vreau", spune el, „ca toate tinerele să se mărite"[1486]. Pentru ce? – te întreb. Pentru că nu vreau ca tinerele să preacurvească. „Să nască fii." Din ce motiv? Pentru ca nu cumva, de frica unui copil născut din adulter, să fie silite să-și ucidă pruncii. „Să fie gospodine la casa lor." De ce, rogu-te? Pentru că este mai ușor de acceptat să se mărite a doua oară decât să fie țiitoare; mai bine să aibă al doilea bărbat decât mai mulți ibovnici. În primul caz, se aduce o mângâiere necazurilor; în cel de-al doilea, își atrag pedeapsă pentru păcate. Apoi: „Să nu dea potrivnicului niciun prilej de ocară"[1487]; în acest precept scurt și bine spus sunt cuprinse mai multe sfaturi deodată: o ținută prea rafinată să nu dezonoreze dârzenia văduvei; prin ocheade și voioșia chipului, să nu atragă după sine cârduri de tineri; să nu făgăduiască una prin vorbe și alta prin purtare; să nu i se potrivească acel vers proverbial: „A râs și din ochi a făgăduit"[1488].

[1481] *1 Timotei* 5, 14-15.
[1482] *1 Timotei* 5, 9-10.
[1483] *1 Timotei* 5, 5.
[1484] *1 Timotei* 5, 6.
[1485] *1 Timotei* 5, 11-12.
[1486] *1 Timotei* 5, 14.
[1487] *1 Timotei* 5, 14.
[1488] OVIDIUS, *Amores*, III, 2, 83.

Și, pentru a încheia în câteva vorbe motivele pentru care trebuie să te căsătorești, Apostolul arată de ce a făcut aceste recomandări, zicând: „Căci unele s-au și abătut pe urmele Satanei”[1489]. Prin urmare, de aceea deschide celor care nu se pot înfrâna calea spre o a doua [căsătorie] și, dacă trebuie, spre o a treia, ca să le smulgă Satanei și să le facă să fie unite mai degrabă cu un bărbat decât cu diavolul. De altfel, el vorbește la fel și în *Epistola către corinteni*: „Celor neînsurați și văduvelor le spun că este mai bine pentru ei dacă rămân ca mine. Dacă însă nu se pot înfrâna, să se căsătorească, căci este mai bine să se căsătorească”[1490]. Pentru ce, o Apostole? Pe dată tragi concluzia: pentru că este mai rău să ardă[1491].

5. Altminteri, binele absolut înseamnă – fără a-l compara cu ceva mai rău – a fi ceea ce este Apostolul, adică dezlegat, nu legat, nu sclav, ci liber, gândindu-se doar la lucrurile lui Dumnezeu, nu la nevoile nevestei. Și, imediat după aceea, continuă: „O femeie este legată de bărbatul ei câtă vreme acesta trăiește; iar dacă îi moare bărbatul, este liberă să se mărite cu cine vrea, dar numai întru Domnul; însă va fi mai fericită dacă va rămâne așa, după părerea mea. Și cred că și eu am Duhul lui Dumnezeu”[1492]. Este același înțeles, pentru că este Același Duh. Epistolele sunt diferite, dar autorul lor este unul singur. Cât timp îi trăiește bărbatul, femeia este legată; dacă moare, este dezlegată. Prin urmare, căsătoria este o legătură, iar văduvia o dezlegare. Nevasta este legată de bărbat și bărbatul este legat de nevastă până într-atât încât nu au putere asupra trupului lor și fiecare este dator celuilalt; iar cei care slujesc tiraniei căsniciei nu pot avea libertatea neprihănirii. Când adaugă: „Numai întru Domnul”[1493], Apostolul retează căsătoriile cu păgânii, despre care spusese în altă parte: „Nu vă înjugați cu cei necredincioși. Căci ce însoțire are dreptatea cu fărădelegea? Sau ce împărtășire are lumina cu întunericul? Ce învoire este între Hristos și Veliar? Sau ce parte are un credincios cu un necredincios? Cum se împacă templul lui Dumnezeu cu idolii?”[1494] Adică să nu arăm cu un bou și un măgar, să nu țesem tunica de nuntă cu urzeală pestriță. Și pe dată

[1489] *1 Timotei* 5, 15.
[1490] *1 Corinteni* 7, 8-9.
[1491] *Cf. 1 Corinteni* 7, 9.
[1492] *1 Corinteni* 7, 39-40.
[1493] *1 Corinteni* 7, 39.
[1494] *2 Corinteni* 6, 14-16.

Apostolul înlătură ceea ce a îngăduit și, ca și cum i-ar părea rău de părerea sa, o retrage: „Dar mai fericită va fi dacă va rămâne așa"[1495] și spune că acesta este mai degrabă sfatul său. Pentru ca acest sfat să nu fie disprețuit ca și cum ar fi al unui om obișnuit, îl întărește cu autoritatea Duhului Sfânt, ca să fie ascultat nu un om îngăduitor față de slăbiciunea cărnii omenești, ci un Apostol care predică în numele Sfântului Duh.

O văduvă tânără nu trebuie să se amăgească [cu gândul] că Apostolul propovăduiește să nu fie aleasă o femeie care are mai puțin de șaizeci de ani. El nu le silește pe cele nemăritate sau pe tinerele fete să se mărite, iar despre cei căsătoriți spune: „Timpul este scurt; rămâne ca și cei ce au neveste să fie ca și cum nu ar avea"[1496]. Dar discută despre văduvele care sunt hrănite de familiile lor și trăiesc pe spinarea fiilor și nepoților. Acestora le poruncește să învețe a-și cinsti casa, să-și răsplătească părinții și să le dea îndeajuns, pentru ca Biserica să nu fie împovărată și să le poată veni în ajutor acelor văduve despre care stă scris: „Cinstește-le pe văduve, dar pe cele cu adevărat văduve"[1497], adică pe cele care sunt lipsite de orice ajutor din partea familiei lor, care nu pot munci cu mâinile lor, pe care sărăcia le sleiește, iar vârsta le istovește; acestora Dumnezeu le este nădejdea, iar rugăciunea este munca lor. În acest text se dă de înțeles că văduvele tinere, afară de cele care au o sănătate șubredă, sunt datoare fie să muncească ele însele, fie să se pună în slujba copiilor și a apropiaților lor. Cât despre cinstire, ea este înțeleasă în acest pasaj fie ca milostenie, fie ca plată, după cum se spune în următorul text: „Preoții să fie ținuți a fi vrednici de cinste, mai ales cei care se ostenesc cu cuvântul și învățătura"[1498].

Și în Evanghelie Domnul înfățișează porunca Legii, care spune: „Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta"[1499]. Această poruncă nu trebuie înțeleasă doar ca niște cuvinte sonore, care ar putea amăgi sărăcia părinților printr-o adulare deșartă, ci [în sensul] că trebuie să le pui la dispoziție cele necesare vieții. Căci, în timp ce Dumnezeu poruncește ca fiii să-și hrănească părinții sărmani și să le înapoieze la bătrânețe binefacerile pe care le-au primit de la ei în copilărie,

---

[1495] *1 Corinteni* 7, 40.

[1496] *1 Corinteni* 7, 29.

[1497] *1 Timotei* 5, 3.

[1498] *1 Timotei* 5, 17.

[1499] *Ieșirea* 20, 12.

cărturarii și fariseii, dimpotrivă, îi învățau pe copii să le răspundă părinților: „Acest corban" – adică dar – „pe care l-am făgăduit pentru altar și l-am promis ca ofrandă templului se va întoarce spre ușurarea ta, ca și cum ai primi de la mine hrană". Și așa se făcea că, în timp ce mama și tatăl lor duceau lipsuri, fiii ofereau jertfe pe care să le mănânce preoții și cărturarii.

Prin urmare, dacă Apostolul le obligă pe văduvele sărace (cel puțin pe cele care sunt foarte tinere și nu sunt slăbite de nicio suferință) să muncească cu propriile lor mâini, pentru ca Biserica să nu fie împovărată și să poată ajuta văduvele bătrâne, ce motiv invocă cea care înoată în bogățiile lumii, care îi poate ajuta și pe alții, care își poate face prieteni de pe urma bogăției nedrepte, prieteni care să fie în stare „să o primească în corturile veșnice"[1500]? În același timp, ține seama că nu este aleasă ca văduvă decât nevasta unui singur bărbat; și noi suntem de părere că acesta este un semn distinctiv al preoților, să nu fie primit la altar decât acela care a avut o singură nevastă. Căci cel căsătorit de două ori este îndepărtat nu numai de la slujba preoțească, ci și de la milostenia Bisericii, atâta timp cât este considerată nevrednică de un mic ajutor [o femeie] care s-a prăvălit într-un al doilea măritiș. Aceeași lege sacerdotală să o respecte și mireanul, care trebuie să se poarte în așa fel încât să poată fi ales pentru preoție. Căci nu este ales dacă a fost însurat de două ori. Or preoții sunt aleși din rândul mirenilor. Prin urmare, și mireanul este supus regulii prin care se ajunge la sacerdoțiu.

**6.** Una este ceea ce vrea Apostolul, alta ceea ce este silit să vrea. Ca să îngăduie o a doua căsătorie, aceasta se datorează neînfrânării mele, nu voinței sale. El vrea ca toți sa fie precum este el însuși și să nu se gândească decât la cele ce țin de Dumnezeu, iar cei care s-au eliberat să nu se mai lege în niciun chip. Dar, dacă îi vede prăvălindu-se, prin neînfrânarea lor, în hăul desfrâului, le întinde o mână de ajutor [îngăduindu-le] a doua căsătorie, pentru ca să se tăvălească mai degrabă cu o singură femeie decât cu mai multe. Cel care este căsătorit a doua oară să nu înțeleagă aceasta drept un cuvânt spus la amărăciune și contrar preceptelor Apostolului. Două sunt vrerile Apostolului: una prin care poruncește: „Dar le spun celor neînsurați și văduvelor că este mai bine pentru ei dacă rămân ca mine"; cealaltă prin care îngăduie: „Dacă însă nu se pot

---

[1500] *Luca* 16, 9.

înfrâna, să se căsătorească. Căci este mai bine să se căsătorească decât să ardă"[1501]. Mai întâi, el arată ceea ce vrea; apoi, ceea ce este silit să vrea. Voiește ca noi să rămânem după căsătorie cum este el însuși și ne pune în fața ochilor pilda fericirii de care se bucură Apostolul. Dacă însă vede că noi nu vrem ceea ce vrea el, acordă îngăduință neînfrânării noastre.

Pe care dintre cele două vreri să o alegem? Ceea ce el preferă și este un lucru bun prin sine însuși? Sau ceea ce, prin comparație cu răul, devine mai ușor [de acceptat], dar care, într-un anume fel, nu este un lucru bun, pentru că este preferat unui rău? Prin urmare, noi, cei care alegem ceea ce Apostolul nu voiește, dar este silit să vrea – ba chiar îi îngăduie pe cei care doresc ceea ce este mai rău –, nu vrerea Apostolului o împlinim, ci pe a noastră. Citim în Vechiul Testament că preoții nu se căsătoreau decât o singură dată, iar fiicele preoților, rămase văduve, trebuiau să fie hrănite din prinoasele sfinte și la moartea lor să li se facă înmormântare precum tatălui și mamei lor[1502]. Dar, dacă se măritau din nou, trebuiau să devină străine și de tatăl lor și de prinoasele sfinte și să fie socotite drept persoane din afară.

7. Chiar și păgânii respectă această lege. Și ne condamnă dacă adevărata credință nu Îi acordă lui Hristos ceea ce falsa credință îi dă diavolului, care face până și din neprihănire ceva aducător de pierzanie. La Atena, hierofantul[1503] renunță la virilitatea sa și devine cast, slăbindu-și [pornirile trupești] pentru totdeauna. Flaminul[1504] este primit în preoție dacă este căsătorit o singură dată. Chiar și flaminica[1505] era aleasă ca soție a unui singur bărbat. La misterele taurului egiptean nu este primit decât bărbatul căsătorit o singură dată. Ca să nu mai vorbesc despre fecioarele Vestei, ale lui Apollo, ale Iunonei Acheene și ale Dianei și Minervei, care se ofilesc în fecioria perpetuă a preoției lor. Să amintesc pe scurt istoria reginei

---

[1501] *1 Corinteni* 7, 8-9.

[1502] *Leviticul* 22, 12-13.

[1503] Preot care făcea inițierea în mistere.

[1504] La romani, preot al cultului unei anumite divinități, al cărei nume îl purta: *flamen Dialis*, „flamin al lui Jupiter", *flamen Quirinalis*, „flamin al lui Quirinus", și *flamen Martialis*, „flaminul lui Marte"; aceștia erau cei trei *flamines maiores*, aleși dintre patricieni; ceilalți, *flamines minores*, doisprezece la număr, se alegeau dintre plebei. Sub imperiu existau și flamini ai împăratului.

[1505] Soția lui *flamen Dialis*, care lua și ea parte la unele ritualuri publice. În cazul morții sale, flaminul trebuia să renunțe la slujba de preot al lui Iupiter.

Cartaginei[1506], care a preferat să ardă decât să se mărite cu regele Iarbas[1507], și pe aceea a nevestei lui Hasdrubal, care, luându-și copiii cu câte o mână, s-a aruncat în focul de sub ea pentru ca cinstea să nu-i fie murdărită, și istoria Lucreției[1508], care, pierzându-și bunul nume al neprihănirii, nu a voit să supraviețuiască întinării conștiinței sale.

Și, ca să nu mă lungesc prea mult cu exemple pe care le poți lua, pentru lămurirea ta, din prima carte *Contra lui Iovinianus*, voi aminti numai o singură întâmplare care s-a petrecut în patria ta, pentru a ști că până și neamurile barbare, sălbatice și setoase de sânge venerează neprihănirea. Neamul teutonilor[1509], plecând din îndepărtatele țărmuri ale Oceanului și Germaniei, s-a revărsat peste toate părțile Galiei și, după ce a măcelărit în mai multe rânduri oștile romane, a fost înfrânt lângă Aquae Sextiae[1510] de atacurile lui Marius. Trei sute de matroane de-ale lor, după ce au aflat că trebuie să fie date captive altor bărbați, mai întâi l-au implorat pe consul să fie date să slujească în templul lui Ceres și Venus. Cum nu au obținut această îngăduință, iar lictorul le alunga de acolo, și-au ucis copilașii, iar ele au fost găsite dimineața moarte, sugrumate cu lațul și îmbrățișate unele cu celelalte.

**8.** Ceea ce captivitatea nu a putut impune neprihănirii barbarelor va face o matroană romană? Sau va încerca un al doilea bărbat cea care l-a pierdut pe primul, bun sau rău cum a fost, silindu-se să se mărite din nou, împotriva poruncii Domnului? Iar dacă îl va pierde imediat pe al doilea, va alege și un al treilea? Și, dacă acela va adormi, va trece la al patrulea și la al cincilea? Prin ce se va deosebi de o țiitoare? O văduvă trebuie să se îngrijească în orice chip să nu încalce primele hotare ale neprihănirii. Iar dacă le va fi încălcat

---

1506 Este vorba despre Dido.

1507 Fiu al lui Jupiter-Ammon și al unei nimfe libiene, Iarbas a fost regele getulilor în vremea în care Dido a întemeiat Cartagina. Respins de regină, căreia îi ceruse mâna, a atacat Cartagina după moartea Didonei, izgonind-o de acolo pe sora acesteia, Anna.

1508 Soția lui Tarquinius Collatinus, care, fiind violată de Sextus Tarquinius, a preferat să se sinucidă decât să suporte dezonoarea. Această întâmplare a declanșat revolta în urma căreia a fost alungat de pe tron regele Tarquinius Superbus, iar la Roma a fost instaurată republica.

1509 Triburi germanice care proveneau din regiunea Jütland, situată la vărsarea fluviului Elba între Marea Baltică și Marea Nordului. Către anul 120 î.Hr. au migrat spre sud, ajungând până în Italia.

1510 Astăzi Aix.

și va fi pus capăt cuviinței care se potrivește unei matroane, ea se va deda cu totul nebuniilor desfrâului, meritând să audă cuvântul prorocului: „Chipul ți s-a făcut de desfrânată; ești nerușinată”[1511]. Ce înseamnă asta? Condamnăm noi a doua căsătorie? Nicidecum; dar o lăudăm pe prima. Îi alungăm din Biserică pe cei căsătoriți a doua oară? Câtuși de puțin; dar îi îndemnăm pe monogami la cumpătare. În arca lui Noe nu au fost doar animale curate, ci și spurcate. Erau și oameni, erau și șerpi. Și într-o casă mare sunt vase felurite: unele sunt de mare preț, altele sunt de ocară[1512]. Există craterul pentru băut, există și oala de noapte pentru nevoile firești. Cât despre sămânța care este pusă într-un pământ mănos, de vreme ce Evanghelia ne învață că rodul ei se înmulțește de o sută, de șaizeci, de treizeci de ori, cunoscând că numărul 100 deține primul rang în cununa virginității, că numărul 60 deține rangul al doilea pentru încercarea văduviei, că numărul 30 amintește de legământul căsătoriei prin însăși împletirea degetelor, pentru a doua căsătorie care ar fi numărul? Ea se află în afara oricărui număr. Cu siguranță, nu crește în pământul cel bun, ci în tufele spinoase și în mărăcinișurile unde vin vulpile, care sunt comparate cu preanelegiuitul Irod[1513]. [O femeie măritată a doua oară] se crede pe sine vrednică de laudă doar pentru că nu este la fel de rea ca țiitoarele, doar pentru că este mai presus decât victimele desfrâului public, doar pentru că s-a vândut[1514] unui singur bărbat, nu mai multora.

9. Voi spune un lucru de necrezut, dar îl voi dovedi prin numeroase mărturii. Cu mulți ani în urmă, pe când eram asistentul pentru arhivele ecleziastice al lui Damasus, episcopul Romei, și răspundeam de problemele sinodale din Orient și Occident, am văzut doi oameni asemănători, proveniți din păturile cele mai de jos ale plebei: un bărbat care îngropase douăzeci de neveste și o femeie care ajunsese la al douăzeci și doilea bărbat, cu care se măritase crezând că va fi ultimul. Curiozitatea generală a tuturor bărbaților și femeilor era aceea de a afla, după atâtea morți, care dintre ei îl va îngropa primul pe celălalt. A învins bărbatul: populația întregului oraș s-a revărsat [pe străzi], l-a încununat, iar el, ținând în mână o ramură de palmier și salutându-i pe cei care strigau: „Îngroapă șase

---

[1511] *Ieremia* 3, 3.
[1512] *Cf.* 2 *Timotei* 2, 20.
[1513] *Luca* 13, 32.
[1514] Lit. „prostituat” (*prostituta*).

sute la rând", mergea în fața năsăliei soției sale poligame. Ce să-i spunem unei asemenea femei? Desigur, ceea ce i-a spus Domnul samaritencei: „Douăzeci și doi de bărbați ai avut și cel care te îngroapă acum nu-ți este bărbat"[1515].

**10.** Prin urmare, te rog din suflet, pioasă fiică întru Hristos, nu lua în seamă aceste texte prin care li se vine în ajutor nefericiților care nu se pot stăpâni, ci, mai degrabă, citește din nou pasajele în care este încununată neprihănirea! Îți este de ajuns că ai pierdut prima treaptă a virginității și de la a treia ai ajuns la cea de a doua, adică de la îndatorirea conjugală la castitatea văduviei. Nu te gândi la exemple extreme, ba chiar josnice, și nici la exemple străine și îndepărtate de subiect. Ai o bunică, o mamă, o mătușă, pe care le poți lua ca model și ale căror învățăminte și precepte de viață sunt pentru tine reguli ale virtuților. Căci, dacă multe femei măritate, pe când încă le trăiesc bărbații, înțeleg acel text al Apostolului: „Toate îmi sunt îngăduite, dar nu toate îmi sunt de folos"[1516] și devin abstinente[1517] pentru Împărăția cerurilor[1518], fie după a doua naștere prin botez, în urma unui consimțământ reciproc, fie după căsătorie, datorită ardorii credinței lor, de ce o văduvă care, prin voia Domnului, a încetat să mai aibă un bărbat nu ar repeta cu voioșie: „Domnul a dat, Domnul a luat"[1519] și nu ar folosi prilejul de a fi liberă, astfel încât să aibă putere asupra trupului său și să nu devină iarăși slujitoarea unui bărbat? Cu siguranță este cu mult mai greu să nu te bucuri de ceea ce ai decât să dorești ceea ce ai pierdut. De aceea, și fecioria este mai ușor de dus, prin faptul că nu a cunoscut ațâțarea cărnii, iar văduvia mai tulburătoare, prin aceea că readuce în minte plăcerile trecute, mai ales dacă [femeia] socotește că și-a pierdut bărbatul, iar nu că l-a trimis înaintea sa; primul dintre aceste sentimente este aducător de suferință, cel de-al doilea, de bucurie.

**11.** Creația primordială a omului ne învață să respingem căsătoriile multiple. Adam a fost unul, iar Eva una singură – sau, mai degrabă, o coastă a fost luată din el pentru a face femeia. Și, din nou, ceea ce a fost despărțit s-a unit prin căsătorie, căci spune

---

[1515] *Cf. Ioan* 4, 18.
[1516] *1 Corinteni* 6, 12.
[1517] În original, „se castrează" (*se castrant*).
[1518] *Cf. Matei* 19, 12.
[1519] *Iov* 1, 21.

Scriptura: „Vor fi amândoi un trup”[1520], nu două, nu trei. „De aceea, va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va uni cu femeia sa”[1521], cu siguranță nu cu nevestele sale. Sfântul Apostol Pavel, explicând acest pasaj, îl raportează la Hristos și la Biserică; astfel, Adam este monogam mai întâi în trupul său, iar apoi în duhul său. Eva este singura mamă a tuturor ființelor, iar Biserica este unicul părinte al tuturor creștinilor. Așa cum blestematul Lameh a împărțit-o pe cea dintâi în două neveste[1522], tot așa ereticii o sfâșie pe cealaltă în mai multe biserici, care, potrivit *Apocalipsei* lui Ioan[1523], trebuie să fie numite mai curând sinagogi ale diavolului decât locuri de adunare ale lui Hristos. Citim în cartea *Cântărilor*: „Sunt șaizeci de regine și optzeci de concubine și fecioare fără număr. Dar numai una e porumbița mea, curata mea; una-i ea la a ei mamă, aleasa celei ce-a născut-o”[1524]. Ei îi scrie Ioan epistola sa: „Preotul către aleasa Doamnă și către fiii ei”[1525]. Dar și în arcă, pe care Sfântul Apostol Petru o interpretează ca simbol al Bisericii, Noe, împreună cu cei trei fii ai săi, nu a lăsat să se suie decât câte o nevastă pentru fiecare, nu câte două. Chiar și dintre animalele spurcate sunt alese câte două, un mascul și o femelă, pentru ca nici măcar în rândul fiarelor – șerpi, crocodili și șopârle – să nu-și afle locul bigamia. Iar dacă printre cele curate sunt socotite câte șapte fiecare, adică un număr fără soț, și în acest lucru se vădește biruința fecioriei și a neprihănirii. Coborând de pe arcă, Noe I-a adus jertfe lui Dumnezeu, dar nu dintre animalele cu număr cu soț, ci dintre cele cu număr fără soț, fiindcă cele dintâi erau destinate înmulțirii și căsătoriei, iar celelalte, jertfei[1526].

12. Dar, vei zice, patriarhii nu au avut câte o singură nevastă, ci, dimpotrivă, au avut o mulțime de țiitoare, și, ca nu cumva să pară prea puțin, [adaug că] David a avut multe [femei], iar Solomon nenumărate. Iuda merge la Tamar ca la o prostituată[1527]. Și, potrivit literei care ucide[1528], prorocul Osea se împreunează

[1520] *Facerea* 2, 24.
[1521] *Facerea* 2, 24.
[1522] *Cf. Facerea* 4, 18-24.
[1523] *Apocalipsa* 2, 9.
[1524] *Cântarea Cântărilor* 6, 8-9.
[1525] 2 *Ioan* 1.
[1526] *Cf. Facerea* 8, 20.
[1527] *Facerea* 38, 12-30.
[1528] *Cf.* 2 *Corinteni* 3, 6.

nu doar cu o stricată, ci chiar cu o adulteră[1529]. Dacă aceasta ni se îngăduie de drept, să nechezăm la toate femeile și, după pilda Sodomei și Gomorei, să fim prinși de ultima zi vânzând și cumpărând, însurându-ne și măritându-ne[1530], pentru ca sfârșitul căsătoriei să fie când va fi și sfârșitul vieții. Iar dacă și după potop, ca și înainte de potop, acest precept a fost la fel de puternic: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul"[1531], atunci pentru care pricină ni s-a zis: „Ne-au ajuns sfârșiturile veacurilor"[1532], și: „Vremea s-a scurtat"[1533], și: „Securea a și fost înfiptă la rădăcina pomilor"[1534] ca să taie pădurea Legii și a căsătoriilor cu neprihănirea evanghelică? „Vreme este să îmbrățișezi și vreme este să fugi de îmbrățișări."[1535] Lui Ieremia nu i se îngăduise să-și ia nevastă din pricina apropiatei robii[1536]. Iezechiel a spus în Babilon: „Nevasta mea a murit, iar gura mea s-a deschis"[1537]. Nici cel care se va însura, nici cel care s-a însurat nu pot să proorocească liber dacă se află prinși în legăturile cununiei.

Odinioară, era o fală să asculți acest verset: „Fiii tăi ca niște vlăstare tinere de măslin împrejurul mesei tale" și: „Vei vedea pe fiii fiilor tăi"[1538]. Acum, despre cei care se înfrânează se spune: „Cel care se alipește de Domnul este un duh cu El"[1539]; și: „Lipitu-s-a sufletul meu de Tine, pe mine m-a sprijinit dreapta Ta"[1540]. Atunci era ochi pentru ochi; acum, celui care ne dă o palmă îi întindem și obrazul celălalt[1541]. Odinioară, luptătorilor li se spunea: „Încinge-te cu sabia ta peste coapsa ta, atotputernice"[1542]; acum, Sfântul Apostol Petru aude [pe Iisus spunând]: „Vâră-ți sabia în teacă! Căci cine va lovi cu sabia de sabie va pieri"[1543]. Când

[1529] *Osea* 1, 2-3.
[1530] *Cf. Matei* 24, 38.
[1531] *Facerea* 1, 28.
[1532] *1 Corinteni* 10, 11.
[1533] *1 Corinteni* 7, 29.
[1534] *Matei* 3, 10.
[1535] *Ecclesiastul* 3, 5.
[1536] *Ieremia* 16, 2.
[1537] *Iezechiel* 24, 18.
[1538] *Psalmul* 127, 3, 6.
[1539] *1 Corinteni* 6, 17.
[1540] *Psalmul* 62, 8.
[1541] *Cf. Matei* 5, 38-39.
[1542] *Psalmul* 44, 4.
[1543] *Matei* 26, 52.

spunem acestea, nu despărțim Legea de Evanghelie, cum ne acuză pe nedrept Marcion, ci recunoaștem Unul și Același Dumnezeu, Care, potrivit cu schimbarea vremurilor și cu începutul și sfârșitul lucrurilor, seamănă ca să culeagă, plantează că să aibă ce să reteze, pune temelii pentru ca, după terminarea construcției, să-i pună acoperișul. De altminteri, dacă ajungem la sacramente și la simbolurile viitorului, să le cercetăm nu după cum ne este voia, ci după cum le înfățișează Apostolul; Agar și Sarra, munții Sinai și Sion simbolizează cele două Testamente[1544]; Lia cea bolnavă de ochi și Rahela cea mult iubită de Iacov întruchipează Sinagoga și Biserica. La fel și Ana cea stearpă la început este mai roditoare decât rodnica Penina. Chiar și monogamia a existat mai înainte de noi, prin Isaac și Rebeca, singura a cărei naștere a pricinuit arătarea Domnului[1545]. Nicio altă femeie nu L-a întrebat ea însăși pe Dumnezeu. Ce să spun despre Tamara, care i-a zămislit pe gemenii Zara și Fares[1546]? La nașterea lor separată, un gard a despărțit cele două popoare, iar mâna legată cu fir stacojiu a stropit conștiința iudeilor cu Pătimirea lui Hristos. Ce să spun despre țiitoarea prorocului, care simbolizează fie Biserica adunată dintre păgâni, fie – lucru care se potrivește mai bine cu contextul – Sinagoga, mai întâi luată de la închinătorii la idoli de către Avraam și Moise, apoi, după adulter și negarea Mântuitorului, rămânând multă vreme fără altar, fără preoți și proroci și așteptând să-și reia viața cu primul bărbat, pentru ca tot Israelul să fie mântuit după ce mulțimea neamurilor va fi intrat pe ascuns în Biserică[1547]?

**13.** Am vrut să arăt, ca într-un mic tablou, întinderi vaste de pământ, ca să trec la alte probleme mărunte. Prima dintre ele se referă la sfatul Annei[1548]:

„Anii cei tineri socoți să-i treci singuratică-n jale
Fără de dulci copii și fără dulceața iubirii?
Morților poate tu crezi că le pasă de lucruri de-acestea?”[1549]

[1544] *Galateni* 4, 22-26.
[1545] *Facerea* 25, 22-23.
[1546] *Matei* 1, 3.
[1547] *Romani* 11, 25-26.
[1548] Este vorba despre sora reginei Dido.
[1549] VERGILIUS, *Eneida*, IV, vv. 32-34, în: VERGILIUS, *Eneida*, traducere de George Coșbuc, ediție îngrijită, note și prefață de Stella Petecel, Ed. Univers, București, 1980, p. 121.

Acesteia i-a răspuns pe scurt chiar cea aflată în suferință:

„Tu, biruită prin plânsetul meu, adunat-ai amarul
Relelor, soro, trădând la dușman pe sărmana ta soră!
N-a fost iertat să trăiesc, nebătută de zei, o viață
Necununată, ca fiara din munți, și să scap de durere!
Nu ți-am păstrat credința jurată, sărmane Sychaeus!”[1550]

Îmi înfățișezi bucuriile căsătoriei; eu îți opun rugul, sabia, focul. Binele pe care sperăm să îl avem prin căsătorie nu este la fel de mare ca răul care se poate întâmpla și de care trebuie să ne temem. Plăcerea odată împlinită lasă întotdeauna în urma ei căință și niciodată nu se satură; după ce s-a stins, se reaprinde iar. Cu timpul, ea sporește sau slăbește; și nu se supune rațiunii, căci este mânată de impulsuri. Vei spune însă: „Averea mea este mare și administrarea patrimoniului are nevoie de un bărbat”[1551]. Atunci oare, fără îndoială, casele celor necăsătoriți sunt pierdute și, dacă tu însăți nu ești sclavă împreună cu sclavele tale, nu vei putea să poruncești servitorimii tale? Bunica, mama și mătușa ta oare nu se bucură de o veche autoritate și de o cinstire foarte mare câtă vreme întreaga provincie și mai-marii Bisericilor le privesc cu admirație? Oștenii și călătorii nu-și conduc modesta lor gospodărie, invitând și fiind invitați la ospețe, fără neveste? Ca și cum nu ai putea avea sclavi sau liberți înaintați în vârstă, în mâinile cărora ai crescut, care să-ți diriguiască gospodăria, să răspundă fiscului, să plătească dările, care să te respecte ca pe o stăpână, să te iubească ca pe o fiică, să te venereze ca pe o sfântă! „Caută mai întâi Împărăția lui Dumnezeu și toate acestea ți se vor adăuga.”[1552] Dacă te gândești la veșmintele tale, ți se vor pune dinainte crinii Evangheliei. Dacă te gândești la mâncare, vei fi trimisă la păsările care nici nu seamănă, nici nu seceră, și pe care le hrănește Tatăl tău ceresc[1553]. Câte

[1550] VERGILIUS, *Eneida*, IV, vv. 548-552, ed. cit., p. 144.
[1551] Argumentul este introdus și de Sfântul Ioan Gură de Aur în *Omilii la 1 Tesaloniceni*, VI, 2 (SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariu la Epistola întâi către tesaloniceni*, trad. Isabela Grigoraș, studiu introductiv de Pr. Prof. Constantin Pătuleanu, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2022, pp. 155-156).
[1552] *Matei* 6, 33.
[1553] *Cf. Matei* 6, 26, 28-30.

fecioare și câte văduve și-au diriguit puținele lor bunuri fără a fi atinse de murdăria niciunui murmur?

14. Ferește-te să ai legături cu tinerele, nu te lua după cele cărora Apostolul le îngăduie să se mărite a doua oară, ca să nu suferi un naufragiu în mijlocul unei mări calme. Dacă lui Timotei i se spune: „Ferește-te de văduvele tinere"[1554] și: „Pe femeile bătrâne [îndeamnă-le] ca pe niște mame, pe cele tinere ca pe niște surori, cu toată curăția"[1555], pentru ce să nu asculți de sfaturile mele? Fugi de persoanele asupra cărora poate pluti bănuiala unei vieți ticăloase și nu ține seama de acea zicală comună: „Conștiința mea îmi este de ajuns; nu-mi pasă de ceea ce vorbesc oamenii"! Apostolul se îngrijea, cu siguranță, să facă ceea ce este bine nu numai în fața lui Dumnezeu, ci și în fața oamenilor, pentru ca nu cumva, din pricina lui, numele lui Dumnezeu să fie hulit printre păgâni[1556]. El avea oricum dreptul de a duce cu el femei-surori[1557], dar nu voia să fie judecat de conștiința unui necredincios[1558]. Și, deși putea trăi prin Evanghelie, muncea zi și noapte cu propriile-i mâini, ca să nu fie povară niciunui credincios[1559]. „Dacă o mâncare", zice el, „îl smintește pe fratele meu, nu voi mânca în veac carne"[1560].

Vom spune și noi: dacă sora aceea sau fratele acela vor sminti nu pe unul sau pe doi, ci întreaga Biserică, nu îl voi vedea pe acest frate sau pe această soră. Este mai bine ca bunurile noastre să fie micșorate, decât să pierdem mântuirea sufletului; este mai bine să piară – fie că vrem, fie că nu vrem - ceea ce va pieri într-o zi, decât să pierdem ceva pentru care totul trebuie să fie sacrificat. Cine dintre noi „poate să adauge staturii sale" nu voi spune „un cot"[1561], ceea ce este enorm, ci a zecea parte dintr-o biată uncie? Suntem îngrijorați de ceea ce vom mânca sau vom bea? Să nu ne gândim la ziua de mâine: „Ajunge zilei răutatea sa"[1562].

---

1554 *1 Timotei* 5, 11.
1555 *1 Timotei* 5, 2.
1556 *Cf. Romani* 2, 24.
1557 *Cf. 1 Corinteni* 9, 5.
1558 *Cf. 1 Corinteni* 10, 29.
1559 *Cf. 1 Tesaloniceni* 2, 9.
1560 *1 Corinteni* 8, 13.
1561 *Matei* 6, 27.
1562 *Matei* 6, 34.

Iacov, fugind de fratele său, după ce a lăsat în casa tatălui său mari bogății, a pornit gol spre Mesopotamia; și, ca să ne dea o pildă a tăriei sale, și-a pus sub cap o piatră și a văzut o scară care se înălța până la cer și pe Domnul stând deasupra ei; iar îngerii urcau și coborau pe ea[1563], pentru ca nici păcătosul să nu-și piardă nădejdea în mântuirea sa, nici cel drept să nu fie sigur întru virtutea sa. Și, lăsând la o parte multe amănunte (nici nu am răgazul de a ți le înfățișa pe toate, bazându-mă pe texte), după douăzeci de ani, cel care trecuse Iordanul doar cu un toiag se înapoiază în patrie, ca stăpân bogat și tată și mai bogat, cu trei cirezi de vite. Apostolii, care au cutreierat în toată lumea, nu au avut nici bani în cingătoare, nici toiag în mână, nici încălțări în picioare[1564], și totuși puteau spune: „Neavând nimic, dar stăpânind toate"[1565]. „Argint și aur nu avem, dar ce avem [îți dăm]: în numele lui Iisus Hristos, scoală-te și umblă!"[1566] Căci nu erau îngreunați de povara bogățiilor. Și, de aceea, stând cu Ilie în crăpătura stâncii, putuseră să treacă prin urechea acului și să privească spatele Domnului.

Noi, dimpotrivă, ardem din pricina lăcomiei și, în timp ce discutăm aprig împotriva nevoii de bani, ne umplem sânul togii cu aur și nimic nu ne este de ajuns. Ceea ce se spune despre megarieni, din nefericire, [ni] se poate aplica pe drept și [nouă], nefericiților: construiesc ca și cum vor trăi veșnic, trăiesc ca și cum vor muri mâine[1567]. Și facem aceasta pentru că nu credem în spusele Domnului, pentru că viața pe care toți ne-o dorim nu ne făgăduiește apropierea morții, care este sortită oamenilor prin legea firii, ci, printr-o speranță deșartă, un lung șir de ani. Căci nimeni nu este într-atât de sleit de forțe și într-atât de bătrân încât să nu creadă că mai are încă un an de trăit. Uitarea condiției sale se furișează [în om] pe nesimțite, astfel încât el, o ființă pământeană care acuși-acuși va trebui să dispară, se înalță cu trufie și în mintea sa stăpânește cerul.

**15.** Dar ce fac? Corabia este sfărâmată și eu vorbesc despre mărfuri. Cel care o conducea este dat la o parte și nu ne dăm

[1563] *Facerea* 28, 11-13.
[1564] *Cf. Matei* 10, 9-10.
[1565] 2 *Corinteni* 6, 10.
[1566] *Cf. Faptele Apostolilor* 3, 6.
[1567] *Cf.* TERTULIAN, *Apologeticum*, XXXIX.

seama că se apropie Antihristul, pe care Domnul Iisus îl va nimici cu suflarea gurii Sale[1568]. „Vai de cele însărcinate și de cele care vor alăpta în ziua aceea!"[1569] Ambele [compătimiri] se referă la roadele căsătoriei. Voi înfățișa câteva dintre nenorocirile noastre prezente. Faptul că până acum puțini dintre noi am trecut peste ele nu este meritul nostru, ci se datorează îndurării Domnului. Neamuri fără de număr și de o mare sălbăticie au ocupat toate părțile Galiei. Cvazii, vandalii, sarmații, alanii, gepizii, herulii, saxonii, burgunzii, alamanii și – o stat vrednic de plâns! – pannonii cei vrăjmași au pustiit tot ceea ce se află între Alpi și Pirinei și este cuprins între Ocean și Rin. „Căci Assur a venit împreună cu ei."[1570] Moguntiacus[1571], odinioară o cetate nobilă, a fost cucerită și distrusă, iar în biserică au fost uciși mai multe mii de oameni. Vangionii[1572] au fost terminați după un lung asediu. Preaputernicul oraș al remilor[1573], ambianii[1574], atrebații[1575] și, „la margine de lume, morinii[1576]", Tornacus[1577], nemeții[1578], Argentoratus[1579] au trecut în Germania; provinciile Aquitania, Novempopuli, Lugudunensis, Narbonensis au fost toate pustiite, afară de câteva orașe. Dar chiar și aceste orașe au fost devastate de războiul din afară și de foametea din interior. Nu-mi pot stăpâni lacrimile când pomenesc de Tolosa[1580]; dacă nu s-a năruit până acum, aceasta se datorează meritelor sfântului episcop Exsuperius. Hispaniile însele, gata-gata să piară, se cutremură în fiecare zi la amintirea năvalei cimbrilor și, ceea ce au suferit alții o singură dată, ele îndură neîncetat din pricina fricii.

**16.** În rest, păstrez tăcerea, ca să nu par că mi-am pierdut nădejdea în îndurarea lui Dumnezeu. Ceea ce este al nostru acum,

---

[1568] *Cf.* 2 *Tesaloniceni* 2, 7-8.
[1569] *Matei* 24, 19.
[1570] *Psalmul* 82, 8.
[1571] Oraș pe fluviul Main, astăzi Mainz.
[1572] Neam germanic din zona Rinului.
[1573] Azi Reims.
[1574] Populație din Galia Belgică, avându-și capitala în orașul actual Amiens.
[1575] Populație din Galia Belgică.
[1576] Neam galic din vecinătatea Canalului Mânecii; *cf.* VERGILIUS, *Eneida*, VIII, v. 727.
[1577] Oraș în Belgia, azi Tournai.
[1578] Populație din Galia Belgică.
[1579] Oraș în Galia, azi Strasbourg.
[1580] Azi Toulouse.

de la Marea Pontică la Alpii Iulieni, odinioară nu era al nostru. Iar după zdrobirea hotarului dunărean, vreme de treizeci de ani luptele s-au dat în inima Imperiului Roman. Lacrimile noastre s-au uscat de-a lungul vremii. În afară de câțiva bătrâni, toți se născuseră în robie sau sub asediu și nu mai râvneau la o libertate pe care nu o cunoscuseră. Cine ar crede aceasta? Ce istorii ar putea exprima într-un limbaj potrivit faptul că Roma a luptat pe propriul ei pământ nu pentru glorie, ci pentru salvarea sa? Ba, nici măcar nu a luptat, ci și-a cumpărat viața cu aurul și tot avutul său. Această nenorocire nu s-a întâmplat din vina principilor, care sunt niște oameni cât se poate de pioși, ci prin ticăloșia unui trădător semibarbar, care i-a înarmat pe vrăjmași contra noastră cu propriile noastre resurse. Odinioară, Imperiul Roman a îndurat o rușine de neșters deoarece, după ce galii au pustiit totul și i-au împrăștiat oștirea lângă râul Allia[1581], Brennus[1582] a pătruns în Roma. Și nu a putut spăla această rușine până când nu a supus puterii sale și Galiile, pământul natal al galilor, și Gallograecia[1583], în care se stabiliseră învingătorii Occidentului și ai Orientului. Hannibal, acest uragan născut în hotarele Hispaniei, după ce a pustiit Italia, a văzut Roma, dar nu a cutezat să o asedieze. Pyrrhus[1584] a purtat un asemenea respect numelui roman încât, după ce a pustiit toate locurile învecinate, s-a retras și, deși învingător, nu a cutezat să privească Roma – despre care știa că este cetatea regilor – ca învingător. Și totuși, pentru această ofensă (nu o voi numi trufie, pentru că s-a sfârșit cu bine), primul, fugar prin toată lumea, și-a aflat în cele din urmă moartea otrăvindu-se în Bithynia, celălalt, întorcându-se în patrie, a murit în regatul său; provinciile amândurora sunt tributare poporului roman. Acum, pentru ca totul să se încheie în chip fericit, nu avem ce să luăm de la dușmanii înfrânți în afară de ceea ce am pierdut. Cântând puterea Romei, un poet înflăcărat spune: „Ce poate fi de-ajuns dacă Roma este

---

[1581] Mic afluent al Tibrului la nord de Roma, memorabil prin faptul că pe malul lui s-a dat o bătălie crâncenă între romani și gali în anul 390 î.Hr., câștigată de cei din urmă.

[1582] Căpetenie a galilor senonieni.

[1583] Provincie în Asia Mică, numită și Galatia.

[1584] Rege al moloșilor, populație greacă din Epir, și al Macedoniei. Chemat în ajutor de orașul-stat Tarent contra expansiunii romanilor spre sudul Italiei, el îi înfrânge pe aceștia la Heracleea și Ausculum. După noi lupte, este învins în anul 275 î.Hr. la Beneventum și se retrage în patrie.

prea puțin?”[1585] Am putea să schimbăm această exclamație cu un alt elogiu: „Ce poate fi în siguranță dacă Roma piere?”

„Dacă-aș avea eu și-o sută de guri și gâtlejuri o sută,
Toate eu tot n-aș putea să le număr, de-oțel având glasul,
Relele lor și să-nșir și pedepsele toate pe nume.”[1586]

Tot ceea ce am spus reprezintă o primejdie atât pentru cei care rostesc [aceste vorbe], cât și pentru cei care le ascultă. Nici măcar geamătul nu este liber, pentru că nu voim sau, mai degrabă, nu cutezăm să ne plângem suferințele.

17. Răspunde-mi, preaiubită fiică întru Hristos: te vei căsători în asemenea împrejurări? Ce bărbat vei lua? Probabil pe unul care va trebui fie să fugă, fie să lupte. Ce va urma și într-un caz, și în celălalt, îți dai seama. În locul cântecului fescenin, înfricoșătoarea trompetă îți va răsuna în urechi cu sunetul ei răgușit; fetele din cortegiul tău nupțial vor fi toate înlăcrimate; ce plăceri te vor copleși, când tu ți-ai pierdut veniturile proprietăților tale, când îți vezi biata familie pierind împresurată de boală și de foame?

Dar ferească Dumnezeu să am asemenea gânduri în ce te privește, să am bănuieli întunecate cu privire la o femeie care și-a închinat Domnului sufletul! Nu neapărat ție îți vorbesc, ci, sub numele tău, mă adresez altor femei, [unor femei] dedate băuturii, băgăcioase și palavragioaice, care dau târcoale caselor matroanelor, „al căror dumnezeu este pântecele, iar mărirea lor este întru rușinea lor”[1587]. Ele nu știu nimic altceva din Scripturi în afară de preceptele digamiei, își alină dorințele prin trupul altuia, văzându-le pe altele că fac ceea ce ele însele au făcut și aflându-și mângâierea în tovărășia femeilor de nimic. Când vei zdrobi propunerile lor nerușinate prin înțelegerea corectă a sentințelor apostolice, citește cum trebuie să trăiești rămânând văduvă; citește cartea către Eustochium despre păstrarea virginității și celelalte lucrări adresate Furiei și Salvinei, prima fiind nora fostului consul Probus, cealaltă, fiica lui Gildo, care a guvernat Africa. Această cărticică despre monogamie va purta ca titlu numele tău.

[1585] LUCAN, *De bello civili sive Pharsalia*, V, v. 274.
[1586] VERGILIUS, *Eneida*, VI, vv. 625-627, ed. cit., p. 217.
[1587] *Filipeni* 3, 19.

# EPISTOLA CXXIV[1588]
## Către Avitus

1. În urmă cam cu zece ani, cuviosul bărbat Pammachius mi-a trimis niște pagini ale cuiva, care conțineau rulourile lucrării lui Origen Περὶ ἀρχῶν, traduse sau, mai degrabă, denaturate, și îmi cerea stăruitor să veghez ca traducerea latinească să respecte originalul grecesc, iar limba romană să poată cunoaște, fără sprijinul unui interpret, și când autorul s-a exprimat bine, și când s-a exprimat greșit. Am făcut ceea ce a voit și i-am trimis cărțile. După ce le-a citit, s-a îngrozit și le-a închis în scrinul său, pentru ca, dacă ar fi aduse la cunoștința tuturor, să nu rănească sufletele multora. A fost rugat de un frate, dintre cei care sunt plini de ardoare față de Dumnezeu, dar nu „potrivit cunoașterii adevărate"[1589], să i le dea ca să le citească, urmând, zicea el, să i le înapoieze degrabă; Pammachius, forțat de timp, nu a putut bănui înșelătoria. Dar cel care le primise spre a le citi a chemat scribii, a copiat tot codicele și l-a înapoiat cu mult mai repede decât făgăduise. Cu aceeași cutezanță și, ca să folosesc o vorbă mai blândă, cu aceeași nesăbuință a încredințat altora într-un chip și mai necinstit ceea ce își însușise prin necinste. Și, fiindcă este greu cu ajutorul abrevierilor să fie păstrate întocmai aceste cărți importante, care discută lucruri mistice, mai cu seamă când sunt dictate într-ascuns și pe grabă, totul a devenit atât de confuz în ele, încât sunt lipsite și de ordine, și de sens. De aceea, îmi ceri, preaiubite Avitus, să îți trimit chiar exemplarul pe care l-am tradus eu odinioară și nu l-am încredințat nimănui altuia decât lui Pammachius și pe care sus-zisul frate l-a editat atât de rău.

2. Primește deci ce mi-ai cerut, dar să știi că în aceste volume se află foarte multe lucruri pe care să le respingi și că va trebui să pășești, după cum spune Domnul, printre scorpioni și șerpi[1590]; iată unele exemple (și încă din primul volum): Hristos, Fiul lui Dumnezeu, nu este născut, ci creat. Dumnezeu-Tatăl, invizibil prin

[1588] Scrisă în jurul anului 410 d.Hr. Avitus, căruia îi este adresată această scrisoare, este probabil aceeași persoană care l-a rugat pe Fericitul Ieronim să-i scrie Salvinei (*Epistola a LXXIX-a*, 1).
[1589] *Tit* 1, 1.
[1590] *Luca* 10, 19.

natura Sa, nu este văzut nici măcar de Fiul. Fiul, Care este imaginea Tatălui invizibil, nu este Adevărul, dacă Îl comparăm cu Tatăl; însă nouă, care nu putem primi realitatea lui Dumnezeu Atotputernicul, ni se arată o realitate imaginară, ca să simțim măreția și majestatea Celui mai mare păstrată oarecum în Fiul. Dumnezeu-Tatăl este o lumină necuprinsă de mintea noastră; Hristos, prin comparație cu Tatăl, este o lumină foarte slabă, care, din pricina slăbiciunii noastre, ni se pare mare. Sunt date ca exemplu două statui, una mai mare, alta mică de tot; prima umple lumea și, prin însăși mărimea sa, este într-un fel invizibilă; cea de a doua se află sub ochii noștri; prima statuie Îl reprezintă pe Tatăl, cea de a doua, pe Fiul. Îl numește bun și de o bunătate desăvârșită pe Dumnezeu-Tatăl; Fiul nu este bun, ci este o emanație și o asemănare a bunătății, astfel încât nu I se poate spune „bun" în chip absolut, ci cu un adaos: „Păstorul cel bun" etc. Spune că al treilea în demnitate și cinstire, după Tatăl și Fiul, este Duhul Sfânt. După ce spune despre Acesta că nu știe dacă a fost creat sau necreat, afirmă apoi ce simte: că, în afară de Dumnezeu Unul, nu există nimic necreat. Fiul Însuși este mai prejos de Tatăl, fiindcă este al doilea după El, iar Duhul Sfânt este mai prejos de Fiul și trăiește în toți sfinții. În această ordine, puterea Tatălui este mai mare decât aceea a Fiului și a Duhului Sfânt; la rândul său, puterea Fiului este mai mare decât aceea a Duhului Sfânt și, ca urmare, puterea Sfântului Duh este mai mare decât aceea a celorlalți care sunt numiți sfinți.

3. Și, după ce a ajuns la creaturile raționale și a spus că ele au căzut în trupurile pământești din pricina neglijenței lor, a adăugat următoarele: „Culmea păcatului și a lâncezelii este că cineva decade și se pervertește într-atât, încât, ajungând la viciile animalelor lipsite de rațiune, poate fi legat de un trup grosolan". Și zice în continuare: „Tulburați de aceste discuții, credem că unii se află de la sine în rândul sfinților și în slujba lui Dumnezeu, iar alții, prăbușindu-se din sfințenie din propria lor vină, au căzut într-un asemenea păcat încât au fost schimbați în forțe contrare". Începutul se naște din sfârșit și din început se naște sfârșitul și totul este atât de schimbător, încât cel care este acum om poate deveni demon în altă lume, și cine este demon, dacă s-a purtat neatent, poate fi legat de un trup grosolan, adică devine om. Și astfel amestecă totul, încât arhanghelul poate deveni diavol și, invers, diavolul poate fi din nou înger. „Iar cei care au șovăit și, cu toate că pașii li s-au clătinat, nu

s-au prăbușit cu totul, vor fi ridicați spre a fi orânduiți și îndreptați spre o direcție mai bună, către Domnii, Puteri, Tronuri și Stăpânii; și poate că neamul omenesc va fi constituit din acea categorie de oameni, într-o lume oarecare, când, potrivit lui Isaia, vor exista un cer nou și un pământ nou. Iar cei care nu au meritat să se întoarcă la starea de dinainte, trecând prin neamul omenesc, devin diavolul și îngerii lui și demonii cei răi; după felurimea meritelor lor vor fi sortiți unor îndatoriri diferite în fiecare dintre lumi." Cât despre demoni și diriguitorii întunericului în orice lume sau lumi, dacă vor voi să revină la o condiție mai bună, vor deveni oameni și astfel se vor întoarce la vechiul lor început, cu condiția ca, instruiți prin chinurile și torturile pe care le-au suferit vreme mai îndelungată sau mai scurtă în trupurile omenești, să se poată întoarce pe culmile îngerilor. În consecință, printr-un raționament logic se poate arăta că toate creaturile raționale pot proveni din orice, dar nu dintr-odată și pe neașteptate, ci în urma unui oarecare proces evolutiv; noi și îngerii vom deveni chiar demoni dacă ne vom purta neglijent, iar demonii, dacă vor să practice virtuțile, vor ajunge la rangul îngerilor.

4. Și substanțele corporale vor cădea sau, cu siguranță, la sfârșitul tuturor lucrurilor, trupurile vor deveni ceea ce sunt acum eterul și cerul și orice alt corp mai curat și mai pur decât ne putem imagina. Așa stând lucrurile, este limpede ce crede despre înviere. Chiar și soarele și luna și celelalte astre sunt însuflețite; mai mult, așa cum noi, oamenii, suntem închiși, din pricina unor păcate, în trupurile acestea grosolane și leneșe, tot astfel și astrele cerului au primit un corp sau altul, mai mult sau mai puțin strălucitor; demonii, din cauză că au făcut nelegiuiri mai mari, au fost acoperiți cu un corp aeric. Potrivit Apostolului, orice creatură este supusă trufiei și va fi eliberată pentru revelarea fiilor lui Dumnezeu[1591].

Și, ca să nu creadă cineva că aceste spuse ne aparțin, reproducem propriile lui cuvinte: „La sfârșitul lumii, când sufletele și creaturile raționale vor fi eliberate de Domnul ca din niște opreliști și temnițe, unele vor păși mai încet din pricina apatiei lor, altele vor zbura cu iuțeală datorită silinței lor. Și, cum toate au liberul arbitru și pot să aleagă, după propria lor voință, fie virtuțile, fie păcatele, unele vor fi într-o stare mai rea decât sunt acum, celelalte vor

[1591] *Romani* 8, 19.

ajunge la o stare mai bună, pentru că porniri și voințe diverse le vor conduce spre o stare diferită, într-o direcție sau alta, adică așa cum îngerii vor deveni oameni sau demoni, tot așa și cei din urmă vor deveni oameni sau îngeri".

După ce a tratat toate acestea într-un limbaj nuanțat, afirmând că diavolul nu este incapabil de virtute și totuși nu vrea încă să îmbrățișeze virtutea, la sfârșit a vorbit îndelung despre posibilitatea ca un înger, un suflet sau, cu siguranță, un demon, despre care spune că au o singură natură, dar înclinații diferite, să devină o vită de povară din pricina marii lor delăsări și prostii și, din cauza durerii provocate de pedepse și de ardoarea focului, să aleagă să fie un animal lipsit de rațiune și să locuiască în ape și valuri și să capete trupul unui dobitoc sau altuia; astfel încât noi trebuie să ne temem nu doar de trupurile patrupedelor, ci și de cele ale peștilor. Și, în cele din urmă, ca să nu fie acuzat că este adept al dogmei pitagoreice, care propovăduiește metempsihoza, după această discuție nelegiuită, prin care a rănit sufletul cititorului său, a adăugat: „După părerea noastră, acestea nu sunt dogme, ci doar întrebări și ipoteze, care nu trebuie să pară că nu au fost explicate".

5. În cartea a doua afirmă că există lumi nenumărate, dar nu mai multe în același timp și asemănătoare, așa cum spune Epicur, ci după sfârșitul unei lumi va începe o alta. Înaintea lumii noastre a existat o altă lume, iar după ea va fi din nou o alta, și după aceea alta, și iarăși altele după altele. Și se întreabă dacă lumea viitoare va fi asemănătoare în toate privințele cu cealaltă, astfel încât să pară că nu se deosebesc prin nimic, sau dacă una din lumi nu va fi niciodată egală și asemănătoare cu cealaltă. Puțin după aceea revine asupra ideii: „Dacă toate" – zice el (așa cum o cere însăși logica discuției) – „ar trăi fără trup, toată natura corporală ar fi distrusă și redusă la nimic, așa cum odinioară a fost făcută din nimic; și va veni o vreme în care folosirea ei va deveni din nou necesară". Și în continuare: „Dar, dacă, așa cum a fost demonstrat prin învățătura și autoritatea Scripturilor, acest trup coruptibil va îmbrăca incoruptibilitatea și acest trup muritor va îmbrăca nemurirea, iar moartea va fi înghițită de biruință[1592], poate că orice natură corporală va dispărea, pentru că doar în ea poate lucra moartea". Și după puțin: „Dacă acestea nu sunt contrare credinței, poate că vom trăi cândva fără

[1592] *Cf. 1 Corinteni* 15, 53-54.

trupuri. Însă, dacă cel care este cu totul supus lui Hristos este înțeles ca fiind fără trup, iar dacă toți trebuie să fie supuși lui Hristos[1593], înseamnă că și noi vom fi fără trupuri când Îi vom fi complet supuși Lui". Și în același loc: „Dacă toți vor fi supuși lui Dumnezeu, toți își vor părăsi trupurile și atunci natura tuturor lucrurilor corporale va fi redusă la nimic. Dacă necesitatea o va cere pentru a doua oară, din cauza căderii creaturilor raționale, ele vor exista din nou. Căci Dumnezeu a destinat sufletele înfruntărilor și luptei, ca să înțeleagă că vor dobândi biruință deplină și desăvârșită nu datorită forței lor, ci datorită bunăvoinței lui Dumnezeu. Și de aceea socotesc că există lumi diferite, cauzele fiind diferite, și că se suprimă opiniile greșite ale celor care susțin că lumile sunt asemănătoare unele cu celelalte". Și iarăși: „Trei ipoteze ne stau la dispoziție cu privire la sfârșitul veacurilor; să cerceteze cititorul care dintre acestea este adevărată și mai bună. Căci sau vom trăi fără trup când, supuși lui Hristos, vom fi supuși lui Dumnezeu, iar Dumnezeu va fi totul în toți[1594]; sau, așa cum toate ființele supuse lui Hristos se vor supune lui Dumnezeu împreună cu Hristos și vor fi legate printr-o singură legătură, tot așa orice substanță va fi adusă la calitatea ei cea mai bună și se va topi în eter, care are o natură mai pură și mai simplă; sau, cu siguranță, acea sferă, pe care am numit-o mai sus «fixă»[1595], și orice este cuprins în orbita ei se va topi în neant; însă cea prin care însăși antizona[1596] este menținută și înconjurată va fi numită pământ bun, iar cealaltă sferă, care înconjoară acest pământ prin rotirea sa și este numită «cer», va fi păstrată ca sălaș al sfinților".

**6.** Când spune aceste lucruri, oare nu urmează în chip vădit rătăcirile păgânilor și nu introduce aiurelile filozofilor în simplitatea creștină? Și în aceeași carte zice: „Mai rămâne ca Dumnezeu să fie invizibil. Însă, dacă este invizibil prin natura Sa, El nu va fi vizibil nici pentru Mântuitorul". Și mai jos: „Niciun alt suflet care coboară într-un corp omenesc nu a exprimat prin sine asemănarea pură și autentică cu semnul anterior, cu excepția celui despre care vorbește Mântuitorul: «Nimeni nu ia sufletul Meu de la Mine, ci Eu de la Mine Însumi îl pun»[1597]". Și în alt loc: „De aceea, trebuie să

[1593] *Cf. 1 Corinteni* 15, 28.
[1594] *Cf. 1 Corinteni* 15, 28.
[1595] În original: ἀπλανῆ, epitet al astrelor fixe, opuse planetelor sau astrelor rătăcitoare.
[1596] În original: ἀντιζώνη.
[1597] *Ioan* 10, 18.

cercetăm cu multă atenție și dacă nu cumva sufletele încetează să mai existe după ce au dobândit mântuirea și au ajuns la viața fericită. Căci, așa cum Domnul și Mântuitorul vine să caute și să mântuiască ceea ce era pierdut, ca să înceteze a mai fi pierdut, tot așa sufletul care era pierdut și pentru a cărui mântuire a venit Domnul, după ce a fost mântuit, a încetat să mai fie suflet. În mod asemănător, trebuie cercetat dacă, la fel cum ceea ce era pierdut odinioară nu a mai fost pierdut și va veni vremea când nu va fi pierdut, tot așa și sufletul nu va mai fi cândva suflet și va veni vremea când sufletul nu va mai exista".

Și, după o lungă discuție despre suflet, a adăugat: „Intelectul[1598], adică spiritul decăzut, a devenit suflet; sufletul înzestrat cu virtuți va deveni din nou intelect. Putem găsi aceasta dacă cercetăm sufletul lui Isav: din pricina unor păcate vechi, el a fost condamnat la o viață inferioară. Trebuie să facem cercetări și cu privire la ființele cerești, deoarece sufletul soarelui (sau oricare ar fi numele cu care trebuie să îl numim) nu a început să existe din vremea în care a fost creată lumea, ci înainte de a fi intrat în acel corp strălucitor și arzător. Despre lună și stele să gândim la fel: din cauze precedente au fost împinse, chiar dacă împotriva voinței lor, să se supună vanității[1599], în vederea unei răsplăți viitoare, și să nu-și împlinească propria lor voință, ci pe aceea a Creatorului, Care le-a atribuit funcțiile lor actuale".

7. Chiar și focul gheenei și chinurile cu care Sfânta Scriptură îi amenință pe păcătoși, nu le pune în rândul supliciilor, ci în conștiința păcătoșilor, când, prin puterea și forța lui Dumnezeu, întreaga amintire a greșelilor noastre ne este pusă înaintea ochilor. S-ar spune că din anumite semințe lăsate în suflet se ivește toată recolta viciilor; și, orice am fi făcut în viață, fie rușinos, fie nelegiuit, tabloul complet al acestor fapte este pictat sub ochii noștri; iar spiritul, privind spre plăcerile trecute, este pedepsit de focul conștiinței și străpuns de ghimpii căinței. Și iarăși: „Afară de cazul că, poate, acestui trup grosolan și pământean i se potrivește numele de pâclă și întuneric; prin el, la sfârșitul lumii de acum, care va trebui în mod necesar să se prefacă într-o lume diferită, își va asuma începuturile unei a doua nașteri". Când spune acestea, el

[1598] În original: νοῦς.
[1599] *Cf. Romani* 8, 20.

susține în mod evident metempsihoza lui Pitagora și a lui Platon. Iar la sfârșitul volumului al doilea, discutând despre desăvârșirea noastră, adaugă: „Și, când vom fi progresat într-atât încât să nu mai fim deloc carne și trup, poate nici măcar suflete, ci un spirit și o inteligență ajunse la desăvârșire, neîntunecate de niciun nor al tulburărilor, omul va privi substanțele raționale și inteligibile față în față".

**8.** În cartea a treia sunt cuprinse următoarele erori: „Însă, dacă am admis o dată că, din motive anterioare, un vas a fost creat pentru cinstire și un altul pentru ocară[1600], de ce oare nu ne-am raporta la taina[1601] sufletului și am admite că anumite acțiuni înfăptuite odinioară de suflet constituie motivul pentru care într-un caz sufletul a fost iubit, în altul a fost urât, adică mai înainte de a fi aruncat în trup (în cazul lui Iacov) și mai înainte ca unul să fie apucat de talpă de fratele său (în cazul lui Isav)?" Și din nou: „Faptul că unele suflete au fost create spre cinstire, iar altele spre ocară se explică prin aceea că au existat mai înainte meritele unor fapte anterioare". Și în același loc: „După părerea noastră, vasul care a fost plăsmuit spre cinstire în virtutea meritelor anterioare, dacă nu a făcut o lucrare vrednică de numele său, într-un alt veac va deveni un vas spre ocară; și invers, un vas care din pricina unei greșeli anterioare a primit un nume de ocară, dacă vrea să se corecteze în viața prezentă, va deveni, într-o nouă creație, un vas sfințit și folositor Domnului, gata pentru orice bună lucrare".

Și pe dată adaugă: „Eu socotesc că anumiți oameni, începând de la păcate mici, pot ajunge la o asemenea nevrednicie, încât – dacă totuși nu vor să se întoarcă spre fapte mai bune și să își purifice păcatele prin pocăință – vor deveni forțe potrivnice binelui; și invers, din forțe vrăjmașe și potrivnice, unii pot, după vreme îndelungată, să primească leac pentru rănile lor și să stăvilească revărsarea păcatelor de mai înainte, astfel încât să treacă în rândul celor foarte buni. Am spus destul de des că în curgerea veacurilor infinite și veșnice, în care sufletul există și trăiește, unele dintre aceste forțe decad spre fapte și mai rele, astfel încât ocupă ultima treaptă a răului, și, tot așa, unele progresează, ajungând de pe ultima treaptă a răului spre o virtute desăvârșită și împlinită". Prin aceste cuvinte, se

---

[1600] *Cf.* 2 *Timotei* 2, 20.

[1601] În original: *arcanum*.

străduiește să arate că oamenii, adică sufletele, pot deveni demoni, și invers, demonii pot primi din nou calitatea de îngeri. Și în același volum afirmă: „Dar trebuie să cercetăm de ce sufletul omenesc este mânat în direcții diferite ba de anumite forțe, ba de altele". Și socotește că unele dintre ele, înainte de a intra în trupuri, au fost precedate de niște merite, așa cum s-a întâmplat în cazul lui Ioan, care tresaltă de bucurie în pântecele mamei sale când, la glasul Mariei, care o salută, Elisabeta mărturisește că este nevrednică să stea de vorbă cu ea[1602]. Și pe dată adaugă: „Și dimpotrivă, prunci, deși abia sugari, sunt plini de duhuri rele și sunt împinși să devină falși proroci și prezicători, astfel încât demonul prorociei să îi ia în stăpânire de la cea mai fragedă vârstă; cel care vrea ca nimic să nu se facă fără Dumnezeu și ca toate să fie cârmuite de dreptatea Lui nu poate să considere că ei au fost părăsiți în fața providenței lui Dumnezeu, deși nu făptuiseră nimic care să-i facă să suporte o asemenea nebunie".

9. Și iarăși spune despre lume: „Însă noi suntem de părere că înaintea acestei lumi a existat o altă lume și că după ea va fi o alta. Vrei să afli că după decăderea acestei lumi va exista o alta? Ascultă spusele lui Isaia: «Vor fi un cer nou și un pământ nou, pe care le fac să dăinuie înaintea Mea»[1603]. Vrei să afli că înainte de crearea acestei lumi au existat în trecut alte lumi? Ascultă Ecclesiastul: «Ce este ceea ce a mai fost? Ceea ce va mai fi. Și ce este ceea ce s-a întâmplat? Ceea ce se va mai petrece. Căci nu este nimic nou sub soare, care să vorbească și să spună: 'Iată ceva nou!' Aceasta a fost în vremurile străvechi, de dinaintea noastră»[1604]. Această mărturie dovedește nu doar că au existat, ci și că vor exista alte lumi, dar nu simultane și identice, ci succesive".

Și adaugă imediat: „Sunt de părere că locașul divin și adevărata odihnă înseamnă cerurile, în care sălășluiesc creaturile raționale, înainte să coboare în regiunile inferioare și să se mute din regiunile invizibile în cele vizibile și, prăbușindu-se pe pământ, să aibă nevoie de trupuri grosolane; atunci se bucurau de vechea lor fericire. De aceea, Dumnezeu Creatorul le-a făcut trupuri potrivite cu locurile umile în care se aflau și a creat această

[1602] *Luca* 1, 39-45.
[1603] *Isaia* 66, 22.
[1604] *Ecclesiastul* 1, 9-10.

lume vizibilă; și Și-a trimis în lume slujitorii ca să le izbăvească și să le recucerească pe cele căzute, dintre care unele ocupau anumite locuri și dădeau ascultare necesităților lumii, iar altele au îndeplinit cu zel funcțiile care le fuseseră atribuite în curgerea timpului și pe care le îngăduise Dumnezeu Creatorul. Dintre ele, soarele și luna și stelele, cărora Apostolul le spune creație, au primit locurile cele mai înalte ale lumii. Această creație este supusă vanității, pentru că este cuprinsă în corpuri grosolane și se arată vederii. Totuși ea nu este supusă vanității din proprie voință, ci din pricina voinței Celui care a supus-o întru nădejde". Și iarăși: „Dar alții, în orice loc și în orice vreme, pe care le cunoaște doar Creatorul, slujesc cârmuirii lumii; credem că aceștia sunt îngerii". Și din nou: „Providența divină cârmuiește această ordine a lucrurilor și întreaga lume: în timp ce unele puteri se prăbușesc din locurile cele mai înalte, altele alunecă spre pământ puțin câte puțin. Unele coboară voit, celelalte sunt prăvălite fără voia lor. Unele își împlinesc de bunăvoie îndatorirea de a le întinde mâna celor care cad, altele sunt silite, contrar voinței lor, să persevereze vreme mai lungă sau mai scurtă în însărcinarea pe care au primit-o". Și iarăși: „De aici urmează că din cauza unor mișcări variate sunt create lumi variate și, după cea pe care o locuim, va apărea o alta mult diferită. Și, în această diversitate de căderi și progrese, sau de răsplăți ale virtuților ori de pedepse ale viciilor, nici în prezent, nici în viitor, nici în toate timpurile trecute, nici în cele viitoare, nimeni nu poate împărți meritele și atrage toate lucrurile spre un singur sfârșit, dacă nu este Dumnezeu, singurul Creator al tuturor lucrurilor, Care cunoaște motivele pentru care le îngăduie unora să se bucure de propria lor voință și să coboare puțin câte puțin din locurile cele mai de sus în cele mai de jos, iar pe alții începe să îi viziteze și, treptat, ca și cum le-ar da mâna, să îi tragă spre vechea lor stare și să îi așeze în înălțimi".

[9]. Și, după ce a început să discute despre sfârșit, adaugă următoarele: „Fiindcă (așa cum am spus adeseori) începutul este zămislit din nou din sfârșit, se pune întrebarea dacă și atunci vor exista trupuri, sau dacă va trebui să trăim cândva fără trupuri, când vor fi fost reduse la nimic, și dacă trebuie să credem că viața creaturilor incorporale este incorporală, așa cum știm că este viața lui Dumnezeu. Și nu este nicio îndoială că, dacă toate trupurile, care sunt numite de Apostol «vizibile», aparțin acestei lumi sensibile,

atunci și viața creaturilor incorporale va fi incorporală". Și după puțin adaugă: „Noi înțelegem și explicăm așa spusa Apostolului că orice creatură va fi eliberată de robia pervertirii pentru a se bucura de libertatea slavei fiilor lui Dumnezeu: prima creație este compusă din ființe raționale și incorporale; acum ea este roaba pervertirii, deoarece este îmbrăcată în trupuri și pretutindeni unde există trupuri, pe dată urmează și pervertirea. Însă mai târziu va fi eliberată de robia pervertirii, când va primi slava Fiului lui Dumnezeu și Dumnezeu va fi totul în toate". Și în același pasaj zice: „Acea cuvântare a Mântuitorului ne cheamă să credem că sfârșitul tuturor lucrurilor este incorporal, spunând: «După cum Eu și cu Tine suntem una, așa și aceștia în Noi să fie una»[1605]. Căci trebuie să știm ce este Dumnezeu și ce va fi Mântuitorul la sfârșitul lumii și cum li s-a făgăduit sfinților asemănarea cu Tatăl și Fiul, astfel încât, așa cum sfinții sunt una în ei înșiși, tot așa să fie una în Ei. Căci, sau trebuie să admitem că Dumnezeul universului este îmbrăcat într-un trup și, așa cum noi suntem înveliți în carne, tot așa și El este învăluit într-o materie, pentru ca reprezentarea vieții lui Dumnezeu să poată fi egalată de sfinți la sfârșitul timpurilor; sau, dacă acest lucru nu se cuvine (mai cu seamă pentru cei care doresc să simtă măreția lui Dumnezeu, măcar într-o mică măsură, și să-și imagineze slava naturii Lui necreate și mai presus de toate), suntem siliți să acceptăm unul din două lucruri: ori să deznădăjduim în privința asemănării cu Dumnezeu, dacă vom avea mereu aceleași trupuri, sau, dacă ni se făgăduiește fericirea unei aceleiași vieți împreună cu Dumnezeu, trebuie să trăim în aceeași stare în care trăiește Dumnezeu".

**10.** Din toate acestea, reiese ce părere are despre înviere: el afirmă cu toată siguranța că toate trupurile vor pieri, ca să fim fără trup, așa cum am fost înainte să fim înveșmântați în trupuri grosolane. Și iarăși, când discută despre diversitatea lumilor și atestă că unii îngeri vor deveni demoni, sau unii dintre demoni vor deveni îngeri ori oameni, și că, dimpotrivă, unii dintre oameni vor deveni demoni, și că toate purced din toate, își întărește opinia cu următoarea concluzie: „Nu încape nicio îndoială că, după câteva intervale de timp, materia va subzista din nou și vor exista trupuri și va fi construită o lume diversă, din pricina voințelor diverse ale

[1605] *Ioan* 17, 21.

creaturilor raționale care, după o fericire desăvârșită, vor aluneca – apropiindu-se puțin câte puțin de sfârșitul tuturor lucrurilor – către regiunile inferioare, dobândind o asemenea răutate, încât se vor schimba în contrariul lor, pentru că nu vor să-și respecte originea și să posede, neatinsă, fericirea. Și nu trebuie să ignorăm că multe creaturi raționale își vor respecta originea până la a doua, a treia și a patra lume și nu vor da loc unei schimbări în ele. Însă altele vor pierde atât de puțin din vechea lor stare, încât vor părea că nu au pierdut aproape nimic, în timp ce unele, suferind o cădere uriașă, vor trebui să se prăvălească până în adâncul prăpastiei. În momentul creării lumilor, Dumnezeu, Care rânduiește toate lucrurile, știe să o folosească pe fiecare potrivit meritelor sale, potrivit momentelor favorabile și forțelor prin care este inițiată și susținută organizarea lumii, pentru ca acela care i-a întrecut pe toți prin păcătoșenie și s-a coborât cu totul la nivelul pământului, într-o altă lume care trebuie creată, să devină diavol, el care fusese cea dintâi creatură a Domnului, ca să fie luat în râs de îngerii privați de privilegiul începutului". Ce altceva încearcă să arate prin aceste cuvinte decât că oamenii, care sunt păcătoși în această lume, pot deveni diavoli și demoni în altă lume? Și invers, cei care acum sunt demoni pot să fie creați îngeri sau oameni în altă lume. După o îndelungată discuție, în care spune că orice creatură corporală trebuie să se schimbe în corpuri spirituale și ușoare și că orice substanță trebuie să se transforme într-un singur corp foarte curat și mai pur decât orice strălucire și că va fi așa cum mintea omenească nu își poate imagina acum, adaugă la sfârșit: „Și Dumnezeu va fi totul în toate și întreaga natură corporală va fi redusă la acea substanță care este superioară tuturor, adică substanța divină, decât care niciuna nu este mai bună".

**11.** În cartea a patra, care este ultima parte a lucrării lui, inserează aceste cuvinte, care vor fi condamnate de Biserici: „Și, poate, așa cum în lumea aceasta cei care mor ca urmare a despărțirii cărnii și a sufletului, în funcție de calitatea diferită a faptelor lor, dobândesc locuri diferite în lumea de jos, tot astfel cei care mor (ca să zic așa) în urma orânduirii Ierusalimului ceresc coboară pe o treaptă inferioară, care este lumea noastră, ca să obțină locuri diferite pe pământ, după calitatea meritelor lor". Și din nou: „Și, fiindcă am comparat sufletele care merg din această lume în lumea de jos cu sufletele care, venind din cerul

superior în locașurile noastre, sunt moarte într-un anumit sens, trebuie să cercetăm, studiind cu înțelepciune, dacă putem spune acest lucru cu privire la nașterea fiecăruia dintre ele, și anume: așa cum sufletele care se nasc pe acest pământ al nostru fie vin pe o treaptă superioară, din dorința de a ajunge din lumea de jos la o condiție mai bună, și își asumă un trup omenesc, fie coboară din locuri mai bune la noi, tot astfel alte suflete care înaintează din locașurile noastre spre mai bine obțin locurile care sunt deasupra, în firmament[1606]; alte suflete au căzut din cer în firmament și nu au păcătuit într-atât încât să fie împinse spre locurile de jos în care sălășluim". Prin aceste cuvinte, el se străduiește să aducă dovada că firmamentul, adică cerul, prin comparație cu cerul superior, este un infern și că pământul pe care locuim merită numele de infern prin comparație cu firmamentul; și invers, prin comparație cu infernul, care se află sub noi, locul nostru se numește „cer", astfel încât ceea ce pentru unii este infern pentru alții este cer. Nemulțumindu-se cu această explicație, spune: „La sfârșitul tuturor lucrurilor, când ne vom reîntoarce în Ierusalimul ceresc, forțele dușmănoase vor porni război împotriva poporului lui Dumnezeu, pentru ca puterea poporului să nu fie inactivă, ci să se exercite în luptă și să dețină în mod deplin această putere, pe care nu ar putea să o dobândească dacă nu ar ține piept cu bărbăție vrăjmașilor, despre care citim în *Cartea Numerilor*[1607] că au fost învinși datorită modului, planului și iscusinței de a le ține piept".

**12.** După ce a spus, urmând *Apocalipsa* lui Ioan, că Evanghelia veșnică[1608], adică cea care va fi în ceruri, este mai presus de Evanghelia noastră, în aceeași măsură în care este predicarea lui Hristos față de tainele Vechii Legi, la sfârșit adaugă (este un sacrilegiu și faptul de a fi gândit așa) că, pentru izbăvirea demonilor, Hristos va pătimi și în aer, și în locurile de sus. Și, chiar dacă nu a spus-o, se înțelege în consecință că, așa cum S-a făcut om pentru oameni, ca să îi elibereze, tot astfel și pentru izbăvirea demonilor Dumnezeu va fi ceea ce sunt cei pe care venirea Sa va trebui să îi elibereze. Ca să nu se creadă că, poate, spunem ce credem noi, vom cita cuvintele lui: „Căci, așa cum prin umbra Evangheliei

[1606] În latină: *firmamentum*, „firmament", bolta cerului.
[1607] *Numerii* 31.
[1608] *Apocalipsa* 14, 6.

a împlinit umbra Legii, tot așa, pentru că orice Lege este imaginea și umbra riturilor cerești, trebuie să cercetăm cu mai multă atenție dacă înțelegem corect că Legea cerească și riturile cultului divin nu ating desăvârșirea, ci au nevoie de adevărul Evangheliei despre care citim în *Apocalipsa* lui Ioan că este «veșnică», prin comparație cu Evanghelia noastră, care este vremelnică și propovăduită într-o lume și un veac trecător. Iar dacă voim să ne ducem cercetarea până la Pătimirea Domnului și Mântuitorului, deși ar fi un lucru cutezător și temerar să căutăm să aflăm ce este Pătimirea Lui în cer, totuși, dacă forțele spirituale ale răului se află în ceruri și dacă nu ne este rușine să mărturisim Crucea Domnului din pricina distrugerii celor pe care le-a distrus prin Pătimirea Sa, pentru ce să ne temem să presupunem ceva asemănător chiar și în locurile divine, la sfârșitul veacurilor, pentru ca neamurile de pretutindeni să fie mântuite prin Pătimirea Lui?"

**13.** Și, hulind din nou, a vorbit astfel despre Fiul: „Căci, dacă Fiul Îl cunoaște pe Tatăl, se pare că, de vreme ce Îl cunoaște pe Tatăl, Îl poate cuprinde; ca și cum am spune că mintea unui meșteșugar cunoaște măsura meșteșugului său. Și nu încape îndoială că, dacă Tatăl este în Fiul, El este cuprins de Cel în care Se află. Însă, dacă numim «cuprindere» nu numai faptul că cineva cuprinde prin inteligență și cunoaștere, ci și că cel care știe posedă totul prin forță și putere, nu putem spune că Fiul Îl cuprinde pe Tatăl, însă Tatăl cuprinde totul. În acest «tot» Se află și Fiul, deci Îl cuprinde și pe Fiul". Și, ca să cunoaștem cauzele pentru care Tatăl Îl cuprinde pe Fiul, iar Fiul nu Îl poate cuprinde, adaugă următoarele cuvinte: „Un cititor curios ar putea întreba dacă Tatăl este cunoscut de Sine, așa cum este cunoscut de Fiul; știind că este adevărat ceea ce s-a scris: «Tatăl Care M-a trimis este mai mare decât Mine în toate»[1609], el va încerca să spună că prin cunoaștere Tatăl este mai mare decât Fiul, pentru că este cunoscut de Sine mai desăvârșit și mai pur decât este cunoscut de Fiul".

**14.** Un alt pasaj îl convinge pe Origen să admită metempsihoza și distrugerea trupurilor: „Însă, dacă cineva poate să demonstreze că, lepădându-se de trup, o natură incorporală și rațională trăiește prin ea însăși și că era într-o condiție inferioară când era îmbrăcată în trup, dar se află într-o condiție mai bună când îl părăsește,

[1609] *Ioan* 14, 28.

nu încape îndoială că trupurile nu există în mod absolut, ci apar acum, din timp în timp, datorită diferitelor mișcări ale creaturilor raționale; cei care au nevoie de trupuri sunt îmbrăcați în ele, apoi în sens invers, după ce s-au îndreptat spre o stare mai bună din depravarea care le-a provocat căderea, se leapădă de trupurile lor, care se topesc în neant; ei sunt mereu supuși acestor schimbări succesive". Și, ca să nu credem că impietatea acestor pasaje precedente înseamnă prea puțin, la sfârșitul aceluiași volum continuă, spunând că toate naturile raționale, adică Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, Îngerii, Stăpâniile, Domniile și celelalte Puteri, precum și omul însuși, potrivit demnității sufletului său, sunt o singură substanță. El zice: „Dumnezeu și Fiul Său Unicul-Născut și Duhul Sfânt cunosc natura intelectuală și rațională; o cunosc și Îngerii și Stăpâniile și celelalte Puteri, o cunoaște și omul interior, care a fost plăsmuit după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. De aici tragem concluzia că Dumnezeu și toate acestea sunt, oarecum, o singură substanță". Adaugă cuvântul „oarecum" ca să scape de acuzația unui sacrilegiu uriaș; totuși el, care în alt pasaj nu vrea ca Fiul și Duhul Sfânt să fie din substanța Tatălui, pentru a nu părea că divizează în părți dumnezeirea, acordă aici îngerilor și oamenilor natura Atotputernicului Dumnezeu.

**15.** Așa stând lucrurile, cât de mare este oare nebunia ca, schimbând din precauție câteva pasaje care îi huleau în mod deschis pe Fiul și pe Duhul Sfânt, să aduci restul operei sale la cunoștința tuturor, așa cum a fost scrisă, și să-l lauzi pe Origen cu vorbe lipsite de pietate, de vreme ce, fără îndoială, atât acele pasaje, cât și restul operei au apărut din izvorul aceluiași sacrilegiu? Nu este acum momentul să combatem toate acestea, iar toți cei care au scris împotriva lui Arie, Eunomie[1610] și Mani și a diverselor erezii au răspuns, trebuie să o credem, acestor sacrilegii. Așadar, oricine vrea să citească aceste cărți și să meargă spre Pământul Făgăduinței cu picioarele încălțate fără să fie mușcat de șerpi și rănit de cleștii arcuiți ai scorpionului să citească mai întâi această lucrare a noastră și, înainte de a porni la drum, să cunoască lucrurile de care trebuie să se ferească.

[1610] Eunomie din Cizic (335-394) a fost unul dintre conducătorii arienilor extremi, numiți și anomoeni sau eunomieni. Învățăturile sale dogmatice au fost respinse ca eretice de teologi celebri ai Bisericii precum Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie de Nyssa, Didim cel Orb, Apolinarie de Laodiceea și Teodor de Mopsuestia.

# EPISTOLA CXXV[1611]

## Către călugărul Rusticus

1. Nimic mai fericit decât creștinul căruia îi este făgăduită Împărăția cerurilor! Nimic mai trudnic pentru cel a cărui viață este primejduită în fiecare zi! Nimic mai puternic decât cel care îl înfrânge pe diavol! Nimic mai slab decât cel care se lasă înfrânt de trup! Există numeroase exemple pentru fiecare dintre aceste situații. Tâlharul a crezut când se afla pe cruce și pe dată a meritat să audă: „Adevărat grăiesc ție, astăzi vei fi cu Mine în Rai"[1612]. Iuda cade în iadul pierzaniei de pe culmea apostolatului; nici apropierea din timpul praznicului, nici bucățica de pâine frântă, nici harul sărutului nu i-au slăbit voința de a-L preda ca pe un simplu om pe Cel pe care Îl cunoscuse ca Fiu al lui Dumnezeu. Ce este mai de nimic decât samarineana[1613]? Nu numai că și ea a crezut și, după ce a avut șase bărbați, L-a aflat pe Domnul cel Unic și L-a cunoscut la fântână pe Mesia, pe Care poporul iudeilor nu L-a cunoscut, ba chiar a devenit izbăvitoarea multora și, în timp ce apostolii cumpără hrană, ea potolește foamea Mântuitorului și întremează osteneala Lui. Cine era mai înțelept decât Solomon? Și totuși și-a ieșit din minți din cauza iubirii de femei. „Sarea este bună" și nicio jertfă nu este făcută fără a fi stropită cu sare. De aceea, și Apostolul ne sfătuiește: „Vorba voastră să fie sărată"[1614]. Iar dacă și-a pierdut savoarea, este aruncată afară și într-atât își pierde demnitatea numelui, încât nu este de folos nici măcar pentru a forma bălegarul cu care credincioșii își fac roditoare ogoarele și își îngrașă solul sterp al sufletelor.

Spunem acestea, iubitul meu fiu Rusticus, ca să te învățăm de la bun început că ți-ai luat o sarcină mare să urmezi o cale nobilă și să urci pe treapta vârstei desăvârșite, călcând peste provocările tinereții, ba chiar și ale adolescenței; dar este un drum alunecos cel pe care pășești și nu vei dobândi tot atâta glorie, dacă vei fi învingător, pe câtă rușine, dacă vei fi înfrânt.

---

[1611] Scrisă în anul 411 d.Hr.

[1612] *Luca* 23, 43.

[1613] *Ioan* 4, 3-42.

[1614] *Cf. Marcu* 9, 49; *Luca* 14, 34; *Leviticul* 2, 13.

2. Nu trebuie să te conduc pe pajiștile virtuților ca să îți arăt frumusețea feluritelor flori, câtă puritate au florile de crin, câtă sfială posedă trandafirii, câtă făgăduință a Împărăției cerurilor se află în purpura viorelei, câtă chezășie în culorile nestematelor sclipitoare. Căci, cu ajutorul Domnului, tu deja ții coarnele plugului. Te-ai urcat deja pe acoperiș și pe solar[1615] împreună cu Apostolul Petru[1616], care, înfometat de iudei, a fost îndestulat de credința lui Cornelius și a domolit foamea necredinței lor, convertindu-i pe acești păgâni; și în vasul împătrit al Evangheliilor, care a coborât din cer pe pământ, este învățat și află că toți oamenii pot fi mântuiți. Pe de altă parte, ceea ce văzuse, un fel de ștergar de in, este purtat în ceruri și răpește mulțimile de credincioși în cer, ca să se împlinească făgăduința Domnului: „Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu"[1617]. Tot ceea ce doresc să îți insuflu, luându-te de mână, tot ceea ce, ca un năier priceput, după multe naufragii, încerc să îl învăț pe ucenicul marinar, este să afli care este țărmul unde fecioria dă ochi în ochi cu pirații, unde sunt genunea Charibdei[1618] și lăcomia, rădăcina tuturor relelor, unde se află câinii Scyllei[1619], care sunt defăimătorii despre care vorbește Apostolul: „Să nu vă nimiciți între voi, mușcându-vă unul pe altul"[1620]; tot ce doresc este să afli cum ne înecăm în naufragiul viciilor, simțindu-ne în siguranță pe întinsul liniștit al mării lybiene, și ce fel de ființe veninoase hrănește deșertul acestui veac.

3. Cei care navighează pe Marea Roșie, în care dorim ca Faraon cel adevărat să se înece împreună cu toată oștirea sa, ajung la orașul Auxuma după multe greutăți și primejdii. Pe ambele maluri trăiesc neamuri nomade, ba chiar și fiare de o mare sălbăticie. Mereu temători, mereu înarmați, ei cară hrană pentru tot anul. Peste tot sunt stânci ascunse și dune de nisip foarte primejdioase, astfel încât un marinar stă de strajă în vârful catargului și de acolo strigă comenzile pentru manevrarea și cârmirea navei. Călătoria este cu noroc dacă, după șase luni, ei ajung în portul orașului, de unde

[1615] În latină, *solarium* desemnează o terasă expusă la soare.

[1616] *Faptele Apostolilor* 10, 9-11.

[1617] *Matei* 5, 8.

[1618] Vâltoare prăpăstioasă în Strâmtoarea Messinei, închipuită ca un monstru care înghite corăbiile.

[1619] Promontoriu periculos pentru navigatori, aflat în Strâmtoarea Messinei, față în față cu Charibda.

[1620] *Galateni* 5, 15.

începe să se deschidă oceanul, pentru străbaterea căruia e nevoie de un an întreg, la capătul căruia se ajunge în India și la fluviul Gange (amintit în Sfânta Scriptură sub numele de Fison[1621]), care înconjoară toată țara Havila și despre care se zice că duce cu sine multe feluri de miresme din izvorul Raiului. Acolo se zămislesc rubinul, smaraldul, mărgăritarele strălucitoare și perlele, care aprind dorințele femeilor de neam, și munții de aur, la care oamenii nu pot ajunge din pricina balaurilor, grifonilor și a monștrilor cu trupuri uriașe, ca să ni se arate ce fel de paznici are lăcomia.

4. Cu ce scop spun aceste lucruri? Este limpede. Dacă negutătorii veacului îndură atâtea ca să ajungă la averi nesigure și vremelnice și ca să păstreze, cu prețul sufletului, ceea ce au căutat să obțină trecând prin multe primejdii, ce trebuie să facă negutătorul lui Hristos, care, vânzând totul, umblă după mărgăritarul cel mai prețios și care, cu toate mijloacele averii sale, cumpără un ogor, în care să găsească tezaurul pe care nici hoțul nu a putut să îl dezgroape, nici furul să îl ia?

5. Știu că îi voi supăra pe foarte mulți, care vor transforma o discuție generală despre vicii într-o jignire personală; și, în timp ce se mânie împotriva mea, ei își dezvăluie propria conștiință și se judecă pe sine cu mult mai aspru decât mă judecă pe mine. De fapt, eu nu voi numi pe nimeni și nu mă voi folosi de libertatea pe care o are comedia pentru a alege și a înțepa anumite persoane. Le este propriu unui bărbat înțelept și femeilor înțelepte să disimuleze, mai bine zis să corecteze ceea ce observă la ei înșiși și să se supere mai degrabă pe sine decât pe mine, și să nu-l copleșească cu blesteme pe sfătuitorul lor, care, chiar dacă este supus acelorași învinuiri, cu siguranță este mai bun pentru că defectele sale nu îi sunt pe plac.

6. Aud că ai o mamă evlavioasă, văduvă de mulți ani, care te-a hrănit și crescut cât ai fost copil. După studiile făcute în Galia, unde sunt foarte înfloritoare, te-a trimis la Roma, fără a-și cruța cheltuielile, și a răbdat absența fiului în nădejdea vremurilor viitoare, pentru ca seriozitatea romană să sporească dulceața și strălucirea stilului galic, fără să folosească pintenii, ci doar frâiele; este ceea ce citim despre cei mai mari oratori ai Greciei, care stăvileau emfaza asianică cu sarea atică și retezau cu cosorul viile pline de mlădițe,

[1621] *Facerea* 2, 11.

pentru ca teascurile elocinței să fie pline nu de ciorchinii cuvintelor, ci de sucul ideilor, care este precum mustul stors din struguri. Respect-o pe această femeie ca pe un părinte, iubește-o ca pe o doică, venerează-o ca pe o sfântă! Și nu urma exemplul altora, care își părăsesc mamele și caută femei străine; rușinea lor este în văzul tuturor și, sub pretextul pietății, ei caută tovărășii îndoielnice.

Cunosc niște femei coapte la vârstă care își află plăcerea cu tineri liberți, dar care caută fii duhovnicești și, lăsând puțin câte puțin rușinea la o parte, sub numele închipuit de mamă se dezlănțuie în cele îngăduite în căsătorie. Altele își părăsesc surorile fecioare și se alătură unor văduve străine. Sunt femei care își urăsc părinții și nu se lasă înduioșate de afecțiunea lor; insensibilitatea lor, un semn al sufletului lor, nu admite nicio scuză; din contră, sfâșie, ca pe o pânză de păianjen, vălurile sub care zadarnic își ascund nerușinarea. Privește la călugării cu șalele încinse, cu rase cernite, cu barbă mare, care nu se pot ține departe de femei, care stau cu ele sub același acoperiș, petrec împreună la ospețe, sunt slujiți de slujnice tinere și, cu excepția cuvântului „nuntă", totul este o căsătorie! Și nu este vina creștinismului dacă cineva care se preface a fi evlavios păcătuiește; ba dimpotrivă, aceasta îi tulbură pe cei din neamuri, pentru că văd că Bisericilor le displac lucrurile care nu le plac tuturor oamenilor de bine.

7. Însă tu, dacă vrei să fii călugăr – nu doar să pari a fi –, ai grijă, dar nu de averea ta, la care ai renunțat când ai început să fii ceea ce ești, ci de sufletul tău! Murdăria veșmintelor să fie semnul curățeniei sufletului tău, rasa ponosită să fie dovada că disprețuiești veacul, firește, în așa măsură încât sufletul să nu se îngâmfe, iar purtarea ta să nu fie în dezacord cu ceea ce spui. Să nu cauți ușurarea băilor, tu, care dorești să stingi căldura trupului cu frigul postului. Dar și aceste posturi să fie moderate, ca să nu îți slăbească pântecele dacă le ții fără măsură; altminteri, vor cere hrană mai multă și vor duce la indigestie, care este înrudită cu poftele. Hrana cu măsură și cumpătată este folositoare și trupului, și sufletului. Du-te să o vezi pe mama ta, dar nu te lăsa ispitit, sub acest pretext, să privești la alte femei, al căror chip ar putea să ți se lipească de inimă și „în piept să trăiască o rană tăcută"[1622]. Micile roabe care o slujesc să știi că sunt o capcană pentru tine, căci, cu cât mai joasă este condiția lor, cu atât mai ușoară este căderea.

[1622] VERGILIUS, *Eneida*, IV, v. 67.

Și Ioan Botezătorul a avut o mamă sfântă și era fiul unui preot; și totuși nici dragostea mamei, nici bogățiile tatălui nu l-au convins să trăiască în casa părintească, punându-și în primejdie curățenia. Trăia în pustie, iar ochii lui, care Îl doreau pe Hristos, nu găseau de cuviință să privească orice altceva. Veșmântul aspru, cingătoarea de piele, hrana alcătuită din lăcuste și miere sălbatică, toate erau hărăzite pentru virtute și cumpătare. Fiii prorocilor (călugării despre care citim în Vechiul Testament) își ridicau colibe în preajma râului Iordan și, părăsind îmbulzeala orașelor, se hrăneau cu turte și ierburi sălbatice.

Cât timp te afli în patria ta, să ai o chilie pentru paradis; culege poamele Scripturilor; folosește-te de aceste plăceri, bucură-te de îmbrățișarea lor. Dacă ochiul, piciorul, mâna te smintesc[1623], aruncă-le. Nu cruța nimic, ca să-ți cruți doar sufletul. „Oricine se uită la femeie, poftind-o, a și săvârșit adulter cu ea în inima lui. Cine se va făli că are inimă nepătată?"[1624] Astrele nu sunt curate în fața Domnului; cu atât mai mult oamenii, a căror viață este ispită! Vai nouă, care, ori de câte ori poftim, de tot atâtea ori ne desfrânăm! „S-a îmbătat în ceruri" – zice Domnul – „sabia mea"[1625] și cu mult mai mult pe pământ, care zămislește spini și mărăcini.

Vasul ales, în gura căruia răsună Hristos, își mortifică trupul și îl reduce la robie; și totuși vede că ardoarea naturală a cărnii sale se împotrivește înțelepciunii, astfel încât este silit să facă ceea ce nu voiește; și, ca și cum ar suferi o silnicie, strigă și spune: „Om nenorocit ce sunt! Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia?"[1626] Iar tu socotești că vei putea trece prin viață fără să cazi și să te rănești dacă nu îți vei păzi inima cu toată strășnicia și nu vei zice cu Mântuitorul: „Mama Mea și frații Mei sunt aceștia care împlinesc cuvântul lui Dumnezeu"[1627]? Aceasta ar părea o cruzime, dar de fapt este o dovadă de evlavie; căci ce este mai plin de evlavie decât să păzești pentru o mamă sfântă un fiu sfânt? Și ea dorește ca tu să trăiești, fără să te vadă pentru o vreme, ca să te vadă pe veci cu Hristos. Ana l-a zămislit pe Samuel nu pentru sine, ci pentru

[1623] *Cf. Matei* 5, 28-29.
[1624] *Matei* 5, 28; *Pildele* 20, 9.
[1625] *Isaia* 34, 5.
[1626] *Romani* 7, 24.
[1627] *Luca* 8, 21.

tabernacul. Despre fiii lui Ionadab[1628], care nu beau vin și sicheră[1629], care locuiau în corturi și nu aveau alte sălașuri decât cele la care îi silea noaptea, scrie într-un psalm că ei, cei dintâi, au îndurat robirea, fiindcă, în timp ce oastea caldeenilor pustia Iudeea, au fost siliți să intre în oraș.

8. Lasă-i pe alții să creadă ce vor. Căci fiecare se arată după cum simte. Pentru mine, orașul este o temniță, iar pustia, un rai. De ce să râvnim la mulțimea de oameni din orașe, când numele nostru este „singurătate"? Ca să fie în fruntea poporului iudeilor, Moise a fost instruit în pustie: din păstor de oi, a devenit păstor al oamenilor. Apostolii au trecut de la pescuitul în lacul Ghenizaret la pescuirea oamenilor. Atunci aveau un tată, plasă de pescuit, o bărcuță; când L-au urmat pe Domnul, pe dată au părăsit totul, purtându-și în fiecare zi crucea, fără să aibă în mână nici măcar o nuia. Spun acestea pentru ca să înveți, dacă cumva te bate gândul preoției, ceea ce va trebui să fii capabil să îi înveți pe alții și să Îi oferi lui Hristos o închinare duhovnicească, ca să nu fii mai întâi oștean înainte de a fi recrut, nici învățător înainte de a fi învățăcel. Nu ține de putința mea modestă să îi judec pe ceilalți și să spun ceva rău despre slujitorii Bisericii. Să-și țină ei rangul și poziția! Dacă vei accede la acel rang și vrei să știi ce fel de viață trebuie să duci, te va putea învăța cartea *Către Nepotianus*[1630] editată de mine. Acum discutăm despre începuturile și obiceiurile unui călugăr, ale acelui călugăr care, după ce a fost educat în tinerețe în spiritul studiilor liberale, și-a pus pe grumaz jugul lui Hristos.

9. Mai întâi, trebuie să cercetăm dacă este necesar să trăiești singur, sau împreună cu alții, într-o mănăstire. Eu prefer să te afli într-o conviețuire cu oameni sfinți, să nu te instruiești tu singur și să pășești fără un învățător pe o cale pe care nu ai mers niciodată, căci pe dată te vei abate într-o direcție greșită și vei fi supus greșelii și vei merge mai mult sau mai puțin departe decât trebuie și, alergând, vei osteni și, făcând un popas, vei adormi. În pustie, trufia se strecoară îndată; și, dacă cineva a postit puțin și nu a văzut pe nimeni, își închipuie că este un om important; el uită de sine, de unde și unde a venit, și rătăcește atât înăuntru cu gândul, cât și în

[1628] *Cf. Ieremia* 35.
[1629] Băutură alcoolică la evrei, făcută din fructe.
[1630] *Cf. Epistola a LII-a*, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. I, pp. 358-374.

afară cu limba. Îi judecă, împotriva voinței Apostolului, pe slujitorii altora[1631]; orice îi poftește gura, mâna îi oferă; doarme atât cât vrea, face ceea ce vrea, nu are rușine de nimeni, îi socotește pe toți mai prejos de el; mai des se află în oraș decât în chilia sa; printre frații săi se preface a fi sfios, în timp ce pe străzi se lasă îmbrâncit de gloată. Dar ce? Condamnăm viața în sihăstrie? Absolut deloc, căci am lăudat-o adeseori. Dar din școala mănăstirilor vrem să iasă doar oșteni pe care să nu-i înspăimânte condițiile de viață dure din pustie, care au făcut multă vreme dovada că pot îndura o asemenea viețuire, care au fost cei mai mici dintre toți, pentru a deveni cei dintâi dintre toți, pe care nu i-au înfrânt vreodată nici foamea, nici satul, care sunt fericiți în sărăcie, al căror port, vorbire, chip, înfățișare sunt o învățătură morală, care nu știu, asemenea unor oameni neghiobi, să inventeze miracole ale demonilor care îi iau cu asalt, ca să pară, în ochii nepricepuților și ai oamenilor din popor, că ei înșiși sunt un miracol și, ca urmare, să umble după foloase.

**10.** De curând, am văzut și am deplâns faptul că, la moartea unui singur [călugăr], au fost scoase la iveală bogății demne de un Croesus și că veniturile orașului adunate, zice-se, pentru folosul celor sărmani au fost lăsate moștenire familiei sale și urmașilor. Atunci, lancea ascunsă pe fundul apei a ieșit la suprafață[1632] și printre palmieri s-a arătat amăreala Marei[1633]. Și nu este de mirare că a avut un asemenea tovarăș și învățător cel care și-a făcut bogăția din foamea celor care nu aveau de niciunele și a păstrat pentru așa-zisa sa nevoință ceea ce fusese lăsat celor nefericiți. Strigătul lor a ajuns în cele din urmă la cer și a înfrânt răbdarea urechilor lui Dumnezeu, astfel încât a fost trimis un înger care să-i spună acestui dezgustător Nabal din Carmel[1634]: „Nebune! În această noapte vor cere de la tine sufletul tău. Și cele ce ai pregătit ale cui vor fi?"[1635]

**11.** Așadar, voiesc, din motivele înfățișate mai înainte, să nu locuiești cu mama ta, mai ales ca să nu o întristezi când vei refuza mâncărurile alese oferite de ea; sau, dacă le vei primi, ca să nu arunci ulei peste foc; și ca să nu vezi ziua, în mijlocul tinerelor fete, lucruri la care să te gândești noaptea. Nicicând să nu ții cartea departe de

1631 *Romani* 14, 4.
1632 *Cf. 4 Regi* 6, 5-6.
1633 *Cf. Ieșirea* 15, 23, 27.
1634 *1 Regi* 25, 2.
1635 *Luca* 12, 20.

mână și de ochi; să înveți Psaltirea cuvânt cu cuvânt; roagă-te fără încetare; duhul să-ți fie treaz, închis gândurilor deșarte. Și trupul, și sufletul să ți se îndrepte către Domnul. Învinge-ți mânia cu răbdare. Iubește învățătura Scripturilor și nu vei îndrăgi păcatele cărnii. Mintea ta să se țină departe de feluritele tulburări care, dacă îți vor pătrunde în inimă, te vor lua în stăpânire și te vor duce la cel mai mare păcat. Lucrează orice, pentru ca diavolul să te găsească mereu ocupat. Dacă apostolii, care aveau puterea de a trăi după Evanghelie, trudeau cu mâinile, ca să nu fie povară nimănui[1636], și le dădeau ușurare altora, de la care trebuiau să culeagă bunuri trupești în schimbul celor duhovnicești, de ce nu îți iei îndatoriri spre folosul tău? Urzește un coșuleț din papură sau împletește un paner din nuiele mlădioase; sapă pământul; mărginește în chip regulat răzoarele în care, când vor fi aruncate semințele legumelor sau ale plantelor așezate în rând, va fi adusă apă ca să le ude, astfel încât să asiști la spectacolul din minunatele versuri:

„Caută să-și scoată apă din geana de deal ce-o pornește
În coborâș; apa curge prin stânci lustruite în șopot
Murmurător, cu căderi răcorind însetatele câmpuri"[1637].

Copacii sterpi altoiește-i fie cu muguri, fie cu butași, pentru ca, după scurtă vreme, să culegi dulcile roade ale muncii tale. Fă stupi de albine, la care te trimit *Pildele*[1638], și învață de la aceste mici făpturi rânduiala de mănăstire și disciplina regală. Țese și plase pentru a prinde pești, copiază cărți, pentru ca și mâna să îți aducă hrană, și sufletul să ți se sature din lectură. „Sufletul celui leneș se dedă poftelor."[1639] Mănăstirile egiptenilor păstrează acest obicei de a nu primi niciun călugăr care nu lucrează și nu trudește, nu atât pentru cele trebuincioase hranei, cât pentru mântuirea sufletului, ca să nu rătăcească în gânduri primejdioase și, precum desfrânata cetate a Ierusalimului, să se vândă oricărui trecător.

**12.** În tinerețea mea, când pustiurile mă apărau de jur împrejur cu zidurile singurătății, nu puteam îndura imboldurile păcatelor

---

[1636] *Cf. 1 Tesaloniceni* 2, 9.
[1637] VERGILIUS, *Georgice*, 1, 108-110 (trad. de D. Murărașu, în vol.: VERGILIU, *Bucolice. Georgice*, Editura pentru literatură universală, București, 1967, p. 58).
[1638] *Pildele* 6, 8.
[1639] *Pildele* 13, 4.

și aprinderea firii; deși le înfrânam prin posturi dese, totuși mintea mea fierbea de gânduri. Pentru a o domoli, m-am dat în seama unui frate convertit de la iudaism, rugându-l să mă învețe ebraica; după ce studiasem subtilitatea lui Quintilian și stilul bogat al lui Cicero, gravitatea lui Fronto și dulceața lui Plinius, începusem să învăț acum un alfabet nou și să buchisesc cuvinte aspre și guturale. Atât eu, cel care le-am răbdat, cât și cei care trăiau alături cu mine putem depune mărturie câtă trudă mi-am luat asupră-mi, ce greutăți am îndurat, de câte ori am deznădăjduit, de câte ori am renunțat și am început iarăși în efortul meu de a învăța. Aduc mulțumire Domnului că din sămânța amară a acestui studiu primesc acum dulci roade.

13. Voi spune și altceva, un lucru pe care l-am văzut în Egipt. Într-o mănăstire se afla un tânăr care nu putea să stingă focul cărnii nici sforțându-se să fie cumpătat, nici trudind neostoit. Văzându-l că este în primejdie, starețul mănăstirii l-a izbăvit în felul următor: i-a poruncit unui călugăr sever să îl urmărească pe omul nostru cu dojeni și vorbe de ocară și, după ce îl ocăra, tot el, cel dintâi, se ducea să se plângă. Martorii care erau chemați vorbeau în favoarea călugărului care îl certase. În fața minciunii, tânărul izbucnea în lacrimi; nimeni nu dădea crezare adevărului; numai starețul le punea împotrivă, cu dibăcie, apărarea sa, ca nu cumva fratele să fie învăluit de o tristețe nesfârșită. Ce să spun mai mult? Așa s-a scurs un an; la încheierea lui, tânărul a fost întrebat despre vechile lui gânduri, dacă încă îl mai supărau. „Vai mie, cum să-mi mai fugă mintea la desfrânare când nu sunt lăsat nici măcar să trăiesc?” Dacă acest tânăr ar fi fost singur, cu ce ajutor ar fi putut înfrânge ispitele?

14. Filozofii din lume au obiceiul de a înlocui o dragoste veche cu o dragoste nouă, cum s-ar zice: cui pe cui scoate[1640]. Așa i-au făcut lui Assuerus cei șapte prinți ai persanilor, ca să potolească dorul lui de regina Vasti prin dragostea pentru alte fete tinere[1641]. Ei tămăduiau un viciu prin alt viciu și un păcat prin alt păcat; în schimb, noi putem înfrânge viciile prin dragostea față de virtuți. „Ferește-te de rău și fă binele; caută pacea și urmează-o.”[1642] Dacă nu am urî răul, nu am putea iubi binele. Ba mai mult, trebuie să ne

[1640] *Cf.* CICERO, *Tusculanae disputationes*, 4, 75.
[1641] *Estera* 2, 1-4.
[1642] *Psalmul* 33, 13.

ținem ocupați cu înfăptuirea binelui, ca să ne ferim de rău; trebuie să căutăm pacea, ca să fugim de război. Și nu este îndeajuns să o căutăm, ci și să o găsim; iar dacă ne scapă, să urmărim cu toată râvna acea pace „care covârșește orice minte”[1643], în care locuiește Dumnezeu, după cum spune prorocul: „Și în pace s-a făcut locul Lui”[1644]. „Urmarea păcii” a fost frumos numită de Apostol: „Urmarea iubirii de străini”[1645], pentru ca să nu îi poftim pe oaspeții noștri cu vorbe goale și grăbite și rostite (ca să zic așa) din vârful buzelor, ci să îi ținem la noi cu toată căldura inimii noastre, ca și cum ne-am teme să nu ia, odată cu plecarea lor, și ceva din câștigul și din economiile noastre.

15. Niciun meșteșug nu se învață fără un meșter. Chiar și animalele mute și haitele fiarelor își urmează conducătorii. La albine există capi; cocorii îl urmează pe unul dintre ei în șiruri care formează o literă. Există un singur împărat și un singur judecător în provincie. Roma, după ce a fost întemeiată, nu a putut să îi aibă pe cei doi frați ca regi în același timp și și-a aflat începutul printr-un fratricid. În pântecele Rebecăi, Isav și Iacov au purtat război. În Biserici există un singur episcop, un singur arhipresbiter și un singur arhidiacon și toată ierarhia ecleziastică se sprijină pe diriguitorii ei. Pe o corabie este un singur cârmaci, într-o casă un singur stăpân, într-o oștire, oricât de mare, se așteaptă semn de la un singur comandant. Și, ca să nu îl plictisim pe cititor spunând mai multe, vorbele mele urmăresc ca, prin toate acestea, să te învețe că nu trebuie să ții seama doar de propria ta voință, ci trebuie să trăiești în mănăstire sub ascultarea unui singur stareț și în comun cu mai mulți, astfel încât să înveți de la cel dintâi smerenia, iar de la ceilalți răbdarea; ultimii te vor învăța tăcerea, celălalt, blândețea. Să nu faci ceea ce vrei, să mănânci ce ți se poruncește, să ai cât primești, să îmbraci ce ți se dă, să îndeplinești partea ta de muncă, să te supui celui căruia nu vrei să i te supui, să vii obosit la culcușul tău, să moțăi în timp ce mergi și, după un somn neîndestulător, să fii silit să te scoli. Să spui psalmul când îți vine rândul, pentru aceasta nu este nevoie să ai un glas plăcut, ci se cere să ai o minte iubitoare, așa cum spune Apostolul: „Voi cânta cu duhul, dar

1643 *Filipeni* 4, 7.

1644 *Psalmul* 75, 2 (*Septuaginta*).

1645 *Romani* 12, 13.

voi cânta și cu mintea"[1646]; și: „Cântând în inimile voastre"[1647]. Căci citise că există preceptul: „Cântați cu înțelegere"[1648]. Să-i slujești pe frați, să speli picioarele oaspeților și, de suferi vreo ocară, să taci; să te temi de conducătorul mănăstirii ca de un stăpân, să îl iubești ca pe un părinte. Să socotești că este izbăvitor pentru tine orice ți-ar porunci și să nu judeci părerea unui superior, căci datoria ta este să asculți și să împlinești ceea ce ți se poruncește, așa cum spune Moise: „Ascultă, Israele, și taci!"[1649] Ocupat cu atâtea îndatoriri, nu vei fi lipsit de gânduri și, în timp ce vei trece de la unul la altul și o muncă va urma alteia, tu vei avea în minte doar ceea ce ești silit să faci.

**16.** I-am văzut pe unii care, după ce au renunțat la lume – dar numai în ceea ce privește veșmintele și ce scoteau pe gură, nu și în fapt –, nu și-au schimbat deloc vechiul lor fel de trai. Averea lor mai degrabă a sporit decât s-a micșorat. Au aceiași sclavi pentru diversele treburi, fac aceleași pregătiri pentru ospețe. În pahare și farfurii de lut mănâncă aur și în mijlocul mulțimii și al roiului de slujitori își revendică numele de solitari. Iar cei care sunt sărmani și cu puține mijloace se cred un fel de învățați și merg în public ca într-un convoi triumfal[1650], ca să își manifeste elocința mușcătoare[1651]. Alții, înălțându-și umerii și cârâind nu știu ce în sinea lor, deși își țin privirea în pământ, chibzuiesc la vorbe umflate, astfel încât doar un crainic ar mai lipsi ca să te convingă că cei care se apropie sunt prefecții înșiși. Sunt unii care, din pricina umezelii din chilii, a posturilor nemăsurate, a silei de singurătate și a unor lecturi prea îndelungate care le răsună în urechi zi și noapte, cad în melancolie și au nevoie mai degrabă de leacurile lui Hippocrate decât de îndemnurile noastre. Mulți nu pot să se lipsească de ocupațiile și afacerile lor de odinioară și, schimbând numele vechii lor îndeletniciri, practică aceleași negoțuri. Nu se mulțumesc cu hrana și veșmintele la care ne îndeamnă Apostolul, ci caută să dobândească foloase mai mari decât oamenii lumești. Odinioară, edilii, pe care

---

[1646] *1 Corinteni* 14, 15.
[1647] *Efeseni* 5, 19; *Coloseni* 3, 16.
[1648] *Psalmul* 46, 7.
[1649] *Deuteronomul* 27, 9.
[1650] *Cf.* CICERO, *De officiis*, 1, 131.
[1651] *Cf.* QUINTILIAN, *Institutio oratoria*, 12, 9.

grecii îi numesc ἀγορανόμοι[1652], stăvileau turbarea vânzătorilor și nu lăsau nepedepsit acest păcat. Acum însă, sub acoperirea religiei, unii dobândesc profituri necinstite, iar cinstea numelui de creștin mai degrabă comite înșelăciune decât suferă de pe urma ei. Chiar dacă îmi este rușine să o spun, este totuși necesar, pentru ca cel puțin să roșim de rușinea noastră: întinzând mâinile în public, ne ascundem aurul sub zdrențe și, contrar părerii tuturor, noi, care am trăit ca și cum am fi fost săraci, murim bogați cu pungile pline.

Ție însă, când vei fi într-o mănăstire, nu îți va fi îngăduit să faci asemenea lucruri; pe măsură ce adevăratele practici mănăstirești se vor înrădăcina în tine ca un obicei, vei începe să voiești ceea ce, la început, erai silit să împlinești, iar truda ta te va desfăta. Uitând de trecut, vei căuta ce este mai bun, fără să iei seama la ce fac rău alții, ci la ceea ce trebuie să faci tu.

**17.** Nu te lăsa condus de mulțimea de păcătoși, iar gloata celor pierduți să nu te tulbure, astfel încât să cugeți în sinea ta: „Ce? Oare vor pieri toți cei care locuiesc în orașe? Iată-i că se bucură de bunurile lor, slujesc bisericile, merg la băi, nu disprețuiesc uleiurile parfumate, și totuși înfloresc în toate". Am dat răspuns la aceasta și mai înainte, iar acum voi răspunde pe scurt: în această mică lucrare nu discut despre clerici, ci pregătesc un călugăr. Clericii sunt sfinți și viața tuturor este vrednică de laudă. Prin urmare, comportă-te și trăiește în mănăstire ca să meriți a fi cleric, ca să nu-ți întinezi tinerețea, ca să mergi la altarul lui Hristos ca o fecioară în patul nupțial; oamenii din afară să aibă vorbe bune despre tine, iar femeile să te cunoască după nume, dar să nu-ți știe chipul. Când vei ajunge la vârsta împlinită, dacă viața îți va fi tovarăș până atunci și fie poporul, fie episcopul cetății te vor alege să fii cleric, să fii ceea ce sunt clericii și să-i urmezi pe cei mai buni dintre ei. Căci în orice stare și pe orice treaptă lucrurile cele mai rele se amestecă cu cele mai bune.

**18.** Nu te repezi să scrii și nu te lăsa mânat de o ușurătate smintită. Studiază multă vreme ceea ce va trebui să îi înveți pe alții. Nu da crezare lăudătorilor tăi, ba chiar nu-ți apleca bucuros urechea la zeflemitorii pe care, dacă te vei uita pe neașteptate înapoi către ei, îi vei surprinde că, în timp ce te vor îmbăta cu lingușelile lor și, într-un anume fel, te vor face să nu mai fii stăpân pe mintea ta, pe la spatele

[1652] Magistrat însărcinat cu controlul pieței.

tău își îndoaie gâtul ca berzele, sau imită cu mâinile urechile de măgar, sau scot la tine o limbă de câine încins de căldură[1653]. Să nu hulești pe nimeni și să nu te socotești a fi un sfânt dacă îi ponegrești pe ceilalți. Adeseori, învinuim la alții ceea ce noi înșine facem și, în fapt, vorbim cu convingere împotriva noastră înșine, atacându-ne propriile păcate; judecându-i pe alții, din vorbăreți devenim la final muți. Grunnius înainta cu pași de broască țestoasă[1654] ca să vorbească și cu greu rostea câteva vorbe la intervale lungi de timp, astfel încât puteai crede că sughiță, nu că vorbește. Și totuși, când așezase pe o masă un teanc de cărți, încruntându-și sprâncenele, lipindu-și nările, cu fruntea încrețită, pocnea din două degețele, ca să-i îndemne cu acest semnal pe ciraci să îl asculte. Atunci începea să îndruge baliverne și să vocifereze împotriva fiecăruia; ai fi zis că este criticul Longinus; cenzor al elocinței romane, înfiera pe cine voia și îl excludea din senatul învățaților. Acest om plin de bani se făcea plăcut mai mult când oferea prânzuri. Și nu este de mirare dacă el, care avea obiceiul să îi ghiftuiască pe mulți, se arăta în public înconjurat de o trupă de palavragii, care hăuleau în jurul lui. Înăuntru era un Nero, în afară un Cato. Era, în totul, cu două fețe, astfel încât ai fi zis că din naturi contrare și diferite era creat un singur monstru, o fiară nemaiîntâlnită, așa cum spune poetul: „În față leu, la spate dragon, la mijloc himeră”[1655].

**19.** Nu lua seama la asemenea indivizi și nu te apropia de astfel de oameni, „ca să nu-ți abați inima către cuvinte de vicleșug”[1656] și să auzi: „Șezând, îl ponegreai pe fratele tău și împotriva fiului mamei tale puneai sminteală”[1657]. Și din nou: „Fiii oamenilor, dinții lor sunt arme și săgeți”[1658]. Și în altă parte: „Muiatu-s-au cuvintele lor mai mult decât untdelemnul, dar ele sunt săgeți”[1659]. Și mai limpede în *Ecclesiastul*: „Dacă șarpele mușcă în tăcere, tot așa și cel care îl ponegrește pe fratele său”[1660]. Dar spui: „Eu nu ponegresc; ce pot face dacă alții vorbesc?” Pretindem acestea „ca să ne dezvinovățim

[1653] *Cf.* AULUS PERSIUS FLACCUS, *Satire*, I, 58-60.
[1654] Fericitul Ieronim folosește aici o expresie împrumutată din piesa *Aulularia* („Ulcica”) a comediografului latin Plautus.
[1655] LUCRETIUS, *De rerum natura*, V, 905; *cf.* HOMER, *Iliada*, VI, 181.
[1656] *Psalmul* 140, 4.
[1657] *Psalmul* 49, 21.
[1658] *Psalmul* 56, 6.
[1659] *Psalmul* 54, 24.
[1660] *Ecclesiastul* 10, 11.

păcatele"[1661]. Hristos nu este înșelat cu viclenii. Următoarea cugetare nu este a mea, ci a Apostolului: „Nu vă amăgiți. Dumnezeu nu Se lasă batjocorit"[1662]. El vede în inimi; noi, pe chip. Solomon spune în *Pilde*: „Vântul de la miazănoapte aduce ploaie și limba clevetitoare aduce o față mâhnită"[1663]. Căci, așa cum săgeata trimisă împotriva unei materii dure se întoarce uneori împotriva celui care a trimis-o și îl rănește pe cel care a voit să rănească, tot așa se împlinește această spusă: „Au devenit pentru mine ca un arc care scapă din mână"[1664]. Și în altă parte: „Cel care aruncă piatră în sus, peste capul lui va cădea"[1665]. Tot astfel și cel care ponegrește: când vede chipul întristat al celui care îl ascultă, sau, mai degrabă, care nu îl ascultă, ci își astupă urechile ca să nu audă o condamnare la moarte, pe dată amuțește, chipul îi pălește, buzele i se strâng, gura i se usucă. De aici și cuvintele înțeleptului: „Cu cei ce se răzvrătesc nu lega prietenie, fiindcă pierzania lor va veni pe neașteptate, și cine ia seama la căderea fiecăruia dintre ei?"[1666], adică atât căderea celui care vorbește, cât și a celui care îl ascultă vorbind. Adevărul nu iubește ungherele, nici nu îi caută pe cei care șușotesc. Lui Timotei i se spune: „Pâră împotriva preotului să nu primești. Pe cel care păcătuiește, mustră-l îndată, de față cu toți, ca și ceilalți să aibă teamă"[1667]. Nu este ușor să crezi ceva rău despre cineva ajuns la vârsta împlinită, pe care îl și apără viața trecută, îl și cinstește titlul demnității sale. Dar, pentru că suntem oameni și, uneori, în ciuda vârstei coapte, cădem în greșelile copiilor, dacă vrei să mă îndrept când păcătuiesc, ceartă-mă pe față; numai să nu mă muști pe ascuns: „Căci, pe cine îl iubește Domnul, îl ceartă și biciuiește pe tot fiul pe care îl primește"[1668]. Dumnezeu strigă prin gura lui Isaia: „Poporul meu, cei care vă numesc fericiți vă rătăcesc și vă abat de la calea pe care voi mergeți!"[1669] Căci la ce îmi va folosi dacă vei pune pe seama altora faptele mele rele? La ce-mi folosește dacă, fără știrea mea, îl rănești pe un altul cu păcatele mele – sau, mai degrabă, cu bârfele tale – și

[1661] *Psalmul* 140, 4.
[1662] *Galateni* 6, 7.
[1663] *Pildele* 25, 23.
[1664] *Osea* 7, 16.
[1665] *Înțelepciunea lui Isus Sirah* 27, 26.
[1666] *Pildele* 24, 21-22.
[1667] *1 Timotei* 5, 19-20.
[1668] *Evrei* 12, 6.
[1669] *Isaia* 3, 12.

dacă, atunci când le povestești pe întrecute tuturora, îi vorbești fiecăruia în parte, ca și cum ar fi singurul căruia îi spui? Prin aceasta, nu mă îndrepți pe mine, ci îți mulțumești propriul păcat. Domnul poruncește ca toți cei care ne greșesc să fie învinuiți în taină sau în prezența unui singur martor; iar dacă nu vor să asculte, să fie dați în seama Bisericii; și pe cei care se încăpățânează în rău să îi privească precum pe păgâni și pe vameși[1670].

**20.** Spun acestea destul de limpede, ca să îl eliberez pe un tânăr, care îmi este drag, de mâncărimile limbii și urechilor și, odată renăscut în Hristos, să îl înfățișez ca pe o fecioară neprihănită, fără de zbârcituri și de pete[1671], sfântă atât la minte, cât și la trup, ca să nu se slăvească doar cu numele și să nu fie alungată de mire pentru că îi lipsește uleiul faptelor bune și lampa i s-a stins[1672]. Ai acolo un sfânt și preaînvățat episcop, pe Proculus, care întrece prin viu grai și prin prezența sa paginile noastre modeste și, prin discuții zilnice, îți va îndruma calea; și nu va răbda ca tu, abătându-te în altă direcție, să părăsești calea împărătească pe care Israel promite că o va urma, în drumul său către Pământul Făgăduinței. O, de-ar fi auzit glasul Bisericii înlăcrimate: „Doamne, revarsă pacea peste noi, căci toate lucrurile noastre pentru noi le-ai făcut!"[1673] O, de-ar fi vrerea noastră, nu trebuința, să părăsim veacul! Iar sărăcia mult dorită să aibă slavă, nu să fie pricină de chinuri! De altminteri, printre nenorocirile timpurilor de acum, printre săbiile care zăngăne din toate părțile, este îndeajuns de bogat cel care nu duce lipsă de pâine și îndeajuns de puternic cel care nu este silit la robie.

Sfântul Exsuperius, episcopul de Toulouse, urmând pilda văduvei din Sarepta, deși este înfometat, îi hrănește pe alții și, cu chipul palid de postiri, este chinuit de foamea celorlalți; toată averea și-a cheltuit-o pentru prietenii lui Hristos. Nimeni nu este mai bogat decât el, care poartă într-un paner de nuiele trupul lui Hristos și sângele Lui într-un vas de sticlă; care a alungat din templu lăcomia; care, fără bici și amenințări, a răsturnat mesele celor care vindeau porumbei, adică darurile Sfântului Duh, și a împrăștiat banii lui Mamona și ai zarafilor, pentru ca să fie numită casa lui Dumnezeu

[1670] *Cf. Matei* 18, 17.
[1671] *Cf. Efeseni* 5, 27.
[1672] *Cf. Matei* 25, 3.
[1673] *Isaia* 26, 12.

„casă de rugăciune, nu peșteră de tâlhari”[1674]. Urmează îndeaproape pașii acestui om și ai celorlalți care au virtuți asemănătoare cu ale lui și pe care sacerdoțiul îi face și mai smeriți, și mai săraci! Sau, dacă dorești desăvârșirea, ieși cu Avraam din patria și din familia ta și mergi într-un tărâm necunoscut! Dacă ai avere, vinde-o și dă-o sărmanilor[1675]. Dacă nu ai, ești eliberat de o mare povară; Hristos este gol, gol să-L urmezi și tu! Este un lucru greu de făcut, măreț, anevoios, dar răsplățile îi sunt mari.

## EPISTOLA CXXVI

### Către Marcellinus și Anapsychia[1676]

*Domnilor mei cu adevărat cucernici, cu toată dragostea față de rangul lor, și respectabililor lor fii, Marcellinus și Anapsychia, Ieronim le trimite salutare întru Hristos.*

1. În sfârșit am primit din Africa scrisoarea Prieteniei voastre; și nu îmi pare rău de îndrăzneala cu care adeseori, în pofida tăcerii voastre, am insistat să vă trimit scrisoare după scrisoare, ca să mă fac vrednic de un răspuns și ca să aflu că sunteți sănătoși nu de la alții care ne aduc vești, ci, mai presus de toate, direct de la voi. Îmi aduc aminte de o mică întrebare a voastră (care constituie într-o foarte mare măsură o problemă de căpătâi a Bisericii) în ceea ce privește natura sufletului: dacă [sufletul] s-a coborât din cer, așa cum socotesc filozoful Pitagora, toți platonicienii și Origen, sau dintr-o emanație[1677] a esenței lui Dumnezeu, cum bănuiesc stoicii, Mani și erezia spaniolă a lui Priscillian; dacă [sufletele] sunt

[1674] *Matei* 21, 13.

[1675] *Cf. Matei* 19, 21.

[1676] Marcellinus, un oficial roman de rang înalt, și Anapsychia, soția sa, aflați în Africa, îi scriseseră Fericitului Ieronim pentru a-i cere părerea despre problema originii sufletului. În răspunsul său, Ieronim enumeră pe scurt mai multe puncte de vedere cu privire la subiect. Pentru informații mai complete, el îi trimite la tratatul său împotriva lui Rufin și, de asemenea, la episcopul lor, Augustin, care le-ar putea explica problema pe larg prin viu grai. Data scrierii este 412 d.Hr.

[1677] În original: ἀπόρροια, „scurgere”, „emanație”.

socotite a fi puse deoparte de multă vreme în vistieria lui Dumnezeu, cum, dintr-o convingere prostească, sunt încredințați unii oameni ai Bisericii, ori sunt create în fiece zi de Dumnezeu și trimise în trupuri, cum stă scris în Evanghelie: „Tatăl meu până acum lucrează, așa cum și Eu lucrez”[1678]; ori [purced] totuși dintr-un mijlocitor, după cum afirmă Tertulian, Apolinarie și cea mai mare parte a occidentalilor: și anume că, după cum trupul ia naștere din trup, tot așa [și] sufletul ia naștere din suflet și subzistă într-o stare asemănătoare cu cea a viețuitoarelor lipsite de rațiune.

Îmi amintesc că, privitor la acest subiect, mi-am scris părerea în opusculele contra lui Rufin, prin care am combătut scrierea lui dedicată lui Anastasius, episcopul Romei de vrednică pomenire, în care, prin mărturisirea sa înșelătoare și vicleană, ba chiar prostească, silindu-se să-și bată joc de naivitatea ascultătorilor, și-a bătut joc, de fapt, de propria sa credință, mai degrabă rea credință. Cred că aceste cărți le are sfântul vostru părinte Oceanus. Căci au fost editate demult, pentru a respinge mai multe pasaje calomnioase la adresa noastră din scrierile lui Rufin. Cu siguranță ai acolo un om sfânt și învățat, episcopul Augustin, care te va putea dăscăli cu glas tare, cum se spune, și îți va putea lămuri părerea sa, ba chiar, prin mijlocirea ei, și pe a noastră.

2. Demult am vrut să mă apuc de volumul lui Iezechiel și să-mi îndeplinesc mult repetata promisiune făcută cititorilor studioși. Dar, chiar în toiul dictării introducerii, așa s-a tulburat sufletul meu din pricina devastării provinciilor de apus, și mai cu seamă a Romei, că, după un proverb popular, nici măcar nu mai știam cum mă cheamă. Și am tăcut îndelungă vreme, știind că e un timp al lacrimilor. Dar în acest an, după ce am dus la capăt trei cărți, îndată [a urmat] o năvălire a barbarilor, despre care Vergilius al tău spune: „Și barceii care-ntins-au jaful / până în zare...”[1679], iar Sfânta Scriptură [spune] despre Ismael: „El va sta dârz în fața tuturor fraților lui”[1680]; aceștia au străbătut hotarul Egiptului, Palestinei, Feniciei, Siriei, ca un puhoi care târăște totul după sine, încât abia am putut scăpa din mâinile lor prin mila lui Hristos. Iar dacă, potrivit unui vestit

[1678] *Ioan* 5, 17.
[1679] VERGILIUS, *Eneida*, IV, v. 42 (trad. Dumitru Murărașu, în vol. VIRGILIU, *Eneida*, Editura de stat pentru Literatură și Artă, București, 1956).
[1680] *Facerea* 16, 12.

orator[1681], „armele anulează legile", atunci ele cu cât mai mult anulează cercetarea Scripturilor, care are trebuință de o mulțime de cărți, de liniște, de hărnicia copiștilor și, ceea ce-i e specific, de siguranța și de pacea celor care le dictează?

Și, astfel, am trimis două cărți cucernicei mele fiice Fabiola, ale căror exemplare, de vei voi, le poți împrumuta chiar de la ea. Firește, din pricina lipsei de timp, nu le-am putut copia pe celelalte; totuși, după ce le vei fi citit pe acestea și-ți vei fi făcut o imagine asupra porticului, ai să-ți dai seama ușor de amploarea edificiului. Dar mă încred în mila lui Dumnezeu – Care ne-a ajutat la greul început al lucrării mai sus pomenite –, că El Însuși mă va ajuta și la penultimele capitole ale prorocului, în care povestește luptele dintre Gog și Magog, și la cele finale, în care descrie construcția, detaliile și proporțiile preasfințiului și misteriosului templu.

3. Cucernicul nostru frate Oceanus, căruia doriți să-i fiți recomandați, este un om înzestrat cu atâtea daruri, cu un caracter atât de ales și este așa de învățat întru Legea Domnului, încât, chiar și fără rugămintea noastră, poate să vă învețe și să vă lămurească părerea noastră asupra tuturor problemelor din Scripturi, pe măsura puterilor voastre. Hristos, Dumnezeul nostru cel Atotputernic, să vă ocrotească teferi și viguroși, dragii mei domni cu-adevărat cucernici!

## EPISTOLA CXXVII

### Către fecioara Principia, despre moartea Sfintei Marcella[1682]

1. Adesea și foarte stăruitor, ceri, fecioară a lui Hristos, Principia, să reînviez în scris amintirea Sfintei Marcella și să descriu virtutea ei care ne-a adus multă bucurie, pentru a fi cunoscută și imitată și de către ceilalți. Și mă întristează destul de mult faptul că îmi adresezi aceste îndemnuri mie, cel care de bunăvoie aș începe

1681 CICERO, *Pro Milone*, 10, 11.

1682 Această scrisoare, datată în anul 412 d.Hr., este un memoriu al vieții Marcellei (despre ea, vezi *Scrisoarea a XXIII-a*, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. 1, p. 205, n. 1239) adresat celei mai bune prietene a ei.

numaidecât să scriu pe larg despre virtuțile ei, precum și faptul că socotești că am nevoie de rugăminți pentru a face aceasta, eu care nu îți cedez nici măcar ție în dragostea pentru ea și care sunt conștient că primesc beneficii cu mult mai mult decât ofer prin pomenirea virtuților ei atât de însemnate. Căci, dacă am păstrat tăcerea până acum și am parcurs doi ani în tăcere, nu a fost o trecere cu vederea, cum rău consideri, ci o incredibilă tristețe, care așa de tare mi-a apăsat sufletul, încât am considerat că e mai bine să tac despre cele prezente decât să spun ceva deloc demn de omagiul aceleia.

În realitate, nu o voi preaslăvi după regulile retorilor pe Marcella ta, ba chiar și a mea, și, ca să vorbesc mai corect, a noastră și a tuturor sfinților și, în special, a Romei podoabă vestită; de pildă, să expun ilustra familie, cinstea unui sânge albastru și arborele genealogic ramificat printre consuli și comandanți de gardă pretoriană. Nu voi lăuda în ea nimic altceva decât ceea ce îi este specific și mai nobil, anume că, disprețuitoare de averi și noblețe, a devenit mai nobilă prin sărăcie și smerenie.

2. Rămasă orfană prin moartea tatălui, a fost lipsită și de soț, în a șaptea lună după nuntă. Și, pentru că o pețise mai insistent Cerealis (al cărui nume este vestit între consuli) din cauza vârstei ei, a vechimii familiei și (ceea ce de regulă le place cel mai mult bărbaților) din cauza deosebitei frumuseți a trupului și a cumpătării în moravuri și, în vârstă fiind, îi promitea averea sa și voia să i-o transfere ca donație nu ca unei soții, ci ca unei fiice, și pentru că mama ei, Albina, căuta să obțină un ajutor atât de strălucit pentru văduvie și, în plus, o familie, aceea i-a răspuns: „Dacă aș vrea să mă căsătoresc, aș căuta cu siguranță un soț, nu o moștenire". Și, dat fiind că acela o încredința că și bătrânii pot trăi mult timp și că tinerii mor repede, a glumit cu eleganță: „Un tânăr poate muri repede, desigur, dar un bătrân nu poate trăi mult timp". Respins prin această opinie, a fost un exemplu pentru ceilalți ca să nu mai spere la o căsătorie cu ea.

Citim în *Evanghelia după Luca*: „Și era Ana prorocița, fiica lui Fanuel, din seminția lui Așer, și ajunsese la o vârstă foarte înaintată. Și trăise cu bărbatul ei șapte ani de la fecioria sa și era văduvă de optzeci și patru de ani și nu se depărta de templu, slujind noapte și zi în post și rugăciuni stăruitoare"[1683]. Și nu e de mirare că a meritat să-L vadă pe Mântuitorul, pe Care Îl căutase cu atâta strădanie.

---

[1683] *Luca* 2, 36-37.

Să le comparăm pe cele două: Ana a trăit cu bărbatul ei șapte ani, Marcella, șapte luni; Ana doar a sperat în Hristos, Marcella L-a avut întocmai; Ana L-a mărturisit născut, Marcella a crezut în El răstignit; Ana nu L-a tăgăduit ca Prunc, Marcella s-a bucurat de El ca Împărat. Nu fac nicio diferență între femeile sfinte – ceea ce obișnuiau unii să facă –, între bărbații sfinți și conducători ai bisericilor, ci aserțiunea mea urmărește ca, pentru cei care fac aceeași muncă, să fie și aceeași răsplată.

3. Este greu să nu atragi vreo poveste stârnită de o bârfă răuvoitoare atunci când locuiești într-o cetate clevetitoare și într-un oraș în care populația este așa cum e lumea dintotdeauna, unde biruința celor vicioși constă în a-i denigra pe cei cinstiți și a le murdări cele pure și curate. De aceea, și prorocul mai degrabă dorește decât consideră posibil – ca să zic așa – un lucru foarte dificil și aproape cu neputință, zicând: „Fericiți cei fără prihană în cale, care umblă în legea Domnului”[1684], numind „fericiți fără prihană în cale” ai acestei lumi pe cei pe care nu i-a murdărit nicio adiere de zvon obscen, care nu au auzit nicio vorbă de ocară împotriva apropiaților lor; despre care spune și Mântuitorul în Evanghelie: „Să fii binevoitor”, adică cu bune sentimente, „față de dușmanul tău, cât ești cu el pe cale”[1685].

Cine a auzit vreodată despre această femeie ceva care să nu îi placă? Cine a crezut, astfel încât să se condamne mai degrabă pe sine însuși pentru răutate și infamie? De către ea a fost tulburată pentru prima dată păgânătatea, când le-a dezvăluit tuturor ce înseamnă văduvia creștină, pe care o lăsa să se vadă prin conștiință și port. Căci acelea[1686] au obiceiul să își sulemenească fața cu fard roșu și alb, să epateze în hainele de seară, să strălucească de nestemate, să poarte aur la gât, să își agațe în urechile găurite perle foarte scumpe din Marea Roșie, să se parfumeze cu mosc, ca să se bucure că au scăpat în sfârșit de stăpânirea soților și să-și caute alții, cărora să nu le slujească, după porunca Domnului, ci cărora să le poruncească. De aceea îi și aleg săraci, ca să pară că au doar numele soților, care își suportă rivalii cu răbdare; dacă bombăne cumva, ele îi consideră buni de aruncat cât acolo. Văduva noastră s-a folosit de genul

[1684] *Psalmul* 118, 1.
[1685] *Matei* 5, 25.
[1686] Văduvele păgâne.

de haine cu care să se apere de frig, nu să-și dezgolească brațele, respingând aurul – cu excepția inelului ei cu pecete – și punându-l mai degrabă în burțile săracilor decât în pungi. Nicăieri nu mergea fără mamă; nimeni dintre preoți și călugări (pentru că uneori necesitățile unei case mari îi impuneau) nu a văzut-o fără martori. Mereu a avut în suita sa fecioare, văduve și femei foarte serioase, știind că adesea, din ușurătatea slujnicelor, se fac comentarii despre obiceiurile stăpânelor și că fiecare își dezvăluie caracterul din tovărășia celor care i se aseamănă.

4. Avea o râvnă incredibilă pentru Sfintele Scripturi și mereu cânta: „În inima mea am ascuns vorbele Tale, ca să nu păcătuiesc față de Tine"[1687] și aceea despre bărbatul desăvârșit: „Și în legea Domnului este voia lui și la legea Lui va cugeta zi și noapte"[1688], înțelegând prin cugetarea la lege nu repetarea Scripturii, cum consideră fariseii evreilor, ci acționarea în conformitate cu îndemnul apostolic: „Fie mâncați, fie beți, fie altceva de faceți, toate să le faceți spre slava Domnului"[1689] și cu cuvintele proorocului, care spune: „Din poruncile Tale am devenit cunoscător"[1690], astfel încât, după ce a împlinit poruncile, atunci să știe că a meritat înțelegerea Scripturilor. Ceea ce citim și altundeva: „Că Iisus a început să facă și să învețe"[1691]. Căci, oricât de strălucită ar fi, roșește doctrina pe care o respinge propria conștiință. Și degeaba predică din gură sărăcia și învață la milostenie cel care e umflat de bogățiile lui Croesus și care, acoperit cu o mănțăluță ieftină, luptă contra moliilor pentru a-și salva hainele de mătase.

Postirile ei erau măsurate, se abținea de la carne, mai mult mirosea vinul decât îl gusta, din cauza stomacului și a afecțiunilor frecvente. Rareori ieșea în public și evita în mod deosebit casele matroanelor nobile, ca să nu fie obligată să vadă ceea ce disprețuia. Frecventa, pentru rugăciuni tainice, bisericile Apostolilor și ale martirilor, care erau plasate departe de aglomerația de oameni. Era atât de ascultătoare față de mamă, încât uneori făcea ceea ce nu voia. Căci, în vreme ce aceea își iubea neamul și voia ca ea, fără copii și nepoți, să transfere toată averea către copiii fratelui, aceasta

[1687] *Psalmul* 118, 11.
[1688] *Psalmul* 1, 2.
[1689] *1 Corinteni* 10, 31.
[1690] *Psalmul* 118, 104.
[1691] *Faptele Apostolilor* 1, 1.

îi iubea pe săraci și totuși nu putea să-și contrazică mama; așa că a cedat către rudele sale bogate bijuteriile și mobilierul – toate, bunuri pieritoare –, preferând să își piardă averea decât să întristeze sufletul mamei.

5. Niciuna dintre femeile nobile din acea vreme nu cunoștea la Roma viețuirea monahală și nu îndrăznea, din cauza noutății subiectului, să-și asume un nume dezonorant – cum era considerat atunci – și demn de dispreț între oameni. De la preoții alexandrini și de la papa Atanasie și ulterior de la Petru, care, îndepărtându-se de persecuția ereziei ariene, se refugiaseră la Roma, ca în cel mai sigur port al comuniunii, Marcella a învățat despre viața Sfântului Antonie, care încă trăia, și despre mănăstirile lui Pahomie din Teba, despre regula fecioarelor și a văduvelor. Și uneori nu se rușina să practice această viețuire despre care știa că Îi place lui Hristos. Pe aceasta, după mulți ani au imitat-o Sofronia și altele, cărora foarte corect li se potrivește versul lui Ennius: „O, dacă nu ar fi fost în crângul de pe Pelion"[1692].

De prietenia ei s-a bucurat venerabila Paula. În iatacul ei a fost crescută Eustochium, podoabă a fecioriei; ca să facem o apreciere facilă, așa e profesoara, când are asemenea eleve. Ar râde, poate, cititorul necredincios că eu zăbovesc în laude la adresa unor femeiuști, cititor care, dacă și-ar aminti de sfintele femei însoțitoare ale lui Dumnezeu Mântuitorul, care Îi ofereau din hrana lor, și de cele trei Marii care stăteau înaintea crucii, și în special de Maria „din Magdala", care, datorită râvnei și ardorii în credință, a primit numele de „Turrita"[1693] și prima, înainte de Apostoli, a meritat să Îl vadă pe Hristos înviat, se va condamna mai degrabă pe sine pentru trufie, decât ne vom condamna noi pentru opinii absurde, care judecăm virtuțile nu după sex, ci după suflet. De unde și Iisus îl iubea cel mai mult pe Ioan Evanghelistul. Acesta, prin noblețea familiei, era un cunoscut al arhiereului[1694] și nu se temea de intrigile iudeilor, într-atât încât l-a introdus pe Petru în atriu și a stat – singurul dintre Apostoli – înaintea crucii și a primit-o pe Maica Mântuitorului ca pe a sa[1695]; ca să primească moștenirea fecioriei Domnului, un fiu fecior a primit o mamă fecioară.

---

1692 ENNIUS, *Medea*, I, 1. Cuvintele citate aparțin doicii care regretă construirea navei Argo, acțiune care stă la baza șirului de tragedii pe care le-a îndurat stăpâna ei Medea.

1693 Adică „întărită [în credință] ca un turn".

1694 *Ioan* 18, 15-16.

1695 *Ioan* 19, 26-27.

6. Așadar, în acest fel și-a trăit viața ani îndelungați, încât se vedea ca pe o bătrână, înainte să-și mai aducă aminte că a fost tânără, lăudând acea vorbă a lui Platon, care spusese că filozofia este meditația asupra morții[1696]. De unde și Apostolul nostru [zice]: „În fiecare zi mor pentru mântuirea voastră"[1697]. Și Domnul, conform manuscriselor celor mai vechi, afirmă: „Dacă cineva nu își va purta crucea în fiece zi și nu Mă va urma, nu poate să fie ucenicul Meu"[1698]. Și, cu mult înainte, Duhul Sfânt [spunea] prin proroc: „Pentru Tine suntem uciși toată ziua, am fost socotiți ca niște oi de junghiere"[1699]; iar, după mai multe veacuri, s-a spus acea sentență: „Amintește-ți mereu de ziua morții și nu vei păcătui niciodată"[1700]. Totodată, cel mai elocvent poet satiric ne îndeamnă: „Trăiește amintindu-ți de pieire, vremea fuge, ceea ce spun s-a și dus"[1701]. Așa deci (cum începusem să spun) și-a dus viața și a trăit, ca să creadă mereu că va muri. Așa a pus pe ea hainele, ca să își amintească de mormânt, oferindu-se ca jertfă cuvântătoare, vie, plăcută lui Dumnezeu[1702].

7. În sfârșit, după ce nevoile Bisericii m-au atras la Roma și pe mine, laolaltă cu sfinții episcopi Paulin și Epifanie (dintre care unul a condus Biserica antiohiană din Siria, iar celălalt Biserica din Salamina cipriotă), și evitam cu rușine privirile femeilor nobile, ea așa de mult insista să mă vadă, după Apostol, „cu timp și fără timp"[1703], încât stăruința ei a învins rușinea mea. Și, pentru că atunci eram socotit cu un oarecare renume în privința cercetării Scripturilor, nu a fost de ajuns niciodată să mă întrebe ceva despre Scripturi și să se liniștească de îndată, ci, dimpotrivă, punea întrebări, nu ca să își susțină punctul de vedere, ci, prin întrebări, căuta să învețe răspunsurile pe care ea le putea prezenta opozanților noștri.

Ce calități, ce talent, ce sfințenie, ce curățenie am găsit în ea, mă tem să spun, ca să nu depășesc limitele credibilității mele și

---

[1696] PLATON, *Phaidon*, 64a.
[1697] *1 Corinteni* 15, 31.
[1698] *Luca* 14, 27.
[1699] *Psalmul* 43, 24; *Romani* 8, 36.
[1700] *Înțelepciunea lui Isus Sirah* 7, 38.
[1701] AULUS PERSIUS FLACCUS, *Satire*, V, 153.
[1702] Această succesiune de adjective amintește de vechile rugăciuni păgâne romane. *Cf.* Uwe Michael LANG (ed.), *The Genius of Roman Rite. Historical, Theological and Pastoral Perspectives on Catholic Liturgy*, Hillenbrand Books, Mundelein, IL, 2010, p. 37.
[1703] *2 Timotei* 4, 2.

să nu-ți provoc o durere mai mare, amintindu-ți de cât bine te lipsești. Doar atât voi spune, că orice s-a adunat în noi prin studiu și s-a transformat, prin meditație îndelungată, parcă în propria noastră natură, ea l-a sorbit, l-a învățat și îl stăpânea în așa fel încât, după plecarea noastră, dacă se năștea vreo dispută legată de vreunul dintre Testamentele Scripturii, se apela la ea ca judecător. Și, deoarece era foarte înțeleaptă și cunoștea ceea ce filozofii numesc τὸ πρέπον, adică „decența", dacă era întrebată, astfel răspundea, încât chiar și despre vorbele sale spunea că nu sunt ale sale, ci fie ale mele, fie ale cui îi plăcea ei, încât și în ceea ce îi învăța [pe alții] se mărturisea o elevă. Căci știa vorba Apostolului: „Și nu îngădui femeii să învețe [pe alții]"[1704], astfel că nu părea să facă vreo nedreptate părții bărbătești și uneori preoților care o întrebau despre chestiuni obscure și ambigue.

8. Am auzit că, îndată după plecarea noastră, ne-ai luat locul lângă ea și că niciodată nu te-ai depărtat de ea, cum se spune, nici cât un lat de unghie; că ai folosit aceeași casă, același iatac, un singur pat, încât le devenise cunoscut tuturor în acest oraș preavestit că tu ai găsit o mamă și că ea a găsit o fiică. Moșia ei din suburbie ai avut-o în loc de mănăstire și ați ales zona de țară pentru a locui în singurătate. Ați trăit așa mult timp, încât ne bucurăm că, prin imitarea voastră și prin conviețuirea multor femei, Roma a devenit un alt Ierusalim. Au apărut numeroase mănăstiri de fecioare, o nenumărată mulțime de călugări, încât, din cauza numărului mare de slujitori ai Domnului, ceea ce mai înainte se considera o rușine s-a transformat după aceea în slavă. Între timp, învioram absența noastră prin schimbul de scrisori și ceea ce nu puteam în trup redam în spirit. Mereu ne ieșeam în întâmpinare prin scrisori, ne întreceam în amabilități, ne depășeam fiecare în parte în salutări. Nu avea multe de pierdut, dat fiind că era alături [de mine] prin scrisori necontenite.

9. În această tihnă și slujire a Domnului, o furtună eretică[1705] ivită în aceste provincii a tulburat totul. Și a fost împinsă spre un vifor atât de mare, încât nu se cruța nici pe sine, nici pe oamenii cinstiți. Și, ca și cum nu era destul că furtuna frământase totul

[1704] *1 Timotei* 2, 12.

[1705] Este vorba despre curentul origenist. Fericitul Ieronim ia atitudine contra acestuia și în *Epistola a CVIII-a (Epitaful Sfintei Paula)*, 23.

aici, a mai adus și în portul Romei o corabie plină de blasfemii. Astfel că blidul și-a găsit imediat capacul, iar „picioarele murdare de noroi"[1706] [ale ereticilor] au întinat preacuratul izvor al credinței romane. Și nu e de mirare că în piețe și în forul comercial un ghicitor sulemenit bate fundul proștilor și cu toiagul ținut invers lovește colții câinilor, de vreme ce o doctrină otrăvitoare și spurcată a găsit la Roma persoane pe care să le ademenească. Atunci [s-a produs] infama traducere a lucrării Περὶ ἀρχῶν, atunci [a apărut] elevul[1707] ὄλβιος[1708], care ar fi meritat pe drept acest nume dacă nu ar fi alergat la un asemenea profesor[1709]; atunci, cei de partea noastră au declanșat o controversă διάπυρος[1710], care a adus multă tulburare școlii fariseilor. Atunci, sfânta Marcella, care mult timp închisese ochii, ca să nu creadă cineva că o face din dorința de a rivaliza, după ce a observat cum credința [romanilor], odinioară lăudată de gura Apostolului[1711], era acum pângărită de cei mai mulți și că [Rufin] îi atrăgea spre încuviințarea sa chiar și pe preoți, pe unii dintre călugări și mai ales pe oamenii de lume, și întrucât vedea cum acela își bătea joc de simplitatea papei[1712], care îi socotea pe ceilalți după firea sa, atunci ea hotărî să i se opună în public, preferând să-I placă lui Dumnezeu decât oamenilor.

**10.** Mântuitorul îl laudă în Evanghelie pe iconomul nedrept, pentru că, deși în contra stăpânului, totuși a acționat cu înțelepciune pentru sine[1713]. Când au văzut ereticii că dintr-o mică scânteie sunt stârnite cele mai mari incendii și că flacăra, abia pusă dedesubt, a ajuns deja la acoperiș și că nu pot ascunde ceea ce îi înșelase pe mulți, atunci ei au cerut și au obținut scrisori

---

[1706] *Iezechiel* 34, 18.

[1707] Elevul era Macarius, la rugămintea căruia Rufin din Aquileea a tradus din greacă în latină opera *Despre principii* a lui Origen și *Apologia lui Origen* de Pamfil din Cezareea (vezi *Prologul lui Rufin* în: PAMFIL DIN CEZAREEA, *Apologia lui Origen*, traducere din limba latină de Cosmin Daniel Pricop, Ed. Herald, București, 2009, p. 25).

[1708] I.e. „fericit", „norocos".

[1709] Profesorul era Rufin din Aquileea, traducător în latină al operei lui Origen și susținător al ideilor acestuia. Detalii despre curentul antiorigenist de la Roma și intervenția Marcellei, în: P. LAURENCE, „Marcella, Jérôme et Origène", în: *Revue des Études Augustiniennes*, 42 (1996), pp. 267-293.

[1710] *I.e.* „aprinsă", „înflăcărată".

[1711] *Romani* 1, 8.

[1712] Papa Siricius, predecesorul papei Anastasius I.

[1713] *Luca* 16, 8.

bisericești, ca să pară că pleacă din Roma rămânând în comuniune cu Biserica[1714].

Nu după mult timp, a urmat la pontificat un bărbat remarcabil, Anastasius, pe care Roma nu a meritat să-l aibă mult timp, ca să nu fie tăiat „Capul lumii" sub un asemenea papă; ba chiar pentru acest motiv a fost luat pe sus și dus, ca să nu încerce să deplângă în rugăciunile sale o sentință anunțată o dată pentru totdeauna, precum spune Dumnezeu către Ieremia: „Să nu te rogi pentru poporul acesta și să nu ceri iertare pentru binele lui, pentru că, dacă au postit, Eu nu le voi asculta rugăciunile. Și, dacă au adus arderi de tot și jertfe, Eu nu le voi primi, căci cu sabia, foametea și molima Eu îi voi distruge"[1715]. Spui: „Unde [duce] aceasta?" Spre lauda Marcellei. Ea a fost începutul condamnării ereticilor, când a adus martori, care fuseseră mai întâi educați de aceștia, iar apoi corectați de rătăcirea eretică; când a arătat multitudinea de înșelați, când a vorbit mereu despre volumele nelegiuite Περὶ ἀρχῶν, care au fost denunțate ca revizuite de mâna scorpionului[1716], când ereticii, chemați prin scrisori repetate ca să se apere, nu au îndrăznit să vină; și atât de presați au fost de conștiința lor, încât au preferat ca mai degrabă să fie condamnați în absență decât să fie dovediți vinovați în prezența lor. Originea acestei victorii așa de glorioase este Marcella; și tu, care ești capul și cauza acestor foloase, știi că eu relatez lucruri adevărate și recunoști că spun doar câteva din multe, ca să nu îi provoace repulsie cititorului o repetare supărătoare și să par, în fața celor răuvoitori, că îmi vărs nervii cu prilejul lăudării altuia. Voi continua spre cele ce au rămas [de spus].

**11.** Trecând din părțile apusene spre Răsărit, o furtună îi amenința pe foarte mulți cu naufragii de proporții. Atunci s-a împlinit [prorocia]: „Socotești că, atunci când va veni, Fiul Omului va găsi credință pe pământ?"[1717] După ce a slăbit iubirea multora,

---

[1714] Despre scrisorile redactate în scopul declarării comuniunii între Bisericile locale și între episcopii lor, vezi Josep VILELLA, „*In alia plebe:* Las cartas de comunión en las iglesias de la antigüedad", în: Roland DELMAIRE, Janine DESMULLIEZ, Pierre-Louis GATIER (eds), *Correspondances. Documents pour l'histoire de l'Antiquité tardive. Actes du colloque international. Université Charles-de-Gaulle-Lille 3, 20-22 novembre 2003*, Maison de l'Orient, Lyon, 2009, pp. 83-113.

[1715] *Ieremia* 14, 11-12.

[1716] Rufin.

[1717] *Luca* 18, 8.

puținii care iubeau adevărul credinței se uneau cu partea noastră, cărora li se cerea capul în public, contra cărora se pregăteau toate uneltirile, astfel încât „chiar și Barnaba a fost târât spre această fățărnicie”[1718], ba chiar spre un paricid pe față, pe care l-a săvârșit nu cu forța fizică, ci cu voința. Dar, iată, vijelia cosmică a fost distrusă, fiindcă a suflat Dumnezeu și prevestirea profetică s-a împlinit: „Vei lua duhul acestora și se vor sfârși și se vor întoarce în țărâna lor”[1719], „în ziua aceea vor pieri toate gândurile lor”[1720], precum și prevestirea din Evanghelie: „Nebune, în noaptea aceasta sufletul tău va fi luat de la tine, iar cele pe care le-ai pregătit ale cui vor fi?”[1721]

**12.** În vreme ce acestea au loc în Iebus[1722], este adusă o veste îngrozitoare din Apus, că Roma este asediată și că salvarea cetățenilor este cumpărată cu aur, că, după ce au fost jefuiți, sunt din nou înconjurați, astfel că, după avere, își pierd chiar și viața. Glasul mi se oprește, suspinele taie cuvintele când le dictez. Este capturată Cetatea care a cuprins pământul întreg; ba a pierit de foame, înainte să piară de sabie, și abia s-au găsit câțiva care să fie luați prizonieri. A izbucnit furia înfometaților și și-au sfârtecat unii altora membrele pentru a obține o mâncare blestemată; o mamă nu și-a cruțat pruncul pe care îl alăpta și l-a pus iar în uter, după ce cu puțin timp înainte îl dăduse afară. „Noaptea a fost capturată Moab, noaptea a căzut zidul ei.”[1723] „Doamne, intrat-au păgânii în moștenirea Ta, au pângărit templul sfânt al Tău. Au transformat Ierusalimul într-o colibă; au pus leșurile robilor Tăi ca hrană pentru zburătoarele cerului, carnea sfinților Tăi pentru fiarele pământului; au vărsat sângele acestora ca apa din jurul Ierusalimului și nu era cine să-i îngroape.”[1724]

> „Cine măcelul din noaptea aceea, cine pieirea-n cuvinte
> Rosti-le-ar sau ar putea potrivi durerea cu plânsul?
> Cade-o străveche cetate, de ani mulți domnitoare;

[1718] *Galateni* 2, 13.
[1719] *Psalmul* 103, 30.
[1720] *Psalmul* 145, 4.
[1721] *Luca* 12, 20.
[1722] Iebus = Ierusalim, *cf. Judecătorii* 19, 10.
[1723] *Isaia* 15, 1.
[1724] *Psalmul* 78, 1-3.

Pretutindeni, pe cale, prin case stau risipite
O uriașă mulțime de trupuri și-o uriașă fantomă a morții"[1725].

**13.** Și între timp, într-o asemenea învălmășire de evenimente, chiar și în locuința Marcellei pătrunde sângerosul vrăjmaș; „Să-mi fie permis să relatez cele auzite"[1726], ba chiar să povestesc cele văzute de sfinții bărbați care au fost de față, care spun chiar că tu[1727] te-ai aliat cu aceasta în primejdie. Se spune că i-a înfruntat pe intruși cu o privire neînfricată și, deși i se cereau aurul și averile îngropate și ea se scuza prin tunica ieftină, totuși nu a convins de sărăcia ei asumată. Se spune că, lovită cu bâte și harapnice, nu a simțit tortura, ci doar atât a cerut cu lacrimi, prăvălită la picioarele lor, anume să nu fie despărțită de tovarășa ei[1728], ca să nu îndure tinerețea ta un lucru de care bătrânețea ei nu mai putea să se teamă. Hristos a înmuiat inimile dure și respectul și-a aflat locul între săbiile sângeroase. Și, după ce barbarii v-au dus și pe aceea, și pe tine la biserica Fericitului Apostol Pavel ca să vă arate fie salvarea, fie mormântul, se spune că ea a izbucnit într-o foarte mare bucurie și că Îi mulțumea lui Dumnezeu că te-a salvat nevătămată pentru ea și că pe ea captivitatea orașului nu a făcut-o săracă, ci a aflat-o săracă; Îi mulțumea, de asemenea, că e lipsită de hrana de zi cu zi, că, săturată de Hristos, nu simte foamea; aceasta o spunea și cu vocea, și cu fapta: „Goală am ieșit din pântecele mamei mele și goală mă voi întoarce. Precum I s-a părut Domnului, așa s-a și făcut. Fie numele Domnului binecuvântat"[1729].

**14.** După câteva luni, sănătoasă, întreagă și cu trupușorul sprinten, a adormit întru Domnul; iar pe tine [te-a lăsat moștenitoare] a sărăciei sale, prin tine i-a lăsat pe săraci moștenitori, închizând ochii în brațele tale, dându-și duhul în sărutările tale; în vreme ce [zăcea] între lacrimile tale, ea surâdea, cu conștiința unei vieți cinstite și a răsplăților de apoi. Pentru tine, venerabilă Marcella, pentru tine, fiică Principia, am dictat acestea, într-o singură și scurtă veghe nocturnă, nu printr-un stil elegant, ci din râvna sufletului [meu] pentru voi și din dorința de a face plăcere și lui Dumnezeu, și cititorilor.

---

[1725] VERGILIUS, *Eneida*, II, vv. 361-365, 369.
[1726] VERGILIUS, *Eneida*, VI, v. 266.
[1727] Principia, însoțitoarea Marcellei și destinatara acestei scrisori.
[1728] Principia.
[1729] *Cf. Iov* 1, 21.

## EPISTOLA CXXVIII[1730]

### Către Pacatula

1. Este greu să îi scrii unei fetițe care nu înțelege ce spui, al cărei suflet nu îl cunoști, despre a cărei voință faci presupuneri, luându-ți un risc; potrivit exordiului unui orator vestit[1731], în ea trebuie lăudată mai degrabă speranța decât ceea ce este în prezent. Cum să o îndemni la cumpătare, când ea dorește plăcinte, când murmură și gângurește la sânul mamei, când picăturile de miere îi sunt mai dulci decât cuvintele? Poate ea să audă vorbele pătrunzătoare ale Apostolului, când este desfătată mai degrabă de poveștile bătrânelor? Poate să înțeleagă pildele prorocilor, când o tulbură chipul încruntat al doicii sale? Poate să înțeleagă măreția Evangheliei, a cărei strălucire încremenește simțirea tuturor oamenilor? Să o îndemn să se supună părinților, când, cu mânuța sa gingașă, își lovește mama care râde?

Prin urmare, iubita noastră Pacatula să primească această scrisorică pentru a o citi mai târziu. Între timp, să știe literele alfabetului, să unească silabele, să învețe numele, să le alăture cu verbele; și, ca să le repete cu vocea ei cristalină, să i se făgăduiască drept răsplată o prăjiturică îndulcită cu miere și orice altceva cu gust plăcut; ea se va grăbi spre învățătură dacă știe că mai apoi va primi flori de primăvară, nestemate strălucitoare, păpuși care încântă. Între timp, să încerce să toarcă firele cu degetul mare; chiar dacă adesea rupe urzeala, totuși într-o bună zi nu o va mai rupe. După muncă, să ardă de nerăbdare să se joace; să se atârne de gâtul mamei; să fure îmbrățișările celor apropiați; să cânte psalmi pentru o mică răsplată; să iubească ceea ce este silită să spună, astfel încât să nu fie o datorie, ci o plăcere, nu o trebuință, ci propria ei voință.

2. Unele mame au obiceiul, când au făgăduit fecioria fiicei lor, să o îmbrace într-o tunică întunecată și să o acopere cu o mantie neagră, să îi ia veșmintele de in, să nu îi îngăduie nicio podoabă de aur la gât sau pe cap; gândul este bun, într-adevăr, ca să nu se învețe să aibă în tinerețe lucruri la care va fi silită mai târziu să renunțe.

---

[1730] Scrisă în jurul anului 413.

[1731] CICERO, *De republica. Fragmenta dubia*, fr. 10, ed. J.G.F. Powell, Oxford, 2006, p. 152.

Alte mame au altă părere. „Ce", zic ele, „dacă ea nu le va avea, oare nu le va vedea pe altele că le posedă? Spița femeiască este iubitoare de podoabe; cunoaștem multe femei, de o pudoare neasemuită, care, deși nu se împodobesc pentru vreun bărbat, o fac bucuros pentru sine. Mai degrabă să se sature pentru că are și să le vadă pe altele că sunt lăudate pentru că nu au asemenea lucruri. Este mai bine să le disprețuiască fiind sătulă de ele, decât să le dorească pentru că nu le are". Așa a făcut și Domnul cu poporul israelit[1732]: pentru că tânjeau după cărnurile din Egipt, le-a dat mulțime de prepelițe, până le-a dat pe nas și s-au scârbit de ele.

Mulți oameni, care au avut mai înainte un trai lumesc, mai ușor se lipsesc de plăcerea trupului pe care au încercat-o, decât cei care, încă din copilărie, nu cunosc poftele. Unii calcă în picioare plăcerile pentru că le-au cunoscut, alții râvnesc la ele pentru că nu le știu. Cei dintâi evită, prin pocăință, capcanele desfătărilor de care au scăpat; ceilalți, ademeniți de momelile cărnii și de dulcea zgândărire a trupului, nu găsesc decât otrăvuri care le fac rău, în timp ce le cred a fi picuri de miere. „Căci buzele femeii stricate picură miere"[1733]; ea va unge pentru o vreme gâtlejul celui care o mănâncă, dar după aceea devine amară ca fierea. De aceea, în jertfele aduse Domnului să nu se ofere miere, ceara să fie și ea dată deoparte, căci este sălaș pentru miere; în templul lui Dumnezeu se aprinde ulei, pentru că este scos din măslinele cele amare. Și Paștile se mănâncă cu mirodenii amare, „cu azimele curăției și ale adevărului"[1734]; cel care le va avea va ști să îndure prigoana în lume. De aceea, și prorocul cântă simbolic: „Stăteam singur, că eram plin de amărăciune"[1735].

3. Așadar, ce este de făcut? Trebuie să te lași dus de plăceri în tinerețe, pentru ca, după aceea, să disprețuiești și mai tare excesele? Nicidecum, zic unii. „Fiecare, în chemarea în care a fost chemat, în aceasta să rămână."[1736] „A fost cineva chemat, fiind tăiat împrejur?" – cu alte cuvinte, fecior –, „să nu se ascundă"[1737], adică să nu caute tunicile de piele, simbol al căsătoriei, cu care era acoperit Adam

[1732] *Numerii* 11.
[1733] *Pildele* 5, 3.
[1734] *1 Corinteni* 5, 8.
[1735] *Ieremia* 15, 17.
[1736] *1 Corinteni* 7, 20.
[1737] *1 Corinteni* 7, 18.

când a fost alungat din Raiul neprihănirii. „A fost chemat cineva netăiat împrejur?"[1738] – adică are soție și este învelit de căsătorie ca de o piele –, atunci să nu caute fecioria și goliciunea fecioriei și a neprihănirii veșnice, pe care a încetat să o aibă odată pentru totdeauna, ci să se folosească de căsătorie cu sfințenie și curățenie, să bea din izvoarele sale și să nu caute rezervoarele crăpate ale lupanarelor, care nu pot ține apele pure ale curățeniei. De aceea, și Pavel, în capitolul în care discută despre feciorie și căsătorie, îi numește robi ai cărnii pe cei care sunt căsătoriți și liberi pe cei care, lipsiți de jugul căsătoriei, Îl slujesc pe Domnul în deplină libertate.

Când vorbim despre aceste lucruri, nu vorbim în totalitate despre ele, ci tratăm doar o parte dintre ele; și nu vorbim despre toți, ci doar despre unii. Cuvintele noastre sunt îndreptate către ambele sexe, nu doar spre cel slab. Ești fecioară, de ce îți face plăcere tovărășia unei femei? De ce lași în seama valurilor mari o luntre fragilă și împletită din trestii și înfrunți fără grijă primejdia nemăsurată a unei navigări nesigure? Nu știi ce dorești, și totuși te însoțești cu ea, de parcă ai fi dorit aceasta de mai înainte sau, ca să vorbesc cu îngăduință, ca și cum urmează să dorești mai târziu. „Dar", vei spune, „acest sex este mai potrivit să slujească". Alege atunci o bătrână urâtă, alege pe cineva de o cumpătare dovedită întru Domnul. De ce îți place o fată tânără, de ce îți place o fată frumoasă, de ce îți place o fată dedată plăcerilor? Te duci la băi, mergi cu pielea strălucitoare și rozalie, mănânci carne, dai pe-afară de bogății, te acoperi cu veșminte costisitoare, și crezi că dormi în siguranță lângă un șarpe ucigător? Totuși nu locuiești în aceeași casă, cel puțin noaptea? De altminteri, când îți petreci zile întregi stând de vorbă cu ea, de ce stai doar cu ea, fără martori? Deși nu păcătuiești, vrei să le pari altora că o faci și să le fii pildă nefericiților care se folosesc de autoritatea numelui tău pentru a greși?

Și tu, fecioară sau văduvă, de ce zăbovești vorbind îndelung cu un bărbat? De ce nu te temi când rămâi singură cu un singur bărbat? Măcar de te-ar sili vreo nevoie a pântecelui sau a vezicii să te duci afară, ca să ieși dintr-o împrejurare în care te-ai purtat mai liber decât cu un frate și mai fără sfială decât cu un soț. Dar mă întrebi ceva privitor la Sfintele Scripturi. Întreabă-mă în public, ca să audă și slujnicele care te însoțesc și tovarășii tăi: „Tot

---

[1738] *1 Corinteni* 7, 18.

ce este pe față se descoperă prin lumină"[1739]. O cuvântare onestă nu caută locuri tainice; dimpotrivă, se bucură de laudele și de mărturiile multora. Un îndrumător ales nu îi ia în seamă pe bărbați și își disprețuiește frații, dar asudă pentru a instrui deoparte o singură femeiușcă.

4. M-am abătut puțin de la calea mea, ivindu-mi-se prilejul altor subiecte; și, în timp ce o educ pe micuța Pacatula, mai bine zis o hrănesc, am pornit pe neașteptate să port război împotriva unor persoane prea puțin domolite, după părerea mea. Să mă întorc la ceea ce mi-am propus. Sexul femeiesc să stea împreună cu cele de-o fire cu el; să nu știe sau, mai degrabă, să se teamă să se joace cu băieții. Să nu cunoască niciun cuvânt nerușinat; și, dacă în agitația slujitorilor care umblă de colo-colo aude ceva de rușine, să nu-l înțeleagă. Un semn al mamei sale să țină loc de cuvinte și îndemnurile ei să-i fie poruncă. Să o iubească precum pe un părinte, să i se supună ca unei stăpâne, să se teamă de ea ca de o îndrumătoare. Când însă ea, fetiță necunoscătoare și fără dinți, va împlini șapte ani și va începe să roșească, să știe când să tacă, să șovăie asupra a ceea ce vrea să spună, să învețe pe din afară Psaltirea și până la anii adolescenței să facă din cărțile lui Solomon, din Evanghelii, din apostoli și proroci comoara inimii sale. Să nu meargă nestânjenit în public și să nu caute întotdeauna înghesuiala din biserici. Să-și afle toate plăcerile în iatacul său. Să nu îi vadă niciodată pe tinereii cu păr cârlionțat, care rănesc sufletul cu dulceața vocii lor susurate în urechi. Să refuze chiar și zburdălniciile slujitoarelor. Cu cât mai liber se apropie, cu atât mai greu te poți feri de ele, care împărtășesc în taină ce au învățat și încalcă izolarea Danaei cu vorbele vulgului. Să aibă drept însoțitoare o îndrumătoare, paznic o pedagogă, care să nu fie prea mult dedată vinului, nici leneșă, nici guralivă (așa cum spune Apostolul), ci sobră, serioasă, torcătoare, care nu spune decât ceea ce formează sufletul unei fete către virtute. Căci, așa cum într-un răzor apa urmează degetul care o precedă, tot așa vârsta fragedă și gingașă se înclină într-o parte sau alta și se lasă trasă în orice parte o duci. Tinerii nerușinați și pomădați caută, cu lingușeli, cu vorbe dulci și cu mici daruri, să ajungă la eleve prin mijlocirea doicilor. Și, după ce au pătruns ușurel, stârnesc scântei care ațâță pârjolul și, puțin câte puțin, ajung la nerușinare și nu mai

[1739] *Efeseni* 5, 13.

pot fi opriți, aceasta dovedindu-se prin versul: „Cu greu corectezi ceea ce îngădui să devină obicei". Îmi este rușine să zic, și totuși trebuie să spun: femei nobile, hărăzite să aibă pețitori și mai nobili, se împreunează cu oameni de cea mai joasă speță și cu sclavi tineri; și, sub numele religiei și sub acoperirea cumpătării, își părăsesc din când în când bărbații; niște Elene care îl urmează pe Alexandru și nu se tem de Menelau[1740]. Toate acestea se văd, sunt deplânse și nu sunt pedepsite, fiindcă mulțimea celor păcătoși oferă libertatea de a păcătui.

5. O, nelegiuire! Pământul se prăvălește, iar în noi păcatele nu se prăbușesc. Un oraș vestit, capitala Imperiului Roman, a fost înghițit de un incendiu. Nu există nicio regiune care să nu aibă surghiuniți de acolo. Biserici odinioară sfinte s-au transformat în cenușă și tăciuni, și totuși ne lăsăm pradă lăcomiei. Trăim ca și cum vom muri în ziua următoare și construim ca și cum vom trăi veșnic în acest veac. Pe pereți, pe lambriuri, pe capitelurile coloanelor, aurul scânteiază, iar Hristos, gol și înfometat, moare în fața ușilor noastre în sărmanii Lui. Citim că preotul Aaron a mers în calea flăcărilor dezlănțuite și, aprinzând cădelnița, a domolit mânia lui Dumnezeu[1741]. Marele preot a stat între moarte și viață, iar focul nu a cutezat să înainteze dincolo de urmele pașilor lui. Dumnezeu îi vorbește lui Moise: „Lasă-Mă și voi pierde poporul acesta"[1742]. Când spune: „Lasă-Mă", arată că este împiedicat să Își împlinească amenințarea, căci rugile robului Său au fost piedică în calea puterii lui Dumnezeu. Crezi că există acum sub cer vreun om care să poată sta în calea mâniei lui Dumnezeu, să poată ieși înaintea flăcărilor și să spună împreună cu Apostolul: „Căci aș fi dorit să fiu eu însumi anatema pentru frații mei"[1743]? Turmele au pierit împreună cu păstorii lor, fiindcă, așa cum este poporul, tot așa este și preotul. Moise vorbea dintr-un simțământ de milă: „De vrei să ierți poporul acesta, iartă-l; iar de nu, șterge-mă și pe mine din cartea Ta!"[1744] Vrea să piară cu cei care pier și nu se mulțumește cu propria izbăvire. „Strălucirea unui rege se sprijină

---

[1740] Aluzie la Elena din Troia, care și-a părăsit soțul, pe Menelau, pentru a fugi cu Paris (cunoscut și sub numele de Alexandru).

[1741] *Numerii* 16, 46-50.

[1742] *Ieșirea* 32, 10.

[1743] *Romani* 9, 3.

[1744] *Ieșirea* 32, 32.

pe mulțimea poporului."[1745] Acestea sunt vremurile în care Pacatula a văzut lumina zilei. Printre astfel de jucării își petrece primii ani; va cunoaște lacrimile înaintea râsului și va simți plânsul înaintea bucuriei. Nu este încă începutul și iată deja sfârșitul! Ea crede că lumea a fost întotdeauna așa. Nu cunoaște trecutul, fuge de prezent, dorește viitorul.

Iubirea ta, frate Gaudentius, m-a împins să dictez aceste cuvinte într-un stil greoi, îndurerat fiind eu după moartea unor prieteni dragi și după o jale necurmată, și, bătrân deja, să scriu unei copile, după ce cu greu mi-am revenit în fire. Am preferat să răspund dorinței tale mai degrabă cu puțin decât deloc, fiindcă în „puțin" se vădește voința mea îngrădită de jale, în „deloc" se află lipsa de grijă față de prietenie.

## EPISTOLA CXXIX

### Către Dardanus, despre Pământul Făgăduinței[1746]

**1.** Te întrebi, Dardanus, tu, cel mai vestit printre creștini și cel mai creștin dintre cei vestiți, care este Pământul Făgăduinței pe care iudeii, la întoarcerea lor din Egipt, îl vor fi stăpânit, cu toate că deja mai înainte a fost stăpânit de către strămoșii lor, deci, prin urmare, nu fusese promis, ci înapoiat; acestea sunt într-adevăr cuvintele folosite de tine la capătul scrisorii tale. Întrebând asta, lași impresia că împărtășești ideea aceea care-i pe placul celor mai mulți dintre noi, și anume că trebuie să căutăm un alt Pământ al Făgăduinței, despre care David vorbește într-un psalm: „Cred că voi vedea bunătățile Domnului în pământul celor vii"[1747]. Iar Domnul spune în Evanghelie: „Fericiți cei blânzi, că aceia vor moșteni pământul"[1748]. În orice caz, David, atunci când, inspirat, dădea glas acestor cântări, se afla în Pământul Făgăduinței și nu zăbovea

[1745] *Pildele* 14, 28.

[1746] Ca răspuns la o întrebare pusă de Dardanus, prefectul Galiei, Fericitul Ieronim îi trimite prezenta scrisoare despre Țara Făgăduinței, identificată nu cu Canaan, ci cu cerul. Data scrisorii este 414 d.Hr.

[1747] *Psalmul* 26, 19.

[1748] *Matei* 5, 5.

doar între hotarele Iudeei, ci biruise multe neamuri din împrejurimi, ce se întindeau începând de la șuvoiul Egiptului – adică din Rhinocorura – până la fluviul Eufrat: căci zice într-un alt psalm: „Spre Idumeea voi întinde încălțămintea Mea; Mie cei de alt neam Îmi vor sluji"[1749]. Deci cum își închipuia că primea ceva ce deja avea în stăpânire? Și, probabil, ca să nu le lase iudeilor – cititorilor săi – vreo îndoială despre care ar fi pământul acela pe care râvnea să-l vadă, o arată cu propriile sale cuvinte atunci când zice: „Cred că voi vedea bunătățile Domnului în pământul celor vii". Deci țara lui Iuda, care aparținea acelei stăpâniri, nu este pământul celor vii, adică „al lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacov"[1750], despre care vorbește Domnul când Se referă la înviere, zicând: „Dumnezeu nu este al morților, ci al viilor"[1751], ci pământul și tărâmul celor morți, despre care spune Iezechiel: „Sufletul care va fi păcătuit va muri"[1752]. De asemenea, „nu morții Te vor lăuda pe Tine, Doamne [...], ci noi, care suntem vii"[1753], care Îi vor și ieși în întâmpinare Domnului și Mântuitorului la înviere, după cum spune Apostolul: „Căci aceasta vă spun, după cuvântul Domnului, anume că noi, cei vii, care suntem lăsați până la venirea Domnului, nu le-o vom lua înainte celor adormiți"[1754]; despre care și Ieremia vorbește: „Cei ce Mă părăsesc să fie scriși pe pulbere"[1755]. Iar ceea ce anunță David: „Cred că voi vedea bunătățile Domnului" ne duce în chip lămurit către un înțeles duhovnicesc. Căci ce fel de alte bunătăți căuta regele sau de ce ducea lipsă, el care a fost atât de puternic, încât, după ce a agonisit prin puterea sa atâtea avuții, Solomon, fiul lui, se mulțumea cu ele și nimeni nu era mai bogat decât el pe fața pământului? Dar David căuta în pământul celor vii acele bunătăți pe care „nici ochiul nu le-a văzut, nici urechea nu le-a auzit, nici la inima omului nu s-au suit, pe care Dumnezeu le-a pregătit celor ce-L iubesc"[1756]. Ceea ce se află rostit în Evanghelie: „Fericiți cei blânzi, că aceia vor moșteni pământul" pare să fie o contradicție potrivit sensului literal. Căci stăpânirea pământului nu aparține

[1749] *Psalmul* 59, 9.
[1750] *Deuteronomul* 9, 5; 30, 20.
[1751] *Matei* 22, 32.
[1752] *Iezechiel* 18, 4.
[1753] *Psalmul* 113, 25-26.
[1754] *1 Tesaloniceni* 4, 15.
[1755] *Ieremia* 17, 13.
[1756] *1 Corinteni* 2, 9.

celor blânzi și blajini, care adeseori pierd chiar și avuțiile lăsate de părinți din pricina blândeții lor, ci oamenilor puternici și aprigi, care sunt gata de luptă. În fine, și în *Psalmul al XLIV-lea*, care, sub numele lui Solomon, se referă la Biserica lui Hristos și la legământul Lui, stă scris: „Încinge-ți sabia peste coapsa ta, preaputernice! Cu frumusețea ta și cu strălucirea ta, încordează-ți arcul, fii binecuvântat și domnește mulțumită blândeții, dreptății și adevărului tău, iar dreapta ta te va călăuzi în chip minunat"[1757]. Acesta este cel care spune într-un alt psalm: „Adu-ți aminte, Doamne, de David și de blândețea lui"[1758]; și din nou: „Domnul Care-i înalță pe cei blânzi"[1759]; și mai direct în Evanghelie: „Luați aminte de la Mine, că sunt smerit și blând la inimă"[1760]. Reprezentându-L tipologic pe Domnul Însuși, Moise, la rândul său, este descris drept cel mai blând dintre toți oamenii care se aflau pe pământ.

2. Acesta este, așa cum am spus, pământul celor vii, în care bunătățile lui Dumnezeu sunt pregătite pentru oamenii sfinți și blânzi; pe care, înainte de venirea în trup a Domnului și Mântuitorului, nici Avraam, nici Isaac, nici Iacov, nici prorocii sau alți oameni drepți nu le-au putut dobândi. În sfârșit, și Avraam este văzut în iad împreună cu Lazăr, chiar dacă în locuri diferite; iar Iacov, om drept, zice: „Plângând și tânguindu-mă, mă voi pogorî la iad"[1761]. Sângele lui Hristos este cheia Raiului, atunci când i se adresează tâlharului: „Astăzi vei fi cu Mine în Rai"[1762]. Acesta este, așa cum am mai spus-o, pământul celor vii, pământul avuțiilor și bunătăților lui Dumnezeu, pe care Adam mai întâi l-a pierdut, iar apoi l-a regăsit: mai bine zis, [pământul] pierdut de acel [Adam], l-a înapoiat Acest [Adam], atunci când Apostolul zice: „Moartea a împărățit de la Adam până la Moise" (în persoana căruia înțelegem legea), „întru asemănarea neascultării lui Adam, care este chipul viitorului [Adam]"[1763].

Dacă vrem să știm mai clar care este pământul, să-l citim pe Maleahi: „Cu toții vă vor numi «fericiți», zice Domnul, fiindcă voi

[1757] *Psalmul* 44, 4-6.
[1758] *Psalmul* 131, 1.
[1759] *Psalmul* 146, 6.
[1760] *Matei* 11, 29.
[1761] *Facerea* 37, 35.
[1762] *Luca* 23, 43.
[1763] *Romani* 5, 14.

veți fi o țară de râvnit"[1764], care este numită foarte expresiv în greacă θελητή, în sensul că fie și-o doresc sfinții, fie este bineplăcută lui Dumnezeu. Și Isaia este de acord cu aceste cuvinte atunci când zice: „Și va fi un om care își ascunde cuvintele sale și se va arăta în țara Sionului, aidoma unui râu învolburat într-un pământ însetat"[1765]. Care este pământul Sionului în care se va arăta fluviul învolburat? Cu siguranță, acela despre care și David rostește cuvinte de preamărire într-un alt psalm: „Lucruri mărite s-au grăit despre tine, cetatea lui Dumnezeu"[1766]; și iarăși: „Domnul iubește porțile Sionului mai presus decât toate locașurile lui Iacov"[1767]. Aste porți le iubește Domnul, pe care le vedem că s-au preschimbat în cenușă și jar? Nu zic pe cei înțelepți, nici măcar pe cei neinstruiți nu-i poate convinge un astfel de raționament. Deci socotesc că și ceea ce citim în *Psalmul al LXIV-lea* se potrivește cu sensul acesta: „Cercetat-ai pământul și l-ai adăpat pe el, bogățiile lui le-ai înmulțit; râul lui Dumnezeu s-a umplut de apă, gătit-ai hrana lor, că așa este gătirea Ta. Adapă brazdele lui, înmulțește roadele lui, se vor bucura de picături de ploaie, răsărind"[1768]. Deci pământul acela este cercetat de Dumnezeu în fiece zi, este adăpat și plin de toate bogățiile cu putință. De aici țâșnește râul lui Dumnezeu, despre care stă scris: „Apele râului veselesc cetatea lui Dumnezeu"[1769]; acest râu este pomenit, la descrierea templului, și de Iezechiel, care zice, într-un limbaj mistic, că pe malurile lui se află copaci de o parte și de alta, care gem de fructe proaspete în fiece lună. Despre acest pământ un om deosebit de înțelept a scris și la *Pilde*: „Cel ce-și va lucra țarina sa se va sătura de pâine"[1770].

Iar dacă cineva socotește că trebuie să înțelegem că [e vorba] despre acest pământ pe care îl avem sub ochi și care se mai află și sub stăpânirea păcătoșilor – despre care stă scris: „Blestemat îți va fi pământul; cu osteneală [să te hrănești din el]"[1771] –, să spună în ce fel ar putea să stea în picioare fraza aceasta: „Cel ce-și lucrează

[1764] *Maleahi* 3, 12.
[1765] *Isaia* 32, 2.
[1766] *Psalmul* 86, 2.
[1767] *Psalmul* 86, 1.
[1768] *Psalmul* 64, 9-11.
[1769] *Psalmul* 45, 4.
[1770] *Pildele* 12, 11.
[1771] *Facerea* 3, 17.

țarina sa se va sătura de pâine". Căci cât de mulți sunt cei care își lucrează țarina și trudesc cu plugul și, cu toate acestea, din pricina multor opreliști, sfârșesc în sărăcie și-n lipsuri! Dar trebuie să luăm seama că Scriptura spune: „Cel ce-și lucrează țarina sa", adică țarina care se află în puterea sa, de pe care nu poate fi alungat vreodată; potrivit acestui înțeles a fost scrisă și fraza aceea: „Răscumpărarea sufletului unui om stă în propriile sale avuții"[1772]. Iar, după litera textului, ai putea crede că asta-i o minciună. Căci câți sunt aceia care se răscumpără pe banii altora sau ai prietenilor lor! În fapt, țăranii care cultivă pământul acesta sunt apostolii, cărora li se spune: „Voi sunteți sarea pământului"[1773], iar în alt pasaj: „Întru răbdarea voastră veți fi stăpânitori peste sufletele voastre"[1774], din rândul cărora unul singur, vasul alegerii, grăia cu o covârșitoare hotărâre: „Căci noi împreună-lucrători ai lui Dumnezeu suntem; voi sunteți truda pământului lui Dumnezeu, zidirea lui Dumnezeu"[1775], și multe altele, pe care nu le repet tocmai pentru a nu da impresia că plictisesc putința de înțelegere a cititorului sau că nu am încredere în ținerea lui de minte.

3. Să analizăm cu ispitirea minții și următorul lucru: autoritatea Scripturilor ne învață că sfinții acelui pământ, pe care iudeii îl socotesc Pământul Făgăduinței, nu erau locuitori, ci vecini ori venetici. Din partea unui om drept citim: „Străin sunt eu și venetic, ca toți părinții mei"[1776]. Cel ce îndelungă vreme se preumbla prin întunericul pământului acestuia geme cu lacrimi în ochi și zice: „Vai mie, că pribegia mea s-a prelungit, am sălășluit dimpreună cu locuitorii din Chedar, mult a pribegit inima mea!"[1777] Însă, pretutindeni unde citim expresia „locuitor al pământului", să ne uităm la cele de la început, la cele de la mijloc și la cele de la sfârșit și neîndoios se va putea adeveri regula Scripturilor, anume că păcătoșii sunt întotdeauna numiți „locuitori ai pământului", plecând de la care există exemplul acela din *Apocalipsa* lui Ioan: „Vai locuitorilor pământului!"[1778]

---

[1772] *Pildele* 13, 8.
[1773] *Matei* 5, 13.
[1774] *Luca* 21, 19.
[1775] *1 Corinteni* 3, 9.
[1776] *Psalmul* 38, 17.
[1777] *Psalmul* 119, 5-6.
[1778] *Apocalipsa* 8, 13.

Conform cuvântării lui Ștefan, cel dintâi dintre mucenicii lui Hristos, Avraam – căruia mai întâi i s-a făcut făgăduința, grăindu-i Domnul: „Ție îți voi da pământul acesta și seminției tale"[1779] – n-a primit nici măcar o palmă de pământ. Căci stă scris așa: „Ieșind atunci din pământul caldeilor, a locuit în Haran; și, de acolo, după ce a murit tatăl său, s-a strămutat în țara în care locuiți voi acum; și nu i-a dat spre stăpânire nici măcar o palmă de pământ, pe care i-a făgăduit că i-o dă spre stăpânire lui și, după el, seminției lui"[1780]. Și, pentru ca nu cumva, din întâmplare, mintea cititorului să-l atragă pe tăcute către acel soi de înțelegere, cum că ceea ce nu i-a fost dat strămoșului le este dat acum urmașilor, vasul alegerii le spune evreilor: „Prin credință, Avraam, când a fost chemat, a ascultat să iasă la locul pe care era să-l ia în stăpânire și a ieșit, neștiind încotro merge. Prin credință, a locuit vremelnic în Pământul Făgăduinței, ca-ntr-unul străin, locuind în corturi cu Isaac și cu Iacov, dimpreună moștenitori ai aceleiași făgăduințe; căci aștepta o cetate ce-avea temelie, al cărei meșter și lucrător este Dumnezeu"[1781]. Și iarăși, după ce a vorbit despre Abel, despre Enoh, despre Noe sau despre Sarra, a adăugat: „Toți aceștia au murit potrivit credinței, fără să primească făgăduințele, ci văzându-le de departe, salutându-le și mărturisind că pe pământ ei erau călători și străini. Iar cei care grăiesc așa dovedesc că se află în căutarea patriei; într-adevăr, dacă ar fi avut-o în minte pe aceea din care ieșiseră, ar fi avut vreme să se întoarcă; dar acum doresc una mai bună, adică pe cea cerească"[1782]. Iar la urmă, [după ce a vorbit] fățiș despre mulți sfinți, a adăugat: „Și toți aceștia, mărturisind întru credință, n-au primit făgăduința, pentru că Dumnezeu rânduise pentru noi ceva mai bun, pentru ca ei să nu devină desăvârșiți fără noi"[1783]. „Căci ne-am apropiat de muntele Sion și de cetatea Dumnezeului celui viu, de Ierusalimul cel ceresc, și de multe mii de îngeri, în adunare sărbătorească, și de Biserica celor întâi-născuți, care sunt scriși în ceruri"[1784].

Nu-mi scapă din vedere faptul că reaua-credință a iudeilor nu îngăduie aceste mărturii, care au fost, oricum, întărite de

[1779] *Facerea* 12, 7.
[1780] *Faptele Apostolilor* 7, 4-5.
[1781] *Evrei* 11, 8-10.
[1782] *Evrei* 11, 13-16.
[1783] *Evrei* 11, 39-40.
[1784] *Evrei* 12, 22-23.

autoritatea Vechiului Testament. Ai noștri trebuie să spună acel lucru, și anume că nu doar Bisericile Răsăritului, ci și toți scriitorii bisericești de limbă greacă de dinainte admit această scrisoare, care se intitulează *Către evrei*, ca aparținând Apostolului Pavel, cu toate că majoritatea socotește că ea aparține fie lui Barnaba, fie lui Clement; și că nu interesează deloc a cui este, din moment ce aparține unui bărbat al Bisericii, și zi de zi se face cunoscută prin citire în biserici. E drept că obiceiul latinilor nu o admite printre scrierile canonice; dar bisericile grecilor, printr-o libertate de același soi, nu admit nici măcar *Apocalipsa* lui Ioan; și totuși noi le acceptăm și pe una, și pe cealaltă, neurmând cu niciun chip năravul vremii acesteia, ci autoritatea scriitorilor din vechime, care, în cea mai mare parte, se folosesc de mărturiile amândurora, nu ca și când s-ar folosi ocazional de niște texte apocrife – fiindcă, într-adevăr, se folosesc, rar ce-i drept, și de exemple din literatura păgânilor –, ci ca de niște texte canonice și bisericești.

4. Să-mi răspundă mie aceia care socotesc că acest pământ (care acum a devenit pentru noi un pământ al făgăduinței în urma Pătimirii lui Hristos și a Învierii Sale) a fost stăpânit de poporul iudeilor, oare cât din el l-a avut în stăpânire după ce s-a întors din Egipt? În orice caz, de la Dan până la Bersabe acesta abia de se întinde pe un teritoriu de o sută șaizeci de mile în lungime. Scriptura mărturisește că, mai mult decât atât, nici David, nici Solomon, cei mai puternici regi, nu și-au întins stăpânirea – dacă exceptăm acele teritorii cu care au încheiat tratate de prietenie în urma victoriei. Și spun asta ca să trec sub tăcere cele cinci cetăți ale Palestinei: Gaza, Ascalon, Geth, Accaron și Azot, precum și pe idumeii dinspre ținutul de miazăzi, despărțiți de doar șaptezeci și cinci de mile de Ierusalim, pe arabi și pe agarenii pe care acum îi numesc sarazini, [aflați] în vecinătatea cetății Ierusalimului. Mi-e rușine să vorbesc despre întinderea Pământului Făgăduinței, ca să nu lăsăm impresia că le-am dat păgânilor prilej de blasfemie. De la Ioppe și până la sătucul nostru, Betleem, sunt patruzeci și șase de mile, după care urmează un deșert extrem de întins, plin de sălbăticiuni și de păgâni, despre care se spune: „Vei sta dârz în fața tuturor fraților tăi”[1785] și a căror menționare o face un poet tare meșter la

[1785] *Facerea* 16, 12.

vorbă: „Și-n zare rătăcesc barceii”[1786], de la numele cetății Barca, ce stă așezată-n deșert; pe aceștia, africanii, într-o limbă stricată, îi numesc acum „barciani”. Aceștia sunt cei care sunt denumiți cu diferite nume, după natura ținuturilor; și se întind din Mauritania până către India, trecând prin Africa și Egipt, prin Palestina și Fenicia, prin Coele-Syria și Osroene, prin Mesopotamia și Persia. Astea sunt, o Iudee, lungimea și lățimea pământurilor tale; întru acestea te fălești, despre acestea le tot declami neștiutorilor răspândiți prin diferite provincii: „Norodului zdrăngănele, te știu eu bine și pe dinăuntru, și pe din afară”[1787]!

5. Dar poate că îmi vei obiecta că Pământul Făgăduinței este cel pomenit în *Cartea Numerilor*[1788], care pornește dinspre miazăzi de la Marea Sărată, [trecând] prin Sin și Cadeș-Barne, până la puhoaiele Egiptului, care se varsă în Marea cea Mare, în apropierea Rhinocorurei; iar dinspre apus, este mărginit de marea însăși, care se întinde pe dinaintea Palestinei, Feniciei, Coele-Syriei și Ciliciei; dinspre nord, este mărginit de muntele Taurus și capul Zephyrius până la Emath, care poartă numele de Epifania Siriei; iar către răsărit, trece dincolo de Antiohia, de lacul Cenereth, care astăzi se numește Tiberias, și de Iordan, ce se varsă în marea de sare, care acum se numește [Marea] Moartă; dincolo de Iordan se află stăpânia celor două triburi și jumătate: Rubens, Gad și jumătatea de trib al lui Manase. Iar eu unul am să-ți arăt că aceste ținuturi au fost făgăduite – fără să fie încredințate –, în cazul în care ai fi păzit poruncile lui Dumnezeu și ai fi umblat întru legile Lui; în cazul în care nu i-ai fi cinstit, în locul Dumnezeului Atotputernic, pe Beelfegor și pe Baal, pe Beelzebub și pe Chamos. Fiindcă i-ai preferat pe aceștia lui Dumnezeu, ai pierdut toate câte îți fuseseră făgăduite. Și mie mi se făgăduiește în Evanghelie Împărăția cerurilor, pe care Vechiul Testament nu o pomenește deloc. Dar, de nu voi împlini cele ce s-au poruncit, cu niciun chip vina nu va sălășlui în Cel ce a făgăduit, ci în mine, care nu m-am învrednicit să primesc ceea ce [mi] s-a făgăduit. (Căci, când ți se oferă putința de a alege, tu, care te împotrivești s-o faci, de pomană râvnești la ceea ce ți s-a făgăduit.) Citește *Cartea Iosua* și pe cea a *Judecătorilor* și

[1786] VERGILIUS, *Eneida*, IV, v. 422.
[1787] AULUS PERSIUS FLACCUS, *Satire*, III, 30.
[1788] *Numerii* 34, 3 ș.u.

ai să pricepi la ce spațiu limitat de stăpânire ai fost restrâns. La ce să-mi aduc aminte de străinii pe care poporul iudeu n-a putut să-i izgonească din cetățile și din casele lor, de vreme ce însăși capitala ta, mai întâi Iebus, apoi Salem, în al treilea rând Ierusalimul, iar acum Aelia, n-a fost în stare să-i izgonească? Ci într-atât a dăinuit dimpreună cu aceștia în păcat și-n pildă de vicii, încât, acolo unde s-a ridicat templul tău, a fost câmpul lui Ornan iebuseanul; iar templul însuși nu a fost el oare construit de păgâni: optzeci de mii de tăietori în piatră, șaptezeci de mii de transportori, adică o sută cincizeci de mii, fără să mai punem la socoteală căpeteniile lucrărilor, aparte de mulțimea necircumcișilor care locuiau împreună cu tine[1789]?

**6.** Și nu spun asta pentru a batjocori pământul Iudeei, așa cum își închipuie vreun ticălos eretic, ori să-i răpesc istoriei adevărul, care constituie temeiul unei interpretări duhovnicești, ci ca să dobor la pământ trufia iudeilor, ce preferă largheței Bisericii îngustimile sinagogii. Căci, dacă urmează într-atât litera care ucide, iar nu spiritul care te face viu[1790], să ne arate ei un pământ al făgăduinței „șiroind de lapte și miere"[1791]. Dacă n-o consideră o exprimare figurată pentru belșugul de toate cele, atunci și noi avem dreptul să preferăm un pământ al proslăvirii și un pământ al celor vii, în locul unui pământ de mărăcini; iată cum îi vorbește Domnul lui Moise despre izgonirea lui Israel și despre adopția neamurilor: „Lasă-Mă să nimicesc poporul acesta și să fac din tine un neam mare"[1792]. Și Același Tată [zice] către Fiul: „Cere de la Mine și-Ți voi da [neamurile] ca moștenire și marginile pământului spre a le stăpâni"[1793]. Și mai lămurit [găsim] la *Isaia*: „Puțin lucru-Ți este să fii sluga Mea, ca să pui pe picioare semințiile lui Iacov și să strângi la un loc drojdia sau ce-a mai rămas din Israel. Te-am dat să fii lumină tuturor neamurilor, ca să fii Mântuitorul întregului pământ"[1794]. De aici se vădește foarte limpede că toate cele spuse despre poporul acela au fost o alegorie, o prefigurare și un simbol; dar, în realitate, ele au fost scrise pentru noi, peste care s-a repezit sfârșitul vremurilor.

---

1789 *3 Regi* 5, 15-16.

1790 *2 Corinteni* 3, 6.

1791 *Ieșirea* 3, 8.

1792 *Ieșirea* 32, 10.

1793 *Psalmul* 2, 8.

1794 *Isaia* 49, 6.

7. O Iudee, multe nelegiuiri ai săvârșit și ai slugărit pe la aproape toate neamurile! Pentru ce ai făcut-o? De bună seamă, din idolatrie. Și, pentru că mereu ai fost roabă, Dumnezeu S-a milostivit de tine și ți-a trimis judecători și salvatori care te-au eliberat din robia moabiților, amoniților, filistenilor și din robia a tot felul de neamuri. De curând, în vremea regilor, L-ai supărat pe Dumnezeu și întreaga provincie a fost distrusă în vremea pustiirii aduse de Babilon. Iar pustietatea a durat vreme de șaptezeci de ani. Începând cu Cirus, regele perșilor, prizonieratul s-a desființat. Ezdra și Neemia se referă foarte amănunțit la asta. Templul a fost reclădit în vremea regelui Darius al perșilor și mezilor, de către Zorobabel, fiul lui Salathiel, și de către Iosua, fiul lui Iosedec, marele preot[1795]. Nu mai pun la socoteală ce ați pătimit de pe urma mezilor, egiptenilor și macedonenilor. Nici nu-ți mai aduc aminte de Antioh Epiphanes, cel mai necruțător dintre toți tiranii, nici nu-i mai menționez pe Gnaeus Pompeius, Gabinius, Scaurus, Varus, Cassius ori Sosius, care ți-au ocărât cetățile și, mai cu seamă, Ierusalimul. În sfârșit, cetatea a fost cucerită în vremea lui Vespasian și a lui Titus, iar templul a fost dărâmat. Apoi, până la împăratul Hadrian, [adică] timp de cincizeci de ani, din cetate au rămas [doar] niște rămășițe. După distrugerea templului, rămân din cetate și din templu, pentru mai puțin de patru sute de ani, niște ruine. Pentru ce atâta nelegiuire? Desigur, nu cinstești idolii, ci, slujind chiar perșilor și romanilor, apăsată de jugul prizonieratului, nu cunoști dumnezei străini.

Oare cum Dumnezeu, odinioară extrem de înțelegător, Care nu te-a dat niciodată uitării, astăzi, după atâta timp, nu Se lasă înduplecat de nenorocirile tale să te scape din robie și, ca s-o spun mai pe șleau, să ți-l trimită pe așteptatul Antihrist? Pentru ce, zic eu, nelegiuirea și o atât de grozavă ticăloșie L-au făcut să-Și abată ochii de la tine? Nu știi de ce? Adu-ți aminte de glasul părinților tăi: „Sângele Lui asupra noastră și asupra copiilor noștri”[1796]; și: „Veniți să-L omorâm și moștenirea va fi a noastră”[1797]; și: „Nu avem împărat decât pe Cezarul”[1798]. Ai ceea ce ai ales: până la sfârșitul lumii vei sluji Cezarului, „până ce va intra mulțimea neamurilor, și astfel

[1795] *3 Ezdra* 6, 2.
[1796] *Matei* 27, 25.
[1797] *Marcu* 12, 7.
[1798] *Ioan* 19, 15.

întregul Israel se va mântui"[1799], astfel încât cel ce odinioară era cel dintâi să se întoarcă cel de pe urmă.

8. Am dictat aceste rânduri pentru tine, mult-învățatule, care, după ce ți-ai dus la bun sfârșit cinstita funcție a unei îndoite prefecturi, ești acum mai cinstit întru Hristos; le-am dictat în grabă și într-o scurtă veghe, ca să nu dau impresia că nu scot nicio vorbă. Într-adevăr, în același timp, mai bine zis în aceeași zi, și scrisoarea ta mi-a fost trimisă, și a mea a fost expediată; nu aveam de ales decât între a păstra tăcerea sau a răspunde într-un stil neîngrijit; prima ținea de sfială, a doua, de iubire.

## EPISTOLA CXXX[1800]

### Către Demetrias[1801]

1. Dintre toate subiectele pe care le-am scris din tinerețe până la vârsta actuală, fie cu propria mână, fie cu aceea a secretarilor mei, niciunul nu a fost mai dificil decât lucrarea de față. Am de gând să îi scriu fecioarei Demetrias, care, și prin noblețe, și prin avere, este cea dintâi din lumea romană. Dacă voi folosi cuvinte pe potriva virtuților ei, se va crede despre mine că o lingușesc; dacă le voi omite pe unele dintre ele, ca să nu pară de necrezut, reținerea mea îi va știrbi laudele pe care le merită. Prin urmare, ce să fac? Nu cutez să refuz acest plan, pe care nu îl pot împlini; atât de mare autoritate în a porunci, încredere în a cere, perseverență în a dobândi au bunica și mama sa, niște femei remarcabile! Și nu pentru că îmi cer cu stăruință un lucru nou și deosebit, dat fiind că spiritul meu a fost adeseori departe de asemenea subiecte, ci pentru ca mărturia vocii mele să nu lipsească, pe cât este cu putință,

[1799] *Romani* 11, 25-26.

[1800] Scrisă în anul 414 d.Hr.

[1801] Anicia Demetrias, născută în jurul anului 398 d.Hr. la Roma, a fost fiica lui Anicius Hermogenianus Olybrius, consul în 395. În anul 410, cu ocazia jefuirii Romei, Demetrias a părăsit orașul împreună cu mama sa, Iuliana, și cu bunica paternă, Anicia Faltonia Proba, și a plecat la Cartagina; aici au fost întemnițate de Heraclianus și eliberate numai după ce au plătit o sumă uriașă. La Cartagina, au intrat în contact cu Fericitul Augustin, care le-a ajutat să urmeze calea vieții religioase. În anul 413, Demetrias s-a călugărit.

de la înfățișarea virtuților ei, căci în ea, ca să folosesc aforismul unui orator vestit, „trebuie să lăudăm mai degrabă speranța decât ceea ce este în prezent”[1802]. De altminteri, prin ardoarea credinței sale, a întrecut vârsta unei tinere fete și a început de acolo de unde altele sfârșesc, fiind înzestrată cu o virtute desăvârșită și împlinită.

2. Defăimarea să se țină deoparte, invidia să plece! Strădaniei mele să nu i se aducă nicio învinuire! Eu, un necunoscut, îi scriu unei necunoscute, cel puțin în ceea ce privește chipul ei trupesc. De altfel, omul interior se cunoaște pe sine foarte bine prin acea cunoaștere prin care și Apostolul Pavel îi cunoscuse pe coloseni[1803] și pe mulți dintre credincioși, pe care nu îi văzuse mai înainte. Cât de mare este în ochii mei meritul fecioarei noastre, un miracol mai degrabă, îl putem aprecia prin următorul fapt: eram ocupat cu explicarea templului lui Iezechiel[1804] (poate cel mai greu lucru în toate Scripturile) și, ajungând la acea parte a templului în care sunt descrise Sfânta Sfintelor și altarul tămâierii, am preferat să mă folosesc, pentru scurt timp, de această răspântie ca să trec de la un altar la altul și să închin Curăției veșnice o jertfă vie, plăcută lui Dumnezeu și fără pată. Știu că, la rugămintea episcopului, vălul feciorelnic a acoperit sfântul ei cap și s-a făcut cunoscută acea dorință a glasului apostolic: „Vreau să vă înfățișez pe voi toți lui Hristos fecioară neprihănită”[1805], când „stătut-a împărăteasa de-a dreapta Lui, îmbrăcată în haină aurită și prea înfrumusețată”[1806]. Cu acest veșmânt lucrat cu fire de multe culori și țesut cu felurimea multelor virtuți a fost îmbrăcat Iosif, iar fiicele de regi îl foloseau cândva. De aceea, se bucură și mireasa și zice: „Regele m-a dus în cămările Sale”[1807]. Iar corul soațelor Sale răspunde: „Toată slava fiicei Împăratului este înăuntru”[1808]. Dar și cuvântarea noastră își va avea folosul său. Goana cailor se întețește datorită aclamațiilor, bărbăția pugiliștilor este sporită de strigătele de încurajare, cuvintele generalului înflăcărează oștile gata de luptă, cu săbiile scoase. Așa va fi și cu lucrarea

[1802] CICERO, *De republica. Fragmenta dubia*, fr. 10, ed. J.G.F. Powell, Oxford, 2006, p. 152.
[1803] *Cf. Coloseni* 2, 1.
[1804] *Cf. Iezechiel* 40-46.
[1805] 2 *Corinteni* 11, 2.
[1806] *Psalmul* 44, 11.
[1807] *Cântarea Cântărilor* 1, 3.
[1808] *Psalmul* 44, 15.

de față: bunica și mama au sădit, dar noi vom fi cei care udă și Domnul va dărui creșterea[1809].

3. Retorii stăpânesc arta de a-l împodobi, privind în trecut, cu străbuni și strămoși și cu toată noblețea pe cel pe care îl laudă, pentru ca rădăcinile roditoare să cumpănească sterpăciunea ramurilor și, dacă nu poți apuca roadele, să poți admira măcar trunchiul. Firește, acum trebuie să amintesc aici numele vestite ale Probilor și Olybriilor și spița ilustră a ginții Anicia, în care niciodată sau doar rareori s-a întâmplat ca cineva să nu merite consulatul. Sau trebuie să îl numesc pe Olybrius, tatăl fecioarei noastre, pe care Roma l-a jelit după ce l-a răpit o moarte venită înainte de vreme. Mă sfiesc să spun mai multe, ca să nu răscolesc rana unei mame sfinte, iar amintirea virtuților lui să nu îi reînvie durerea. Fiu devotat, bărbat demn de a fi iubit, stăpân milostiv, cetățean binevoitor, consul încă din fragedă tinerețe, dar mai ilustru ca senator datorită moravurilor sale alese. Este fericit că a murit înainte de a vedea decăderea patriei sale; dar și mai fericit prin urmași, care au făcut să fie și mai însemnată noblețea străbunicii datorită neprihănirii veșnice a fiicei sale Demetrias.

4. Dar ce fac? Uitând de scopul meu și admirând un bărbat tânăr, am lăudat întrucâtva lucrurile bune ale veacului. De fapt, pe fecioara Demetrias ar trebui să o laud, pentru că a disprețuit toate aceste bunuri, pentru că a gândit despre sine că este un simplu om, nu o nobilă plină de bogății. Ce tărie sufletească de necrezut! Printre nestemate și mătăsuri, printre cetele de eunuci și de roabe, înconjurată de lingușiri și slujitorime gălăgioasă, printre bucatele alese, pe care i le oferea belșugul unei case mari, ea a dorit osteneala posturilor, asprimea veșmintelor, simplitatea hranei. Căci citise cuvintele Domnului, Care spune: „Cei ce poartă haine moi sunt în casele regilor"[1810].

Era uimită de traiul lui Ilie și al lui Ioan Botezătorul, care, amândoi, își încinseseră și își mortificaseră rărunchii cu un brâu de piele; despre cel din urmă se spune că a venit „cu duhul și puterea lui Ilie"[1811], ca înaintemergător al Domnului, prorocind încă din pântecele mamei sale și fiind lăudat de glasul Judecătorului

[1809] *Cf. 1 Corinteni* 3, 6.
[1810] *Matei* 11, 8.
[1811] *Luca* 1, 17.

înainte de Ziua Judecății. Admira râvna Anei, fiica lui Fanuel, care, până la adânci bătrânețe, L-a slujit pe Domnul în templu cu rugăciuni și posturi. Jinduia după corul celor patru fecioare, fiicele lui Filip, și dorea să fie una dintre ele, care dobândiseră prin curăția lor feciorelnică harul prorocirii.

Își hrănea sufletul cu asemenea gânduri și de nimic nu se temea mai mult decât să își supere bunica și mama. Exemplul lor îi dădea avânt, dar era înspăimântată de voința și simțămintele lor; nu pentru că nu le-ar fi plăcut sfântul ei țel[1812], ci pentru că, din pricina măreției lui, nu cutezau să îl dorească pentru ea și să năzuiască la el. Novicea lui Hristos se frământa. Își ura podoabele și, împreună cu Estera, Îi spunea Domnului: „Tu cunoști că nu pot suferi semnul mândriei mele care se află pe capul meu" – adică diadema pe care o purta ca regină – „și că îmi este tot atât de silă de el ca de cârpa femeiască întinată de sânge"[1813]. Niște femei sfinte și nobile, care au văzut-o și au cunoscut-o și pe care, în timp ce călătoreau dinspre Galii în căutarea unui adăpost în Locurile Sfinte, cruda vifornită a vrăjmașilor le-a alungat prin Africa, povestesc că, în timpul nopților și în taină, doar cu știința unor fecioare ale lui Dumnezeu, care erau însoțitoare ale mamei și ale bunicii sale, Demetrias nu folosea niciodată rufărie de in, nici puf moale, ci își așternea pe pământul gol o păturică aspră de capră, chipul îi era scăldat de lacrimi nesecate și se prosterna cu duhul la genunchii Mântuitorului, ca să îi accepte hotărârea, să îi împlinească dorința și să înmoaie sufletul bunicii și pe cel al mamei sale.

5. Ce să o mai lungesc? Pe când se apropia ziua nunții și era pregătit patul pentru viitoarea căsătorie, se zice că, în taină și fără martori, având drept mângâiere doar noaptea, se înarma cu astfel de gânduri: „Ce faci, Demetrias? Pentru ce îți aperi atât de temătoare curăția? E nevoie de libertate și de îndrăzneală. Dacă te temi astfel pe timp de pace, ce vei face dacă va trebui să înduri mucenicia? Dacă nu poți răbda chipul alor tăi, cum vei îndura judecățile persecutorilor? Dacă pildele bărbaților nu îți sunt imbold, să te îndemne și să te liniștească fericita muceniță Agnia, care și-a învins și vârsta, și tiranul[1814] și a încununat cu mucenicia sa fala

[1812] Adică viața religioasă.
[1813] *Estera* 4, 17.
[1814] Agnia a fost martirizată la începutul secolului al IV-lea, la vârsta de 13 ani, în timpul prigoanei împăratului Diocletian.

neprihănirii. Nu știi, sărmana de tine, nu știi cui datorezi fecioria ta! Nu demult, ai tremurat în mâinile barbarilor, iar bunica și mama ta te-au adăpostit la sânul și sub veșmintele lor. Te-ai văzut captivă, fără a mai fi stăpână pe tine și pe curăția ta, te-au îngrozit chipurile fioroase ale vrăjmașilor, ai privit, gemând pe tăcute, răpirea fecioarelor lui Dumnezeu. Orașul tău, cândva capitală a lumii, este mormântul poporului roman; iar tu, pe malul libian, ai lua de bărbat un surghiunit, fiind tu însăți surghiunită? Pe cine vei avea nună? Ce alai te va însoți? În țipătoarea limbă punică ți se vor cânta săltărețele versuri fescennine. Nu mai șovăi! «Iubirea desăvârșită alungă frica.»[1815] Ia scutul credinței, platoșa dreptății, coiful mântuirii[1816], pornește la luptă! Păstrarea curăției este și ea o mucenicie. De ce te temi de bunica ta? De ce te înspăimântă mama ta? Poate că și ele vor ceea ce nu cred că tu vrei".

Înflăcărată de aceste îndemnuri, a renunțat la orice fel de îngrijire a trupului și la veșmintele lumești, care erau ca niște piedici în calea țelului său. A pus la loc, în casete, colierele costisitoare, perlele mari prețioase și nestematele scăpărătoare; s-a îmbrăcat într-o tunică grosolană, s-a acoperit cu o mantie și mai grosolană și, pe neașteptate, s-a aruncat la genunchii bunicii sale, arătându-i doar prin plâns și gemete ce voia să fie. Sfânta și nobila femeie a înlemnit de uimire, văzându-și nepoata într-un veșmânt care nu era al său. Mama ei stătea în picioare, încremenită de bucurie. Niciuna dintre ele nu credea că este adevărat ceea ce doreau să fie adevărat. „Glasul li s-a oprit în gât"[1817], acum roșeau, acum păleau, acum se temeau, acum se bucurau, simțăminte diferite le încercau rând pe rând.

6. Trebuie să mă opresc aici și să nu mai purced la a povesti un lucru pe care, relatându-l, l-aș micșora. Încercarea de a descrie o bucurie de necrezut și nemăsurată ar seca șuvoiul talentului lui Cicero, iar aforismele săgetătoare și vibrante ale lui Demostene s-ar dovedi prea lente și prea slabe. Am auzit că atunci s-a împlinit tot ceea ce sufletul poate gândi, tot ceea ce cuvântul nu poate descrie. Se reped pe întrecute să își sărute nepoata și fiica. De bucurie, varsă șiroaie de lacrimi, o ridică de jos, prinzând-o de mână, și o îmbrățișează, în timp ce ea tremură. Recunosc în hotărârea ei

---

1815 *1 Ioan* 4, 18.
1816 *Cf. Efeseni* 6, 14, 16-17.
1817 *Cf.* VERGILIUS, *Eneida*, v. 774 ș.u.

propriul lor gând și aduc mulțumiri că fecioara înnobilează și mai mult, cu jurământul ei de neprihănire, o familie deja nobilă. Ea a găsit ceva care să dea prestigiu neamului său, ceva care să aline prefacerea în cenușă a Romei.

Bunule Iisus, ce bucurie a fost în toată casa! Ca dintr-o rădăcină roditoare, au răsărit multe fecioare și toate deodată și mulțimea de clienți și de roabe au urmat exemplul stăpânei. Toate casele clocoteau de mărturisiri de neprihănire; deși trupește condiția aspirantelor nu era aceeași, răsplata pentru neprihănire era una singură. Este prea puțin ceea ce spun. De-a lungul Africii, toate bisericile tresăltau de bucurie. Vestea s-a împrăștiat și a pătruns nu doar în orașe, târguri și sate, ci și în bordeie. Toate insulele aflate între Africa și Italia s-au umplut de acest zvon și însuflețirea s-a răspândit, fără nicio opreliște, până departe. Atunci, Italia și-a schimbat veșmintele cernite; zidurile pe jumătate prăbușite ale Romei și-au recăpătat în parte strălucirea de odinioară, căci toți socoteau că, prin schimbarea desăvârșită a copilei, Dumnezeu Se arăta binevoitor față de ei. Ai putea crede că puterea goților s-a stins și că această adunătură de dezertori și de sclavi a fost nimicită de fulgerul trimis de Dumnezeu din înaltul cerului. Nici după Trebia[1818], nici după Trasimene și Cannae[1819], unde mii de soldați romani au fost masacrați, nici după ce Marcellus s-a luptat prima dată lângă Nola[1820], poporul roman nu și-a recăpătat curajul la fel de măreț ca acum. Bucuria de odinioară, produsă de doborârea oștilor galice, de răscumpărarea nobilimii cu aur și de păstrarea răsadniței neamului în cetate, a fost mai mică. Acum, acest zvon a pătruns până pe țărmurile Orientului, iar în orașele mediteraneene s-a auzit vorbindu-se despre triumful slavei creștine.

Care dintre fecioarele lui Hristos nu s-a fălit cu însoțirea cu Demetrias? Care mamă, o Iuliana, nu a strigat că este binecuvântat pântecele tău? Pentru necredincioși, răsplățile viitoare sunt

[1818] Râu în Galia Cisalpină, unde, în anul 218 î.Hr., s-a dat una dintre marile bătălii ale celui de-al doilea război punic, desfășurată între forțele cartagineze conduse de Hannibal și armata romană, condusă de consulul Tiberius Sempronius Longus.

[1819] Bătălia de la Lacul Trasimene (în Umbria) a fost a doua înfrângere a romanilor în fața armatei lui Hannibal. A avut loc la 6 luni după bătălia de la Trebia și cu mai mult de un an înainte de bătălia de la Cannae (216 î.Hr., în sud-estul Italiei), când armata condusă de Lucius Aemilius Paullus și Gaius Terentius Varro a fost distrusă de Hannibal.

[1820] La Nola (în Campania) au avut loc două bătălii, una în anul 216 î.Hr., iar cealaltă în anul 215, când pretorul Marcus Claudius Marcellus a reușit să respingă atacurile lui Hannibal.

nesigure; în vremea asta, tu, o fecioară, ai primit mai mult decât ai oferit! Doar o provincie te știa când erai logodnica unui bărbat, ca fecioară a lui Hristos te-a cunoscut o lume întreagă. Unii bieți părinți, creștini, dar nu cu credință deplină, au obiceiul să își hărăzească feciorie fiicele urâte și cu slăbiciuni ale mădularelor, pentru că nu găsesc gineri pe placul lor. Vorba aceea, mărgelele de sticlă sunt socotite la fel ca perlele. Alții, care se socotesc mai credincioși, după ce le dau fiicelor închinate feciorie o mică sumă de bani, care abia le ajunge pentru hrană, își dăruiesc toată averea celorlalți copii, de ambele sexe, care rămân să trăiască în lume. Așa a făcut de curând, în acest oraș, un preot bogat: a lăsat în sărăcie două fiice, care făcuseră legământ de feciorie, și și-a orânduit toată averea pentru desfătarea și plăcerile celorlalți copii. O durere, multe femei cu chemare religioasă au făcut aceasta! Și dacă ar fi rar un asemenea exemplu! Cu cât este mai des întâlnit, cu atât mai mult sunt fericite cele două femei nobile[1821], care nu au urmat pilda celor mai multe.

7. Se zice, și acest lucru este preamărit de laudele tuturor creștinilor, că tot ceea ce fusese pregătit pentru nuntă i-a fost dat fecioarei de sfânta pereche, ca să nu Îl nedreptățească pe Mire, ci să vină la Mire înzestrată cu vechile avuții, iar ceea ce era pieritor din bunurile lumești să le fie sprijin slujitorilor lui Dumnezeu. Cine ar crede aceasta? Acea Proba, numele cel mai ilustru în lumea romană prin toate meritele și toată noblețea sa, ale cărei sfințenie și bunătate revărsată asupra tuturor au fost venerate și de barbari, pe care nu au copleșit-o nici consulatele ordinare[1822] ale celor trei fii ai săi, Probinus, Olybrius și Probus, nici cucerirea Romei, după ce au fost incendiate și jefuite casele, acea Proba se zice că acum își vinde proprietățile strămoșești și că, din bogăția cea nedreaptă, își face prieteni care să o primească în corturile veșnice; să roșească slujitorii de orice rang ai Bisericii și călugării cu nume mincinos care își cumpără moșii, în timp ce o nobilă atât de aleasă le vinde pe ale sale. Abia scăpase din mâinile barbarilor și plânsese fecioarele smulse de la pieptul său, când, pe neașteptate, a fost lovită de pierderea de neîndurat a preaiubitului său fiu – fapt de care nu se

[1821] Adică bunica și mama fecioarei Demetrias. *Cf.* mai jos, „sfânta pereche".
[1822] *Consul ordinarius* era consulul care intra în funcție la 1 ianuarie, în urma alegerilor, spre deosebire de *consul suffectus*, care era consul interimar.

temuse niciodată; ea, care avea să devină bunică a unei fecioare a lui Hristos, a primit o rană mortală cu nădejdea binelui viitor, dovedind prin sine ceea ce se spune spre lauda omului drept într-un poem liric:

„Dacă lumea se frânge și se prăbușește,
Resturile ei îl vor lovi fără să-l sperie"[1823].

Citim în *Cartea Iov*: „Nu sfârșise vorba bine și alt vestitor a venit"[1824]; și tot acolo: „Ispita" – sau, cum mai bine se spune în textul ebraic: „slujba" – „ostășească este viața omului pe pământ"[1825]. Pentru aceasta trudim și ne primejduim în lupta acestui veac, spre a fi încununați în veacul ce va să vină. Și nu este de mirare să credem aceasta despre oameni, de vreme ce Domnul Însuși a fost încercat. Și despre Avraam Scriptura depune mărturie că Dumnezeu l-a încercat[1826]. De aceea, Apostolul zice: „Bucurați-vă în suferință"[1827]; și: „Bine știind că suferința aduce răbdare, răbdarea încercare, încercarea nădejde, nădejdea însă nu rușinează"[1828]; și în altă parte: „Cine ne va despărți pe noi de iubirea lui Hristos? Necazul, sau strâmtorarea, sau prigoana, sau foametea, sau lipsa de îmbrăcăminte, sau primejdia, sau sabia? Precum este scris: «Pentru Tine suntem omorâți toată ziua, socotiți am fost ca niște oi de junghiere»"[1829]. Și Isaia îi îndeamnă pe oamenii de acest fel, zicând: „Voi, cei înțărcați, depărtați de la sânul mamei, așteptați suferință peste suferință, nădejde peste nădejde"[1830]. „Pătimirile vremii de acum nu sunt vrednice de mărirea care ni se va descoperi."[1831]

Motivul pentru care am repetat aceste lucruri îți va fi dezvăluit în continuare, în tratarea mea. Cea care își văzuse, din largul mării, patria fumegândă și își încredințase salvarea sa și pe a alor săi unei bărcuțe șubrede a găsit țărmurile și mai neprimitoare ale Africii. Căci a fost primită de un om despre care nu se știe dacă era

[1823] HORATIUS, *Ode*, 3, 3, vv. 7-8.
[1824] *Iov* 1, 18.
[1825] *Iov* 7, 1.
[1826] *Facerea* 22.
[1827] *Romani* 12, 12.
[1828] *Romani* 5, 3-5.
[1829] *Romani* 8, 35-36.
[1830] *Isaia* 28, 9-10.
[1831] *Romani* 8, 18.

mai lacom sau mai crud, căruia nimic nu-i plăcea mai mult decât vinul și banii; care, având prilejul de a fi un principe preamilostiv, s-a dovedit a fi tiranul cel mai crud dintre toți; și, ca să împrumut o altă imagine din legendele poeților, asemeni unui Orcus[1832] în Tartar[1833], a avut un Cerber[1834], dar nu cu trei, ci cu numeroase capete, care târa, sfâșia și distrugea totul. El „a smuls de la sânul mamelor fetele logodite"[1835] și a vândut negutătorilor sirieni, cei mai lacomi dintre oameni, copilele nobile pentru negoțul trupesc; nu a crutat nici orfanele, nici văduvele, nici fecioarele lui Hristos ajunse în sărăcie și lua seama mai mult la mâinile decât la chipurile celor care se rugau de el. Fugind de barbari, matroana a trebuit să rabde această fiară, deopotrivă Charybda și Scylla, înconjurată de haita sa de câini, care nici nu avea milă de naufragiate, nici nu se lăsa înduplecat de nefericirea robiei. Tu, om crud, imită cel puțin pe vrăjmașul Imperiului Roman! Brennus[1836] al vremurilor noastre a luat doar ceea ce a găsit; tu cauți ceea ce nu găsești. Și se mai miră adversarii (căci virtutea stârnește întotdeauna invidia) de ce Proba a cumpărat curăția atâtora care o însoțeau cu prețul unei proscrieri tacite, deoarece el a binevoit să primească doar o parte, deși putea lua totul, iar ea nu a cutezat să îl refuze pe cel care invoca rangul său de comite[1837], căci își dădea seama că slujea unui tiran în numele păstrării demnității sale personale?

Simt că mă las pradă împunsăturilor dușmanilor, fiindcă par a lingusi o preanobilă și preavestită femeie, dar nu vor putea să mă mai acuze dacă vor afla ceea ce am trecut sub tăcere până acum. Nu i-am lăudat niciodată vechimea neamului, mărimea bogăției și a puterii, din timpul vieții soțului său sau după moartea acestuia, pe

[1832] Zeu al Infernului.
[1833] Infernul.
[1834] Câinele cu trei sau cu o sută de capete, care păzește Infernul.
[1835] *Cf.* VERGILIUS, *Eneida*, X, v. 79.
[1836] Brennus a fost o căpetenie a galilor senonieni. În 391 î.Hr. a invadat Etruria și a asediat Clusium. Locuitorii orașului Clusium au apelat la Roma, a cărei intervenție, însoțită de o încălcare a legii națiunilor, a dus la război, romanii fiind învinși în bătălia de la Allia (18 iulie 390 î.Hr.), iar Roma a fost capturată, cu excepția Capitoliului. Văzându-și devastat orașul, romanii au încercat să-l mituiască pe Brennus cu o mie de livre de aur. Potrivit lui Titus Livius, în timpul unei dispute privitoare la greutățile utilizate pentru a măsura aurul, Brennus și-a aruncat sabia pe cântar și a rostit faimoasele cuvinte: *Vae victis* („Vai de cei învinși!"). În anul 387 î.Hr., el a condus o armată din Galia Cisalpină într-un nou atac asupra Romei.
[1837] Termenul *comes* desemnează aici o demnitate la barbari.

care poate că alții le-ar fi preamărit într-un discurs plătit. Gândul meu este să o laud, în stilul Bisericii, pe bunica iubitei fecioare și să îi mulțumesc că a ajutat voia acesteia cu propria ei voință. De altminteri, chilia mănăstirii, hrana modestă, veșmântul de disprețuit și vârsta aflată aproape de moarte, puținele economii pentru nevoile de moment sunt lipsite de bănuiala rușinoasă a vreunei lingușiri.

În sfârșit, în celelalte părți ale acestei lucrări, îmi voi desfășura discursul către fecioară, o fecioară nobilă nu mai puțin prin sfințenie decât prin neam; cu cât mai minunată este înălțarea ei, cu atât mai primejdioasă ar fi căderea.

„Una, copil al zeiței, mai înainte de toate,
Una să-ți spun și-apoi iarăși s-o spun, repetându-ți-o iarăși”[1838]:

dragostea de sfânta lectură să îți ocupe sufletul și să nu primești în pământul bun al inimii tale sămânța neghinei și a ovăzului sălbatic, pentru ca nu cumva, în timp ce tatăl (care este νοῦς, adică „sufletul” întotdeauna unit cu Dumnezeu) doarme, omul vrăjmaș să semene zâzania. Ci mereu să spui: „Noaptea L-am căutat pe dragul sufletului meu. Unde-Ți paști Tu oile? Unde poposești la amiază?”[1839]; și: „Lipitu-s-a sufletul meu de Tine și pe mine m-a sprijinit dreapta Ta”[1840]; și acea spusă a lui Ieremia: „Nu m-am muncit urmându-Te”[1841]; căci „nu este durere în Iacov, nici trudă în Israel”[1842]. Când erai în lume, iubeai lucrurile lumești. Îți pomădai chipul și îți acopereai obrajii cu fard roșu și alb, îți împodobeai părul și îți împleteai cu șuvițe false un coc ca un turn. Ca să nu vorbesc despre cerceii prețioși, despre strălucirea perlelor, care dovedesc că vin din adâncurile Mării Roșii, despre smaraldele verzi, despre flăcările pietrelor ochi de pisică, despre topaze – răsfrângere a mării, care, toate, le aprind și le scot din minți pe matroane. Însă acum, pentru că ai părăsit lumea și, făcând al doilea pas după botez, ai încheiat un pact cu vrăjmașul, spunându-i: „Mă lepăd de tine, diavole, și de veacul tău, și de lucrările tale!”, respectă-ți legământul pe care l-ai încheiat, fii în acord cu el și păzește pactul cu vrăjmașul

[1838] VERGILIUS, *Eneida*, III, vv. 435-436 (*ed.cit.*, p. 107).
[1839] *Cântarea Cântărilor* 3, 1; 1, 6.
[1840] *Psalmul* 62, 8.
[1841] *Ieremia* 17, 16.
[1842] *Numerii* 23, 21.

tău cât timp te afli pe drumul acestui veac, „ca nu cumva să te dea judecătorului”[1843] și să te dovedească vinovată că ți-ai însușit ceva din bunurile sale, ca să nu fii încredințată slujitorului lui, care este el însuși vrăjmaș și pedepsitor, și ca să nu fii trimisă în temniță, în întunecimile cele mai din afară, care, cu cât ne despart de Hristos, lumina noastră, cu atât mai mult ne înconjoară cu o groază mai mare; și să nu ieși de acolo dacă nu plătești până la ultimul bănuț, adică până nu plătești și cea mai mică greșeală, fiindcă, în ziua Judecății, vom da socoteală și pentru un cuvânt de prisos.

8. Acestea sunt spuse nu ca o prevestire împotriva ta, care îți menește răul, ci dintr-o îndatorire de sfătuitor temător și prudent, care își face griji și pentru lucrurile care acum sunt sigure în ceea ce te privește. „Dacă mânia stăpânitorului se ridică împotriva ta, nu te clinti din locul tău.”[1844] Suntem mereu sub arme, gata de luptă. Dușmanul vrea să ne scoată de pe poziție și să ne facă să ne retragem, dar trebuie să ne întărim pașii și să spunem: „A pus pe piatră picioarele mele”[1845]; și: „Stâncile scăpare iepurilor”[1846]; în loc de acest cuvânt, mulți citesc „aricilor”, un animal mic și fricos, îngreunat de țepi. Dar de aceea Iisus a fost încununat cu o coroană de spini, a purtat păcatele noastre și a suferit pentru noi, pentru ca din spinii și chinurile femeilor, cărora li se spune: „În dureri vei naște copii; atrasă vei fi, femeie, către bărbatul tău și el te va stăpâni”[1847], să ia naștere trandafirii feciorei și crinii neprihănirii. De aceea, și mirele „printre crini își paște mieii”[1848] și între cei „care nu și-au mânjit hainele lor”[1849] – căci au rămas neprihăniți și au auzit porunca: „Veșmintele tale să fie albe”[1850] –, ca un izvoditor și prinț al neprihănirii spune cu hotărâre: „Eu sunt narcisul din câmpie, sunt crinul de prin vâlcele”[1851]. Stânca este, așadar, scăparea iepurilor, care, în vreme de prigoană, fug din cetate în cetate și nu se tem de acea prorocire: „Pierit-a scăparea de la mine”[1852]; „munții cei înalți adăpost

---

[1843] *Matei* 5, 25.
[1844] *Ecclesiastul* 10, 4.
[1845] *Psalmul* 39, 3.
[1846] *Psalmul* 103, 19.
[1847] *Facerea* 3, 16.
[1848] *Cântarea Cântărilor* 2, 16; 6, 2.
[1849] *Apocalipsa* 3, 4.
[1850] *Ecclesiastul* 9, 8.
[1851] *Cântarea Cântărilor* 2, 1.
[1852] *Psalmul* 141, 4.

cerbilor"[1853]; hrana lor sunt șerpii pe care îi scoate din vizuină un copilaș, când leopardul și căpriorul se odihnesc împreună, iar boul și leul mănâncă paie[1854], pentru ca boul să nu învețe nicicând cruzimea, iar leul să afle blândețea.

Să ne întoarcem la textul propus. „Dacă mânia stăpânitorului se ridică împotriva ta, nu te clinti din locul tău."[1855] După care urmează: „Căci purtarea de grijă face să se domolească păcatele cele mari." Acest verset are următorul înțeles: dacă șarpele a urcat în gândurile tale, „păzește-ți inima din răsputeri" și cântă împreună cu David: „De cele ascunse ale mele curățește-mă, Doamne, și de cele străine ferește pe robul Tău!"[1856]; astfel, nu vei ajunge niciodată la păcatul cel mai mare, care se împlinește prin faptele tale, ci vei sugruma pe dată, în gândurile tale, imboldurile viciilor și vei zdrobi vlăstarele Babilonului de stâncă[1857], unde nu se află urmele șarpelui; apoi Îi vei făgădui Domnului cu băgare de seamă: „De nu mă vor stăpâni, atunci fără prihană voi fi și mă voi curăți de păcat mare"[1858]. Este același lucru pe care îl mărturisește Scriptura și în altă parte: „Voi face să plătească păcatele părinților până la a treia și a patra generație"[1859], ca să nu pedepsească pe dată gândurile și hotărârile conștiinței noastre, ci să le treacă asupra urmașilor, adică atunci când stăruim în faptele noastre rele și în păcatele noastre și ne spune prin glasul lui Amos: „Pentru trei păcate, ba chiar pentru patru", făptuite de el și de cetatea sa, „oare nu Mă voi întoarce de la ea?"[1860]

**9.** Sunt de ajuns micile flori pe care le-am cules în grabă de pe minunata câmpie, ca să zic așa, a Scripturilor, ca să te îndemn să îți închizi odaia inimii și să îți aperi mereu fruntea cu semnul Crucii, pentru ca nimicitorul Egiptului să nu-și afle loc în tine, ci primii născuți, care la egipteni sunt osândiți să piară, să fie izbăviți în sufletul tău și să poți spune cu prorocul: „Gata este inima mea, Dumnezeule, gata este inima mea; cânta-voi și voi psalmodia!

---

[1853] *Psalmul* 103, 19.
[1854] *Cf. Isaia* 11, 6-8.
[1855] *Ecclesiastul* 10, 4.
[1856] *Psalmul* 18, 13-14.
[1857] *Cf. Psalmul* 136, 9.
[1858] *Psalmul* 18, 14.
[1859] *Ieșirea* 20, 5.
[1860] *Amos* 1, 3; 2, 4.

Deșteaptă-te, slava mea! Deșteaptă-te, psaltire și alăută!"[1861] Și Tyrului, străpuns de rănile multelor păcate, i s-a poruncit să ia acest instrument, ca să se pocăiască și să spele cu lacrimi amare petele vechii urâciuni, asemenea lui Petru. Noi însă bine ar fi să nu cunoaștem pocăința, ca să nu păcătuim cu ușurință. Să fie ca o a doua scândură de mântuire pentru nefericiți, după naufragiu; la o fecioară, corabia trebuie păstrată neatinsă. Una este să cauți ce ai pierdut, altceva să posezi ce nu ai pierdut niciodată. De aceea, și Apostolul își pedepsea trupul și îl robea, pentru ca, propovăduindu-le altora, să nu fie el însuși printre cei blamați. Și, aprins de ardoarea trupului său, spunea, înfățișând prin persoana sa spița omenească: „Om nenorocit ce sunt! Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia?"[1862] Și iarăși: „Știu că nu locuiește în mine, adică în trupul meu, ceea ce este bun. Căci a voi se află în mine, dar a face binele nu aflu; căci nu fac binele pe care îl voiesc"[1863]. Și din nou: „Cei ce sunt în carne nu pot să placă lui Dumnezeu. Dar voi nu sunteți în carne, ci în Duh, dacă Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi"[1864].

**10.** După ce vei veghea cu cea mai mare grijă asupra gândurilor tale, trebuie să iei armele posturilor și să cânți împreună cu David: „Am smerit cu post sufletul meu"[1865]; și: „Cenușă am mâncat în loc de pâine"[1866]; și: „Când mă supărau ei, mă îmbrăcam cu sac"[1867]. Eva a fost alungată din Rai din pricina hranei. Ilie, după ce s-a încercat cu post vreme de patruzeci de zile, a fost ridicat la cer cu un car de foc. Moise s-a hrănit vreme de patruzeci de zile și nopți doar cu conviețuirea și convorbirile cu Dumnezeu, dovedind cu adevărat în propria sa persoană spusa: „Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu"[1868].

Mântuitorul spiței omenești, Care ne-a lăsat pilda virtuților și a purtării Sale, după Botez este pe dată luat de Duhul, ca să lupte împotriva diavolului și, după ce îl va fi strivit și zdrobit, să îl dea ucenicilor ca să îl calce în picioare. De aceea, și Apostolul spune: „Iar

[1861] *Psalmul* 107, 1-2.
[1862] *Romani* 7, 24.
[1863] *Romani* 7, 18-19.
[1864] *Romani* 8, 8-9.
[1865] *Psalmul* 34, 12.
[1866] *Psalmul* 101, 10.
[1867] *Psalmul* 34, 12.
[1868] *Matei* 4, 4.

Dumnezeu va zdrobi repede sub picioarele voastre pe Satana"[1869]. Și totuși, după un post de patruzeci de zile, vechiul dușman ispitește cu hrană și zice: „De ești Tu Fiul lui Dumnezeu, zi ca pietrele acestea să se facă pâini!"[1870]

În Lege, în luna a șaptea după ce au răsunat trâmbițele, în ziua a zecea a lunii tot neamul evreiesc postește și este izgonit din rândul poporului său sufletul care a pus sațul înaintea cumpătării. În *Iov* se scrie despre dragon: „Puterea e în coapsele lui și tăria deasupra buricului pântecelui"[1871]. Împotriva băieților tineri și a copilelor, diavolul se folosește de ardoarea vârstei lor și aprinde roata firii noastre și împlinește prorocirea lui Osea: „Ei sunt toți desfrânați, inimile lor sunt precum cuptorul"[1872]; aceste porniri sunt domolite prin mila lui Dumnezeu și prin frigul posturilor. Acestea sunt săgețile de foc ale diavolului, care rănesc și aprind totodată și au fost pregătite de regele Babilonului pentru cei trei tineri[1873]; el a aprins un cuptor de patruzeci de coți și le-a orânduit șapte săptămâni de chinuri, cele pe care Domnul le poruncise a fi pentru mântuire. Dar, așa cum atunci un al patrulea tânăr, având înfățișarea unui fiu al omului, a domolit jarul uriaș și, în mijlocul focului din cuptorul încins, a îndrumat flăcările, care erau amenințătoare pentru privire, dar arătau altceva la atingere, să-și piardă căldura, tot așa se stinge cu roua cerească și cu frigul posturilor aprinderea tinerească dintr-un suflet de fecioară, iar în trupul unui om obținem comportarea îngerilor. De aceea, și Apostolul, vasul ales, spune că nu are poruncă de la Domnul în ce le privește pe fecioare[1874], fiindcă este împotriva firii, ba chiar în afara firii, să nu faci lucrul pentru care te-ai născut, să ucizi în tine propria rădăcină și să nu culegi decât roadele fecioriei, să nu cunoști patul nupțial, să te înspăimânte contactul cu bărbații și să trăiești într-un trup ca și cum n-ai avea trup.

**11.** Și nu îți poruncim posturi fără măsură și o înfrânare nesfârșită de la hrană, din pricina cărora trupurile delicate se frâng și încep să fie bolnave înainte de a pune temeliile unei vieți sfinte.

[1869] *Romani* 16, 20.
[1870] *Matei* 4, 3.
[1871] *Iov* 40, 11 (*Septuaginta*).
[1872] *Osea* 7, 4.
[1873] *Daniel* 3.
[1874] *1 Corinteni* 7, 25.

Filozofii au această maximă: „Μεσότερας ἀρετάς, ὑπερβολὰς κακίας εἶναι, cuvinte care pot suna astfel în limba latină: „Virtuțile sunt moderate; când depășesc dreapta măsură, sunt socotite printre vicii". De unde și unul dintre cei șapte înțelepți spune: „Nimic prea mult"[1875]. Aceste cuvinte au devenit atât de vestite, încât au fost puse și într-un vers al unei comedii[1876]. Deci trebuie să postești atât cât să nu ți se zbată inima, atât cât să nu ajungi să respiri decât cu greu și să fii purtată sau târâtă de mâinile soațelor tale, ci în măsura în care, înfrângând dorința trupească, să nu faci mai puțin decât se obișnuiește când citești Scripturile, când cânți psalmi și când stai de veghe. Postul nu este o virtute desăvârșită, ci este temelia celorlalte virtuți. Și sfințenia și curăția, fără de care nimeni nu Îl va vedea pe Dumnezeu[1877], oferă trepte celor care urcă spre cele de sus; totuși, dacă sunt doar ele singure, nu pot încununa o fecioară. Să citim Evanghelia fecioarelor înțelepte și a celor fără minte[1878]; unele au intrat în iatacul mirelui, celelalte, neavând uleiul faptelor bune, au fost lăsate pe din afară, căci candelele lor erau stinse. Câmpul lucrărilor despre post este bogat; și noi l-am străbătut adeseori; mulți autori au cărți despre acest subiect; te trimitem să le citești, ca să înveți care este binele înfrânării și ce este rău în sațietate.

12. Imită-ți Mirele: supune-te bunicii și mamei tale! Să nu te vezi cu niciun bărbat și, mai ales, cu niciun tânăr dacă ele nu sunt de față. Să nu cunoști pe nimeni dacă ele nu-l cunosc. Există o maximă profană: „A voi și a nu voi aceleași lucruri, numai în aceasta stă trăinicia unei prietenii"[1879]. Ca să dorești fecioria, ca să cunoști poruncile lui Hristos, ca să știi ce îți este de folos, ce trebuie să alegi, te-au învățat exemplele lor, iar acasă te-a îndrumat felul lor de viață. Așadar, să nu socotești că îți aparține doar ție ce este al tău, ci este și al celor care și-au pus în tine propria lor curăție, au făcut să încolțească în tine floarea prețioasă a unei căsătorii onorabile și a unui pat conjugal neprihănit, care va aduce rod desăvârșit dacă te vei smeri sub mâna puternică a lui Dumnezeu și îți vei aminti mereu ceea ce s-a scris: „Dumnezeu le stă împotrivă celor trufași,

---

[1875] Inscripție gravată în frontispiciul templului de la Delfi.

[1876] Este vorba despre versul 61 al piesei *Andria* a comediografului latin TERENTIUS: *ne quid nimis*.

[1877] *Cf. Evrei* 12, 14.

[1878] *Matei* 25, 1-12.

[1879] SALLUSTIUS, *Despre conjurația lui Catilina*, 20, 4.

însă le dă harul Său celor smeriți"[1880]. Însă, acolo unde se spune „har", nu este vorba despre o răsplată, ci despre un dar al Celui care îl dă, ca să se împlinească cuvântul Apostolului: „Nu este nici de la cel care voiește, nici de la cel ce aleargă, ci de la Dumnezeu, Care miluiește"[1881]. Și totuși a voi și a nu voi țin de noi; dar ceea ce este al nostru, fără mila lui Dumnezeu, nu este al nostru.

13. Alege mai degrabă caracterul eunucilor și al slujitoarelor și al micilor sclavi decât frumusețea chipurilor lor, fiindcă la orice sex și la orice vârstă, ba chiar și în cazul curăției impuse cu sila trupurilor mutilate, trebuie luate în seamă sufletele, care nu pot fi amputate decât de teama de Hristos. Bufoneria și neînfrânarea să nu-și afle locul în prezența ta. Să nu asculți niciodată un cuvânt necuviincios sau, dacă îl vei auzi, să nu te mânii. Mințile stricate ale oamenilor ispitesc zăvoarele curăției cu un singur cuvânt ușuratic, repetat adeseori. Lasă pe seama mirenilor râsul și luarea în râs. Persoanei tale i se potrivește seriozitatea. Cato[1882] însuși – vorbesc despre cel care a fost odinioară censor și personajul cel mai de seamă al orașului vostru – la sfârșitul vieții nici nu a roșit, deși era censor, nici nu și-a pierdut nădejdea, deși era bătrân, să învețe grecește...[1883], iar Marcus Crassus[1884] a râs o singură dată în timpul vieții, potrivit celor scrise de Lucilius[1885]. Acea severitate va fi fost căutată pentru a câștiga glorie și simpatie populară; în ceea ce ne privește, noi putem modera și stăpâni trăirile interioare și tulburările, câtă vreme locuim sub acoperământul acestui trup și suntem înveliți în carne; însă a le reteza este cu neputință. De aceea, și psalmistul spune: „Mâniați-vă, dar nu greșiți"[1886]. Apostolul explică aceste cuvinte: „Soarele să nu apună" – zice el – „peste mânia

[1880] *Pildele* 3, 34; *Iacov* 4, 6.
[1881] *Romani* 9, 16.
[1882] Cato cel Bătrân (Marcus Porcius Cato sau Cato maior; 234 - 149 î.Hr.) a fost un om de stat, scriitor și istoric, care a jucat un rol important în perioada cea mai strălucitoare a Republicii romane și s-a făcut cunoscut pentru conservatorismul său și opoziția față de elenizare. A fost succesiv tribun militar (214 î.Hr.), cvestor (204 î.Hr.), edil (199 î.Hr.), pretor (198 î.Hr.), consul (195 î.Hr.) împreună cu Flaccus și cenzor (184 î.Hr.).
[1883] Punctele de suspensie apar în original.
[1884] Marcus Licinius Crassus (115/114 - 53 î.Hr.) a fost un politician din timpul republicii romane, renumit pentru averea sa. A condus trupele romane contra sclavilor răsculați conduși de Spartacus și a făcut parte din primul triumvirat, alături de Pompei și de Caesar.
[1885] Gaius Lucilius (c. 160 - 103/102 î.Hr.) a fost un scriitor latin, unul dintre primii creatori ai satirei romane.
[1886] *Psalmul* 4, 4.

voastră"[1887], fiindcă a te mânia este o însușire a omului, iar a pune capăt mâniei este calitatea creștinului.

14. Socotesc de prisos să te sfătuiesc împotriva lăcomiei, deoarece stă în firea ta să ai și să și calci în picioare bogățiile: Apostolul ne învață că lăcomia este un cult al idolilor, iar celui care Îl întrebă pe Domnul: „Bunule Învățător, ce bine să fac ca să am viața veșnică?", El îi răspunde: „Dacă voiești să fii desăvârșit, du-te, vinde averea ta, dă-o săracilor și vei avea comoară în cer; după aceea, vino și urmează-Mi!"[1888] Ține de mărirea apostolilor și de virtutea desăvârșită să vinzi tot ce ai și să împarți sărmanilor și, astfel, ușor și neîmpovărat, să zbori împreună cu Hristos către cer. Nouă, sau mai degrabă ție, ne-a fost încredințată o atentă administrare, deși, în această privință, liberul arbitru este lăsat în seama fiecărei vârste și a fiecărei persoane. „Dacă vrei" – zice Hristos – „să fii desăvârșit." Eu nu silesc, nu poruncesc, ci propun lauri, arăt răsplăți: ție îți rămâne să alegi dacă vrei să fii încununată în luptă și în înfruntare.

Să luăm aminte cu câtă cumințenie a vorbit Înțelepciunea: „Vinde ceea ce ai". Cui i se dă acest sfat? De bună seamă, celui căruia i s-a spus: „Dacă vrei să fii desăvârșit". Nu vinde doar o parte din bunurile tale, ci „totul". Și, după ce ai vândut, ce urmează? „Și dă-le săracilor." Nu celor bogați, nici apropiaților tăi, nu pentru prisos, ci pentru trebuință. Fie acela preot, sau rudă de sânge, ori rudă prin alianță, să nu iei în seamă la el decât sărăcia. Să-ți aducă laude măruntaiele celor înfometați, nu ale celor care râgâie la ospețele lor îmbelșugate. În *Faptele Apostolilor*, când sângele Domnului nostru încă era cald și noua credință clocotea în credincioși, toți își vindeau proprietățile și puneau prețul lor la picioarele apostolilor[1889], ca să arate că banii trebuie călcați în picioare; iar fiecăruia i se dădea după cum avea trebuință. Anania și Safira[1890] au fost darnici, dar temători, sau, mai degrabă, fățarnici în sufletul lor, și de aceea au fost osândiți, fiindcă, după ce au făcut o juruință, au oferit o ofrandă ca și cum bunurile erau ale lor, nu ale Celui căruia I le juruiseră, și și-au oprit o parte din avuție, care nu mai era a lor, având spaimă de foamea de care adevărata credință nu se teme. Ei au meritat pedeapsa de acum, nu prin cruzimea sentinței, ci drept

[1887] *Efeseni* 4, 26.
[1888] *Matei* 19, 16, 21.
[1889] *Faptele Apostolilor* 4, 34-35.
[1890] *Faptele Apostolilor* 5, 1-11.

exemplu de mustrare. În sfârșit, nici Apostolul Petru nu le dorește moartea, așa cum îl acuză un filozof smintit, ci, potrivit inspirației profetice, vestește judecata lui Dumnezeu, pentru ca pedeapsa celor doi oameni să le fie învățătură celor mulți.

Din clipa în care ai fost închinată fecioriei veșnice, bunurile tale nu mai sunt ale tale, ba, mai degrabă, sunt cu adevărat ale tale, fiindcă au început să fie ale lui Hristos, chiar dacă, atâta vreme cât trăiesc bunica și mama ta, ele sunt cele care trebuie să le administreze, după cum socotesc. Dacă însă vor muri și vor dormi somnul sfinților – căci știu că aceasta este dorința lor, ca tu să le supraviețuiești –, când vârsta îți va fi coaptă, voința mai puternică și hotărârile neclintite, vei face ce vei voi, mai bine zis ceea ce Domnul îți va porunci, fiindcă vei ști că nu vei avea nimic decât ce ai cheltuit în fapte bune. Să construiască alții biserici, să îmbrace pereții în marmură, să aducă coloane uriașe și să le aurească capitelurile, care nu vor pricepe podoaba lor costisitoare; să împodobească ușile cu aur și fildeș, iar altarele de aur cu nestemate. Nu îi condamn, nu îi tăgăduiesc. „Fiecare să fie deplin încredințat în mintea lui."[1891] Este mai bine să faci astfel decât să clocești bogății puse deoparte. Altul este țelul tău: să Îl vestești pe Hristos celor sărmani, să îi vizitezi pe bolnavi, să-i hrănești pe cei flămânzi, să îi primești pe cei care nu au un acoperiș deasupra capului, și mai ales pe cei apropiați de credință, să întreții mănăstirile de fecioare, să le porți de grijă robilor lui Dumnezeu și celor săraci cu duhul, care slujesc zi și noapte Domnului tău; care, așezați pe pământ, imită viața îngerilor și nu vorbesc despre nimic altceva decât despre ce privește laudele aduse lui Dumnezeu; care, doar pentru că au hrană și veșminte, se bucură de ele ca de niște bogății; care nu vor să aibă mai mult, dacă își păstrează țelul. Altminteri, dacă doresc mai mult, nu se dovedesc vrednici să aibă nici măcar cele ce le sunt de trebuință. Așa aș vorbi unei fecioare bogate, unei fecioare de neam nobil.

**15.** Acum îi vorbesc doar unei fecioare, luând în seamă numai ce se află în tine, nu cele ce sunt în afara ta. Pe lângă înșiruirea de psalmi și de rugăciuni, pe care va trebui să le faci mereu la ora a treia, a șasea, a noua, la vecernie, la miezul nopții și dimineața, hotărăște câte ore îți trebuie ca să studiezi Sfânta Scriptură, cât timp vei da lecturii, dar nu ca o povară, ci ca o desfătare și o instruire

[1891] *Romani* 14, 5.

a sufletului. Și, după ce vei statornici aceste momente și grija din inima ta te va înflăcăra să îngenunchezi, să ai mereu în mâini lână: fie trage cu degetul mare firele de pe furcă, fie răsucește fusul în suveică ca să țeși băteala, iar ce au țesut celelalte fie adună-le sul, fie pune-le laolaltă pentru a fi îmbinate. Cercetează țesăturile, îndreaptă ce este greșit, orânduiește-le pe cele care trebuie făcute. Dacă vei fi ocupată cu atâtea lucruri felurite, zilele nu ți se vor părea niciodată că sunt lungi; ci, deși soarele de vară le prelungește, ți se vor părea scurte, mai ales cele în care nu va fi împlinită vreo lucrare. Dacă respecți toate acestea, te vei izbăvi și pe tine, și pe soațele tale și vei fi un îndreptar pentru o viață sfântă, iar răsplata ta va fi curățenia multora, potrivit spuselor Scripturii: „Sufletul celui leneș poftește”[1892]. Și nu trebuie să încetezi să lucrezi sub motiv că, cu ajutorul Domnului, nu ai nevoie de nimic; ci trebuie să lucrezi împreună cu celelalte, pentru ca în timpul lucrului să nu te gândești la nimic altceva decât la slujirea Domnului. Voi vorbi fără ocoluri. Deși îți împarți toate bunurile cu cei sărmani, în fața lui Hristos nimic nu va fi mai de preț decât ceea ce faci cu propriile-ți mâini fie pentru folosul tău, fie ca un exemplu pentru celelalte fecioare, fie pentru a-l da bunicii și mamei tale ca să primești mai mulți bani pentru a-i ușura pe cei sărmani.

**16.** Aproape că am uitat ce este mai important. Pe când erai o copilă și episcopul Anastasius de sfântă și fericită pomenire cârmuia Biserica, furtuna dezlănțuită a unei erezii venite din Orient a încercat să întineze și să zdruncine acea puritate a credinței care a fost lăudată prin glasul Apostolului. Dar un bărbat, nespus de bogat în sărăcia sa și plin de grijă apostolică, a lovit pe dată capul veninos și a oprit limbile șuierătoare ale hidrei. Și, pentru că mă tem, ba chiar știu din zvonuri, că ea încă mai trăiește la unii și mlădițele ei otrăvite încă mai cresc, socotesc că, dintr-un simțământ pios de iubire, trebuie să îți atrag atenția să păstrezi credința sfântului Inocentius, care este fiul și urmașul în scaunul apostolic al celui mai sus numit, și nu primi o doctrină străină, chiar dacă ți se pare înțeleaptă și luminată. Oameni de acest fel au obiceiul să șușotească prin colțuri și par a căuta dreptatea lui Dumnezeu, zicând: „De ce acest suflet s-a născut în acea provincie? Pentru ce unii se nasc din părinți creștini, iar alții în mijlocul unor neamuri sălbatice și crude, unde

[1892] *Pildele* 13, 4.

Dumnezeu nu este deloc cunoscut?" Și, în timp ce îi străpung, asemeni scorpionului, pe cei naivi și își fac loc prin rana îngustă, își împrăștie pe acolo veninul, zicând: „Oare crezi că fără motiv un copil, care abia își recunoaște mama râzând și arătând un chip surâzător, care încă nu a făcut nimic, nici bine, nici rău, este cotropit de demon, este doborât de lepră și îndură suferințe pe care vedem că nu le îndură necredincioșii, dar le îndură robii lui Dumnezeu? Dar", spun ei, „dacă «judecățile Domnului sunt adevărate, îndreptățite în ele însele»[1893] și nu există nimic nedrept în Dumnezeu, rațiunea însăși ne silește să credem că sufletele au fost în ceruri și, din pricina unor vechi păcate, au fost condamnate să sălășluiască și, ca să zicem așa, să fie îngropate în trupuri omenești, iar noi trebuie să spălăm păcatele păcătoșilor în valea lacrimilor. De aceea și proorocul spune: «Mai înainte de a fi umilit, am greșit»[1894]; și: «Scoate din temniță sufletul meu»[1895]; și: «Cine a păcătuit: acesta, sau părinții lui, de s-a născut orb?»[1896]" și celelalte texte asemănătoare.

Această doctrină necredincioasă și scelerată era răspândită odinioară în Egipt și în provinciile orientale, iar acum se împrăștie într-ascuns, precum în găurile de vipere, pe la mai mulți și spurcă curățenia acelor provincii și, ca un rău moștenit, se strecoară în unii ca să ajungă la foarte mulți, dar sunt sigur că, dacă va ajunge la urechile tale, nu o vei primi. Ai călăuze întru Dumnezeu, a căror credință este o regulă a doctrinei. Înțelegi ce spun. Căci „Dumnezeu îți va da pricepere în toate"[1897]. Și nu vei cere pe dată o ripostă împotriva acestei cumplite erezii și a altor lucruri cu mult mai rele decât cele pe care ți le-am spus, ca să nu par că mai degrabă am formulat o interdicție decât că ți-am oferit un sfat. Scopul acestei scrisori este să instruiesc o fecioară, nu să le răspund ereticilor. De altfel, cu ajutorul lui Dumnezeu, am zădărnicit într-o altă lucrare[1898] toate înșelătoriile și tertipurile lor de a nimici adevărul; dacă o vrei, ți-o vom trimite de îndată cu bucurie. Se zice că mărfurile date de bunăvoie sunt putrede, iar prețurile scad în vremurile bune, dar sunt mai mari întotdeauna în timpuri de restriște.

[1893] *Psalmul* 18, 10.
[1894] *Psalmul* 118, 67.
[1895] *Psalmul* 141, 7.
[1896] *Ioan* 9, 2.
[1897] *2 Timotei* 2, 7.
[1898] *Epistola a CXXIV-a.*

**17.** Există o dispută obișnuită și generală: dacă este mai bună o viață solitară, sau o viață dusă împreună mai mulți; cea dintâi este preferată celei de-a doua: dar, dacă ea este primejdioasă chiar și pentru bărbați, pentru că, în lipsa întâlnirilor cu oamenii, sunt supuși la gânduri murdare și lipsite de credință și, plini de trufie și înfumurare, îi disprețuiesc pe toți și își ascut limbile pentru a-i huli fie pe clerici, fie pe alți monahi – despre asemenea persoane se spune pe bună dreptate: „Fiii oamenilor, dinții lor sunt arme și săgeți și limba lor sabie ascuțită"[1899] –, cu atât mai mult este primejdioasă pentru femei, a căror gândire schimbătoare și nestatornică alunecă degrabă spre lucruri mai rele, dacă este lăsată la bunul lor plac! Știu că unora, din ambele sexe, le-a fost zdruncinată sănătatea minții din pricina unor prea mari abțineri, mai cu seamă celor care au locuit în chilii umede și reci, astfel încât nu știau ce să facă, încotro să o apuce, ce să spună, când să tacă. Cu siguranță, dacă, necunoscând literatura profană, vor citi unele pasaje din tratatele scrise de oameni învățați, vor învăța doar vorbele, fără a cunoaște Scriptura, așa cum spune un vechi proverb: „Dacă nu știu să vorbească, nu pot nici să tacă". Ei vor da învățătură despre Scripturi fără să le înțeleagă; și, după ce îi vor fi convins pe alții, se vor făli că sunt erudiți; ei au fost mai întâi profesorii ignoranților, înainte de a fi învățăceii celor învățați. Așadar, este bine să asculți de înaintași, să te supui celor care sunt desăvârșiți și, potrivit regulilor Scripturilor, să înveți de la alții calea vieții tale, să nu îl urmezi pe cel mai rău dintre învățători, adică înfumurarea ta. Și Apostolul spune despre asemenea femei: „Care sunt purtate încoace și încolo de vântul învățăturii"[1900], „mereu învățând și neputând niciodată să ajungă la cunoașterea adevărului"[1901].

**18.** Ține-te departe de tovărășia matroanelor care nu ascultă decât de soții lor și de lume, ca să nu îți fie tulburat sufletul și să nu afli ce îi spune soțul soției sau soția soțului. Asemenea convorbiri sunt otrăvite. Împrumutând un vers profan despre condamnarea acestora, Apostolul l-a folosit în Biserică: „Tovărășiile rele strică obiceiurile bune"[1902]. Traducerea latină cuvânt cu cuvânt nu a putut

---

[1899] *Psalmul* 56, 6.

[1900] *Efeseni* 4, 14.

[1901] 2 *Timotei* 3, 7.

[1902] 1 *Corinteni* 15, 33. Versul la care se referă Fericitul Ieronim se regăsește într-o piesă a comediografului grec Menandru.

respecta metrul iambic. Alege-ți ca tovarășe femei serioase, mai ales văduve și fecioare, cărora li s-au dovedit felul de viață, limbajul măsurat și sfânta pudoare. Fugi de zburdălnicia tinerelor fete, care își împodobesc capetele, își lasă părul să cadă peste frunte, își ferchezuiesc pielea, folosesc săpunuri, au mâneci strânse, haine fără cute și conduri eleganți, astfel încât, sub numele de fecioară, se pierd la un preț mai mare. Obiceiurile și gusturile stăpânelor sunt judecate de cele mai multe ori după obiceiurile slujitoarelor și însoțitoarelor lor. Să socotești că este frumoasă și vrednică de dragostea ta și de a fi aleasă printre tovarășele tale cea care nu știe că este frumoasă, care nu ia în seamă binele adus de frumusețe, care nu își dezgolește pieptul și gâtul când apare în public, nici nu-și dă la o parte mantia ca să i se vadă gâtul, ci își ascunde chipul și pășește lăsându-și descoperit doar un ochi, de care are nevoie ca să meargă.

**19.** Stau la îndoială dacă să vorbesc; dar, vreau nu vreau, dat fiind că se întâmplă adesea asemenea lucruri, trebuie să spun ceva, nu pentru că m-aș teme de ele în ceea ce te privește – poate că nici nu le cunoști sau nu ai auzit niciodată de ele –, ci pentru ca, odată cu tine, și celelalte să fie prevenite. O fecioară trebuie să se ferească de băieții cu păr cârlionțat și ondulat cu fierul, care miros a mosc, despre care acel arbitru a spus: „Nu miroase bine cel care miroase întotdeauna bine”[1903], ca de niște molime și otrăvuri; ca să îi trec sub tăcere pe ceilalți a căror vizită nepotrivită îi dezonorează și pe ei, și pe partenerele lor, astfel încât, chiar dacă nu se petrece nimic rău, totuși se produce cel mai mare rău, acela de a fi supus vorbelor de ocară și împunsăturilor păgânilor. Nu spunem aceasta despre toți, ci despre cei pe care Biserica însăși îi mustră, pe care câteodată îi respinge, împotriva cărora se dezlănțuie uneori asprimea episcopilor și a preoților, și care fac să fie aproape mai primejdios pentru tinerele zburdalnice să meargă în locurile dedicate religiei decât să se arate în public. Cele care trăiesc într-o mănăstire, și sunt acolo în număr mare, nu pot ieși niciodată singure, niciodată fără maica lor superioară. De multe ori, șoimul desparte un porumbel de stolul său, îl atacă și îl sfâșie și se satură cu carnea și sângele lui. Oile bolnave își părăsesc turma și sunt devorate de botul lupilor. Cunosc fecioare sfinte care, în zilele de sărbătoare, din pricina mulțimii de

[1903] MARȚIAL, *Epigrame*, 2, 12, 4.

oameni, nu scot piciorul afară din casă și nu ies atunci când trebuie să fie mai strașnic supravegheate, ca să evite cu totul publicul.

Acum treizeci de ani, am publicat cartea *Despre păstrarea fecioriei*[1904], în care a trebuit să atac viciile și să dezvălui uneltirile diavolului, pentru a o instrui pe fecioara căreia îi erau adresate aceste sfaturi. Vorbele mele i-au supărat pe foarte mulți, căci fiecare, înțelegând că cele spuse sunt despre sine, nu mă asculta cu plăcere, ca pe un sfătuitor, ci mă respingea ca pe un acuzator al faptelor sale. Dar la ce a folosit că am ridicat o oaste de nemulțumiți și că le-am arătat, prin amărăciunea lor, rana conștiinței lor? Cartea rămâne, oamenii s-au dus. Am mai scris și îndemnuri adresate mai multor fecioare și văduve; am făcut extrase din tot ceea ce putea fi spus și le-am pus în aceste opuscule, astfel încât sau ar fi de prisos să le repet aici, sau omiterea lor ar fi acum dăunătoare.

De altfel, și fericitul Ciprian a publicat un volum admirabil despre feciorie, ca și mulți autori, atât în limba latină, cât și în limba greacă. În literaturile și limbile tuturor neamurilor, și mai ales în Biserici, a fost lăudată viața castă. Dar aceste lucruri le privesc pe cele care încă nu au ales fecioria și au nevoie să fie îndemnate, ca să știe ce trebuie să aleagă. Alegerile noastre trebuie apărate, ca și cum am fi nevoiți să pășim printre scorpioni și șerpi, ca să ne facem drum printre capcanele și veninul acestei lumi, încingându-ne rărunchii, încălțându-ne picioarele și luând în mâini toiegele, și ca să putem să ajungem la apele dulci ale Iordanului, să pătrundem în Pământul Făgăduinței, să urcăm la casa lui Dumnezeu și să spunem cu prorocul: „Doamne, iubit-am bunăcuviința casei Tale și locul lăcașului slavei Tale”[1905]; și: „Una am cerut de la Domnul, pe aceasta o voi căuta: să locuiesc în casa Domnului în toate zilele vieții mele”[1906]. Norocită acea conștiință, fericită fecioria, în a cărei inimă, în afară de dragostea de Hristos, care este înțelepciune, curăție, răbdare, dreptate și celelalte virtuți, nu există nicio altă dragoste; și nu suspină niciodată la amintirea omului, și nu dorește să îl vadă pe cel pe care, după ce îl va fi văzut, nu vrea să îl părăsească. Țelul sfânt al fecioarelor și slava familiei cerești a îngerilor sunt defăimate de numele rău al celor care nu se poartă bine.

---

[1904] *Epistola a XXII-a*, în: FERICITUL IERONIM, *Epistole*, vol. I, pp. 156-205.
[1905] *Psalmul* 25, 8.
[1906] *Psalmul* 26, 7.

Acestora trebuie să li se spună deschis fie să se mărite, dacă nu se pot înfrâna, sau să se înfrâneze, dacă nu vor să se mărite. Este de râs, sau, mai degrabă, de plâns, când în fața stăpânelor pășește o fecioară, care-i slujnică, mai împopoțonată decât ele, astfel încât a devenit un obicei să bănuiești că stăpâna este cea pe care o vezi nepieptănată. Unele caută adăposturi separate și fără martori, ca să trăiască de capul lor, să folosească băile, să facă ceea ce vor, departe de ochii celor mai mulți. Noi vedem aceste lucruri și suferim; iar dacă ar străluci un ban de aur [din partea lor], am socoti fapta în rândul bunelor lucrări.

**20.** Unesc sfârșitul cu începutul, căci nu mă mulțumesc să te fi sfătuit doar o singură dată. Iubește Sfintele Scripturi și Înțelepciunea te va iubi: „Iubește-o și ea va sta de veghe; cinstește-o și te va îmbrățișa"[1907]! Pune aceste podoabe în inima și urechile tale! Limba ta să nu cunoască altceva decât pe Hristos. Să nu poată rosti decât ceea ce este sfânt. Pe chipul tău să se răsfrângă mereu farmecul bunicii și al mamei tale; imitarea lor este un model de virtute.

## EPISTOLA CXXXI[1908]

### Augustin către Ieronim
### Despre originea sufletului

**1.** L-am rugat și Îl rog pe Dumnezeul nostru, Care ne-a chemat în Împărăția și slava Sa, să binevoiască să ne fie cu folos ceea ce îți scriu, sfinte frate Ieronim, pentru a te întreba despre unele lucruri pe care nu le cunosc. Deși ești mult mai în vârstă decât mine, totuși și eu sunt bătrân acum, când îți cer părerea. Dar nicio vârstă nu mi se poate părea prea înaintată pentru a învăța ceea ce este necesar, fiindcă, deși bătrânilor li se cade mai degrabă să îi învețe pe alții decât să fie ei instruiți, totuși mai bine să învețe ei decât să ignore ce îi învață pe alții. Totuși nu îndur nimic mai greu în toate nevoințele mele, pe care le rabd în situații foarte grele, decât absența Iubirii tale aflate atât de departe, încât cu greu îți

[1907] *Pildele* 4, 6, 8.
[1908] Scrisă în primăvara anului 415.

pot trimite scrisorile mele sau cu greu le pot primi pe ale tale, la o distanță nu de zile sau luni, ci de câțiva ani, deși aș voi să fii alături de mine, dacă ar fi cu putință, în fiecare zi, ca să discut cu tine orice aș dori. Totuși nu este un motiv să nu fac ceea ce aș putea, dacă nu am putut face tot ceea ce aș vrea.

2. Iată că a venit la mine un tânăr pios, frate întru pacea credinței universale[1909], un fiu după vârstă, un coleg întru preoție prin cinul său, Orosius, un spirit treaz, cu darul vorbirii, arzând de râvnă, dorind să fie un vas folositor în casa Domnului, ca să respingă doctrinele mincinoase și primejdioase care au ucis sufletele hispanicilor într-un chip cu mult mai nefericit decât le-a ucis trupurile sabia barbară. S-a zorit să vină la noi de la malul oceanului, atras de zvonul că ar putea afla de la mine orice ar voi din ceea ce dorește să afle. Iar venirea lui a avut oarecare folos. În primul rând, să nu dea prea mare crezare renumelui meu. Apoi, l-am învățat ce am putut, iar ce nu am putut, i-am arătat de unde poate afla și l-am îndemnat să meargă la tine. Cum a primit bucuros și supus sfatul meu sau, dacă vrei, porunca mea, l-am rugat ca, atunci când se va înapoia de la tine, la întoarcere să treacă pe la noi. Primind făgăduiala lui, am socotit că Domnul mi-a dat prilejul de a-ți scrie despre subiectele pe care doresc să le aflu de la tine. Căci eram în căutarea cuiva pe care să-l trimit la tine și nu mi se arăta nimeni care să fie destoinic și prin buna-credință în îndeplinirea însărcinării, și prin rapiditatea de a-mi da ascultare, și prin obișnuința de a călători. Prin urmare, când l-am pus la încercare pe acest tânăr, nu am avut nicio îndoială că el este cel pe care I-l ceream Domnului.

3. Primește, așadar, întrebările a căror lămurire și discutare mă rog să nu fie o povară pentru tine. Problema sufletului îi tulbură pe mulți și mărturisesc că mă număr printre ei. Nu voi trece sub tăcere părerea mea nezdruncinată despre suflet. După care, voi adăuga ce aș dori să mi se lămurească. Sufletul omului este nemuritor într-un anume fel care îi este propriu. El nu este oricum nemuritor, precum Dumnezeu, despre Care s-a spus: „Cel ce singur are nemurire”[1910]. De fapt, Sfânta Scriptură amintește adeseori despre moartea sufletului, ca de exemplu: „Lasă morții să-și îngroape morții lor”[1911]. Însă

[1909] Termenul latin *catholica* are sensul de „universală”.
[1910] *1 Timotei* 6, 16.
[1911] *Matei* 8, 22.

el moare când se înstrăinează de viața lui Dumnezeu, dar totuși nu încetează să trăiască în esența sa; astfel, el poate fi numit muritor dintr-un anumit punct de vedere și poate fi numit deopotrivă nemuritor, nu fără motiv. Sufletul nu este o parte a lui Dumnezeu. Căci, dacă ar fi, atunci ar fi în toate privințele imuabil și incoruptibil. Iar dacă ar fi astfel, nu ar putea nici să decadă, nici să progreseze, nici să înceapă să aibă în sine ceea ce nu avea, nici să înceteze să aibă ceea ce avea, în măsura în care se raportează la propriile porniri. Însă nu este nevoie de o mărturie din afară ca să știm cât de diferit se prezintă situația; oricine este atent la sine, oricine se cunoaște. Zadarnic spun cei care vor ca sufletul să fie o parte a lui Dumnezeu că această decădere și această rușine, pe care le vedem la oamenii ticăloși, în sfârșit, această slăbiciune și suferință, pe care le observăm la toți oamenii, nu vin din ele însele, ci din trup. Ce importanță are de unde vine suferința, de vreme ce, dacă sufletul este imuabil, nu poate exista o sursă a ei? Căci ceea ce este imuabil și incoruptibil nu poate fi schimbat sau corupt de intervenția niciunui lucru. Altminteri, nu doar carnea lui Ahile ar fi invulnerabilă, așa cum spun legendele, ci orice carne, dacă nu i s-ar întâmpla nicio nenorocire. Prin urmare, esența care este supusă schimbării în vreun fel, dintr-o pricină oarecare, într-o anumită privință, nu este imuabilă. Însă este o impietate să crezi că Dumnezeu este altfel decât cu adevărat și deplin imuabil. Așadar, sufletul nu este o parte a lui Dumnezeu.

4. Mărturisesc că sunt convins că sufletul este incorporal, deși poate că este greu să îi convingi de aceasta pe cei mai înceți la minte. Dar, ca să nu provoc fără folos sau să îndur în mod meritat o dispută asupra cuvintelor (căci, atunci când suntem de acord cu ceva, nu este nevoie să ne certăm asupra numelui): dacă „corp" înseamnă orice substanță sau esență sau alt termen mai potrivit care desemnează ceea ce există în sine într-un fel oarecare, atunci sufletul este un corp. La fel, dacă vrem să numim incorporală doar acea natură care este deplin imuabilă și este peste tot întreagă, atunci sufletul este un corp, fiindcă el însuși nu are asemenea atribute. Mai departe: dacă nu este corp decât ceea ce este așezat sau se mișcă după anumite dimensiuni: lungime, lățime, înălțime, astfel încât să ocupe un loc mai mare sau mai mic, în funcție de mărimea sa, și să fie mai mic în una din părțile sale decât în totalitatea sa, atunci sufletul nu este corp. Într-adevăr, el se răspândește în tot corpul, pe

care îl însuflețește nu printr-o difuziune locală, ci printr-un fel de tensiune vitală. Căci este prezent în întregime și simultan în toate particulele sale și nu este mai mic în cele mai mici și mai mare în cele mai mari, ci aici este mai intens, dincolo mai slab, și este întreg în toate și în fiecare dintre particulele sale. În mod asemănător, ceea ce nu resimte în mod egal în tot corpul, totuși el îl resimte în întregul său. Când, în carnea vie, ceva este atins într-un punct mic, chiar dacă acel loc nu este tot corpul, ci abia se vede pe corp, totuși acest lucru nu îi scapă sufletului în întregul său; nici senzația nu se răspândește în tot corpul, ci este resimțită doar acolo unde se produce. Prin urmare, cum se face că ea ajunge la suflet în întregimea sa, deși nu se produce în tot corpul, afară doar dacă sufletul este întreg în punctul în care se produce, fără însă a abandona restul corpului, pentru a fi întreg în acest loc? Căci celelalte părți trăiesc și se bucură de prezența sufletului, acolo unde nu s-a produs nimic de acest fel. Iar dacă s-ar produce și dacă cele două lucruri s-ar petrece în același timp, sufletului nu i-ar rămâne ascuns niciunul dintre ele. De aceea, sufletul nu ar putea fi în același timp în toate părțile corpului său și în fiecare din ele dacă el ar fi răspândit prin ele așa cum vedem că sunt corpurile împrăștiate în spațiu, fiecare ocupând prin părțile lui mai mici un spațiu mai mic și prin părțile mai mari unul mai mare. De aceea, dacă sufletul trebuie să fie numit corp, cu siguranță nu este un corp asemănător nici celui terestru, nici celui lichid sau aerian sau eteric. De bună seamă, toate aceste corpuri sunt mai mari dacă ocupă spații mai mari și mai mici dacă ocupă spații mai mici; niciunul dintre ele nu este întreg în vreo parte a sa, ci părți ale spațiului sunt ocupate de părți corespunzătoare ale corpurilor. De aici se înțelege că sufletul – fie că trebuie considerat corporal sau incorporal – are o natură proprie, creată dintr-o substanță superioară tuturor acestor elemente ale lumii materiale. El nu poate fi reprezentat veridic prin nicio fantasmă a imaginilor corporale, pe care le percepem prin simțurile carnale, ci poate fi înțeles prin spirit și simțit prin viață. Și nu spun acestea ca să te învăț lucruri care îți sunt cunoscute, ci ca să îți dezvălui convingerea mea privitoare la suflet și, atunci când voi ajunge la ceea ce vreau să te întreb, să nu creadă cineva că nu știu nimic despre suflet nici prin cunoaștere, nici prin credință.

5. Sunt sigur că sufletul nu a căzut în păcat din vina lui Dumnezeu sau dintr-o necesitate a lui Dumnezeu ori a sa, ci din

propria voință, și că nu poate fi eliberat din corpul acestei morți nici prin puterea voinței sale, ca și cum ea ar fi de ajuns pentru aceasta, nici prin moartea trupului în care se află, ci „prin harul lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos, Domnul nostru"[1912], și că nu există niciun suflet în spița omenească căruia să nu-i fie necesar, pentru a se elibera, „Mijlocitorul între Dumnezeu și oameni: omul Hristos Iisus"[1913]. Orice suflet care va ieși din corpul său, fără harul și taina Mediatorului, la orice vârstă a corpului, va fi osândit și va primi spre osândă un corp la Judecata de Apoi. Însă, dacă după generarea omenească, care se trage din Adam, sufletul renaște în Hristos prin apartenența la comunitatea Lui, va avea și odihnă după moartea corpului și va primi și un corp întru slavă. Acestea sunt convingerile mele despre suflet, pe care le susțin cu tărie.

**6.** Primește acum, te rog, întrebările mele și binevoiește să nu mă disprețuiești; tot așa să nu te disprețuiască Cel care a binevoit să fie disprețuit pentru noi. Te întreb: unde a căpătat sufletul vinovăția prin care este atrasă condamnarea chiar și a unui copil surprins de moarte, dacă harul lui Hristos nu i-a venit în ajutor prin taina întru care sunt botezați copilașii? Tu nu ești dintre cei care de curând au început să trăncănească lucruri noi, spunând că de la Adam nu ni se trage nicio vinovăție, care să fie ispășită într-un copil prin botez. Dacă aș ști că tu gândești așa, sau, mai degrabă, dacă nu aș ști că tu nu gândești așa, nu ți-aș pune deloc această întrebare și nu aș socoti că trebuie să ți-o pun. Dar, pentru că avem părerea ta asupra acestui subiect, în concordanță cu credința universală cea bine întemeiată, în baza căreia ai adus o dovadă din *Cartea lui Iov*, ca să combați vorbele goale ale lui Iovinian[1914]: „Nimeni nu este curat în fața Ta, nici măcar copilul care a trăit o singură zi pe pământ", apoi ai adăugat: „Suntem socotiți vinovați, asemenea trădării lui Adam"[1915], și pentru că declară aceasta cu deosebire și destul de limpede și cartea ta asupra prorocului Iona[1916], în care ai spus despre copiii mici că au fost siliți să postească din pricina păcatului originar însuși, nu este nepotrivit să te întreb de unde și-a atras

[1912] *Romani* 7, 25.
[1913] *1 Timotei* 2, 5.
[1914] Monah ereziarh roman (mort în jurul anului 405 d.Hr.), care a legat experiența spirituală de botez și pocăință, dar nu a acordat nicio valoare celibatului, virginității sau postului.
[1915] FERICITUL IERONIM, *Împotriva lui Iovinian*, II, 2.
[1916] FERICITUL IERONIM, *Comentariu la Iona*, III, 5.

sufletul această vinovăție, de care trebuie să fie eliberat prin taina harului creștin chiar de la o vârstă așa fragedă.

7. Cât despre mine, pe când scriam, în urmă cu câțiva ani, niște cărți despre liberul arbitru[1917], care au trecut prin multe mâini și sunt deținute de foarte mulți, am propus patru teorii despre încarnarea sufletului: oare sufletele se propagă pornind de la un singur suflet, care i-a fost dat primului om? Sau și acum sunt create unele noi pentru fiecare? Sau, existând deja undeva, fie sunt trimise de Dumnezeu, fie cad în corpuri de la sine? Am socotit că ele trebuie tratate în așa fel încât, oricare ar fi cea adevărată, să nu dăuneze scopului meu, pe care îl urmăream pe cât puteam împotriva celor care se străduiesc să pună contra lui Dumnezeu o esență a Răului înzestrată cu propriul principiu, adică împotriva maniheilor. Căci până atunci nu auzisem nimic vorbindu-se despre priscillianiști, care răspândesc blasfemii destul de asemănătoare cu ale celorlalți. De aceea, nu am adăugat a cincea teorie, pe care, ca să nu omiți niciuna, tu ai amintit-o printre altele în scrisoarea ta[1918] în care i-ai răspuns lui Marcellinus, bărbat de pioasă amintire și preaiubit de noi întru dragostea lui Hristos, care îți punea întrebări în privința acestei chestiuni, adică dacă sufletul este o parte a lui Dumnezeu. Mai întâi, pentru că, atunci când se pune această întrebare, ea se referă la natura sufletului, nu la încarnarea lui. Apoi, pentru că așa gândesc cei contra cărora mă luptam; și mă luptam mai cu seamă ca să separ natura ireproșabilă și inviolabilă a Creatorului de creatura supusă viciilor și rușinii, deoarece aceia susțin cu tărie că substanța Răului, căruia îi atribuie un principiu propriu și niște conducători, a corupt și a oprimat substanța Binelui lui Dumnezeu, în partea pe care a luat-o în stăpânire, și a împins-o la nevoia de a păcătui. Cu excepția acestei opinii eretice, cu totul greșită, doresc să știu care dintre cele patru teorii trebuie aleasă. De fapt, oricare ar fi cea care trebuie aleasă, este departe de a combate credința, de care suntem siguri, că pentru orice suflet, chiar și pentru cel al unui copil mic, este necesară eliberarea de legăturile păcatului, iar această eliberare nu există decât prin Iisus Hristos, și prin Iisus Hristos răstignit.

**8.** De aceea, ca să nu o lungim, tu ești, cu siguranță, de părere că Dumnezeu creează chiar și acum fiecare suflet pentru fiecare

[1917] *Cf.* FERICITUL AUGUSTIN, *Despre liberul arbitru*, III, 59, 62, 63.

[1918] FERICITUL IERONIM, *Epistola* CXXVI, 1.

ființă care se naște. Ca să nu se aducă obiecții ideii că Dumnezeu Și-a împlinit creația în cea de a șasea zi, iar într-a șaptea S-a odihnit, tu invoci mărturia Evangheliei: „Tatăl Meu până acum lucrează”[1919]. Într-adevăr, așa i-ai scris lui Marcellinus în epistola în care ai binevoit, cu atâta afecțiune, să mă amintești și pe mine, spunându-i că mă are aici, în Africa, și că aș putea mai ușor să îi dau explicații cu privire la acest subiect. Dar, dacă aș fi putut să o fac, nu te-ar fi întrebat pe tine, care te aflai atât de departe de el – dacă totuși ți-a scris din Africa. Căci nu știu când ți-a scris; atâta știu doar, că el cunoștea bine ezitările mele asupra acestui subiect; de aceea a voit să îți scrie fără să mă consulte. Cu toate acestea, dacă m-ar fi consultat, l-aș fi îndemnat și mai mult [să îți scrie] și aș fi fost recunoscător, pentru că ne-ar fi fost de folos nouă tuturor, dacă tu nu ai fi preferat să îi scrii pe scurt decât să îi dai un răspuns. Cred că mai degrabă nu voiai să faci o muncă inutilă, de vreme ce eu eram acolo, căci socoteai că știu foarte bine ce mă întrebase el. Iată, îmi doresc ca acea părere să fie a mea, dar îți confirm că încă nu este.

9. Mi-ai trimis discipoli ca să îi învăț ceea ce eu însumi nu am învățat încă. Învață-mă deci ce trebuie să îi învăț pe alții! Căci mulți îmi cer stăruitor să îi învăț, iar eu le mărturisesc că nu cunosc acest subiect și multe alte lucruri. Chiar dacă se sfiesc să mi-o spună în față, poate că totuși își spun în sinea lor: „Tu ești învățătorul lui Israel, și nu cunoști acestea?”[1920] Într-adevăr, așa i-a spus Domnul cuiva care era unul dintre cei cărora le plăcea să li se spună „rabbi”. Venise noaptea la Învățătorul cel adevărat, poate pentru că îi era rușine să fie învățat el, care era obișnuit să îi învețe pe alții. Cât despre mine, îmi face mai multă plăcere să ascult un învățător decât să fiu ascultat ca învățător. Îmi amintesc ce le-a spus Iisus celor pe care i-a ales înaintea altora: „Voi însă să nu vă numiți rabbi, căci unul este Învățătorul vostru: Hristos”[1921]. Nimeni altcineva nu l-a învățat pe Moise, nici măcar prin Ietro, nimeni nu l-a învățat pe Cornelius, nici măcar prin Petru (care a fost cel dintâi), nimeni nu l-a învățat pe Petru, nici măcar Pavel (care era după el). Oricine ar fi cel care spune adevărul, acesta este spus pentru că i-l dă Cel care este Însuși Adevărul. Și, dacă încă nu cunoaștem aceste chestiuni

[1919] *Ioan* 5, 17.
[1920] *Ioan* 3, 10.
[1921] *Matei* 23, 8, 10.

și nu putem să le aflăm nici rugându-ne, nici citind, nici cugetând și nici reflectând, oare nu este pentru a putea afla nu doar cu câtă dragoste trebuie să îi învățăm pe ignoranți, ci cu câtă smerenie trebuie să învățăm noi înșine de la cei învățați?

10. Prin urmare, învață-mă, te rog, ceea ce trebuie să îi învăț pe alții, învață-mă ce părere trebuie să am și spune-mi dacă sufletele sunt produse unul câte unul pentru fiecare dintre cei care se nasc și în ziua de azi și unde păcătuiesc ele în copiii mici, pentru ca aceștia să aibă nevoie de iertarea păcatului prin botezul lui Hristos, fiindcă au păcătuit întru Adam, cel din care s-a înmulțit carnea păcătoasă; sau, dacă <sufletele> nu păcătuiesc, cum se potrivește cu dreptatea Creatorului că se fac vinovate de păcatul altuia atunci când sunt sădite în mădularele muritoare ale urmașilor, astfel încât, dacă nu li s-a venit în ajutor prin intermediul Bisericii, vor fi osândite, deși nu stă în puterea lor să fie ajutate prin harul botezului? Așadar, atâtea mii de suflete care ies din trupurile copilașilor, după ce aceștia au murit, fără a fi primit iertarea tainei creștine, în virtutea cărei dreptăți sunt osândite, dacă cele nou create, fără niciun păcat propriu anterior, s-au atașat fiecărui individ în parte, în clipa în care s-a născut, doar prin voia Creatorului, Care le-a creat și le-a dat pentru a însufleți aceste trupuri și Care, în orice caz, știa că fiecare dintre aceste suflete, neavând nicio vină, va ieși din trup fără a fi primit botezul lui Hristos? Firește, pentru că nu putem spune despre Dumnezeu nici că silește sufletele să devină păcătoase, nici că le pedepsește pe cele nevinovate, și nici nu ne este îngăduit să tăgăduim că sufletele care au părăsit trupurile, chiar și pe cele ale copiilor mici, fără să fi primit taina lui Hristos, își atrag osânda, te rog <să îmi spui> cum poate fi apărată această opinie prin care se crede că sufletele nu provin toate din acel suflet unic al primului om, ci, asemeni acestuia, sunt atribuite fiecare fiecărui individ.

11. Socotesc că pot respinge cu ușurință ceea ce se spune împotriva acestei opinii, așa cum este acea obiecție căreia unii par să îi acorde importanță: cum Și-a încheiat Dumnezeu toată lucrarea Sa în ziua a șasea și S-a odihnit în cea de a șaptea dacă El creează până acum suflete noi? Dacă le vom spune ceea ce ai pus din Evanghelie în scrisoarea ta sus-menționată: „Tatăl Meu până acum lucrează", ei răspund: El „lucrează" administrând naturile deja instituite, nu instituind unele noi, ca să nu fie contrazis textul *Facerii*, unde se spune cât se poate de limpede că Dumnezeu Și-a încheiat toate

lucrările. De fapt, dacă s-a scris că S-a odihnit, de bună seamă trebuie să se înțeleagă că S-a odihnit de la crearea de noi creaturi, nu de la guvernarea lor; fiindcă atunci[1922] a făcut ceea ce nu exista și S-a odihnit după facerea lor; într-adevăr, desăvârșise toate ființele a căror existență o prevăzuse înainte ca ele să fi existat, astfel încât, de atunci înainte, nu a creat și a făcut ființe care încă nu existau, ci a creat și a făcut tot ceea ce a făcut din ființele care existau deja. În felul acesta este demonstrat adevărul ambelor premise și ceea ce s-a spus: „S-a odihnit după lucrările Sale" și: „Lucrează până acum", fiindcă Evanghelia nu poate fi contrară *Facerii*.

**12.** Sunt unii care spun acestea ca să nu se creadă că Dumnezeu creează și acum suflete noi, asemănătoare sufletului lui Adam, și care nu existau mai înainte, ci că le creează din acel suflet unic, deja existent, sau le produce dintr-un izvor anume sau dintr-un tezaur pe care l-a făcut atunci. Li se poate răspunde cu ușurință: chiar în timpul celor șase zile Dumnezeu a creat multe ființe din acele naturi pe care le crease deja, de exemplu: din ape, păsările și peștii; din pământ, copacii, iarba, animalele; dar este evident că atunci a făcut ființe care nu existau încă. Căci nu exista nicio pasăre, niciun pește, niciun copac, niciun animal; și se înțelege bine că S-a odihnit după aceste creaturi care nu existau și au fost create, adică a încetat să creeze ființe care încă nu existau. Dar, când se spune că acum nu trimite suflete preexistente în nu știu ce izvor, nici nu le revarsă din Sine ca pe niște picuri de rouă, nici nu le extrage, în originea lor, din acel suflet unic al lui Adam, nici nu le încătușează cu lanțurile cărnii pentru păcate înfăptuite înainte de încarnare, ci creează unele noi, câte unul pentru fiecare individ care se naște, nu se spune că face ceva ce nu făcuse mai înainte. Într-adevăr, în ziua a șasea l-a făcut pe om după chipul Său, înțelegându-se prin aceasta că l-a făcut cu un suflet rațional. El face acest lucru și acum, nu prin constituirea a ceea ce nu exista, ci înmulțind ceea ce era. De aceea, este adevărată și afirmația că S-a odihnit după constituirea lucrurilor care nu existau încă. Este deopotrivă adevărat și că lucrează până acum, nu doar guvernând ceea ce a creat, ci chiar creând într-un număr și mai mare, nu ceea ce încă nu făcuse, ci ființe pe care deja le crease. Deci vom ignora fie astfel, fie în alt mod, ceea ce ni se obiectează cu privire la odihna lui Dumnezeu după ce Și-a

[1922] Adică în cele șase zile ale creației.

încheiat lucrările; acest lucru nu ne împiedică să credem că sunt create suflete noi până în ziua de azi, dar nu din acel suflet unic, ci asemenea acelui suflet unic.

**13.** În ceea ce privește această obiecție: „De ce face suflete pentru cei despre care știe că vor muri în curând?", putem răspunde că în acest fel păcatele părinților fie sunt arătate, fie sunt pedepsite. De asemenea, putem, pe bună dreptate, să lăsăm aceste lucruri în seama guvernării Lui, despre Care știm că dă un curs admirabil și minunat ordonat tuturor lucrurilor temporare și trecătoare, între care se numără și nașterea și moartea ființelor, dar pe care nu le putem înțelege; dacă le-am înțelege, am fi nespus de încântați și fermecați. Căci nu zadarnic a spus despre Dumnezeu prorocul, care a aflat acestea prin inspirație divină: „Cel ce produce lumea cu număr"[1923]. De aceea, mărinimia divină a acordat muzica, adică știința sau simțul ritmului, muritorilor care au suflete raționale, pentru a le atrage atenția asupra acestui lucru măreț. De aceea, dacă un om care compune un cântec știe ce accente să atribuie cuvintelor, pentru ca ceea ce se cântă să curgă și să se desfășoare armonios, după cum coboară și urcă sunetele, cu atât mai mult Dumnezeu – a Cărui înțelepciune, prin care a făcut toate lucrurile, trebuie să fie de departe pusă mai presus de toate artele – nu îngăduie niciunui interval de timp propriu naturilor care se nasc și mor și care aparțin acestui veac, asemenea silabelor și cuvintelor în frază, să treacă, în interiorul acestui atât de minunat cântec al lucrurilor pieritoare, fie mai rapid, fie mai lent decât o îngăduie cadența cunoscută și fixată dinainte. Iar dacă aș spune aceasta chiar și despre frunza unui copac și despre firele de păr de pe capul nostru, cu atât mai mult aș face-o despre nașterea și moartea omului, a cărui viață trecătoare nu are o durată mai scurtă sau mai lungă decât cea pe care Dumnezeu, orânduitorul timpurilor, știe să o pună în acord cu conducerea universului.

**14.** Nici ceea ce spun ei, că tot ce a început să existe în timp nu poate fi nemuritor, „fiindcă toate cele ce s-au născut mor, iar cele ce au crescut îmbătrânesc"[1924], pentru ca, astfel, să ne silească să credem că sufletul omenesc este nemuritor, întrucât a fost creat înaintea tuturor timpurilor, nu zdruncină credința noastră. De fapt, ca

[1923] *Cf. Isaia* 40, 26.

[1924] SALLUSTIUS, *Războiul cu Iugurtha*, 2, 3.

să trec sub tăcere alte lucruri, nemurirea cărnii lui Hristos a început să existe în timp, totuși ea „nu mai moare; și moartea nu mai are stăpânire asupra Lui”[1925].

**15.** Cât despre ceea ce ai spus în cartea ta contra lui Rufin[1926], că unii critică teoria noastră fiindcă pare a fi nedemn de Dumnezeu să acorde suflete unora concepuți prin adulter – de unde se străduiesc să construiască o teorie potrivit căreia sufletele pot fi duse, pe drept, în trupuri ca într-un fel de temniță, după faptele lor dintr-o viață avută înainte de a se încarna –, aceasta nu mă tulbură, căci cuget la multe argumente prin care pot fi respinse asemenea critici. Și este o comparație foarte aleasă ce ai răspuns tu însuți, anume că nu este de vină bobul grâului, despre care se spune că a fost furat, ci omul care l-a furat, iar pământul nu a greșit când a încălzit boabele la sânul său pentru că semănătorul avea mâinile murdare când le-a aruncat. Înainte de a o fi citit, obiecția legată de nașterile adulterine nu m-a stânjenit deloc în această problemă, pentru că, în general, aveam în vedere că Dumnezeu face multe lucruri bune chiar și din faptele noastre rele și din păcatele noastre. Însă crearea oricărei ființe, din perspectiva unui observator înțelept și pios, aduce o nespusă slăvire a Creatorului; cu atât mai mult crearea nu a unei ființe oarecare, ci a omului! Iar dacă se caută rațiunea acestei creații, nu există răspuns mai prompt și mai bun, decât că orice creatură a lui Dumnezeu este bună. Și ce este mai drept decât ca Dumnezeu, Care este bun, să facă lucrurile bune pe care nimeni, în afară de Dumnezeu, nu le poate face?

**16.** Lucrul acesta și altele, pe care le pot spune, le spun, atât cât pot, împotriva celor care încearcă să zdruncine opinia potrivit căreia sufletele sunt create câte unul pentru fiecare individ, cum a fost cel al lui Adam. Dar, când se ajunge la pedeapsa copiilor, sunt chinuit de mari neliniști, crede-mă, și nu găsesc deloc un răspuns; nu vorbesc doar despre pedepsele pe care le atrage după sine acea condamnare care urmează după viață și în care sunt atrași în mod necesar dacă și-au părăsit trupul fără să fi primit taina harului creștin, ci și despre cele care se desfășoară în timpul acestei vieți, înaintea ochilor noștri, făcându-ne să suferim. Dacă aș vrea să le enumăr, mi-ar lipsi mai degrabă timpul decât exemplele. Sunt

[1925] *Romani* 6, 9.
[1926] *Cf.* FERICITUL IERONIM, *Apologia împotriva lui Rufin*, III, 28.

sleiți de boli, sunt chinuiți de dureri, suferă de foame și de sete, mădularele le sunt slăbite, sunt lipsiți de simțire, sunt torturați de duhuri necurate. În orice caz, trebuie să se demonstreze cum rabdă asemenea lucruri pe drept, fără să fi greșit. Căci nu este îngăduit să se spună că acestea se produc fără știrea lui Dumnezeu, nici că El nu poate să le reziste celor care le fac, ori că face sau îngăduie ca toate acestea să se întâmple pe nedrept. Oare, așa cum spunem că animalele lipsite de rațiune sunt date spre folosință naturilor superioare, chiar dacă păcătoase (precum vedem foarte limpede în Evanghelie că porcii au fost dați demonilor, ca să îi folosească așa cum doreau[1927]), tot astfel putem spune, îndreptățit, despre om? Căci el este un animal, dar unul rațional, chiar dacă e muritor. Există un suflet rațional în mădularele lui, care, prin marile lui suferințe, își ispășește păcatele. Dumnezeu este bun, Dumnezeu este drept, Dumnezeu este atotputernic; cine se îndoiește este de tot nebun. Să se atribuie deci marilor nenorociri pe care le suferă copiii mici o cauză dreaptă! Desigur, când oamenii în toată firea suferă acestea, spunem, de obicei, fie că meritele lor sunt puse la încercare, ca în cazul lui Iov, fie că le sunt pedepsite păcatele, ca în cazul lui Irod; pornind de la aceste exemple, pe care Dumnezeu le-a voit să fie limpezi, altele, care sunt obscure, au fost date să fie interpretate de oameni, însă de oameni în toată firea. În ceea ce îi privește pe copiii mici, explică-mi ce să răspund, dacă în ei nu trebuie pedepsit niciun păcat. Căci, cu siguranță, la acea vârstă nu se pune nicio problemă de dreptate.

17. Ce să spun despre diversitatea capacităților intelectuale? Ea stă ascunsă în copiii mici, dar este reglată chiar de la originile naturale; apare la oamenii în toată firea, dintre care unii sunt atât de înceți la minte și uituci, încât nu au putut nici măcar să învețe literele alfabetului, iar alții sunt de o asemenea prostie, încât nu se deosebesc prea mult de animale; aceștia sunt numiți de obicei nătângi. Mi se poate răspunde: trupurile sunt cauza. Dar, potrivit teoriei pe care voim să o apărăm, sufletul și-a ales trupul și, alegându-l, a greșit în alegerea sa? Sau, când este silit de necesitatea nașterii să intre într-un corp, în timp ce o mulțime de suflete pun stăpânire pe alte trupuri, el nu găsește alt trup decât pe acesta și, așa cum se întâmplă cu locurile la un spectacol, nu ocupă carnea pe

[1927] *Matei* 8, 31-32.

care a voit-o, ci pe cea pe care a putut-o ocupa? Oare putem spune sau trebuie să gândim asemenea lucruri? Învață-mă deci ce trebuie să spun, ca să îmi fie limpede condiția sufletelor nou create câte unul pentru fiecare corp.

**18.** În cartea mea *Despre liberul arbitru* nu am vorbit despre calitățile intelectuale ale copiilor mici, ci doar despre pedepsele pe care ei le îndură în această viață. Îți voi împărtăși care este opinia mea și de ce ea nu este suficientă în problema pe care o discutăm și voi insera în această scrisoare pasajul respectiv, extras din Cartea a treia: „Cât despre chinurile trupești de care sunt loviți copiii mici, care, datorită vârstei lor, nu au păcătuit în niciun fel, dacă sufletele care îi însuflețesc n-au început să existe înaintea oamenilor înșiși, o acuză și mai mare și plină, în aparență, de compasiune se formulează de obicei; se spune: «Oare ce rău au comis ei, ca să îndure toate acestea?» Ca și cum nevinovăția unui copil ar putea avea vreun merit, înainte ca acesta să fi putut aduce vreo vătămare cuiva! Însă, dacă Dumnezeu face un lucru bun mustrându-i pe oamenii în toată firea, atunci când sunt loviți de suferințele și morțile copiilor lor, care le sunt atât de dragi, de ce să nu li se întâmple aceste nenorociri, dat fiind că, odată trecute, ele vor fi ca și neîntâmplate pentru cei cărora li s-au întâmplat? Cât despre cei în favoarea cărora s-au întâmplat, aceștia fie vor fi mai buni dacă, în urma corectării lor de către suferințele vremelnice, vor alege să trăiască mai drept, fie nu vor avea nicio scuză la pedeapsa Judecății viitoare dacă, în ciuda nenorocirilor acestei vieți, n-au vrut să-și întoarcă dorința înspre viața eternă. Însă despre copiii mici, ale căror suferințe fărâmă împietrirea celor mari, cine știe prin ce le este exersată credința ori încercată mila? Deci cine știe ce bună răsplată le păstrează Dumnezeu copiilor, în taina judecăților Sale? Pentru că, deși ei n-au făcut niciun bine, au îndurat totuși toate acestea fără să fi păcătuit deloc. Căci nu degeaba Biserica creștină îi cinstește cu cinstea acordată mucenicilor, primindu-i în sânul ei până și pe copiii aceia care au fost uciși atunci când Domnul Iisus Hristos era căutat de către Irod, spre a fi ucis"[1928].

**19.** Am spus atunci aceste lucruri deoarece voiam să întăresc această teorie despre care vorbim acum. Căci, așa cum am amintit puțin mai înainte, oricare dintre cele patru opinii referitoare

[1928] FERICITUL AUGUSTIN, *Despre liberul arbitru*, III, 68.

la încarnarea sufletului ar fi adevărată, mă străduiam să arăt că substanța Creatorului este fără greșeală și foarte departe de participarea la păcatele noastre. Și de aceea nu era în intenția mea de atunci să o fac să fie acceptată ca adevărată sau respinsă pe niciuna dintre ele, deoarece, după ce le-am discutat pe toate într-o disertație foarte scrupuloasă, indiferent care dintre ele ar fi prevalat asupra celorlalte, eu mă simțeam în deplină siguranță, de vreme ce, după părerea tuturor, demonstram că ceea ce spuneam rămâne de necombătut. Însă acum vreau să aleg, dacă pot, teoria corectă dintre cele patru. De aceea, cercetând mai atent cuvintele mele pe care le-am citat din cartea amintită, nu văd o susținere valabilă și solidă a acestei teorii de care ne ocupăm acum.

**20.** Căci temelia ei, ca să zic așa, este ceea ce am spus acolo: „Însă despre copiii mici, ale căror suferințe fărâmă împietrirea celor mari, cine știe prin ce le este exersată credința ori încercată mila? Deci cine știe ce bună răsplată le păstrează Dumnezeu copiilor, în taina judecăților Sale?" Dar văd că aceasta se poate spune, nu fără motiv, despre copiii care, fie rabdă pentru numele lui Hristos și pentru adevărata religie, chiar și fără să știe, asemenea suferințe, fie despre cei care sunt pătrunși deja de taina lui Hristos; căci, fără comuniunea cu singurul Mijlocitor, ei nu pot scăpa de osândire; așa încât această răsplată le poate fi dată chiar și pentru relele îndurate din cauza altor nenorociri. Însă acum, pentru că această problemă nu poate fi rezolvată decât dacă se dă un răspuns în privința acestor copiii mici care, după cele mai mari chinuri, își dau sufletul fără Taina comunității creștine, ce răsplată ne putem imagina pentru ei dacă, pe deasupra, le-a fost pregătită osândirea? Căci și despre botezul copiilor am dat un răspuns în aceeași carte, nu suficient, este adevărat, ci în măsura în care mi se părea că este de datoria mea și util chiar și pentru neștiutori și pentru cei care încă nu au o credință proprie. Totuși nu am crezut că trebuie să spun ceva despre osândirea acelor copii mici care părăsesc această viață fără a fi botezați, fiindcă nu ne preocupa atunci ceea ce ne preocupă acum.

**21.** Dar, ca să lăsăm la o parte și să nesocotim suferințele îndurate scurtă vreme, care, odată trecute, nu sunt reamintite, oare putem nesocoti tot așa că „de vreme ce printr-un om a venit moartea, tot printr-un om și învierea morților? Căci, precum în Adam

toți mor, așa și în Hristos toți vor învia"[1929]. Prin această cugetare divină și clară a Apostolului, reiese cu limpezime că nimeni nu merge spre moarte decât prin Adam și nimeni nu merge spre viața veșnică decât prin Hristos. Acesta este sensul cuvintelor „toți" și „toți", căci, așa cum toți oamenii aparțin lui Adam prin prima naștere, adică prin nașterea carnală, tot așa toți oamenii ajung la a doua naștere, cea duhovnicească, adică toți cei care ajung la Hristos. De aceea s-a spus și aici „toți", și dincolo „toți", fiindcă, așa cum toți cei care mor, mor doar în Adam, la fel toți cei care înviază, înviază doar în Hristos. Și, prin aceasta, oricine ne va spune că cineva este înviat prin învierea morților, dacă nu adaugă „întru Hristos", trebuie să fie respins, ca o ciumă a credinței noastre comune. La fel, oricine va spune că sunt înviați întru Hristos chiar și copiii care părăsesc viața fără să fi luat parte la Taina Lui, acesta, de bună seamă, vine împotriva cuvântului Apostolului și condamnă întreaga Biserică, în care tocmai de aceea se zorește și se aleargă cu copiii la botez: deoarece se crede fără niciun dubiu că ei nu pot fi înviați altminteri în Hristos.

Cât despre cei care nu sunt înviați în Hristos, urmează ca ei să rămână în acea osândire despre care Apostolul spune: „Prin greșeala unuia a venit osânda pentru toți oamenii"[1930]. Fiecare Biserică crede despre copii că se nasc vinovați de această greșeală; tu însuți, în disputa ta împotriva lui Iovinian și în expunerea despre prorocul Iona, ai definit acest lucru cu credința cea mai sinceră, așa cum am amintit mai înainte[1931]. Cred că ai făcut-o și în alte pasaje ale lucrărilor tale, pe care fie nu le-am citit, fie nu îmi amintesc de ele în acest moment. Așadar, eu caut cauza acestei osânde date împotriva copiilor, fiindcă nici nu văd ca la acea vârstă să existe vreun păcat pentru suflete, dacă ele sunt nou create câte unul pentru fiecare, nici nu cred că vreun suflet este osândit de Dumnezeu, dacă El vede că nu are niciun păcat.

**22.** Sau poate trebuie să spunem că, în cazul unui copil, doar carnea este păcătoasă, dar că are un suflet nou, care poate trăi potrivit poruncilor lui Dumnezeu, cu ajutorul harului lui Hristos, iar pentru carnea supusă și robită poate fi dobândit meritul

[1929] *1 Corinteni* 15, 21-22.
[1930] *Romani* 5, 18.
[1931] În capitolul 6.

nestricăciunii? Iar pentru că în copil sufletul încă nu poate să facă aceasta, atunci, dacă a primit Taina lui Hristos, el dobândește astfel acest merit pentru carnea lui, pe care încă nu l-a putut dobândi prin moravurile proprii. Însă, dacă sufletul copilului a părăsit trupul fără să fi primit Taina lui Hristos, oare va fi el în viața veșnică, de care nu l-a putut despărți niciun păcat, dar carnea sa nu va învia în Hristos, pentru că nu a primit Taina Lui înainte de a muri?

**23.** Nu am auzit și nu am citit niciodată această opinie. Dar am auzit limpede: „Crezut-am, pentru aceea am grăit, căci vine ceasul când toți cei din morminte vor auzi glasul Lui; și vor ieși cei ce au făcut cele bune, spre învierea vieții”[1932]. Este acea înviere despre care se spune: „Tot printr-un om și învierea morților”, cea prin care „în Hristos toți vor învia. Însă cei care au greșit vor merge spre învierea Judecății”[1933]. Prin urmare, ce trebuie să înțelegem despre acei copii care, înainte de a putea face bine sau rău, s-au despărțit de trup fără să fi fost botezați? Nu s-a spus nimic despre ei în acest pasaj. Dar, dacă trupul lor nu va învia, pentru că nu au făcut nimic bun sau rău, nu va învia nici trupul celor care, primind harul botezului, au murit la vârsta la care nu au putut face nimic bun sau rău. În schimb, dacă cei din urmă vor învia printre sfinți, adică printre cei care au făcut bine, în ce categorie vor fi înviați cei dintâi, dacă nu printre cei care au greșit, căci nu credem că unele suflete omenești nu își vor primi trupurile, fie spre învierea vieții, fie spre învierea Judecății? Această teorie, deja înainte de a fi respinsă, displace prin însăși noutatea ei. Apoi, ar accepta cineva să credem că creștinii se grăbesc să-și boteze copiii pentru trupurile, nu pentru sufletele lor? Într-adevăr, Fericitul Ciprian, fără să stabilească o regulă nouă, ci păstrând credința nestrămutată a Bisericii, pentru a-i corecta pe cei care socoteau că un copil nu trebuie botezat decât după opt zile de la naștere, a spus că sufletul, nu trupul copilului, trebuie scăpat de la pierzanie și a fost de părere, împreună cu mai mulți colegi episcopi, că poate fi botezat după rânduială de îndată ce s-a născut.

**24.** Dar fiecare să gândească ce vrea împotriva unei păreri a lui Ciprian, care poate că nu a văzut ceea ce trebuia văzut; numai să nu aibă nimeni o opinie contrară credinței incontestabile a Apostolului, care propovăduiește că din pricina păcatului unuia

---

[1932] *Psalmul* 115, 1; *Ioan* 5, 28-29.

[1933] *1 Corinteni* 15, 21-22; *Ioan* 5, 29.

singur toți au fost duși spre osândă; nu îi izbăvește de această osândă decât „harul lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos, Domnul nostru"[1934], Unul în care sunt înviați toți cei înviați. Nimeni nu gândește împotriva obiceiului temeinic al Bisericii, căci, dacă am alerga să dăm, spre a fi botezate, doar trupurile copiilor, atunci ar fi aduși și morții pentru a fi botezați.

25. Așa stând lucrurile, trebuie să căutăm și să găsim motivul pentru care sunt osândite sufletele care sunt nou create pentru fiecare nou-născut, dacă copiii mici mor fără Taina lui Hristos. Și Sfânta Scriptură, și Sfânta Biserică depun mărturie că sunt osândite sufletele care au părăsit astfel trupul. De aceea, teoria privitoare la sufletele nou create, dacă nu se opune acestei credințe foarte bine întemeiate, va fi a mea; dacă se opune, va înceta să fie și a ta.

26. Nu vreau să mi se spună că este necesar să înțeleg, în favoarea acestei teorii, versetele: „Care plăsmuiește duhul omului înlăuntrul său"[1935] și: „Cel ce a plăsmuit îndeosebi inimile lor"[1936]. Trebuie să căutăm un argument foarte puternic și de neînvins, care să nu ne silească să credem că Dumnezeu osândește vreun suflet dacă el este fără vină. Căci poate este tot atât de important să creezi, sau poate chiar mai mult, decât să plăsmuiești; și totuși s-a scris: „Inimă curată creează în mine, Dumnezeule!"[1937] Și nu se poate crede că în acest pasaj sufletul dorește să fie înainte de a exista. Deci, așa cum sufletul, existând deja, este creat prin reînnoirea dreptății, tot astfel, existând deja, este plăsmuit prin conformarea la învățătura religioasă. Nici ceea ce s-a scris în *Ecclesiast*: „Și ca pulberea să se întoarcă în pământ cum a fost, iar sufletul să se întoarcă la Dumnezeu, Care l-a dat"[1938] nu confirmă această teorie, care vrem să fie a noastră, ci îi susține mai mult pe cei care socotesc că sufletele provin din unul singur. Căci, spun aceștia, așa cum pulberea se întoarce în pământ cum a fost, iar carnea, despre care s-a vorbit aici, totuși nu se întoarce la omul din care s-a propagat, ci în pământul din care a fost făcut primul om, tot astfel duhul propagat dintr-un singur duh nu se întoarce la acesta, ci la Domnul, de către Care a fost dat. Însă, fiindcă această mărturie

[1934] SFÂNTUL CIPRIAN AL CARTAGINEI, *Epistole*, LXIV, 2-6.

[1935] *Zaharia* 12, 1.

[1936] *Psalmul* 32, 15.

[1937] *Psalmul* 50, 11.

[1938] *Ecclesiastul* 12, 7.

are pentru ei o semnificație ce nu pare cu totul contrară părerii pe care vreau să o apăr, am socotit doar că trebuie să îi atrag atenția Înțelepciunii Tale să nu încerce să mă elibereze prin aceste mărturii de neliniștile mele de acum. Nimeni nu poate, printr-o simplă dorință, să facă să fie adevărat ceea ce nu este adevărat; totuși, dacă ar fi cu putință, aș dori ca această teorie să fie adevărată, după cum năzuiesc, pentru ca, dacă este adevărată, tu să o aperi limpede și într-un mod de neînvins.

27. Dar această dificultate îi însoțește și pe cei care sunt de părere că sufletele, existând altundeva și fiind pregătite dinainte, de la începutul lucrărilor divine, sunt trimise de Dumnezeu în trupuri. Însă și acestora li se poate pune întrebarea: dacă sufletele fără vină vin ascultătoare acolo unde sunt trimise, de ce sunt pedepsite în copiii mici, dacă și-au încheiat viața fără să fie botezați? Dificultatea există deopotrivă în ambele teorii. Par să iasă mai ușor din această problemă cei care susțin că sufletele sunt legate fiecare de câte un trup, după faptele lor din viața anterioară. Ei socotesc că aceasta este ceea ce se cheamă „a muri în Adam", adică să suferi chinuri în carnea care s-a transmis de la Adam; și spun că harul lui Hristos îi izbăvește de păcat deopotrivă pe copii împreună cu cei în toată firea. Este drept, adevărat, foarte bine să spui că harul lui Hristos îi izbăvește de păcat atât pe copii, cât și pe cei în toată firea. Dar nu cred, nu încuviințez, nu consimt că într-o viață anterioară sufletele au păcătuit și de aceea au fost azvârlite în temnița cărnii. Mai întâi, pentru că nu știu pe ce căi ocolite ajung acești teologi la această idee, că, după scurgerea nu știu câtor veacuri, trebuie să ne întoarcem la povara unei cărni coruptibile și la chinurile care trebuie îndurate; și nu știu dacă ne putem gândi la ceva mai îngrozitor decât această opinie. Apoi, cine este defunctul cel drept, despre care, dacă ei spun adevărul, nu trebuie să ne întrebăm cu îngrijorare dacă, păcătuind în sânul lui Avraam, nu va fi aruncat în flăcările Celui Bogat? De ce nu se poate păcătui după această viață corporală, dacă s-a putut înainte? În sfârșit, una este să fi păcătuit în Adam – de aceea spune Apostolul: „Întru care toți au păcătuit"[1939] –, și cu totul altceva să fi păcătuit în afara lui Adam, nu știu unde, și de aceea să fii împins, ca într-o temniță, în carnea care s-a propagat de la Adam. Cât despre opinia că toate sufletele provin din unul

[1939] *Romani* 5, 12.

singur, nu vreau să o discut, decât dacă este necesar. O, să dea Domnul ca teoria despre care vorbim acum, dacă este adevărată, să fie în așa fel apărată de tine, încât acest lucru să nu mai fie necesar!

**28.** Deși doresc, mă rog, cer cu ardoare și aștept ca Domnul să risipească, prin tine, neștiința mea în legătură cu acest subiect, totuși, dacă, Doamne ferește, nu o voi merita, voi cere răbdare față de mine de la Domnul Dumnezeul nostru, în Care credem într-atât, încât, chiar dacă nu ni se deschide o ușă la care batem, să nu trebuiască să murmurăm în niciun fel împotriva Lui. Să ne amintim ce le-a spus apostolilor: „Încă multe am a vă spune, dar acum nu puteți să le purtați"[1940]. În ceea ce mă privește, și eu am aceeași părere în această chestiune. Și, pentru că o știu, nu mă voi indigna că sunt judecat nedemn, pentru ca din această pricină să nu fiu considerat și mai nedemn. Căci nu știu multe alte asemenea lucruri, pe care nu le pot aminti sau enumera. Și aș suporta această ignoranță dacă nu m-aș teme ca vreuna dintre aceste opinii să nu se furișeze în minți care nu sunt pregătite mai dinainte, împotriva credinței pe care trebuie să o păstrăm nestrămutată. Dar, înainte de a ști care dintre aceste opinii trebuie aleasă, mărturisesc că gândesc, nu fără motiv, așa: opinia care este adevărată nu este potrivnică credinței puternice și întemeiate, prin care Biserica crede că nici micuții nou-născuți ai oamenilor nu pot fi izbăviți de osândă decât prin harul numelui lui Hristos, pe care l-a arătat prin Tainele Sale.

## EPISTOLA CXXXII[1941]

### Augustin către Ieronim
### Despre o cugetare a Apostolului Iacov

**1.** În ceea ce privește ce ți-am scris, venerabile frate întru Hristos, Ieronim, când te întrebam cu privire la sufletul omenesc, dacă sunt create și acum suflete noi, câte unul pentru fiecare om care se naște, și dacă atrag asupra lor lanțul păcatului, despre care, neîndoielnic, credem că trebuie să fie dezlegat prin Taina harului

[1940] *Ioan* 16, 12.
[1941] Scrisă în primăvara anului 415.

lui Hristos chiar și în cazul copiilor nou-născuți, pentru că a ieșit un manuscris destul de mare, nu am vrut să te împovărez cu o altă problemă; dar, cu cât o chestiune este mai urgentă, cu atât nu poate fi trecută cu vederea. Prin urmare, te rog și te conjur, întru Domnul, să îmi expui ceea ce cred că le va fi multora de folos sau, dacă tu însuți sau altcineva a făcut această expunere, trimite-ne-o, ca să vedem cum trebuie să înțelegem ceea ce se găsește în *Epistola Apostolului Iacov*: „Pentru că cine va păzi toată Legea, dar va greși într-o singură poruncă, s-a făcut vinovat față de toate poruncile"[1942]. Acest subiect este de așa natură și atât de important, încât mă căiesc mult că nu ți-am scris de atâta vreme.

2. Această problemă se referă la comportarea din viața prezentă, la calea prin care putem să ajungem la viața veșnică, nu la cercetarea vieții trecute, care s-a scufundat într-o adâncă uitare, așa cum este ceea ce am socotit că trebuie să te întreb cu privire la suflet. Se spune că există o povestire frumoasă, care se potrivește destul de bine acestui subiect. După ce un om a căzut într-o fântână, în care era atât de multă apă încât trebuia mai curând scos afară ca să nu moară, decât să vorbească și să se sufoce, s-a apropiat de el cineva care l-a văzut și, plin de milă, i-a spus: „Cum ai căzut acolo?" Iar omul i-a zis: „Întreabă-te, te rog, cum să mă eliberezi de aici, nu cum am căzut". La fel, de vreme ce mărturisim și avem credința universală că până și sufletul unui copil mic trebuie să fie eliberat, prin harul lui Hristos, de vina păcatului, ca dintr-un puț, este suficient să știm prin ce mijloc poate fi izbăvit, chiar dacă nu vom ști niciodată cum a căzut în acel păcat. Numai că am socotit că trebuie să pun această întrebare pentru ca nu cumva, lipsiți de orice prevedere, dintre toate opiniile referitoare la încarnarea sufletului, să o susținem pe cea care contrazice ideea că sufletul unui copil mic trebuie izbăvit, deoarece nu admite că acest suflet poate cădea în păcat. Prin urmare, ne menținem cu cea mai mare tărie părerea că sufletul unui copil mic trebuie izbăvit de vina păcatului și că nu există alt mijloc de a-l izbăvi decât „harul lui Dumnezeu, prin Domnul nostru Iisus Hristos"[1943]; dacă putem cunoaște cauza și originea păcatului însuși, le vom putea ține piept mai bine pregătiți și instruiți acelor flecari care nu discută, ci sunt puși pe harță. Însă,

[1942] *Iacov* 2, 10.
[1943] *Romani* 7, 25.

dacă nu ne stă în putință, faptul că nu cunoaștem originea acestei nenorociri nu înseamnă că îndatorirea milei trebuie să înceteze. Împotriva celor cărora li se pare că știu ceea ce nu știu suntem mai apărați prin aceea că nu ignorăm neștiința noastră. Una este să ignori ceea ce este rău să fie ignorat, și altceva să ignori ceea ce fie nu poți, fie nu este nevoie să cunoști, fie este indiferent pentru viața pe care ne-o dorim. Însă pasajul din *Epistola Apostolului Iacov* despre care te întreb se ocupă de însăși conduita cu care trăim și ne străduim să Îi fim plăcuți lui Dumnezeu ca să trăim veșnic.

3. Așadar, cum trebuie să înțelegem, rogu-te, acest pasaj: „Pentru că cine va păzi toată Legea, dar va greși într-o singură poruncă, s-a făcut vinovat față de toate poruncile"[1944]? Oare cel care a comis un furt sau chiar și cel care i-a spus bogatului: „Șezi aici", iar sărmanului: „Tu stai acolo, în picioare", este vinovat de homicid, de adulter și de sacrilegiu? Iar dacă nu este, atunci cum se face că acela care a greșit într-o singură privință a devenit vinovat în toate? Oare ce am spus despre cel bogat și cel sărman nu intră în rândul acestor greșeli prin care, dacă cineva comite doar una dintre ele, devine vinovat de toate? Dar trebuie să ne reamintim de unde vine această cugetare, ce cuvinte spuse mai înainte, de care se leagă și depinde, i-au dat naștere. „Frații mei, nu căutând la fața omului să aveți credința în Domnul nostru Iisus Hristos, Domnul slavei. Căci, dacă va intra în adunarea voastră un om cu inele de aur în degete, în veșmânt alb, și va intra și un sărac în haină murdară, iar voi puneți ochii pe cel care poartă haină minunată și-i ziceți: «Tu șezi bine aici», pe când săracului îi ziceți: «Tu stai acolo, în picioare» sau: «Șezi jos, sub scaunul picioarelor mele», n-ați făcut voi oare, în gândul vostru, deosebire între unul și altul și nu v-ați făcut judecători cu socoteli viclene? Ascultați, iubiții mei frați: oare nu Dumnezeu i-a ales pe cei ce sunt săraci în ochii lumii, dar bogați în credință și moștenitori ai Împărăției pe care a făgăduit-o El celor ce Îl iubesc? Iar voi ați necinstit pe cel sărac!"[1945], pe cel căruia i s-a spus: „Tu stai acolo, în picioare", în timp ce omului cu inel de aur i se spusese: „Tu șezi bine aici". Apoi continuă, dezvoltând și explicând aceeași sentență: „Oare nu bogații vă asupresc pe voi și nu ei vă târăsc la judecăți? Nu sunt ei cei ce hulesc numele cel

[1944] *Iacov* 2, 10.
[1945] *Iacov* 2, 1-6.

bun întru care ați fost chemați? Dacă, într-adevăr, împliniți Legea împărătească, potrivit Scripturii: «Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți», bine faceți. Însă, de căutați la fața omului, faceți păcat și Legea vă osândește ca pe niște călcători de lege"[1946]. Vedeți în ce fel îi numește pe călcătorii Legii, care îi spun bogatului: „Șezi aici" și sărmanului: „Stai acolo în picioare". De aceea, ca să nu creadă că încălcarea Legii doar în această singură privință este un păcat fără importanță, continuă, adăugând: „Pentru că cine va păzi toată Legea, dar va greși într-o singură poruncă, s-a făcut vinovat față de toate poruncile". Căci cine a spus: „Nu te vei desfrâna" a spus și: „Nu vei ucide". Iar dacă nu vei ucide, însă te vei desfrâna, vei deveni călcător al Legii, din cauza a ceea ce spusese: „Legea vă osândește ca pe niște călcători de Lege". Așa stând lucrurile, se pare că este logic (dacă nu ni se arată o altă modalitate de a înțelege) să fie judecat drept idolatru, hulitor, adulterin și homicid și, ca să nu le amintesc pe toate celelalte (căci ar dura prea mult), vinovat cel care i-a spus bogatului: „Șezi aici", iar sărmanului: „Stai acolo în picioare", dându-i mai multă cinstire celui dintâi decât celuilalt. Desigur, păcătuind într-o singură privință, devine vinovat de toate.

4. Pe de altă parte, cel care are o singură virtute le are pe toate, iar cel căruia îi lipsește una singură nu are niciuna. Iar dacă acest lucru este adevărat, atunci sentența despre care vorbim se dovedește a fi adevărată. Însă eu vreau ca ea să fie expusă, nu dovedită, pentru că, în ochii noștri, este mai puternică prin ea însăși decât cugetările tuturor filozofilor. Și, desigur, dacă este enunțată o părere conformă cu adevărul despre virtuți și vicii, nu rezultă că, din această cauză, toate păcatele sunt egale. Căci teoria despre inseparabilitatea virtuților (deși s-ar putea să mă înșel, totuși îmi amintesc că așa e, chiar dacă cu greu) le-a plăcut tuturor filozofilor, care au spus că aceleași virtuți sunt necesare pentru purtarea din timpul vieții. Cât despre egalitatea păcatelor, numai stoicii au îndrăznit să o discute, contrar sentimentului comun al oamenilor; în scrierea ta împotriva lui Iovinian[1947], care era stoic în ceea ce privește această doctrină, dar epicureu când era vorba despre căutarea și apărarea plăcerilor, tu ai combătut foarte clar, folosindu-te de Sfintele Scripturi, această părere lipsită de temei. Din

[1946] *Iacov* 1, 6-9.
[1947] FERICITUL IERONIM, *Împotriva lui Iovinian*, II, 21-34.

acea disertație a ta, atât de plăcută și de strălucită, reiese destul de limpede că autorii noștri – sau, mai degrabă, Adevărul care vorbea prin gura lor – nu au admis că toate păcatele sunt egale. Voi încerca să explic pe cât îmi stă în putință, cu ajutorul lui Dumnezeu, cum se poate face ca, dacă este adevărat ce am spus despre virtuți, să nu fim totuși siliți, prin aceasta, să recunoaștem egalitatea tuturor păcatelor. Dacă voi reuși, mă vei aproba; când nu voi fi la înălțimea sarcinii asumate, o vei face tu în locul meu.

5. Desigur, convingerea că, dacă cineva are o virtute, le are pe toate, iar dacă îi lipsește una, îi lipsesc toate, provine din ideea că înțelepciunea nu poate fi nici slabă, nici nedreaptă, nici lipsită de măsură; căci, dacă ea are una din aceste lipsuri, nu este înțelepciune. Apoi, dacă înțelepciunea există doar atunci când este și puternică, și dreaptă, și moderată, atunci, cu siguranță, acolo unde există este însoțită de celelalte virtuți. Astfel, nici curajul nu poate fi neînțelept sau necumpătat sau nedrept. La fel, și cumpătarea trebuie să fie înțeleaptă, curajoasă și dreaptă. La fel, dreptatea nu există dacă nu este înțeleaptă, curajoasă și cumpătată. În felul acesta, atunci când una dintre virtuți există cu adevărat, există deopotrivă și celelalte. Însă, când lipsesc celelalte, ea nu există cu adevărat, chiar dacă pare asemănătoare.

6. Căci există, după cum știi, unele vicii contrare prin vădită opoziție virtuților, ca, de exemplu, neînțelepciunea înțelepciunii. Însă există altele care doar prin faptul că sunt vicii devin contrare, dar totuși asemănătoare lor printr-o aparență înșelătoare; de exemplu, nu cum îi este înțelepciunii neînțelepciunea, ci viclenia. Vorbesc acum despre acea viclenie ale cărei înțeles și nume se referă, în mod obișnuit, la oamenii răuvoitori, nu despre felul în care se exprimă adesea Scriptura noastră, care folosește termenul „viclenie” în sens bun. De aici expresia „vicleni ca șerpii”[1948] și: „Pentru a le da celor naivi istețime”[1949]. De altminteri, chiar printre autorii profani, un foarte fin cunoscător al limbii romane a spus: „Totuși aceluia nu îi lipseau dibăcia și viclenia de a se păzi”[1950], luând cuvântul „viclenie” în sens bun; dar la ei acest uz este foarte rar, în timp ce la noi este foarte frecvent. La fel, în domeniul cumpătării este

[1948] *Matei* 10, 16.
[1949] *Pildele* 1, 4.
[1950] SALLUSTIUS, *Despre conjurația lui Catilina*, 26, 2.

foarte clar că risipa este opusul economiei. Dar ceea ce numim îndeobște „meschinărie" este un defect asemănător, într-adevăr, economiei, dar nu prin natura sa, ci printr-o falsă aparență. Tot ca urmare a neasemănării vădite, nedreptatea este contrară dreptății. Însă dorința de răzbunare pare a imita dreptatea, dar este un defect. Lașitatea este, evident, opusul curajului, dar duritatea se deosebește de aceasta din urmă prin natura sa, chiar dacă asemănarea dintre ele este înșelătoare. Statornicia face parte din virtute; nestatornicia este foarte departe de ea și, neîndoielnic, îi este contrară; însă îndărătnicia năzuiește să fie numită statornicie, și nu este, pentru că cea din urmă este o virtute, iar îndărătnicia, un defect.

7. Pentru ca să nu fim nevoiți să repetăm aceleași lucruri, să luăm un exemplu din care putem înțelege restul: Catilina[1951], așa cum au scris cei care au putut să îl cunoască, putea îndura frigul, setea, foamea și „era răbdător la nemâncare, la ger, la veghe, mai mult decât ar crede cineva"[1952], și, de aceea, i se părea lui însuși și oamenilor săi că este înzestrat cu un mare curaj. Dar acest curaj nu era înțelept, căci alegea răul în locul binelui. Nu era cumpătat, ci pătat de cea mai rușinoasă corupție. Nu era drept, căci Catilina uneltise împotriva patriei sale. De aceea, nu era nici curaj, ci duritatea lui își lua numele de curaj, ca să-i înșele pe proști. Căci, dacă ar fi fost curaj, ar fi fost o virtute, nu un defect. Însă, dacă ar fi fost o virtute, ea nu ar fi fost părăsită de celelalte virtuți, care sunt tovarășele ei nedespărțite.

8. De aceea, când ne întrebăm în legătură cu viciile dacă, în mod similar, există toate când există unul singur, sau nu există când nu există niciunul, este greu de arătat aceasta, fiindcă, de obicei, unei virtuți i se opun două vicii: și cel care îi este contrar în mod vădit, și cel care se ascunde în spatele unei oarecare asemănări. Din acest motiv, se vedea mai ușor că acel curaj al lui Catilina nu era curaj, fiindcă nu era însoțit de alte virtuți. Însă poate fi greu de dovedit că era lașitate, de vreme ce se manifesta prin puterea de a îndura și de a suferi cele mai grele încercări „mai mult decât ar crede cineva". Dar poate că, pentru cei care cercetează mai atent, duritatea însăși apare ca o lașitate, fiindcă nu ia în seamă efortul bunelor

[1951] Lucius Sergius Catilina (108-62 î.Hr.) a fost un patrician roman, soldat și senator, cunoscut pentru încercarea de a răsturna Republica Romană și, în special, puterea Senatului.
[1952] SALLUSTIUS, *Despre conjurația lui Catilina*, 5, 3.

porniri prin care se dobândește curajul. Totuși, fiindcă există cutezători care nu sunt temători și, invers, temători cărora le lipsește cutezanța, dat fiind că amândouă sunt vicii, deoarece cel care este înzestrat cu virtutea adevărată a curajului nici nu cutează în chip nesocotit, nici nu se teme fără motiv, suntem siliți să recunoaștem că viciile sunt mai numeroase decât virtuțile.

**9.** De unde rezultă că uneori un viciu este înlăturat de un alt viciu, ca, de exemplu, dragostea de bani, care este înlăturată de dragostea de glorie. Alteori, un viciu dispare, dar îi iau locul mai multe – de exemplu, bețivul, care a învățat să bea puțin din îndărătnicie și ambiție. Astfel, unele vicii pot dispărea, dar alte vicii, nu virtuți, le iau locul și, de aceea, sunt mai numeroase. Însă, dacă o singură virtute pătrunde în suflet, fiindcă le aduce cu sine și pe celelalte, cu siguranță dispar toate acele vicii care existau în el. Căci nu există toate în suflet, ci uneori sunt în număr egal, alteori cele mai numeroase le urmează celor mai puțin numeroase, sau cele mai puțin numeroase celor mai numeroase.

**10.** Dar trebuie să cercetăm mai atent dacă lucrurile sunt așa. Căci nu este de origine divină cugetarea care spune: „Cine are o virtute le are pe toate și nu are niciuna dacă îi lipsește una", ci așa au crezut niște oameni, foarte inteligenți, foarte învățați și meditativi, totuși oameni. În ceea ce mă privește, nu știu ce să spun. Eu nu susțin că bărbatul, de la care își trage numele virtutea[1953], sau femeia care îi păstrează soțului ei fidelitatea conjugală, dacă face aceasta datorită poruncii și a răsplății făgăduite de Dumnezeu și îi este credincioasă de la început, nu au curățenie morală sau că aceasta nu este deloc o virtute sau că este o virtute mică – la fel și despre soțul care îi păstrează aceeași fidelitate soției. Există totuși mulți asemenea oameni și n-aș putea spune că vreunul dintre aceștia fără păcat; iar acel păcat, oricare ar fi el, a provenit, desigur, dintr-un viciu. Ca urmare, curățenia conjugală la bărbații și la femeile credincioase, deși este neîndoielnic o virtute (pentru că nu este nici nimic, nici un viciu), totuși nu aduce cu sine toate virtuțile. Căci, dacă toate virtuțile s-ar afla în suflet, nu ar exista niciun viciu și, dacă nu există niciun viciu, fără îndoială nu există niciun păcat. Însă cine este fără de păcat? Cine este fără niciun viciu, adică fără vreun fel de imbold sau rădăcină a păcatului, după cum strigă cel care era culcat

[1953] În latină: *uir* („bărbat") și derivatul lui, *uirtus* („bărbăție, vitejie, virtute").

la pieptul Domnului: „Dacă zicem că păcat nu avem, ne amăgim pe noi înșine și adevărul nu este întru noi”[1954]? Nu trebuie să insist mai mult pe lângă tine în legătură cu aceasta, ci pentru ceilalți care poate că vor citi rândurile de față. Și tu ai dovedit exact acest lucru privitor la Sfintele Scripturi în aceeași splendidă lucrare contra lui Iovinian[1955], când ai citat următorul text din aceeași epistolă, din care sunt cuvintele pe care acum căutăm să le înțelegem: „Pentru că toți greșim în multe chipuri”[1956]. Într-adevăr, nu spune: „Greșiți”, ci: „Greșim”, vorbind în calitate de apostol al lui Hristos și zicând în același pasaj: „Pentru că cine va păzi toată Legea, dar va greși într-o singură poruncă, s-a făcut vinovat față de toate poruncile”[1957]. El a spus acolo că nu doar într-o singură privință, ci în multe, și nu doar unii, ci toți am greșit.

**11.** Însă departe de noi gândul că vreun credincios crede că atâtea mii de slujitori ai Lui, care spun nefățarnic că au păcătuit (ca să nu se amăgească pe ei înșiși și adevărul să sălășluiască în ei), nu au nicio virtute, deoarece virtutea este o mare înțelepciune. Dumnezeu i-a spus omului: „Iată, pietatea este înțelepciunea”[1958]! Departe de noi să spunem că atâția și atât de admirabili credincioși și oameni pioși nu au evlavie față de Dumnezeu, pe care grecii o numesc fie εὐσέβεια, fie și mai expresiv θεοσέβεια! Însă ce este evlavia, dacă nu cultul lui Dumnezeu? Și cum este cultivat, dacă nu prin dragoste? Căci dragostea, care vine dintr-o inimă curată, dintr-o conștiință onestă și dintr-o credință neprefăcută, este marea și adevărata virtute, fiindcă ea însăși este și scopul poruncii. Pe drept s-a spus: „Tare ca moartea”, fie pentru că, la fel ca moartea, nimeni nu a învins-o, fie pentru că în această viață măsura dragostei merge până la moarte, așa cum zice Domnul: „Mai mare dragoste decât aceasta nimeni nu are, ca sufletul lui să și-l pună pentru prietenii săi”[1959], fie, mai degrabă, pentru că, așa cum moartea smulge sufletul din simțurile cărnii, la fel dragostea îl smulge din poftele trupești. Acesteia i se supune știința; în acest caz, ea este folositoare, căci fără [dragoste] se umflă în pene. Într-adevăr, când [dragostea] împlinește constru-

---

[1954] *1 Ioan* 1, 8.
[1955] *Cf.* FERICITUL IERONIM, *Împotriva lui Iovinian*, II, 2.
[1956] *Iacov* 3, 2.
[1957] *Iacov* 2, 10.
[1958] *Iov* 28, 28.
[1959] *Ioan* 15, 13.

ind, știința nu va găsi niciun gol pe care să-l umfle. Dar Scriptura a arătat printr-o definiție că știința este folositoare, atunci când, după ce a spus: „Iată, pietatea este înțelepciunea", a adăugat în continuare: „Iar abținerea de la rele este priceperea"[1960]. Prin urmare, de ce nu spunem: cine are această virtute le are pe toate, deoarece plenitudinea Legii este dragostea? Sau cu cât mai mult există ea în om, cu atât mai mult este acesta înzestrat cu virtute, iar cu cât mai puțin o are, cu atât mai puțin se află în el virtutea, pentru că ea este virtutea însăși și, cu cât mai puțin se află în el virtutea, cu atât mai mult se află viciul? Deci, acolo unde ea va fi deplină și desăvârșită, nu va rămâne nimic din viciu.

12. Drept urmare, mie mi se pare că stoicii se înșală, fiindcă nu vor ca omul, care se îndreaptă către înțelepciune, să posede pe deplin înțelepciune, ci spun că o va avea atunci când va fi întru totul desăvârșit. Ei nu neagă acest progres, dar, dacă nu se înalță în atmosfera liberă a înțelepciunii, țâșnind deodată dintr-un abis, nu va fi nicidecum un înțelept. Căci, așa cum nu are importanță pentru un om care se sufocă dacă are deasupra sa o apă adâncă de multe stadii[1961] sau doar de o palmă sau de un deget, la fel spun ei despre cei care năzuiesc către înțelepciune că înaintează ca și cum s-ar înălța în aer dintr-un hău de ape, dar că, dacă nu au scăpat de tot de prostie, înaintând ca și cum ar ieși dintr-o apă care îi acoperă, nu au virtute și nu sunt înțelepți. Însă, când au scăpat de prostie, posedă pe deplin înțelepciunea și nu mai rămâne nici urmă din cea dintâi; de aceea nu poate exista în ei niciun păcat.

13. Această comparație, în care prostia este asemănată cu apa, iar înțelepciunea cu aerul, pentru ca sufletul, parcă țâșnind dintr-odată din strânsoarea prostiei către înțelepciune, să respire, nu mi se pare că se potrivește cu autoritatea Scripturilor noastre; mai potrivită mi se pare comparația care asemuiește viciul sau prostia cu întunericul, iar virtutea sau înțelepciunea cu lumina, atâta cât pot aceste apropieri să fie transferate din sfera corporală în cea inteligibilă. Așadar, sufletul nu trebuie privit ca și cum, ieșind din apă în aer, de îndată ce va trece de suprafața ei, va putea respira atât cât are nevoie, ci ca și cum, înaintând din întuneric către lumină, este iluminat treptat. Până să se împlinească aceasta cu totul,

[1960] *Iov* 28, 28.
[1961] Stadiul este o măsură de lungime echivalentă cu 125 de pași sau, aproximativ, 185 m.

spunem că sufletul, ca și cum ar ieși dintr-o peșteră tainică, este atins de apropierea luminii cu atât mai mult cu cât se apropie de ieșire, astfel încât ceea ce este luminos în el să vină de la lumina spre care se îndreaptă, iar ceea ce este întunecat, de la întunericul din care iese. Și, astfel, „nimeni din cei vii nu va fi drept înaintea lui Dumnezeu”[1962], dar totuși „dreptul din credință este viu”[1963]. Și „sfinții sunt îmbrăcați în dreptate”, unul mai mult, altul mai puțin. Iar cel mai bun este cel care păcătuiește cel mai puțin.

14. Dar ce fac? Ca și cum aș fi uitat cu cine vorbesc, m-am transformat într-un profesor, în timp ce îți spun ce vreau să aflu de la tine. Dar, fiindcă hotărâsem să îți dezvălui, ca să o examinezi, părerea mea despre egalitatea păcatelor (de la ea a pornit chestiunea de care mă ocupam), voi încheia, în sfârșit, cu o concluzie. Este adevărat că acela care are o virtute le are pe toate, iar cel căruia îi lipsește o virtute nu are niciuna, iar păcatele nu sunt egale cu virtuțile, fiindcă, acolo unde nu se află nicio virtute, nimic nu este drept, și totuși, din acest motiv, nu există mai rău decât răul, nici mai strâmb decât ceea ce este strâmb. Însă – și socotesc că ceea ce cred eu este mai exact și mai în acord cu Sfintele Scripturi – pornirile sufletului sunt precum cele ale mădularelor trupului, nu pentru că sunt vizibile spațial, ci pentru că sunt percepute prin afecte, iar o parte este mai luminată, alta mai puțin, alta este cu totul lipsită de lumină și umbrită de un obstacol întunecat. Așa încât, desigur, după cum cineva are parte de strălucirea iubirii pioase într-o acțiune mai mult, în alta mai puțin, iar în alta deloc, tot așa se poate spune că un om are o virtute, că nu o are pe alta sau că posedă o virtute într-o măsură mai mare sau mai mică. Căci putem spune corect și că „dragostea este mai mare la acesta decât la acela”, și că „există oarecare dragoste în acesta, niciuna în acela”, în măsura în care este vorba despre dragostea care înseamnă pietate; și putem spune că în unul și același om se află mai multă curățenie decât răbdare și că ea este mai mare azi decât ieri, dacă progresează, și că încă nu are înfrânare, dar are o mare bunătate.

15. Ca să exprim în mod general și pe scurt ideea pe care o am despre virtute, în ceea ce privește o viață dreaptă, virtutea este dragostea cu care este iubit ceea ce trebuie să fie iubit. Ea este mai

[1962] *Psalmul* 142, 2.

[1963] *Romani* 1, 17; *Galateni* 3, 11; *Evrei* 10, 38.

mare la unii, la alții mai mică, iar la alții nu există deloc; dar dragoste deplină, care nu mai poate spori cât timp trăiește omul, nu există în nimeni. Însă, câtă vreme poate spori, cu siguranță că ceea ce este mai puțin decât ar trebui ea să fie provine din viciu. Din cauza acestui viciu, „nu este om drept pe pământ care să facă binele și să nu păcătuiască"[1964]. Din cauza acestui viciu, nimeni din cei vii nu va fi drept înaintea lui Dumnezeu[1965]. Din cauza acestui viciu, „dacă zicem că păcat nu avem, ne amăgim pe noi înșine și adevărul nu este întru noi"[1966]. De aceea, oricât de mult am progresa, trebuie să spunem: „Și ne iartă nouă greșelile noastre"[1967], chiar dacă, prin botez, toate vorbele, faptele și gândurile noastre ne-au fost iertate. Prin urmare, cel care vede corect vede unde, când și de unde trebuie să nădăjduim acea desăvârșire căreia nu i se poate adăuga nimic. În schimb, dacă nu ar exista poruncile, de bună seamă că omul nu ar avea cum să se cerceteze cu destulă siguranță și să vadă de ce anume să se țină departe, spre ce să-și îndrepte strădaniile, pentru ce să se roage. Așadar, folosul poruncilor este mare, numai dacă i se îngăduie liberului arbitru să fie onorat din plin cu harul lui Dumnezeu.

**16.** Dacă așa stau lucrurile, cum se face vinovat de toate păcatele, dacă a greșit într-o singură privință, cel care a respectat în întregime Legea? Oare, pentru că „împlinirea Legii este iubirea"[1968], prin care Îl iubim pe Dumnezeu și pe aproapele nostru, în ale cărei porunci „se cuprind toată Legea și prorocii"[1969], se face pe merit vinovat de toate păcatele cel care făptuiește împotriva iubirii de care depinde totul? În schimb, nimeni nu păcătuiește dacă nu purcede împotriva ei, pentru că [poruncile]: „«Să nu săvârșești adulter, să nu ucizi, să nu furi, să nu mărturisești strâmb, să nu poftești» și orice altă poruncă ar mai fi se cuprind în acest cuvânt: «Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți». Iubirea nu face rău aproapelui; iubirea este deci împlinirea Legii"[1970]. Nimeni nu își iubește aproapele dacă nu Îl iubește pe Dumnezeu, ca să dăruiască,

---

[1964] *Ecclesiastul* 7, 20.
[1965] *Cf. Psalmul* 142, 2.
[1966] *1 Ioan* 1, 8.
[1967] *Matei* 6, 12.
[1968] *Romani* 13, 10.
[1969] *Matei* 22, 40.
[1970] *Romani* 13, 9-10.

pe cât poate, acest lucru celui pe care îl iubește ca pe sine însuși, pentru ca și acela să Îl iubească pe Dumnezeu, pe Care, dacă nu Îl iubește, nu se iubește nici pe sine, nici pe aproapele său. Astfel, cel care va respecta Legea, dacă va comite un singur păcat, se face vinovat de toate păcatele, fiindcă făptuiește împotriva iubirii, de care este legată toată Legea. Prin urmare, se face vinovat de toate păcatele dacă încalcă această iubire de care depind toate.

17. Deci de ce nu s-ar putea vorbi despre egalitatea păcatelor? Oare pentru că încalcă mai mult iubirea cel care face un păcat mai mare și mai puțin cel care face un păcat mai mic? Și pentru că, prin aceasta, se acceptă ideea de a păcătui „mai mult" și „mai puțin", adică te faci vinovat de toate păcatele, dar cel care comite păcate mai grave sau mai numeroase este mai vinovat, iar cel care comite păcate mai ușoare sau mai puține este mai puțin vinovat; adică vinovăția este cu atât mai mare cu cât este mai mare păcatul, și cu atât mai mică cu cât este mai mic păcatul; totuși, chiar dacă cineva a comis un singur păcat, se face vinovat de toate, fiindcă a făptuit împotriva iubirii, de care depind toate? Dacă aceste afirmații sunt adevărate, se împlinește ceea ce spune un om dăruit cu harul apostolic: „Pentru că toți greșim în multe chipuri"[1971]. Greșim, dar unul mai grav, altul mai ușor. Oricât de mult sau de puțin a păcătuit cineva, păcatul acestuia este cu atât mai mare cu cât Îl iubește mai puțin pe Dumnezeu și pe aproapele său. Și invers, cu cât mai mic este păcatul săvârșit, cu atât mai mare este iubirea de Dumnezeu și de aproapele său. Așadar, cu cât ești mai plin de nedreptate, cu atât ești mai lipsit de iubire. Și ești desăvârșit în iubire când nu îți mai rămâne nimic din slăbiciunea ta.

18. După părerea mea, nu trebuie să socotim ușor păcatul de a privi la fața omului când avem credință în Domnul nostru Iisus Hristos, dacă legăm diferența dintre a ședea și a sta în picioare de demnitățile de ordin bisericesc. Cine ar putea suporta să fie ales un bogat ca să ocupe o poziție de onoare în biserică, în timp ce un sărac mai instruit și mai sfânt să fie disprețuit? Iar dacă Apostolul vorbește despre adunările zilnice, cine nu păcătuiește, dacă totuși păcătuiește, atunci când judecă în sinea sa că cineva este cu atât mai bun cu cât este mai bogat? Căci se pare că la aceasta s-a referit

[1971] *Iacov* 3, 2.

atunci când spune: „N-ați judecat voi oare în sinea voastră și nu v-ați făcut judecători cu gânduri nedrepte?”[1972]

**19.** Prin urmare, legea libertății este legea iubirii, despre care se spune: „Dacă, într-adevăr, împliniți legea împărătească, potrivit Scripturii: «Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți», bine faceți; iar de căutați la fața omului, faceți păcat și legea vă osândește ca pe niște călcători de lege”[1973]. Iar după această cugetare foarte greu de înțeles, despre care am spus de ajuns ceea ce am socotit că trebuie să fie spus, a amintit aceeași lege a libertății: „Așa să grăiți și așa să lucrați, ca unii care veți fi judecați prin legea libertății”[1974]. Și, fiindcă știe ce a spus puțin mai înainte: „Pentru că toți greșim în multe chipuri”[1975], oferă, ca să zic așa, un remediu zilnic al Domnului pentru rănile care, chiar dacă sunt mai ușoare, sunt totuși răni: „Căci judecata este fără milă pentru cel care n-a făcut milă”[1976]. De aceea și Domnul zice: „Iertați și veți fi iertați. Dați și vi se va da. Mila întrece judecata”[1977]. Nu s-a spus că mila învinge judecata, căci ea nu se opune judecății, ci că „întrece”, fiindcă mulți sunt adunați prin milă, dar numai cei care au arătat milă. „Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui.”[1978]

**20.** De bună seamă, este drept să li se ierte lor, fiindcă și ei au iertat, și să li se dea, fiindcă și ei au dat. Căci este atributul lui Dumnezeu să îi arate milă celui care judecă și să îl judece pe cel care miluiește. De aceea I se spune: „Mila și judecata Ta voi cânta ție, Doamne”[1979]. De fapt, oricine este, cum s-ar zice, exagerat de drept și așteaptă judecata fără a cere milă, ca și cum ar fi în deplină siguranță, provoacă o mânie îndreptățită; psalmistul, care se teme de ea, spune: „Să nu intri la judecată cu robul Tău”[1980]. De aceea i se spune poporului trufaș: „Pentru ce vreți să vă luptați cu Mine în judecată? Când regele cel drept va sta pe tronul său, cine se va făli că are o inimă fără prihană? Sau cine se va făli că este curat de

1972 *Iacov* 2, 4.
1973 *Iacov* 2, 8-9.
1974 *Iacov* 2, 12.
1975 *Iacov* 3, 2.
1976 *Iacov* 2, 13.
1977 *Luca* 6, 37-38; *Iacov* 2, 13.
1978 *Matei* 5, 7.
1979 *Psalmul* 100, 1.
1980 *Psalmul* 142, 2.

păcat?"[1981] Așadar, ce nădejde rămâne, dacă nu ca mila să întreacă judecata? Dar numai pentru cei care s-au arătat milostivi, spunând cu sinceritate: „Ne iartă pe noi, precum și noi iertăm"[1982] și dăruind fără să murmure. „Căci Dumnezeu îl iubește pe cel care dă cu voie bună."[1983] În sfârșit, sfântul Iacov, plecând de la acest pasaj, vorbește despre fapte de milostenie, ca să îi mângâie pe cei pe care îi înspăimântase cumplit acea cugetare, sfătuindu-i cum să-și ispășească prin remedii zilnice păcatele de fiece zi, fără de care viața de aici nu este cu putință, pentru ca omul care face un singur păcat să nu se facă vinovat de toate, greșind în multe chipuri, fiindcă „toți greșim în multe chipuri"[1984], și să nu târască la tribunalul unui atât de mare Judecător grămada mare a vinovăției sale, adunată cu de-amănuntul, și să nu-și piardă acea milostivire, pe care nu a săvârșit-o, ci, mai degrabă, pentru ca, iertând și dăruind, să merite să-i fie iertate păcatele și să se împlinească făgăduiala.

21. Am spus multe lucruri cu care, poate, te-am plictisit; tu încuviințezi totuși toate acestea, dar nu mă aștepți pe mine ca să le înveți, de vreme ce tu însuți îi instruiești pe alții cu ele. Însă, dacă în această prezentare există ceva legat de subiectul însuși (căci nu am o prea mare grijă în ceea ce privește limbajul folosit ca să-l explic), așadar, dacă există ceva în această prezentare care să îți jignească erudiția, te rog să îmi atragi atenția în răspunsul tău. Fiindcă este nefericit cel care nu cinstește importantele și atât de sfintele lucrări ale studiilor tale și care nu îi mulțumește pentru ele Domnului Dumnezeului nostru, prin a Cărui generozitate ești un asemenea om. De aceea, pentru că trebuie să învăț bucuros de la oricine ceea ce ignor, spre paguba mea, mai degrabă decât să îi învăț pe unii ceea ce știu, cu atât mai îndreptățit îți cer acest tribut al iubirii ție, a cărui știință a făcut să progreseze, în numele și cu ajutorul Domnului, scrierile ecleziastice în limba latină, așa cum nu au putut să o facă mai înainte! Mai cu seamă, dacă Iubirea Ta știe un alt fel în care poate fi mai bine explicată această cugetare: „Pentru că cine va păzi toată Legea, dar va greși într-o singură poruncă, s-a făcut vinovat față de toate poruncile"[1985], te rog din suflet să binevoiești să ni-l împărtășești.

1981 *Cf. Ieremia* 2, 29; *Pildele* 20, 8-9.
1982 *Matei* 6, 12.
1983 2 *Corinteni* 9, 7.
1984 *Iacov* 3, 2.
1985 *Iacov* 2, 10.

# EPISTOLA CXXXIII
## Către Ctesifon, împotriva lui Pelagius

1. Nu din îndrăzneală, așa cum fără temei socotești, ci din prietenie și dorință de cunoaștere ai căutat să-mi trimiți o nouă întrebare privitoare la acea veche rătăcire, care, înainte de scrisoarea ta, i-a înșelat pe mulți în Orient, fiindcă, printr-o prefăcută smerenie, îndeamnă la înfumurare și spune împreună cu diavolul: „Ridica-mă-voi în ceruri și mai presus de stelele cerului voi așeza jilțul meu! Asemenea cu Cel Preaînalt voi fi!”[1986] Căci ce îndrăzneală poate fi mai mare decât să pretindă pentru sine nu doar asemănarea, ci chiar egalitatea cu Dumnezeu[1987], și să cuprindă în câteva cuvinte [învățăturile] pline de venin ale tuturor ereticilor, care își află izvorul în [preceptele] filozofilor, mai cu seamă cele ale lui Pitagora și Zenon, conducătorul stoicilor? Ceea ce grecii numesc πάθη, noi am putea să le spunem tulburări sufletești, adică tristețea și bucuria, speranța și teama. Dintre acestea, două se referă la prezent, două la viitor[1988]. [Grecii] afirmă că ele pot fi înlăturate din cuget și că, prin meditație și practicarea stăruitoare a virtuților, nu mai rămâne în om nici urmă de viciu. Împotriva lor se ridică cu vehemență atât peripateticienii, care descind de la Aristotel, cât și membrii Noii Academii, pe care îi urmează Cicero[1989]. Dar și pe aceștia din urmă îi răpun fantasmele și aspirațiile, ca să nu mai vorbesc de lipsa faptelor. Căci acest lucru înseamnă să înlături natura umană din om, [să socotești] fără trup ceea ce a fost creat împreună cu trupul și [să nutrești] mai degrabă o dorință decât [să exprimi] o învățătură. După cum spune și Apostolul: „Om nenorocit ce sunt! Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia?”[1990] Dar,

---

[1986] *Cf. Isaia* 14, 13-14.

[1987] Este vorba despre teza pelagiană conform căreia omului îi ajunge pentru mântuire doar liberul arbitru, fără a avea nevoie de harul divin, credință pe care Fericitul Ieronim o interpretează în sensul afirmării egalității omului cu Dumnezeu.

[1988] Fericitul Ieronim expune pe scurt filozofia materialistă a stoicilor, care condamnă pasiunea pentru că epuizează sufletul prin eforturi vane. În concepția stoică, pasiunile sunt orientate către trecut, luând forma regretului, sau către viitor, prin teamă sau speranță; dar, fiindcă nici viitorul și nici trecutul nu există, înțeleptul stoic trebuie să-și stăpânească pasiunile și să înțeleagă că tot ceea ce se întâmplă este în conformitate cu natura.

[1989] Vezi CICERO, *Despre îndatoriri*, II, 26.

[1990] *Romani* 7, 24.

pentru că brevitatea epistolară nu poate să cuprindă toate aceste lucruri, îți voi înfățișa numai ceea ce trebuie să eviți. Iată ce spune și acel vers al lui Vergilius: „Frică, de-aici, și plăceri și durere și dor; și spre soare / Nu se mai uită, dorind închisoarea și-adân-cu-ntuneric"[1991]. Căci cine poate să nu-și manifeste bucuria, să-și alunge tristețea, să-și amâne speranța sau să-și stăpânească frica? De aceea, și un poet atât de profund precum Horatius scrie într-o satiră: „Căci nimeni nu se naște fără vicii; cel mai bun este / Cel ce le are mai mici"[1992].

2. Unul dintre [scriitorii] noștri spune admirabil că filozofii sunt patriarhii ereticilor[1993] și că au pângărit puritatea Bisericii cu învățătura lor înșelătoare, pentru că nu știau ceea ce s-a spus despre deșertăciunea umană: „Pentru ce se trufește cel ce este pământ și cenușă?"[1994] Sau, de asemenea, ce spune însuși Apostolul: „Dar văd în mădularele mele o altă lege, luptându-se împotriva legii minții mele și făcându-mă rob legii păcatului"[1995]. Și iarăși: „Căci nu fac binele pe care îl voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc, pe acela îl săvârșesc"[1996]. Dacă săvârșește ceea ce nu voiește, cum poate sta în picioare ceea ce se susține: că omul, dacă dorește, poate să fie fără de păcat? Prin ce metodă poate să fie ceea ce vrea, de vreme ce Apostolul susține că nu poate să împlinească ceea ce își dorește? Iar când îi întrebăm pe acești [eretici] cine sunt oamenii pe care îi socotesc fără de păcat, caută să evite adevărul printr-un nou tertip: nu vorbesc despre cei care sunt sau cei care au fost, ci despre cei care ar putea fi. Cu adevărat, străluciți sunt acești învățători, care spun că poate să existe ceea ce nu a existat niciodată, chiar dacă Scriptura spune: „Ceea ce va fi a mai fost deja în trecut"[1997]! Nu este necesar acum să străbat una câte una viețile sfinților [ca să caut argumente[1998]]; [este] ca și cum aș scoate la iveală semnele din naștere și petele de pe un trup minunat. Acest lucru îl fac cu sinceritate

[1991] VERGILIUS, *Eneida*, VI, 733-734. Am redat textul în traducerea lui George Coșbuc (ed. cit., p. 221). Poetul mantovan reia aici ideea platoniciană a trupului văzut ca închisoare a sufletului.
[1992] HORATIUS, *Satire*, I, III, 68-69.
[1993] TERTULIAN, *Împotriva lui Hermogene*, VIII.
[1994] *Înțelepciunea lui Isus Sirah*, 10, 9.
[1995] *Romani* 7, 23.
[1996] *Romani* 7, 19.
[1997] *Cf. Ecclesiastul* 1, 9-10.
[1998] Argumente împotriva celor care susțineau posibilitatea unei vieți lipsite de păcat.

majoritatea [scriitorilor] noștri atunci când pot cu câteva citate din Sfânta Scriptură să respingă argumentele ereticilor și, totodată, pe cele ale filozofilor. Iată ce spune Vasul ales: „Dumnezeu i-a închis pe toți în neascultare, pentru ca pe toți să-i miluiască”[1999]. Și în altă parte: „Fiindcă toți au păcătuit și sunt lipsiți de slava lui Dumnezeu”[2000]. Chiar și Ecclesiastul, prin care se cântă pe sine Înțelepciunea însăși, mărturisește deschis și spune: „Nu este om drept pe pământ care să facă binele și să nu păcătuiască”[2001]. Și iarăși: „Dacă poporul va păcătui; căci nu este om care să nu păcătuiască”[2002]. Și: „Cine poate spune că are inima curată de păcat?”[2003] Și: „Nu există lume lipsită de necurăție, nici dacă viața omului va dura o singură zi”[2004]. De unde și David [spune]: „Că, iată, întru fărădelegi m-am zămislit și în păcate m-a născut maica mea”[2005]. Și în alt psalm: „Nimeni din cei vii nu-i drept înaintea Ta”[2006]. Pe această [din urmă] mărturie [ei][2007] o falsifică, în numele credinței, printr-o nouă interpretare. Căci susțin că „în comparație cu Dumnezeu” nimeni nu este perfect, ca și cum însăși Scriptura s-ar fi exprimat astfel. Însă Scriptura nu spune că nimeni dintre cei vii nu-i drept „în comparație cu Tine”, ci că nimeni dintre cei vii nu-i drept „înaintea Ta”. Deci, când spune: „Înaintea Ta”, Scriptura vrea să se înțeleagă că cele ce oamenilor li se par sfinte nu sunt în niciun caz astfel în fața înțelegerii și cunoașterii lui Dumnezeu. Pentru că omul se uită la față, iar Domnul Se uită la inimă[2008]. Așadar, dacă în fața lui Dumnezeu, Care pe toate le vede și le cercetează, Căruia nu-I rămân ascunse tainele sufletului, nimeni nu este drept, [atunci] se dovedește limpede că ereticii nu îl înalță pe om, ci anulează puterea lui Dumnezeu. Există multe alte mărturii, pe care dacă m-aș hotărî să le adun din Sfintele Scripturi, aș depăși nu doar întinderea unei epistole, ci chiar pe cea a unei cărți.

3. Nu spun nimic nou cei care se aplaudă singuri pentru acest tip de perfidie; îi înșală, într-adevăr, pe oamenii simpli și pe cei

---

[1999] *Romani* 11, 32.
[2000] *Romani* 3, 23.
[2001] *Ecclesiastul* 7, 20.
[2002] *Cf.* 3 *Regi* 8, 46.
[2003] *Cf. Pildele* 20, 9.
[2004] *Cf. Iov* 14, 4-5.
[2005] *Psalmul* 50, 6.
[2006] *Psalmul* 142, 2.
[2007] Pelagienii.
[2008] *Cf. 1 Regi* 16, 7.

neînvățați, dar nu reușesc să-i înșele pe oamenii Bisericii, care cercetează ziua și noaptea legea lui Dumnezeu. Să le fie rușine de conducătorii și susținătorii lor, care spun că omul, dacă vrea, poate să fie fără de păcat – ceea ce grecii numesc ἀναμάρτητον. Și, fiindcă bisericile din Răsărit nu pot să suporte acest [termen], ei se prefac și folosesc expresia [latină] *sine peccato*, căci nu îndrăznesc să-i spună ἀναμάρτητον; ca și cum *absque peccato* și ἀναμάρτητον ar fi termeni diferiți, chiar dacă un termen compus din limba greacă a fost exprimat în limba latină prin două cuvinte. Dacă spui[2009]: *absque peccato* și te ferești să spui: ἀναμάρτητον, atunci condamnă-i pe cei care predică ἀναμάρτητον! Dar nu o faci. Căci în sufletul tău știi prea bine ce îi înveți pe discipolii tăi; una spui și alta gândești. Pentru noi, ceilalți, și pentru cei fără educație vorbești în pilde și îți dezvălui tainele numai discipolilor tăi. Însă, după cum am început deja, voi înfățișa pe scurt numele mentorilor și adepților tăi, ca să iei aminte cu ce fel de anturaj te poți lăuda. Mani spune că aleșii săi, pe care îi așază în ceruri printre absidele lui Platon, sunt purificați de orice păcat și, nici dacă ar vrea, nu pot să păcătuiască. Căci au urcat până într-atât culmile virtuților, încât își râd de nevoile trupului. Priscillian, în Spania, este [din aceeași categorie] cu Mani (mare parte din discipolii acestei secte nerușinate te îndrăgesc, pretinzându-se cu îndrăzneală garanți ai perfecțiunii și cunoașterii); singuri, [cum sunt], se înconjoară de femei singure și, printre îmbrățișări desfrânate, declamă: „Atunci eterul cu ploi bogate, tatăl atotputernic, / Coboară la sânul voioasei sale soții; / Și, unit cu un trup uriaș, / Face să încolțească orice rod"[2010]. Mai mult decât atât, ei au preluat o parte din erezia gnostică, care provine din impietatea lui Basilide. De unde și voi susțineți că cei care nu cunosc legile nu pot să se ferească de păcate. Ce să mai spun despre Priscillian, cel care a fost blamat de întreaga lume și condamnat la moarte[2011]? Evagrie Ponticul, din Ibora, cel care le-a scris fecioarelor și monahilor, i-a scris și

[2009] Aici Fericitul Ieronim i se adresează direct lui Pelagius.

[2010] VERGILIUS, *Georgice*, 2, 325-327. Vergilius preia o idee mai veche enunțată de filozoful grec Anaxagora.

[2011] Învățătura lui Priscillian a fost respinsă în cadrul unui sinod ținut la Saragosa între anii 380-381. Patru ani mai târziu, a fost condamnat la moarte de către împăratul uzurpator Maximus, fapt care a suscitat oprobiul a numeroși episcopi, printre care Martin de Tours.

celei al cărei nume dovedește întunericul perfidiei[2012]; el a publicat o carte și maxime περὶ ἀπαθείας[2013], [stare] pe care noi o putem numi „impasibilitate” sau „netulburare”; [este atunci] când sufletul nu este tulburat de niciun gând sau vătămare sau, ca să spun mai simplu, atunci când sufletul devine fie stâncă, fie Dumnezeu. Cărțile sale în limba greacă, răspândite prin Răsărit și traduse în latină de Rufin, discipolul său, sunt citite cu mare interes în Apus. Tot [Rufin] a scris o carte, chipurile despre monahi, unde enumeră mulți oameni care nu au existat niciodată și pe care îi descrie ca fiind origeniști[2014]. Fără îndoială că aceștia au fost condamnați de episcopi; de pildă, Ammonius, Eusebiu, Eutimie, chiar și Evagrie, Or, Isidor și mulți alții pe care este inutil să-i enumăr.

La fel ca în acele versuri ale lui Lucretius: „Și tot așa cum medicii, când cearcă / Să dea absintul cel grețos copiilor, / Ung înainte buzele paharului / Cu-a mierii dulci licoare aurie”[2015], tot așa și [Rufin] îl numește la începutul aceleiași cărți pe un anume Ioan[2016], care a fost fără îndoială creștin și sfânt, ca prin intermediul lui să-i introducă în Biserică și pe ceilalți eretici. Cine ar putea găsi un cuvânt demn de îndrăzneala și chiar de nebunia sa, de vreme ce o carte a pitagoreicului Sextus, om necredincios și păgân, a fost trecută sub numele lui Xystus[2017], martir și episcop al Romei? În [cartea sa, scrisă] după învățătura pitagoreicilor, unde omul este pus pe același plan cu Dumnezeu fiindcă, spun ei, provine din aceiași substanță cu divinitatea, se întâlnesc multe lucruri despre desăvârșire. Astfel, cei care nu știu că lucrarea unui martir este, de fapt, a unui filozof beau din cupa de aur a Babilonului. Totodată, în aceeași carte nu este amintit niciun proroc, patriarh sau apostol, nici măcar Hristos, astfel încât s-ar putea crede că acest episcop martir nu a crezut în Hristos. De aici și voi vă însușiți numeroase

[2012] Este o aluzie la Melania cea Bătrână, cea care s-a situat de partea lui Rufin din Aquileea în controversa dintre cei doi erudiți latini. Numele ei de origine grecească desemnează în traducere culoarea neagră.
[2013] Termenul grecesc se traduce prin „nepătimire”.
[2014] Este vorba despre *Historia monachorum* a lui Rufin din Aquileea.
[2015] LUCRETIUS, *Poemul naturii*, I, 936-939, traducere de T. Naum, Editura Științifică, București, 1965, p. 68.
[2016] Este vorba despre Cuviosul Ioan din Licopolis, monah egiptean din a doua jumătate a secolului al IV-lea.
[2017] Probabil Fericitul Ieronim se referă la papa Sixtus al II-lea. A suferit martiriul în timpul persecuției împăratului Valerian.

argumente împotriva Bisericii. [Rufin] a făcut același lucru și în privința numelui sfântului martir Pamfil, atribuindu-i lui prima carte din cele șase ale *Apologiei lui Origen*, scrise de Eusebiu din Cezareea[2018], despre care toată lumea știe că a fost arian; e limpede că a făcut acest lucru ca să ajungă la urechile latinilor acele patru cărți vestite ale lui Origen Περὶ ἀρχῶν[2019]. Vrei să mai cunoști un alt precursor al ereziei tale? Învățătura ta este o mică parte din cea a lui Origen. Căci în acel psalm (ca să nu mai vorbesc despre ceilalți) unde s-a scris: „Mai mult, [la aceasta] până în noapte s-au deprins rărunchii mei"[2020], el pretinde că un bărbat sfânt, categorie în care cu siguranță te numeri și tu, după ce a ajuns pe culmile virtuților, nici măcar noaptea nu mai pătimește cele omenești și nu mai este ispitit de vreun gând la vicii. Să nu roșești de întovărășirea cu acești oameni, lepădându-te de numele lor, de vreme ce te-ai legat de blasfemiile lor. A doua idee a lui Iovinian[2021] este regula gândirii tale. Tot ceea ce i-am răspuns lui, socotește-l drept un răspuns și pentru tine. Nu poate exista un rezultat diferit pentru cei ce au aceeași părere.

4. De vreme ce lucrurile stau astfel, ce mai vor [acele] jalnice femeiuști împovărate de păcate, care răspândesc orice părere despre credință, mereu învățând și neputând niciodată să ajungă la cunoașterea adevărului[2022]? [Ce mai vor] și ceilalți tovarăși ai acestor femeiuști, care au mâncărime în urechi și care nu știu nici ce aud, nici ce vorbesc, care primesc același noroi foarte vechi ca

---

[2018] Celebra *Apologie a lui Origen* în șase cărți este rezultatul colaborării dintre Sfântul Pamfil și discipolul său, Eusebiu din Cezareea. Considerând că opera îi aparține în întregime lui Eusebiu, Fericitul Ieronim îi reproșează (pe nedrept) lui Rufin din Aquileea că în traducerea operei în limba latină i-a atribuit prima carte lui Pamfil.

[2019] În limba română: *Despre principii*.

[2020] *Cf. Psalmul* 15, 7: „Binecuvânta-voi pe Domnul, Cel ce m-a înțelepțit; la aceasta și noaptea mă îndeamnă inima mea".

[2021] Iovinian a fost instigatorul unei campanii la Roma (între anii 390-393) împotriva monahismului riguros, de tip oriental, pe care Ieronim l-a adoptat cu mulți ani înainte și pe care îl făcea cunoscut în mediile aristocratice. Însuși Iovinian era monah și, inițial, a fost un susținător entuziast al acestui tip de monahism, care condamna luxul și presupunea o abstinență severă. La scurt timp a adoptat o schimbare bruscă, considerând că aceste privațiuni deosebit de grele nu au nimic în comun cu adevăratul creștinism. Fără a renunța la monahism sau la ideea de celibat, Iovinian a adoptat un mod de viață mai confortabil și mai comod. Mai mult decât atât, a început să-și susțină public ideile. A doua idee la care se referă aici Fericitul Ieronim este cea potrivit căreia creștinii care au primit botezul cu toată inima și în deplină conștiință nu mai pot cădea sub stăpânirea diavolului.

[2022] *Cf.* 2 *Timotei* 3, 6-7.

și cum [ar primi] ciment nou, care, potrivit lui Iezechiel, întăresc zidul fără ciment[2023], [zid care] se surpă sub ploaia adevărului? Simon Magul și-a întemeiat erezia cu ajutorul curtezanei Elena. Nicolae din Antiohia, autorul tuturor nerușinărilor, a condus cohorte de femei. Marcion a trimis înaintea lui la Roma o femeie ca să-i pregătească sufletele acelora care aveau să fie amăgite. Apelles a avut-o ca adeptă a învățăturilor sale pe Filumena. Montanus, propovăduitorul duhului necurat, mai întâi a cumpărat cu aur multe biserici cu ajutorul Priscăi și Maximillei, femei nobile și bogate, apoi le-a pângărit cu erezia sa. Voi părăsi [vremurile] de demult și voi trece la cele apropiate [de noi]. Ca să cucerească lumea, Arie a înșelat-o mai întâi pe sora împăratului. Parcurgând Africa, spre a murdări cu apele lui fetide câțiva nefericiți, Donatus a fost ajutat de averile Lucillei. În Spania, Agape l-a mânat în groapă pe Elpidium: o femeie pe un bărbat, o oarbă pe un orb; l-au avut ca urmaș pe Priscillian, un discipol înfocat al magului Zoroastru; dintr-un mag, Priscillian a devenit episcop; lui i s-a alăturat Gala (nu poporul, ci persoana cu acest nume), care a lăsat după ea o veritabilă moștenitoare, rătăcitoare în altă erezie, vecină cu cea dintâi. Chiar și acum lucrează misterul nedreptății; cele două sexe se înlocuiesc unul pe altul, astfel încât suntem constrânși să amintim de acea profeție: „Prepelița a chemat și a strâns în jurul ei puii pe care nu i-a născut, asemenea celui care, adunând avuție nedreaptă, o lasă la jumătatea zilelor sale și la sfârșitul său se va trezi că este un nebun”[2024].

5. Să trecem însă la această [erezie] care a înșelat pe multă lume de când au adaptat-o maximei: „Nu fără harul lui Dumnezeu”. Pentru că îi înșelase mai întâi pe primii cititori, a fost cercetată în profunzime și dezbătută cu foarte mare atenție, astfel încât nu mai poate să înșele [pe nimeni]. Căci ei tratează harul Domnului ca și cum nu am fi sprijiniți și conduși în fiecare faptă de ajutorul harului Său, ci pun faptele pe seama liberului arbitru și preceptelor Legii, citând acel text de la Isaia: „Căci Dumnezeu a dat Legea Sa drept ajutor”[2025], în sensul că trebuie să mulțumim harului lui Dumnezeu pentru că ne-a făcut în așa fel să putem, cu liberul

---

[2023] *Iezechiel* 13, 10.

[2024] *Cf. Ieremia* 17, 11.

[2025] *Cf. Isaia* 8, 20: „Întrebați legea și descoperirea! De nu vă vor vorbi asemenea cuvântului acestuia, atunci nu-i lumină în ei”.

nostru arbitru, să le alegem pe cele bune și să ne ferim de cele rele. Cei ce spun aceste lucruri nu înțeleg că prin gura lor diavolul șoptește o blasfemie de neîngăduit. Dacă numai atât înseamnă harul Domnului, să ne conducem după propria voință și să fim mulțumiți numai cu liberul arbitru, nici de ajutorul Lui nu mai avem nevoie; căci, dacă am avea nevoie, ni s-ar distruge liberul arbitru. Așadar, nu trebuie să ne mai rugăm deloc și nici să-I mai cerem iertare în rugăciuni, de vreme ce stă în puterea noastră să primim zilnic ceea ce am primit odată. Astfel de oameni anulează rugăciunea și, datorită liberului arbitru, se laudă că sunt [primii] oameni conduși nu de propria voință, ci de puterea lui Dumnezeu, și, totodată, că nu au nevoie de ajutorul nimănui. Se anulează astfel posturile și orice fel de abstinență. Căci la ce îmi folosește să mă străduiesc, ca să primesc prin efort ceea ce a ajuns în puterea mea o dată pentru totdeauna? Ceea ce spun acum nu sunt cuvintele mele. Unul dintre discipolii săi, ajuns deja învățător și conducător al acestei întregi armate și, contrar Apostolului, vas al pierzaniei, înaintând prin spinii solecismelor, nu ai silogismelor (așa cum se laudă), filozofează și predică astfel: „Dacă nu fac nimic fără ajutorul lui Dumnezeu și dacă orice faptă pe care o fac este în întregime a Sa, atunci nu sunt eu cel care o săvârșesc, ci va fi meritul ajutorului divin pentru mine; astfel, în zadar mi-a dat puterea alegerii, pe care nu pot să o aplic dacă nu m-ar ajuta întotdeauna. Căci este nimicită voința, care are nevoie de ajutorul altcuiva. Totuși Dumnezeu a dat liberul arbitru, pentru că altfel nu ar fi liber dacă nu aș face ceea ce vreau. Și, din acest motiv, fie mă voi folosi de puterea ce mi s-a dat o dată pentru totdeauna, ca să fie păstrat liberul arbitru, fie libertatea alegerii din mine se năruiește, dacă am nevoie de ajutorul altcuiva".

**6.** Ce blasfemie nu întrece oare cel ce spune aceste lucruri? Ce venin al ereticilor poate să-l depășească? Ei spun că, datorită libertății lor de alegere, nu mai au nevoie deloc de Dumnezeu; și nu cunosc Scriptura: „Ce ai, pe care să nu-l fi primit? Iar dacă l-ai primit, de ce te fălești, ca și cum nu l-ai fi primit?"[2026] Îi aduce mari mulțumiri lui Dumnezeu cel care, datorită liberului arbitru, s-a revoltat împotriva lui Dumnezeu. Cu cât ne bucurăm mai mult de libertate, în aceeași măsură să aducem întotdeauna mulțumiri

[2026] *1 Corinteni* 4, 7.

Celui ce ne-a dat-o; să înțelegem că nu am avea nimic dacă Însuși Dumnezeu nu ar păstra pentru noi ceea ce ne-a dăruit, după cum spune Apostolul: „Nu este nici de la cel care voiește, nici de la cel ce aleargă, ci de la Dumnezeu, Care miluiește”[2027]. A dori și a alerga sunt ale mele, dar chiar și ceea ce este al meu, fără ajutorul lui Dumnezeu, nu va mai fi al meu. Căci spune același Apostol: „Dumnezeu este Cel ce lucrează în noi și ca să vrem, și ca să săvârșim”[2028]. Și Mântuitorul în Evanghelie [spune]: „Tatăl Meu până acum lucrează; și Eu lucrez”[2029]. Întotdeauna este milostiv, întotdeauna Cel ce dăruiește. Nu-mi este de ajuns ceea ce mi-a dăruit cândva dacă nu-mi dă întotdeauna. Cer ca să primesc și, după ce am primit, cer și mai mult. Sunt lacom în a primi binefacerile Domnului; nici El nu încetează să mi le dăruiască, nici eu nu mă mai satur să le primesc. Cu cât beau mai mult, cu atât îmi este sete mai tare. Căci am citit cântul psalmistului: „Gustați și vedeți că bun este Domnul”[2030]. Tot ceea ce avem bun este gustul Domnului. Când voi socoti că am ajuns la capătul virtuților, abia atunci voi fi la început: „Căci începutul înțelepciunii este frica de Domnul”[2031], care este alungată și mistuită de iubire. Aceasta este singura desăvârșire a oamenilor: să știe că sunt imperfecți. „Așa și voi, când veți face toate cele poruncite vouă, să ziceți: «Suntem slugi netrebnice, pentru că am făcut ceea ce eram datori să facem».”[2032] Dacă este netrebnic cel ce face toate [cele poruncite], ce-ar trebui să spunem despre cel ce nu poate să le facă? De aceea, și Apostolul spune despre el că numai în parte a îndeplinit poruncile și numai în parte le-a înțeles, că nu este încă desăvârșit, că le-a uitat pe cele din trecut și că s-a îndreptat spre viitor. Cel ce uită întotdeauna trecutul și dorește viitorul dovedește că nu este mulțumit de prezent. Iar în ceea ce-i privește pe cei ce reproșează în stânga și în dreapta că am distrus liberul arbitru, să audă, dimpotrivă, că ei au distrus libertatea, cei care s-au folosit fără măsură de ea, împotrivindu-se binefacerii Celui care ne-a dăruit-o. Cine distruge libertatea? Acela care întotdeauna aduce mulțumiri lui

[2027] *Romani* 9, 16.
[2028] *Cf. Filipeni* 2, 13.
[2029] *Ioan* 5, 17.
[2030] *Psalmul* 33, 8.
[2031] *Psalmul* 110, 10.
[2032] *Luca* 17, 10.

Dumnezeu și, oricât de mic ar fi râul care curge prin ei, se întoarce la izvor? Sau cel care zice: „Dă-Te înapoi, nu Te apropia de mine, căci eu sunt sfânt!"[2033], „nu am nevoie de Tine"? „Căci mi-ai dat odată libertatea alegerii, ca să fac de acum tot ce vreau; de ce Te amesteci din nou, ca să nu mai pot face nimic, dacă nu împlinești Tu în mine darurile Tale?" Te folosești cu viclenie de harul lui Dumnezeu, ca să-l legi de condiția umană, dar nu ceri ajutorul lui Dumnezeu pentru toate faptele, ca nu cumva să ți se pară că ai pierdut libertatea de alegere; și, disprețuind sprijinul lui Dumnezeu, cauți cumva ajutorul oamenilor?

7. Ascultați vă rog, ascultați ce sacrilegiu: „Dacă vreau să-mi îndoi degetul, să-mi mișc mâna, să mă așez, să stau, să mă plimb, să alerg, să scuip, să-mi curăț nările cu două degete, să-mi ușurez pântecele, să micționez, voi avea vreodată nevoie de ajutorul lui Dumnezeu?" Ascultă, nerecunoscătorule, nelegiuitule, ce predică Apostolul: „Ori de mâncați, ori de beți, ori altceva de faceți, toate spre slava lui Dumnezeu să le faceți"[2034]! Și acel [citat] de la Iacov: „Veniți acum cei care ziceți: «Astăzi sau mâine vom merge în cutare cetate, vom sta acolo un an și vom face negoț și vom câștiga». Voi nu știți ce se va întâmpla mâine; deci ce e viața voastră? Abur sunteți, care se arată o clipă, apoi piere. În loc ca voi să ziceți: «Dacă Domnul voiește, vom trăi și vom face aceasta sau aceea», acum vă lăudați în trufia voastră. Orice laudă de acest fel este rea"[2035]. Socotești că ți se face o nedreptate și că ți se înlătură libertatea de alegere dacă revii întotdeauna la Dumnezeu, Creatorul tău, dacă depinzi de voia Sa și spui: „Ochii mei se îndreaptă întotdeauna către Domnul, pentru că El mi-a eliberat picioarele din laț"[2036]. De ce îndrăznești să spui în cuvinte necugetate că fiecare este condus de propria voință? Dacă este condus numai după propria voință, unde este ajutorul lui Dumnezeu? Dacă nu este nevoie de Hristos Îndrumătorul, de ce scrie Ieremia: „Nu este în voia omului calea lui"[2037], iar [Solomon]: „Numai Domnul poartă pașii omului"[2038]? Spui că poruncile lui Dumnezeu sunt ușoare, și totuși nu poți

---

[2033] *Isaia* 65, 5.
[2034] *1 Corinteni* 10, 31.
[2035] *Iacov* 4, 13-16.
[2036] *Psalmul* 24, 16.
[2037] *Ieremia* 10, 23.
[2038] *Pildele* 16, 9.

numi pe nimeni care să le fi împlinit pe toate. Răspunde-mi: sunt ușoare, sau grele? Dacă sunt ușoare, numește-l pe cel care le-a împlinit; de ce atunci David cântă într-un psalm: „Tu, cel ce faci asuprire împotriva legii”[2039]? Și în altă parte: „Pentru cuvintele buzelor Tale eu am păzit căi aspre”[2040]. Și Domnul în Evanghelie: „Intrați prin poarta cea strâmtă”[2041], „iubiți pe vrăjmașii voștri”[2042] și „rugați-vă pentru cei ce vă prigonesc”[2043]. Așadar, dacă sunt grele, de ce ai îndrăznit să spui că sunt ușoare poruncile lui Dumnezeu, cele pe care nimeni nu le-a împlinit? Nu observi că sentențele tale se contrazic între ele? Căci fie [poruncile] sunt ușoare și atunci le-ar împlini o mare mulțime de oameni, fie sunt grele și atunci fără temei ai spus că este ușor ceea ce este greu.

8. Aveți obiceiul de a spune și acest lucru: când poruncile sunt cu putință, au fost date direct de la Dumnezeu; când sunt imposibile, vina nu este a celui care a primit poruncile, ci a Celui care le-a făcut imposibile. Mi-a poruncit oare Dumnezeu să fiu ceea ce este El? Să nu fie nicio deosebire între mine și Dumnezeu Creatorul? Să fiu mai presus de demnitatea îngerilor? Să am ceea ce nu au nici îngerii? Despre [lipsa păcatului] s-a scris că Îi este proprie [lui Dumnezeu]: „Care n-a săvârșit niciun păcat, nici nu s-a aflat vicleșug în gura Lui”[2044]. Dacă am în comun cu Hristos acest lucru, ce [însușire] Îi va aparține Lui? De altfel, părerile tale se anulează prin ele însele. Pretinzi că omul, dacă vrea, poate să fie fără de păcat; apoi, după un somn foarte greu, ca să înșeli sufletele naive, încerci în zadar să adaugi: „Nu fără harul lui Dumnezeu”. Or, dacă omul poate prin sine însuși să fie fără de păcat, de ce mai are nevoie de harul lui Dumnezeu? Iar dacă fără harul Său nu poate face nimic, de ce mai era nevoie să spui că poate ceea ce nu poate? „Poate”, spui tu, „să fie fără de păcat, să fie desăvârșit, dacă ar vrea”. Însă cine dintre creștini nu vrea să fie fără de păcat sau cine refuză desăvârșirea, dacă îi este de ajuns numai să vrea? Nu există niciun creștin care să nu vrea să fie fără de păcat; așadar, toți vor fi fără de păcat, deoarece își doresc să fie fără de păcat. Și, [aflându-te]

[2039] *Cf. Psalmul* 93, 20.
[2040] *Psalmul* 16, 4.
[2041] *Matei* 7, 13.
[2042] *Matei* 5, 44.
[2043] *Matei* 5, 44.
[2044] *1 Petru* 2, 22.

în aceste încurcături fără rost, pentru că nu poți numi pe nimeni care să fie măcar uneori fără de păcat, mărturisești că toată lumea poate fi fără de păcat. „Dumnezeu", spune el, „a dat porunci cu putință [de îndeplinit]". Dar cine neagă acest lucru? Cum trebuie înțelese aceste cuvinte, Vasul ales ne învață foarte clar; căci spune: „Pentru că ceea ce era cu neputință Legii, fiind slabă prin trup, a săvârșit Dumnezeu, trimițând pe Fiul Său întru asemănarea trupului păcatului și pentru păcat a osândit păcatul în trup"[2045]. Și iarăși: „Din faptele Legii nimeni nu se va îndrepta prin trup"[2046]. Să nu crezi că acest lucru s-a spus doar despre Legea lui Moise, ci despre toate poruncile care sunt cuprinse sub numele de „Lege"; același Apostol scrie: „Căci, după omul cel lăuntric, mă bucur de legea lui Dumnezeu. Dar văd în mădularele mele o altă lege, luptându-se împotriva legii minții mele și făcându-mă rob legii păcatului, care este în mădularele mele. Om nenorocit ce sunt! Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia? Harul lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos, Domnul nostru!"[2047] De ce a spus acest lucru, o dovedește alt pasaj: „Căci știm că Legea e duhovnicească; dar eu sunt trupesc, vândut sub păcat. Pentru că ceea ce fac nu știu; căci nu săvârșesc ceea ce voiesc, ci fac ceea ce urăsc. Iar dacă fac ceea ce nu voiesc, recunosc că Legea este bună. Dar acum nu eu fac acestea, ci păcatul care locuiește în mine. Fiindcă știu că nu locuiește în mine, adică în trupul meu, binele. Căci a voi se află în mine, dar a face binele nu aflu; căci nu fac binele pe care îl voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc, pe acela îl săvârșesc. Iar dacă fac ceea ce nu voiesc eu, nu eu fac aceasta, ci păcatul care locuiește în mine"[2048].

**9.** Tu te vei împotrivi și vei spune că noi urmăm învățăturile maniheilor și, dintre ele, pe cele care provoacă dispute pe diferite subiecte în Biserică, susținând că firea umană este rea și că nicidecum nu poate fi schimbată. Acest lucru nu mi-l poți reproșa mie, ci Apostolului, care știe că una este Dumnezeu și alta omul, că una este slăbiciunea trupului și alta puterea spiritului. „Căci trupul poftește împotriva duhului, iar duhul împotriva trupului; căci acestea se împotrivesc unul altuia, ca să nu faceți cele ce ați

[2045] *Romani* 8, 3.
[2046] *Cf. Galateni* 2, 16.
[2047] *Romani* 7, 22-25.
[2048] *Romani* 7, 14-20.

voi."[2049] Nu vei auzi niciodată de la mine că firea umană este rea. Dar, despre cum trebuie să vorbim despre slăbiciunea trupului, să învățăm de la însuși cel care a scris ca să ne învețe. Întreabă-l pe el de ce a spus: „Căci nu săvârșesc ceea ce voiesc, ci răul pe care-l urăsc, pe acela îl săvârșesc"[2050]. Ce constrângere îi împiedică propria voință, ce forță atât de mare îi poruncește să facă [fapte] demne de ură, astfel încât îl împinge să facă nu ceea ce voiește, ci ceea ce urăște și nu vrea? Îți va răspunde: „Omule, cine ești tu, care răspunzi împotriva lui Dumnezeu? Oare făptura Îi va zice Celui ce a făcut-o: «De ce m-ai făcut așa?» Sau nu are olarul putere peste lutul lui, ca din aceeași frământătură să facă un vas de cinste, iar altul de necinste?"[2051] Adu-I lui Dumnezeu o învinuire și mai puternică: de ce atunci când Isav și Iacov erau încă în pântecele [mamei lor] a spus: „Am iubit numai pe Iacov, iar pe Isav l-am urât"[2052]? Acuză-L de nedreptate: de ce Acan, fiul lui Carmi, a furat unele din prăzile celor din Ierihon și mii de oameni au fost uciși din vina lui[2053]? Din ce cauză au păcătuit fiii lui Eli și aproape tot poporul a fost ucis, iar chivotul Legii a fost luat[2054]? David a păcătuit pentru că a numărat poporul; de ce în întreg Israelul au fost uciși mii de oameni[2055]? Și, în sfârșit (ceea ce obișnuiește să ne reproșeze prietenul vostru Porfir[2056]), din ce motiv Dumnezeu, Care este îndurător și milostiv, a îngăduit să piară neamuri întregi, de la Adam și până la Moise, și de la Moise până la venirea lui Hristos, doar pentru că nu au cunoscut legile și poruncile lui Dumnezeu? Pentru că nici bretonii, cu provincia lor plină de tirani, nici popoarele Sciției și niciunul dintre popoarele barbare din împrejurimi până la Ocean nu i-au cunoscut pe Moise și pe proroci. Însă de ce-ar mai fi nevoie să vină Hristos la sfârșitul veacurilor, dacă n-ar fi pierit mai întâi mulțime nenumărată de oameni? Răspunzând la această întrebare, Apostolul, în *Epistola*

---

[2049] *Galateni* 5, 17.
[2050] *Romani* 7, 15; 7, 19.
[2051] *Romani* 9, 20-21.
[2052] *Maleahi* 1, 2-3; *cf. Romani* 9, 13.
[2053] *Cf. Iosua* 7.
[2054] *Cf. 1 Regi* 2; 4.
[2055] *Cf. 2 Regi* 24.
[2056] Celebrul filozof neoplatonic, discipol al lui Plotin; a scris o carte în cincisprezece părți intitulată *Împotriva creștinilor*, astăzi doar fragmentar păstrată în citatele și mărturiile indirecte ale Părinților Bisericii.

*către romani*, o cercetează cu cea mai mare grijă. Nu cunoști aceste răspunsuri și le pui pe seama cunoașterii lui Dumnezeu; admite și că nu știi ce întrebi! Lasă-L pe Dumnezeu [să-Și arate] puterea, căci nu are nevoie de tine ca apărător. Cât despre mine, păcătosul, care nu aștept de la tine decât jigniri, citesc necontenit acele cuvinte: „Prin har sunteți mântuiți”[2057] și: „Fericiți cei cărora li s-au iertat fărădelegile și li s-au acoperit păcatele!”[2058] Ca să vorbesc despre neputința mea, știu că îmi doresc multe din cele sfinte, dar totuși nu pot să le împlinesc (căci puterea spiritului duce la viață, dar neputința trupului mă trage înapoi spre moarte) și aud îndemnul Domnului: „Privegheați și vă rugați, ca să nu intrați în ispită. Căci duhul este plin de zel, dar trupul este neputincios”[2059].

**10.** În zadar hulești și spui la urechile neștiutorilor că noi respingem liberul arbitru. Să fie condamnat cel ce condamnă! Noi ne deosebim de animalele lipsite de rațiune prin faptul că am fost creați cu libertate de alegere; dar chiar și libertatea de alegere, așa cum am mai spus, are nevoie de ajutorul lui Dumnezeu pentru fiecare faptă în parte. Iată ce nu admiteți voi: ca cel care a primit odată liberul arbitru să nu fie lipsit de ajutorul lui Dumnezeu. Liberul arbitru conduce la voință liberă, dar nu duce îndată la un dumnezeu care nu are nevoie de ajutorul nimănui. Tu însuți, care vorbești în cazul oamenilor de o demnitate desăvârșită și egală cu cea a lui Dumnezeu și, în același timp, mărturisești că ești un păcătos, răspunde-mi: vrei sau nu să fii lipsit de păcat? Dacă vrei, de ce nu-ți îndeplinești dorința de unul singur? Dacă nu vrei, atunci dovedești că disprețuiești poruncile lui Dumnezeu. Iar dacă le disprețuiești, atunci ești și păcătos. Dacă ești păcătos, ia aminte la vorbele Scripturii: „Iar păcătosului i-a zis Dumnezeu: «Pentru ce tu istorisești dreptățile Mele și iei legământul Meu în gura ta? Tu ai urât învățătura și ai lepădat cuvintele Mele înapoia ta»”[2060]. De vreme ce nu vrei să împlinești cuvintele lui Dumnezeu, le lepezi înapoia ta. Tu ești un nou apostol, poruncești întregii lumi ce trebuie să facă și ce să nu facă. Nici măcar nu știi despre ce vorbești; ai altceva în gând. Căci, atunci când spui că ești păcătos,

---

[2057] *Efeseni* 2, 8.
[2058] *Psalmul* 31, 1.
[2059] *Matei* 26, 41.
[2060] *Psalmul* 49, 17-18.

dar, totodată, că omul, dacă vrea, poate fi fără de păcat, ai vrea să se înțeleagă că tu însuți ești un sfânt lipsit de orice păcat, dar, din smerenie, îți însușești numele de păcătos, ca să te laude mai degrabă alții, iar tu să te deprecieri.

11. [Nu știu] cine ar putea să creadă în acel argument pe care voi îl formulați cu astfel de cuvinte: „Una înseamnă să fii, alta să poți fi [fără de păcat]. A fi nu stă în puterea noastră, dar, în general vorbind, a putea fi înseamnă că, chiar dacă nu a fost altcineva, totuși cine ar vrea ar putea să fie". Spune-mi, te rog, ce fel de argument este acesta: poate să existe ceea ce n-a fost niciodată? Sau poate cineva să devină ceea ce mărturisești că nu a existat vreodată? Cum poți să atribui cuiva ceea ce nu știi dacă va fi posibil și să dai nu știu cui ceva ce nu poți dovedi că a existat la patriarhi, proroci sau apostoli? Ia aminte la simplitatea Bisericii sau, cum vi se pare vouă, la rusticitatea și nepriceperea ei! Spune ce crezi, publică-ți predicile pe care le ții în taină discipolilor tăi! Tu, care spui că ai libertate de alegere, de ce nu spui deschis ceea ce simți? Tainele din camerele tale se aud într-un fel și ajung altfel la creștinii noștri. Într-adevăr, poporul fără educație nu poate să înțeleagă tainele tale profunde, nici să primească hrana ta spirituală solidă, de vreme ce s-a mulțumit cu laptele copilăriei. Încă nu am scris nimic și deja m-ai copleșit cu tunetele răspunsurilor tale, fără îndoială ca să mă înspăimânt, să nu mai îndrăznesc să deschid gura. Voi nu observați că scriu ca să vă silesc să răspundeți, să spuneți deschis, în sfârșit, despre ce vremuri, oameni și locuri vorbiți sau le treceți sub tăcere. Nu vreau decât să fiți liberi, să negați ceea ce ați scris cândva. Pentru Biserică ar fi o victorie dacă ați spune deschis ceea ce gândiți. Căci fie veți da aceleași răspunsuri ca și noi, și astfel nu vom mai fi niciodată dușmani, ci prieteni; fie veți vorbi împotriva credinței noastre, și prin aceasta tot noi vom învinge, pentru că toate bisericile vor ști ceea ce gândiți. Să vă publicați părerile înseamnă să fiți biruiți. Blasfemia va ieși în față de la prima vedere. Nu trebuie să fie dovedit cel ce este hulitor de meserie. Ne amenințați cu un răspuns, pe care nu îl poate evita decât cel ce nu scrie absolut deloc. De unde știți ce vă vom spune, ca să vă pregătiți un răspuns? Poate vom vorbi despre [ereziile] voastre, și atunci în zadar vă veți ascuți condeiul spiritului. [Discipolii] lui Eunomie, Arie și Macedonie, diferiți cu numele, însă uniți de necredință, nu ne supun la niciun efort;

căci vorbesc așa cum gândesc. Însă această erezie[2061] este singura căreia îi este rușine să spună public ceea ce fără teamă predică pe ascuns. Tăcerea învățătorilor provoacă turbarea ucenicilor. Ceea ce au auzit între [pereții] camerelor propovăduiesc sub acoperișuri deschise. Dacă ascultătorilor le-a plăcut ce au spus, se aduce astfel cinste învățătorilor; dacă nu le-a plăcut, vina este a ucenicilor, nu a învățătorilor. De aceea s-a răspândit erezia voastră, înșelându-i pe mulți și, mai cu seamă, pe cei care se însoțesc cu femei, deoarece știu că nu pot să păcătuiască; pentru că așa îi învățați mereu, dar nu recunoașteți niciodată. Vă meritați acea prorocie: „Gloria lor stă în nașteri și zămisliri. Dă-le lor, Doamne! Ce să le dai? Pântece sterp și sâni fără lapte!"[2062] Fierb de mânie și nu-mi pot stăpâni cuvintele. Scurtimea proprie unei scrisori nu îngăduie mărimea unei opere. În acest opuscul n-am dat numele; dar am vorbit împotriva întemeietorului unei doctrine perverse. Dacă se va mânia și va răspunde, dacă va fi trădat, precum un șoarece, de propria sa urmă, să fie gata să suporte răni mai adânci, într-o luptă adevărată.

12. Timp de mulți ani, din tinerețe și până la această vârstă, am scris opere diferite și întotdeauna m-am străduit să spun ascultătorilor ceea ce am predicat public în Biserică; nu am urmărit argumentele filozofilor, ci m-am mulțumit cu simplitatea apostolilor, știind că scris este: „Pierde-voi înțelepciunea înțelepților și știința celor învățați voi nimici-o"[2063] și: „Fapta lui Dumnezeu este mai înțeleaptă decât înțelepciunea oamenilor"[2064]. Acum, când lucrurile se petrec astfel, îi provoc pe adversari să-mi cerceteze toate micile mele scrieri din trecut și, dacă află vreo rătăcire în felul meu de a gândi, să o spună tuturor. Căci fie aceste scrieri vor fi bune, iar atunci le voi combate calomniile; fie vor merita a fi respinse, iar atunci îmi voi mărturisi eroarea, pentru că prefer să mă îndrept decât să rămân neclintit într-o părere greșită. Cât despre tine, onorabile magistru, fie apără-ți vorbele și confirmă profunzimea gândurilor tale printr-o scriere ulterioară, fără să negi ceea ce ai spus, așa cum ți-a plăcut de fiecare dată, fie, dacă ai greșit ca orice om, să recunoști deschis și să refacem

[2061] A lui Pelagius.
[2062] *Cf. Osea* 9, 11-14.
[2063] *1 Corinteni* 1, 19.
[2064] *1 Corinteni* 1, 25.

buna înțelegere! Amintește-ți de cămașa Mântuitorului, că nu a fost sfâșiată de soldați. Îți privești frații cum se ceartă între ei, te amuzi și te bucuri că unii amintesc de numele tău, iar alții de cel al lui Hristos. Fă întocmai cum a făcut Iona și spune: „Dacă din pricina mea s-a pornit această vijelie, luați-mă și mă aruncați în mare"[2065]. Din smerenie a fost aruncat Iona în adâncuri, astfel încât să renască întărit întru slava lui Dumnezeu. Tu, dimpotrivă, ți-ai înălțat mândria până la stele, astfel încât despre tine spune Iisus: „Am văzut pe Satana ca un fulger căzând din cer"[2066].

13. Despre faptul că în Sfintele Scripturi sunt numiți „drepți" Zaharia, Elisabeta, Iov, Iosafat, Iosia și mulți alții, din ale căror nume e alcătuită trama Sfintei Scripturi, am de gând să vorbesc mai pe larg într-o operă promisă (dacă Domnul mă va ajuta cu harul Său). În această epistolă e de ajuns să amintesc pe scurt următorul lucru: că ei sunt numiți „drepți" nu pentru că le lipsește orice urmă de păcat, ci pentru că sunt virtuoși în cea mai mare parte. De pildă, și Zaharia a fost condamnat la tăcere, și Iov a fost mustrat pentru cuvintele sale, și despre Iosafat și Iosia, care sunt numiți drepți fără urmă de îndoială, se spune că au făcut anumite lucruri care nu au plăcut Domnului. Unul l-a ajutat un pe om lipsit de pietate și a fost mustrat de proroc[2067]; celălalt, neascultând de porunca Domnului venită prin gura lui Ieremia, a ieșit în întâmpinarea lui Neco, faraonul Egiptului, și a fost ucis[2068]; cu toate acestea, amândoi sunt numiți „drepți". Nu este momentul acum să scriu despre alte lucruri, căci ai cerut de la mine o epistolă, și nu o carte, care trebuie dictată pe îndelete și care, cu ajutorul lui Dumnezeu, trebuie să alunge orice îndoială. Trebuie să ne întemeiem mărturiile pe baza Sfintelor Scripturi, prin care Dumnezeu le vorbește zilnic credincioșilor. Prin intermediul tău, o rog și o sfătuiesc pe acea adunare care se strânge în casa ta sfântă și ilustră să nu primească printr-un om sau – cel mult – trei oameni de nimic dejecțiile sau (ca să folosesc o vorbă mai ușoară) dezonoarea unor erezii atât de mari, încât, în locul unde erau lăudate virtutea și sfințenia, se varsă murdăria îndrăznelii diabolice și a unui anturaj foarte sordid. Și să știe că cei care

[2065] *Cf. Iona* 1, 12.
[2066] *Luca* 10, 18.
[2067] *3 Regi* 22.
[2068] *4 Regi* 23, 29.

aduc sprijin unor astfel de oameni adună o mulțime de eretici, că produc dușmani ai lui Hristos și că Îi sporesc adversarii; degeaba pretind că spun ceva, când cu propria mână demonstrează că gândesc altceva.

## EPISTOLA CXXXIV[2069]
### Către Augustin

*Domnului cu adevărat sfânt și vrednic de toată cinstirea și afecțiunea mea, papei Augustin, salutare în Hristos de la Ieronim.*

1. L-am primit pe onorabilul meu frate, fiul Demnității Tale, preotul Orosius, și datorită meritelor sale, și pentru a-ți da ascultare. Dar au venit timpuri foarte grele, când mi s-a părut că este mai bine să tac decât să vorbesc, așa încât studiile noastre au încetat și, așa cum spune Appius, practicăm „elocința câinelui"[2070]. Prin urmare, nu am putut să răspund celor două mici lucrări, atât de erudite și pline de strălucirea elocinței, pe care le-ai dedicat persoanei mele. Nu pentru că aș crede că este ceva de criticat în ele, ci fiindcă, așa cum spune fericitul Apostol, „fiecare să fie deplin încredințat în felul său, unul așa, altul altfel"[2071]. Cu siguranță, tot ceea ce a putut fi spus și scos de un spirit superior din Sfintele Scripturi, tu l-ai pus în disertațiile tale. Dar rog pe Reverența Ta să îmi îngăduie pentru o clipă să îi laud inteligența. Căci noi discutăm între noi de dragul erudiției. Dar unii adversari, mai cu seamă eretici, dacă vor vedea că avem păreri diferite, ne vor ponegri, spunând că este din pricina ranchiunei din sufletele noastre. Însă eu am hotărât să te iubesc, să te susțin, să te cinstesc, să te admir, să îți apăr spusele ca și cum ar fi ale mele (cu siguranță, și în dialogul[2072] pe care l-am editat de curând am amintit-o pe Fericirea Ta, așa cum se cuvenea) și să mă

[2069] Data scrisorii: 416 d. Hr.

[2070] În original, *canina facundia*. Ieronim redă liber expresia latină *canina eloquentia*, preluată din QUINTILIAN, *Arta oratorică*, XII, 9, 9, care o atribuie aceluiași Appius Claudius Caecus, om politic și scriitor din secolul al III-a î.Hr.

[2071] *Cf. Romani* 14, 5; *1 Corinteni* 7, 7.

[2072] FERICITUL IERONIM, *Dialog împotriva pelagienilor*, 3, 19.

străduiesc și mai mult, pentru ca să fie alungată din Biserici erezia cea primejdioasă, care, de teamă să nu fie dată afară, dacă s-ar arăta la lumina zilei, simulează întotdeauna pocăința, ca să aibă putința de a propovădui în Biserici.

2. Sfintele și venerabilele tale fiice Eustochium și Paula sunt, prin felul în care pășesc prin viață, demne și de neamul lor, și de îndemnurile tale. Ele cu osebire o salută pe Fericirea Ta, la fel ca și întreaga comunitate a fraților care se străduiesc, împreună cu noi, să Îi slujească Domnului și Mântuitorului. Anul trecut l-am trimis pe sfântul preot Firmus la Ravenna, și de acolo în Africa și în Sicilia, pentru treburile celor două; credem că încă se mai află în părțile Africii. Te rog să îi saluți cu tot respectul meu pe sfinții care îți stau alături. I-am adresat o scrisoare și sfântului preot Firmus, pe care te rog, dacă va ajunge la tine, să nu refuzi să i-o transmiți. Domnul Hristos să te țină teafăr și fără să mă uiți, domnule cu adevărat sfânt și preafericit papă!

Noi suferim în această provincie de o mare lipsă de secretari de limbă latină; de aceea nu putem da ascultare recomandărilor tale, mai cu seamă în ceea ce privește ediția *Septuagintei*, care este plină de asteriscuri și obele. De fapt, am pierdut aproape tot rodul muncii noastre de până acum, din pricina relei-credințe a unora.

## EPISTOLA CXXXV[2073]

### Papa Inocentius către Aurelius

*Preaiubitului frate Aurelius, de la Inocentius.*

Colegul nostru întru preoție, Ieronim, a făcut bine bizuindu-se pe afecțiunea ta în piosul drum pe care îl faci către noi. Îl deplângem pe membrul turmei noastre și am îndeplinit degrabă ceea ce am socotit că trebuie făcut sau am putut face. Frăția Ta, preaiubit frate, să se grăbească să îi predea celui pomenit, cât mai repede, scrisoarea.

2073 Data scrisorii: 417 d.Hr.

# EPISTOLA CXXXVI[2074]

## Inocentius către Ieronim

*Preaiubitului fiu, preotului Ieronim, de la Inocentius.*

Apostolul depune mărturie că niciodată nu s-a făcut ceva bun în Biserică prin dispute și, de aceea, poruncește mai degrabă să îi mustrăm pe eretici decât să ne lăsăm conduși de controverse îndelungate. Dacă privim cu nepăsare această regulă, nu evităm răul de care trebuie să ne ferim, ci îl sporim. Totuși, fiindcă durerea și gemetele îți tulbură într-atât inima, încât nu intenționez să discut cu tine și să te sfătuiesc, mă adresez mai întâi credinței tale atât de hotărâte. Adeseori, le-ai spus multora că, pentru adevăr, oricine trebuie să sufere nedreptăți sau, după cum spui, primejdii, fiindcă așteaptă fericirea; te îndemnăm să îți amintești bine de predicile tale. În același timp, împinși de spectacolul trist al nenorocirilor tale, ne-am grăbit să preluăm autoritatea Scaunului apostolic pentru a împiedica orice sacrilegiu. Dar nu am citit în scrisoarea ta împotriva cui să ne ridicăm; acesta nici nu e numit, nici acuzat de o nelegiuire anume. Deci suferim alături de tine, atât cât putem. Însă, dacă vei depune o acuzație deschisă și limpede împotriva vreunor oameni, fie voi desemna judecători competenți, fie, dacă o intervenție mai urgentă și mai atentă este posibilă, nu voi întârzia să o fac, preaiubite fiu! Totuși i-am scris fratelui meu, episcopul Ioan, să se poarte cu mai multă precauție, pentru ca în jurul Bisericii încredințate lui până acum să nu se petreacă ceva împotriva căruia să trebuiască să ia măsuri sau să-l îndepărteze, căci s-ar putea întâmpla ca, după aceea, acest lucru să fie foarte supărător și pentru el însuși.

[2074] Data scrisorii: 417 d.Hr.

# EPISTOLA CXXXVII[2075]

## Inocentius către Ioan

*Preaiubitului frate Ioan, de la Inocentius.*

Jafuri, crime, incendii, nelegiuiri de tot felul, culme a nebuniei – pe toate le-au deplâns nobilele și sfintele fecioare Eustochium și Paula, spunând că diavolul le-a săvârșit în Biserica lor; dar numele celui vinovat și motivul faptelor sale le-au trecut sub tăcere. Deși nu există nicio îndoială cu privire la cel care le-a comis, a trebuit totuși să îi atrag atenția Frăției Tale să vegheze mai atent asupra acelei turme, ca să nu ia naștere un incident de felul celui pe care neglijența ta l-a provocat turmei Domnului și care îi primejduiește pe alții. Am aflat că asemenea oițe, lăsate goale și neputincioase în urma focului, a armelor și a persecuțiilor, după uciderea și moartea alor lor, abia își duc zilele. Oare nimic nu mișcă mila sacerdoțiului tău în fața silniciei diavolului față de tine și de ai tăi? Față de tine, zic; căci făptuirea unei asemenea nelegiuiri împotriva Bisericii condamnă autoritatea unui episcop. Unde sunt măsurile tale de prevedere? Unde sunt, dacă asemenea nenorociri s-au petrecut, ajutoarele și alinările, de vreme ce ele spun că se tem de unele mai mari decât cele de care se plâng că le-au îndurat? Aș fi judecat mai profund aceste lucruri dacă ele ar fi discutat mai limpede cu mine despre acest subiect. Ia aminte, frate al meu, la uneltirile vechiului vrăjmaș și veghează, precum o călăuză bună, ca lucrurile, care ne-au fost înfățișate mai degrabă ca o părere decât ca o acuzație, fie să fie îndreptate, fie stăvilite, pentru ca legea Bisericii să nu-l silească pe cel care nu le-a apărat să dea socoteală pentru provocarea acestor nenorociri!

---

[2075] Data scrisorii: 417 d.Hr.

# EPISTOLA CXXXVIII[2076]
## Către Riparius

*Domnului cu adevărat sfânt și vrednic de toată afecțiunea mea, venerabilului Riparius, salutare în Hristos de la Ieronim!*

Am aflat din scrisoarea ta și din relatările multora că porți luptele lui Hristos împotriva vrăjmașilor credinței universale și că vânturile sunt potrivnice și că există, spre pierzania ambelor părți, apărători ai pierzaniei, deși ar trebui să fie apărătorii veacului. Totuși să știi că, în această provincie, Catilina a fost alungat nu doar din oraș, ci și din hotarele Palestinei, fără ajutorul oamenilor, ci îndeosebi prin hotărârea lui Hristos; și că suntem cuprinși de o mare durere, pentru că mulți, care s-au alăturat complotului, adică cei care se află la Ioppe[2077] au rămas cu Lentulus[2078]. Însă noi am socotit că este mai bine să ne schimbăm locul decât adevărata credință, să pierdem farmecul clădirilor și al sălașului decât să le pângărim prin comuniunea cu cei în fața cărora ar trebui, pentru moment, fie să cedăm, fie să luptăm în fiecare zi, desigur, nu cu limba, ci cu săbiile. Cât de mult am suferit și cum s-a ridicat pentru noi contra vrăjmașului mâna înaltă a lui Hristos, cred că ai aflat prin veștile numeroase venite din toate părțile. Te rog să împlinești lucrarea începută și să nu îngădui ca în prezența ta Biserica lui Hristos să nu aibă apărător. În orice caz, să știe fiecare că, în ceea ce te privește, acest lucru va fi de ajuns, fiindcă nu este vorba să luptăm cu puterile trupești, ci cu iubirea din suflet, care nu poate fi învinsă niciodată. Sfinții frați, care se află împreună cu micimea mea, te salută foarte mult. Însă cred că sfântul frate, diaconul Alentius, i-a povestit totul întocmai Demnității Tale. Hristos, Domnul nostru Atotputernic, să te țină sănătos și amintindu-ți de mine, domnule cu adevărat sfânt și frate vrednic de îmbrățișare!

---

[2076] Data scrisorii: aprox. 417 d.Hr.

[2077] Astăzi Jaffa.

[2078] Publius Cornelius Lentulus Sura (114 î.Hr. – 5 decembrie 63 î.Hr.) a fost una dintre figurile principale ale conspirației lui Catilina. Aici, numele lui Catilina și Lentulus sunt folosite simbolic, cu referire la personaje contemporane cu Ieronim.

## EPISTOLA CXXXIX[2079]

### Către Apronius

Nu știu prin ce ispită a diavolului s-a făcut că nici strădania ta, nici silința sfântului preot Inocentius, nici dorința noastră nu par să aibă deocamdată vreun efect. Îi mulțumesc lui Dumnezeu că te știu teafăr și arzând de ardoarea credinței chiar în mijlocul ispitelor diavolului. Aceasta este bucuria mea, când aud că fiii mei luptă pentru Hristos. Cel în care credem să întărească în noi această ardoare, ca să ne vărsăm de bunăvoie sângele pentru credința Lui! Mă doare că nobila ta casă a fost distrusă din temelii; totuși nu am putut afla care este motivul. Iar purtătorul scrisorii a spus că nici el nu știe. Putem să suferim pentru prietenii noștri comuni și să implorăm îndurarea lui Hristos, Care singur este Puternic și Stăpân, deși merităm pedeapsă de la Dumnezeu, pentru că îi sprijinim pe dușmanii Domnului. Vei face foarte bine dacă vei da la o parte totul și vei ajunge în Orient, mai ales la Locurile Sfinte. Căci aici este liniște. Și, deși nu și-au scos veninul din inimi, totuși nu cutează să își deschidă gura lipsită de evlavie, ci sunt precum viperele surde, care-și astupă urechile[2080]. Îi salut pe sfinții frați. Casa noastră a fost cu totul distrusă, în ce privește avuțiile trupești, de persecuțiile ereticilor, dar, cu ajutorul lui Hristos, este plină de avuții duhovnicești. Căci este mai bine să mănânci doar pâine decât să îți pierzi credința.

## EPISTOLA CXL[2081]

### Către preotul Ciprian

### Despre Psalmul al optzeci și nouălea

1. Înainte vreme știam despre tine, Ciprian, dar numai din scrisori, că tu, cel mai studios dintre preoți, te numeri printre aceia despre care Moise a spus: „Alege preoți despre care știi tu însuți că

[2079] Data scrisorii: aprox. 417 d.Hr.
[2080] *Cf. Psalmul* 57, 4.
[2081] Data scrisorii: aprox. 418 d.Hr.

sunt preoți"[2082] și că porți numele de „bărbat fericit", care cugetă zi și noapte la Legea lui Dumnezeu[2083]. Însă acum, fiindcă am făcut cunoștință amândoi cu omul nostru exterior, după salutări și duioase îmbrățișări, care leagă prietenia, ca să îmi dovedești că este adevărat ce am auzit, îmi ceri pe dată să îți explic un psalm foarte dificil, care poartă numărul optzeci și nouă la greci și la latini, dar nu printr-o meșteșugită alcătuire de cuvinte, care să stârnească aplauzele populare, ci printr-o expunere simplă și într-un limbaj ecleziastic sincer, pentru ca interpretarea noastră să nu aibă nevoie de un alt interpret, așa cum li se întâmplă de obicei majorității celor care vorbesc atât de mult, încât este mai greu să le înțelegi explicațiile decât textul pe care încearcă să îl explice. Voi începe o lucrare foarte dificilă, sprijinită și ajutată de sfintele tale rugi, și îmi voi aminti de acel verset: „Domnul va da cuvântul celor ce vestesc, cu putere multă"[2084].

2. În primul rând, trebuie să știi că, potrivit textului ebraic, titlul acestui psalm este: „Rugăciunea lui Moise, bărbatul lui Dumnezeu", iar potrivit *Septuagintei*: „Rugăciunea lui Moise, omul lui Dumnezeu". Sfânta Scriptură ne învață care este diferența între *homo*, „om", și *uir*, „bărbat". Pentacontarhul[2085] îi spune lui Ilie: „Omul lui Dumnezeu, regele te cheamă!" Acela îi răspunde: „Dacă sunt omul lui Dumnezeu, să se coboare foc din cer și să te ardă pe tine și pe cei cincizeci de bărbați ai tăi"[2086]. Apostolul îi scrie lui Timotei: „Dar tu, o omule al lui Dumnezeu, fugi de acestea"[2087]. În schimb, același Apostol învață despre bărbat: „Dar voiesc ca voi să știți că Hristos este capul oricărui bărbat, iar capul femeii este bărbatul, iar capul lui Hristos, Dumnezeu"[2088]. Acest „bărbat" este cel care nu trebuie să-și acopere capul, pentru că este chipul și slava lui Dumnezeu și spune în rugăciunea sa de fiecare zi: „Iar noi toți, privind ca în oglindă, cu fața descoperită, slava Domnului, ne prefacem în același chip din slavă în slavă, ca de la Duhul Domnului"[2089]. Și în altă parte: „Până vom ajunge toți

[2082] *Cf. Numerii* 11, 16.
[2083] *Cf. Psalmul* 1, 1-2.
[2084] *Psalmul* 67, 12.
[2085] Comandant a câte cincizeci de soldați.
[2086] *4 Regi* 1, 9-10.
[2087] *1 Timotei* 6, 11.
[2088] *1 Corinteni* 11, 3.
[2089] *2 Corinteni* 3, 18.

la starea bărbatului desăvârșit, la măsura vârstei deplinătății lui Hristos"[2090]. Așadar, și numele de *uir*, „bărbat", și cel de *homo*, „om", i se potrivesc sfântului care L-a văzut pe Dumnezeu față în față, iar sufletul i-a fost izbăvit; prin gura lui am învățat despre facerea lumii (numai a lucrurilor care sunt vizibile), despre facerea omului și despre istoria adevărată a trecutului; el nu doar că ne-a lăsat cinci cărți: *Facerea*, *Ieșirea*, *Leviticul*, *Numerii* și *Deuteronomul*, ci și unsprezece psalmi, începând cu *Psalmul al optzeci și nouălea*, care începe astfel: „Doamne, scăpare Te-ai făcut nouă"[2091], până la *Psalmul al nouăzeci și nouălea*, care este intitulat: „Psalm de laudă". Cât despre faptul că în cele mai multe codice *Psalmul al nouăzeci și optulea* are titlul: „Psalmul lui David", care însă nu apare în textul ebraic, Sfânta Scriptură are obiceiul să atribuie toți psalmii care nu au în titlul lor numele celui care le-a scris celor ale căror nume sunt cuprinse în psalmii precedenți.

3. Există patru psalmi care sunt intitulați „Rugăciune": *Psalmul al șaisprezecelea*, care are titlul: „Rugăciunea lui David" și începe: „Auzi, Doamne, dreptatea mea"[2092], *Psalmul al optzeci și cincilea*, cu același titlu, „Rugăciunea lui David", *Psalmul al optzeci și nouălea*, cel pe care îl ținem acum în mâini: „Doamne, scăpare te-ai făcut nouă", și *Psalmul al o sută unulea*, care are titlul: „Rugăciunea săracului când era înspăimântat și a lăsat să se audă rugăciunea sa înaintea Domnului". David și acest sărac, care, deși era bogat, s-a făcut sărac pentru noi, se referă la Hristos, Care, potrivit lui Zaharia, șade pe mânzul asinei, sărac și plin de blândețe[2093]. Însă Moise, prin care Dumnezeu a dat Legea și prin a cărui gură L-am auzit pe Dumnezeu zicând: „Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră", și adăugând imediat: „Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat și femeie"[2094], explică toate lucrurile de la începutul facerii omului până la moarte și înviere, în ce fel a fost creat, cât timp trăiește, ce face în veac, ce rod are din viața sa, pentru ce muncește, încotro se străduiește să meargă. Și, fiindcă cel care scrie acestea este un om, el poartă în persoana

---

[2090] *Efeseni* 4, 13.
[2091] *Psalmul* 89, 1.
[2092] *Psalmul* 16, 1.
[2093] *Zaharia* 9, 9.
[2094] *Facerea* 1, 26-27.

lui mărturia întregii condiții omenești. Însă sunt unii care raportează acest psalm sau rugăciune[2095] la poporul israelit: cum a cârtit în pustie împotriva lui Dumnezeu și a pierit și nu a meritat să intre în Pământul Făgăduinței (în locul taților au intrat fiii)[2096]; și cum așteaptă ca Dumnezeu să le fie din nou binevoitor, ceea ce urma să se împlinească prin venirea lui Hristos.

4. *Oratio*, „rostirea", este orice discurs propriu vorbitorilor, potrivit gramaticienilor care îi explică astfel etimologia: *Oratio est oris ratio*, „Rostirea este rostul gurii"[2097]. Dar în Sfintele Scripturi găsim cu greu *oratio* cu acest sens, ci doar cu referire la rugăminți și implorări. Evreii spun că într-un volum al psalmilor sunt cuprinse cinci cărți: de la *Psalmul întâi* la *Psalmul al patruzecilea*; de la *Psalmul al patruzeci și unulea* la *Psalmul al șaptezeci și unulea*; de la *Psalmul al șaptezeci și doilea* la *Psalmul al optzeci și optulea*; de la *Psalmul al optzeci și nouălea*, care este începutul cărții a patra și pe care îl discutăm acum, până la *Psalmul al o sută cincilea* (la sfârșitul acestor psalmi se află de două ori *amen*, pe care *Septuaginta* îl traduce prin „să se facă, să se facă"); și de la *Psalmul al o sută șaselea* până la sfârșit. Această împărțire este după modelul celor doisprezece proroci[2098], care și ei, după ce și-au editat propriile cărți, au fost cuprinși într-un singur volum. Însă aproape am trecut sub tăcere acest fapt, atunci când am spus că printre cei unsprezece psalmi ai lui Moise se află și *Psalmul al nouăzeci și optulea*, în care se spune: „Înălțați pe Domnul Dumnezeul nostru și vă închinați așternutului picioarelor Lui! Moise și Aaron sunt între preoții Lui și Samuel între cei ce cheamă numele Lui"[2099]. Se pare că aceasta contrazice părerea noastră; cum să fie al lui Moise acest psalm, de vreme ce îl numește pe Samuel, despre care știm că a trăit multă vreme după aceea? Rezolvarea acestei probleme este ușoară: numele lui Samuel a fost prorocit pentru că el a avut un atât de mare merit,

---

[2095] În original: *oratio*, noțiune pe care Ieronim o explorează în următorul paragraf.

[2096] *Numerii* 14, 29-38.

[2097] În limba latină, substantivul *oratio*, „vorbire", „discurs", „elocvență", este un derivat al verbului *orare*, „a vorbi, a cere, a ruga", la rândul lui derivat al substantivului *os*, *oris*, „gură". *Oratio* capătă sensul „rugăciune" începând cu Itala, prima traducere în latină a Bibliei (sec. al II-lea d.Hr.).

[2098] *Profeții Mici*, *Cei Doisprezece Profeți* sau *Cartea celor 12 Profeți minori* este o colecție de 12 cărți, care constituie ultima carte a Bibliei ebraice și care formează ultimele douăsprezece cărți din Vechiul Testament.

[2099] *Psalmul* 98, 5-6.

încât a fost pus alături de Moise în *Ieremia*: „Chiar Moise și Samuel de-ar sta”[2100]; deopotrivă cu acest exemplu este și acela în care omul lui Dumnezeu spune în Samaria: „Jertfelnice, jertfelnice, așa zice Domnul: «Iată că i se va naște casei lui David un fiu, numele lui, Iosia»”[2101]. Să luăm aminte că greșesc cei care socotesc că toți psalmii sunt ai lui David, și nu ai celor ale căror nume figurează în titlu. De aceea, ei vor ca și acest psalm să fi fost compus de David sub numele lui Moise, fiindcă cel care a dat Legea descrie, cu gura sa sfântă, ofensa comună adusă lui Dumnezeu și nenorocirea neamului omenesc și, apoi, așteptarea mântuirii.

5. „Doamne, locaș Te-ai făcut nouă din neam în neam.”[2102] *Septuaginta*: „Doamne, scăpare te-ai făcut nouă în tot neamul și în neam”. În loc de *habitaculum*, „locaș”, și *refugium*, „scăpare”, textul ebraic pune *maon*, care înseamnă mai degrabă „locuință, locaș” decât „refugiu, scăpare”. [Autorul] urmează să povestească evenimente triste și să deplângă neamul omenesc; dar începe slăvindu-L pe Dumnezeu, pentru ca să nu pară că nenorocirile care i s-au întâmplat omului sunt din pricina asprimii Creatorului, ci din vina celui care a fost creat. Cel care înfruntă furtuna caută scăpare fie sub o stâncă, fie sub un acoperiș. Cel pe care îl urmărește vrăjmașul fuge la zidurile orașului. Călătorul ostenit atât de soare, cât și de praf, caută mângâierea umbrei. Dacă o fiară sălbatică e însetată de sângele unui om, acesta dorește să evite, pe cât poate, primejdia în care se află. La fel și omul se folosește, din momentul creării sale, de ajutorul lui Dumnezeu; și, pentru că a fost creat datorită harului Lui și subzistă și trăiește datorită îndurării Lui, nu poate face nicio lucrare bună fără El, Care i-a dat în așa fel liberul arbitru încât să nu anuleze harul pentru fiecare dintre lucrările sale, iar liberul arbitru să nu degenereze în ofensă adusă Creatorului și în răzvrătire a celui care a fost creat liber, ca să știe că, fără Dumnezeu, nu este nimic. Când spune: „Din neam în neam”, se referă la toate timpurile, și înainte de Lege, și sub Lege, și sub harul Evangheliei. De aceea, și Apostolul spune: „Căci în har sunteți mântuiți, prin credință, și aceasta nu e de la voi: este darul lui Dumnezeu”[2103]. Și toate epistolele sale nu au în salutul de început mai întâi „pace” și apoi „har”, ci

---

[2100] *Ieremia* 15, 1.
[2101] 3 *Regi* 13, 2.
[2102] *Psalmul* 89, 1.
[2103] *Efeseni* 2, 8.

au mai întâi „har" și după aceea „pace", pentru ca, fiindu-ne iertate păcatele, să dobândim pacea Domnului.

6. „Mai înainte de ce s-au născut munții și s-au zămislit pământul și lumea, din veac și până în veac ești Tu, Dumnezeule."[2104] *Septuaginta*: „Înainte să fie durați munții și să fie plăsmuite pământul și lumea, din veac și până în veac, Tu ești, Dumnezeule". Unii răstoarnă sensul acestui pasaj, folosind o punctuație greșită, mai ales cei care vor ca sufletele să fi existat înainte ca omul să fie creat în rândul lucrărilor celei de-a șasea zile. Ei citesc și despart: „Doamne, scăpare te-ai făcut nouă din neam în neam, înainte să fie durați munții și să fie plăsmuit pământul și lumea", pentru ca după aceea să urmeze: „Din veac și până în veac Tu ești, Dumnezeule". Ei discută pasajul astfel: „Dacă Domnul a fost scăpare pentru oameni înainte ca munții să fie durați și să fie plăsmuite pământul și lumea, atunci sufletele existau în ceruri înainte ca trupurile oamenilor să fie formate". Însă noi, așa cum am spus mai înainte, trebuie să punctăm astfel lectura: „Înainte să fie durați munții și să fie plăsmuite pământul și lumea, din veac și până în veac, Tu ești, Dumnezeule"; căci nu a putut fi scăparea noastră, care încă nu existam, înainte de crearea lumii, ci fiindcă Dumnezeu, din veșnicie până în veșnicie, este mereu Dumnezeu. În loc de ceea ce s-a pus în traducerea latină: „Din veac până în veac", în ebraică se spune *olam*, pe care noi îl interpretăm mai corect prin: „Din veșnicie până în veșnicie". Ceva asemănător poate fi citit în *Cartea Pildelor* despre persoana Înțelepciunii, care este Hristos: „Domnul m-a creat la începutul căilor Sale, în vederea lucrării Lui; m-a întemeiat din veac, la început; înainte de a fi făcut pământul și adâncurile, înainte de a se fi arătat izvoare încărcate cu apă, înainte să fie durați munții și înaintea tuturor colinelor El m-a zămislit"[2105]. Însă nimeni nu trebuie să-și facă griji pentru cuvântul „creație", deoarece în textul ebraic nu este cuvântul „creație", care este numită *bara*, ci „posesie". Căci iată ce scrie: *adony canani bresith dercho*, care înseamnă în limba noastră: „Domnul m-a avut drept început al căilor Sale". Însă există o mare diferență între „posesie" și „creație". „Posesie" se referă la faptul că Fiul a fost întotdeauna în Tatăl, iar Tatăl în Fiul. În schimb, „creație" înseamnă începutul creării a ceva care nu a existat mai

[2104] *Psalmul* 89, 2.
[2105] *Cf. Pildele* 8, 22-25.

înainte. Potrivit legilor tropologiei, expresia: „Înainte să fie durați munții și să fie plăsmuite pământul și lumea" înseamnă că, înainte să fie durate în sufletul nostru dogmele sublime și înainte ca pământul trupului nostru să fie plăsmuit sau înfăptuit de Dumnezeu și înainte ca lumea – care în ebraică se zice *thebel*, iar în greacă mai expresiv, οἰκουμένη, termen pe care noi îl putem traduce în latină prin „pământ locuit" – să fie durată sau înfăptuită, Dumnezeu ne-a fost mereu scăpare. Sufletul, care merită să Îl aibă oaspete pe Dumnezeu, este locuit, nu deșert, așa cum spune Mântuitorul: „Eu și Tatăl Meu vom veni și vom face locaș la el"[2106]. Însă formularea care există în textul ebraic și la toți ceilalți interpreți: „Înainte ca munții să se nască și să se zămislească pământul" ne obligă să căutăm explicația tropologică. Căci nici munții și nici celelalte lucruri nu primesc facultatea de a se naște sau de a se zămisli, ci condiția de a fi creați. Acest lucru trimite limpede la faptul că și sfinții, și virtuțile înalte sunt întotdeauna creați prin mila Domnului.

7. „Tu vei întoarce pe om până îl vei zdrobi; și spui: «Întoarceți-vă, fii ai lui Adam»!"[2107] *Septuaginta*: „Nu întoarce pe om întru smerenie; și ai spus: «Convertiți-vă, fii ai oamenilor!»" Potrivit textului ebraic, sensul acestor cuvinte este: „O Dumnezeule, Care l-ai creat pe om și ești de la început scăparea și locașul lui, îl vei întoarce pe el până îl vei zdrobi; l-ai făcut pe el și l-ai plăsmuit, ca să fie zdrobit de moarte, iar vasul Tău să fie sfărâmat la sfârșitul vieții sale; pentru că se află sub amenințarea acestei stări, ca, odată născut, să piară și, deși a trăit vreme îndelungată, totuși la sfârșit să se spulbere, îi vorbești în fiecare zi prin proroci: «Întoarceți-vă, fii ai lui Adam, care ați adus jignire lui Dumnezeu prin greșeala voastră și din nemuritori ați devenit muritori!»"

Nu ați voit să ascultați porunca ce vi s-a dat: „Din orice pom din Rai poți să mănânci; însă din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mănânci, căci, în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreșit!"[2108] La rândul său, imediat după aceea, *Septuaginta* a tradus: „Nu-l întoarce pe om întru smerenie; și ai spus: «Convertiți-vă, fii ai oamenilor!»" Pasajul are următorul înțeles: Te rog ca pe omul pe care l-ai zidit după chipul și asemănarea Ta și pe care ai binevoit

---

[2106] *Ioan* 14, 23.
[2107] *Psalmul* 89, 3.
[2108] *Facerea* 2, 16-17.

să îl cinstești într-atât, încât din rob l-ai numit fiu, să nu îl cobori, osândindu-l cu păcat veșnic, ca să nu aibă putere asupra lui vechea apoftegmă: „Pământ ești și în pământ te vei întoarce"[2109]. Căci Tu ne-ai făgăduit pocăința, când ne-ai spus: „Eu nu voiesc moartea păcătosului, ci doar ca păcătosul să se întoarcă de la calea sa și să fie viu"[2110]; ai spus prin vorbele tuturor sfinților Tăi: „Convertiți-vă" sau „întoarceți-vă, fii ai oamenilor" la Tatăl Preaîndurător, Care le iese în întâmpinare celor ce vin și le oferă însemnul pe care l-au pierdut prin păcatul lor și vechea haină a nestricăciunii.

8. „Căci o mie de ani înaintea ochilor Tăi sunt ca ziua de ieri, care a trecut, și ca straja nopții"[2111] sau ca „noaptea". Ție, Care ne chemi mereu prin proroci către pocăință, spunând: „Convertiți-vă, fii ai oamenilor!", Îți cerem (așa cum am spus mai înainte) să nu faci ca omul să fie ținut într-o veșnică umilință. Și nu socotim că este departe de noi ceea ce ne făgăduiești și că mântuirea trebuie să ne fie dată după o îndelungă așteptare. Comparată cu veșnicia, durata tuturor timpurilor este scurtă. În fața Ta, o mie de ani sunt socotiți ca o singură zi. Și pe dată [autorul][2112] se dojenește: a fost greșit să spun: „O singură zi" și să compar perioada îndelungată a o mie de ani cu durata unei singure zile; căci ar fi trebuit mai degrabă să spun că durata unei singure straje are întinderea a o mie de ani. Noaptea se împarte în patru straje, dintre care fiecare este socotită a avea trei ore. De aceea, și Domnul a venit la a patra strajă la apostolii care navigau[2113]. Așadar, așa cum o veghe de noapte trece repede (mai ales pentru cei obosiți de truda străjilor), tot astfel și durata a o mie de ani este socotită a fi foarte scurtă în ochii Tăi, ai Celui care ești veșnic, și vei fi, și ai fost. Și să înțelegem ceea ce adaugă: „Precum ziua de ieri, care a trecut", potrivit cu ceea ce Apostolul le-a scris evreilor: „Iisus Hristos, ieri și azi și în veci, este același"[2114]. Pornind de la acest pasaj și de la epistola care este scrisă în numele Apostolului Petru, eu cred că de obicei o mie de ani sunt numiți prin expresia „o zi"; de exemplu, deoarece lumea a fost creată în șase zile, este de crezut că va exista timp de numai șase mii

[2109] *Facerea* 3, 19.
[2110] *Iezechiel* 33, 11.
[2111] *Psalmul* 89, 4.
[2112] Este vorba despre Moise, căruia îi este atribuit *Psalmul al optzeci și nouălea*.
[2113] *Cf. Matei* 14, 25.
[2114] *Evrei* 13, 8.

de ani; după aceea urmează numerele șapte și opt, care reprezintă adevăratul sabat și curăția tăierii împrejur. De aceea, prin cele opt fericiri sunt făgăduite răsplăți pentru faptele bune. Însă Petru scrie astfel: „Și aceasta una să nu vă rămână ascunsă, preaiubiților, că o singură zi, înaintea Domnului, este ca o mie de ani și o mie de ani ca o zi. Domnul nu întârzie cu făgăduința Sa, după cum socotesc unii că e întârziere"[2115].

9. „Când îi vei lovi pe ei, vor fi ca un vis, care trece dimineața ca iarba. Dimineața a înflorit și s-a dus, seara este zdrobită și se va usca." *Septuaginta* are: „Nimicnicie vor fi anii lor; dimineața ca iarba va trece. Dimineața va înflori și va trece, seara va cădea, se va întări și se va usca"[2116]. Potrivit textului ebraic, sensul acestor cuvinte este: „A fost de mare folos convertirii și mântuirii noastre că întreaga viață a muritorilor, asemenea unui vis, a fost scurtată de iuțeala morții; asemenea florilor și fânului se usucă și se prăpădește".

„Când îi vei lovi pe ei", zice, adică pe oameni, și când se vor împlini cuvintele: „Nebunule, în noaptea aceasta ți se va cere sufletul; ale cui vor fi bogățiile pe care ți le-ai pregătit?" Întreaga condiție omenească va fi comparată cu un vis. Căci, așa cum iarba, verde dimineața, plină de flori și încântând ochii celor care o privesc, se veștejește puțin câte puțin, își pierde frumusețea și se transformă în fânul care trebuie cosit, tot așa întreaga spiță omenească este verde în copilărie, înflorește la tinerețe, este în plină putere la maturitate și, deodată, fără să-și dea seama, capul îi albește, chipul i se umple de riduri, pielea odinioară întinsă se strânge și, la sfârșit, care aici este numit „seară", adică la bătrânețe, abia se poate mișca, astfel încât nu mai poate fi recunoscut omul care a fost odinioară, ci este aproape schimbat în altă persoană. Pentru ce vorbim despre timpul scurs din copilărie până la bătrâneți adânci și sleite de puteri, când același lucru îl fac și boala, și lipsurile, și tristețea, iar chipul încântător al femeilor se urâțește într-atât, încât dragostea se schimbă în ură? Și Isaia vorbește despre această condiție a muritorilor: „Tot trupul este ca fânul și toată mărirea lui ca floarea fânului. Fânul se usucă, floarea

---

[2115] 2 *Petru* 3, 8-9.
[2116] *Psalmul* 89, 5-6.

cade"[2117]. Potrivit *Septuagintei*, explicația este asemănătoare. Tot ceea ce pare îndelungat în veac este scurt înaintea Ta, Doamne! Dacă se compară cu veșnicia ziua și anii, la care se mărginește viața omenească, aceștia vor fi socotiți nimicnicie. Căci, așa cum iarba crește dimineața, înflorește și se usucă, iar seara se întărește și piere, la fel va fi și toată frumusețea oamenilor.

**10.** „Căci ne-am sfârșit de urgia Ta și de mânia Ta ne-am tulburat."[2118] *Septuaginta*: „Fiindcă ne-am sfârșit în mânia Ta și în furia Ta ne-am tulburat". În locul cuvintelor noastre „ne-am tulburat", Symmachus și Aquila au tradus „ne-am grăbit", referindu-se la scurtimea vieții omenești. Și ceea ce adaugă: „În mânia Ta și în furia Ta" arată dăinuirea poruncii lui Dumnezeu, căreia toți ne supunem, adică acesteia: „Pământ ești și în pământ te vei întoarce"[2119]. Exprimarea este frumoasă, însă nu așa cum apare în *Septuaginta*: „Ne-am tulburat", ci așa cum este în ebraică: „Ne-am grăbit", astfel încât, deși viața omului pare lungă, totuși, prin comparație cu veșnicia, este scurtă. Este ceea ce atestă și un ilustru poet, când spune:

„Fuge-ntr-acestea, fuge lipsit de întoarcere timpul"[2120].

Și iarăși:

„Rhaebus, destul am trăit, de este vreun lucru destul pentru oameni"[2121].

**11.** „Pus-ai fărădelegile noastre în fața Ta, greșelile noastre în lumina feței Tale."[2122] *Septuaginta*: „Pus-ai fărădelegile noastre înaintea Ta, veacul nostru la strălucirea feței Tale".

Acolo unde am pus, după textul ebraic și după Symmachus, „greșelile noastre", iar *Septuaginta* a tradus prin „veac", în ebraică scrie *alomenu*, pe care *Quinta* îl interpretează prin „tinerețe", Aquila prin παροράσεις[2123], iar noi îl putem traduce în limba noastră prin „erori" sau „neștiință". De aceea, spune și în alt pasaj: „Păcatele tinereților mele și ale neștiinței mele nu le pomeni"[2124]. Și iarăși: „Greșelile cine le înțelege?" Și: „De cele ascunse ale

[2117] *Isaia* 40, 6-7.
[2118] *Psalmul* 89, 7.
[2119] *Facerea* 3, 19.
[2120] VERGILIUS, *Georgice*, 3, 284 (traducere de D. Murărașu, ed. cit., p. 101).
[2121] VERGILIUS, *Eneida*, 10, 861-862.
[2122] *Psalmul* 89, 8.
[2123] Literal: „neglijențe".
[2124] *Psalmul* 24, 7.

mele curățește-mă și de cele străine ferește pe robul Tău"[2125]. Cele „străine" de noi sunt greșelile pe care le facem adeseori voit, alteori din neștiință și eroare; și totuși, chiar dacă voința nu poate fi acuzată, eroarea este vinovată. Însă mă mir de ce în *Septuaginta* au vrut să spună „veac" în loc de „tinerețe", „neîngrijire", „erori" sau „ignorare", afară doar dacă greșelile sunt comise în veac, adică în timpul vieții. Ceea ce adaugă: „În strălucirea" sau „în lumina feței Tale" are următorul sens: nimic din păcatele noastre nu-Ți este ascuns; ochiul Tău vede chiar și tainele noastre, după cum este scris: „Întunericul nu va fi tăinuit pentru Tine"[2126]; și: „Dumnezeu Care cercetează inimile și rărunchii"[2127]; și din nou: „Cum este întunericul Lui, așa și lumina Lui". „Căci omul se uită la față, iar Dumnezeu Se uită la inimă."[2128]

12. „Căci toate zilele noastre au trecut și în mânia Ta ne-am istovit anii noștri, precum unul care rostește un cuvânt." *Septuaginta*: „Căci toate zilele noastre s-au împuținat și în mânia Ta ne-am stins. Anii noștri s-au socotit ca pânza unui păianjen."[2129] Acum compară scurtimea vieții, care este supusă până aici poruncii lui Dumnezeu și care, în versetul precedent, este comparată cu un vis: „Când îi vei lovi pe ei, vor fi ca un vis", cu vorbele celor care vorbesc; așa cum vorbirea, care se află în gură, se întrerupe de îndată ce este rostită și încetează să existe, la fel și toată viața noastră trece și încetează să mai fie, și aceasta ca urmare a mâniei și a furiei lui Dumnezeu, Căruia pe drept ne supunem, pentru că, așa cum am spus mai sus, în noi trăiește porunca lui Dumnezeu. Ce sunt însă mânia și furia lui Dumnezeu, am spus destul de des: ele nu înseamnă că Dumnezeu e mâniat și Se răzbună, ci că li se pare că este mâniat celor care suferă pedepse. Căci ceea ce în noi provine din tulburare sufletească la El vine din adevărul judecății.

*Septuaginta* traduce pasajul: „Precum unul care rostește un cuvânt" prin sintagma: „Precum pânza de păianjen". Așa cum vorbele cuiva se duc în zbor, la fel și pânza de păianjen este țesută în zadar. Despre aceasta s-a scris în *Isaia*, cu referire la eretici:

---

[2125] *Psalmul* 18, 13-14.
[2126] *Psalmul* 138, 12.
[2127] *Psalmul* 7, 9.
[2128] *1 Regi* 16, 7.
[2129] *Psalmul* 89, 9-10.

„Urzesc pânză de păianjen"[2130], care poate prinde ființe mici, precum muștele, țânțarii și altele de acest fel, dar este ruptă de ființele mai mari. La fel se întâmplă în Biserică cu cei slabi și naivi, care se lasă înșelați de rătăcirile ereticilor, deoarece bărbații puternici datorită credinței adevărate nu pot fi cuceriți de ei.

13. „Zilele anilor noștri sunt cu totul șaptezeci de ani; dacă este mai mult, vor fi optzeci; și ce este mai mult decât aceștia este osteneală și durere."[2131] *Septuaginta*: „Zilele anilor noștri sunt cu totul șaptezeci de ani; iar de vom fi în putere, optzeci de ani; și ce este mai mult decât aceștia, osteneală și durere". Pentru „cu totul", cum am pus noi, iar în textul ebraic este *bahem*, Symmachus a tradus mai dătător de sens, prin ὁλόκληροι[2132], pe care îl putem traduce, mai mult după sens decât literal, prin „în totalitate". Așadar, durata timpului în care trăim și în cursul căreia viața este plăcută muritorilor este cuprinsă în intervalul a șaptezeci de ani. „Dacă este mai mult" și, așa cum a tradus Symmachus, „contrar opiniei", sunt optzeci de ani; ce va fi peste aceștia se termină în boli și în neputința care însoțește bătrânețea: ochii se încețoșează, dinții cei mai rezistenți devin dureroși sau cad; cuvântul divin descrie deplin acestea în *Ecclesiast*: „Când vor veni zilele de restriște, în care vom zice: «Nu așa le dorim». Când se întunecă soarele și lumina și luna și stelele; iar norii se vor întoarce după ploaie. În ziua în care străjerii casei tremură și bărbații cei tari sunt culcați la pământ; și cele ce macină nu mai lucrează, că sunt puține la număr; și privitoarele de la ferestre se ascund; și se închid porțile care dau spre uliță și se domolește huruitul morii și te scoli la ciripitul de dimineață al păsării și se potolesc toate cântărețele; și vor privi de sus; și spaimele vor pândi în cale; și va înflori migdalul și lăcusta sprintenă se va face grea; și capera se va deschide. Fiindcă omul merge la locașul său de veci și bocitoarele dau târcoale pe uliță; mai înainte ca să se rupă funia de argint și să se spargă vasul de aur și să se strice ulciorul la izvor și să se sfărâme roata fântânii și pulberea să se întoarcă în pământ cum a fost, iar sufletul să se întoarcă la Dumnezeu, Care l-a dat. Deșertăciunea deșertăciunilor, a zis Ecclesiastul, toate sunt deșertăciune!"[2133]

---

[2130] *Isaia* 59, 5.
[2131] *Psalmul* 89, 10-11.
[2132] În greacă, ὁλόκληρος înseamnă „complet, întreg, perfect".
[2133] *Ecclesiastul* 12, 1-8.

Toate acestea cuprind nefericirile vieții omenești și, mai cu seamă, ale bătrâneții; și am discutat, la locul potrivit, sensul pe care îl au. Sunt unii care interpretează alegoric acest pasaj și îl pun în legătură cu taina sabatului și a tăierii împrejur: mai întâi ne vom sprijini pe Lege, iar după aceea ne vor stăpâni tainele evanghelice ale adevăratei tăieri-împrejur; în acest sens, ei ne amintesc de următoarele cuvinte: „Împarte o bucată în șapte și o bucată în opt"[2134]. Este vorba despre mulțimea celor șaptezeci și optzeci de mii de oameni care au ridicat Templul în vremea lui Solomon. Însă ce legătură are acest lucru cu pasajul nostru, pentru care este de ajuns o explicație simplă și curată, una ce nu trebuie să caute premărirea științei prin înmulțirea cuvintelor, ci dobândirea înțelegerii celui care citește?

14. „Fiindcă ne-am trecut degrabă și ne-am luat zborul."[2135] *Septuaginta*: „Fiindcă a venit asupra noastră bunătatea și vom fi mustrați". În loc de aceasta, în textul grec stă scris παιδευθησόμεθα; acest cuvânt este ambiguu, căci înseamnă atât „mustrare", cât și „instruire" și „învățătură". „Căci, pe cine îl iubește Domnul, îl ceartă" sau îl instruiește „și biciuiește pe tot fiul pe care îl primește"[2136]. Symmachus a tradus acest pasaj astfel: „Căci suntem retezați deodată și ne luăm zborul". Ediția *Quinta* traduce așa: „Fiindcă ne-am trecut degrabă și ne spulberăm". Iar sensul este următorul: după cei șaptezeci de ani – și, dacă sunt mai mulți, optzeci –, cât durează viața oamenilor, atunci când sufletul va fi despărțit de trup, ne vom lua zborul asemenea vântului; sau, fiindcă mai sus a comparat omul cu iarba verde și cu frumusețea florilor, iar seara cu uscăciunea, acum, în locul uscăciunii din timpul serii, pune tăierea florilor. Și, când va fi trecut – zice el – timpul vieții noastre, suntem spulberați pe neașteptate de moarte. Cuvintele din *Septuaginta*: „Fiindcă a venit asupra noastră bunătatea și vom fi mustrați" au următorul sens: după șaptezeci sau optzeci de ani, când va veni bunătatea Domnului și ziua morții se va năpusti asupra noastră, nu vom fi judecați după merite, ci potrivit cu îndurarea, iar ceea ce se crede a fi mustrare este instruire și învățătură. Și ne mirăm de ce *Septuaginta*,

---

[2134] *Ecclesiastul* 11, 2.
[2135] *Psalmul* 89, 12.
[2136] *Evrei* 12, 6; *Pildele* 3, 12.

Theodotion și *Sexta* au tradus cuvântul ebraic *ais* prin „bunătate”, câtă vreme Aquila, Symmachus și *Quinta* au tradus prin „grabă”, „deodată” și „repede”.

**15.** „Cine cunoaște tăria urgiei Tale și mânia Ta după temerea de Tine?”[2137] *Septuaginta*: „Cine cunoaște puterea mâniei Tale și cine măsoară mânia Ta din pricina temerii de Tine?” Textul ebraic și *Septuaginta* folosesc o punctuație diferită. Căci *Septuaginta* leagă cuvântul „măsoară” de cuvintele „temerea” și „mânia” Domnului. În schimb, textul ebraic îl plasează în versetul următor: „Învață-ne să socotim zilele noastre și vom veni cu inimă înțeleaptă”[2138]. Socotim că trebuie să explicăm astfel aceasta: cine poate ști cât va dura mânia Ta, din care se naște teamă pentru neamul omenesc, dacă nu ne vei învăța Tu, Care ești Dumnezeu? Așadar, Te implor să-mi arăți cât va dura viața noastră, ca să putem să ne pregătim pentru judecata Ta cu inimă înțeleaptă. Când spune: „Cine cunoaște tăria” – sau „puterea” – „urgiei Tale și mânia Ta după temerea de Tine?”, arată că este greu să cunoști taina și măsura urgiei, a temerii și a mâniei lui Dumnezeu; de aceea, prorocul Îl imploră lăcrimând: „Doamne, nu cu mânia Ta să mă mustri pe mine, nici cu urgia Ta să mă cerți”[2139]. Căci nu mustră ca să ucidă și să distrugă, ci ca să corecteze și să îndrepte. De aceea, în *Osea* îi spune poporului iudeilor, împotriva căruia era mâniat, că El nu este mânios și nu le va pedepsi pe nurorile lor când se vor desfrâna[2140]. Iar prin Iezechiel îi spune Ierusalimului: „Îmi voi potoli cu tine urgia Mea și mânia Mea se va îndepărta de tine”[2141]. Și o spune în *Paralipomene*, când Israel merge la luptă împotriva vrăjmașilor cu inimă liniștită[2142].

**16.** „Învață-ne să socotim zilele noastre și vom veni cu inimă înțeleaptă.”[2143] *Septuaginta*: „Fă cunoscută dreapta Ta și pe învățații cu inima îndreptată spre înțelepciune”. Aquila, Symmachus și *Quinta* traduc astfel: „Arată-ne zilele noastre, ca să venim cu inimă înțeleaptă”. Este evidentă greșeala *Septuagintei* când spune: „Dreapta”, în loc de: „Zile”; *iamenu* este un cuvânt

---

[2137] *Psalmul* 89, 13.
[2138] *Psalmul* 89, 14.
[2139] *Psalmul* 6, 1.
[2140] *Osea* 4, 14.
[2141] *Iezechiel* 16, 42.
[2142] *1 Paralipomena* 12, 38.
[2143] *Psalmul* 89, 14.

compus, care înseamnă „zilele noastre". Dacă e scris la singular, ultima literă, care se numește *nun*, semnifică „mâna dreaptă"; ca, de exemplu, în numele de „Beniamin", care se traduce prin „fiu al mâinii drepte". Însă, dacă este *mem*, acesta înseamnă „zi" sau „zile". Sensul este următorul: arată-ne numărul anilor și al zilelor noastre, pe care ai hotărât să îi trăim în acest veac, ca să ne pregătim pentru venirea Ta și, disprețuind greșeala muritorilor, să ne grăbim să mergem către Tine, să dorim prezența Ta și să ne grăbim cu o inimă înțeleaptă. Căci nimic nu este mai înșelător pentru neamul omenesc decât făgăduința că va stăpâni mai îndelung această lume, în timp ce ignoră durata vieții. De aici și acea cugetare fără egal: „Nu există niciun om atât de bătrân, ajuns la vârsta decrepitudinii, încât să nu creadă că mai trăiește un an"[2144]. Același sens are și spusa: „Adu-ți aminte de sfârșitul tău și nu vei păcătui niciodată"[2145]. Cine își amintește în fiecare zi că va muri disprețuiește prezentul și se grăbește către viitor. Este lucrul pentru care se roagă David în alt pasaj, când spune: „Nu mă lua la jumătatea zilelor mele, înainte să mă sfârșesc și să nu mai exist"[2146]. Explicația este următoarea: nu mă face să mor când credeam că voi mai trăi și că îmi voi îndrepta păcatele prin pocăință. Căci, de vei face așa, voi fi găsit în păcatele mele și voi înceta să exist. Nu în sensul că neagă nădejdea în înviere, ci că neagă că ar putea el rezista înaintea lui Dumnezeu, în fața Căruia toți cei care stăruie în păcatele lor vor fi socotiți ca nimic. Acolo unde noi am interpretat prin „învățații cu inima îndreptată spre înțelepciune", alții au tradus prin „înlănțuiți", înșelați de ambiguitatea cuvântului. Căci, dacă spui πεπεδημένους, cuvântul înseamnă „înlănțuiți"[2147].

**17.** „Întoarce-Te, Doamne! Până când vei sta departe? Mângâie pe robii Tăi!"[2148] La fel și în *Septuaginta*. Fiindcă ne pocăim și știm că viața noastră este scurtă, dorim să venim la Tine cu inimă înțeleaptă. Iar Tu, Doamne, întoarce-Te către noi! Căci Te-ai îndepărtat din pricina păcatelor noastre și ne-ai lăsat să mergem după voința și gândurile noastre.

---

[2144] CICERO, *Despre senectute*, 7, 24.
[2145] *Înțelepciunea lui Isus Sirah* 7, 38.
[2146] *Psalmul* 101, 25.
[2147] Temenul πεπεδημένους este o lecțiune greșită a cuvântului πεπαιδευμένους, „învățați".
[2148] *Psalmul* 89, 15.

Cuvintele adăugate: „Până când" au înțelesul pe care l-am expus în *Psalmul al doisprezecelea*: „Până când, Doamne, mă vei uita la urmă?"[2149] Celui care se află în nevoie, ajutorul lui Dumnezeu i se pare că vine târziu; de aceea se roagă cu atât mai stăruitor, ca să simtă că Domnul îi vine degrabă în ajutor și că nu este un judecător mânios, ci binevoitor.

**18.** „Umple-ne de mila Ta de dimineață și Te vom lăuda și ne vom bucura în toate zilele noastre." *Septuaginta*: „Umplutu-ne-am dimineața de mila Ta și ne-am bucurat și ne-am veselit în toate zilele noastre"[2150]. *Septuaginta* obișnuiește ca, în aproape toate pasajele, ceea ce în textul ebraic apare la timpul viitor să fie prezentat ca deja făcut sau trecut. Așadar, aici oamenii nu spun, așa cum a voit *Septuaginta*, că s-au umplut de mila de dimineață a lui Dumnezeu și s-au bucurat (altminteri, dacă acest lucru s-ar fi întâmplat deja, atunci cum de se roagă după aceea și spun: „Caută spre robii Tăi și spre lucrările Tale"[2151]?), ci tot ceea ce cer prin rugăciunea lor este să merite mila Lui de dimineață și, odată obținută, să Îl laude și să se bucure în toate zilele vieții lor. Însă, spunând: „Umple-ne de mila Ta de dimineață", mi se pare că se roagă în nădejdea învierii și a răsplăților vieții veșnice. Așa sună și titlul *Psalmului al douăzeci și unulea*, care, referindu-se la taina Domnului și la Învierea Lui, are titlul: „Pentru folosul de dimineață".

**19.** „Veselește-ne pentru zilele în care ne-ai doborât și pentru anii în care am văzut rele." *Septuaginta*: „Veselitu-ne-am pentru zilele în care ne-ai smerit, pentru anii în care am văzut rele"[2152]. Și Lazăr, fiindcă a primit rele în timpul vieții, se odihnește cu bucurie în sânul lui Avraam. Însă nu numește „rele" ceea ce este contrar binelui, ci folosește cuvântul în sens de chin și nevoințe. Cu aceste „rele" le-a lovit [Dumnezeu] pe Sarra și pe Agar, slujnica ei; despre aceste lucruri scrie în Evanghelie: „Ajunge zilei răutatea ei"[2153]. Cu cât am fost loviți mai mult în acest veac de persecuții, de sărăcie, de silnicia vrăjmașilor sau de chinurile bolilor, cu atât mai mari răsplăți vom dobândi în viitor, după înviere. Însă este frumos că

---

[2149] *Psalmul* 12, 1.
[2150] *Psalmul* 89, 16.
[2151] *Psalmul* 89, 18.
[2152] *Psalmul* 89, 17.
[2153] *Matei* 6, 34.

nu a spus: „Am îndurat rele”, ci: „Am văzut”. „Cine este omul ca să trăiască și să nu vadă moartea?”[2154] Aceste cuvinte nu se referă atât la distrugerea trupului, cât la mulțimea păcatelor, despre care se spune: „Sufletul care a greșit va muri”[2155].

**20.** „Să se arate robilor Tăi lucrarea Ta și slava Ta asupra fiilor lor.”[2156] Așadar, Domnul Își săvârșește lucrarea în robii Săi. Cel care se roagă nu se mulțumește cu propria mântuire, ci se roagă pentru slava fiilor, adică a robilor lui Dumnezeu. Prin „fii” trebuie să îi înțelegem nu atât pe cei născuți din spița lor, cât pe ucenicii despre care vorbea și Pavel: „Fiii mei, pe care din nou vă zămislesc”[2157]. De aceea, și Apostolul Ioan, în funcție de meritele fiilor săi și de progresul lucrărilor fiecăruia, le scrie copiilor mici, le scrie tinerilor, le scrie taților[2158].

**21.** „Și să fie frumusețea Domnului Dumnezeu asupra noastră; și fă statornică lucrarea mâinilor noastre asupra noastră; și întărește lucrarea mâinilor noastre.” *Septuaginta*: „Și să fie strălucirea Domnului Dumnezeului nostru peste noi și lucrările mâinilor noastre le îndreptează asupra noastră; și lucrarea mâinilor noastre îndrepteaz-o”[2159]. Unde sunt cei care își exprimă mulțumirea că au puterea liberului arbitru și socotesc că au dobândit harul lui Dumnezeu, dacă au putința de a face sau de a nu face ce este bine sau rău? Iată ce spune în următorul pasaj fericitul Moise, după învierea pe care o ceruse: „Umple-ne de mila Ta de dimineață și Te vom lăuda și ne vom bucura în toate zilele noastre”[2160]; el nu se mulțumește că a înviat și a dobândit răsplățile vieții veșnice, ci cere ca frumusețea Domnului Dumnezeu să fie asupra celor care vor învia și să strălucească în sufletele și inimile sfinților; și să îndrepte lucrarea mâinilor lor, și să facă să fie veșnică, și să întărească tot binele care se arată în sfinți. Căci, așa cum smerenia celui care se roagă merită să fie răsplătită, tot așa trufia celui care are încredere în sine merită să fie părăsită de ajutorul lui Dumnezeu.

[2154] *Psalmul* 88, 47.
[2155] *Iezechiel* 18, 4.
[2156] *Psalmul* 89, 18.
[2157] *Galateni* 4, 19.
[2158] *Cf. 1 Ioan* 2, 12-14.
[2159] *Psalmul* 89, 19.
[2160] *Psalmul* 89, 16.

## EPISTOLA CXLI[2161]
### Către Augustin

*Domnului, sfântului și preafericitului papă Augustin, de la Ieronim.*

Dintotdeauna am venerat-o, cu cinstea cuvenită, pe Fericirea Ta și L-am iubit pe Domnul și Mântuitorul, Care locuiește în tine. Dar acum, dacă este cu putință, adăugăm ceva pe deasupra și umplem preaplinul, căci nu răbdăm să treacă nici măcar o oră fără să amintim numele tău, care ai ținut piept cu ardoarea credinței tale vânturilor care băteau și ai preferat, atât cât ținea de tine, să fii eliberat singur din Sodoma, decât să rămâi cu cei care urmau să piară. Înțelepciunea Ta știe ce spun. Cinste ție pentru curajul tău; ești celebrat de întreaga lume! Dreptcredincioșii te venerează și te respectă ca pe un nou întemeietor al străvechii credințe; iar toți ereticii te detestă (acesta fiind semnul unei glorii și mai mari); și pe mine mă urmăresc cu o ură aidoma, ca să îi ucidă cu juruințele lor pe cei pe care nu îi pot ucide cu săbiile. Domnul Hristos cel îndurător să te țină teafăr și să îți aducă aminte de mine, domnule venerabil și preafericit papă!

## EPISTOLA CXLII[2162]
### Către Augustin

Mulți șchiopătează cu ambele picioare și, ca să nu se plece când și-au frânt gâtul, își păstrează afecțiunea pentru vechea lor rătăcire, deși nu mai au libertatea de a o propovădui. Sfinții frați care sunt împreună cu micimea noastră, și mai ales sfintele și venerabilele tale fiice te salută smerit. Rog pe Cununa Ta să îi saluți în numele meu pe frații tăi, domnii mei Alypius și Evodius[2163]. Ierusalimul

[2161] Data scrisorii: aprox. 418 d.Hr.
[2162] Data scrisorii: 418 d.Hr.
[2163] Episcopi, prieteni cu Fericitul Augustin.

cucerit este ținut de Nabucodonosor și nu vrea să dea ascultare sfaturilor lui Ieremia; ba mai mult, regretă Egiptul, ca să moară la Tahpanhes și să piară acolo într-o robie veșnică[2164].

## EPISTOLA CXLIII[2165]

### Către episcopii Alypius și Augustin

*Domnilor cu adevărat sfinți și vrednici de toată afecțiunea și pe drept venerabili, episcopilor Alypius și Augustin, salutări întru Hristos de la Ieronim.*

1. Sfântul preot Inocentius, care vă aduce acest mesaj, nu a luat anul trecut scrisoarea mea către Demnitatea Voastră, crezând că nu se va înapoia în Africa. Totuși Îi mulțumim lui Dumnezeu că ați reușit să învingeți tăcerea noastră cu epistolele voastre. Orice prilej de a scrie Reverenței Voastre îmi este foarte plăcut; Îl iau martor pe Dumnezeu că, dacă ar fi cu putință, mi-aș pune aripi de porumbel și m-aș prinde în îmbrățișările voastre întotdeauna, datorită meritelor virtuților voastre, dar mai cu seamă acum, fiindcă, datorită colaborării și autorității voastre, a fost sugrumată erezia lui Celestius[2166], care într-atât a otrăvit inimile multora, încât, deși se simt înfrânți și osândiți, totuși nu renunță la veninul din mințile lor și ne urăsc – este tot ce pot – fiindcă socotesc că din pricina noastră au pierdut libertatea de a-i învăța pe alții erezia.

2. În ceea ce privește întrebarea voastră dacă am scris împotriva cărților lui Annianus[2167], pseudo-diaconul din Celeda, care e îndeajuns de dotat ca să sprijine cuvintele frivole ale blasfemiei

[2164] *Cf. Ieremia* 43, 2, 7-10.
[2165] Data scrisorii: sfârșitul anului 419 d.Hr.
[2166] Discipol al lui Pelagius, care a negat doctrina Bisericii despre păcatul adamic și necesitatea botezului copiilor.
[2167] Annianus din Celeda a fost diacon al Bisericii la începutul secolului al V-lea și un susținător al lui Pelagius. Nu se știe unde a fost Celeda: unii presupun că ar fi în Pannonia, Italia de Nord, Campania, Siria sau Cirenaica. Annianus a tradus două culegeri de omilii ale Sfântului Ioan Gură de Aur în latină, inclusiv primele 25 din cele 90 de omilii ale lui Hrisostom despre *Evanghelia după Matei* și șapte omilii de laudă a Sfântului Apostol Pavel. Aceste traduceri erau cunoscute Fericitului Augustin, papei Leon I, lui Cassiodor și lui Beda Venerabilul.

altora, să știți că am primit nu cu mult timp înainte cărțile însele, trimise în manuscris de sfântul nostru frate, preotul Eusebiu; de atunci, am suferit atât de mult fie din pricina bolilor care s-au năpustit asupra mea, fie din pricina adormirii sfintei și venerabilei voastre fiice Eustochium, încât aproape că le-am nesocotit. De fapt, Annianus este împotmolit în aceeași mocirlă și, cu excepția unor cuvinte țipătoare și fără rost, nu spune nimic altceva. Totuși am avut o mare reușită: în timp ce încearcă să răspundă epistolei mele, se trădează și mai mult și le dezvăluie tuturor blasfemiile sale. Căci tot ceea ce tăgăduiește că a spus în acel nefericit sinod de la Diospolis[2168] este dat pe față în această lucrare; și nu este mare lucru să răspunzi balivernelor lui prostești. Însă, dacă Domnul ne va ține în viață și vom avea destui secretari, vom răspunde în câteva ceasuri de veghe, dar nu ca să dovedim că este o erezie deja moartă, ci ca să reducem la tăcere, prin scrierile noastre, ignoranța lui blasfematoare. Sfinția Ta ar face mai bine acest lucru, ca să nu fim siliți, combătând un eretic, să lăudăm propriile noastre texte. Sfinții fii, deopotrivă ai mei și ai voștri, Albina, Pinianus și Melania vă salută din toată inima. Din sfântul Betleem i-am încredințat sfântului preot Inocentius această mică scrisoare, ca să v-o aducă. Nepoata voastră Paula vă roagă în chip mișcător să vă amintiți de ea și vă trimite multe salutări. Domnul Hristos cel îndurător să vă țină sănătoși și să vă aducă aminte de mine, domni cu adevărat sfinți și venerabili părinți dragi tuturor!

## EPISTOLA CXLIV[2169]

### Augustin către Optatus, episcop de Mileve

*Preafericitului domn Optatus, preaiubit din inimă curată și mult dorit frate și coleg întru episcopat, salutări în Domnul de la Augustin.*

**1.** Am primit prin piosul preot Saturninus scrisoarea Venerației Tale, care îmi cere stăruitor un lucru pe care încă nu îl am. Dar

[2168] Este vorba despre sinodul episcopilor orientali, ținut în decembrie 415 d.Hr., în care au fost condamnați Celestius și Pelagius.

[2169] Fără dată.

mi-ai dezvăluit motivul pentru care ai procedat așa: ai crezut că am răspuns deja când am fost consultat cu privire la acest subiect. O, dacă ar fi așa! Departe de mine să te înșel în împărtășirea acestui dar, căci știu cât de dornică este așteptarea ta. Dar – te rog să mă crezi, frate preaiubit – au trecut aproape cinci ani de când am trimis cartea mea în Orient, nu ca să mă fălesc, ci spre a fi consultată, și până acum nu am avut parte de un răspuns prin care ar fi lămurită pentru mine această chestiune, cu privire la care tu dorești de la mine o părere fermă. Ți-aș fi trimis ambele răspunsuri, dacă le-aș fi avut pe amândouă.

2. Însă nu socotesc că trebuie să trimit cuiva sau să editez răspunsul pe care îl am, fără celălalt [răspuns], pe care încă nu-l am, pentru ca cel[2170] care poate îmi va răspunde, așa cum îmi doresc, să nu fie supărat, pe bună dreptate, că întrebarea mea, elaborată cu mare greutate, este împrăștiată din mână în mână și i se duce vestea, fără răspunsul său, la care încă mai sper, și să nu mă judece că am procedat astfel mai mult ostentativ decât ca să aduc vreun folos; ca și cum l-aș fi întrebat ceva ce el nu a putut lămuri, deși poate că ar fi putut; ar trebui să aștept rezultatul muncii sale, mai ales că știu că este ocupat cu alte lucruri, care nu suferă întârziere și au o mare importanță.

3. Pentru ca Sfinția Ta să cunoască aceste lucruri, fii puțin atent la ce mi-a scris anul trecut prin purtătorul unei scrisori de-a mea, la înapoierea acestuia! Am transcris aici câteva pasaje din scrisoarea lui: „Au venit timpuri foarte grele, când este mai bine să tac decât să vorbesc; așa încât studiile mele au încetat și, cum zice Appius, s-a pornit o elocință mușcătoare. Prin urmare, nu am putut răspunde la vreme celor două opuscule ale tale pe care mi le-ai dedicat și care sunt sclipitoare prin erudiția și expresivitatea lor. Nu fiindcă aș socoti că este ceva de criticat în ele, ci fiindcă, potrivit fericitului Apostol: «Fiecare să fie deplin încredințat în mintea lui: unul așa, altul altfel»[2171]. Cu siguranță, ai inclus și ai discutat tot ce putea fi zis și tot ce a putut sorbi un spirit nobil din izvorul Sfintelor Scripturi. Însă o rog pe Reverența Ta să îmi îngăduie să-i laud, pe moment, [numai] inteligența. Căci discutăm între noi în scopul erudiției. De altfel, adversarii noștri, și mai ales ereticii, dacă vor vedea că

[2170] Este vorba despre Fericitul Ieronim.
[2171] *Cf. Romani* 14, 5; *1 Corinteni* 7, 7.

avem păreri diferite, vor spune în chip calomnios că ele vin din ranchiună. Dar eu sunt hotărât să te iubesc, să te respect, să te cinstesc, să te admir și să apăr spusele tale ca și cum ar fi ale mele (de altfel, și în *Dialogul*[2172] pe care l-am publicat de curând am amintit-o pe Fericirea Ta, așa cum se cuvenea); și ne vom strădui și mai mult să fie alungată din biserici această erezie atât de primejdioasă, care simulează mereu pocăința, pentru a avea putința de a propovădui în biserici, de teamă că, dacă s-ar arăta la lumină, ar fi dată afară și ar pieri".

4. Îți dai seama, desigur, venerabile frate, că aceste cuvinte ale preaiubitului meu prieten, provocate de întrebarea mea, nu refuză răspunsul, ci sunt o scuză pentru timpul în care a fost silit să acorde atenție altor lucruri mai urgente. Vezi doar cât de binevoitor este față de mine și sfatul pe care mi-l dă de a veghea ca tot ceea ce facem de dragul erudiției, păstrându-ne dragostea și sinceritatea prieteniei, să nu fie calomniat de adversarii noștri, și mai ales de eretici, pe motiv că provine din ranchiună. De aceea, dacă oamenii vor citi ambele noastre lucrări, și cea în care eu am întrebat, și cea în care el a răspuns întrebărilor – de altfel, dacă această problemă a fost suficient explicată prin opinia exprimată de el, va trebui să îi aduc mulțumiri că m-a lămurit –, beneficiul nu va fi mic odată ce aceste lucruri vor ajunge la cunoștința multora; astfel, cei mai tineri nu doar că vor ști ce părere trebuie să aibă despre acest subiect, discutat de noi printr-o dezbatere riguroasă, ci chiar vor învăța din exemplul nostru, cu ajutorul și îngăduința lui Dumnezeu, cum trebuie purtată o dispută în scopul cercetării, în așa fel încât afecțiunea să rămână totuși neștirbită.

5. Însă, dacă scrierea mea, unde se citește doar o interogație asupra unui subiect foarte obscur, fără răspunsul prietenului meu, în care, poate, se află soluția, ar ieși și s-ar răspândi departe și ar ajunge până la cei care, așa cum zice Apostolul, „asemănându-se pe ei cu ei înșiși"[2173], nu vor înțelege în ce spirit facem ceva ce ei nu știu să facă în același spirit și nu vor înfățișa sentimentele mele față de un prieten preaiubit și vrednic de toată cinstirea pentru meritele sale uriașe așa cum le văd – pentru că nici nu le văd –, ci după bunul lor plac, după presupunerile lor și așa cum le dictează ura

[2172] FERICITUL IERONIM, *Dialog împotriva pelagienilor*, III, 19.

[2173] 2 *Corinteni* 10, 12.

lor, atunci, cu siguranță, trebuie să ne ferim de acest lucru, atât cât depinde de noi.

6. Iar dacă din întâmplare a ajuns, împotriva voinței noastre, la cunoștința unor nedoriți ceea ce nu dorim să fie făcut cunoscut prin noi, ce ne va mai rămâne decât să primim cu inima împăcată voința lui Dumnezeu? Pentru că nu trebuia decât să nu-i scriu nimănui ceea ce mi-aș fi dorit să țin mereu ascuns. Căci, dacă (Doamne ferește!) prietenul meu nu mi-ar răspunde niciodată, fie din pricina împrejurărilor, fie dintr-o necesitate, neîndoielnic că întrebarea noastră pe care i-am trimis-o va deveni cunoscută cândva. Și nu va fi fără folos pentru cititori, fiindcă, chiar dacă ei nu vor găsi ceea ce caută, cu siguranță vor găsi în ce fel trebuie să se facă cercetarea, și anume faptul că nu trebuie să afirme la întâmplare ceea ce nu știu; și vor avea grijă, potrivit celor citite acolo, să îi întrebe pe cei pe care vor putea, cu o afecțiune plină de râvnă, nu într-un spirit de discordie și ceartă, până când fie vor găsi ceea ce vor, fie își vor exersa ascuțimea minții prin cercetarea însăși, ca să afle că nu este nevoie să cerceteze mai departe. Totuși acum, întrucât încă nu trebuie să ne pierdem nădejdea în răspunsul acestui prieten pe care l-am consultat, cred că am convins-o pe Iubirea Ta că nu trebuie să facem cunoscută consultarea noastră (atât cât depinde de noi).

De altminteri, tu însuți nu ai cerut-o doar pe aceasta, ci ai dorit să-i fie alăturat și răspunsul prietenului cu care m-am consultat; o voi face bucuros dacă îl voi avea. Însă, ca să mă folosesc de cuvintele Sfinției Tale pe care le-ai pus în epistola ta, dacă prin „demonstrația limpede a înțelepciunii tale, pe care (după cum scrii) ți-a dat-o Autorul luminii, datorită meritelor vieții tale", nu înțelegi însăși întrebarea și cercetarea mea, ci soluția la care am ajuns prin cercetările mele, și îmi ceri să ți-o trimit, o voi face, dacă lucrurile stau așa cum crezi tu. Dar nu am descoperit până acum, mărturisesc, în ce fel sufletul își trage păcatul din Adam (lucru de care nu este îngăduit să ne îndoim) și, în același timp, nu se trage el însuși din Adam; este un lucru pe care trebuie să îl cercetez mai atent, mai degrabă decât să îl afirm în chip nechibzuit.

7. Scrisoarea ta menționează „nu știu câți bătrâni și bărbați formați de episcopi docți, pe care nu puteam să îi aduc la înțelegerea modestiei mele și la afirmația mea atât de plină de adevăr"; totuși nu spui care este afirmația ta la care nu îi puteai aduce pe niște bătrâni și bărbați formați de niște episcopi docți. Căci, dacă acești

bătrâni păstrau sau păstrează ce au primit de la episcopii docți, cum ți-a putut provoca neplăceri mulțimea de clerici grosolani și cu puțină instruire în aceste probleme în care „fuseseră formați de episcopi docți"? Însă, dacă acești bătrâni sau mulțimea de clerici se abăteau, din pricina rătăcirii lor, de la ceea ce învățaseră de la episcopii docți, autoritatea acelora trebuia să îi îndrepte degrabă, iar tumultul lor gâlcevitor trebuia înăbușit. Dar, pe de altă parte, când spui că „eu, învățător novice și fără experiență, m-am temut să stric tradițiile unor episcopi atât de numeroși și atât de importanți și mi-a fost frică să îi îndrept pe oameni spre ceva mai bun, ca să nu aduc ocară celor morți", ce altceva lași să se înțeleagă, decât că aceia, cei pe care tu doreai să îi corectezi și care nu voiau să părăsească tradițiile marilor episcopi deja morți, refuzau să îi dea dreptate „unui învățător novice și lipsit de experiență"? Deocamdată păstrez tăcerea în această chestiune; dar doresc foarte mult să aflu „afirmația mea", despre care spui că este „plină de adevăr"; nu spun „părerea" ta, ci doar „afirmația" ta.

8. Ne-ai adus îndeajuns la cunoștință că îi dezaprobi pe cei care afirmă că toate sufletele oamenilor sunt procreate și transmise prin succesiunea generațiilor de la acel unic suflet care a fost dat primului om; dar nu știm de ce scrisoarea ta nu conține în baza cărei motivații și a căror mărturii ale Sfintelor Scripturi ai demonstrat că acest lucru este fals. Apoi, nu reiese limpede ce susții tu în locul opiniei pe care o respingi, deși am citit epistola ta, cea pe care ai adresat-o înainte fraților din Cezareea, iar deunăzi mie. Văd doar că, după cum scrii, crezi că „Dumnezeu i-a creat, îi creează și îi va crea pe oameni și că nu există nimic în ceruri sau pe pământ care să fi existat sau să existe în afara Lui". Acest lucru este atât de adevărat, încât nimeni nu trebuie să se îndoiască de el. Dar trebuie să mai spui de unde creează Dumnezeu sufletele, despre care zici că nu apar prin procreație; atunci provin de altundeva? Iar dacă este așa, ce înseamnă „de altundeva"? Oare absolut „din nimic"? Căci departe de tine să împărtășești acea părere a lui Origen și Priscillian – ori a celor care gândesc în chip asemănător – că sufletele sunt împinse în trupuri pământene și muritoare după meritele avute într-o viață anterioară. Această opinie este contrazisă și de autoritatea Apostolului, care spune că Isav și Iacov nu făcuseră nimic bun sau rău înainte de a se fi născut. Prin urmare, nu cunoaștem părerea ta asupra acestui subiect în totalitate, ci numai parțial; cât despre

afirmația lui, adică cea din care să putem afla că este adevărată opinia ta, ea ne scapă cu totul.

9. De aceea cerusem în scrisoarea mea anterioară să binevoiești a-mi trimite acea cărțulie despre credință pe care o amintești că ai scris-o și pe care a semnat-o fals nu știu ce preot – ți-o cer și acum –, precum și orice argument ai putut folosi din textele sfinte, pentru a lămuri această chestiune. „Am fost de părere ca și judecătorii mireni să poată cunoaște toată demonstrarea adevărului; aceștia, la rugămintea tuturor, au șezut și au cercetat tot ceea ce privește credința; divinitatea" – așa cum scrii – „le-a dăruit, revărsându-și mila asupra lor, putința să rostească, potrivit părerii lor, o afirmație și o declarație mai importante decât încerca să o facă mediocritatea noastră în privința lor, folosindu-se de autoritatea marilor texte." Doresc cu mare interes să cunosc „această autoritate a marilor texte".

**10.** Tu pari să fi urmărit un singur motiv pentru care îi combați pe cei care te contrazic, anume faptul că ei ar nega că sufletele noastre sunt lucrarea lui Dumnezeu. Dacă așa gândesc, pe bună dreptate părerea lor trebuie să fie socotită condamnabilă. Iar dacă ar spune același lucru despre trupuri, fără îndoială că ar trebui să fie corectați sau respinși. De fapt, ce creștin ar putea nega că fiecare trup care se naște este opera lui Dumnezeu? Totuși noi nu negăm că ele sunt zămislite de părinți, pe motiv că recunoaștem că sunt plăsmuite de voința divină. Așadar, când se spune că niște semințe necorporale și speciale ale sufletelor noastre se trag din părinți, dar și că sufletele sunt create din ei prin lucrarea lui Dumnezeu, pentru a respinge această teorie nu trebuie să luăm ca martor o presupunere omenească, ci Sfânta Scriptură. Căci din sfintele cărți ale autorității canonice ați avea la îndemână o mulțime de mărturii prin care să se facă dovada că Dumnezeu creează sufletele; dar prin asemenea mărturii pot fi combătuți cei care neagă faptul că fiecare suflet din oamenii care se nasc este opera lui Dumnezeu, nu cei care, mărturisind această doctrină, susțin totuși că sufletele, asemenea trupurilor, sunt formate prin lucrarea lui Dumnezeu, dar și din procrearea părinților. Pentru a-i combate pe aceștia, trebuie să cauți mărturii divine sigure sau, dacă le-ai găsit deja, trebuie să ni le trimiți, ca un act de dragoste reciprocă, fiindcă noi nu le-am găsit încă, deși le căutăm cu mare stăruință, pe cât ne stă în puteri.

11. Scurta ta întrebare cu care îți închei scrisoarea pe care ai trimis-o fraților din Cezareea sună așa: „Vă rog” – zici – „eu, care sunt fiul și discipolul vostru și care, cu ajutorul lui Dumnezeu, am ajuns la aceste taine, să mă învățați, informându-mă așa cum trebuie să o faceți și se cuvine, printr-un răspuns pe măsura unor episcopi înțelepți: oare trebuie să reținem acea părere care spune că sufletul vine printr-un mijlocitor și că, în virtutea unei origini oculte și a unei ordini secrete, celelalte suflete decurg, prin transfer, din Adam, primul om? Sau poate trebuie să alegem acea definiție pe care o rețin și o afirmă toți frații voștri și preoții rânduiți aici, care depune mărturie asupra credinței lor că Dumnezeu a fost, este și va fi creatorul tuturor lucrurilor și al tuturor oamenilor?” Așadar, tu vrei ca dintre aceste două teorii, pe care le-ai propus ezitând, să fie aleasă și să ți se răspundă cu una sau cu cealaltă; este ceea ce ar trebui să facă învățații, dacă aceste două păreri ar fi contradictorii între ele, și anume să o aleagă pe una dintre ele, iar pe cealaltă să o respingă în mod corespunzător.

12. Însă acum, dacă cineva nu vrea să o aleagă pe vreuna dintre ele, ci răspunde că ambele sunt adevărate, respectiv că în toată spița omenească celelalte suflete au provenit prin transfer din Adam, primul om, și, cu toate acestea, crede și spune că Dumnezeu a fost, este și va fi creatorul tuturor lucrurilor și al tuturor oamenilor, cum crezi că ar trebui să îl contrazicem? Oare îi vom spune: „Dacă sufletele se perpetuează din părinți, atunci Dumnezeu nu este creatorul tuturor lucrurilor, fiindcă nu creează sufletele”? Dacă vom spune aceasta, ni se va răspunde: „Deci, fiindcă trupurile se propagă din părinți, Dumnezeu nu este creatorul tuturor lucrurilor, dacă, din acest motiv, trebuie să spunem că nu creează corpurile”. Însă cine ar putea nega că Dumnezeu este creatorul tuturor corpurilor omenești, ci ar spune că este creator doar al celui pe care l-a plăsmuit la început din țărână sau, cu siguranță, al soației acestuia, fiindcă a făcut-o din coasta lui, dar nu și al celorlalți oameni, pentru că nu putem spune că celelalte corpuri omenești nu au provenit din cei doi?

13. De aceea, dacă cei cu care te contrazici în această chestiune afirmă că propagarea sufletelor provine numai din Adam, astfel încât neagă că Dumnezeu le creează și le formează, tu stăruie să îi combați, să îi convingi și să îi corectezi, atât cât vei putea cu ajutorul lui Dumnezeu. Însă, dacă începuturile provin de la acel prim

om și apoi continuă prin părinți, și dacă totuși afirmă că fiecare suflet este creat și format în fiecare om de Dumnezeu, Creatorul tuturor lucrurilor, caută în Sfintele Scripturi un răspuns care nici să nu fie ambiguu, nici să nu poată fi înțeles altfel; sau, dacă l-ai găsit deja, trimite-ni-l și nouă, așa cum ți-am cerut mai sus. Iar dacă îți scapă și ție, așa cum îmi scapă și mie, stăruie din răsputeri să îi reduci la tăcere pe cei care spun că „sufletele nu sunt rezultatul lucrării divine" – ai spus despre aceștia în epistola ta că „mai întâi au murmurat în timpul unor convorbiri mai tainice, apoi, din pricina părerii lor prostești și lipsite de credință, i-ai îndepărtat de lângă tine și din slujba Bisericii" – și apără împotriva lor și veghează, prin toate mijloacele, asupra a ceea ce ai spus în aceeași epistolă, că „Dumnezeu a creat, creează și va crea sufletele și nimic nu a existat și nu există în ceruri și pe pământ al cărui autor să nu fie El". Acest lucru privitor la orice fel de creatură este pe drept și cu adevărat de crezut, de spus, de apărat și de dovedit. Căci Dumnezeu a fost, este și va fi creatorul tuturor lucrurilor și al tuturor oamenilor; această teză ai pus-o în ultima ta consultare cu colegii noștri, episcopii din Cezareea, și i-ai îndemnat, într-un anume fel, să o aleagă mai degrabă pe ea, după exemplul tuturor fraților și colegilor episcopi, care sunt împreună cu voi și o respectă.

14. Dar una este întrebarea dacă Dumnezeu este creatorul și făuritorul tuturor sufletelor și corpurilor – lucru care este adevărat – sau dacă poate să apară o esență pe care să nu o facă El – teză complet greșită –, și altceva întrebarea dacă Dumnezeu creează prin procreație sau fără procreație sufletele omenești, fără însă să te îndoiești că ele au fost create de El, căci aceasta ar însemna să hulești. Vreau să fii moderat și vigilent în această problemă; și să nu distrugi teoria propagării sufletelor până într-atât încât să cazi, fără să bagi de seamă, în erezia pelagiană. Căci, dacă spunem – și o spunem îndreptățit – că Dumnezeu este creatorul corpurilor omenești, al căror mod de procreare le este cunoscut tuturor, dacă spunem că este creatorul nu doar al primului om sau al primei căsătorii, ci al tuturor care s-au propagat din ei, socotesc că este ușor de înțeles că cei care apără procrearea sufletelor nu vor să conteste, prin aceasta, originea noastră, de vreme ce Dumnezeu creează sufletele în timp ce creează și corpurile, despre care nu putem nega că se formează prin procreare; dar trebuie să căutăm alte documente prin care să fie combătuți cei care sunt de părere că sufletele sunt procreate,

dacă adevărul spune că greșesc. Despre acest lucru ar fi trebuit să fie întrebați, dacă ar fi cu putință, cei pe care „mă temeam să îi atrag de partea mai bună" de frică să nu aducă ocară defuncților, așa cum scrii în ultima epistolă pe care mi-ai trimis-o. Căci ai spus că acești „defuncți au fost episcopi atât de numeroși și de importanți și de învățați, încât mă tem ca eu, un învățător novice și lipsit de experiență", „să distrug tradiția lor". Prin urmare, mi-ar plăcea să pot afla prin ce mărturii spuneau „bărbați atât de numeroși și de importanți și de învățați" că este falsă această teorie a perpetuării sufletelor, despre care, în scrisoarea adresată episcopilor din Cezareea, fără să te preocupe deloc autoritatea lor, ai spus că este o nouă invenție și o dogmă nemaiauzită, deoarece cu siguranță știm că, deși este o eroare, totuși ea nu este nouă, ci veche și de demult.

15. Însă, când unele motive ne constrâng, pe drept, să ne îndoim într-o anumită chestiune, nu trebuie să stăm la îndoială dacă trebuie să ne îndoim. Trebuie fără ezitare să ne îndoim de lucrurile îndoielnice. Vezi în ce fel Apostolul nu se îndoiește că se îndoiește de el însuși „dacă a fost răpit în trup sau în afară de trup până la al treilea cer"; că este una sau alta, „eu nu știu, Dumnezeu știe"[2174]. Prin urmare, atâta timp cât nu știu, de ce nu mi se îngăduie să mă îndoiesc dacă sufletul meu a venit în viața aceasta prin procreație sau fără procreație, de vreme ce nu mă îndoiesc că a fost creat de Dumnezeul suprem și adevărat într-un fel sau altul? De ce nu îmi este îngăduit să spun: „Știu că sufletul meu subzistă prin lucrarea lui Dumnezeu și doar Dumnezeu știe că este întru totul lucrarea lui Dumnezeu, fie prin procreare, precum corpul, fie fără procreare, cum a fost sufletul care i-a fost dat primului om"? Pe care dintre cele două teze vrei să o confirm? Aș putea să o fac dacă aș ști. Iar dacă ai tu știință, iată-mă dornic mai degrabă să aflu ce nu știu decât să îl învăț pe altul ce știu. Însă, dacă, la fel ca mine, nu știi, atunci roagă-te, asemenea mie, să ne învețe fie printr-un rob al Său, fie El Însuși, Cel care le-a spus ucenicilor Săi: „Voi să nu voiți a fi numiți de oameni «rabbi», căci unul este Învățătorul vostru: Hristos"[2175]. Asta dacă totuși știe că ne este de folos să cunoaștem asemenea lucruri El, Cel care știe nu doar ce trebuie să ne învețe, ci și ceea ce ne este de folos să învățăm.

[2174] 2 *Corinteni* 12, 2-3.
[2175] *Matei* 23, 8, 10.

16. Căci îi mărturisesc Iubirii Tale care e dorința mea. Doresc să știu, desigur, și ceea ce mă întrebi; dar cu mult mai mult aș dori să știu, dacă este cu putință, „când va veni Cel dorit de toate neamurile”[2176] și când va fi împărăția sfinților, decât să știu de unde am început să vin pe acest pământ. Și totuși, când ucenicii Lui, apostolii noștri, L-au întrebat pe El, Care cunoaște totul, au primit următorul răspuns: „Nu vă privește să știți vremile pe care Tatăl le-a pus în stăpânirea Sa”[2177]. Ce importanță are dacă știe că nu ne privește să știm Cel care știe ce ne este de folos să știm? Și știu prin El că nu ne privește „a ști vremile pe care Tatăl le-a pus în stăpânirea Sa”; dar nu știu dacă ne privește să știm originea sufletelor, pe care încă nu o cunosc, adică dacă depinde de noi să o cunoaștem. Căci, dacă aș ști măcar că nu ne privește să cunoaștem acest lucru, aș înceta nu doar să îl afirm, câtă vreme nu îl cunosc, ci chiar să îl cercetez. Însă acum, chiar dacă subiectul este atât de obscur și de profund, încât mai mult mă tem de cutezanța de a-i instrui pe alții decât am dorința de a învăța eu însumi, totuși doresc să îl cunosc, dacă îmi este cu putință. Și, chiar dacă îmi este cu mult mai mult de folos ce spune acel sfânt: „Fă-mi cunoscut, Doamne, sfârșitul meu!”[2178] (nu zice „începutul meu”), să dea Dumnezeu să nu-mi rămână ascuns acest început al meu, care are legătură cu această problemă!

17. Dar nu sunt nerecunoscător față de Magistrul meu în privința începutului, deoarece știu că sufletul omenesc este un duh, nu un corp, că este rațional sau inteligent, că nu este de aceeași natură cu Dumnezeu, devenind muritor dacă se schimbă în rău și se depărtează de viața lui Dumnezeu. Însă, dacă rămâne părtaș al vieții dumnezeiești, se va bucura de fericire. Sufletul este, totodată, și o creatură nemuritoare, fiindcă nu-și poate pierde rațiunea prin care, după această viață, se poate bucura sau nu de fericire. Căci știu că sufletul nu a meritat să fie închis în carne pentru fapte comise înainte de a fi întrupat și nu din acest motiv niciun om nu este „fără murdăria păcatului, deși”, așa cum s-a scris, „viața lui pe pământ nu a fost decât de o zi”[2179]. Și prin aceasta știu că, începând de la Adam de-a lungul șirului de generații, nimeni nu se naște fără

[2176] *Agheu* 2, 8.
[2177] *Faptele Apostolilor* 1, 7.
[2178] *Psalmul* 38, 5.
[2179] *Iov* 14, 4-5.

păcat; de aceea este nevoie ca și copiii mici să învieze în Hristos prin harul învierii. Mă felicit că am învățat și afirm că cunosc aceste dogme atât de numeroase și de importante privitoare la începutul sau originea sufletelor noastre, între care sunt mai multe care se sprijină pe știința întemeiată pe credință. De aceea, dacă în privința originii sufletelor, despre care nu mă îndoiesc totuși că sunt create de El, nu știu dacă Dumnezeu le creează pentru oameni prin procreație sau fără procreație, mai degrabă aleg să știu decât să nu știu. Dar, câtă vreme nu pot să o fac, mai bine mă îndoiesc în această privință decât să cutez să afirm ca sigur ceva care ar putea fi contrar unui lucru de care, poate, nu trebuie să mă îndoiesc.

**18.** Așadar, bunul meu frate, fiindcă mă întrebi și vrei să definesc una dintre aceste probleme: dacă celelalte suflete provin din primul om asemenea corpurilor, prin procreație, sau fără procreație, așa cum a fost doar în cazul lui Adam, fiind create câte unul pentru fiecare om –, căci nu negăm că ele au fost create de El într-un fel sau altul –, îngăduie-mi să te întreb și eu pe tine în ce fel sufletul își ia păcatul originar de acolo de unde nu își trage el însuși originea. Căci nu negăm că toate sufletele își trag în chip asemănător păcatul originar din Adam, ca să nu cădem în cumplita erezie pelagiană. Dacă nici tu nu cunoști răspunsul la întrebarea mea, dă-mi voie să ignor ambele întrebări: și pe a ta, și pe a mea. Dar, dacă ai un răspuns la întrebarea mea, când mi-l vei da și mie, atunci îți voi răspunde și la ceea ce mă întrebi, fără să am nicio temere. Așadar, îți cer să nu te superi că nu am putut răspunde afirmativ la întrebarea ta, dar am putut să îți arăt ce trebuie să cercetezi; când vei afla acest răspuns, nu șovăi să afirmi ceea ce ai cercetat.

**19.** Iată ce am socotit că trebuie să îi scriu Sfinției Tale, care este convinsă că doctrina propagării sufletelor trebuie să fie respinsă. De altfel, dacă ar fi trebuit să le răspund celor care apără această doctrină, poate le-aș fi arătat în ce fel ignoră ceea ce cred că știu și motivul temeinic pentru care ar trebui să se teamă de cutezanța de a o afirma.

**20.** În ceea ce privește răspunsul prietenului meu, inserat în această epistolă, să nu te îngrijorezi că a amintit două cărți trimise de mine, cu privire la care mi-a scris că nu a avut răgazul de a le răspunde. Doar una dintre lucrări este despre problema pusă în discuție, nu amândouă; în cealaltă, i-am pus o altă întrebare, sub forma unei consultări și a unei discuții. Dar mă sfătuiește și

mă îndeamnă „să ne străduim mai degrabă să fie îndepărtată din Biserici această erezie atât de primejdioasă". El se referă chiar la erezia pelagiană, de care te îndemn, atât cât pot, să te ferești cu cea mai mare prudență, când fie reflectezi, fie discuți despre originea sufletelor, ca să nu te lași înșelat să crezi că vreun suflet, în afara celui al Mijlocitorului, nu își trage din Adam păcatul originar, care este legat de procreație și care trebuie izbăvit prin înviere.

## EPISTOLA CXLV[2180]

### Către Exuperantius
### Despre pocăință

Printre toate binefacerile aduse de prietenia sfântului frate Quintilian, cea mai mare este aceea că m-a unit sufletește cu tine, pe care nu te cunosc fizic. Cine nu l-ar îndrăgi pe cel care, sub mantaua și haina militară, împlinește lucrările prorocilor și îl învinge pe omul exterior, care făgăduiește altceva, prin omul interior, care a fost creat după chipul Creatorului? De aceea, eu cel dintâi te și îndemn să schimbăm scrisori, te și rog să îmi dai mai des prilejul de a-ți răspunde, ca să am mai mult curaj să îți scriu. Este de ajuns să o sfătuiesc pe scurt pe Înțelepciunea Ta să îți amintești de cugetarea Apostolului: „Te-ai legat de femeie? Nu căuta dezlegare. Te-ai dezlegat de femeie? Nu căuta femeie"[2181], adică legătura care este contrară dezlegării. Așadar, cel care slujește datoriei conjugale este legat; cine este legat este rob; însă cel care este dezlegat este liber. Deci, fiindcă te bucuri de libertatea lui Hristos și una faci, altceva făgăduiești, și aproape te afli pe acoperiș, nu trebuie să cobori de acolo pentru a lua o tunică; și nu privi înapoi, nici nu lăsa coarnele plugului, odată ce le-ai apucat[2182]. Dar, dacă este cu putință, imită-l pe Iosif și părăsește mantia egiptencei, pentru ca, gol, să-L urmezi pe Domnul și Mântuitorul, Care spune în Evanghelie: „Și cel ce nu-și poartă crucea sa și nu vine după Mine nu poate să fie

[2180] Data scrisorii este incertă.
[2181] *1 Corinteni* 7, 27.
[2182] *Cf. Matei* 24, 17-18; *Luca* 9, 62.

ucenicul Meu"[2183]. Aruncă povara veacului, nu căuta bogății, care sunt asemuite cu cocoașa cămilei. Zboară gol și ușor către cer, iar grămezile de aur să nu îngreuneze aripile virtuților tale. Însă îți spun acestea nu pentru că te-aș ști avar, ci pentru că subînțeleg că încă îți faci serviciul militar, ca să umpli sacul despre care Domnul a poruncit să fie golit. Așadar, dacă cei care au bunuri și bogății primesc poruncă să vândă totul și să le dea săracilor, urmându-L astfel pe Mântuitorul, Demnitatea Ta fie este bogată și trebuie să împlinească ceea ce s-a poruncit, fie este deja săracă și nu trebuie să caute ceea ce urmează să dea. Cu siguranță, Hristos socotește un câștig ceea ce I se oferă din toată inima. Nimeni nu a fost mai sărac decât apostolii; și nimeni nu a părăsit atâtea pentru Domnul. Acea văduvă sărmană din Evanghelie, care a pus doi bănuți în cutia tezaurului, este mai presus de toți bogații, fiindcă a dat tot ce a avut. Așadar, nici tu să nu cauți ceva ca să dai, ci împarte tot ce ai dobândit deja, pentru ca Hristos să îl recunoască pe puternicul Lui recrut, pentru ca Tatăl să te întâmpine bucuros, căci vei veni dintr-un loc foarte îndepărtat, ca să îți dea stola[2184], să îți dăruiască inelul, să jertfească pentru tine vițelul cel gras, să te facă să navighezi degrabă la noi, neîmpovărat, împreună cu fratele Quintilian. Am bătut la ușa prieteniei; dacă o vei deschide, ne vei avea adeseori oaspeți.

## EPISTOLA CXLVI[2185]

### Către preotul Evangelus

**1.** Citim în *Isaia*: „Smintitul grăiește sminteli"[2186]. Aflu că cineva a ajuns la o asemenea nebunie, încât a pus diaconii mai presus de preoți, adică de episcopi. Căci, atunci când Apostolul ne învață limpede că preoții și episcopii sunt același lucru, ce îngăduie unui slujitor al meselor și al văduvelor să se ridice, plin de trufie, deasupra acestora, cei la ale căror rugi Trupul și Sângele lui Hristos sunt

[2183] *Luca* 14, 27.
[2184] Haină lungă, de la gât până la călcâie.
[2185] Data scrisorii este incertă.
[2186] *Isaia* 32, 6.

sfințite? Cauți o autoritate? Ascultă o mărturie: „Pavel și Timotei, robi ai lui Hristos Iisus, tuturor sfinților întru Hristos Iisus, celor ce sunt în Filipi, împreună cu episcopii și diaconii"[2187]. Vrei și un alt exemplu? În *Faptele Apostolilor*, Pavel le vorbește preoților unei singure Biserici: „Luați aminte de voi înșivă și de toată turma, întru care Duhul Sfânt v-a pus pe voi episcopi, ca să cârmuiți Biserica lui Dumnezeu, pe care a câștigat-o cu însuși sângele Său"[2188]. Și, pentru ca nimeni să nu pretindă, căutând motiv de ceartă, că într-o singură Biserică au fost mai mulți episcopi, ascultă și altă mărturie, în care se dovedește foarte limpede că episcopul și preotul sunt unul și același: „Pentru aceasta te-am lăsat în Creta, ca să îndreptezi cele ce mai lipsesc și să așezi preoți prin cetăți, precum ți-am rânduit, de este cineva fără de prihană, bărbat al unei femei, având fii credincioși, nu sub învinuire de desfrânare sau neascultători. Căci se cuvine ca episcopul să fie fără de prihană, ca un iconom al lui Dumnezeu"[2189]. Și către Timotei: „Nu fi nepăsător față de harul care este în tine, care ți s-a dat prin prorocie, cu punerea mâinilor mai-marilor preoților"[2190]. Dar și Petru spune în prima sa *Epistolă*: „Pe preoții cei dintre voi îi rog, ca unul ce sunt împreună-preot și martor al pătimirilor lui Hristos și părtaș al slavei celei ce va să se descopere: păstoriți turma lui Hristos, cercetând-o, nu cu silnicie, ci cu voie bună, după Dumnezeu"[2191]. Într-adevăr, în greacă acest lucru este spus destul de expresiv: ἐπισκοπεύοντες[2192], de unde provine și numele de „episcop". Mărturiile unor oameni atât de însemnați ți se par că au o mică importanță? Să răsune trâmbița evanghelică, fiul tunetului, cel pe care Iisus l-a iubit foarte mult și care a sorbit din apele învățăturii izvorâte din pieptul Mântuitorului: „Preotul către aleasa Doamnă și către fiii ei, pe care ei îi iubesc întru adevăr"[2193]. Și în altă epistolă: „Preotul către Gaiu cel iubit, pe care îl iubesc întru adevăr"[2194]. Cât despre faptul că apoi a fost ales unul singur, care să fie pus mai mare peste ceilalți, lucrul acesta s-a făcut ca remediu împotriva schismei, pentru ca nu cumva fiecare, trăgând

---

[2187] *Filipeni* 1, 1.
[2188] *Faptele Apostolilor* 20, 28.
[2189] *Tit* 1, 5-7.
[2190] *1 Timotei* 4, 14.
[2191] *1 Petru* 5, 1-2.
[2192] Literal: „Cei care supraveghează".
[2193] *2 Ioan* 1.
[2194] *3 Ioan* 1.

folos pentru sine, să rupă Biserica lui Hristos. Căci și la Alexandria, începând de la Evanghelistul Marcu până la episcopii Heraclas și Dionysius, preoții îl numeau întotdeauna episcop pe unul ales dintre ei și pus pe treapta cea mai înaltă, în același fel în care armata își proclamă împăratul sau așa cum diaconii îl aleg pe unul dintre ei, pe care îl știu că este cu mai mare silință, și îl numesc arhidiacon. De fapt, cu excepția înscăunării, ce face un episcop și un preot nu face? Nu trebuie să se creadă că există o Biserică a orașului Roma și o Biserică a restului lumii. Și Galiile, și Britaniile, și Africa, și Persia, și Orientul, și India, și toate neamurile barbare Îl adoră pe Unul Hristos și respectă o singură regulă a adevărului. Dacă se caută o autoritate, lumea este mai mare decât Roma. Peste tot unde se va afla un episcop, fie la Roma, fie la Eugubium[2195], fie la Constantinopol, fie la Regium[2196], fie la Alexandria, fie la Tanis[2197], acesta va avea aceeași valoare și același rang sacerdotal. Puterea bogățiilor și smerenia sărăciei îl fac pe un episcop să fie mai ilustru sau mai modest. De altfel, toți sunt urmașii apostolilor.

2. Dar, vei spune tu, cum se face că la Roma un preot este hirotonit după mărturia unui diacon? De ce îmi prezinți rânduiala unui singur oraș? De ce îmi invoci împotriva legilor Bisericii raritatea din care s-a născut trufia? Tot ce este rar este și mai mult râvnit. La indieni, menta este mai prețuită decât piperul. Raritatea îi face pe diaconi demni de a fi cinstiți, numărul mare îi face pe preoți de disprețuit. De altfel, în Biserică, chiar și la Roma, preoții stau așezați, iar diaconii în picioare, deși, înmulțindu-se încălcările regulilor, am văzut, în absența episcopului, un diacon așezat printre preoți; am văzut și la ospețe, în familie, diaconi binecuvântându-i pe preoți. Cei care fac asemenea lucruri să învețe că nu fac bine și să îi asculte pe apostoli: „Nu este drept ca noi, lăsând de-o parte cuvântul lui Dumnezeu, să slujim la mese”[2198]. Să știe pentru ce au fost rânduiți diaconii. Să citească *Faptele Apostolilor*, să își amintească de condiția lor. Căci numele de „preot” și de „episcop” presupun altă vârstă și altă demnitate. De aceea, și în *Epistolele către Timotei* și *către Tit* se vorbește despre înscăunarea episcopilor și a diaconilor, dar se păstrează tăcerea în ceea ce privește preoții,

[2195] Astăzi Gubbio, orășel în Umbria.
[2196] Azi Reggio Emilia, oraș în nordul Italiei.
[2197] Numele grecesc al anticului Djanet, aflat în nord-estul Egiptului.
[2198] *Faptele Apostolilor* 6, 2.

fiindcă în episcopat este cuprinsă și preoția. Cel care este înaintat în demnitate este înaintat de la mai mic la mai mare. Așadar, fie din preot se hirotonește diacon, iar atunci se va demonstra că preoția este inferioară diaconatului, rang în care crește de la unul mai mic, fie din diacon se hirotonește preot, iar atunci să știe că va fi mai mic în ce privește câștigurile, dar superior în ce privește preoția. Și, întrucât știm că tradițiile apostolice au fost luate din Vechiul Testament, deoarece Aaron și fiii săi și leviții s-au aflat în Templu, episcopii și preoții și diaconii trebuie să-și revendice această ordine.

## EPISTOLA CXLVII
### Către diaconul Sabinianus, scrisoare de îndemn la căință

1. Și Samuel odinioară îl deplângea pe Saul fiindcă Domnului Îi păruse rău că îl unsese rege peste Israel[2199], și Pavel, cu glas tânguitor, îi îndemna pe corinteni, întru care se auzea că era desfrânare, și ce desfrânare, cum nici măcar între neamuri nu se pomenea[2200], zicând: „Mă tem ca nu cumva să vin iarăși, să mă smerească Dumnezeu la voi și să plâng pe mulți dintre aceștia care au păcătuit mai înainte și nu s-au pocăit de necurăția pe care au făcut-o prin lipsa de rușine și prin desfrânare”[2201]. Dacă prorocul și apostolul, nemânjiți aici personal de nicio pată rușinoasă, se purtau cu o pașnică intenție față de toți, cu cât mai mult, un păcătos eu însumi, sunt dator s-o fac față de tine păcătosul, de vreme ce nu vrei să te ridici după cădere și nici să-ți înalți ochii spre cer; ci, după ce ai risipit averea Tatălui tău, te desfeți cu roșcove de porci și, cățărându-te pe râpele trufiei, te prăvălești în prăpastie! În loc de Hristos, drept dumnezeu vrei să-ți ai pântecele. Slujești plăcerii, te fălești cu propria nerușinare și, ca un dolofan animal de jertfă, te îmbuibi întru propria-ți pieire și iei drept model metehnele acelora de ale căror chinuri nu ți-e teamă, neavând

[2199] *Cf. 1 Regi* 15, 10-11.
[2200] *Cf. 1 Corinteni* 5, 1.
[2201] *2 Corinteni* 12, 21.

habar că bunătatea lui Dumnezeu te îndeamnă la căință. „Însă, după învârtoșarea ta și după inima ta nepocăită, îți aduni mânie în ziua mâniei."[2202] Oare de aceea se învârtoșează inima ta ca a lui Faraon, fiindcă n-ai să fi lovit pe loc și ai să întârzii multă vreme pedeapsa? Și el a fost întârziat și a îndurat zece plăgi nu ca din partea unui Dumnezeu mânios, ci ca dintr-a unui Tată prevenitor, până când pocăința s-a îndreptat către opusul ei[2203], până să urmeze prin pustie poporul pe care îl lăsase să plece și până să cuteze să pornească prin mijlocul mării; iată că doar prin acestea a putut fi învățat că trebuie să-L privească cu frică pe Cel căruia Îi slujesc chiar și elementele [firii]. O spusese și el: „Nu-L cunosc pe Domnul și nu dau drumul lui Israel"[2204]. Tu, luându-te după acesta, vei zice: „Vedenia pe care acesta o are este pentru zile îndelungate și acesta profețește pentru vremuri depărtate"[2205]. Pentru asta zice același proroc: „Acestea le grăiește Domnul Dumnezeu: «Toate cuvintele Mele, cărora le voi da glas, nu vor mai întârzia; fiindcă voi rosti cuvântul și-l voi împlini»"[2206]. Sfântul David spune despre necredincioși și despre ticăloși (din rândul cărora tu nu reprezinți o parte neînsemnată, ci ești tartorul lor) că se bucurau de fericirea lumii și spuneau: „Cum știe Dumnezeu? Și există cunoștință (despre asta) în Înalturi? Iată-i pe acești păcătoși care au căpătat în lume bogății din belșug"[2207]; cu piciorul gata să lunece și cu pași șovăielnici ne aduce o lămurire[2208], zicând: „Deci degeaba mi-am curățit inima și mi-am spălat mâinile printre cei nevinovați"[2209]. Căci spusese mai înainte: „Fiindcă mi-e necaz pe cei fără de lege, când văd pacea păcătoșilor; că n-au necazuri până la moartea lor și sub biciul lor rănile se-nvârtoșează. Nu au parte de chinurile oamenilor și cu oamenii nu sunt biciuiți. Pentru aceea a pus stăpânire pe ei mândria și s-au îmbrăcat cu nedreptatea și nelegiuirea lor. Ca din osânză va ieși la suprafață nedreptatea lor: au preschimbat-o într-o trăire a inimii. Au gândit și au grăit cele rele, au rostit

---

[2202] *Romani* 2, 5.
[2203] În original: *in perversum acta paenitentia*, „pocăința îndreptându-se către opusul ei" (ablativ absolut).
[2204] *Ieșirea* 5, 2.
[2205] *Iezechiel* 12, 27.
[2206] *Iezechiel* 2, 28.
[2207] *Psalmul* 72, 11-12.
[2208] Adică la formularea îndoielii de mai înainte.
[2209] *Psalmul* 72, 13.

nedreptate către Înalturi. Până la cer și-au ridicat gura și limba lor a făcut ocolul pământului"[2210].

2. Oare nu-ți pare că despre tine a fost compus întregul psalm? Ești, într-adevăr, viguros la trup și-un proaspăt apostol al antihristului, iar de cum ai să fii cunoscut într-o cetate, ai să treci într-alta. Nu-ți lipsesc resursele; n-ai să fii izbit de-o strașnică nenorocire și nu meriți să fii mustrat deolaltă cu oamenii care totuși nu sunt, ca tine, niște dobitoace lipsite de rațiune. De aceea, te-ai umflat de mândrie, iar desfrâul s-a făcut veșmântu-ți și, vărsând pe gură vorbe ucigașe ca dintr-o osânză grasă și ca dintr-un soi de unsoare, nu-ți trece prin cap că ai să mori și nici nu ești vreodată ros de căință, odată ce pofta ți-a fost satisfăcută. Ai preschimbat-o într-o trăire a inimii și, ca să nu ai impresia că greșești numai tu, născocești blestemății despre slujitorii lui Dumnezeu, neștiind că rostești nedreptate împotriva Celui Preaînalt și că-ți ridici gura împotriva cerului. Și nu-i de mirare dacă sunt huliți de tine slujitorii Domnului, oricare ar fi ei, de vreme ce strămoșii tăi l-au numit pe Beelzebul însuși capul familiei. „Nu este ucenic mai presus de învățătorul său, nici slugă mai presus de stăpânul său."[2211] Dacă ei au făcut atâtea blestemății împotriva unui lemn verde, tu ce-ai de gând să faci împotriva mea, [care nu-s decât] un lemn uscat? Ceva asemănător spune și poporul scandalizat al credincioșilor despre șleahta ta, la [prorocul] Maleahi: „Au zis: «Deșert este cel ce-I slujește lui Dumnezeu»". Și mai ce? „Fiindcă am păzit poruncile Lui și fiindcă am mers rugându-ne înaintea feței Domnului celui Atotputernic. Și acum noi îi numim fericiți pe străini[2212]. Se ridică din nou toți cei ce săvârșesc fărădelegi. Sunt potrivnici lui Dumnezeu și [totuși] teferi sunt."[2213] Apoi, Domnul, amenințându-i cu ziua Judecății și cu ce va fi între cei drepți și cei păcătoși, anunțând-o cu multă vreme înainte, zice: „Și-ntoarceți-vă: și, într-adevăr, veți vedea deosebirea dintre cel drept și cel păcătos și dintre cel ce-I slujește lui Dumnezeu și cel ce nu-I slujește"[2214].

---

[2210] *Psalmul* 72, 3-9.
[2211] *Matei* 10, 24.
[2212] Adică „stăini" de Domnul. *Alienus* – „străin, alienat, dușmănos", dar poate lua și sensul de „mândru", *i.e.* îndepărtat (străin) de sine și de Dumnezeu.
[2213] *Maleahi* 3, 14-15.
[2214] *Maleahi* 3, 18.

3. Aceste vorbe ți se par, de bună seamă, de tot râsul, ție care te desfeți cu comedii, cu scriitorii lirici și cu mimi[2215] de-ai lui Lentulus (deși n-aș pune pe seama ta nici măcar înțelegerea [acestora][2216], din pricina întunecimii celei peste fire a inimii tale), care disprețuiești cuvintele prorocilor; dar are să-ți dea răspuns Amos: „«Și pentru trei, ba chiar pentru patru păcate, oare nu Mă voi întoarce împotriva lui?», zice Domnul”[2217]. Căci, fiindcă Damascul, Gaza, Tyrul, idumeii, amoniții și moabiții, chiar și Iuda și Israel, dat fiind că deseori le-a fost hărăzit un oracol al lui Dumnezeu, ca să facă odată și-odată pocăință, n-au binevoit să le asculte, Domnul [le] aduce trei preadrepte pricini al mâniei Sale, pe care-i gata să o abată asupra lor, zicând: „Pentru trei, ba chiar pentru patru păcate, oare nu Mă voi întoarce împotriva lor?” „Este o blestemăție”, zice [Domnul], „să gândești lucruri păcătoase, dar am îngăduit-o. E mai rău să vrei să-nfăptuiești gândurile păcătoase, dar, în mila Mea, M-am arătat binevoitor și față de asta. A fost nevoie oare ca, prin faptă, să împlinești păcatul? Și [oare a fost nevoie] să-Mi fie călcată-n picioare cu trufie îndurarea-Mi? Totuși, chiar și după săvârșirea faptei, fiindcă prefer pocăința păcătosului decât pieirea [lui], «căci nu cei sănătoși au trebuință de doctori, ci cei bolnavi»[2218], îi întind mâna celui ce cade și pe cel scăldat în propriul lui sânge îl îndemn să se curățească în propriile lacrimi”. Iar dacă nici așa nu vrea să facă pocăință și dacă refuză, chiar și după sfărâmarea corabiei prin care putea fi salvat, mă văd silit să spun: „«Oare pentru trei, chiar și pentru patru păcate nu Mă voi întoarce împotriva lui?», zice Domnul”[2219], socotind că întoarcerea împotrivă ține de pedeapsă, în vreme ce păcătosul este lăsat de capul lui. Așa se explică faptul că le-a tot reconsiderat păcatele strămoșilor până la a treia și a patra generație[2220], de vreme ce El nu voiește să-i pedepsească numaidecât pe păcătoși, ci, iertându-le la început [păcatele], le osândește în cele din urmă. De altminteri, dacă El S-ar arăta ca un răzbunător pe loc al nelegiuirilor, bisericile nu i-ar mai avea pe mulți alții și, cu siguranță, nici pe Apostolul Pavel. Prorocul Iezechiel, pe care

[2215] Mimul dramatic presupunea un text scris.
[2216] Este vorba despre priceperea înțelesului textelor mai sus amintite.
[2217] *Amos* 1, 3.
[2218] *Matei* 9, 12.
[2219] *Amos* 1, 3.
[2220] *Cf. Ieșirea* 20, 5.

l-am pomenit mai sus, relatând cuvântul lui Dumnezeu către el, zice: „«Deschide-ți gura și mănâncă ceea ce-am să-ți dau Eu». Și m-am uitat", zice, „și iată o mână întinsă către mine; și în ea un sul din carte. Și l-a desfășurat în fața mea și pe el sta scris, pe față și pe spate, jelire, cânt de preamărire și vaier"[2221]. Primul cuvânt scris[2222] te privește pe tine, dacă totuși ai să vrei să faci pocăință, ca urmare a greșelii. Cel de-al doilea[2223] îi privește pe sfinți, care sunt poftiți la o cântare de preamărire. „Căci nu este frumoasă lauda în gura păcătosului."[2224] Cel de-al treilea îi privește pe semenii tăi, care, deznădăjduind, s-au dedat necurăției, desfrâului, pântecelui și celor care se găsesc mai jos de vintre; aceștia socotesc că toate se sfârșesc odată cu moartea, că nu mai există nimic după moarte, și zic: „Furtuna, odată ce-a trecut, n-are să se mai abată asupra noastră"[2225]. Cartea aceea pe care o devorează prorocul reprezintă întreaga serie a Scripturilor. În ele și cel ce se căiește e jelit, și cel drept e cântat, și cel ce deznădăjduiește e blestemat. Nimic nu-L dezgustă mai mult pe Domnul ca o inimă fără de căință. Doar nelegiuirea este cea care nu poate căpăta iertare. Căci, dacă, în urma păcatului, i se iartă celui care încetează să mai păcătuiască și dacă cel care se roagă îl înduplecă pe judecător, iar de nu se căiește pe de-a-ntregul, îl stârnește la mânie pe cel ce judecă, doar nelegiuirea deznădejdii este [aceea] pentru care nu poate exista leac. Pe de altă parte, ca să știi că Domnul îi cheamă în fiece zi la pocăință pe păcătoșii care, dacă au stăruit în încăpățânare[2226], Îl fac, din blând, aspru și neîndurător, ascultă cuvintele lui Isaia, care zice: „Și în ziua aceea, zice, a chemat Domnul Savaot la plângere, la suspinare, la raderea capului și la încingerea cu saci aspri[2227]. Iar ei au dat frâu liber unei veselii și unei bucurii fără de seamăn, înjunghiind viței și jertfind oi, ca să mănânce carne și să bea vin, zicând: «Să mâncăm și să bem, căci mâine vom muri»"[2228]. După aceste cuvinte, Scriptura pomenește de îndrăzneala conștiinței lor pierdute, zicând: „Și aceste [cuvinte] ale Domnului Savaot [mi]-au fost descoperite în

[2221] *Iezechiel* 2, 8-10.
[2222] Adică „jelirea".
[2223] „Cântul de preamărire."
[2224] *Înțelepciunea lui Isus Sirah* 15, 9.
[2225] *Isaia* 28, 15.
[2226] Lat. *rigidi*, ceea ce, literal, înseamnă „încăpățânați".
[2227] Lat. *cilicium*, „pătură aspră din păr de capră ciliciană, veșmânt din stofă de capră".
[2228] *Isaia* 22, 12-13.

urechi: «Acest păcat nu vă va fi iertat până la moarte».”[2229] Căci, dacă au murit în păcat, atunci li se va ierta păcatul. Acesta însă, câtă vreme vor fi viețuit în păcat, nu li se va ierta.

4. Cruță-ți sufletul, rogu-te! Ai încredere că va veni judecata lui Dumnezeu! Adu-ți aminte ce episcop te-a rânduit diacon! Și nu-i de mirare că un om, deși sfânt, s-ar fi putut totuși înșela în alegerea altui om, de vreme ce și lui Dumnezeu Îi pare rău că l-a uns rege pe Saul și că, din cei doisprezece apostoli, l-a descoperit pe Iuda drept trădător; și că, dintre oamenii care odinioară aparțineau ordinului tău, se spune că Nicolae din Antiohia a fost tartorul tuturor necurățiilor și al ereziilor ofiților[2230]. Nu-ți mai repet acum faptele acelea, anume că ești criticat că ai violat mai multe fete, că femeile măritate[2231] din rândul nobililor violate de tine au fost doborâte de sabia publică, că ai dat fuga, stricat și desfrânat, prin spelunci. Nelegiuirile astea sunt, într-adevăr, mari prin gravitatea lor, dar, prin comparație, se fac mai ușoare decât cele pe care am de gând să le prezint. Cât de mare este ticăloșia, mă întreb, [acolo] unde violul și adulterul sunt prea puțin? O tu, cel mai nefericit dintre muritori! Tocmai tu pășești în peștera aceea în care S-a născut Fiul lui Dumnezeu și [în care] „adevărul din pământ a răsărit și pământul și-a dat rodul său”[2232], ca să hotărăști soroace de pângărire. Nu ți-e teamă să nu scâncească Pruncul în iesle, să nu te vadă Fecioara Născătoare, să nu caute la tine Maica Domnului? Îngerii strigă, păstorii dau fuga, stelele din cer scânteiază, magii se prosternează, Irod e îngrozit, Ierusalimul e răvășit; și tu te strecori pe nesimțite în iatacul Fecioarei, ca să atragi în capcană o fecioară? Mă cutremur de frică, netrebnicul de mine, și mă-ngrozesc și cu mintea, și cu trupul, voind să-ți pun pe dinaintea ochilor isprava-ți. Întreaga Biserică răsuna la ceas de noapte de cântări în cinstea lui Hristos Domnul și, pe limba fiecărui neam în parte, un singur duh răsuna deolaltă întru slava lui Dumnezeu. Tu, prin ușa de odinioară a ieslei Domnului, acum a altarului, propteai scrisori de amor, pe care, apoi, nefericita de ea le găsea și le citea cu genunchii plecați, ca și cum ar fi vrut să-ți cadă la picioare; stăteai, mai departe, în picioare, în corul psalmiștilor și grăiai prin nerușinate semne din cap.

[2229] *Isaia* 22, 13.
[2230] Ofiții (lat. *ophitae*) erau membrii unei secte care adora șarpele.
[2231] Lat. *matrimonia*, „femei măritate”.
[2232] *Psalmul* 84, 12-13.

5. Vai, [ce] sacrilegiu, nu pot merge mai departe! Suspinurile cuvintelor și, de indignare și de durere deopotrivă, răsuflarea mi se taie. Unde-i acel faimos noian de elocință tulliană? Unde-i impetuosul șuvoi al lui Demostene? Acum, acum negreșit amândoi ați rămâne muți, iar limba v-ar amorți. S-a descoperit o faptă pe care nicio elocință n-ar putea s-o lămurească. S-a găsit o nelegiuire pe care nici mimul n-ar putea-o imita, nici măscăriciul n-ar putea-o juca, nici actorul de atelane n-ar putea-o cânta. E-un obicei în mănăstirile din Egipt și Siria ca și fecioara, și văduva care s-au consacrat lui Dumnezeu și, renunțând la lume, au călcat în picioare toate desfătările lumii să le ofere stareţelor de mănăstiri părul ca să li-l taie, pentru a nu intra mai apoi cu capul descoperit, contrar voinței Apostolului, ci deopotrivă legat și acoperit cu văl. Și treaba asta nu o știe nimeni, decât cele care rad și cele rase, afară numai dacă, fiindcă o face toată lumea, aproape că o știe toată lumea. Însă treaba asta cu obiceiul a contat drept lege naturală din două motive: fie pentru că [ele] nu se apropie de baie, fie pentru că nu caută să cunoască untdelemnul nici pentru cap, nici pentru față, ca nu cumva să fie năpădite de o grămadă de mici viețuitoare care se ivesc de obicei prin părul neîngrijit.

6. Să vedem deci ce-ai făcut tu, om de bine, în această împrejurare. În ideea unei viitoare căsătorii în peștera aceea vrednică de cinstire, îi iei nefericitei șuvițele de păr ca pe niște gajuri, batista și cingătoarea-i le capeți drept zălog de zestre; îi jurui că n-ai să mai iubești pe niciuna la fel. Apoi dai fuga-nspre sălașul păstorilor[2233] și, în acordurile răsunătoare ale corului îngerilor din cer, o mărturisești cu aceleași vorbe. Nu zic nimic mai mult, că te repezi s-o săruți[2234], c-ai strâns-o cu foc la piept. De fapt, în ce te privește, pot să cred orice, dar adorarea ieslei și a pajiștii nu-mi îngăduie să cred că, pe cât te-ai prăbușit cu gândul, pe-atât și cu trăirea. Nemernicule! Oare, când ți-ai dat seama că stăteai cu fata în peștera [aceea], nu ți s-au împăienjenit ochii, nu ți-a amorțit limba, nu ți-au căzut brațele, nu ți s-a cutremurat inima, nu ți s-au clătinat pașii? După ce în biserica Apostolului Petru I s-a consacrat lui Hristos cu văl de călugăriță, după tainele Pătimirii, Învierii și Înălțării la cer a Domnului, pentru care făgăduise din nou că va trăi

---

[2233] Adică locul în care au apărut păstorii.

[2234] Literal, „la săruturi".

în mănăstire, cutezi să-i iei şuviţele de păr ca să se culce noaptea cu tine, [şuviţe] pe care pentru Hristos [şi] le retezase [ea] în peşteră? Apoi, de cu seară şi până-n zori, şezi în faţa ferestrei ei şi, fiindcă înălţimea nu vă îngăduia să vă îmbrăţişaţi de-aproape, cu ajutorul unei sfori fie primeşti, fie trimiţi îndărăt ceva. Uite câtă chibzuinţă a avut stareţa, că pe fecioară niciodată n-ai văzut-o decât în biserică! Şi, deşi fiecare dintre voi a avut o asemenea dorinţă, doar pe la fereastră aţi putut vorbi noaptea. Soarele răsărea fără voia-ţi, aşa cum am aflat mai apoi. Livid, puţin cam lânced, palid, ca să înlături orice bănuială, citeai cu glas tare Evanghelia lui Hristos ca un pretins diacon. Noi socoteam că paloarea e din pricina ajunării şi ne miram de faţa [ta] lividă, contrar obiceiului şi felului tău de viaţă, istovită ca din pricina vegherii. Ţi se pregăteau deja şi nişte scări pe care s-o scoţi afară pe amărâtă; drumul a fost deja aranjat, corăbiile tocmite, ziua stabilită, evadarea a fost săvârşită moral; şi, iată, îngerul paznic al iatacului Mariei, veghetor asupra leagănului Domnului şi cel care-L purta pe Pruncul Hristos, de faţă cu care făptuiai atâtea necurăţii, chiar el te-a dat în vileag.

7. Vai de ochii-mi pângăriţi! Vai de ziua aceea preavrednică de toată ocara, în care ţi-am citit cu mintea buimăcită scrisorile, pe care le păstrăm până astăzi! Ce de mai neruşinări acolo! Ce de mai linguşeli! Câtă exuberanţă pentru un adulter pus la punct! Oare un diacon, nu spun să zică, ci să fi putut cunoaşte aşa ceva? Unde ai învăţat, nemernicule, lucrurile astea [tu], care te făleai că ai fost crescut în biserică? Doar că, în aceleaşi scrisori, juri că tu n-ai fost niciodată neprihănit, că niciodată n-ai fost diacon. Dacă ai voi s-o tăgăduieşti, mâna-ţi are să te-nvinovăţească, însăşi forma literelor are s-o strige. În acest răstimp, socoate un profit de pe urma nelegiuirii faptul că n-am cum să-ţi vâr pe gât injuriile pe care mi le-ai scris.

**8.** Şi aşa stai prăvălit la genunchii mei; ceri să ţi se ia o „jumătate de litru[2235] de sânge", ca să mă folosesc de cuvintele tale, şi, o nenorocitule, nesocotind judecata lui Dumnezeu, doar de mine ţi-e frică, ca de-un răzbunător! Am iertat, o mărturisesc; căci ce altceva ţi-aş putea face, creştinul de mine? Te-am îndemnat să faci pocăinţă şi să te tăvăleşti în sac şi-n cenuşă, să cauţi pustia, să

[2235] Lat. *hemina*, măsură pentru lichide echivalând cu ceva mai puţin de o jumătate de litru.

trăiești în mănăstire, ca să capeți mila lui Dumnezeu cu nesecate lacrimi. Iar tu, culmea bunei nădejdi, inflamat de colți de viperă, mi te-ai prefăcut într-un arc desfrânat și-azvârli în mine cu săgeți de-ocări. M-am făcut ție dușman, spunându-ți adevărul. Nu sufăr din pricina calomniilor; căci cine să nu știe că nimeni afară de-un om josnic nu-i lăudat de gura ta? De-asta jelesc, fiindcă tu însuți nu te jelești pe tine însuți, fiindcă nu-ți dai seama că ești un mort; fiindcă, întocmai ca un gladiator bine înarmat pentru Libitina[2236], te pregătești de propria-ți îngropăciune. Te-nfășori în veșminte de in, îți îndeși degetele cu inele, îți freci dinții cu cenușă[2237], îți aranjezi părul rar pe țeasta-ți roșiatică, iară cerbicea de taur, umflându-se-n pernuțe de osânză[2238], nici după ce a pocnit nu se pleacă. Pe lângă astea, duhnești de pomezi, schimbi băile [publice] și lupți împotriva firelor de păr care se fac la loc; pășești prin târguri și piețe spilcuit și ferchezuit ca un crai. „Fața ți s-a făcut de desfrânată, nu știi ce-i rușinea."[2239] Întoarce-te, nemernicule, la Domnul, pentru ca și Domnul să-Și întoarcă fața spre tine! Fă pocăință, pentru ca și Lui să-I pară rău pentru tot răul pe care a spus că ți-l va pricinui!

**9.** De ce te silești să-i ponegrești pe alții, când îți nesocotești propria-ți rană? De ce mă sfâșii cu mușcătura-ți ca un nebun, cu toate că te-am sfătuit de bine și cu-ngrijire? Fie, sunt un om josnic, așa cum o tot proferezi în public; măcar fă pocăință împreună cu mine; un criminal, după cum o insinuezi: imită lacrimile de criminal! Oare păcatele mele sunt virtuțile tale? Ori socotești o scutire de propriile-ți ticăloșii dacă-i ai pe mulți aidoma ție? Îți picură puțintel lacrimi din ochi printre veșmintele de mătase și de in, din pricina cărora ai impresia că ești strălucitor și chipeș; pricepe că ești gol, zdrențăros, murdar și calic! Niciodată pocăința nu e prea târzie. Chiar dacă te cobori din Ierusalim și zaci întins, nu rănit pe drum (de unde și samariteanul te-ar aduce la un han, pus pe-un dobitoc, ca să fii îngrijit), ci mort în groapă, cu toate astea Domnul l-a înviat chiar și pe cel urât mirositor[2240]. Imită-i cel puțin pe orbii aceia, din pricina cărora Mântuitorul, părăsindu-Și casa

---

[2236] Lat. *Libitina*, „divinitate a morții, moarte în general".
[2237] Pentru spălatul pe dinți încă din Antichitate se folosea, în loc de pastă de dinți, cenușă amestecată cu apă în părți egale.
[2238] Ieronim face aluzie la portretul lui Trimalchio din *Cena Trimalchionis* a lui Petronius.
[2239] *Cf. Ieremia* 3, 3.
[2240] *Cf. Luca* 10, 30-34.

și moștenirea Sa, a sosit la Ierihon și lumina a răsărit pentru cei ce ședeau în întuneric și-n umbra morții. Aceștia, după ce au aflat că a trecut Domnul, au început să strige, zicând: „Fiu al lui David, miluiește-ne pe noi!”[2241] Ai putea să-L vezi și tu, de-ai să strigi așa: dacă El te-a chemat, aruncă-ți hainele murdare! „De vreme ce, odată întors, vei plânge, te vei izbăvi și atunci ai să știi unde te-ai aflat.”[2242] Doar să-ți atingă rănile, să-ți pipăie adânciturile ochilor, odinioară ai tăi. Cu toate că te-ai născut așa încă din pântece și în păcate te-a zămislit maica ta, stropi-te-va cu isop și te vei curăți; spăla-te-va și mai vârtos decât zăpada te vei albi. De ce te lipești încovoiat de pământ și stai cu totu-n mocirlă? Acea [femeie], pe care timp de optsprezece ani a legat-o Satana, după ce-a fost tămăduită de Mântuitorul, îndreptată, și-a ridicat ochii-nspre cer. Ceea ce i s-a spus lui Cain, socotește că ți s-a spus și ție: „Ai păcătuit, fii pe pace!”[2243] De ce te depărtezi prea mult de la fața Domnului și locuiești în ținutul Nod? De ce te zbați cu totul în largul mării și nu-ți statornicești picioarele pe stâncă? Ia seama să nu te străpungă Finees cu sulița, cât timp te desfrânezi cu o madianită[2244]. De ce, după ce ai necinstit-o pe fecioara Tamara[2245], tu, fratele ei bun, odată preschimbat în Abesalom, vrei să-l ucizi pe cel care plânge că te-ai răzvrătit și c-ai pierit? Strigă împotriva ta sângele lui Nabot și via lui Izreel, adică sămânța lui Dumnezeu, [vie] pe care ai prefăcut-o într-un parc de desfătări și într-o grădină a desfrâului, [ele] cer de la tine o răzbunare pe cinste. Îți este trimis Ilie, care-ți vestește chinurile și pieirea. Încovoaie-te și acoperă-te ceva vreme c-un sac și Dumnezeu are să poată spune despre tine: „Ai văzut că Ahab s-a sfiit de fața Mea? N-am să-i aduc mai mult necaz în zilele lui”[2246].

**10.** Dar poate te mângâi că ai fost rânduit diacon de un asemenea episcop. Tocmai am spus mai înainte că nici tatăl nu este pedepsit în locul fiului, nici fiul în locul tatălui. „Căci sufletul care va păcătui, el însuși va muri.”[2247] Și Samuel a avut fii care au renunțat la frica de Dumnezeu și s-au luat după lăcomie și nedreptate. Și Eli

[2241] *Cf. Matei* 20, 30-34; *Ioan* 11, 39.
[2242] *Cf. Isaia* 30, 15.
[2243] *Facerea* 4, 7 (în versiunea *Vulgata*).
[2244] *Cf. Numerii* 25, 6-8.
[2245] *Cf.* 2 *Regi* 13, 14.
[2246] 3 *Regi* 21, 29.
[2247] *Cf. Iezechiel* 18, 20.

a fost un preot sfânt; dar a avut fii care, după cum citim în Cartea evreilor, se desfrânau cu femei în cortul lui Dumnezeu și, ca și tine, și-au asumat în chip nerușinat slujirea lui Dumnezeu. De unde chiar și locașul cortului a fost distrus, iar templul a fost părăsit, din cauza stricăciunii preoților lui Dumnezeu. Deși chiar și Eli, când este prea blând față de fiii săi, Îl supără pe Dumnezeu. Și, departe de-a fi iertat de instanța [întruchipată de] episcopul tău, dimpotrivă, trebuie să te temi ca nu cumva, din pricina ta, prăvălindu-se din jilțul său, acesta să piară de o incurabilă apoplexie[2248]. Dacă Uza levitul a voit să sprijine chivotul Domnului, pe care el însuși trebuise să-l poarte, fiindcă stătea să se răstoarne, și a fost ucis, ce crezi că va fi cu tine, care ai încercat să prăvălești chivotul Domnului, ce stătea drept? Cu cât mai vrednic de laudă este episcopul care te-a rânduit, cu atât tu ești mai vrednic de dispreț, [tu] care ai dus în ispită un asemenea om. De obicei, noi suntem ultimii care aflăm de scăderile propriei noastre case și nu știm de păcatele copiilor și soțiilor noastre, în vreme ce vecinii le tot bârfesc. Întreaga Italie te cunoștea. Cu toții se plângeau că stăteai dinaintea altarului lui Hristos. Și nici tu nu erai într-atâta de priceput, încât să-ți ții cu grijă-n ascuns propriile-ți păcate. Când erai în călduri[2249], făcându-ți mendrele, așa te perpeleai, așa te mâna drăgosteala ici și colo să câștigi, ca să zic așa, niscaiva victorii și lăstarul păcatelor, încă de când îți satisfăceai poftele.

11. Până la urmă, flacăra nerușinării te-a prins între săbiile unui străin, ale unui soț păgân și printre gărzile unui soț puternic. Nu ți-a fost teamă să comiți adulter în casa aia, în care bărbatul, jignit, se putea răzbuna fără de judecător. Ești dus până-n micuța grădină, ești târât până la casa de la țară: te porți cu atâta dezinvoltură și-atât de nebunește, încât, în lipsa soțului, socotești că ai o soție, nu o ibovnică. De acolo, cât timp ea este ținută bine, ieși afară prin niște galerii subterane. Intri-n Roma pe nesimțite, te-ascunzi printre tâlharii din Samnium și, la cea dintâi vestire a soțului, cum că un nou Hannibal s-a scoborât din Alpi, te-ncredințezi unei corăbii sigure. A fost o fugă așa de iute, încât furtuna o socoteai mai sigură decât uscatul. Ajungi tu cumva în Siria, făgăduiești că, de

[2248] În original, gr. ὁ ὀπισθότονος, „apoplexie”, boală descrisă în Antichitate ca fiind urmată de o înțepenire a brațelor înapoia trupului.
[2249] În original, lat. *subantem* (*subo,-are*, „a fi în călduri – despre femei”).

acolo, vrei să te treci în Ierusalim și că ai să slujești Domnului. Cine să-l bănuiască pe cel ce promitea că se va face călugăr, mai cu seamă că nu știa de vorbele-ți mari și că citea scrisorile de recomandare ale episcopului tău către ceilalți preoți? Însă tu, nefericitule, te-ai prefăcut într-un înger de lumină[2250] și, [deși] slujitor al satanei, te dădeai slujitor al dreptății. Sub haina de oaie se-ascundea lupul[2251] și, după ce-[ai fost] adulter împotriva omului, râvneai să fii adulter împotriva lui Hristos.

12. De aceea [am scris] aceste lucruri, pentru a descrie pe scurt, ca să zic așa, ca într-un tablouaș, întreaga scenă a faptelor tale și ca să-ți pun înaintea ochilor isprăvile, ca nu cumva să socotești mila Domnului și prea marea-I bunătate drept o pricină a păcatelor tale, răstignindu-L încă o dată pentru tine însuți pe Fiul lui Dumnezeu și făcându-L de ocară, fără să citești ceea ce urmează: „Căci țarina, când absoarbe ploaia ce se coboară adeseori asupra ei și rodește iarba folositoare acelora care au cultivat-o, primește binecuvântare de la Dumnezeu; dar, dacă aduce spini și ciulini, se face netrebnică și cât pe ce să fie blestemată, iar la urmă se preface-n mistuire”[2252].

## EPISTOLA CLI[2253]
### Către Riparius

*Domnului cu adevărat sfânt și vrednic de respect, fratelui Riparius, de la Ieronim.*

1. Am aflat din spusele multora care au venit aici că ai luptat cu tărie împotriva ereticilor și că ai învins în luptele Domnului. Ei au întinat nu numai Galiile și Italia, ci și orașul cel mai vestit al Palestinei cu minciunile și sperjururile lor, avându-l ocrotitor și tovarăș al magistrului lor pe cel pe care Domnul Iisus l-a omorât

---

[2250] *Cf. 2 Corinteni* 11, 14-15.
[2251] *Cf. Matei* 7, 15.
[2252] *Evrei* 6, 6-7.
[2253] *Epistolele a CXLVIII-a* (către Celantia), *a CXLIX-a* (despre sărbătoarea Paștilor) și *a CL-a* (a lui Procopie de Gaza către un alt Ieronim) sunt neautentice (vezi SAINT JÉRÔME, *Lettres*, tome VIII, Jérôme Labourt (ed.), Les Belles Lettres, Paris, 1963, pp. 132-133, n. 1).

cu suflarea gurii Sale[2254], lăsându-le tuturor un exemplu de cât de primejdios este să te împotrivești credinței universale și să dorești să răstorni temeliile Bisericii.

2. Nu pot ști unde se află Sfinția Ta sau dacă este încă la Roma. Măcar de n-ar dispărea acest obicei de a ne scrie o dată pe an! Să însoțim prietenia începută întru Hristos cu scrisori schimbate între noi. Adormirea sfintei și venerabilei fecioare a lui Hristos Eustochium ne-a întristat și aproape a schimbat starea existenței noastre, pentru că nu putem împlini multe lucruri pe care voim să le facem, iar slăbiciunea bătrâneții înfrânge ardoarea minții.

3. Sfinții frați care sunt împreună cu mine te salută din inimă. Îl recomand Demnității Tale pe sfântul meu fiu, diaconul Theon, și te rog să îmi trimiți prin scrisori prietenești vești despre starea existenței tale sau locul în care ai hotărât să trăiești. Mila Domnului nostru Hristos să te țină teafăr și să-ți amintească de mine, domnule cu adevărat sfânt și frate vrednic de respect!

## EPISTOLA CLII

### Către Riparius

*Domnului cu adevărat sfânt, preavrednic de respect și mult dorit, fratelui Riparius, de la Ieronim.*

Venirea sfântului și venerabilului preot Inocentius mi-a adus o mare bucurie, fiindcă mi-a adus scrisoarea ta și mi-a arătat, în convorbirile cu el, fervoarea și căldura credinței tale. Nu lua în seamă nebunia lui Iulian și a tovarășilor săi, precum și balivernele lui Pelagius și pălăvrăgeala lui Celestius. Unul hulește, mânat de propria vorbărie, celălalt vorbește cu niște cuvinte mișele. Nu mă mișcă scrierile lor, pe care le ignor, deoarece știu că voința lor de a huli este foarte perfidă, dar le lipsesc forțele înțelepciunii și ale elocinței și, mai ales, cunoașterea Sfintelor Scripturi, care sunt baza credinței, dreptul forului ecleziastic și autoritatea celor din vechime. Totuși, dacă mi-ar scrie și dacă ar ajunge ceva în mâinile mele, socotesc (nu

[2254] *Cf.* 2 *Tesaloniceni* 2, 8.

ca să vorbesc din trufie, ci pentru a fi deopotrivă cu nebunia lor) că toate volumele elucubrațiilor lor trebuie respinse cu aceeași vorbărie, compusă poate într-o singură noapte de dictare. Cât despre îndemnul tău ca eu să scriu, grea povară pui pe un măgar bătrân! Căci ne-au părăsit de tot și ascuțimea minții, și puterile trupești, pe care le-am pierdut fiind slăbiți de șirul neîntrerupt de boli. Mila Domnului nostru Hristos să te țină teafăr și să-ți amintească de mine, domnule și frate cu adevărat sfânt și mult dorit!

## EPISTOLA CLIII

### Către Bonifacius[2255]

*Ieronim către preafericitul papă Bonifacius.*

Reverența Ta nu poate ști cu câtă bucurie am primit și vestea, și scrisoarea Fericirii Tale, aduse de sfântul preot Inocentius, privitoare la înscăunarea ta ca papă, deoarece de multă vreme ne leagă o afecțiune reciprocă și am început să ne iubim încă de dinainte de a ne cunoaște, iar omul interior este într-atât de unit, încât nu simte neajunsurile omului exterior. Faptul acesta a mângâiat, el singur, durerea noastră pricinuită de adormirea sfintei și venerabilei fecioare a lui Hristos Eustochium, mai puțin tristețea că a fost lipsită de o bucurie așa de mare împărtășită cu noi. Cât de mult s-ar fi bucurat dacă i-ar fi fost dat să afle această veste pe când se mai afla în acest trup muritor, cu ce rugăciuni și împliniri ale harului ar fi cerut mila lui Hristos când ar fi aflat că sfântul și venerabilul său părinte a urmat în scaunul apostolic! Grija Paulei celei tinere[2256], copil iubit al Laetei, cea de sfântă și venerabilă pomenire, și crescut în mâinile tale, a fost pusă pe umerii noștri; oare vom putea duce această povară? Domnul știe, căci pe El viitorul nu Îl înșală. Noi nu

[2255] Papa Bonifacius I (370 d.Hr. - 4 septembrie 422 d.Hr.) a fost papă al Romei în perioada 28 decembrie 418 - 4 septembrie 422.

[2256] Paula cea tânără poartă numele bunicii sale, care era mama tatălui ei, Toxotius, și a lui Eustochium. Fericitul Ieronim concepuse un plan de educație pentru tânăra Paula, expus în *Scrisoarea a CVII-a*.

avem alte mijloace decât o voință sfântă, care nu se dovedește prin realizările vizibile, ci prin dorința inimii. O rog pe Reverența Ta să ne socotești printre apropiații tăi; să știi că noi personal ne bucurăm de succesele și onorurile Reverenței Tale. Cu siguranță că sfântul și venerabilul preot Inocentius îi va putea arăta Fericirii Tale ce bucurie am simțit, în mijlocul tristeții noastre, și cum am fi dorit, dacă ar fi fost cu putință, să te îmbrățișăm.

[De asemenea]

Ceea ce scriu cu propria mână scriu pentru Fericirea Ta. Să te socotească ereticii dușman al necredinței și să te urască, pentru ca să fii și mai mult iubit de creștinii universali; și să faci și să împlinești dorința înaintașilor tăi și să nu rabzi ca în rândul episcopilor să fie apărători și părtași ai ereticilor!

## EPISTOLA CLIV
### Către Donatus

*Domnului sfânt și preavrednic de respect Donatus, de la Ieronim.*

**1.** S-a scris: „Multe sunt bătăile păcătosului"[2257]. Și noi depunem mărturie că le-am răbdat și le răbdăm în chip meritat, numai să ne fie de folos pentru mântuirea viitoare. Sunt martor că inimile ereticilor nu pot fi purificate și am hotărât să nu mă încred niciodată în pocăința lor. Ei simulează dragostea ca să-i ucidă printr-o prietenie prefăcută pe cei pe care nu i-au putut ucide cu vrăjmășia. Inimile lor sunt pline de venin și, așa cum bine ai spus, „nici etiopianul nu-și schimbă pielea, nici leopardul petele"[2258]. Totuși credem în mila lui Hristos, fiindcă domnul meu, sfântul și venerabilul episcop Bonifacius, îi va distruge cu duhul lui Hristos. Trebuie să îl iertăm, dacă la începuturile sale le oferă iubirea sa și încearcă să îi izbăvească prin îndurarea și blândețea sa; totuși ei nu vor fi niciodată vindecați. Voi spune deschis ce gândesc: în privința acestor eretici, trebuie să facem ce spune acel psalm al lui David: „Dimineața îi

[2257] *Psalmul* 31, 11.
[2258] *Ieremia* 13, 23.

omoram pe toți păcătoșii pământului"[2259]. Ei trebuie nimiciți, uciși duhovnicește, ba chiar tăiați cu sabia lui Hristos, fiindcă nu-și pot redobândi sănătatea cu alifii și îngrijiri ușoare.

2. Adormirea sfintei și venerabilei doamne Eustochium ne-a provocat o mare durere. Să știți că și-a dat duhul în toată ardoarea credinței sale și a preferat să-și părăsească și averea, și casa, și să sufere un surghiun onorabil decât să fie murdărită de comuniunea cu ereticii.

3. Te rog să îl saluți pentru mine pe sfântul meu fiu Mercator! Îndeamnă-l să-și arate ardoarea credinței și să-i respingă pe cei care sunt bănuiți a fi pătați de erezia pelagiană! Și, mai ales, te rog să îi saluți pe Marcu, Ianuarius, Primus, Restitutus, Traian și pe toți camarazii mei întru Domnul, pentru care pierzania altora a fost cauza mântuirii lor. Copleșit de durere și de vârsta înaintată, și slăbit de repetatele îmbolnăviri, cu greu am putut să-mi smulg aceste câteva cuvinte.

[2259] *Psalmul* 100, 10.

# INDICE SCRIPTURISTIC


**Facerea**

1, 26-27 – p. 430
1, 28 – p. 286
2, 11 – p. 310
2, 16-17 – p. 434
2, 24 – p. 285
3, 16 – p. 361
3, 17 – p. 344
3, 19 – p. 435, 437
4, 7 (*Vulgata*) – p. 471
4, 13 – p. 247
4, 18-24 – p. 285
8, 20 – p. 285
10, 19 – p. 68
12, 1 – p. 92
12, 7 – p. 346
14, 6 – p. 72
14, 8 – p. 68
16, 12 – p. 324, 347
19, 15-26 – p. 265
19, 30-36 – p. 68
20, 17 – p. 248
21, 12 – p. 211
22 – p. 358
25, 22-23 – p. 287
27, 41 – p. 76
28, 11-13 – p. 70, 290
28, 19 – p. 70
28, 20 – p. 196
30, 33 – p. 14
34, 11 – p. 50
35, 18 – p. 65
36, 21 – p. 72
36, 29-30 – p. 72
37, 35 – p. 343
38, 12-30 – p. 285
39, 12 – p. 166
47, 27 – p. 72
49, 10 – p. 66

**Ieșirea**

3, 3 – p. 234
3, 8 – p. 349
4, 22 – p. 253
5, 2 – p. 463
9, 27 – p. 247
12, 22-23 – p. 67
13, 2 – p. 47
15, 1 – p. 16
15, 23 – p. 314
15, 27 – p. 314
16, 3 – p. 92
20, 5 – p. 362, 465
20, 12 – p. 279
20, 17 – p. 141
21, 24 – p. 237
32, 10 – p. 340, 349
32, 32 – p. 252, 340

**Leviticul**

2, 13 – p. 308
11, 44 – p. 168
22, 12-13 – p. 281

**Numerii**

10, 3 – p. 185
11 – p. 337
11, 16 – p. 429
13, 1-27 – p. 68
14, 29-38 – p. 431
16, 46-50 – p. 340
23, 21 – p. 360
25, 1-13 – p. 96
25, 6-8 – p. 471
31 – p. 305
34, 3 – p. 348

**Deuteronomul**

1, 17 – p. 228
2, 12 – p. 72
2, 22 – p. 72
5, 21 – p. 141, 248
5, 31 – p. 274
9, 5 – p. 342
13, 3 – p. 77
13, 6 – p. 96
13, 9 – p. 96
13, 11 – p. 96
15, 21 – p. 51
22, 8 – p. 36
27, 9 – p. 88, 318
30, 20 – p. 342
33, 9 – p. 192

**Iosua Navi**

7 – p. 418
7, 19-24 – p. 70
7, 26 – p. 70
9, 22-23 – p. 64
10, 1-27 – p. 64
10, 6-15 – p. 70
10, 12-13 – p. 64
10, 13 – p. 21
11, 16 – p. 72
13, 13 – p. 72
13, 33 – p. 166
14, 1 – p. 70
15, 7 – p. 69
15, 15 – p. 68
15, 19 – p. 68
15, 54 – p. 68
15, 57 – p. 64
16, 8 – p. 230
18, 17 – p. 69
18, 20-28 – p. 64
24, 30 – p. 70
24, 33 – p. 70

**Judecătorii**

4, 7 – p. 71
4, 13 – p. 71
4, 14-16 – p. 71
5, 21 – p. 71
6, 37 – p. 67
11, 30-39 – p. 168
15, 15-19 – p. 72
19-21 – p. 64
19, 10 – p. 334
21, 20-23 – p. 71

**Rut**

1, 16 – p. 92

**1 Regi**

1, 22 – p. 57
2 – p. 418
4 – p. 418
9, 17 – p. 64

15, 10-11 – p. 462
16, 1 – p. 265
16, 7 – p. 408, 438
17, 40 – p. 107
22, 18-19 – p. 63
25, 2 – p. 314

## 2 Regi

1, 18 – p. 21
12, 12 – p. 270
12, 13 – p. 270
13, 14 – p. 471
24 – p. 418

## 3 Regi

5, 15-16 – p. 349
8, 46 – p. 408
11, 14 – p. 76
13, 2 – p. 432
16, 34 – p. 69
18, 4 – p. 71
18, 40 – p. 96
19, 18 – p. 182
21, 13 – p. 164
21, 19 – p. 271
21, 23 – p. 271
21, 27-29 – p. 271
21, 29 – p. 471
22 – p. 422

## 4 Regi

1, 9-10 – p. 429
1, 10 – p. 237
2, 1 – p. 70
2, 13 – p. 166
2, 14 – p. 70
6, 5-6 – p. 314
9, 29-37 – p. 271
13, 20-21 – p. 95
23, 29 – p. 422

## 1 Paralipomena

12, 38 – p. 441
13, 5 – p. 72
17-18 – p. 107

## 2 Paralipomena

8, 5 – p. 64
35, 22-24 – p. 63

## 1 Ezdra

4, 3 – p. 236

## Estera

2, 1-4 – p. 316
4, 17 – p. 354

## Iov

1, 1 – p. 249
1, 8 – p. 358
1, 20-21 – p. 163
1, 21 – p. 79, 284, 335
2, 3 – p. 164
2, 4-5 – p. 164
2, 6 – p. 165
7, 1 – p. 103, 358
14, 4-5 – p. 273, 408, 456
14, 17 – p. 76
25, 5 – p. 273
28, 28 – p. 399, 400
40, 8 (LXX) – p. 77
40, 11 (LXX) – p. 364

## Psalmii

1, 1-2 – p. 429
1, 2 – p. 187, 328
2, 8 – p. 349
3, 5-6 – p. 80
4, 1 – p. 13
4, 4 – p. 366
4, 6 – p. 107, 272
5, 4 – p. 11
5, 6 – p. 143
5, 8 – p. 12
6, 1 – p. 441
6, 5 – p. 269
6, 6 – p. 73, 267
6, 10 – p. 13
7, 8 – p. 13
7, 9 – p. 438
8, 3 – p. 14
12, 1 – p. 443
12, 4 – p. 178
14, 1 – p. 12, 183
15, 7 – p. 411
16, 1 – p. 13, 430
16, 2 – p. 14
16, 4 – p. 416
16, 8 – p. 14
16, 13 – p. 14
17, 14 – p. 15
17, 23 – p. 13
17, 36 – p. 15
17, 38 – p. 15
17, 41 – p. 267
17, 49 – p. 253
17, 50 – p. 15
17, 51 – p. 15
18, 4 – p. 9
18, 6 – p. 15
18, 10 – p. 370
18, 13-14 – p. 362, 438
18, 14 – p. 362
19, 1 – p. 16
19, 4 – p. 16
21, 21 – p. 16
21, 25 – p. 16
21, 35 – p. 67
22, 6 – p. 16, 195
24, 3 – p. 17
24, 7 – p. 437
24, 16 – p. 415
24, 22 – p. 17
25, 2 – p. 13
25, 8 – p. 90, 373
26, 7 – p. 373
26, 13 – p. 17
26, 18 – p. 17
26, 19 – p. 91, 218, 341
27, 2 – p. 17
28, 3 – p. 17
28, 9 – p. 17
28, 10 – p. 17
29, 7 – p. 267
29, 11 – p. 84
30, 4 – p. 18
30, 23 – p. 18
31, 1 – p. 419
31, 2 – p. 18
31, 4 – p. 18, 58, 76
31, 5-7 – p. 250, 269
31, 9 – p. 251
31, 11 – p. 476
32, 6 – p. 210
32, 15 – p. 390
33, 8 – p. 414
33, 9 – p. 84
33, 13 – p. 316
34, 9 – p. 18
34, 12 – p. 58, 363

35, 6 – p. 87
36, 23 – p. 18
37, 3-6 – p. 251
37, 5 – p. 270
37, 13 – p. 77
37, 14 – p. 77
38, 2-3 – p. 77
38, 5 – p. 456
38, 9 – p. 18
38, 17 – p. 58, 345
39, 3 – p. 361
39, 11 – p. 19
39, 18 – p. 19
39, 23 – p. 191
40, 1 – p. 191
40, 3 – p. 58
40, 6 – p. 19
40, 8 – p. 179
41, 1-2 – p. 84
41, 1-3 – p. 267
41, 3 – p. 84
41, 7 – p. 19
41, 9 – p. 190
41, 14 – p. 19
41, 16-17 – p. 78
41, 17 – p. 19
43, 11 – p. 20
43, 16 – p. 20
43, 19-20 – p. 80
43, 23 – p. 80
43, 24 – p. 79, 80, 252, 330
43, 25 – p. 89, 97
43, 28 – p. 20
44, 1 – p. 84, 223
44, 4 – p. 20, 286
44, 4-6 – p. 343
44, 7 – p. 20
44, 11 – p. 352
44, 15 – p. 52, 230, 352
45, 4 – p. 344
46, 7 – p. 318
47, 4 – p. 20
47, 7 – p. 20, 84
47, 8 – p. 20
48, 12 – p. 21
48, 15 – p. 21
48, 21 – p. 21
49, 15 – p. 43
49, 17-18 – p. 419
49, 19 – p. 95
49, 21 – p. 21, 320
49, 23 – p. 22
49, 24 – p. 22
50, 1-2 – p. 270
50, 3-5 – p. 270
50, 5 – p. 231
50, 6 – p. 408
50, 11 – p. 390
50, 12 – p. 210, 219
50, 14 – p. 270
50, 18 – p. 257
52, 4 – p. 244
54, 6 – p. 58, 186, 274
54, 8 – p. 22
54, 12 – p. 23
54, 24 – p. 320
55, 2-3 – p. 23
55, 7 – p. 23
56, 6 – p. 320, 371
56, 10-11 – p. 107
56, 11 – p. 40, 208
57, 4 – p. 428
58, 10 – p. 23
58, 11 – p. 23
58, 12 – p. 23
58, 16 – p. 24
59, 9 – p. 40, 342
59, 10 – p. 24

60, 5 – p. 24
60, 8 – p. 24
61, 8 – p. 24
62, 1-3 – p. 267
62, 2 – p. 24, 83
62, 8 – p. 286, 360
63, 8 – p. 24
63, 8 (LXX) – p. 24
64, 7 – p. 24
64, 9 – p. 25
64, 9-11 – p. 344
64, 10 – p. 25
65, 14 – p. 25
65, 18 – p. 25
67, 5 – p. 25
67, 12 – p. 107, 206, 429
67, 14 – p. 193
67, 17 – p. 25
67, 19 – p. 25
67, 20 – p. 25
67, 25 – p. 25, 26
67, 31 – p. 85, 230
67, 33 – p. 26
67, 34 – p. 26
68, 7 – p. 79
68, 14 – p. 153
68, 34 – p. 26
70, 13 – p. 27
70, 18 – p. 27
70, 21 – p. 27
71, 1 – p. 230, 243
71, 11 – p. 27
71, 19 – p. 27
71, 20 – p. 27
72, 3-9 – p. 464
72, 7 – p. 27
72, 11 – p. 27
72, 11-12 – p. 463
72, 13 – p. 463
72, 17 – p. 28
72, 25 – p. 28
72, 27 – p. 28
73, 1 – p. 28
73, 4 – p. 28
73, 9 – p. 28
73, 14-15 – p. 29
73, 20 – p. 85
73, 24 – p. 29
74, 2 – p. 29
75, 2 (LXX) – p. 317
75, 5 – p. 29
75, 12 – p. 30
76, 4 – p. 79
76, 6 – p. 30
76, 8 – p. 30
77, 8 – p. 30
77, 35 – p. 30
77, 40 – p. 31
77, 42 – p. 31
77, 59 – p. 31
77, 63 – p. 31
77, 75 – p. 31
77, 78 – p. 32
78, 1 – p. 32
78, 1-3 – p. 334
78, 12 – p. 79
79, 10 – p. 32
80, 9 – p. 107, 191
82, 8 – p. 291
82, 11 – p. 32
83, 1-2 – p. 90
83, 2 – p. 32
83, 6 – p. 33
83, 7 – p. 33
83, 8 – p. 174
83, 11 – p. 90
84, 1 – p. 33
84, 4 – p. 267

84, 11 – p. 33, 270
84, 12 – p. 264
84, 12-13 – p. 467
85, 2 – p. 14
85, 13 – p. 33
85, 14 – p. 34
86, 1 – p. 65, 234, 344
86, 2 – p. 344
88, 8 – p. 34
88, 19 – p. 34
88, 37 – p. 34
88, 47 – p. 183, 444
89, 1 – p. 430, 432
89, 2 – p. 34, 433
89, 3 – p. 434
89, 4 – p. 435
89, 5-6 – p. 436
89, 7 – p. 437
89, 8 – p. 437
89, 9-10 – p. 438
89, 10-11 – p. 169, 439
89, 12 – p. 440
89, 13 – p. 441
89, 14 – p. 441
89, 15 – p. 442
89, 16 – p. 443, 444
89, 17 – p. 443
89, 18 – p. 443, 444
89, 19 – p. 444
90, 2 – p. 35
93, 12 – p. 35
93, 20 – p. 416
93, 23 – p. 35
95, 6 – p. 270
97, 4 – p. 35
98, 5-6 – p. 431
100, 1 – p. 404
100, 8 – p. 35
100, 10 – p. 95, 477
101, 7 – p. 36
101, 8 – p. 36
101, 10 – p. 84, 363
101, 11 – p. 36
101, 15 – p. 37
101, 25 – p. 442
102, 2-3 – p. 221
102, 9 – p. 37
103, 1-2 – p. 37
103, 3-4 – p. 37
103, 5 – p. 257
103, 5-6 – p. 37
103, 8 – p. 37
103, 9 – p. 37
103, 11 – p. 37
103, 16 – p. 37, 38
103, 19 – p. 38, 361, 362
103, 26 – p. 38
103, 30 – p. 334
104, 29 – p. 39
104, 32 – p. 39
104, 41 – p. 39
105, 1 – p. 39
105, 7 – p. 39
105, 44 – p. 40
106, 20 – p. 221
106, 29 – p. 40
106, 30 – p. 40
107, 1-2 – p. 107, 363
107, 2 – p. 40
107, 10 – p. 40
109, 1 – p. 210
109, 2 – p. 40
110, 1 – p. 40
110, 10 – p. 414
113, 11 – p. 41
113, 25-26 – p. 342
114, 2 – p. 41

114, 9 – p. 41
115, 1 – p. 389
115, 4 – p. 195
115, 6 – p. 95
117, 10 – p. 41
118, 1 – p. 327
118, 11 – p. 328
118, 47 – p. 41
118, 48 – p. 41
118, 59 – p. 41
118, 62 – p. 97
118, 67 – p. 370
118, 69 – p. 41
118, 75 – p. 231
118, 103 – p. 225
118, 104 – p. 328
118, 109 – p. 41
118, 136 – p. 42, 268
118, 172 – p. 42
118, 176 – p. 275
119, 2 – p. 42
119, 4 – p. 192
119, 5 – p. 12
119, 5-6 – p. 58, 345
120, 1 – p. 234
120, 4 – p. 97
124, 2 – p. 234
125, 5-6 – p. 267
126, 5 – p. 42, 169
127, 3 – p. 286
127, 6 – p. 286
129, 6 – p. 42
131, 1 – p. 343
131, 2 – p. 42
131, 3-5 – p. 67, 184
131, 4 – p. 178
131, 6 – p. 67
131, 17 – p. 67
135, 4 – p. 43
135, 7 – p. 43
136, 9 – p. 362
137, 2 – p. 43
138, 4 – p. 43
138, 12 – p. 58, 438
138, 21-22 – p. 95
139, 5 – p. 43
139, 13 – p. 43
140, 3 – p. 153
140, 4 – p. 320, 321
140, 7 – p. 43
141, 4 – p. 361
142, 2 – p. 404
141, 7 – p. 370
142, 2 – p. 401, 402, 408
145, 4 – p. 334
146, 6 – p. 343
146, 10 – p. 44

## Pildele lui Solomon

1, 4 – p. 396
1, 20 – p. 230
3, 12 – p. 440
3, 34 – p. 366
4, 6 – p. 374
4, 8 – p. 374
5, 3 – p. 337
6, 4-5 – p. 178, 183
6, 8 – p. 315
8, 22-25 – p. 433
10, 9 – p. 155
12, 11 – p. 344
13, 4 – p. 315, 369
13, 8 – p. 345
14, 28 – p. 341
14, 29 – p. 78
16, 9 – p. 415
18, 3 – p. 265
20, 8-9 – p. 405
20, 9 – p. 312, 408

22, 20-21 – p. 221
24, 16 – p. 272
24, 21-22 – p. 321
25, 23 – p. 321
27, 6 – p. 149
28, 13 – p. 270
30, 19 – p. 249

## Ecclesiastul

1, 9-10 – p. 301, 407
3, 5 – p. 56, 286
7, 20 – p. 402, 408
9, 8 – p. 271, 361
10, 4 – p. 361, 362
10, 11 – p. 320
11, 2 – p. 440
12, 1-8 – p. 439
12, 7 – p. 390

## Cântarea Cântărilor

1, 3 – p. 52, 224, 352
1, 6 – p. 265, 360
2, 1 – p. 361
2, 10-11 – p. 91
2, 11 – p. 235
2, 12 – p. 91
2, 16 – p. 361
3, 1 – p. 360
5, 3 – p. 52
5, 10 – p. 92
6, 2 – p. 361
6, 8-9 – p. 285
7, 1 – p. 224
8, 10 – p. 52

## Isaia

1, 2 – p. 253
1, 3 – p. 65
1, 9 – p. 214
2, 4 – p. 10
3, 12 – p. 321
6, 5 – p. 207
6, 6 – p. 192
8, 6 – p. 224
8, 20 – p. 412
10, 22 – p. 214
11, 2 – p. 230
11, 6-7 – p. 10
11, 6-8 – p. 362
11, 10 – p. 205
14, 13-14 – p. 406
15, 1 – p. 334
19, 11-13 – p. 72
19, 18 – p. 72
21, 9 – p. 126
22, 1 – p. 36
22, 12-13 – p. 266, 466
22, 13 – p. 467
26, 12 – p. 322
26, 18 – p. 234
27, 3 (LXX) – p. 231
28, 9-10 – p. 358
28, 9-11 – p. 77
28, 15 – p. 466
28, 16 – p. 70
29, 1 – p. 65
30, 15 – p. 266, 471
31, 6 – p. 269
32, 2 – p. 344
32, 6 – p. 459
32, 20 – p. 65
34, 5 – p. 312
40, 6-7 – p. 437
40, 26 – p. 383
42, 2 – p. 230
42, 4 – p. 229, 231
44, 23 – p. 269

45, 21-22 – p. 269
46, 8-9 – p. 269
49, 6 – p. 229, 349
49, 8 – p. 78, 244
49, 20 – p. 205
51, 4 – p. 126
53, 8 – p. 244
53, 9 – p. 249
53, 12 – p. 244
58, 1 – p. 174
59, 5 – p. 439
63, 3 – p. 68
65, 5 – p. 415
65, 13-14 – p. 84
66, 22 – p. 301

## Ieremia

2, 21 – p. 268
2, 22 – p. 159
2, 25 – p. 266
2, 26-27 – p. 268
2, 29 – p. 405
3, 3 – p. 160, 283, 470
3, 6-7 – p. 269
8, 4 – p. 266
9, 1 – p. 268
10, 23 – p. 415
13, 23 – p. 476
14, 11-12 – p. 333
15, 1 – p. 432
15, 17 – p. 337
16, 2 – p. 286
17, 11 – p. 412
17, 13 – p. 342
17, 16 – p. 360
18, 6-9 – p. 272
18, 10-11 – p. 272
22, 10 – p. 268
23, 28 – p. 273
31, 31-32 – p. 118, 140
35 – p. 313
43, 2 – p. 446
43, 7-10 – p. 446
50, 23 – p. 50, 236
51, 6 – p. 92

## Plângerile lui Ieremia

2, 18 – p. 268, 270
3, 24 – p. 166

## Iezechiel

2, 8-10 – p. 466
2, 10 – p. 265
2, 28 – p. 463
3, 3 – p. 265
3, 8-9 – p. 236
3, 9 – p. 39
10, 1 – p. 69
12, 27 – p. 463
13, 10 – p. 412
16, 13 – p. 267
16, 18-19 – p. 267
18, 4 – p. 51, 179, 218, 342, 444
18, 20 – p. 471
18, 30-32 – p. 266
20, 25 – p. 118, 257
24, 18 – p. 286
30, 14 – p. 72
33, 10-11 – p. 266
33, 11 – p. 166, 435
33, 12 – p. 272
34, 18 – p. 332
40-46 – p. 352
43, 1-4 – p. 224
44, 1-2 – p. 224

## Daniel

3 – p. 364
4, 24 – p. 75
4, 30-33 – p. 46
9, 5-7 – p. 250
12, 2 – p. 176, 179

## Osea

1, 2-3 – p. 286
2, 1-2 – p. 214
4, 14 – p. 441
7, 4 – p. 364
7, 16 – p. 321
9, 11-14 – p. 421
11, 2 – p. 229
11, 8-9 – p. 269
14, 10 – p. 183

## Amos

1, 1 – p. 69
1, 3 – p. 362, 465
2, 4 – p. 362
5, 19 – p. 163
5, 25-26 – p. 256

## Miheia

5, 1-2 – p. 66

## Ioil

2, 12-13 – p. 269
3, 1 – p. 206, 244
3, 1-5 – p. 65

## Iona

1, 3 – p. 63
1, 12 – p. 422
4, 6 – p. 151
4, 11 – p. 50
19-22 – p. 106

## Agheu

2, 6 – p. 204
2, 8 – p. 456
2, 21 – p. 204

## Zaharia

3, 9 – p. 70
9, 9 – p. 430
9, 16 – p. 75
12, 1 – p. 390

## Maleahi

1, 2-3 – p. 212, 418
3, 12 – p. 344
3, 14-15 – p. 464
3, 18 – p. 464
3, 23 – p. 227

## Tobit

4, 15 – p. 247

## Cântarea celor trei tineri

1, 63 – p. 221

## 3 Ezdra

6, 2 – p. 350

## Înțelepciunea lui Solomon

2, 24 – p. 76
9, 15 – p. 85

### Înțelepciunea lui Isus Sirah

2, 1 – p. 165
3, 29 – p. 75
7, 38 – p. 330, 442
10, 9 – p. 407
13, 2 – p. 83
15, 9 – p. 466
22, 6 – p. 162
27, 26 – p. 321
42, 3 – p. 228

### 3 Macabei

2, 2 – p. 168

### Matei

1, 3 – p. 287
2, 15 – p. 229
3, 2 – p. 227, 271
3, 3 – p. 185
3, 4 – p. 47
3, 10 – p. 97, 286
3, 11 – p. 225
3, 12 – p. 274
3, 14 – p. 227
3, 17 – p. 225
4, 3 – p. 364
4, 4 – p. 363
5, 5 – p. 341
5, 7 – p. 75, 404
5, 8 – p. 309
5, 10 – p. 77
5, 13 – p. 190, 345
5, 14 – p. 234
5, 25 – p. 327, 361
5, 28-29 – p. 312
5, 38-39 – p. 286
5, 39 – p. 238
5, 44 – p. 238, 416
5, 45 – p. 192
5, 48 – p. 249
6, 2 – p. 174
6, 9 – p. 13
6, 10 – p. 231
6, 12 – p. 239, 402, 405
6, 26 – p. 288
6, 27 – p. 289
6, 28-30 – p. 288
6, 33 – p. 288
6, 34 – p. 194, 289, 443
7, 3-5 – p. 155
7, 12 – p. 147
7, 13 – p. 416
7, 14 – p. 230
7, 15 – p. 473
7, 25 – p. 231
7, 27 – p. 274
8, 22 – p. 268, 375
8, 25 – p. 97, 235
8, 31-32 – p. 385
8, 36 – p. 330
9, 12 – p. 465
9, 13 – p. 271
9, 14 – p. 226
9, 24 – p. 162
10, 5 – p. 237
10, 9-10 – p. 290
10, 16 – p. 396
10, 19-20 – p. 207
10, 24 – p. 464
10, 27 – p. 36
10, 37 – p. 79
10, 39 – p. 232
10, 40 – p. 94
11, 3 – p. 222, 225
11, 5 – p. 225
11, 6 – p. 226

11, 7 – p. 185
11, 7-8 – p. 226
11, 8 – p. 353
11, 11 – p. 71
11, 13 – p. 227
11, 14 – p. 227
11, 29 – p. 343
12, 18 – p. 230
12, 19 – p. 230
12, 20 – p. 222, 227
12, 15-21 – p. 228
12, 21 – p. 231
12, 24 – p. 80
12, 28 – p. 208
12, 41 – p. 271
14, 31 – p. 87
14, 25 – p. 435
15, 3-6 – p. 258
15, 8-9 – p. 258
15, 11 – p. 258
15, 22 – p. 275
15, 24 – p. 66, 237
16, 21-23 – p. 232
16, 24 – p. 79, 222, 232
16, 26 – p. 79
16, 28 – p. 172
18, 4 – p. 60
18, 7 – p. 102
18, 17 – p. 322
18, 20 – p. 190
19, 12 – p. 194, 284
19, 16 – p. 367
19, 16-21 – p. 191
19, 21 – p. 323, 367
19, 24 – p. 193
19, 27-29 – p. 59, 168
19, 29 – p. 193
20, 1-6 – p. 183
20, 30-34 – p. 471
21, 13 – p. 323
22, 29-30 – p. 86
22, 32 – p. 342
22, 39 – p. 147
22, 40 – p. 402
23, 8 – p. 380, 455
23, 10 – p. 380, 455
23, 27 – p. 76, 204
23, 32 – p. 186
23, 38 – p. 256
24, 12 – p. 102
24, 15 – p. 233
24, 15-17 – p. 261
24, 16-19 – p. 233
24, 17-18 – p. 458
24, 19 – p. 222, 233, 234, 291
24, 20 – p. 222, 233
24, 23-27 – p. 261
24, 24 – p. 264
24, 30-31 – p. 262
24, 38 – p. 286
24, 42 – p. 178
25, 1-12 – p. 365
25, 3 – p. 322
25, 6 – p. 180
26, 26 – p. 195
26, 27-28 – p. 195
26, 29 – p. 188, 195
26, 41 – p. 419
26, 52 – p. 286
27, 25 – p. 350
27, 50-53 – p. 202
27, 51 – p. 203
27, 52-53 – p. 189
27, 54 – p. 203
28, 1 – p. 188, 196
28, 1-4 – p. 201
28, 7 – p. 189, 202
28, 9 – p. 201
28, 10 – p. 201
26, 40-41 – p. 97

## Marcu

1, 44 – p. 140
5, 43 – p. 86
7, 11-12 – p. 92
8, 34 – p. 232
9, 49 – p. 308
10, 18 – p. 243
10, 21 – p. 165
10, 23 – p. 193
10, 28 – p. 191
12, 7 – p. 350
16, 1-9 – p. 188
16, 7 – p. 189, 202
16, 9-11 – p. 196

## Luca

1, 6 – p. 249
1, 17 – p. 353
1, 29 – p. 52
1, 39-45 – p. 301
1, 41 – p. 47
2, 13-14 – p. 257
2, 14 – p. 67
2, 34 – p. 218, 272
2, 36 – p. 276
2, 36-37 – p. 326
2, 52 – p. 51
3, 5-6 – p. 185
3, 11 – p. 74, 194
3, 17 – p. 274
4, 24-28 – p. 79
6, 37 – p. 239
6, 37-38 – p. 404
7, 11-17 – p. 72
7, 28 – p. 71
7, 32 – p. 185
7, 41-42 – p. 242
7, 48 – p. 272
8, 21 – p. 192, 312
8, 24 – p. 89
9, 23 – p. 232
9, 24 – p. 79
9, 52-53 – p. 236
9, 53 – p. 222, 235
9, 54 – p. 237
9, 60 – p. 268
9, 62 – p. 166, 458
10, 18 – p. 422
10, 19 – p. 294
10, 30-34 – p. 470
10, 30-37 – p. 69
11, 41 – p. 75
12, 20 – p. 314, 334
13, 32 – p. 283
14, 27 – p. 330, 459
14, 34 – p. 308
15, 1-2 – p. 238
15, 7 – p. 238
15, 10 – p. 238
15, 18 – p. 272
15, 32 – p. 238
16, 1 – p. 238
16, 1-8 – p. 223, 238
16, 1-14 – p. 240
16, 3 – p. 241
16, 8 – p. 332
16, 9 – p. 75, 193, 240, 280
16, 16 – p. 118, 140, 186
17, 10 – p. 165, 414
17, 26-27 – p. 180
17, 34-35 – p. 181
18, 8 – p. 333
18, 27 – p. 45
19, 2 – p. 69
19, 4 – p. 69
19, 41-44 – p. 268
20, 47 – p. 218

21, 1-3 – p. 167
21, 19 – p. 78, 345
22, 12 – p. 196
22, 15 – p. 235
23, 34 – p. 204
23, 43 – p. 308, 343
23, 46 – p. 203
24, 13-35 – p. 64
24, 33-53 – p. 189, 202
24, 39-40 – p. 87
24, 42 – p. 86
24, 49 – p. 189, 205, 209

**Ioan**

1, 1 – p. 66
1, 5 – p. 58
1, 9 – p. 190
1, 14 – p. 66, 185, 209
1, 16 – p. 140
1, 16-17 – p. 118
1, 17 – p. 140
1, 21 – p. 222
1, 23 – p. 184
1, 29 – p. 225, 226
1, 33 – p. 230
1, 36 – p. 226
1, 42 – p. 265
1, 47 – p. 265
2, 4 – p. 199
3, 10 – p. 380
3, 26 – p. 226
3, 29 – p. 225
3, 30 – p. 225
4, 3-42 – p. 308
4, 4-7 – p. 71
4, 9 – p. 236
4, 18 – p. 71, 284
4, 34 – p. 196
5, 17 – p. 324, 380, 414
5, 18 – p. 118, 140
5, 22 – p. 230, 243
5, 28-29 – p. 389
5, 30 – p. 243
5, 43 – p. 262
5, 46 – p. 133
6, 58 – p. 195
7, 24 – p. 126
7, 37-39 – p. 208
8, 44 – p. 264
8, 48 – p. 80, 236
8, 56 – p. 68
9, 2 – p. 370
9, 21 – p. 51
10, 18 – p. 298
11, 11 – p. 179
11, 25-26 – p. 179, 182
11, 26 – p. 178
11, 39 – p. 471
12, 32 – p. 236
14, 6 – p. 122, 136, 178, 264, 267
14, 16 – p. 209
14, 23 – p. 434
14, 27 – p. 103
14, 28 – p. 306
14, 30 – p. 250
14, 31 – p. 256
15, 13 – p. 399
15, 18-19 – p. 80
15, 25 – p. 247
16, 12 – p. 392
17, 5 – p. 22, 208
17, 14 – p. 258
17, 16 – p. 258
17, 21 – p. 255, 303
18, 11 – p. 235
18, 15-16 – p. 329
19, 15 – p. 350

19, 26-27 – p. 329
19, 39 – p. 200
20, 6-10 – p. 189, 201
20, 11 – p. 199
20, 12 – p. 199
20, 13 – p. 199
20, 15 – p. 200
20, 17 – p. 189, 198, 200
20, 19-31 – p. 189, 202
20, 21-23 – p. 206
20, 22 – p. 189, 205
20, 23 – p. 209
20, 27 – p. 87

## Faptele Apostolilor

1, 1 – p. 328
1, 3-4 – p. 202
1, 4-8 – p. 189, 205
1, 5 – p. 207
1, 7 – p. 456
1, 13 – p. 196
2, 1-4 – p. 206
2, 4 – p. 209
3, 6 – p. 290
4, 34-35 – p. 367
5, 1-11 – p. 96, 165, 367
5, 29 – p. 208
5, 38-39 – p. 216
6, 2 – p. 461
7, 4-5 – p. 346
7, 41-42 – p. 257
7, 42-43 – p. 256
8, 2 – p. 96
9, 4-5 – p. 241
9, 32-41 – p. 63
9, 39-40 – p. 91
10, 1-48 – p. 63
10, 9 – p. 36
10, 9-11 – p. 309
10, 13 – p. 111
10, 14-15 – p. 111
10, 34-35 – p. 9, 111
10, 45-48 – p. 111
11, 17-18 – p. 112
13, 8-11 – p. 96
13, 46 – p. 66
14, 11-12 – p. 207
14, 27 – p. 112
15, 1 – p. 112
15, 2 – p. 112
15, 5 – p. 112
15, 7-12 – p. 112
15, 41-16, 3 – p. 114
16, 8-10 – p. 219
16, 9 – p. 216
18, 18 – p. 114
19, 1-7 – p. 210
20, 28 – p. 460
21, 7-9 – p. 63
21, 11 – p. 219
21, 17 – p. 114
21, 20-24 – p. 115
21, 20-25 – p. 134
21, 24 – p. 135
21, 26 – p. 115
22, 3 – p. 216, 241
23, 23 – p. 115

## Romani

1, 8 – p. 332
1, 17 – p. 401
1, 25 – p. 94
2, 5 – p. 463
2, 14-15 – p. 247
2, 24 – p. 289
3, 12 – p. 244

3, 23 – p. 408
5, 3-5 – p. 78, 243, 358
5, 5 – p. 142, 244, 264
5, 7 – p. 223, 243
5, 8 – p. 244
5, 12 – p. 391
5, 14 – p. 343
5, 18 – p. 388
5, 20 – p. 142
6, 9 – p. 384
7, 6 – p. 245
7, 7 – p. 141
7, 7-25 – p. 245
7, 8 – p. 223, 244
7, 12 – p. 141, 248
7, 13 – p. 142
7, 14 – p. 247
7, 14-15 – p. 249
7, 14-20 – p. 417
7, 15 – p. 418
7, 18-19 – p. 363
7, 19 – p. 273, 407, 418
7, 22-25 – p. 417
7, 23 – p. 407
7, 24 – p. 83, 177, 273, 312, 363, 406
7, 24-25 – p. 250
7, 25 – p. 378, 393
8, 3 – p. 417
8, 8-9 – p. 363
8, 18 – p. 78, 358
8, 19 – p. 296
8, 20 – p. 299
8, 35 – p. 251
8, 35-36 – p. 358
8, 36 – p. 79, 330
8, 38-39 – p. 251
9, 1-3 – p. 251
9, 3 – p. 211, 223, 253, 340
9, 3-5 – p. 251
9, 4 – p. 211, 253
9, 5 – p. 253
9, 7 – p. 211
9, 8 – p. 212
9, 12 – p. 212
9, 13 – p. 418
9, 14 – p. 189, 210, 214
9, 15 – p. 212
9, 16 – p. 212, 215, 366, 414
9, 17 – p. 212
9, 18 – p. 215
9, 19 – p. 215
9, 20 – p. 213
9, 20-21 – p. 215, 418
9, 21 – p. 213
9, 22-26 – p. 213
9, 25-26 – p. 214
9, 27 – p. 214
9, 29 – p. 210
10, 3 – p. 119
10, 4 – p. 117
11, 1 – p. 64
11, 4 – p. 182
11, 25-26 – p. 287, 351
11, 32 – p. 270, 408
11, 33-34 – p. 87
11, 34 – p. 183
12, 1 – p. 167
12, 11 – p. 220
12, 12 – p. 358
12, 13 – p. 317
12, 15 – p. 268
12, 17 – p. 100, 156
12, 20 – p. 192
12, 21 – p. 77, 192
13, 9 – p. 141
13, 9-10 – p. 402
13, 10 – p. 142
14, 4 – p. 314

14, 5 – p. 368, 423, 448
14, 17 – p. 196
14, 21 – p. 58
15, 19 – p. 206
16, 20 – p. 364

## 1 Corinteni

1, 19 – p. 421
1, 24 – p. 233
1, 25 – p. 79, 421
1, 31 – p. 216
2, 9 – p. 92, 342
2, 13 – p. 190
3, 6 – p. 353
3, 9 – p. 345
4, 2 – p. 143
4, 3 – p. 254
4, 7 – p. 413
4, 9 – p. 216
4, 9-10 – p. 79
4, 21 – p. 81
5, 1 – p. 462
5, 1-2 – p. 273
5, 8 – p. 337
6, 12 – p. 284
6, 13 – p. 258
6, 17 – p. 274, 286
7, 4 – p. 57
7, 5 – p. 274
7, 6 – p. 52
7, 7 – p. 423, 448
7, 8-9 – p. 278, 281
7, 13-14 – p. 45
7, 18 – p. 337, 338
7, 20 – p. 57, 337
7, 25 – p. 364
7, 27 – p. 458
7, 29 – p. 279, 286
7, 39-40 – p. 278
7, 40 – p. 279
8, 13 – p. 289
9, 5 – p. 289
9, 11 – p. 80
9, 20 – p. 116
9, 21 – p. 121
9, 22 – p. 147
9, 26 – p. 97
9, 27 – p. 58
10, 11 – p. 286
10, 29 – p. 289
10, 31 – p. 328, 415
11, 3 – p. 255, 429
11, 30 – p. 178
12, 4-11 – p. 205, 219
12, 28 – p. 186
13, 9-10 – p. 203
13, 12 – p. 204
14, 15 – p. 318
14, 18 – p. 216
14, 21 – p. 247
15, 18 – p. 178
15, 20-21 – p. 184
15, 21-22 – p. 388, 389
15, 22 – p. 173, 175
15, 28 – p. 255, 298
15, 31 – p. 330
15, 32 – p. 246
15, 33 – p. 371
15, 39-40 – p. 176
15, 44 – p. 85
15, 51 – p. 171
15, 51-52 – p. 182, 184
15, 52 – p. 182
15, 52-53 – p. 172
15, 53 – p. 78
15, 53-54 – p. 297
16, 1 – p. 192

## 2 Corinteni

1, 3 – p. 209
1, 5 – p. 78
1, 7 – p. 78
1, 12 – p. 80
2, 7 – p. 273
2, 12-17 – p. 215
2, 14 – p. 216
2, 16 – p. 189, 215
2, 17 – p. 219
3, 6 – p. 94, 260, 285, 349
3, 18 – p. 175, 429
4, 7 – p. 78
4, 16 – p. 78
4, 17-18 – p. 78
5, 6 – p. 177
5, 8 – p. 177
6, 2 – p. 244
6, 7 – p. 105
6, 10 – p. 290
6, 14-16 – p. 278
7, 5-7 – p. 217
8, 9 – p. 191
8, 13-14 – p. 74, 194
9, 6 – p. 242
9, 7 – p. 405
10, 12 – p. 449
11, 2 – p. 352
11, 6 – p. 254
11, 14-15 – p. 473
11, 27 – p. 97
12, 2-3 – p. 455
12, 2-4 – p. 186
12, 10 – p. 78
12, 14 – p. 107
12, 21 – p. 462
13, 3 – p. 248

## Galateni

1, 1 – p. 181
1, 18 – p. 113
1, 20 – p. 131, 145
2, 1-2 – p. 113
2, 3-5 – p. 136
2, 10 – p. 191
2, 11-14 – p. 113
2, 12 – p. 113
2, 13 – p. 334
2, 14 – p. 131
2, 16 – p. 417
2, 20 – p. 232, 233, 248
2, 21 – p. 141
3, 10 – p. 246
3, 11 – p. 401
3, 13 – p. 248
3, 19 – p. 142, 246
3, 24-26 – p. 247
4, 4-5 – p. 119
4, 19 – p. 234, 444
4, 21-23 – p. 247
4, 22-26 – p. 287
5, 2 – p. 118, 140
5, 4 – p. 118
5, 6 – p. 121
5, 15 – p. 309
5, 17 – p. 418
5, 18 – p. 118, 141
6, 1 – p. 148
6, 7 – p. 321
6, 10 – p. 192
6, 14 – p. 232, 233, 258
6, 15 – p. 121
18 – p. 106

## Efeseni

1, 21 – p. 94
2, 8 – p. 419, 432

2, 14 – p. 220
4, 13 – p. 88, 174, 430
4, 14 – p. 371
4, 15-16 – p. 255
4, 26 – p. 367
4, 31 – p. 230
5, 13 – p. 339
5, 14 – p. 184
5, 18 – p. 52, 68
5, 19 – p. 318
5, 27 – p. 322
6, 13 – p. 107
6, 14 – p. 355
6, 14-17 – p. 107
6, 16-17 – p. 355

## Filipeni

1, 1 – p. 460
1, 23 – p. 58
2, 6-8 – p. 209
2, 7-8 – p. 77
2, 13 – p. 414
3, 5 – p. 64
3, 8 – p. 120
3, 19 – p. 293
4, 7 – p. 220, 317

## Coloseni

2, 1 – p. 352
2, 15 – p. 233
2, 16 – p. 255
2, 17 – p. 256
2, 18 – p. 223, 254, 256
2, 18-19 – p. 253
2, 20-23 – p. 257
2, 22 – p. 258
2, 23 – p. 259
3, 3 – p. 178
3, 3-4 – p. 218
3, 16 – p. 318
4, 2 – p. 97

## 1 Tesaloniceni

2, 9 – p. 289, 315
4, 15 – p. 182, 342
4, 15-17 – p. 177, 180
4, 15-18 – p. 261
4, 16 – p. 172, 182, 184
4, 16-17 – p. 171
4, 17 – p. 185, 186
5, 1-3 – p. 261
5, 15 – p. 100
5, 19 – p. 219
5, 21 – p. 187
5, 23 – p. 189, 219

## 2 Tesaloniceni

2, 1-5 – p. 177
2, 3 – p. 223, 260, 262
2, 4 – p. 235, 262
2, 6 – p. 263
2, 7-8 – p. 263, 291
2, 8 – p. 474
2, 9 – p. 235, 263

## 1 Timotei

2, 4 – p. 166
2, 5 – p. 378
2, 12 – p. 331
2, 14-15 – p. 235
2, 15 – p. 50
4, 3 – p. 119
4, 4 – p. 146, 260
4, 14 – p. 460
5, 2 – p. 289
5, 3 – p. 279

5, 5 – p. 277
5, 6 – p. 195, 277
5, 9-10 – p. 277
5, 11 – p. 289
5, 11-12 – p. 277
5, 14-15 – p. 277
5, 15 – p. 278
5, 17 – p. 279
5, 19-20 – p. 321
6, 5 – p. 218
6, 8 – p. 81, 195
6, 11 – p. 429
6, 16 – p. 375

## 2 Timotei

2, 3 – p. 167
2, 7 – p. 370
2, 20 – p. 283, 300
3, 6-7 – p. 411
3, 7 – p. 371
4, 2 – p. 330
4, 6 – p. 177
4, 7 – p. 83

## Tit

1, 1 – p. 294
1, 5-7 – p. 460
3, 7 – p. 137

## Evrei

4, 12 – p. 181
6, 6-7 – p. 473
10, 1 – p. 135
10, 38 – p. 401
11, 8-10 – p. 346
11, 13-16 – p. 346
11, 39-40 – p. 346
12, 6 – p. 167, 321, 440
12, 14 – p. 365
12, 22-23 – p. 346
13, 8 – p. 435

## Iacov

1, 6-9 – p. 395
1, 17 – p. 190
2, 1-6 – p. 394
2, 4 – p. 404
2, 8-9 – p. 404
2, 9 – p. 228
2, 10 – p. 393, 394, 399, 405
2, 12 – p. 404
2, 13 – p. 404
3, 2 – p. 104, 399, 403-405
4, 6 – p. 366
4, 13-16 – p. 415
5, 12 – p. 143

## 1 Petru

2, 22 – p. 416
3, 9 – p. 100, 166
5, 1-2 – p. 460

## 2 Petru

3, 8-9 – p. 436

## 1 Ioan

1, 8 – p. 399, 402
2, 12-14 – p. 444
2, 15-17 – p. 79
4, 16 – p. 104
4, 18 – p. 355

## 2 Ioan

1 – p. 285, 460

## 3 Ioan

1 – p. 460

## Apocalipsa

2, 9 – p. 285
3, 4 – p. 361
3, 7 – p. 224
8, 13 – p. 345
11, 8 – p. 256
14, 4 – p. 83
14, 6 – p. 305
17, 4-5 – p. 263
19, 2 – p. 231
21, 18-21 – p. 75

# INDICE ONOMASTIC ȘI TOPONIMIC*

A

Aaron, proroc, mare preot și fratele lui Moise – p. 70, 340, 431, 462
Abel, fiu al lui Adam – p. 346
Abesalom, fiu al lui David – p. 471
Abiram, personaj biblic – p. 69
Acachie, episcop al Cezareei – p. 175, 180, 181, 187
Acan, personaj biblic – p. 418
Accaron – p. 347
Accho (Ptolemais, Acra), oraș în Israel – p. 63
Acvila, personaj biblic – p. 114
Adam, protopărinte – p. 48, 68, 88, 173, 175, 204, 247, 284, 285, 337, 343, 378, 381, 384, 387, 388, 391, 418, 434, 450, 453, 456-458
Ader, turn – p. 67
Adiabene – p. 64
Adma, cetate – p. 68, 269
Adriatică, Marea – p. 62, 96
Adumim, așezare din Israel – p. 69
Aelia, vezi Ierusalim
Aemilius Paullus, Lucius, consul roman – p. 356
Africa / ~ de Nord – p. 101, 105, 124, 126, 128, 293, 323, 348, 354, 356, 358, 380, 412, 424, 446, 461
Agab, personaj biblic – p. 219
Agamemnon, personaj mitologic – p. 59, 93
Agape, eretică – p. 412
Agar, personaj biblic – p. 287, 443
Agheu, proroc – p. 204
Agnia, muceniță – p. 354
Ahab, rege al lui Israel – p. 270, 271, 471
Ahile, personaj mitologic – p. 376
Ahor, vale – p. 70
Aialon – p. 64
Akiva, învățat evreu – p. 259
Albina, mama Marcellei – p. 326, 447
Albinus, Publilius Ceionius Caecina, om politic, tatăl Laetei – p. 44, 45
Alentius, diacon – p. 427
Alethius, preot – p. 224
Alexandria – p. 10, 46, 72, 109, 243, 461
Alexandru, corespondent al Fer. Ieronim – p. 170
Alexandru, eretic – p. 109, 144
Alexandru cel Mare (Macedon), rege al Macedoniei – p. 48, 49, 57
Algasia, corespondentă a Fer. Ieronim – p. 222
Allia, râu – p. 292, 359
Alpi, munți – p. 194, 291

* Termenii au fost selectați din corpusul de traduceri și din aparatul critic aferent.

Alpii Cotici, regiune muntoasă – p. 96
Alpii Iulieni, regiune muntoasă – p. 292
Alypius, episcop de Thagaste – p. 129, 445, 446
Ambrozie, episcop de Mediolanum – p. 123, 143, 145, 187, 242
Amiens – p. 291
Ammonius, monah – p. 410
Amos, proroc – p. 69, 256, 257, 362, 465
Ana, mama prorocului Samuel – p. 47, 57, 287, 312
Ana, prorociță, fiica lui Fanuel – p. 276, 326, 327, 354
Anania, personaj în *Faptele Apostolilor* – p. 96, 165, 195, 210, 241, 367
Anapsychia, soția lui Marcellinus – p. 323
Anastasius I, papă al Romei – p. 324, 332, 333, 369
Anaxagora, filozof grec – p. 409
Anchises, personaj mitologic, tatăl lui Enea – p. 98
Andrei, Sf. Apostol – p. 264
Andromeda, personaj mitologic – p. 64
Anna, sora reginei Dido – p. 282, 287
Annianus din Celada, diacon și susținător al lui Pelagius – p. 446, 447
Antiliban, masiv muntos – p. 63
Antioh al IV-lea Epiphanes, rege al Imperiului Seleucid – p. 350
Antiohia – p. 61, 63, 112, 113, 133, 135, 241, 348
Antipatris, cetate – p. 63
Antonie cel Mare, Sf. – p. 329
Apelles, sectar marcionit – p. 412
Apodemius, cleric – p. 188, 190, 223
Apolinarie, episcop de Laodiceea – p. 109, 123, 144, 172, 180, 187, 307, 324
Apollo, zeu – p. 281
Appius Claudius Caecus, om de stat și scriitor roman – p. 171, 423, 448
Apronius, corespondent al Fer. Ieronim – p. 428
Aquae Sextiae (Aix), oraș – p. 282
Aquila, traducător al Vechiului Testament – p. 11, 12, 18, 22, 26, 28-30, 32, 36, 38, 42, 44, 125, 227, 247, 437, 441
Aquitania – p. 291
Argentoratus (Strasbourg) – p. 291
Arie, eretic – p. 243, 307, 412, 420
Ariel, cetate – p. 65
Arimateea – p. 63
Aristaenetus, consul – p. 93
Aristotel, filozof grec – p. 48, 57, 406
Artaxerxes al II-lea, rege persan – p. 12
Artemia, soția lui Rusticus – p. 264
Ascalon – p. 347
Asia Mică – p. 13, 62, 127, 207, 209, 292
Asia Orientală – p. 54
Asinius Pollio, Gaius, senator și orator roman – p. 125
Assuerus, rege al Persiei – p. 316
Assur, personaj biblic – p. 291
Asterius, ipodiacon – p. 98, 129
Asterius din Scythopolis, episcop – p. 123

Așer, personaj biblic – p. 326
Atanasie cel Mare, al Alexandriei – p. 55, 329
Atena – p. 281
Augustin, Fericitul – p. 11, 98, 100, 105, 106, 126, 128, 129, 139, 144, 150, 151, 323, 324, 351, 374, 379, 392, 423, 446, 447
Aurelius, cleric, prieten al Fer. Ieronim – p. 424
Ausculum – p. 292
Ausonius, prieten al Fer. Ieronim – p. 162, 170
Auxuma, oraș – p. 309
Avitus, episcop spaniol, prieten al Fer. Ieronim – p. 11, 44, 294
Avraam, patriarh – p. 39, 68, 92, 168, 169, 204, 211, 247, 265, 273, 287, 323, 342, 343, 346, 358, 391, 443
Azot – p. 347

B

Baal, zeu – p. 182, 229, 348
Babilon – p. 46, 50, 92, 126, 236, 250, 286, 350, 362, 364, 410
Barac, personaj biblic – p. 71
Barca, cetate – p. 348
Barnaba, Sf. Apostol – p. 112, 113, 131, 132, 192, 207, 334, 347
Basilide, eretic gnostic – p. 211, 409
Batșeba, personaj biblic – 270
Beda Venerabilul, călugăr benedictin – p. 446
Beelfegor, zeu – p. 348
Beelzebub, zeu – p. 348
Bela (Zoar), cetate – p. 68
Beneventum – p. 292
Benigna, mama Geruchiei – p. 276
Bersabe, regiune – p. 347
Berytus (Beirut) – p. 63
Bet-Horonul de Jos – p. 64
Bet-Horonul de Sus – p. 64
Betel – p. 70, 169
Betfaghe – p. 69
Betleem – p. 44, 49, 58, 59, 65, 66, 73, 76, 92, 93, 188, 190, 223, 347, 447
Betsur – p. 67
Bithynia – p. 292
Blesilla, fiică a Sf. Paula – p. 60
Blesilla, mama Sf. Paula – p. 59
Bonifacius, papă al Romei – p. 475, 476
Bordeaux – p. 190
Brennus, căpetenie a galilor senonieni – p. 292, 359
Britania – p. 461

C

Cadeș-Barne – p. 348
Caecilius Statius, poet comic – p. 12
Caesar Augustus, împărat roman – p. 63, 71
Cafar Baruha, loc muntos – p. 68
Cain, fiu al lui Adam – p. 247, 471
Caleb, personaj biblic – p. 68
Campania – p. 356, 446
Cana, pârâu – p. 230
Cana Galileei – p. 71
Canaan – p. 341
Cannae – p. 356
Canterius, adversar al Fer. Ieronim – p. 125
Capernaum – p. 71
Carmel – p. 314
Carmi, personaj biblic – p. 418

Cartagina – p. 282, 351
Cassiodor, om politic și scriitor roman – p. 446
Cassius, Gaius, senator roman – p. 350
Catilina, Lucius Sergius, om politic și soldat roman – p. 397, 427
Cato (cel Bătrân), scriitor și om politic roman – p. 100, 320, 366
Celada – p. 446
Celerinus, tatăl Geruchiei – p. 276
Celestius, discipol al lui Pelagius – p. 446, 447, 474
Cenereth (Tiberias), lac – p. 348
Cerber, câinele monstruos din mitologia greacă – p. 359
Cerealis, consul – p. 326
Ceres, zeiță romană – p. 54, 282
Cerint, gnostic – p. 116
Cezar (Gaius Iulius Caesar), om politic, general și scriitor roman – p. 64, 366
Cezareea – p. 10, 63, 111, 115, 175, 451, 453-455
Chaldeea – p. 92
Chamos, zeu – p. 348
Charybda, monstru marin în mitologia greacă – p. 62, 309, 359
Chedar – p. 58, 345
Chenhrea – p. 114, 133
Chiritat-Sefer – p. 68
Chișon, râu – p. 71
Chrysippos, filozof grec – p. 87
Cicero, Marcus Tullius, scriitor și om politic roman – p. 12, 49, 60, 100, 128, 143, 239, 246, 316, 318, 325, 336, 352, 355, 406, 442
Ciclade, insule – p. 62
Cilicia – p. 114, 254, 348
Ciprian, diacon – p. 98, 106, 148, 152
Ciprian, preot – p. 428
Ciprian al Cartaginei, Sf., scriitor bisericesc – p. 55, 145, 373, 389, 390
Cipru – p. 62
Cirenaica – p. 446
Cirus, rege al perșilor – p. 350
Cirus cel Tânăr, prinț și general persan – p. 12
Claudius Lysias, tribun – p. 115
Clement Alexandrinul – p. 187
Clement Romanul, Sf. – p. 347
Cleopa, Sf. Apostol – p. 64, 198
Clusium, oraș antic – p. 359
Coele-Syria – p. 63, 348
Constantin I, cel Mare, împărat roman – p. 46
Constantinopol – p. 110, 126, 145, 461
Corint – p. 133
Cornelia, soția lui Tiberius Sempronius Gracchus – p. 49
Cornelius, centurion roman – p. 63, 111, 135, 309, 380
Cornelius, strămoșul gintei Cornelia – p. 125
Cornelius Lentulus Sura, Publius, om politic roman – p. 427, 465
Cottius, Marcus Iulius, rege al celților – p. 96
Crassus, Marcus Licinius, general și om politic roman – p. 366
Crates din Teba, filozof grec – p. 167

Creta – p. 460
Croesus, ultimul rege al Lidiei – p. 167, 314, 328
Ctesifon, adresant al unei epistole a Fer. Ieronim – p. 406
Cybele, zeitate de origine frigiană – p. 54, 209
Cythera, insulă – p. 62

D

Dalmația – p. 162, 168
Damasc – p. 465
Damasus, papă al Romei – p. 283
Dan, trib și regiune – p. 347
Danae, personaj mitologic – p. 339
Daniel, proroc – p. 75, 176, 210, 233, 250, 261, 262
Dardanus, prefect al Galiei – p. 341
Dares, personaj mitologic – p. 98, 100
Darius I, rege al perșilor – p. 167, 350
David, psalmistul – p. 38, 65, 66, 76, 97, 107, 132, 169, 210, 218, 219, 224, 250, 269, 270, 285, 341-344, 347, 362, 363, 408, 416, 418, 430, 432, 442, 463, 471, 476
Delfi – p. 122, 365
Delphidius, orator – p. 190
Demetrias, adresantă a unei epistole a Fer. Ieronim – p. 351, 353, 354, 356, 357
Demostene, orator grec – p. 12, 355, 468
Derbe – p. 114
Diana, zeiță – p. 281
Didim cel Orb, scriitor bisericesc – p. 109, 123, 144, 172, 173, 242, 307
Dido, regină a Cartaginei – p. 282
Dina, personaj biblic – p. 50
Dioclețian, împărat roman – p. 354
Diodor, episcop al Tarsului – p. 172, 180
Dionysius, patriarh al Alexandriei – p. 461
Domițian, împărat roman – p. 62
Donatus, adresant al unei epistole a Fer. Ieronim – p. 476
Donatus, schismatic – p. 412
Donnus, rege al celților – p. 96
Dor, oraș – p. 63
Dositei, eretic – p. 71

E

Ebion – p. 116, 120, 138
Efraim, munte – p. 70, 269
Efrata – p. 66, 67
Egipt – p. 10, 36, 66, 67, 72, 92, 97, 109, 118, 171, 204, 211, 229, 231, 250, 256, 265, 316, 324, 337, 341, 342, 347, 348, 362, 370, 422, 446, 461, 468
Elba, fluviu – p. 282
Eleazar, fiu al lui Aaron – p. 70
Elena, partenera lui Simon Magul – 412
Elena, regină de Adiabene – p. 64
Elena din Troia, personaj mitologic – p. 122, 340
Eli, preot din Vechiul Testament – p. 50, 418, 472
Elimas, vrăjitor – p. 96
Elisabeta, mama Sf. Ioan Botezătorul – p. 249, 301, 422
Elisei, proroc – p. 70, 71, 95, 190, 204
Elpidium, eretic – p. 412

Emath (Epifania Siriei) – p. 348
Emmaus (Nicopolis) – p. 64
Engaddi, munte – p. 68
Enea, personaj biblic – p. 63
Enea, personaj mitologic – 44, 60, 98
Ennius, Quintus, scriitor roman – p. 329
Enoh, personaj biblic – p. 171, 172, 179, 186, 346
Entellus, personaj mitologic – p. 98, 100, 103
Epicur, filozof grec – p. 173, 297
Epifanie, Sf., episcop al Salaminei – p. 61-63, 82, 126, 175, 330
Epir – p. 292
Eschine, orator și om de stat grec – p. 12
Esop, fabulist grec – p. 73
Estera, personaj biblic – p. 354
Eșcol – p. 67
Etiopia – p. 46
Etruria – p. 359
Eufrat, fluviu – p. 342
Eugubium (Gubbio), oraș – p. 461
Eunomie din Cizic, eretic – p. 307, 420
Eusebiu, episcop de Emesa – p. 109, 144
Eusebiu, episcop de Vercellae – p. 123
Eusebiu, monah – p. 410
Eusebiu de Cezareea, scriitor bisericesc – p. 10, 123, 175, 187, 411
Eustochium, fiică a Sf. Paula și a lui Toxotius – p. 44, 49, 50, 56, 59, 60, 62, 88, 89, 92, 93, 128, 283, 329, 426, 447, 474, 475, 477
Eutimie, monah – p. 410
Eva, protopărinte – p. 235, 247, 284, 285, 363
Evagrie Ponticul, monah și teolog – p. 409, 410
Evangelus, preot, corespondent al Fer. Ieronim – p. 459
Evodius, episcop – p. 445
Exsuperius, episcop de Toulouse – p. 291, 322
Exuperantius, corespondent al Fer. Ieronim – p. 458
Ezdra, personaj biblic – p. 350

F

Fabiola, tânără aristocrată romană – p. 325
Fanuel, personaj biblic – p. 276, 326, 354
Fares, fiu al Tamarei – p. 287
Faustina, soția lui Iulian – p. 162
Faustus, maniheu – p. 139
Fenicia – p. 10, 63, 127, 324, 348
Filip, Sf. Apostol – p. 63, 264, 354
Filip al II-lea, rege al Macedoniei – p. 48
Filipi – p. 460
Filumena, adeptă a lui Apelles – p. 412
Finees, fiul lui Eleazar – p. 70, 96, 471
Firmus, corespondent al Fer. Ieronim – p. 11, 28, 128, 129, 152, 424
Flaccus, Lucius Valerius, consul roman – p. 366
Flavia Domitilla, nobilă romană – p. 62
Flavius Iosephus, istoric evreu – p. 64, 203

Fretela, adresant al unei epistole, cleric – p. 9
Frigia – p. 9, 209
Fritilas, episcop al Heracleei – p. 9
Fronto, Marcus Cornelius, orator și gramatician roman – p. 316
Furia, prietenă a Fer. Ieronim – p. 195, 293

G

Gaaș, munte – p. 70
Gabaa (Ghibeea) – p. 64
Gabaon – p. 64
Gabinius, general roman – p. 350
Gad, trib – p. 348
Gaiu, personaj biblic – p. 460
Gala, eretică – p. 412
Galileea – p. 71, 127, 189, 201
Gallia – p. 152, 189, 190, 222, 223, 275, 282, 291, 310, 341, 354, 461, 473
Gallia Belgică – p. 291
Gallia Cisalpină – p. 356, 359
Gallograecia (Galatia) – p. 292
Gamaliel, lider religios evreu – p. 216, 241, 254
Gange (Fison), fluviu – p. 310
Garizim, munte – p. 71
Gavriil, arhanghel – p. 52
Gaza – p. 46, 67, 347, 465
Gaudentius, corespondent al Fer. Ieronim – p. 341
Germania – p. 9, 282, 291
Geruchia, corespondentă a Fer. Ieronim – p. 275, 276
Geth – p. 347
Ghenizaret, lac – p. 313
Ghibeea – p. 70
Ghilgal – p. 70
Gildo, tatăl Salvinei, guvernator al Africii – p. 293
Gnaeus Pompeius (Pompei), general roman – p. 350, 366
Gog, personaj biblic – p. 325
Goliat, personaj biblic – p. 107
Gomora – p. 68, 210, 214, 265, 286
Goșen, regiunea locuită de evrei în Egipt – p. 72
Gotoniel, personaj biblic – p. 68
Gracchus, Furius Maecius, om politic roman – p. 46
Grecia – p. 10, 310
Grigorie de Nyssa, Sf. – p. 307
Grunnius, pseudonim pentru Rufin – p. 320

H

Hadad Idumeul, personaj biblic – p. 76
Hadrian, împărat roman – p. 64, 350
Hannibal, general cartaginez – p. 292, 356, 472
Haran – p. 346
Hasdrubal, general cartaginez – p. 282
Havila, țară din vecinătatea Edenului – p. 310
Hebron (Chiriat-Arba) – p. 68, 95
Hedybia, corespondentă a Fer. Ieronim – p. 188, 264
Heraclas, patriarh al Alexandriei – p. 461
Heracleea (Perinthos) – p. 9, 171, 292
Heraclianus, guvernator al Africii – p. 351

Hermon, munte – p. 71
Hermoniim, munte – p. 71
Hiel, personaj biblic – p. 69
Hilarius, episcop de Poitiers – p. 123
Hillel, învățat evreu – p. 259
Hippocrate, medic din Grecia antică – p. 95, 224, 318
Hispania / Spania – p. 206, 211, 292, 412
Homer, poet grec – p. 254, 320
Honorius Augustus, consul – p. 93
Horatius, poet latin – p. 47, 49, 76, 93, 163, 358, 407
Horeb, munte – p. 257
Hortensia, oratoare – p. 49
Hymetius, Iulius Festus, om politic roman – p. 50

I

Iacov, patriarh, seminția lui ~ – p. 14, 16, 24, 35, 42, 65-67, 69-71, 76, 95, 169, 184, 196, 204, 210, 228, 229, 273, 287, 290, 300, 317, 342-344, 346, 349, 360, 418, 451
Iacov, Sf. Apostol, ruda Domnului – p. 112-114, 115, 133-135, 198, 212, 392, 405, 415
Ianuarius, prieten al Fer. Ieronim – p. 477
Iarbas, rege al getulilor – p. 282
Ibora – p. 409
Iconiu – p. 114
Idumeea / Edom, trib și regiune la sud de Marea Moartă – p. 24, 72, 342
Iebus, v. Ierusalim
Iefone Chenezeul, personaj biblic – p. 68
Ieftae, personaj biblic – p. 168
Ieremia, proroc – p. 92, 118, 140, 159, 210, 219, 266, 268, 270, 272, 286, 333, 342, 360, 415, 422, 446
Ierihon – p. 69, 236, 418, 471
Ierusalim, ~ ceresc – p. 10, 32, 62, 64, 65, 69, 89, 90, 111-114, 127, 133, 135, 140, 189, 202-206, 209, 232, 234-237, 262, 268, 304, 305, 315, 331, 334, 346, 347, 349, 350, 441, 445, 467, 470, 473
Ietro, socrul lui Moise – p. 380
Iezechiel, proroc – p. 69, 236, 257, 265, 266, 286, 324, 342, 344, 352, 412, 441, 465
Ilarie, Sf., episcop de Poitiers (Pictavium) și scriitor creștin – p. 55
Ilie, proroc – p. 63, 70, 96, 166, 171, 172, 179, 186, 227, 237, 271, 290, 353, 363, 429, 471
Iliria – p. 206
India – p. 46, 310, 348, 461
Inocentius, preot – p. 428, 446, 447, 474-476
Inocentius I, papă al Romei – p. 369, 424-426
Ioan, episcop al Ierusalimului – p. 425, 426
Ioan, Sf. Apostol și Evanghelist – p. 66, 75, 116, 189, 197-202, 205, 207, 263, 285, 305, 306, 329, 345, 347, 444
Ioan Botezătorul, Sf. – p. 47, 71, 86, 97, 140, 184, 186, 205, 210, 222, 225-227, 230, 236, 241, 273, 301, 312, 353
Ioan Casian, Sf. – p. 187
Ioan din Licopolis, monah – p. 410

Ioan Gură de Aur, Sf. – p. 110, 126, 145, 174, 288, 446
Ioil, proroc – p. 65, 206, 269
Iona, proroc – p. 63, 124, 125, 129, 271, 378, 388, 422
Ionadab, personaj biblic – p. 313
Ioppe (Jaffa) – p. 63, 91, 347, 427
Iordan, râu – p. 70, 226, 230, 290, 312, 348, 373
Iosafat, rege al regatului Iuda – p. 422
Iosi, ruda Domnului – p. 198
Iosia, rege al Israelului – p. 63, 422, 432
Iosif, logodnicul Fecioarei Maria – p. 66, 73
Iosif, patriarh – p. 69, 95, 265, 352, 458
Iosif din Arimateea, Sf. – p. 63
Iosua, fiul lui Iosedec, mare preot – p. 350
Iosua Navi, personaj biblic – p. 64, 70
Iov, personaj biblic – p. 75, 77, 163, 164, 273, 385, 422
Iovinian, eretic – p. 378, 388, 395, 399, 411
Irod Antipa, tetrarh al Galileei și Pereei – p. 283
Irod cel Mare, rege al Iudeei – p. 63, 66, 71, 385, 386, 467
Irodiada, soția lui Irod Antipa – p. 227
Isaac, patriarh – p. 56, 68, 69, 204, 211, 212, 273, 287, 342, 343, 346
Isaia, proroc – p. 9, 77, 84, 207, 214, 219, 227, 228, 231, 247, 258, 262, 265, 266, 269, 296, 301, 321, 344, 358, 412, 436, 466
Isauria – p. 127
Isav, fiu a lui Isaac – p. 76, 210, 212, 299, 300, 317, 418, 451
Isidor, monah – p. 410
Isidor Pelusiotul, Sf. – p. 72
Isis, zeitate egipteană – p. 54
Ismael, fiu al lui Avraam – p. 211, 212, 324
Israel, poporul lui ~ – p. 27, 63, 69, 71, 88, 96, 97, 107, 118, 167, 182, 186, 190, 205, 211-214, 218, 219, 228-230, 237, 253, 256, 266, 268, 269, 287, 318, 322, 349, 351, 360, 380, 418, 441, 462, 463, 465
Italia / ~ de Nord – p. 122, 163, 282, 292, 356, 446, 461, 472, 473
Iuda, patriarh – p. 285
Iuda, trib și regiune (Iudeea) – p. 63, 66, 111, 112, 114, 118, 133, 140, 233, 234, 261, 313, 342, 342, 348-350, 465
Iuda Iscarioteanul, apostolul trădător – p. 169, 308, 467
Iulian, corespondent al Fer. Ieronim – p. 162, 163
Iulian Apostatul, împărat roman – p. 95
Iulian din Eclanum, episcop pelagian – p. 474
Iuliana, mama lui Demetrias – p. 351, 356
Iulus Ascanius, fiu al lui Enea, personaj mitologic – p. 60
Iunona, zeiță – p. 281
Izabela, regină – p. 227, 270, 271
Izreel, cetate – p. 271, 471

J

Jupiter, divinitate supremă în mitologia romană – p. 45, 281

Jupiter-Ammon, zeu libian – p. 282
Jütland, peninsulă – p. 282

L

Lachiș, oraș în Palestina – p. 72
Laeta, corespondentă a Fer. Ieronim – p. 44, 45, 89, 475
Lameh, personaj biblic – p. 285
Laodiceea Siriei – p. 109, 144
Lazăr, cel înviat – p. 69, 86, 179
Lazăr, săracul din parabolă – p. 169, 343, 443
Leon I, papă al Romei – p. 446
Leonides, pedagog al lui Alexandru cel Mare – p. 49
Lia, soție a patriarhului Iacov – p. 287
Liban – p. 63
Libitina, divinitate a morții – p. 470
Libya – p. 124, 171
Licia – p. 62
Listra – p. 114
Longinus, filozof grec – p. 320
Lot, nepotul lui Avraam – p. 68, 265
Luca, Sf. Apostol și Evanghelist – p. 48, 114, 189, 202, 205-207, 209, 232
Lucan, poet roman – p. 293
Lucian din Antiohia, preot și martir – p. 10
Lucilius, Gaius, scriitor latin – p. 153, 366
Lucilla, adeptă a lui Donatus – p. 412
Lucreția, soția lui Lucius Tarquinius Collatinus – p. 282
Lucretius, poet și filozof latin – p. 51, 320, 410
Lugudunensis – p. 291
Lycaonia – p. 207
Lydda (Diospolis) – p. 63, 447
Lydia – p. 187

M

Macarius, elev al lui Rufin – p. 332
Macedonia – p. 215-217, 219, 292
Macedonie, eretic – p. 420
Maecia Papiria, mama lui Scipio Africanul – p. 58
Magdala, sat – p. 198, 329
Magog, personaj biblic – p. 325
Main, fluviu – p. 291
Maiuma, oraș antic în Palestina – p. 73
Malea, promontoriu al insulei Poloponez – p. 62
Maleahi, proroc – p. 212, 343
Manase, patriarh, trib și regiune – p. 348
Mani, întemeietorul maniheismului – p. 199, 211, 307, 323, 409
Mara (fostă Merra), nume de apă și de regiune – p. 224, 314
Marcel, episcop de Ancyra – p. 175
Marcella, nobilă romană – p. 47, 325, 326, 327, 329, 332, 333, 335
Marcellinus, oficial roman – p. 323, 379, 380
Marcellus, Marcus Claudius, pretor – p. 356
Marcion, eretic – p. 118, 243, 287, 412
Marcu, preot – p. 477
Marcu, Sf. Apostol și Evanghelist – p. 188, 189, 196, 197, 202, 216, 232, 461
Marea Baltică – p. 282

Marea Moartă – p. 190, 348
Marea Nordului – p. 282
Marea Pontică – p. 292
Mareșa – p. 72
Maria, Sf. Fecioară – p. 47, 52, 56, 66, 67, 73, 117, 253, 301, 469
Maria, sora lui Lazăr – p. 69
Maria lui Cleopa, mironosiță – p. 189, 198, 201
Maria Magdalena, Sf. – p. 188, 196, 198-201, 329
Marius, general și om politic roman – p. 282
Marnas, zeu – p. 46
Marta, sora lui Lazăr – p. 69, 179
Marte, zeu – p. 281
Martin, episcop de Tours – p. 409
Marțial, poet latin – p. 372
Matei, Sf. Apostol și Evanghelist – p. 48, 188, 189, 195-198, 202, 203, 227-229
Mauritania – p. 348
Maximilla, prorociță montanistă – p. 209, 412
Maximus, împărat uzurpator – p. 409
Măslinilor, Muntele – p. 69
Medea, personaj mitologic – p. 329
Mediolanum – p. 242
Meghido – p. 63
Melania cea Bătrână, Sf. – p. 410
Melania cea Tânără, Sf. – p. 447
Melchisedec, rege al Salemului – p. 119
Memfis – p. 46
Menandru, poet dramatic grec – p. 371
Menelau, personaj mitologic – p. 340
Mercator, ucenic al Fer. Augustin – p. 477
Mesopotamia – p. 64, 76, 169, 290, 348
Methoni (Messina), strâmtoare și oraș - p. 62, 309
Metronia, bunica Geruchiei – p. 276
Miheia, proroc – p. 66, 72
Minerva, zeiță – p. 281
Minervius, corespondent al Fer. Ieronim – p. 170
Misia – p. 219
Mithra, zeu – p. 46
Moab, trib și regiune la sud-est de Marea Moartă – p. 334
Moguntiacus (Mainz) – p. 291
Moise, proroc – p. 94, 112-114, 118, 133, 134, 139, 140, 196, 212, 234, 246, 247, 252, 260, 263, 274, 287, 313, 318, 340, 343, 349, 363, 380, 418, 428-432, 435, 444
Moloh, idol – p. 256
Montanus, schismatic – p. 209, 412
Morati – p. 72

N

Nabal, personaj biblic – p. 314
Nabot, personaj biblic – p. 164, 270, 271, 471
Nabucodonosor al II-lea, rege al Babilonului – p. 45, 75, 446
Nain, cetate – p. 72
Narbonensis – p. 291
Natan, proroc – p. 270
Natanael, Sf. Apostol – p. 265
Navi, personaj biblic – p. 64, 70
Nazaret – p. 71
Neco, faraon – p. 422

Neemia, personaj biblic – p. 350
Nepotianus, preot – p. 108
Nero, împărat roman – p. 115, 263, 320
Nicolae din Antiohia – p. 412, 467
Nil, fluviu – p. 171
Ninive – p. 271
Nitria, așezământ monahal în Egipt – p. 72
No, vezi Alexandria
Nobe – p. 63
Nod, localitate biblică – p. 471
Noe, personaj biblic – p. 283, 285, 346
Noemina, personaj biblic – p. 92
Nola – p. 356
Novempopuli – p. 291

## O

Obadia, proroc – p. 71
Oceanus, nobil roman – p. 324, 325
Oea, oraș – p. 124, 125
Olybrius, Anicius Hermogenianus, consul, tatăl lui Demetrias – p. 351, 353
Optatus, episcop de Mileve – p. 447
Or, monah – p. 410
Orcus, zeu – p. 359
Orfeu, personaj mitologic – p. 158
Origen, scriitor bisericesc – p. 9-14, 84, 108-111, 122, 123, 126, 144, 172, 181, 187, 211, 242, 294, 306, 307, 323, 332, 411, 451
Ornan, personaj biblic – p. 349
Orosius, preot – p. 375, 423
Osea, proroc – p. 213, 269, 285, 364
Osroene – p. 348
Ozia, rege al regatului Iuda – p. 107

## P

Pacatula, adresantă a unei epistole a Fer. Ieronim – p. 336, 339, 341
Pactolus, râu – p. 187
Pahomie cel Mare, Sf. – p. 329
Palestina – p. 10, 36, 38, 64, 98, 127, 324, 347, 348, 427, 473
Pamfil de Cezareea, Sf. – p. 175, 332, 411
Pammachius, fost senator roman, soț al Paulinei – p. 60, 166, 294
Pannonia – p. 163, 446
Paris (Alexandru), personaj mitologic – p. 340
Patera, retor – p. 190
Paula, fiica Laetei – p. 44, 45, 47, 56, 57, 89, 128, 426, 447, 475
Paula, Sf., soacra Laetei, nobilă romană – p. 44, 49, 53, 57, 59, 64, 66, 69, 72, 73, 76, 79, 83, 89, 93, 329
Paulin, preot – p. 166
Paulin al II-lea, episcop al Antiohiei – p. 63, 330
Paulina, fiică a Sf. Paula – p. 60
Pavel, Sf. Apostol – p. 44, 63, 64, 77, 81, 88, 94, 96, 97, 99, 106, 108, 110, 112-121, 129, 131-136, 138-140, 143-146, 148, 169-174, 176, 177, 179, 181-183, 186, 189, 192, 202, 205-207, 210, 213, 214, 216, 217, 219, 223, 230, 234, 241-243, 251-253, 255, 261, 265, 276, 285, 335, 338, 347, 352, 380, 444, 460, 462
Pelagius, eretic – p. 406, 421, 446, 447, 474

Pelion, munte – p. 329
Peloponez, insulă – p. 62
Pelusium, oraș antic în Egipt – p. 73
Penina, personaj biblic – p. 287
Persia – p. 46, 348, 461
Persius Flaccus, Aulus, poet latin – p. 51, 73, 320, 330, 348
Petronius, om politic și scriitor latin – p. 470
Petru (Simon), Sf. Apostol – p. 36, 63, 86, 87, 91, 94, 96, 106, 108, 110-116, 119-121, 129, 131-133, 135, 136, 138, 144, 145, 166, 189, 191, 198, 199, 201, 210, 216, 241, 265, 268, 285, 286, 309, 329, 363, 367, 380, 435, 460, 468
Petru al II-lea, patriarh al Alexandriei – p. 329
Philostratus, sofist grec – p. 167
Pilat din Pont – p. 117
Pinianus, soțul Melaniei celei Tinere – p. 447
Pirinei, munți – p. 291
Pitagora, filozof și matematician grec – p. 51, 186, 211, 300, 323, 406
Platon, filozof grec – p. 12, 211, 300, 330, 409
Plautus, dramaturg latin – p. 12, 156, 320
Plinius cel Tânăr, epistolograf și om politic roman – p. 60, 316
Plotin, filozof grec – p. 418
Pontia (Ponza), insulă – p. 62
Porfir, filozof neoplatonic – p. 418
Porfirie, eretic – p. 110, 115, 120, 144
Praesidius, episcop – p. 105
Praetextata, soția lui Hymetius – p. 50
Primus, prieten al Fer. Ieronim – p. 477
Principia, fecioară, corespondentă a Fer. Ieronim – p. 325, 335
Priscila, personaj biblic – p. 114
Priscilla (Prisca), prorocită montanistă – p. 209, 412
Priscillian, eretic – p. 323, 409, 412, 451
Proba, bunica lui Demetrias – p. 351, 357
Probinus, consul, fiu al Probei – p. 357
Probus, consul – p. 293, 357
Procopie de Gaza – p. 473
Proculus, episcop – p. 322
Publilius Syrus, scriitor latin – p. 52
Publius Ovidius Naso, poet roman – p. 64, 277
Pyrrhus, rege al molosilor – p. 292

Q

Quintilian, prieten al Fer. Ieronim – p. 458, 459
Quintilian, teoretician și profesor de oratorie – p. 48, 49, 316, 318, 423
Quintus Hortensius Hortalus, consul și avocat – p. 49
Quirinus, zeu – p. 281

R

Ravenna – p. 128, 424
Rahela, soția patriarhului Iacov – p. 65, 287
Rebeca, soția patriarhului Isaac – p. 169, 210, 212, 287, 317

Regium (Reggio Emilia), oraș – p. 461
Reims – p. 291
Remfan, idol – p. 256, 257
Restitutus, prieten la Fer. Ieronim – p. 477
Rhaebus, cal din *Eneida* – p. 437
Rhinocorura, regiune între Egiptul antic și Israel – p. 342, 348
Rhodos – p. 62
Rin, fluviu – p. 291
Riparius, preot, corespondent al Fer. Ieronim – p. 94, 427, 473, 474
Rogatus, tatăl Sf. Paula – p. 59
Roma – p. 36, 45, 46, 50, 56, 59, 60, 74, 84, 89, 93, 96, 115, 122, 125, 126, 137, 150, 153, 190, 206, 223, 263, 282, 283, 292, 293, 310, 317, 324, 326, 329-334, 351, 353, 356, 357, 359, 410-412, 461, 472, 474, 475
Romulus, primul rege al Romei – p. 71
Roșie, Marea – p. 39, 309, 327, 360
Rubens, trib – p. 348
Rufin din Aquileea, călugăr și istoric creștin – p. 84, 98, 102, 129, 187, 323, 324, 332, 333, 384, 410, 411
Rufina, fiică a Sf. Paula – p. 60, 61
Rusticus, corespondent al Fer. Ieronim – p. 264, 308

S

Saba, regat – p. 223, 224
Safira, personaj în *Faptele Apostolilor* – p. 96, 165, 195, 210, 367
Salamina – p. 61
Salathiel, personaj biblic – p. 350
Salem, vezi Ierusalim
Sallustius, istoric și om politic roman – p. 171, 365, 383, 396, 397
Salvina, tânără aristocrată romană – p. 185, 293, 294
Samaria (Sebasta) – p. 71, 236
Samnium, regiune în Italia – p. 472
Samson, personaj biblic – p. 47, 72
Samuel, proroc – p. 47, 56, 265, 312, 431, 432, 462, 471
Saragosa – p. 409
Sarepta (Sarafand) – p. 63, 322
Saronic, golf – p. 133
Sarra, soția lui Avraam – p. 68, 211, 287, 346, 443
Saturninus, preot – p. 447
Saul, rege al lui Israel – p. 76, 265, 462, 467
Scaurus, Marcus Aurelius, om politic roman – p. 350
Scipio Africanul, general și politician roman – p. 49, 58, 93
Sciția – p. 46, 194, 418
Scylla, monstru marin în mitologia greacă – p. 62, 309, 359
Seboim – p. 68
Segor, cetate la sud-est de Marea Moartă – p. 68, 265
Segub, personaj biblic – p. 69
Seleucia – p. 63
Sempronius Gracchus, Gaius, om politic roman, unul dintre frații Gracchi – p. 49
Sempronius Gracchus, Tiberius, consul roman, tatăl fraților Gracchi – p. 49

Sempronius Gracchus, Tiberius, om politic roman, unul dintre frații Gracchi – p. 49
Seneca, filozof roman – p. 60, 61
Serapis, zeu egiptean – p. 46
Sextus Empiricus, filozof grec – p. 410
Sextus Tarquinius, fiu al regelui roman Lucius Tarquinius Superbus – p. 282
Sicilia – p. 424
Sidon – p. 63
Sihem (Neapolis) – p. 71
Siloam, scăldătoare – p. 224
Silvan, Sf. Apostol – p. 177, 181
Simeon, Sfântul și Dreptul – p. 272
Simon, învățat evreu – p. 259
Simon Cananeul (Zelotul), Sf. Apostol – p. 96
Simon din Cyrene, personaj biblic – p. 233
Simon Magul, personaj biblic – p. 412
Simplicius, fiul Geruchiei – p. 275, 276
Sin – p. 348
Sinai, munte – p. 234, 287
Sinope – p. 11, 12
Sion, munte (metaforă a Ierusalimului) – p. 65, 268, 287, 344, 346
Siria – p. 63, 114, 324, 446, 468, 472
Siricius, papă al Romei – p. 332
Sisera, personaj biblic – p. 71
Sisinnius, diacon – p. 170, 171, 187
Sixtus al II-lea, papă al Romei – p. 410
Socrate, filozof grec – p. 239
Sodoma – p. 68, 204, 210, 214, 256, 265, 286, 445
Sofronia, văduvă creștină – p. 329
Solomon, rege al Israelului – p. 64, 223, 249, 285, 308, 321, 339, 342, 343, 347, 415, 440
Solon, om de stat și poet atenian – p. 246
Sosius, Gaius, general și om politic roman – p. 350
Spartacus, gladiator – p. 366
Stesichoros, poet grec – p. 122, 150
Sucot – p. 72
Sulamita, personaj biblic – p. 224
Sunnia, adresant al unei epistole, cleric – p. 9
Sychaeus, soțul reginei Dido – p. 288
Symmachus, traducător al Vechiului Testament – p. 11, 12, 18, 22, 23, 26, 28-31, 36, 38, 42, 227, 437, 439-441
Synnada, oraș în Frigia – p. 9
Syrtis (Tripoli) – p. 124

## Ș

Șihor, fluviu – p. 72
Șilo – p. 70
Ștefan, Sf. Arhidiacon – p. 96, 256, 346

## T

Tabor, muntele – p. 71
Tahpanhes, oraș din Egipt – p. 446
Tamara, nora patriarhului Iuda – p. 285, 287, 471
Tanis (Djanet), oraș – p. 461
Tarent, oraș – p. 292
Tarquinius Collatinus, Lucius, consul roman – p. 282

Tarquinius Superbus, Lucius, ultimul rege roman – p. 282
Tars – p. 254
Tartar – p. 359
Taurus, munte – p. 348
Tavita (Dorcas), personaj biblic – p. 63, 91
Teba – p. 329
Tecoa – p. 69
Teodor, episcop de Mopsuestia – p. 307
Teodor din Heracleea – p. 109, 123, 144, 171, 172, 180, 187
Teofil, patriarh al Alexandriei – p. 126, 127
Teofil, patriarh al Antiohiei – p. 241
Terentius, dramaturg latin – p. 12, 83, 149, 365
Terentius Varro, Gaius, general și om politic roman – p. 356
Tertulian, scriitor bisericesc – p. 45, 290, 324, 407
Theodotion, traducător al Vechiului Testament – p. 11, 13-15, 18, 19, 22, 26, 29, 30, 36, 38, 42, 122, 227, 441
Theon, diacon – p. 474
Tiberiada, lac – p. 71
Tiberius Sempronius Longus, consul roman – p. 356
Tibru, râu – p. 292
Timnat-Serah – p. 70
Timotei, Sf. Apostol – p. 114, 116, 133, 135, 136, 138, 140, 177, 181, 321, 429, 460
Tireniană, Marea – p. 62
Tit, Sf. Apostol – p. 113, 135, 136, 215-217
Titus, împărat roman – p. 204, 234, 350
Titus Livius, istoriograf roman – p. 359
Tolosa (Toulouse) – p. 291
Toma, Sf. Apostol – p. 86
Tornacus (Tournai) – p. 291
Toulouse – p. 170, 322
Toxotius, socru al Laetei, soț al Sf. Paula – p. 44
Toxotius, soț al Laetei, fiu al Sf. Paula – p. 44, 45, 56, 60, 61, 79, 89, 475
Traian, prieten al Fer. Ieronim – p. 477
Trasimene, lac – p. 356
Trebia, râu – p. 356
Trimalchio, personaj fictiv din opera *Satyricon* a lui Petronius – p. 470
Troada – p. 215, 219
Troia – p. 5, 122, 215
Tyr – p. 10, 63, 363, 465

Ț

Țior, cetate în Iuda – p. 224
Țeboim, cetate – p. 269
Țoan, cetate egipteană antică – p. 72

U

Umbria – p. 356, 461
Urie Heteul, personaj biblic – p. 270
Uza, personaj biblic – p. 472

V

Valerian, împărat roman – p. 410
Varus, Publius Quinctilius, general și om politic roman – p. 350
Vasile cel Mare, Sfântul – p. 307
Vasti, regină persană – p. 316
Veniamin, patriarh, trib – p. 64, 65, 70
Venus, zeiță – p. 62, 282
Vera – p. 170
Vergilius, poet roman – p. 34, 56, 60, 62, 98, 158, 170, 254, 274, 287, 288, 293, 311, 315, 324, 335, 348, 355, 359, 360, 407, 409, 437
Vespasian, împărat roman – p. 204, 234, 350
Vesta, divinitate romană – p. 281
Vigilantius, preot – p. 94-97

X

Xenofon, istoric și filozof grec – p. 12, 239

Z

Zaharia, proroc – p. 430
Zaharia, tatăl Sf. Ioan Botezătorul– p. 249, 273, 422
Zaheu, vameșul – p. 69
Zara, fiu al Tamarei – p. 287
Zenon, filozof grec – p. 406
Zephyrinus, papă al Romei – p. 209
Zephyrius – p. 348
Zoroastru, fondatorul zoroastrismului – p. 412
Zorobabel, personaj biblic – p. 350

# CUPRINS

Cuvânt înainte ........ 5

Notă asupra ediției ........ 8

Epistola CVI (trad. de Ana-Cristina Halichias ........ 9
Epistola CVII (trad. de Ana-Cristina Halichias) ........ 44
Epistola CVIII (trad. de Florentina Nicolae) ........ 57
Epistola CIX (trad. de Ana-Cristina Halichias) ........ 94
Epistola CX (trad. de Ana-Cristina Halichias) ........ 98
Epistola CXI (trad. de Ana-Cristina Halichias) ........ 105
Epistola CXII (trad. de Ana-Cristina Halichias) ........ 106
Epistola CXIII (trad. de Ana-Cristina Halichias) ........ 126
Epistola CXIV (trad. de Ana-Cristina Halichias) ........ 127
Epistola CXV (trad. de Ana-Cristina Halichias) ........ 128
Epistola CXVI (trad. de Ana-Cristina Halichias) ........ 129
Epistola CXVII (trad. de Maria-Luiza Oancea) ........ 152
Epistola CXVIII (trad. de Ana-Cristina Halichias) ........ 162
Epistola CXIX (trad. de Ana-Cristina Halichias) ........ 170
Epistola CXX (trad. de Ana-Cristina Halichias) ........ 188
Epistola CXXI (trad. de Ana-Cristina Halichias) ........ 222
Epistola CXXII (trad. de Ana-Cristina Halichias) ........ 264
Epistola CXXIII (trad. de Ana-Cristina Halichias) ........ 275
Epistola CXXIV (trad. de Ana-Cristina Halichias) ........ 294
Epistola CXXV (trad. de Ana-Cristina Halichias) ........ 308
Epistola CXXVI (trad. de Maria-Luiza Oancea) ........ 323
Epistola CXXVII (trad. de Florentina Nicolae) ........ 325
Epistola CXXVIII (trad. de Ana-Cristina Halichias) ........ 336
Epistola CXXIX (trad. de Maria-Luiza Oancea) ........ 341

Epistola CXXX (trad. de Ana-Cristina Halichias) .......................... 351
Epistola CXXXI (trad. de Ana-Cristina Halichias) .......................... 374
Epistola CXXXII (trad. de Ana-Cristina Halichias) .......................... 392
Epistola CXXXIII (trad. de Constantin Răchită) .......................... 406
Epistola CXXXIV (trad. de Ana-Cristina Halichias) .......................... 423
Epistola CXXXV (trad. de Ana-Cristina Halichias) .......................... 424
Epistola CXXXVI (trad. de Ana-Cristina Halichias) .......................... 425
Epistola CXXXVII (trad. de Ana-Cristina Halichias) .......................... 426
Epistola CXXXVIII (trad. de Ana-Cristina Halichias) .......................... 427
Epistola CXXXIX (trad. de Ana-Cristina Halichias) .......................... 428
Epistola CXL (trad. de Ana-Cristina Halichias) .......................... 428
Epistola CXLI (trad. de Ana-Cristina Halichias) .......................... 445
Epistola CXLII (trad. de Ana-Cristina Halichias) .......................... 445
Epistola CXLIII (trad. de Ana-Cristina Halichias) .......................... 446
Epistola CXLIV (trad. de Ana-Cristina Halichias) .......................... 447
Epistola CXLV (trad. de Ana-Cristina Halichias) .......................... 458
Epistola CXLVI (trad. de Ana-Cristina Halichias) .......................... 459
Epistola CXLVII (trad. de Maria-Luiza Oancea) .......................... 462
Epistola CLI (trad. de Ana-Cristina Halichias) .......................... 473
Epistola CLII (trad. de Ana-Cristina Halichias) .......................... 474
Epistola CLIII (trad. de Ana-Cristina Halichias) .......................... 475
Epistola CLIV (trad. de Ana-Cristina Halichias) .......................... 476

ÎNDICE SCRIPTURISTIC .......................... 479

ÎNDICE ONOMASTIC ȘI TOPONIMIC .......................... 501